

КАЗАХСКО-РУССКИЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ҚАЗАҚ-ОРЫС ХАЛЫҚАРАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
KAZAKH-RUSSIAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

ВЕСТНИК ХАБАРШЫСЫ BULLETIN

ISSN

2307-5686

Выпуск № 2 (19)

АКТОБЕ, 2017 г.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Международный научный журнал

**«ВЕСТНИК КАЗАХСКО-РУССКОГО
МЕЖДУНАРОДНОГО УНИВЕРСИТЕТА»**

**«ҚАЗАҚ-ОРЫС ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ»**

Халықаралық ғылыми журналы

International Scientific Journal

**«KAZAKH-RUSSIAN INTERNATIONAL
UNIVERSITY BULLETIN»**

**ВЕСТНИК КАЗАХСКО-РУССКОГО
МЕЖДУНАРОДНОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

**ҚАЗАҚ-ОРЫС ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ISSN 2307- 5686

**Международный
научный журнал**

Выходит 4 раза в год

**Направления: экономические науки, гуманитарные науки, технические и
естественные науки, юридические науки**

2017

Выпуск № 2 (19)

Собственник: Товарищество с ограниченной ответственностью
“Международное высшее учебное заведение” Казахско-Русский
международный университет” (ТОО “МВУЗ” КРМУ”)

LTD “International higher educational
institution “Kazakh-Russian International
University” “LTD “IHEI” KRIU”

Международный научный журнал
«Вестник Казахско-Русского
Международного университета»
издается с 2012 г.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Бердимуратов Темерхан Байбосынович (профессор, доктор
психологии, DBA в сфере управления человеческими ресурсами,
академик Академии Педагогических Наук Казахстана)

Заместитель главного редактора

Алямова Земфира Анвяровна (доцент, к.э.н.)

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

Кусаннов Аскарбек Кабыкенович (профессор, д.п.н., академик,
представитель правления Академии Педагогических Наук
Казахстана)

Алеуова Зарина Жеткергеновна (к.ф.-м.н.)

Утемисов Бактыбай Утемисович (профессор, к.и.н.)

Исайкин Дмитрий Анатольевич (профессор, к.ю.н.)

Каирова Нелля Иمامуратовна (профессор, к.ю.н.)

Кулумбетова Дина Болатовна (профессор, к.э.н.)

Казбекова Гулнур Нагиметовна (доцент, к.т.н.)

Исина Жаннур Аманкелдиевна (доцент, к.ф.н.)

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Букаев Николай Михайлович (д.ю.н., профессор, академик
РАЕН)

Гатут Л. Будионо (доктор PhD, профессор Университета
Панкасия, Индонезия)

Рогожникова Татьяна Павловна (д.ф.н., Омский
государственный университет им. Ф.М. Достоевского, РФ)

Михалис Глампедакис (профессор по направлению математика,
Технологический образовательный институт, Афины, Греция)

Николас Оурусофф (профессор по направлениям информатики
и психологии, государственный университет в Нью Мексико,
США)

Азрил Азахари (доктор PhD, профессор Университета Трисакти,
Индонезия)

АДРЕС РЕДАКЦИИ

030006 г.Актобе, ул. Айтеке би, 52. Тел. +7(7132) 21-73-65, ф.:21-
42-12.

E-mail: vestnikkrmu@mail.ru, web-site: [http:// www.krmu.kz/](http://www.krmu.kz/)

«ҚОХУ Хабаршысы» Халықаралық
журнал мақалаларының тақырыптамасы
элеуметтік-гуманитарлық және
жаратылыстану техникалық ілімдер
салаларында. Жарыққа шығатын
материалдарда аталған бағыттардағы
өзекті мәселелер, эмпирикалық
зерттеулер нәтижелері қарастырылады.

Тематика статей международного
журнала «Вестник КРМУ» отражает
научные интересы специалистов в
области социально-гуманитарных и
естественно-технических знаний. В
публикуемых материалах рассматри-
ваются актуальные проблемы данных
направлений, обсуждаются результаты
эмпирических исследований

The subject of international journals articles
in “Vestnik KRIU” are socially humanitarian
and natural-technical fields. Urgent problems
of philosophy, psychology and sociology are
considered in published materials. There are
results of empirical researches in the articles

Журнал зарегистрирован в Комитете
информации и архивов Министерства
Культуры и информации Республики
Казахстан (№ 13379-Ж
от 19 февраля 2013 г.)

Территория распространения —
Республика Казахстан,
Российская Федерация
Дата выхода: 30.06.2017 г.

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ / ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

Акбердиева А., Нурмаганбетова М.С. ТРАНСНАЦИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОМПАНИИ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ	9
Асанова Н.А. ХАЛЫҚТЫ ӨЛЕУМЕТТІК ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	12
Афанасьева М.С., Кулумбетова Д.Б. ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУЗЕЕВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	16
Афанасьева М., Пилипенко Е.Н. АКТУАЛЬНОСТЬ РАЗВИТИЯ ВНУРТИРЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА И ПРОЕКТА ПО ОТКРЫТИЮ СТУДЕНЧЕСКОЙ ТУРФИРМЫ ПО ЭКСКУРСИОННОМУ ОБСЛУЖИВАНИЮ КЛИЕНТОВ В АКТОБЕ И АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	20
Базаров А.Е. МЕСТО СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОБЩЕЙ СИСТЕМЕ МЕНЕДЖМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЯ	25
Базаров А.Е. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ СФЕРЫ УСЛУГ	32
Бисен Ұ.Н. РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗАЦИОННОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА НА ИННОВАЦИОННОЙ ОСНОВЕ	40
Бисен Ұ.Н. ОСНОВНЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ И ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ СТРУКТУРЫ	48
Губайдуллина Д.Н., Афанасьева М.С., Кулумбетова Д.Б. ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ИНДУСТРИИ ГОСТЕПРИИМСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	54
Джанесова Б.В. ИНСТИТУЦИОНАЛДЫ ОРТА ШАҒЫН БИЗНЕСТЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ КАТЕГОРИЯСЫ РЕТІНДЕ	63
Джармагамбетова Б.С., Кулумбетова Д.Б. АКТИВНЫЕ ОПЕРАЦИИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ, ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ И РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ АКТИВОВ	67
Джармагамбетова Б.С., Кулумбетова Д.Б. К ВОПРОСУ ОБ УПРАВЛЕНИИ АКТИВАМИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА	75
Егизбаев А.Е., Кулумбетова Д.Б. ТИПЫ ДИВИДЕНДНОЙ ПОЛИТИКИ АКЦИОНЕРНОГО ОБЩЕСТВА И ПРОЦЕСС ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ	79
Егизбаев А.Е., Кулумбетова Д.Б. ПОНЯТИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ДИВИДЕНДНОЙ ПОЛИТИКИ АКЦИОНЕРНОГО ОБЩЕСТВА В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ	87
Жаманбаева Д.Ұ., Туралиева А.У. ИНВЕСТИЦИЯ ҰҒЫМЫНЫҢ КОНЦЕПТУАЛДЫ НЕГІЗДЕРІ	94
Жанабаева А.А. ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	99
Жанысов А.Ж., Кулумбетова Д.Б. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА АКТИВОВ ПРЕДПРИЯТИЯ	105
Жанысов А.Ж., Кулумбетова Д.Б. МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ОПЕРАЦИОННЫМИ ВНЕОБОРОТНЫМИ АКТИВАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ	111
Жеңісбекова А., Нурмаганбетова М.С. ДҮНИЕЖҮЗІ ЕЛДЕРІН ДАМУ ДЕҢГЕЙІ БОЙЫНША ТОПТАСТЫРУ	117
Иниртаева А.И., Касымхан Г.Н., Отешова А.К. ЖАҒАНДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ БАНК СЕКТОРЫНА ЫҚПАЛЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ МЕН ТАБЫСТЫЛЫҒЫ	122
Камбарова А.Ж. ӨНДІРІСТІК КӘСПОРЫННЫҢ ПЕРСОНАЛЫН	

ЫНТАЛАНДЫРУДЫҢ ЖАҢАШЫЛ ЖОЛДАРЫ	127
Карибекова С.А., Снасапина А.С., Кулумбетова Д.Б. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕМДІК ТУРИЗМНІҢ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ	132
Конгратова А.Ж. КӘСПОРЫНДА ЕҢБЕККЕ ЫНТАЛАНДЫРУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ	139
Косивцева И.П., Кулумбетова Д.Б. ФИНАНСОВАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ И ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ КАК ХАРАКТЕРИСТИКА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ	142
Косивцева И.П., Кулумбетова Д.Б. ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ И МЕХАНИЗМЫ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛИЗАЦИИ	149
Көшім А., Дюсегалиева С.Б. ОРГАНИЗАЦИЯ КОРПОРАТИВНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ EVENT- АГЕНТСТВА	154
Кулумбетова Д.Б., Снасапина А.С., Оразалы М.Б., Наурызбаева А.Е. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МҰРАЖАЙЛАР ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	158
Қалмырза А., Нурмаганбетова М.С. ДАМЫҒАН ЕЛДЕРДІҢ САЛЫҚ САЛУ ТӘЖІРИБЕСІН ҚАЗАҚСТАН ЖАҒДАЙЫНДА ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІГІ	164
Мухаматова Д.М. ФОРМИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ	170
Мухаматова Д.М. ФУНКЦИИ ФИНАНСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ	173
Мұқаева Г.С., Сайымова М.Д. КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ САЯСАТЫ	177
Мұқаева Г.С., Сайымова М.Д. ҚҰРЫЛЫС КӘСПОРЫНДАРЫНЫҢ ДАҒДАРЫСҚА ҚАРСЫ САЯСАТЫ	181
Ниязбаева А.А. ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕГИОНЕ	185
Нурумов Р.Ж. ВИДЫ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ИММУНИТЕТОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИИ И КАЗАХСТАНА	188
Оразалы М.Б., Дюсегалиева С.Б. ОРГАНИЗАЦИЯ ТИМБИЛДИНГА КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ EVENT-АГЕНТСТВА	191
Оразов М.К. ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫН КРЕДИТТЕУ МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ (ЕҰ "БАНК ВТБ" (ҚАЗАҚСТАН) АҚ МЫСАЛЫНДА)	195
Оразов М.К. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫН НЕСИЕЛЕУГЕ ШОЛУ	202
Саматов Ә.Ғ. ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСПКЕРЛІКТІ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІ	205
Сембин Е.М. БАНКТЕРДІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ТҰРАҚТАНДЫРУҒА БАНК МАРКЕТИНГІНІҢ ЗАМАНАУИ ТӘЖІРИБЕСІ	212
Түйебаева К.Р. ЗАДАЧИ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ФИНАНСОВОМ ОЗДОРОВЛЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЯ	218
Түйебаева К.Р. МИРОВОЙ ОПЫТ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ	223
Турманбетова С.К. РОЛЬ И МЕСТО АО «ЦЕСНАБАНК» НА РЫНКЕ БАНКОВСКИХ УСЛУГ РК	229
Тілеуқабылова М., Халелова А., Молдабекова Г.Б. НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДАРДЫҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ	236
Унгарбаева Ш.Т. ИСТОЧНИКИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБОРОТНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ	242
Унгарбаева Ш.Т. ФОРМИРОВАНИЕ ОПТИМАЛЬНОГО РАЗМЕРА ОБОРОТНОГО АКТИВА ПРЕДПРИЯТИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ЗАПАСАМИ	248
Шапқынова Қ.М., Өтешова А.Қ. КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ	

ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	252
Юмашова А.К., Кулумбетова Д.Б. ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ЛЕЧЕБНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	258

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ / ЗАҢ ҒЫЛЫМДАРЫ

Абдраш Б.А. РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО КОММЕРЧЕСКОГО АРБИТРАЖА	263
Абдраш Б.А. НЕЗАКОННЫЙ ОБОРОТ ОРУЖИЯ ОБЪЕКТ И ПРЕДМЕТ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ ОРУЖИЯ	267
Айтабай Е.Е., Жаркенова С.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ШЕТЕЛДІКТЕРДІҢ ҚЫЗМЕТ ЖАҒДАЙЫНЫҢ МӘСЕЛЕСІ	271
Акбаев Р.М., Букаев Н.М. ПРОВЕДЕНИЕ ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ ПО БОРЬБЕ С НАРКОМАНИЕЙ	276
Аманғалиев Б.С. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫНА ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР	280
Аскарова М.А. ОСОБЕННОСТИ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	286
Аскарова М.А. АДМИНИСТРАТИВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ	291
Аскарова М.А. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СФЕРЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ	295
Әшімхан Д.О. ОСНОВАНИЯ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ И ЕГО МЕСТО В СИСТЕМЕ ГУМАНИЗАЦИИ	300
Байжиен С.С. ХАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ЖӘНЕ ИМАНДЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУҒА ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР	304
Байжиен С.С. ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	311
Едильбаева С.З. ЖЕКЕ АДАМНЫҢ АР-НАМЫСЫНА ЖӘНЕ АДАМГЕРШЛІГІНЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	317
Едильбаева С.З. ЖЕКЕ АДАМНЫҢ АР-НАМЫСЫНА ЖӘНЕ АДАМГЕРШЛІГІНЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ	323
Ермаганбетов Ж.А. ВОПРОСЫ ПРЕЮДИЦИАЛЬНОСТИ В ГРАЖДАНСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	330
Ермаганбетов Ж.А. ПОРЯДОК ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА И МЕРЫ ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА	333
Жанжабилова И.Ж. ОСОБЕННОСТИ ЗАЩИТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ РИСКОВ В КАЗАХСТАНЕ	337
Жанжабилова И.Ж. ОСОБЕННОСТИ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СТОРОН ДОГОВОРА СТРАХОВАНИЯ	340
Имашев Р.К., Алмуханов Б.У. НЕЗАКОННОЕ ПЕРЕСЕЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	344
Крамбаев М.З. МИРОВОЕ СОГЛАШЕНИЕ КАК ФОРМА УРЕГУЛИРОВАНИЯ СПОРОВ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ	348
Крамбаев М.З. ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МИРОВОГО	

СОГЛАШЕНИЯ ПО ГРАЖДАНСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН	351
Кумаров С.М. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БОРЬБЫ С КОНТРАБАНДОЙ НАРКОТИКОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ СТРАН СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ	359
Муздыбаев Е.М., Альмуханов Б.У. ЖОБАЛАУ ЖӘНЕ ІЗДЕСТІРУ ЖҰМЫСТАРЫНА МЕРДІГЕРЛІК ШАРТ	362
Насухин А.Б., Каратаев А.Ж. ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҚТЫ ЖЕҢІЛДЕТЕТІН ЖӘНЕ АУЫРЛАТАТЫН МӘН-ЖАЙЛАРДЫҢ ЖАЗА ИНСТИТУТЫНДАҒЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	367
Нуржанов А.Б. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРАВЕ	371
Сәрсенбай Н. ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕХАНИЗМА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПООЩРИТЕЛЬНЫХ НОРМ	376
Сатаев Б.Е. ПОНЯТИЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПНОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ	379
Сатаев Б.Е. КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКОВ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ	383
Сергалиев Н.С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ КОДЕКСІ БОЙЫНША ЖАЗА ЖҮЙЕСІН ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	387
Снасапин О.С. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕКЕ СОТ ОРЫНДАУШЫЛАР ИНСТИТУТЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	391
Такен И., Ахметов Н., Жумагазиева Р.Ш. ҚЫЛМЫСКЕР ТҮЛҒАСЫНЫҢ ТҮСІНГІ МЕН ҚҰРЫЛЫМЫ	397
Татранов А.Е. СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП ТЕКСЕРУДІ ҮЗУДІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ	403
Турымов А.Б., Абузярова Н.А. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОГОВОРОВ	408
Турымов А.Б., Абузярова Н.А. К ОСНОВНЫМ ВОПРОСАМ СОСТАВЛЕНИЯ ДОГОВОРОВ НА ПРИМЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО	411
Шынбай Г., Смагулова А.С. НОТАРИАЛДЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ	415
Шынбай Г., Смагулова А.С. ҚАЗАҚСТАНДА НОТАРИАТТЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ МЕН КЕЗЕҢДЕРІ	420

ТЕХНИЧЕСКИЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ / ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ

Алитурлиев А.С. АЙМАҚТАҒЫ МҰНАЙ-ГАЗ КЕН ОРЫНДАРЫНЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ӘСЕРІ	424
Ауельбаева К.Д. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ГОТОВНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО ОБЪЕКТА К ЛОКАЛИЗАЦИИ И ЛИКВИДАЦИИ ЧС НА НЕФТЕБАЗЕ ТОО «BAG OIL» АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	430
Ермұханбетова Ж.Ғ. СОСТОЯНИЕ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА ЖАНАЖОЛСКОЙ ГАЗОТУРБИННОЙ ЭЛЕКТРОСТАНЦИИ (ГТЭС) АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	440
Курманова А.У. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ТАУ-КЕН САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЛДЫҚТАРДЫ ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ	447

Рахимова А.З. ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ОПАСНЫХ ВЕЩЕСТВ ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ПРИ ПРОВЕДИИ ГОРНЫХ РАБОТ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ НА МЕСТОРОЖДЕНИИ ЖИЛАНДЫ АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	450
Сулейменова Г.К. АНАЛИЗ УСЛОВИЙ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ АВАРИЙ НЕФТЕГАЗОВОГО МЕСТОРОЖДЕНИЯ «ДУЛАТ» ТОО «САГИЗ ПЕТРОЛЕУМ КОМПАНИ»	456

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОМПАНИИ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ

Акбердиева Актоты

студент 1 курса специальности - «Финансы»

Нурмаганбетова Манет Сагингалиевна

доцент кафедры Экономики, менеджмента и сервиса

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассмотрены особенности деятельности транснациональных компании, преимущества и недостатки ТНК.

Ключевые слова: транснациональная компания, международный бизнес, производство, экспорт, инвестиции, промышленность, конкурентоспособность, капитал

КОМПАНИЯНЫҢ ТРАНСҰЛТТЫҚ ҚЫЗМЕТІ: АРТЫҚШЫЛЫҒЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ

Акбердиева Актоты

«Қаржы» мамандығының 1 курс студенті

Нурмаганбетова Манет Сагингалиевна

Экономика, менеджмент және сервис кафедрасының доценті

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада трансұлттық компанияларының қызметінің ерекшеліктері қарастырылған, артықшылығы мен кемшіліктері анықталған.

Түйінді сөздер: трансұлттық компания, халықаралық бизнес, өндіріс, экспорт, инвестициялар, өнеркәсіп, бәсекегеқабілеттілік, капитал

TRANSNATIONAL ACTIVITY OF THE COMPANY: PLUSES AND MINUSES

Akberdieva Aktoty

Student 1 course of specialty – «Finance»

Nurmaganbetova Manet Sagingaliyevna

Associate Professor at the Department of Economics, Management and Service

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, the specifics of the activities of transnational companies, the advantages and disadvantages of TNCs are considered.

Keywords: transnational company, international business, production, export, investment, industry, competitiveness, capital

Транснациональная корпорация — такая компания, которая ведет бизнес сразу в нескольких странах. Местом базирования называют государство, в которой находится штаб-квартира, а принимающими странами — те государства, в которых располагается собственность корпорации.

Автор Потоцкая Т.И. считает, что транснациональная компания (корпорация) (ТНК) - компания (корпорация), владеющая производственными подразделениями в нескольких странах.[1]

По мнению Бузгалина А.В., определение звучит так: компания, международный бизнес которой является существенным. А также компания, на зарубежные активы которой приходится около 25-30 % их общего объёма и которая имеет филиалы в двух и более странах. Автор отмечает преимущества и недостатки транснациональной компании (табл.1): [2]

Таблица 1. Преимущества и недостатки деятельности транснациональной компании

	Преимущества	Недостатки
	капитал, инвестированный ТНК становится основной частью их производственных процессов	возможность навязывания неперспективных направлений в системе разделения труда в рамках ТНК
	качественный рост промышленности, принимающей страны, в результате чего происходит рост производительности труда	вмешательство ТНК в политический и экономический курс принимающего государства
	улучшение налогового режима или деbüroкратизация отдельных процедур на местном уровне	способность установить монополю высокие цены, диктовать условия, ущемляющие интересы принимающих стран
	вкладывание средств в проведение научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок	отток капитала
	усиление конкуренции	хищническая эксплуатация природных и трудовых ресурсов
	расширение международного сотрудничества	

На сегодняшний день эксперты отмечают 10 корпораций, контролирующих мир нашего потребления (табл.2): [3]

Таблица 2.10 известных корпораций в мире

№	Наименование компании
1.	KraftFoods
2.	Procter&Gamble
3.	Unilever

4.	Kellogg's
5.	PepsiCo
6.	Nestlé S.A.
7.	Johnson&Johnson
8.	Mars, Incorporated
9.	GeneralMills, Inc.
10.	Coca-Cola

В целом ТНК обеспечивают около 50 % мирового промышленного производства. На ТНК приходится более 70 % мировой торговли, причём 40 % этой торговли происходит внутри ТНК, то есть они происходят не по рыночным ценам, а по так называемым трансфертным ценам, которые формируются не под давлением рынка, а под долгосрочной политикой материнской корпорации. Очень большие ТНК имеют бюджеты, превышающие бюджеты некоторых стран. Из 100 наибольших экономик в мире, 52 — транснациональные корпорации, остальные — государства. Они оказывают большое влияние в регионах, так как имеют обширные финансовые средства, связи с общественностью, политическое лобби. [4]

Если взять сотню крупнейших экономик мира, лишь 48 будут государства. Остальные — корпорации. На долю ТНК также приходится до 80% всех трат на научные исследования. Цифры говорят сами за себя — корпорации стали настолько могущественны, что могут не просто влиять на государство (например, с помощью подкупа конкретных лиц), а управлять им, срачиваться с государственными структурами таким образом, что станет непонятно, где чиновник, а где работник корпорации. [5]

Транснациональная деятельность может стать одним из важнейших путей повышения конкурентоспособности национальной экономики. Таким образом, процессы интернационализации и глобализации мировой экономики как определяющие тенденции ее развития начиная со второй половины XX в. активизировали рост и значение экономического фактора развития, способного не только оказывать влияние на мировую экономическую ситуацию, но и контролировать ее.

Список использованной литературы:

1. Потоцкая Т. И. Изучение транснациональной деятельности компаний как элемент отраслевого анализа (на примере алмазно-бриллиантового комплекса) // Менеджмент в России и за рубежом. — 2013. — № 6.
2. Бугалин А. В. Альтерглобализм: в поисках позитивной альтернативы новой империи. Век глобализации. Выпуск № 1/2012 с. 120—127.
3. <http://www.worldbank.org>
4. Экономика транснациональной компании: Учебное пособие для вузов/ А.И. Михайлушкин, П. Д. Шимко. — М.: Высш. шк., 2010. С. 24.
5. <http://budushchee.su> Транснациональные корпорации вместо государства? 2014.

ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Асанова Назгул Аманкуловна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада Қазақстанда халықты әлеуметтік қамтамасыз етудің қазіргі жағдайының өзекті болып тұрған мәселелері талқыланған.

Түйінді сөздер: әлеуметтік қамтамасыз ету, әлеуметтік төлемдер, мемлекет, күнгөріс деңгейі, халық

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

Асанова Назгул Аманкуловна

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматриваются актуальные вопросы современного состояния социального обеспечения населения Казахстана.

Ключевые слова: социальное обеспечение, социальные выплаты, государство, прожиточный минимум, народ

ACTUAL ISSUES OF SOCIAL SECURITY OF THE POPULATION

Assanova Nazgul Amankulovna

Master's Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article topical issues of the current state of social security of the population of Kazakhstan are considered.

Key words: social security, social payments, state, subsistence minimum, people

Мемлекеттің әлеуметтік саясатының мазмұнын оның әлеуметтік көмек көрсету мен әлеуметтік қамтамасыз ету жөніндегі барлық іс-әрекет қосындысы қалыптастырады. Әлеуметтік экономиканы мемлекеттің барлық экономикасының дамуынан бөлек қарастыру мүмкін емес, себебі әлеуметтік саланың іс-әрекетте болуының басты шарты – ол бұл саланы қаржылық қамтамасыз ету.

Әлеуметтік қамтамасыз етуді қаржыландыруды нарықтық экономикадағы мемлекеттің рөлі жөніндегі мәселелермен бірге қарастыру қажет, себебі экономикалық реформаларда мемлекет пен нарықтың әсер салаларын шектеудің өте маңызды мәні бар.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев 2017 жылғы 31 қаңтарда «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауында «2017 жылғы 1 шілдеден бастап 2,1 миллион зейнеткер үшін зейнетақы 2016 жылғы деңгейден 20%-ға дейін арттырылады».

Бұдан бөлек, базалық зейнетақы тағайындау 2018 жылғы 1 шілдеден бастап жаңа әдістеме бойынша жүзеге асырылады. Оның көлемі зейнетақы жүйесіне қатысу өтіліне байланысты белгіленеді.

Осы өсімнің барлығы 2018 жылы базалық зейнетақының жаңа мөлшерін 2017 жылмен салыстырғанда 1,8 есе арттыруға мүмкіндік береді.

Елімізде жыл сайын 400 мыңға жуық бала туады, бұл – 1999 жылғы деңгейден 2 есе дерлік жоғары. Мұндай жақсы үрдісті алдағы уақытта да сақтау керек. Осыған байланысты, 2017 жылғы 1 шілдеден бастап бала туғанда берілетін бір реттік жәрдемақы көлемі 20%-ға өсіріледі.

Ең төменгі күнкөріс шегін де қазақстандықтардың нақты тұтынушылық шығыстарына сәйкес келуге тиіс. Бұл қадам 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап базалық зейнетақы, мүгедектерге және асыраушысынан айрылған отбасыларға арналған жәрдемақы, мүгедек бала тәрбиелеп отырғандарға берілетін атаулы көмек пен жәрдемақы көлемін 3 миллион адам үшін өсіруге мүмкіндік береді.

2018 жылғы 1 қаңтардан бастап атаулы әлеуметтік көмек көрсету шегін ең төменгі күнкөріс шегінің 40%-ынан 50%-ға дейін өсіріп, оның жаңа форматын енгізу керек. Бұл ретте жұмыс істеуге қабілетті адамның бәрі тек жұмыспен қамту бағдарламасына қатысу шарты арқылы ғана қолдауға ие болуға тиіс»- деп әлеуметтік қамтамасыз ету жағдайын қаржыландырудың механизмдерінің бағыттарын атап көрсеткен болатын [1].

Халықты әлеуметтік қамтамасыз ету жүйесінде әлеуметтік сақтандыру маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Әлеуметтік сақтандыруға зейнеткерлік, медициналық, жұмыссыздық бойынша сақтандыру, өндірістегі оқыс оқиғалардан сақтандыру сияқты түрлері бар.

Соңғы онжылдықтың ішінде Қазақстанда жүргізіліп отырған денсаулық сақтау саласындағы саясат экономикалық және саяси трансформациялардың салдары болды, сонымен бірге денсаулық сақтаудағы реформаларға көзқарас бірнеше рет түбегейлі өзгерді. Қазіргі уақытта денсаулық сақтау саласы институционалдық тұрғыда өзгеріп, кадрлық әлеуеті дамып, сапалы медициналық қызмет көрсету деңгейіне көтеріліп келеді. Оған дәлел, Қазақстанда соңғы үш жылдың ішінде туу деңгейінің 13 %-ға өсуі, жалпы өлім деңгейінің тұрақталуы, тиісінше, халықтың табиғи өсу коэффициентінің 1,6 есе артуы. Бұл сектордың реформалары денсаулық сақтау объектілерін жекешелендіру мен жекеменшік мекемелердің ашылуымен сипатталады. Қазіргідей нормативтік актілер мен тәртіптер өмірге жиі-жиі енгізіліп жатқанда әлеуметтік жүйенің қалыптасу ережелері, қоғамнан тұрақты арнасын таба алмай отырған кезеңде мемлекеттің әлеуметтік саладағы икемді саясатының мәні зор. Әр түрлі деңгейдегі дау-дамайлар мен көзқарастар қайшылығын шешу тәжірибесі мен соған маманданған институттардың болмауы әлеуметтік шиеленісті саяси деңгейге көтеріп жіберуі де ықтимал. Мұндай жағдайда мемлекет пен елдің негізгі әлеуметтік топтары арасындағы өзара түсінікті де нәтижелі қарым-қатынастан мемлекеттік басқару құрылымдары өз қызметтері үшін үлкен кеңістік ашып, республикалық және аймақтық деңгейде әлеуметтік саланы басқаруды жетілдіре түсуге негіз қалары сөзсіз. Жалпы мемлекет жүргізетін әлеуметтік қамтамасыз етуді алға қойған мақсаттарына жетуі және проблемаларды шешуі үшін төмендегідей шарттарды сақтау қажет деп пайымдауға болады [2]:

- әлеуметтік қамтамасыз етуді әзірлеу кезінде күнделікті өмірдің тұтастық сипатын, яғни бір саладағы өзгеріс барлық басқа салаларды да қамтитынын ескеру;

- әлеуметтік қамтамасыз етуді енгізетін өзгерістердің кезең-кезеңдік және тұтастық сипаты болуға тиіс және ол халықтың жаңа жағдайға үйренуіне мүмкіндік беруі қажет;

- әлеуметтік қамтамасыз етуді арқа сүйейтін нормалар мен талаптар қоғамда кең таралған болуы шарт;

- осыған сәйкес әлеуметтік саланы мемлекеттік басқару органдарының құрылымы, олардың қызметінің әдістері мен тәсілдері жаңа жағдайға орай жедел өзгеріп, қалыптасып отыруы қажет. Әлеуметтік саланы дамыту проблемаларына жете көңіл бөлмеу, оны

жеткілікті дәрежеде қаржыландырмау экономиканың өсуі мен оны реформалауды тереңдету мүмкіндіктерін тежейді. Егер елімізде реформаның экономикалық өсуге деген біржақты басым бағдары сақталатын болса, ол проблема тереңдей түсуі мүмкін. Мұның өзі үкіметтің әлеуметтік саясатының түпкі мақсаты – ел Конституциясы жария еткен әлеуметтік мемлекет құруды ұзаққа созуы мүмкін. Сондықтан Қазақстанның ХХІ ғасырдағы дамуы әлеуметтік мемлекеттің қағидаларымен қиюласқан экономикалық тиімділік пен шаруашылықтардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталуы тиіс.

Қазақстан Республикасының жаңа әлеуметтік қамтамасыз етудің стратегиялық мақсаты бүгінде мемлекет пен адам арасындағы өзара жауапкершілік арқылы тұрақты әлеуметтік дамуға өту негізінде анықталады. Республикамыздың тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасуы мен нарықтық экономиканың дамуы әлеуметтік және еңбек қатынастарын реттеудің жаңа формаларының пайда болуына әсерін тигізді. Бүгінгі таңда бізде негізінен әлеуметтік әріптестік үлгісі құрылып отыр. 1995 жылдан бастап Қазақстан Республикасы Үкіметі мен республикалық бірлестіктер, кәсіподақтар және жұмыс берушілер арасында Бас Келісімге қол қою тәжірибесі жұмыс жасап келеді. 2000 жылы алғаш қабылданған «Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік серіктестік туралы» Заңда әлеуметтік салада болып жатқан объективті саяси-әлеуметтік үрдістер айқын көрінеді. Нақтырақ тоқталар болсақ, онда құқықтық негіздер, міндеттер мен қорытындылар реті, жалпыға ортақ әлеуметтік маңызы бар мақсаттарға жету үшін, келісімдерді өзгерту және бұзу секілді бағыттар анықталады. Қазақстан қоғамында орта тапты қалыптастыру мәселесі саяси-әлеуметтік мәселе ретінде күн тәртібіне сонау тәуелсіздік алған алғашқы жылдарда қойылған еді. Өйткені, шынайы нарықтық экономиканы қалыптастырудың алғышарттарының бірі – әлеуметтік тұрғыда белсенді орта тапты орнықтыру болатын. Сондай ақ, орта тапты қалыптастыру бәсекеге қабілетті экономиканы құруға да, әлеуметтік бағдарлы экономиканы қалыптастыруға да негіз бола алады. Бұл мәселенің түйінін толық шешу бүгінгі күнге дейін мүмкін болмай келеді. Қорыта айтқанда, әлеуметтік саясаттың саяси мәселелерін шешу мен халқымыздың әл-ауқатының одан әрі артуы үшін, азаматтарымыздың денсаулығы мен білім беру сапасын жақсарту үшін үкімет қабылдаған кешенді мемлекеттік әлеуметтік бағдарламалар қажетті қаржымен, жауапты әрі білікті мамандармен қамтамасыз етілуі тиіс. Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасында мемлекеттің әлеуметтік қамтамасыз етудің саяси мәселелеріне жете назар аударылуда. Өйткені әлеуметтік мемлекетті қалыптастыру барысында әлеуметтік саясаттың әдістерін жетілдірудің саяси тетіктері іске қосылуы керек. Мемлекеттің әлеуметтік қамтамасыз етудің жетілдірудің саяси мәселелері негізінде әлеуметтік әріптестік ұстанымы, әлеуметтік бағдарланған экономиканы қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылуда. Бұл шараларды жүзеге асырмайынша Қазақстанның әлеуметтік қамтамасыз етуі ішкі және сыртқы экономикалық дағдарыстарға тәуелділігінен құтыла алмайды. Ал егер мұндай тәуелділік жойылмаса немесе азаймайтын болса, мемлекеттік әлеуметтік саясат қоғамның орнықты дамуына кепілдік бере алмайды және әлемдік экономикалық дағдарыстар немесе басқа да күтілмеген жағдайларда сан түрлі өзгерістер енгізуге мәжбүр болады. Әсіресе жұмыссыздыққа қарсы күрестің арнайы бағдарламасының тиімділігін арттыру, жаңа жұмыс орындарын ашуға бағытталған іс-шаралардың пәрменділігін арттыру қажет. Сонымен бірге, еңбек нарығын ұйымдастыруда халықаралық нормаларды басшылыққа ала отырып жұмысшылар мен қызметкерлерге жасалатын әлеуметтік қолдаудың жүйесін, нормаларын бекіту кезек күттірмейтін іс болып табылады. Сол жағдайда ғана мемлекетіміздің әлеуметтік қауіпсіздігіне кепілдік жасалмақ деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев 2017 жылғы 31 қаңтарда «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауы
2. Мұхамеджанов М.Ә. Қазақстандағы әлеуметтік саясаттың кейбір мәселелері. // Ақиқат.- 2015.- №4.- 39-40 б.

ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУЗЕЕВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Афанасьева Мария Сергеевна
студент специальности «Туризм»

Кулумбетова Дина Болатовна

профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного
университета,

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

Статья посвящена исследованию современного состояния деятельности музеев в Республике Казахстан, проводится анализ статистических показателей деятельности: число единиц хранения основного музейного фонда; количество выставок, численность посетителей, показатели кадрового состава работников музея и т.п. В работе выявлен потенциал и основные направления развития музейных организаций. Выявлены тенденции и охарактеризовано современное состояние развития музейных заведений как составляющей системы туристической инфраструктуры.

Ключевые слова: музей, музейная деятельность, показатели деятельности

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МҰРАЖАЙЛАР ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫН БАҒАЛАУ

Афанасьева Мария Сергеевна
«Туризм» мамандығының студенті

Кулумбетова Дина Болатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының
кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақала Қазақстан Республикасындағы мұражай қызметінің қазіргі жағдайын зерттеуге арналған, қызметтің статистикалық көрсеткіштері талданады: негізгі мұражай қорының сақтау бірлігінің саны, көрмелер саны, келушілер саны, мұражай қызметкерлерінің кадрлық құрамы және т.б. Жұмыста мұражай мекемелерінің әлеуеті мен дамудың негізгі бағыттары анықталған. Туристік инфрақұрылым жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде мұражай мекемелерінің дамуының қазіргі жай-күйі сипатталып, даму үрдістері анықталған.

Түйінді сөздер: мұражай, мұражай қызметі, қызмет көрсету көрсеткіштері

ASSESSMENT OF THE MODERN STATE OF MUSEUMS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Afanasi'eva Mariya Sergeevna
Student of speciality «Tourism»

Kulumbetova Dina Bolatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

Article is devoted to a research of the current state of activity of the museums in the Republic of Kazakhstan, the analysis of statistics of activity is carried out: number of units of

storage of the fixed museum assets; number of exhibitions, number of visitors, indicators of personnel list of employees of the museum, etc. This paper perceived the potential and the main directions of development museum organizations. Tendencies are revealed and the current status of development of museum institutions is characterized as the making system of tourist infrastructure.

Key words: museum, museum activities, performance index

Одним из определяющих факторов, влияющих на решения гостей приехать к региона, самобытная культура и богатое историческое наследие. Важное место принадлежит музеям. Они являются центрами сохранения и популяризации историко-культурного наследия, визитными карточками страны. Большинство авторов научных трудов по музееведению понимают под музеями культурно-образовательные и научно-исследовательские учреждения, предназначенные для сохранения, актуализации и трансляции последующим поколениям наиболее ценной части культурного и природного наследия [1]. Основными направлениями музейной деятельности является культурно-образовательная, научно-исследовательская деятельность, комплектование музейных коллекций, экспозиционная, издательская, реставрационная, охранная работа. По профилю музеи делятся на такие виды: художественные, исторические, литературные, естественно-научные, археологические, научно-технические, краеведческие, отраслевые и комплексные.

Суть музейной услуги заключается, на наш взгляд, в удовлетворении реальных и потенциальных потребностей посетителей музея путем доведения до них результатов профессиональной деятельности музейных работников: материализованных (музейная экспозиция; каталог выставки; сувенирная продукция; рекламный буклет, афиша событий) и нематериализованных (музейная экскурсия, театрализованное представление, презентация экспозиции, издания, проекта) [2].

Важное место в деятельности музеев принадлежит выставочной деятельности проведении республиканских и международных научно-практических конференций, конгрессов, симпозиумов, и участия в них, проведении совместных научных исследований, осуществлении взаимного обмена музейной информацией. Неотъемлемым компонентом музейной практики на современном этапе развития культуры и искусства становится электронный сервис.

В таблице 1 приведены сведения о деятельности музеев Республики Казахстан [3].

Таблица 1

Деятельность музеев Республики Казахстан за 2012-2016 гг.

Показатели	2012г.	2013г.	2014г.	2015г.	2016г.	2016г. к 2012г.
Число музеев, единиц	221	224	231	234	238	107,69
Число экспонатов основного фонда, единиц	2 546 350	2 414 838	2 412 890	2 397 246	2 382 101	93,55
из них на электронных носителях	249 256	219 180	438 771	571 738	623 001	249,94
Число экспонатов, требующих реставрации, единиц	56 712	75 854	70 277	55 081	52 237	92,11
Число посетителей, тыс. человек	4 544,3	4 805,2	5 588,6	5 719,9	5 894,7	129,72
Число экскурсий, единиц	184 817	198 651	136 290	148 052	145 474	78,71
Число лекций, единиц	11 157	11 709	12 386	12 611	13 484	120,86

Число экспонатов, внесенных в электронный каталог, единиц	341 616	170 932	205 889	238 061	*	-
Число музеев с доступом в сеть Интернет, единиц	163	170	183	189	191	117,18
Наличие интернет-ресурса, единиц	75	107	119	126	137	182,67
Число экспонатов, введенных в цифровой формат, единиц	-	44 123	132 184	177 606	370 721	-
Число выставок, единиц	6 452	7 157	7 376	7 946	9 146	141,75
Примечание: * - нет данных						

В 2016 году общее количество экспонатов основного фонда музеев Республики Казахстан увеличилось в сравнении с предыдущим годом на 15 тыс. 145 единиц и сейчас составляет 2382,1 тыс. единиц, из них 26,15% - на электронных носителях. В прошлом году музеи посетило 5 894,7 тыс. человек, что на 175 тыс. или на 3,06% больше, чем в 2015 году (рост за пятилетний период – на 29,72%). Наиболее посещаемыми были музеи в городах Алматы и Астана.

Просветительская и образовательная деятельность музеев в основном выражается в проведении экскурсий, в чтении лекций и отдельных докладов, в организации выставок. Освоение музейной информации на принципиально новом уровне происходит в процессе посещения музея и вовлеченности субъекта в образовательный процесс, включающий передачу и усвоение знаний, а также приобретение умений и навыков. Обучение в музее предполагает получение дополнительных или альтернативных знаний, которые невозможно или не в полной мере возможно получить в других образовательных учреждениях. Отличительными чертами обучения в музее являются неформальность и добровольность, возможность максимально реализовать свои способности и удовлетворить интересы [4].

Для посетителей в 2016 году в музеях Казахстана было проведено 145 474 экскурсии, что на 2578 больше, чем в 2015 году (снижение в сравнении с 2012 годом – на 21,29%). Также музеями было организовано чтение лекций штатными научными сотрудниками и приглашаемыми лекторами. В прошлом году музеями РК проведено 13 484 лекций, что на 2327 больше чем в 2015 году или на 6,92% (рост за пятилетний период – на 20,86%). Количество организованных выставок увеличилось на 1200 единиц или на 15,1% и составило 9 146.

Сегодня информационные технологии широко используются в различных направлениях деятельности музея (учетно-фондовой, научно-исследовательской, экспозиционно-выставочной, реставрационной, издательской, культурно-образовательной) [5].

С 2012 года в музеях проводится работа по занесению экспонатов в электронный каталог. Сведения о культурных ценностях, находящихся на постоянном хранении, вносятся в Государственный каталог, который ведется Национальным музеем Республики Казахстан [6].

Кроме того, в настоящее время музеями проводится работа по переводу экспонатов в цифровой формат. Цифровой вид, что позволяет сохранить экспонаты (оригиналы) в первоначальном виде и дает возможность производить многократный просмотр материалов на электронных носителях (для публикаций, тиражирования, ознакомления и др. целей), а также предоставления доступа специалистов к историческим фотодокументам. Полученный в результате оцифровки массив данных может использоваться компьютером для дальнейшей обработки, передачи по цифровым каналам, сохранению на цифровой носитель. Число экспонатов, введенных в цифровой формат увеличилось по сравнению с 2015 годом на 193115 единиц или на 8,73%.

В 2016 году число музеев с доступом в сеть Интернет по сравнению с 2015 годом увеличилось на 28 единиц (рост за пятилетний период – на 17,18%). В современных условиях каждый музей стремится быть представлен в глобальных информационных сетях. Сайт музея позволяет совершать виртуальные путешествия по территории музея, его постоянным экспозициям; является «площадкой» для размещения мультимедийных выставок музейных коллекций; «носителем» новостной информации в форме афиши музейных событий, новостной ленты, пресс- релизов; предоставляет доступ к электронным каталогам, полнотекстовой, справочной информации, фото- и видеоматериалам; обеспечивает возможность on-line трансляций музейных объектов, акций, событий, on-line участия в интерактивных играх, реализации печатной и сувенирной продукции музея через интернет-магазин и т. п. [5]

Музеи в Республике Казахстан сталкиваются, по словам автора со следующими проблемами:

- низкий уровень государственного менеджмента в сфере охраны и сохранения культурных объектов, в продвижении культурно-рекреационного бренда национального наследия;

- несовершенство законодательной базы в сфере музейного дела, недостаточность экспозиционных площадей, отсутствие надежной системы учета и хранения музейных фондов, ненадлежащий уровень охраны музейных экспонатов, недостаточный уровень кадрового и информационного обеспечения.

- низкая заработная плата музейных работников, недостаточное количество профессионально подготовленных специалистов;

- музеи не являются опорными центрами развития научно-исследовательской деятельности, основой развития туристических кластеров и важными объектами для привлечения международного внимания;

- не развита работа музейного маркетинга, в силу чего посещаемость казахстанских музеев находится на низком уровне.

Качественные изменения в процессе реформирования музейных учреждений возможны лишь при условии теоретического осмысления и практического решения проблем музейной деятельности путем применения положений музейного менеджмента, маркетинга, рекламы и связей с общественностью.

Список использованной литературы:

1. Л.М. Шляхтина. Современный музей: идеи и реалии. // 2011 - №2 – С.14-19.
2. И.С. Пилко. Услуги музеев в электронной среде. // Вестник КемГУКИ, 2011 - №16 – С.22-27.
3. О деятельности музеев в Республике Казахстан. Статистический сборник. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. Астана, 2016г.
4. А.Ю. Гиль. Изменения в деятельности музеев с учетом тенденций развития современного общества. // Вестник Томского государственного университета. // 2012 - № 364 – С.49-53.
5. И.С. Пилко. Услуги музеев в электронной среде. // Вестник КемГУКИ, 2011 - №16 – С.22-27.
6. Приказ Министра культуры и спорта Республики Казахстан «Об утверждении Правил формирования и содержания музейного фонда Республики Казахстан» от 13 мая 2016 года № 129. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013815/history>.

**АКТУАЛЬНОСТЬ РАЗВИТИЯ ВНУТРИРЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА И
ПРОЕКТА ПО ОТКРЫТИЮ СТУДЕНЧЕСКОЙ ТУРФИРМЫ ПО
ЭКСКУРСИОННОМУ ОБСЛУЖИВАНИЮ КЛИЕНТОВ В АКТОБЕ И
АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ**

Афанасьева Мария

студент 3 курса специальности «Туризм»

Пилипенко Елена Николаевна

старший преподаватель кафедры «Экономики, менеджмент и сервис»

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье с учетом текущей региональной, общеказахстанской и мировой ситуации и на основе обзора зарубежного опыта развития национального экспортного туризма и региональной индустрии туризма актуализируется возможность и эффективность формирования и развития внутрирегионального туризма и необходимость формирования туристической индустрии в Актыбинском регионе, в том числе за счет партнерства местных уполномоченных властей, частного местного бизнеса и студенчества профильных специальностей вузов Актобе

Ключевые слова: внутрирегиональный туризм; региональная туристическая индустрия; инновационный для региона малый бизнес; зарубежный опыт развития эффективного туристического бизнеса

**АҚТӨБЕ ЖӘНЕ АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДАҒЫ КЛИЕНТТЕРГЕ ЭКСКУРСИЯЛЫҚ
ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ БОЙЫНША СТУДЕНТТІК ТУРФИРМА АШУДЫҢ ЖОБАСЫ
МЕН ІШКІ АЙМАҚТЫҚ ТУРИЗМНІҢ ДАМУ ӨЗЕКТІЛІГІ**

Афанасьева Мария

«Туризм» мамандығының 3 курс студенті

Пилипенко Елена Николаевна

«Экономики, менеджмент и сервис» кафедрасының аға оқытушысы

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би, көш., 52

Мақалада ағымдағы өңірлік, жалпы қазақстандық, әлемдік жағдайды ескере отырып, ұлттық экспорттық туризмді дамытудың шетелдік тәжірибені шолу негізінде қажеттілігі мен өңір ішіндегі өзектілігі, қалыптасу тиімділігі және ішкі туризмнің қалыптасу дамуы соның ішінде жергілікті уәкілетті билік есебінен жеке шағын бизнес және Ақтөбе жоғарғы оқу орындарының студенттік бейінді мамандықтардың Ақтөбе өңірінде туристическую индустрияны қалыптастыру қажеттілігі туындайды,

Түйінді сөздер: ішкі аймақтық туризм, аймақтық туристік индустрия, аймаққа инновациялық шағын бизнес, тиімді туристік бизнес дамуының шетел тәжірибесі

**ACTUALIZATION OF THE DEVELOPMENT OF INTRA-REGIONAL TOURISM
AND THE PROJECT OF OPENING A STUDENT TRAVEL AGENCY FOR EXCURSION
SERVICES TO CUSTOMERS IN AKTOBE AND AKTOBE REGION**

Afanasiyeva Maria

Student of 3 course speciality «Tourism»

Pilipenko Elena Nikolaevna

*Senior Lecturer at the Department of «Economics, Management and Service»
Kazakh-Russian International University, 030006, Aktobe, 52, Aiteke bi, St.*

In the article, taking into account the current exact regional, general Kazakhstan and world situation and on the review basis of foreign experience in the development of both national export tourism and the regional tourism industry, the possibility and effectiveness of the intra-regional tourism formation and development as well as the need for the Aktobe region tourism industry formation, including the necessary partnership of state authorized local authorities, private local business and students of the Aktobe universities profile specialties are actualized and explained.

Key words: intraregional tourism, local tourism industry, innovative for region small business, international practice of development effective travel business.

За годы реализации программ мы и стратегии ФИИР в нашем регионе мы действительно, хотя и очень медленно, но диверсифицируем нашу экономику: например, в региональном экспорте появилась статья экспортной выручки от компании «АЙС»; функционирует ставший 3-м во всем мире по выпуску 120-метровых рельсов Актюбинский рельсо-балочный завод /АРБЗ/; поддержанное государственными субсидиями и кредитами, возрождается сельское хозяйство региона – с 2013 г. на наших зимних столах появились местные огурцы и помидоры, практически нет перебоев зимой с местными овощами – картофелем, морковью, свеклой; построено несколько крупных, относительно технологически передовых спортивных и развлекательных учреждений (в т.ч. с участием известных иностранных инвесторов) – как говорил на недавней встрече со студентами КРМУ один из сенаторов Парламента РК.

Но в Актюбинском регионе до сих пор «нефть – матушка, хром – батюшка» [1, с. 8]. Существенными экономическими субъектами остаются ТНК «Казхром» (бывший АЗХС), АО «СНПС-АМГ» и его дочернее подразделение «Великая стена». То есть очевидно: а) и государственная местная администрация продолжает делать ставки на – в перспективе – развитие региона на недропользовании, б) и бизнесмены и предприниматели региона не спешат выводить свои капиталы из недропользования и смежных с ним производств (т.к. несмотря на существенные кризисные моменты в этой отрасли не только в региональной экономике [2, с. 10], но даже в мире, они надеются на свои «лакомые куски от сырьевого пирога» в будущем); к тому же молодые и не сельские по происхождению нынешние бизнесмены не готовы к сравнительно тяжелому и рискованному доходу в агробизнесе – даже при всей сегодняшней господдержке и высоком спросе на экологичное продовольствие; а также они в основном не согласны вкладываться в иной – особенно малый инновационный – бизнес (например, в 1990-е гг. первые попытки производить чипсы или конфеты, или швейную продукцию в Актюбинской области не увенчались успехом; только в 2010-е гг. начал активизироваться бизнес в сфере физической культуры – фитнес-центры, спортивные клубы и красоты – бюти-, нейл-салоны, спа-центры). Процветают лишь кафе и аптеки: причем нашим бизнесменам присуща малопонятная и далеко не всегда оправданная гигантомания: если строить кафе или гостиницу – обязательно гигантскую, на 300-600 посетителей, с дорогостоящими интерьерами и обслуживанием /как будто, наше население – это многочисленные родственники арабских шейхов и «турецких султанов»! /. Здесь уместно будет указать/вспомнить, что нынешняя, с 40-катысячным трудовым коллективом по всему миру, «Nokia» вначале была маленькой фабрикой, которая отливала галоши; а «LG» в первые годы была - маленькая фирма по производству зубного порошка; «Bonduelle» был маленький винокурный /по производству пива и бражки! / заводик.

Еще несколько мировых примеров:

1. До 1932-го года Вьетнам, Эквадор и Индонезия – мировые поставщики натурального каучука. И что теперь с ними, и где их былое финансовое благополучие – в условиях отставания от мирового НТП, инициировавшего замену натурального каучука на синтетические резину и полиуретан?

2. Очень плотно в свое время на «нефтяную или газовую иглу» сели: Экваториальная Гвинея (слезть уже, кажется, ей невозможно: колоссальное расслоение общества на сверхбогатое меньшинство и огромное нищее большинство; среднего слоя практически нет! Как и нет никакой работы, кроме работы на буровых и их обслуживании) и Голландия (открытие крупного месторождения газа практически убило перерабатывающие отрасли Нидерландов: потребовалось свыше 30 лет и огромные государственные субсидии в сельское хозяйство и индустрию туризма, чтобы эффективно диверсифицировать голландскую экономику – это процесс получил в мире даже название – «голландская болезнь»).

Но Нидерланды – путем существенных государственных организационно-правовых и финансовых усилий и частно-предпринимательской активности и осознания выгод и издержек – стали возрождать национальное сельское хозяйство и развивать национальную индустрию туризма. Отреагировав на мировой опыт, в 1990-ых гг. султан Брунея стал инвестировать и стимулировать развитие национальной туристической индустрии – практически бесперспективной на тот момент: практически не было никаких достопримечательностей, гостиниц, транспортного обеспечения и обслуживания, квалифицированных местных специалистов и работников /как показывает мировая практика, приглашать зарубежных специалистов – накладно и рискованно: малейший кризис или неблагоприятная конъюнктура в нашей стране или в мире – их и след просты /. В 1990-е гг. подсуежилась и такая страна как Кения – государство стимулировало развитие экспортоориентированного сельского хозяйства (смотрите, на наших торговых прилавках кенийский час – всерьез конкурирует с индийским и китайским!) и экологического туризма (кенийские сафари-парки сегодня на слуху у большинства туристов мира!)

Как видим из приведенных примеров, одним из общих мест у упомянутых стран является въездной = экспортный национальный туризм во всех возможных его ипостасях: культурно-исторический, религиозный, экологический, рекреационный, образовательный, медицинский и т.д. и т.п.

Прогрессивные эксперты но пессимистического характера предрекают, что в нашем Актыбинском регионе преимущественно перспективный экономико-хозяйственный потенциал – агропроизводство и агробизнес. На наш взгляд, существенные перспективы – за индустрией туризма. Конечно, средства должны быть вложены сюда – значительные, и терпение и напор у ввязавшихся в данный бизнес предпринимателей должно быть немереное!

Например, первые потоки туристов в Брунее стали фиксироваться лишь спустя 15-20 лет от начала развития там туристической индустрии; первые ощутимые доходы от голландского туристического бизнеса пошли в национальный бюджет только спустя 10 лет; кенийский успешный опыт соседи начали перенимать спустя почти 30 лет от начала развития национальной туристической индустрии; в Испании, Греции доходы от экспорта туристических услуг фактически сегодня являются своего рода «спасательным кругом» для находящихся в плачевном состоянии национальных экономик.

Но приносящим доходы государству и населению туризм может быть как въездной, так и внутренний (см. сх.):

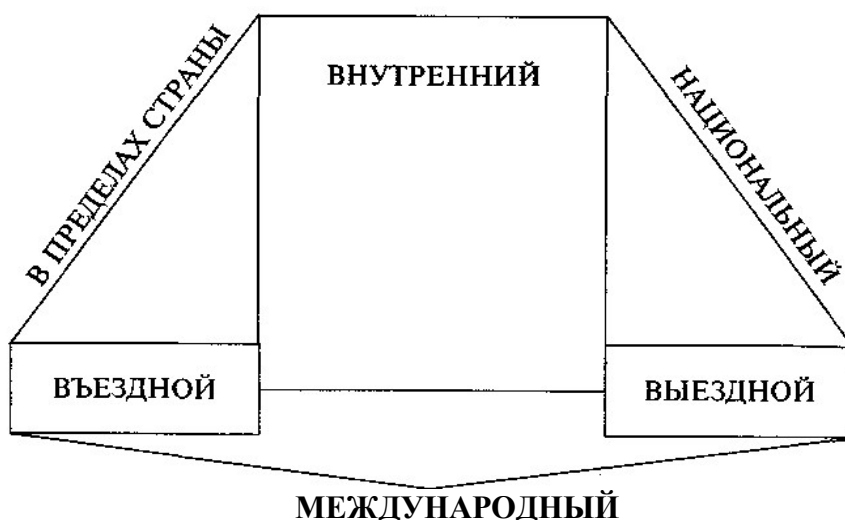

Рис. Категории туризма (с точки зрения спроса) [3, с. 8]

Конечно, хотелось бы, чтобы весь мир разом принес нам свои капиталы в качестве иностранных туристов!

Однако, факт есть факт: на сегодня даже на национальном, не говоря уже о мировом рынке, туристическая актюбинского региона не то что неконкурентоспособна – ее еще пока просто нет! Нет развитой туристической инфраструктуры, нет разнообразия качественных туристических объектов, нет развитой и эффективной системы турфирм, способных создавать местные турпродукты, результативно их рекламировать и продавать, нет местных бизнесменов, заинтересованных и активных в такого рода бизнесе, нет профессиональных и разнообразных по категориям работников этой сферы, нет патриотизма и, соответственно, заинтересованности местного населения путешествовать по родному краю [4, с.7]!

Однако, тот, кто будет здесь первым, получит не только сложности становления, но и конкурентные преимущества. А если проводить грамотную организационную и маркетинговую работу – возможно, и государственную поддержку: прежде всего, от местных государственных и предпринимательских (в т.ч. поддерживающих молодежное и региональное предпринимательство!) структур.

Примером может служить опыт маленького провинциального городка Домреми, который-то всего лишь является родиной национальной героини Франции Жанна д'АРК и в котором-то всего лишь только и есть из историко-культурных достопримечательностей дом ее рождения и церковь, где можно помолиться за нее. Но при прекрасно организованном малом местном бизнесе по простейшей экскурсии по местным «достопримечательностям», при диверсифицированной и четко отлаженной туристической инфраструктуре, при умелой поддержке общенациональных и местных государственных властей Домреми стал и является исторической, культурной, духовной и даже религиозной ценностью Франции, одним из широко посещаемых французами и даже международно высоко признанным и доходным туристическим центром [5, с.13].

На наш взгляд, у Актобе и в целом Актюбинского региона перспективы стать эффективным туристическим центром – не просто не меньше, а гораздо больше. У нас есть желание, и формируются необходимые профессиональные компетенции. Были бы желание и материально-финансовая поддержка от государственно-частного партнерства!

Список использованной литературы:

1. В. Кожухарь. Экономика на острие иглы. // Эврика. – Актобе, № 6, 8 февраля 2017. – С. 8.
2. О. Максименко. Как ОПЭЖло экономику нашего региона. // Эврика. – Актобе, № 9, 1 марта 2017. – С. 10.
3. Зорин И.В. Менеджмент туризма. Туризм как вид деятельности: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 288 с.: илл.
4. К. Вишенина. Хочешь жить – умей учиться. // Эврика. – Актобе, № 6, 8 февраля 2017. – С. 7.
5. В. Кожухарь. Индекс Жанны д'Арк против индекса Есет-батыра. // Эврика. – Актобе, № 4, 25 января 2017 года. – С. 13.

МЕСТО СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОБЩЕЙ СИСТЕМЕ МЕНЕДЖМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЯ

Базаров Азат Ерланулы

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматриваются вопросы понятийного аппарата управления персоналом, элементов системы управления, а также функции управления персоналом обеспечивающие стратегическое развитие предприятий.

Ключевые слова: персонал, человеческие ресурсы, труд, кадровая политика

КӘСІПОРЫННЫҢ МЕНЕДЖМЕНТІ ЖАЛПЫ ЖҮЙЕСІНДЕ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ОРНЫ

Базаров Азат Ерланулы

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада қызметкерлерді басқарудағы түсінік аппаратының мәселелері, басқару жүйесінің элементтері, сондай-ақ функциялары басқару кәсіпорынның стратегиялық дамуын қамтамасыз ететін қызметкерлерді басқару міндеттері қарастырылады..

Түйінді сөздер: персонал, адами ресурстар, еңбек, кадрлық саясат

THE PLACE OF THE PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM IN THE GENERAL SYSTEM OF ENTERPRISE MANAGEMENT

Bazarov Azat Erlanuly

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article discusses issues of terminology, personnel management, management system elements and control functions staff responsible for strategic development of enterprises.

Keywords: personnel, human resources, work, personnel policy

На этапе всеобщей модернизации экономики РК, проблема обеспечения высокопрофессиональными трудовыми ресурсами становится особенно актуальной, что связано не только с естественными причинами, старением и миграцией рабочей силы, но и с изменившимися требованиями к качеству выпускаемой продукции и позиционированием предприятий сферы услуг на рынке. Дефицит необходимых человеческих ресурсов (менеджеров, специалистов и других работников, вспомогательных и дополнительных отраслей) может привести к снижению финансово-экономических показателей и снижению конкурентоспособности казахстанских предприятий сферы услуг.

Анализ ситуации распределения трудовых ресурсов показывает, что при общем сокращении трудовых ресурсов в стране, увеличивается число вакансий высококвалифицированных специалистов, в том числе рабочих специальностей. Дефицит рабочих обусловлен тем, что практически прекращена подготовка большинства рабочих

специальностей [1]. в этих условиях особую актуальность приобретают вопросы управления персоналом.

В научной литературе можно встретить различные толкования понятия «управление персоналом», акцентирующие внимание на организационной стороне управления, целью и методами, с помощью которых обеспечиваются достижение управленческих целей, а другие исследователи обращают внимание на содержательную часть, отражающую функциональную сторону управления.

Лобанов А.А., Дж.М. Иванцев рассматривают управление персоналом как целенаправленная деятельность, выполняемую на предприятиях сферы услуг, которая способствует эффективному использованию персонала для достижения управленческих целей [2].

Маслов Е.В., Кибанов А. Я. пишут, что управление персоналом на предприятиях сферы услуг представляет собой непрерывный процесс, направленный на изменение мотивации людей, в целях обеспечения максимальной отдачи и высоких конечных результатов [3]. Расхождение толкований термина управление персоналом оказывает переводная литература.

Наиболее часто в зарубежной литературе встречаются термин *personal administration* — администрирование персонала, в котором рассматриваются набор, расстановка, подготовка, использование персонала и контроль, а также отношения между подчиненными и администрацией. [4]

В отдельных зарубежных литературных источниках *Personnel management* рассматривается как управление персоналом, включая подбор, подготовку, оплату, условия труда, вопросы техники безопасности, а также трудовые отношения и взаимоотношения администрации с работниками. [5]

В исследованиях зарубежных ученых *Personnel relation* рассматривается как отношения с персоналом, в том числе внутрикорпоративный PR и конфликт-менеджмент. [6]

Во многих зарубежных литературных источниках *Human resource management* рассматривается как управление человеческими ресурсами, основывается на теории человеческого капитала, под которым понимают имеющийся потенциал знаний, умений, навыков, способностей и талантов. [4]

При трактовке определения и при раскрытии содержания отдельных понятий западные авторы акцентируют внимание на наиболее важной, по их мнению, стороне вопроса и рассматривают их как:

- управление персоналом предприятия рассматривает как комплекс взаимосвязанных экономических, организационных и социально- психологических методов, обеспечивающих конкурентоспособность предприятия и эффективность трудовой деятельности;

- управление персоналом предприятия рассматривается как направления мотивационных установок работника в соответствии с задачами, стоящими перед предприятиями;

- управление персоналом трактуют как обеспечение предприятия необходимым количеством работников, для выполнения производственных функций, а эффективность управления персоналом определяется степенью реализации общих целей предприятия;

- содержание управления персоналом определяется степенью и сроками выполнения, поставленных управленческими структурами специфических задач и расшифровывается как управленческая деятельность предприятий, способствующая эффективному использованию работников для достижения организационных целей;

- управление персоналом представляет собой управленческую деятельность предприятия важнейшими элементами которой являются определение потребности в работниках, привлечение их со стороны, развитие персонала, высвобождение персонала в результате совершенствования технологии и других элементов и структурирования работ,

система стимулирования и социальных услуг, управление затратами на персонал, а также контроллинг;

- управление персоналом рассматривается как системное, планомерное воздействие с помощью взаимосвязанных управленческих мер на процесс формирования и структурных преобразований рабочей силы на предприятии, на создание условий для использования трудовых качеств работников и всестороннего развития работников. Эффективность управления персоналом на уровне предприятия определяется достижением поставленных целей объемов реализации сокращения издержек на персонал и на производство единицы продукции.

В основе всех перечисленных определений лежит управленческая деятельность, направленная на мотивацию персонала для достижения наилучших результатов, достижения максимальной отдачи деятельности организации. Управление персоналом на уровне предприятия выступает, как совокупность множества элементов системы управления:

1. Формирование кадровой политики на предприятиях сферы услуг:

- основные принципы расстановки, подбора персонала на предприятии;
- договорные условия найма перемещения и увольнения кадров;
- повышение квалификации и обучение персонала предприятия;
- методика оценки качества персонала и его деятельности.

2. Оплата и стимулирование труда:

- организация оплаты труда на предприятии и его формы;
- оценка производительности труда и пути ее повышения;
- система материального стимулирования оплаты труда поощрительные выплаты.

2. Взаимоотношения в коллективе и организация групповое управление, взаимодействие с профсоюзами:

- управление работниками на низовом уровне и способы их вовлечения в управленческий процесс;

- роль рабочих бригад в процессе управления и их функции;
- формирование системы взаимоотношений в коллективе;
- взаимоотношения и взаимодействие с профсоюзами в управленческой деятельности.

2. Социально-психологическая составляющая в системе управления персоналом:

- мероприятия по мотивации труда персонала, создание условий для проявления творческой инициативы работников;

- формирование организационной культуры управления предприятия;

- влияние системы управления персоналом на производственно-бытовую деятельность предприятий сферы услуг. [7, 8]

Результатом формирования эффективной системы управления является сосредоточение усилий на реализацию конкретной стратегии и операционных конкретизирующих программ на выполнении определенных задач, намеченных по целевым периодам. Эффективность системы управления персоналом определяется рациональным использованием интеллектуальных и физических способностей всего персонала, уровнем качества персонала и реализация их потенциала, а также улучшением морального климата, укреплением трудовых отношений. Конечная цель формирования системы управления персоналом сводится к обеспечению максимального сближения ожиданий руководящего состава и собственников предприятий сферы услуг и интересов работника, связанных с профессиональной деятельностью.

Персонал предприятий сферы услуг является составной частью системы управления предприятия, необходимым элементом взаимодействия в процессе производства. в отечественной научной литературе выделяются несколько подходов по трактовке определения управления персоналом [9]:

1. Институциональный подход формирования системы управления персоналом. При таком подходе управление персоналом рассматривается как деятельность различных субъектов, среди которых выделяют специализированные службы управления персоналом высших руководителей, линейных служб, которые выполняют функцию управления по отношению к подчиненным. Институциональный подход направлен на реализацию стратегических целей развития предприятий сферы услуг и выполнение тактических задач по эффективному использованию работников предприятия.

2. Содержательный (функциональный) подход формирования системы управления персоналом основывается на выделении функций управления персоналом, формировании целей и задач его функционирования. Содержательный (функциональный) подход в отличие от институционального, который акцентирует внимание на том, что должно дать управление персоналом для предприятия, показывает какие действия, процессы должны быть осуществлены для того, чтобы достичь поставленных краткосрочных и стратегических целей и рассматривается как особый вид деятельности, как целостная система управления, имеющей свое содержание.

3. Организационный подход формирования системы управления персоналом рассматривается как взаимодействие объекта и субъекта, механизмы, инструменты, и технологии, а также процедуры реализации функций управления персоналом. Организационный подход можно рассмотреть также как комплекс управленческих, экономических и психологических социальных и других взаимосвязанных методов, обеспечивающих конкурентоспособность предприятий и эффективность трудовой деятельности.

4. Процесс взаимодействия и взаимовлияния формирования системы управления персоналом рассматривает объектом системы управления персоналом взаимовлияние и взаимодействие в совместной продуктивной деятельности управленцев и персонала. Такой подход рассматривает систему управления как единство объекта и субъекта управления, которое достигается в результате саморегулирования и целенаправленного воздействия объекта на субъект управления. При этом объектом управления выступают процессы, социальные отношения, социальные ресурсы, а также и персонал, участвующий в социальных процессах использования ресурсов [125].

Управление персоналом представляет систему, которая имеет объект и субъект управления, экономические и управленческие отношения, а также функции управления, которые реализуются с применением системы методов.

Система управления персоналом содержит следующие аспекты:

- технико-экономические аспекты, отражающие уровень развития производства, особенности используемых технологий, техники, а также производственных условий и других составляющих;

- экономико-организационные аспекты содержат вопросы планирования численности персонала и состава работников, моральное и материальное стимулирование, а также использование рабочего времени;

- в правовой аспект входит соблюдение трудового законодательства в работе с персоналом;

- психологические и социальные аспекты отражают вопросы психологического социального обеспечения управления персоналом, внедрения социологических и психологических процедур в работе;

- педагогический аспект системы управления персоналом предполагает решение задач, связанных с воспитанием персонала, наставничеством, коучингом и другие [10].

Система управления персоналом имеет множество других аспектов и может базироваться на различных концептуальных положениях, которые могут быть осознаны и реализованы интуитивно, существуют объективно, и организационно оформлены [11].

Система управления персоналом предприятий сферы услуг является важной составляющей реализации стратегических целей, возникает в самом начале создания организации, является одной из важнейших подсистем управления организации. Система управления персоналом определяет успех развития организации. Для достижения целевых результатов функционирования в рыночной среде, система управления персоналом строится на научно-обоснованных принципах, использует современные методы и инновационные новые технологии, не противоречащие общей концепции развития предприятий сферы услуг.

В научной литературе система управления персоналом разделяют на две подсистемы: тактическую и стратегическую. На тактическую подсистему системы управления персоналом возложены следующие функции:

- организация подбора рабочей силы, поиск, собеседование, тестирование, оформление документов;
- переподготовка и подготовка, а также повышение квалификации работников;
- распределение, перемещение и продвижение, а также увольнение работников, оценка их;
- анализ их состояния, планирование потребности в кадрах, их текущий учет по периодам. [12]

На стратегическую подсистему системы управления персоналом предприятий сферы услуг возложены следующие функции:

- анализ структуры, стратегическая оценка персонала и разработка перспективной кадровой политики в стратегическом периоде;
- рациональное использование рабочего времени и разработка прогнозов потребности в кадрах в стратегической перспективе развития производства;
- соблюдение законодательных требований в стратегических планах о труде;
- учет перспективных потребностей в персонале, в соответствии с задачами стратегического развития предприятия и прогноза рыночной конъюнктуры;
- обеспечение динамической стабильности и динамической эффективности, создание условий для стабилизации числа увольнений и сохранения занятости в стратегической перспективе. [3]

При формировании системы управления персоналом и взаимодействии, при котором взаимосвязанные действия менеджмента, персонала и профсоюзов, а также представителей государства обеспечивается социальное партнерство. При этом взаимодействующие стороны берут на себя выполнение следующих требований.

1. Персонал предприятия стремиться постоянно, наращивать производительность труда, выполнить операционные планы и производственные задания, соблюдать сроки выпуска продукции и повышать качество работы, а также материально и морально отвечает за результаты труда.

2. Менеджмент обеспечивает занятость и динамическую стабильность, материальное стимулирование работников, индексацию заработной платы учетом инфляции, по возможности и социальными пакетами при временной нетрудоспособности.

3. Правительство по возможности выдают госзаказы, обеспечивает ресурсами, осуществляет политику протекционизма в рамках страны, помогает переqualificировать работников за счет государства, разрабатывают программу занятости. [86]

Важным аспектом социального партнерства в коллективе является обеспечение возможности работникам участвовать в разработке и оценке текущих и перспективных планов и социальных программ, планов оздоровительных и культурных мероприятий, организация здорового питания персонала. Социальное партнерство также обеспечивается совместной разработкой с участием персонала новых форм оплаты труда организации, норм выработок, разработкой мероприятий по охране труда, системы распределения прибыли обеспечивающие инновационное развитие предприятия.

В ходе исследования в работе выделены следующие функции управления персоналом обеспечивающее стратегическое развитие предприятий сферы услуг:

1. Стратегическое и операционное планирование использования персонала в развитии предприятия, определение потребности в количестве и качестве работников и сотрудников, а также временной отрезок их использования.

2. Определение способов привлечения персонала в процесс стратегического развития предприятия, формирование плана привлечения дополнительных работников из внешней среды и планирование обеспечения профессионального и карьерного роста внутри предприятия.

3. Обеспечение необходимого подбора, отбора, оценки и принятия на работу сотрудников соответствующие условиям растущей стоимости на рабочую силу и повышения требований к рабочим профессиям, а также и управленческим кадрам.

4. Обучение и адаптация управленческих кадров и работников к меняющимся требованиям рынка и условиям внешней среды, повышение квалификации работников в целях обеспечения инновационного развития предприятия.

5. Планирование и контроль мероприятий карьерного роста управленческих кадров, а также обеспечение профессионального роста рабочих профессий.

6. Мотивация сотрудников руководящего звена в системе управления персоналом, побуждение работников к инициативному труду в целях реализации стратегических целей.

7. Управление затратами на персонал предполагает сопоставление расходов с прибылью, которую приходится на одного работника, подсчет стоимости привлечения высоко квалифицированных работников и менеджеров высокого уровня, структурирование затрат на обучение, оплата персонала, социальные расходы и оценка пребывания работника на предприятии.

8. Рациональная организация рабочего места, позволяющая оптимально использовать потенциал работника в обеспечении конкурентоспособности предприятия и дать им возможность проявить себя в инновационной деятельности.

9. Совершенствование кадрового делопроизводства: учета, хранения и обработки анкетных данных, стажа, повышения квалификации, обеспечивающее стратегическое развитие предприятия.

10. Формирование информационной системой управления и управление информацией стратегического развития и конкурентного характера и инновационных направлений развития предприятия.

11. Оценка трудового потенциала персонала и уровня его использования в производственной и рыночной деятельности.

12. Правовое регулирование трудовых отношений, контроль над работой персонала, обеспечение дисциплины и организационного порядка.

Формирование высокого восприятия клиентами, имиджа предпринимательской структуры, общественностью и властными структурами ее позиционирование на мировом рынке, и институтами власти.

Формирование кадрового потенциала предприятий сферы услуг является одним из приоритетных направлений предпринимательства, которое позволит в конкурентной среде добиваться эффективных результатов на рынке. во многих работах в последнее время обращено внимание на формирование системы управления персоналом, как необходимое условие, способствующее эффективной предпринимательской деятельности, которое будет иметь положительное влияние на благосостояние и экономический рост предприятий сферы услуг.

Список использованной литературы:

1. Анисимов В.М. Кадровая служба и управление персоналом организации. - М.: ИНФРА-М, 2007. - 280 с.
2. Иванцев Дж., Лобанов А.А. Человеческие ресурсы управления. Основы управления персоналом. - М.: Дело, 2005. - 176 с.
3. Кибанов А.Я. Основы управления персоналом: Учебник. 1 М.: ИНФРА- М, 2012.- 304с.
4. Dahlsrud A. How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions [Text] // Corporate Social Responsibility and Environmental Management.-2008.№15.- P. 1-13.
5. Fombrun C. Strategic Human Resource Management // Sloan Management Review. - 1982. - N 2.
6. Hillman, A. J. Shareholder value, stakeholder management, and social issues: what's the bottom line? [Text] / A. J. Hillman and G. D. Keim // Strategic Management Journal 22. - 2001. - P. 125-139.
7. Мексон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. - М.: Дело, 2005. - 89 с.
8. Спивак В.А. Организационное поведение и управление персоналом. — СПб.: Питер, 2000. - 281 с.
9. Некрасов В.Н., Баева В.Д. Управление человеческими ресурсами как механизм согласования целей менеджмента организаций: монография / В.Н. Некрасов, В.Д. Баева. Ростов-на-Дону, СКАГС, 2011. - 107 с.
10. Хурс М.Н. и др. Работа с персоналом современной организации. М.: ИНФРА-М, 2005. - 169 с.
11. Волгин А. П. Управление персоналом в условиях рыночной экономики: Учебник - М: 2009.
12. Веснин В.Р. Управление персоналом. Теория и практика - М.: Проспект, 2011. 688 с.
13. Ефремов А.В. Технология отбора и адаптации работников компании с учетом требований кадровой безопасности // Кадры Предприятия. - 2010. - № 7.-С. 40-41.
14. Омаров М.М., Сергеев В.Ю. Организационные основы разработки управленческих решений на предприятиях сферы услуг на основе системного анализа // Известия Санкт-Петербургского государственного аграрного университета. - 2009. - вып. 12. - С.86-89.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ СФЕРЫ УСЛУГ

Базаров Азат Ерланулы

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматриваются различные аспекты формирования системы управления персоналом, раскрываемые в исследованиях зарубежных специалистов, а также опыт зарубежных компаний, перечислены достоинства и недостатки практики управления персоналом казахстанских и зарубежных предприятий сферы услуг, базовые принципы управления персоналом.

Ключевые слова: персонал, человеческие ресурсы, труд, кадровая политика

ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРІБЕ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ПЕРСОНАЛДЫ КӘСІПОРЫНДАРДА ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ САЛАСЫН

Базаров Азат Ерланулы

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада әр түрлі аспектілерін басқару жүйесін қалыптастыру, персоналды оқу құралында қарастырылатын зерттеулерде шетелдік мамандарды, сондай-ақ шетелдік компаниялардың тәжірибесі, тізімделген артықшылықтары мен кемшіліктері тәжірибе персоналды басқару қазақстандық және шетелдік кәсіпорындардың қызмет көрсету саласын, негізгі принциптері персоналды басқару.

Түйінді сөздер: қызметкер, адами ресурстар, еңбек, кадрлық саясат

FOREIGN EXPERIENCE OF FORMATION OF SYSTEM OF PERSONNEL MANAGEMENT AT THE ENTERPRISES OF SPHERE OF SERVICES

Bazarov Azat Yerlanuly

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article discusses various aspects of formation of personnel management system disclosed in the research of foreign experts, as well as the experience of foreign companies, lists the advantages and disadvantages of the HR practices of Kazakhstan and foreign service industries, the basic principles of personnel management.

Key words: personnel, human resources, work, personnel policy

Проблемы формирования, развития и рационального использования персонала на предприятиях сферы услуг являются важнейшей задачей для любой формы собственности вне зависимости от того, на какой из стадий жизненного цикла она находится. На современном этапе структурных преобразований, происходящих в стране, появилась острая необходимость формирования кадровой политики, соответствующей рыночным условиям

хозяйствования и способствующей адаптации персонала к смене характера взаимоотношений в процессе трудовой деятельности [1].

В процессе перехода к рынку изменилось отношение к сфере управления персоналом, в связи с массовым оттоком специалистов из промышленных секторов в другие секторы экономики (финансы, торговля и т.д.). Многие профессионалы прекратили свою деятельность, не сумев найти применение своим знаниям и умениям. Таким образом, был потерян основной кадровый потенциал большинства предприятий сферы услуг. Поэтому основными проблемами практики функционирования многих кадровых служб стали: неподготовленность персонала всех уровней к работе в новых условиях; потеря интереса к креативной, новаторской деятельности из-за отсутствия справедливой оценки трудового вклада; отсутствия конкретизированной информации соответствующей теоретической и методической базы.

На современном этапе развития многие службы управления персоналом предприятий сферы услуг пытаются применять традиционные принципы кадровой политики и технологии управления персоналом. Большинство предприятий ориентируются на определении сиюминутной потребности, общая концепция кадровой деятельности не разрабатывается. Такая политика может привести лишь к временному улучшению ситуации и не поможет разрешить весь комплекс проблем, существующих в сфере управления персоналом, а кадровые службы лишь в единичных случаях занимаются проблемами изучения и внедрения организационной культуры [2].

Для эффективного развития предпринимательской деятельности приходится компаниям все больше внимания уделять поиску и удержанию высококвалифицированных сотрудников, а также их профессиональному развитию. в процессе исследования были изучены теоретические источники отечественных и зарубежных авторов по вопросам формирования и развития кадрового потенциала для того, чтобы выявить основные методы применяемые службами управления персоналом в эффективно развивающихся предприятиях сферы услуг.

С. Робинс подчеркивал, что управление человеческими ресурсами -это динамичная, постоянно меняющаяся область, поэтому реакция менеджеров на любые изменения должна быть быстрой и производительной. в качестве критерия эффективности системы управления персоналом С. Робинс выделял: производительность труда, низкую текучесть кадров, снижение числа прогулов и рост удовлетворенности трудом. При этом он уточняет и факторы, среди которых внешние: условия труда, безопасность и контроль; и внутренние: содержание труда, признание личных достижений, чувство ответственности за выполняемую работу. Среди оценок системы управления персоналом есть и неэкономические показатели, например, ожидание работников, что их работа будет объективно оценена. [3]

Исследования выявили, что наиболее часто используемыми методами при формировании кадрового потенциала, как в отечественных, так и в зарубежных предприятиях сферы услуг, являются:

- подсистема адаптации персонала для вновь принятых работников используют 75%;
- привлечение персонала с помощью отделов набора и найма персонала кадровых служб самих компании (65%);
- привлечение персонала с помощью департаментов занятости и различных кадровых агентств (61%);
- сотрудничество с вузами (35%).

Данные результаты свидетельствуют о том, что предприятия сферы услуг в большинстве случаев стараются найти уже готовых специалистов. Лишь крупные формы предпринимательства организуют процесс обучения вновь принятых работников, это требует определенных материальных затрат понимая, что вложенные инвестиции в человеческий капитал - залог успеха предпринимательской структуры.

Р. Оуэн отмечал, что для получения прибыли владелец предприятия должен уделять человеческому ресурсу такое же внимание, как и оборудованию. Оуэн упрекал своих коллег-предпринимателей в том, что они не учитывали человеческий фактор, тратили огромные деньги на лучшие машины, но покупали самую дешевую рабочую силу. [4]

Инновационный подход современного бизнеса требует от предпринимателей учитывать особенности рынка и производить тот продукт, который будет востребован. Новые технологии требуют специальных знаний и навыков, которыми должен обладать высококвалифицированный сотрудник. На рынке труда не всегда можно найти необходимые человеческие ресурсы, поэтому часто возникает проблема обеспечения персоналом инновационных предприятий сферы услуг.

По мнению И. Дураковой [5] в управлении персоналом в системе Тейлора входят и проблемы служебного продвижения и подбора кандидатов, профессиональное обучение, изучение качеств и способностей кандидатов, оценка деятельности руководителя и соответствия его занимаемой должности. Генри Гантт (1861-1919), как и Тейлор, рассматривал проблемы согласования интересов работников и менеджмента, научного отбора, материального поощрения как средства повышения производительности труда, детальных рабочих инструкций.

Среди последователей Тейлора особенно выделяются супруги Фрэнк

Гилбрет (1868-1924) и Лилиан Гилбрет (1878-1958), занимавшиеся рационализацией труда рабочих, изучением физических движений в трудовом процессе и исследованием возможностей повышения производительности труда.

Л. Гилбрет развивала психологический подход к управлению. Она считала, что успешное управление базируется на человеке, а не на работе, и научный менеджмент позволяет максимально использовать возможности и усилия человека.

Л. Гилбрет вплотную подошла к построению научных основ управления персоналом, обратив внимание на значимость подготовки, обучения, оценки, отбора и распределения персонала фирмы, рационального использования трудовых ресурсов, учета личностного фактора.

М. Вебер писал: «Как показывает опыт, чисто бюрократический тип управленческой организации способен с чисто технической точки зрения достичь наивысшей степени эффективности... и превосходит любую иную форму по своей точности, стабильности, дисциплине, и надежности». При этом Вебер отмечал, что «полностью развитый бюрократический механизм находится в таком же отношении к другим формам организации, как машина к немеханическим способам производства». [6]

Действительно, достоинства бюрократической системы управления кадрами заключается в ее точности, четкости, документальном оформлении, постоянстве, унифицированности, строгости отношений подчинения, предотвращении конфликтов, экономии затрат на людские и материальные ресурсы. Теория М. Вебера позволила в значительной степени решить проблемы построения управленческой структуры организации, определения оптимальных ролевых требований по отношению к индивидам, использования наиболее целесообразных технологий в организации. Таким образом, основные достоинства и недостатки сложившейся практики формирования и развития кадрового потенциала зарубежных и отечественных компаний приведены в таблице 1.

Таблица 1

Основные достоинства и недостатки практики управления персоналом казахстанских и зарубежных предприятий сферы услуг

Субъект	Достоинства	Недостатки
Формирование кадрового потенциала		

Казахстанские предприятия сферы услуг	1. Функции по привлечению персонала передаются профессиональным кадровым агентствам	Необходимый кадровый потенциал определяется без учета стратегии компании
	2. Развивается сотрудничество с вузами, участие в разработке основной образовательной программы, студенты привлекаются на практику и стажировку	Отсутствует анализ качественных характеристик кадрового потенциала
	3. Внимание уделяется адаптации новых сотрудников, формированию корпоративной культуры	Не уделяется внимание маркетингу персонала и анализу рынка труда
	4. Используются нестандартные методы: экспертные группы, временный персонал, аутстаффинг и аутсорсинг, нестандартный режим рабочего времени.	Не учитывается менталитет сотрудников и особенности территориального рынка труда
Зарубежные предприятия сферы услуг	1. Уделяется внимание формированию имиджа работодателя, анализу рынка труда	Ограниченный доступ к высшим должностям сторонних сотрудников (закрытая кадровая политика)
	2. Используются разнообразные тесты, письменные задания при отборе кандидатов, что позволяет отобрать лучших	Не всегда данный метод можно использовать в связи со спецификой ряда специальностей
Развитие кадрового потенциала		
Казахстанские предприятия сферы услуг	1. Уделяется внимание и средства стали на обучение персонала, появление корпоративных университетов, возвращение наставничества	Не всегда составляется смета на обучение, а также результаты обучения часто не отслеживаются и не оцениваются
	2. Внедряются методы по выявлению кандидатов для обучения и развития	Не производится планирование карьеры сотрудников и выявления приоритетных направлений развития
	3. Развивается интенсивный путь развития кадрового потенциала, т.е. изменения качественных характеристик	Руководство пытается компенсировать недостаток численности персонала максимальным использованием возможностей сотрудников
Зарубежные предприятия сферы услуг	1. Развитие персонала является частью корпоративной культуры	Использование программ обучения без адаптации к местным условиям подразделения компании
	2. Наличие в структурах компаний корпоративных университетов	Большие средства вкладываются в развитие менеджеров высшего звена
	3. Распространена практика сертификации работы с персоналом	Большие затраты на практику сертификации

Исследование показало, что успешное развитие предприятий сферы услуг в современных условиях зависит от конкурентоспособности персонала. Таким образом, необходимо уделять огромное внимание постоянному повышению квалификации и развитию персонала, совершенствованию систем мотивации, проводить стратегические прогнозы потребностей в высококвалифицированных специалистах по определенным сферам деятельности.

Сложившаяся в РК государственная политика в сфере управления человеческих ресурсов является неэффективной: ослаблена профессиональная система подготовки, нет обоснованных систем обучения и развития персонала, разрушены прежние связи между профессиональным образованием и профессиональным трудом.

Во многих предприятиях сферы услуг система управления персоналом не соответствует рыночным стратегиям развития, поэтому сдерживаются программы реализации устойчивой стабилизации, развития производства, повышения качества и конкурентоспособности отечественной продукции. Современная практика работы в области управления персоналом не может обеспечить в достаточной мере качественного обновления персонала, специалистов и руководителей. На предприятиях сферы услуг периодичность повышения квалификации для большинства категорий персонала продолжает расти для руководителей и специалистов в среднем 6-7 лет, в то время как в странах Западной Европы — 3-5 лет. Система обучения и разработанные программы обучения работников в организации в основном ориентированы на получение первичной профессиональной квалификации. Многим работникам предоставляется возможность, самостоятельно проходить индивидуальное обучение, а иногда и групповое повышения квалификации в форме тренингов.

Отсутствует в компаниях и общая политика в системе работы с кадрами. Базовые функции управления персоналом рассредоточены между различными подразделениями, службами и отделами компании, что не позволяет эффективно управлять персоналом.

Во многих зарубежных компаниях человек рассматривается как ценность и основной ресурс. Происходит распространение концепции управления человеческими ресурсами, которая является важнейшей тенденцией, находящейся во взаимосвязи и взаимодействии с базовыми формами менеджмента.

За последние годы отношение к человеческим ресурсам резко изменилось, основной причиной явилось изменение сознания работников своей роли в производстве. Только качественные человеческие ресурсы способны поддерживать и повышать результативность деятельности организации. [7]

Таким образом, возрастает роль руководителя т.к. именно руководитель ориентирует ресурсы организации на инновационную деятельность, которые должны обеспечивать выживание компании в условиях конкуренции. Руководитель должен увязывать знания и способности своих подчиненных для достижения целей компании в стратегической кадровой политике [8, 9].

В США в практике управления кадрами интенсивно разрабатываются следующие направления деятельности:

- процесс управления персоналом зависит от случайных факторов развития научно-технических концепций и спроса на рынке готовой продукции;
- формируются новые технологии по управлению персоналом связанные с отбором, подготовкой, повышением квалификации и совершенствованием систем оплаты труда.

Такие же тенденции отмечаются и в работе европейских компаний.

На основе динамичного развития научно-технического прогресса одним из базовых компонентов эффективной работы предприятий сферы услуг является усиление внимания к человеческим ресурсам и методам их управления в условиях развития инновационных технологий [10].

Базовые концепции управления персоналом на современном этапе:

- социальные инновации также важны, как и технологические;
- инвестиции необходимы не только в технологию, но и в человеческие ресурсы;
- активность работников должна обеспечиваться через взаимопонимание и средства коммуникации;
- совместное решение проблем организации с коллективом.

Большую роль в деятельности предприятий сферы услуг играет взаимосвязь стратегии управления персоналом со стратегией развития организации.

От стратегии развития компании, ее конкурентоспособности различаются и современные методы работы с персоналом. в данном случае, конечно же, многое зависит от структуры и развития служб управления персоналом.

В большинстве казахстанских компаний развитие персонала осуществляется с помощью обучения на рабочем месте и внешнего обучения.

Во многих крупных корпорациях многими базовыми функциональными подразделениями осуществляется планирование системы обучения своих работников на год, планы консолидируются департаментом по управлению персоналом. Проводится также внеплановое обучение сотрудников за счет компании т.к. оно является эффективным средством мотивации сотрудников, которое позволяет повысить лояльность специалистов к компании и служит одним из способов снижения текучести кадров. На практике часто бывают случаи, что компании заключают дополнительные соглашения к трудовому договору с работником, прошедшим обучение и в случае расторжения трудового договора по инициативе работника он должен возместить стоимость обучения компании. [11].

В развивающихся компаниях возрастает и потребность в менеджерах среднего звена, которые активно должны участвовать в единой управленческой и корпоративной культуре. Данную проблему решают созданные корпоративные университеты. После окончания обучения в корпоративном университете работники получают сертификаты [12].

Данный подход имеет несколько преимуществ: прежде всего он менее затратный, позволяет четко организовать систему обучения, при этом возникает необходимость в учете специфики деятельности компании, экономии времени на переезды до места обучения, и является одним из способов развития корпоративной культуры.

Практика управления персоналом показывает, что инвестиции в образование сотрудников дают компании экономический эффект. Система образования и подготовки специалистов на производстве повышают уровень знаний и развития работника, и увеличивает качество человеческого капитала. Таким образом, при повышении уровня образования эффективность труда работника повышается путем увеличения производительности труда, или посредством получения знаний, которые формируют навыки работника способного осуществлять такую трудовую деятельность, результаты которой имеют большую значимость.

Ученым кафедры образования Пенсильванского университета Робертом Земски совместно с экономистом Лайзой Линч из Школы бизнеса Флетчера при университете Тафта и профессором менеджмента из Уортона Питером Капелли было проанализировано более трех тысяч ста рабочих мест, которые выявило, что при 10% повышении уровня образования производительность труда возрастает на 8,6%. в сравнении: при таком же увеличении основных фондов производительность труда повышается всего на 3,4%. в зарубежных странах предельная прибыль от инвестиций в человеческий капитал почти втрое превышает прибыль от капиталовложений в технику [5].

Согласно результатам исследования, проведенного Г. Псахаропулос - по динамике социальной отдачи на инвестиции в образование, по доходам стран на душу населения показали, что в большинстве беднейших развивающихся стран с низким уровнем дохода на душу населения социальная отдача начального образования составляет 23%, среднего - 15%,

а отдача высшего - 11%. в наиболее развитых странах мира с высоким уровнем дохода (ОЭСР) социальная отдача начального образования, равна 14%, среднего - 10%, высшего - 8% [12].

В процессе исследования, в которых сравнивались различные формы обучения - академическое, или общее, и техническое, или профессиональное, среднее образование показали, что в среднем отдача первых 16%, а вторых - 11%. Решающим фактором являются издержки: профессиональное обучение требует больших затрат, чем общеакадемическое образование [13].

Таким образом, на современном этапе в крупных компаниях РК деятельность менеджеров по управлению персоналом достигла значительных успехов так, как изменилось отношение к затратам на развитие персонала. Это инвестиции, способные принести экономический эффект в будущем.

Современный отечественный опыт показывает, что повышение роли кадровых служб и системы управления персоналом продиктовано следующим: существенно изменились условия, в которых кадровая служба развивается. Данные изменения связаны с переходом от дефицита человеческих ресурсов к их избытку. Основными резервами является рациональное использование персонала, оптимальное его распределение по рабочим местам.

Зарубежный опыт показывает, что главное в совершенствовании управления любой организацией является совершенствование системы управления персоналом [11]. в настоящее время усилия кадровых подразделений направлены на совершенствование трудовых отношений, а также на разработку и реализацию образовательных программ и программ социального развития. Таким образом, преобладают не учётные, а содержательные аналитические и организационные аспекты деятельности.

Современные концепции управления персоналом содержат базовые принципы управления персоналом и разработанные положения в отдельно взятой организации, но содержание управления персоналом включает в себя элементы, которые являются общими для многих компаний. К таким элементам относятся:

- технологии определения потребности в персонале с учетом стратегического развития организации; формирование количественного и качественного состава персонала (набор, отбор и расстановка персонала);

- кадровая политика (принципы подбора и расстановки персонала, условия найма и увольнения, обучение и повышение квалификации, оценку персонала и его деятельности); система развития кадров (обучение, планирование трудовой карьеры и т.д.).

Таким образом, для эффективного функционирования система управления персоналом целесообразно разрабатывать с учетом научно- обоснованных принципов, с применением прогрессивных методов и современных технологий, соответствующие принципам, лежащим в ее основе, и не противоречить концепции развития организации.

В процессе исследования выявлено, что система управления персоналом является обязательной составляющей управления и развития любой предпринимательской структуры, создается и возникает с возникновением самой организации не зависимо от чьей-либо воли, определяет успех ее развития и конкурентоспособность на рынке.

Список использованной литературы:

1. Егоршин А.П. Управление персоналом: учеб. пособие / А.П.Егоршин. - 6-е изд., перераб. и доп. - Нижний Новгород: Нижегородский институт менеджмента и бизнеса, 2007. - 1091 с.

2. Ерофеева А. П. Стратегические подходы к разработке конкурентных стратегий предпринимательских структур на рынке // Актуальные маркетинговые технологии в

современной России и за рубежом: сборник научных статей; НовГУ им. Ярослава Мудрого. - великий Новгород, 2013. - С.70-73

3. Dahlsrud A. How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions [Text] // Corporate Social Responsibility and Environmental Management.-2008.№15.- P. 1-13.

4. Fiscal 2007 Annual Report. [Electronic resource] - Starbucks Corporation. - USA, 2001. - P. 1-6. - Access mode: http://www.starbucks.com/aboutus/FY01_AR.pdf., free. - Title from the screen.

5. Дуракова И. Управление персоналом. Учебник. ИНФРА-М; Москва; 2009 ISBN 978-5-16-003563-5

6. Weber M. Theory of social and economic organization. - New York, 1964. - 337 P.

7. Шекшня С.в. Управление персоналом современной организации Учебно-практическое пособие. - изд. 4 - е, перераб. и доп. - М.: Бизнес - школа, 2008. - 368 с.

8. Ерофеева А. П. Управление стратегическими переменами при разработке конкурентоспособности предприятия // Новые тенденции развития социально-экономических процессов в предпринимательской среде. Сборник научных статей профессорско-преподавательского состава аспирантов и студентов / НовГУ им. Ярослава Мудрого. - великий Новгород, 2010 - С. 45-51

9. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации: - М.: ИНФРА-М, 2009. - 524 с.

10. Кибанов А.Я., Захаров Д.К. Формирование системы управления персоналом. - М.: ГАУ, 2009. - 162 с.

11. Ерофеева А. П., Омаров М. М. Система управления персоналом в предпринимательских структурах: методологические подходы и практические рекомендации. Deutschland. LAP Lambert Academic Publishing. 2013. - 190 p.

12. Одегов Ю.Г., Карташова Л.в. Управление персоналом, оценка эффективности: Учеб. пособие для вузов / Ю.Г. Одегов, Л.в. Карташова. - М.: Изд-во "Экзамен", 2009.

13. Магура М. И. Обучение персонала как конкурентное преимущество// Спецвыпуск журнала «Управление персоналом».-2010.- №12,С.36

РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗАЦИОННОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА НА ИННОВАЦИОННОЙ ОСНОВЕ

Бисен Ұлжан Нұрланқызы

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматриваются подходы отечественных и зарубежных исследователей к особенностям организационного проектирования предприятий малого бизнеса на инновационной основе

Ключевые слова: Организационная структура управления, организационное проектирование, предприятие, малый бизнес

ШАҒЫН БИЗНЕСТІҢ ҰЙЫМДЫҚ ЖОБАСЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕ ДАМУЫ

Бисен Ұлжан Нұрланқызы

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада шағын бизнестің инновациялық негізде кәсіпорынның ұйымдық жобалауының мүмкіндіктерінің отандық және шетелдік зерттеушілердің тәсілдері қарастырылады

Түйінді сөздер: Басқарудың ұйымдық құрылымы, ұйымдық жобалау, кәсіпорын, шағын бизнес

DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL DESIGNING OF SMALL BUSINESS ON THE INNOVATIVE BASIS

Bisen Uljan Nurlankyzy

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In the article are considered approaches of domestic and foreign researchers to features of organizational designing of the enterprises of small business on an innovative basis

Keywords: Organizational structure of management, organizational design, enterprise, small business

Предприятия малого бизнеса постепенно изменяются и их структуры должны изменяться вместе с ними.

Поскольку с течением времени, цели предприятия меняются, то необходимо проводить соответствующие изменения и в организационной структуре управления предприятием:

- подразделения должны быть ориентированы на главенствующую систему (например, на рынок, вышестоящую организацию);
- базовыми блоками должны быть группы специалистов и команды единоначальников;

- надо стремиться к минимальному числу уровней управления;
- каждый работник должен нести ответственность и иметь возможность для проявления инициативы.

Отечественные и зарубежные экономисты по-разному определяют организационное проектирование. Однако разные позиции не только не противоречат друг другу, а наоборот, дополняют творческий и новаторский характер этого вида деятельности.

По мнению А. Радугина, организационное проектирование - это процесс нахождения соответствия между ключевыми элементами организации (структура, люди, задачи, системы решений и поощрений, а также неформальная организация и культура) и ее стратегией, которое приводит к успеху. Организационное проектирование - это процесс, который имеет дискретный характер и множество альтернативных направлений развития [1].

А. Виханский, А. Наумов отмечают, что организационное проектирование должно учитывать не только изменение факторов, но также состояние и развитие внешней среды организации. Таким образом, структура организации имеет ситуативный характер и модифицируется в соответствии с изменением ситуации. [2].

На современном этапе идет формирование таких структур управления предприятиями малого бизнеса, которые наиболее полно отвечают требованиям рациональности и инновационности. Важнейшими факторами, вызывающими необходимость развития организационных структур являются следующие:

- ускоренная разработка новых видов продуктов под воздействием научно-технического прогресса в условиях обостряющейся конкуренции;
- интенсивное внедрение наиболее передовых технологий;
- систематическое внедрение новых методов организации и управления производством на базе активного использования компьютерной техники.

Инновационные структуры характеризуются следующими чертами:

- основываются на небольших группах специалистов с многопрофильной квалификацией, которые отвечают за все аспекты реализации проекта от начала до конца;
- внутри каждой группы осуществляются координация и интеграция деятельности;
- группы действуют на стабильной основе и состоят из команд, работающих длительное время вместе;
- групповой подход постоянно совершенствуется и изменяется по мере возникновения новых проблем и задач [3].

Организационное проектирование – это процесс нахождения соответствия между ключевыми элементами организации (структура, люди, задачи, системы решений и поощрений, а также неформальная организация и культура) и ее стратегия, которые приводят к успеху.

Организационное проектирование является важной частью эффективного управления:

во-первых, по мере того, как организация увеличивается в размере, ее структура должна значительно децентрализоваться, чтобы менеджеры могли делегировать власть для принятия решений в те части организации, которые находятся в лучшей позиции для принятия этих решений;

во-вторых, различные виды работ требуют различных подразделений, и эти виды работ постоянно изменяются;

в-третьих, организационная структура должна согласовываться с избранной стратегией. При изменении стратегии организации, шансы на успех новой стратегии усиливаются при поддержке организационным проектированием [4].

Инструментарий организационного проектирования достаточно ограничен. Он включает, в общем виде, определение оптимального сочетания шести параметров:

- тип организационной структуры (функциональная, дивизиональная, смешанная);

- уровень формализации управленческих работ;
- уровень специализации работ и управленческих должностей;
- способы координации управленческих работ («стыковка результатов», совместное выполнение работ, ротация исполнителей между различными видами работ);
- способы информационного обмена внутри корпорации (деперсонифицированный или основанный на личных контактах работников);
- варианты ориентации системы вознаграждения управленческих работников (ориентация на процесс или ориентация на результат) [38].

Решение о проектировании структуры управления организацией принимается тогда, когда действующая структура неэффективна.

В процессе проектирования ставится задача создания такой структуры управления, которая бы наиболее полно отражала цели и задачи организации, т.е. речь идет о том, чтобы вновь созданная структура наилучшим образом позволяла организации взаимодействовать с внешней средой, продуктивно и целесообразно распределять и направлять усилия своих сотрудников и таким образом удовлетворят потребности клиентов и достигать своих целей с высокой эффективностью.

Главные направления организационного проектирования малого бизнеса на инновационной основе:

1. Композиция
2. Структуризация
3. Регламентация
4. Ориентация

Композиция – это разработка общей структурной схемы организации с учетом технологических, информационных и иных взаимосвязей между подразделениями и отдельными работниками.

В ее рамках формируются общие требования к механизму функционирования и характеру взаимодействия отдельных элементов организации (кто кому подчиняется), а также принципы подбора и продвижения кадров, оплаты их труда, материального стимулирования.

В процессе структуризации в любом направлении орг. проектирования, исходя из орг. целей определяется состав подразделений, их внутренняя структура, задачи, стоящие перед ними и их сотрудниками.

Под регламентацией понимается разработка правил, процедур, инструкций, нормативов, которыми должны руководствоваться сотрудники организации в повседневной деятельности.

А также определение основных функций работников, круга их должностных обязанностей, нормативов, выполнения тех или иных операций.

Ориентация заключается в создании условий для упорядочивания положения и движения субъектов и материальных объектов в рамках организации.

Совершенство структуры управления организацией во многом зависит от того, насколько при ее проектировании соблюдались принципы проектирования:

1. целесообразное число звеньев управления и максимальное сокращение времени прохождения информации от высшего руководителя до непосредственного исполнителя;
2. четкое обособление составных частей оргструктуры (состава ее подразделений, потоков информации и пр.);
3. обеспечение способности к быстрой реакции на изменения в управленческой системе;
4. предоставление полномочий на решение вопросов тому подразделению, которое располагает наибольшей информацией по данному вопросу;

приспособление отдельных подразделений аппарата управления ко всей системе управления организацией в целом и к внешней среде в частности.

Организационную структуру любой фирмы с любым видом деятельности следует рассматривать с разных позиций и с учетом разных критериев. На ее действенность и эффективность влияют:

- действительные взаимосвязи между людьми и их работой. Это отражается в схемах организационных структур и в должностных обязанностях;
- действующая политика руководства и методы, влияющие на человеческое поведение;
- полномочия и функции работников организации на различных уровнях управления (низшем, среднем, высшем).

При умелом сочетании указанных трех факторов в организации может быть создана такая рациональная структура, при которой существует реальная и благоприятная возможность достижения высокого уровня эффективности производства.

Инновационные структуры в непосредственном будущем будут характеризоваться, по мнению Радугина А.А., четырьмя основными отличиями от сегодняшних пирамидо-ориентированных структур:

- 1) небольшое количество уровней менеджмента;
- 2) «адхокрасу» и пористые подразделения;
- 3) системы, реассицированные из структуры;
- 4) разделение ресурсов, а не распределение их [1, с. 375].

Новые методы быстрой и эффективной реализации инновационных задач, новое содержание производственной деятельности, новые требования к ресурсному обеспечению определяют инновационный подход к организационному проектированию.

В производственной деятельности появились организации, у которых имеются признаки организации будущего (в областях высоких технологий и в быстро растущих отраслях). Эти организации получили название эдхократических (от англ. adhocracy) за их использование к нестандартным и сложным работам, к трудноопределяемым и быстроменяющимся структурам, к власти, основанной на знании и компетентности, а не на позиции в иерархии.

Эдхократические организационные структуры - организационные структуры инновационного предприятия, где решающим условием личного, командного и фирменного успеха является высокое качество человеческого капитала.

Эдхократические организации - это организации, использующие высокую степень свободы в действиях работников, их компетентность и умение самостоятельно решать возникающие проблемы. Эдхократия – это и стиль руководства, при котором средства достижения сложных целей выбираются самими исполнителями.

Особенности эдхократических организационных структур:

1. работа в областях, с высокой технологией, требующая высокой квалификации, творчества, инновационности и эффективной совместной работы;
2. органическая структура управления с преобладанием неформальных горизонтальных связей;
3. иерархическое построение постоянно меняется, отношения по вертикали и горизонтали носят преимущественно неформальный характер;
4. отсутствует жесткая привязка человека к какой-то одной работе;
5. принятие решений, власть, система вознаграждения основаны на экспертной власти;
6. риск и вознаграждение делятся между участниками трудового процесса;
7. контроль за непосредственной работой специалиста отсутствует; осуществляется только финансовый контроль.

Эдхократические организации эффективны при реализации творческих проектов (кино, реклама, телевизионные проекты, шоу), внедрении новых технологий, при антикризисном управлении. Эдхократическая организация характеризуется высокой степенью свободы в действиях работников, но ее вершиной являются качественное выполнение работы и умение решать возникающие проблемы.

В основе эдхократической организации лежит не столько отношения «власть — подчинение», сколько профессионализм специалиста, потому что смысл создания таких организаций умения правильно оценить нестандартные ситуации, найти нестандартное, подчас неожиданное решение, возможное лишь при творческом подходе к проблеме.

В эдхократической организации требует более высокий профессиональный уровень при принятии управленческих решений, начиная от умения поставить задачу в сложной, нестандартной ситуации и кончая умением оценить действия сотрудников по их реализации.

Для создания эффективной системы управления эдхократической организацией необходимо профессиональное владение такими управленческими технологиями, как экспертное оценивание, экспертные технологии принятия управленческих решений.

Каждый сотрудник такой организации непосредственно отвечает за свои действия и вознаграждается тот, кто добивается успеха в решении стоящих перед организацией задач. Значительная самостоятельность сотрудников эдхократической организации в принятии решений позволяет руководителям предоставлять сотрудникам, занятым решением важных для организации проблем, самим распределять вознаграждения за выполненную работу.

В условиях коммуникационных сетей, совершенствования технологии производства возрастает роль более активного использования личностного потенциала сотрудников организации, в связи с чем может быть использована структура партисипативного управления, концепцию которой не связывают только с процессом мотивации, а считают дальнейшим этапом модернизации организационных структур управления организациями.

Структура партисипативного управления может быть реализована по следующим направлениям:

- предоставление работникам права самостоятельно принимать решения относительно осуществления своей деятельности (например, определения режима работы);
- привлечение работников к процессу принятия решения;
- предоставление работникам права формировать рабочие группы из тех членов организации, с которыми они хотели бы работать вместе и др.

Лежащее в основе партисипативной организационной структуры участие работников всех уровней в управлении предполагает:

- участие в принятии решений;
- участие в установлении целей;
- участие в решении проблем.

Степень и формы участия в управлении наполняют партисипативность определенным содержанием. Различают следующие три степени участия:

- выдвижение предложений;
- выработку альтернативы;
- выбор окончательного решения [5].

Инновационным подходом к организационному проектированию является многомерный подход. Главным достоинством многомерного подхода является максимальное сближение производителя и потребителя, что позволяет удовлетворять его запросы.

Многомерные организации — это такие организации как «предприятие в предприятии», «фабрика в фабрике», организации с «внутренними рынками» и т. п. Основой многомерной организации является автономная рабочая группа, получающая статус «центра прибыли», а в отдельных случаях являющаяся самостоятельной организацией.

Многомерные организационные структуры – это структуры организации, в которых рабочие группы (подразделения) самостоятельно и одновременно выполняют три функции (как бы в трех измерениях):

- обеспечивают свою производственную деятельность необходимыми ресурсами;
- производят для конкретного потребителя, рынка или территории конкретный продукт или услугу;
- обеспечивают сбыт (распределение) своей продукции и обслуживают конкретного потребителя.

Такие автономные группы имеют статус центров прибыли, а в отдельных случаях могут быть самостоятельными компаниями.

Особенности **многомерных** организационных структур:

- бюджеты подразделений разрабатываются самими подразделениями, руководство дает деньги взаймы;
- в многомерных организациях нет двойного подчинения, руководство группы едино;
- отсутствует необходимость проведения каких-либо реорганизаций взаимосвязей автономных групп, подразделения можно просто создавать, ликвидировать или модифицировать;
- каждая часть организации в принципе может быть полностью автономной, занимаясь набором кадров и продажей готовой продукции и т.д.;
- основной показатель эффективности работы автономных групп – получаемая прибыль. Это упрощает анализ и контроль за деятельностью групп, упрощается система управления.

В многомерной организации отношения членов автономной группы с руководством организации и другими подразделениями ничем не отличаются от отношений с посторонним клиентом.

Многомерная структура применима к любому подразделению организации, чем меньше подразделение или часть организации, тем меньше его штат и больше разнообразных обязанностей у его руководителя. В организации, где хозяйственные единицы территориально разбросаны и отличаются друг от друга, многомерной делается именно определенная хозяйственная единица, а не организация в целом.

Основными преимуществами многомерных организаций Р. Акофф считает следующие:

- отсутствует необходимость в проведении каких-либо реорганизаций с целью изменения приоритетности критериев, используемых при проектировании работ, акценты могут быть изменены путем перераспределения ресурсов руководством организации;
- подразделения можно создавать, ликвидировать или модифицировать без серьезных изменений положения других подразделений. Чем больше частей организации контактируют с «многомерной» группой, тем меньше воздействуют на нее изменения в этих частях;
- создается максимально благоприятная ситуация для делегирования полномочий при том, что роль руководства организации остается ведущей;
- к многомерному образованию применяется унифицированная, четко фиксируемая и легко измеряемая мера эффективности – получаемая прибыль [6].

При этом прибыль, рассматриваемая как необходимое условие развития бизнеса, не является единственным мерилем успеха. Преобладающей целью выступает развитие многомерной организации и ее членов.

Каждое отделение в многомерной организации может иметь такой же характер и состав, как и организация в целом. Это наиболее очевидно в случае с функциональными подразделениями, особенно производственными. Функциональные подотделы производственного подразделения могут осуществлять закупки, складирование, контроль качества и т. д. А производственные отделения, которые продают части или компоненты

продукции, полуфабрикаты и готовые изделия, могут организовать соответствующие сервис-центры. Эти рыночные подотделы могут быть организованы таким образом, чтобы отвечать потребностям внешних и внутренних клиентов.

В многомерной организации с «внутренним рынком» любые функции, которые отделение не может выполнять самостоятельно, оно покупает у других подразделений – внешних и внутренних.

Производственные и сервисные подразделения могут быть разделены на подотделы, например по маркам товаров, моделям, размерам и т. д. Если они достаточно большие, то такие подразделения могут возлагать ответственность за конкретные виды деятельности (например, производство, транспортировку и реализацию) на отдельных работников. Эти специалисты будут осуществлять связь со снабженческими отделениями. Сервисные звенья подразделяются на подотделы, например в различных регионах страны. Функциональные подразделения могут заниматься маркетинговыми исследованиями, закупками и т. д. Наконец, поскольку маркетинговый отдел в организации с «внутренним рынком» может иметь внешних пользователей, он сам может вести рыночную деятельность по продвижению на рынок своих услуг.

Хотя многомерные структуры могут формироваться на любых уровнях организации, на практике обычно они применяются к высшему уровню организации или к ее автономным подразделениям.

В системе рыночных отношений предпринимательские структуры функционируют под воздействием непрерывно меняющихся технико-технологических, социально-экономических и региональных факторов. В структуре этих факторов постоянно появляются новые элементы: новые знания, машины и оборудования, системы стимулирования, вновь осваиваемые территории и другие. Учет этих факторов, особенно важен для становления и развития предпринимательских структур. Наиболее важным качеством для субъекта хозяйствования с точки зрения эффективного управления при меняющихся внешних и внутренних условиях является приспособляемость к ним.

Одним из важных условий совершенствования организационных структур управления малых предприятий является выявление их соответствия факторам внешней и внутренней среды. Для проектирования и обоснования развития организационной структуры управления малым предприятием необходимо привлекать внешних консультантов. Связано это с тем, что, как правило, малые предприятия не располагают собственными квалифицированными специалистами в данной области и, кроме того, объем работ по проектированию или оптимизации организационных структур управления значителен и не может быть выполнен самостоятельно в сжатые сроки [7].

Применение организационного проектирования малого бизнеса на инновационной основе позволяет получить следующие преимущества:

1. Создать систему четкого распределения задач между подразделениями и исполнителями и, следовательно, прав и ответственности руководителей за их решения.
2. Точно ориентировать деятельность каждого подразделения, исполнителя и руководителя на достижение общей цели организации, обеспечив при этом их необходимую оперативную самостоятельность и творческий подход к достижению поставленных целей.
3. Повысить эффективность планирования деятельности организации, создав ясную систему бизнес-планирования, исключая проблемы взаимоотношений между структурными подразделениями организации.
4. Повысить эффективность планирования деятельности организации, создав ясную систему бизнес-планирования, исключая проблемы взаимоотношений между структурными подразделениями организации. Сформировать систему объективной оценки работы всех структурных подразделений организации от функциональной подсистемы до

конкретного отдельного исполнителя и, следовательно, объективную информационную базу управления.

5. Создать условия для заинтересованности работников организации в наилучшем выполнении их функциональных обязанностей и реализации прав, которыми они наделены.

6. Обеспечить максимальную восприимчивость организации к любым нововведениям техническим, технологическим, экономическим, организационным и управленческим - и преодолеть сопротивление их внедрению.

Список использованной литературы:

1. Радугин А.А. Основы менеджмента. – М.: Центр, 1998. – 432 с.
2. Виханский О. С, Наумов А. Н. Менеджмент. - М.: Гардарика, 1996.-414 с.
3. Гурков И.Б. Алгоритм проектирования организационной структуры – www.эффективно.ru
4. Принципы построения и развития организационных структур управления - <http://infopedia.su/13x79b9.html>
5. Либкинд Е.В., Рябикова Н.Е., Чепурин В.А. Организационные структуры управления: конспект лекции и методические указания к теме по дисциплине: «Менеджмент» - Оренбург: ГОУ ОГУ, 2003. - 42 с.
6. Акофф Р. Планирование будущего корпорации. - М.: Прогресс, 1985. – 327 с.
7. Федюкова Г.Х. Организационные структуры управления малых предприятий: проблемы управления и поддержка развития - <http://cyberleninka.ru>

ОСНОВНЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ И ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ СТРУКТУРЫ

Бисен Ұлжан Нұрланқызы

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматривается формирование организационных структур с учетом основных методологических принципов

Ключевые слова: Организационная структура управления, управление, принцип

ҰЙЫМДЫҚ ҚҰРЫЛЫМНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ПРОЦЕСІ ЖӘНЕ НЕГІЗГІ ӘДІСТЕМЕЛІК ПРИНЦИПТЕРІ

Бисен Ұлжан Нұрланқызы

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада негізгі әдістемелік принциптерді есепке ала отырып ұйымдық құрылымдардың қалыптасуы қарастырылады.

Түйінді сөздер: Ұйымдық басқару құрылымы, басқару, қағида

THE BASIC METHODOLOGICAL PRINCIPLES AND THE PROCESS OF FORMING THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE

Bisen Uljan Nurlankyzy

Master's Degree student of speciality « Management »

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article considers the formation of organizational structures taking into account the main methodological principles

Keywords: Organizational structure of management, management, principle

Формирование организационных структур строится с учетом следующих основных методологических принципов, позволяющих учесть форму хозяйствования.

Принцип необходимого разнообразия организационной структуры. Этот принцип вытекает из закона соответствия организации внешней среде и закона соответствия разнообразия управляющей системы разнообразию управляемого объекта. В соответствии с данным принципом все действия по формированию, упорядочению и регулированию системы управления должны соответствовать ее концептуальной модели, разработанной в рамках стратегического плана. Стратегический план должен учитывать характер экономики и уровень развития экономических отношений в стране, организационно-правовой и организационно-экономический статус предприятия, а также его потенциал.

Принцип адекватности организационной формы хозяйствования всей устойчивой совокупности меж и внутриорганизационных связей и отношений хозяйственной организации. Данный принцип вытекает из закона композиции и предполагает учет политических, экономических, социальных и институциональных факторов внешней и

внутренней среды организации в ее взаимоотношениях с системой высшего порядка. Соблюдение этого принципа способствует развитию интеграционных процессов и функционированию организации в рамках государственной законности. На его основе устанавливается ее организационно-экономический и правовой статус, определяется степень самостоятельности. Часть управленческих функций может быть централизована при объединении предприятий или передана специализированным консультационным фирмам (внешнему дополнению).

Принцип замкнутости общего контура системы. Данный принцип предполагает, что система управления является логичным продолжением принципа адекватности и должна реализовываться формированием четких границ организации, закрепленных в ее внутрифирменных нормативных актах. Принцип замкнутости законодательно обоснован в Гражданском кодексе и закреплен выбором организационно-правовой формы предпринимательской деятельности, совокупностью корпоративных актов, которые могут охватывать жизненно важные аспекты функционирования предприятия.

Принцип рационального сочетания централизации и децентрализации в управлении. Данный принцип является основным в организационном построении. Он определяет направление развития организационной структуры управления. Суть совершенствования организации управления как раз и состоит в поиске оптимального сочетания централизации и децентрализации в механизме управления организацией, который функционирует в рамках того или иного вида структур, способствующих максимальной эффективности управленческого процесса.

Принцип экономичности организационной структуры. В соответствии с данным принципом организационная структура должна быть организована таким образом, чтобы она обеспечивала наибольшую эффективность управления при минимальных, но необходимых затратах на ее содержание. В том случае если мероприятия по совершенствованию системы управления привели к росту доли затрат на управление, они должны компенсироваться эффектом в производственной системе, который должен быть получен в результате осуществления реформирования. Согласно этому принципу, эффективными могут быть только такие саморегулирующиеся структуры управления, которые способны контролировать свою деятельность через систему всесторонне ее характеризующих показателей [1].

Структурно-функциональные принципы формирования организационных структур определяют максимально возможную согласованность функций и всех относящихся к ним частных процедур.

Принцип органической целостности объекта и субъекта управления. Данный принцип является следствием закона соответствия разнообразия управляющей системы разнообразию управляемого объекта. Он учитывает то обстоятельство, что система управления работает с информационным отображением тех процессов, которые протекают в производственной системе, вырабатывая решения по их корректировке для достижения главной цели системы. Поскольку основой любой производственной системы служит технология, ее влияние на организационную структуру признается главным фактором.

Принцип соответствия цели элемента выделенным для ее реализации ресурсам. Этот принцип предполагает закрепление за каждой подсистемой (элементом) управления такого набора ресурсов, который обеспечивает достижение цели (задачи) системы.

Принцип соответствия элементов и функций друг другу. Сущность данного принципа состоит в том, что внешняя и внутренняя среда организации влияют на функциональную структуру управления. Другими словами, структура и функции управления постоянно находятся между собой в диалектическом единстве. Конкретной функции управления соответствует определенный структурный блок, и наоборот. В данном случае цель

организации образует такой фундамент, на котором будет формироваться ее структурный каркас. Его элементами выступают функциональные блоки структуры.

Принцип рационального сочетания специализации и универсализации элементов организационной структуры. Он вытекает из общих принципов актуализации и сосредоточения функций. Данный принцип учитывает функциональную специализацию управленческих работ, под которой понимают обособление устойчивых видов деятельности. Как правило, углубление специализации приводит к повышению качества принимаемых решений, но одновременно влечет за собой увеличение расходов на содержание аппарата управления. Универсализация предполагает выполнение одним элементом структуры управления нескольких однородных управленческих работ. Это устраняет дублирование и сокращает затраты на управление. Однако как следствие — требуется высокая квалификация работников.

Принцип структурной гибкости. Его основой служат принципы нейтрализации дисфункций. Он учитывает необходимость создания в структуре управления организации легко перенастраиваемых структур, которые могли бы выполнять новые необходимые функции. Основой организации является присутствие в ней относительно жестких (стационарных), четко определенных функциональных блоков и сравнительно гибких (мобильных) образований. Жесткие блоки структуры представляют собой те этапы организации, которые сначала были выделены в ходе разделения управленческого труда. Жесткие блоки структуры — это овеществленные этапы организации, которые являются общими для множества ситуаций.

Принцип структурного обеспечения преемственности видов управленческой деятельности. Учет этого принципа диктует необходимость рационального использования результатов одного вида управленческой деятельности другим. Это требование должно учитываться при формировании организационной структуры управления организацией.

Для того чтобы организационная структура была адекватной требованиям рынка, необходимо соблюдать следующие принципы (требования).

Принцип неизбежности организационных изменений. В соответствии с данным принципом считается, что структурные изменения в организации объективно необходимы. Они должны быть связаны с главными стратегическими возможностями повышения эффективности системы: созданием новых видов продукции и технологий ее производства; изменением пропорций (долей) выпуска продукции, мощностей и технологий ее производства.

Принцип направленности организационных преобразований. Учет данного принципа должен показать устранение рассогласования между структурой целей и структурой организации, которое может быть либо превентивным, либо оперативным. Как правило, разработка мер организационного сопровождения стратегических планов развития организации уменьшает возможность появления и накопления дисфункций системы. Однако это не гарантирует отсутствия проблем, поэтому необходимы ситуационные действия по их выявлению и решению.

Принцип сочетаемости скачкообразных и эволюционных процессов. Согласно данному принципу возможность структурных скачкообразных изменений в организации как реакции на возникшую проблему должна быть минимизирована. Это достигается путем повышения качества целеполагания и мерами по организационной поддержке концепции развития предприятия. Применение гибких организационных структур, позволяющих нейтрализовать скачкообразные процессы, уменьшает скорость распространения дисфункций в жестких структурах. Разработка проектов организационного сопровождения стратегических планов хозяйственной организации с учетом возможностей и угроз внешнего окружения делает процесс организационно-структурного развития систематическим.

Принцип комплексности организационных нововведений. Основываясь на данном требовании, следует знать, что реорганизация не может быть локализована в отдельных структурных блоках системы, она охватывает всю организацию и, как правило, носит глубокий качественный и необратимый характер. Вследствие этого внедрение организационных нововведений желательно осуществлять на стадии «зрелости» организации, чтобы сохранившиеся положительные силы могли быть направлены на решение новых задач управления.

Принцип участия персонала в процессе организационных преобразований. Данный принцип предполагает необходимость открытых и честных дискуссий по ключевым вопросам организационных нововведений уже в ходе их проектной проработки, введение системы стимулирующих факторов, покрывающих возможные потери от их внедрения. Источником сопротивления служит субъективный элемент системы, именно поэтому мотивационный механизм его активизации является актуальной проблемой современного управления [2].

При разработке принципов и методики формирования организационной структуры управления важно отойти от представления организационной структуры как застывшего набора органов, соответствующих каждой специализированной функции управления. Организационная структура управления - понятие многостороннее. Оно, прежде всего, включает систему целей и их распределение между различными звеньями, поскольку механизм управления должен быть ориентирован на достижение целей. Сюда же относятся состав подразделений, которые находятся в определенных связях и отношениях между собой; распределение задач и функций по всем звеньям; распределение ответственности, полномочий и прав внутри организации, отражающее соотношение централизации и децентрализации в процессе разработки и принятия решений.

Важными элементами структуры управления являются коммуникации, потоки информации и документооборот в организации. Наконец, организационная структура - это поведенческая система, это люди и их группы, постоянно вступающие в различные взаимоотношения для решения общих задач.

Такая многосторонность организационного механизма несовместима с использованием каких-либо однозначных методов – либо формальных, либо неформальных. Именно поэтому необходимо исходить из сочетания научных методов и принципов формирования структур (системного подхода, программно-целевого управления, организационного моделирования) с большой экспертно-аналитической работой, изучением отечественного и зарубежного опыта, тесным взаимодействием разработчиков и тех, кто практически будет внедрять и использовать проектируемый организационный механизм.

В основу всей методологии формирования организационных структур должно быть положено четкое формулирование целей организации. Сначала цели, а затем - механизм их достижения.

Главным условием разработки адекватных организационных структур является анализ и по возможности соблюдение принципов рационализации структуры организации. По отдельным разделам или проблемам организационного проекта могут применяться разные методы разработки. Планировка подразделений может быть спроектирована с применением методов аналогии и основана на апробированных проектах. Нормы и нормативы расхода ресурсов, нормативные документы, регламентирующие функционирование элементов организации, могут быть разработаны с применением опытно-статистических методов, основанных на использовании опыта работников, либо с применением экспериментальных (опытно-промышленных) и расчетно-аналитических методов [3].

Методологические подходы к проектированию организационных структур управления можно условно объединить в четыре группы: метод аналогий, экспертный метод, метод структуризации целей и метод организационного моделирования.

Метод аналогий состоит в применении организационных форм и механизмов управления, по отношению к проектируемой организации. К методу аналогий относится выработка типовых структур управления производственно-хозяйственных организаций и определение границ и условий их применения.

Типизация решений является средством повышения общего уровня организации управления производством.

Экспертно-аналитический метод состоит в обследовании и аналитическом изучении организации силами квалифицированных специалистов с привлечением её руководителей и других работников для того, чтобы выявить специфические особенности, проблемы в работе аппарата управления, а также выработать рациональные рекомендации по его формированию или перестройке, исходя из количественных оценок эффективности оргструктуры, рациональных принципов управления, заключений экспертов, а также обобщения и анализа наиболее передовых тенденций в области организации управления.

К экспертным методам следует отнести также разработку и применения научных принципов формирования организационных структур управления. Принципы формирования организационных структур управления являются конкретизацией более общих принципов управления

Особое место среди экспертных методов занимает разработка графических и табличных описаний организационных структур и процессов управления, отражающих рекомендации по их наилучшей организации.

Метод структуризации целей предусматривает выработку системы целей организации, включая их количественную и качественную формулировки. При его использовании чаще всего выполняются следующие этапы:

Разработка системы (дерева) целей, представляющей собой структурную основу для увязки всех видов организационной деятельности исходя из конечных результатов;

Экспертный анализ предлагаемых вариантов организационной структуры с точки зрения организационной обеспеченности достижения каждой из целей, соблюдения принципа однородности целей, устанавливаемых каждому подразделению, определения отношений руководства, подчинения, кооперации подразделений исходя из взаимосвязей их целей и т.п.;

Составление карт прав и ответственности за достижение целей для отдельных подразделений, так и по комплексным межфункциональным видам деятельности, где регламентируется сфера ответственности (продукция, ресурсы, рабочая сила, информация, производственные и управленческие ресурсы); конкретные результаты, за достижения которые устанавливается ответственность; права, которыми наделяется для достижения результатов (согласовать, подтвердить, контролировать).

Метод организационного моделирования представляет собой разработку формализованных математических, графических, машинных и других отображений распределения полномочий и ответственности в организации, являющихся базой для построения, анализа и оценки различных вариантов организационных структур по взаимосвязи их переменных

Процесс и последовательность разработки организационной структуры:

1. Осуществить деление организации по горизонтали на широкие блоки, соответствующие важнейшим направлениям деятельности по реализации стратегии. Решите, какие виды деятельности должны выполняться линейными подразделениями, а какие – штабными.

2. Установите соотношения полномочий различных должностей. При этом руководство устанавливает цель команд, если необходимо, производит дальнейшее деление на более мелкие организационные подразделения, чтобы более эффективно использовать специализацию и избежать перегрузки руководства.

1. Определите должностные обязанности как совокупность определенных задач и функций и поручите их выполнение конкретным лицам. В организации, деятельность которой в значительной мере связана с технологией, руководство разрабатывает даже конкретные задачи и закрепляет их за непосредственными исполнителями, которые и несут ответственность за их удовлетворительное выполнение [4].

Таким образом, формирование организационной структуры управления – это создание именно такой организационной структуры, которая обеспечит реализацию видения предприятия и исполнение им своей миссии, максимальную эффективность деятельности предприятия с учетом как внутренних, так и внешних факторов.

В настоящее время разработка организационной структуры предприятия сводится, в основном, к ее выбору из числа известных структур. На самом же деле, разработка организационной структуры – это определение иерархии и полномочий структурных подразделений, а также формализация связей взаимодействия между подразделениями, как только они определены и зафиксированы – организационная структура задана полностью и однозначно.

Список использованной литературы:

1. Кабушкин Н.И. Основы менеджмента. Учебное пособие. - М.: Новое знание, 2002 год, 3-е изд., стереотип. – 336 с.
2. Басовский Л.Е. Менеджмент: Учеб. пособ. – М.: ИНФРА-М, 2003.-216с.
3. Коноков Д.Г., Рожков М.А., Смирнов А.О., Яниковская О.Н. Организационная структура предприятий. – М.: ИСАРП. серия «Бизнес-Тезаурус», 2013. - 280с.
4. Соловьев В. С. Организационное проектирование систем управления: Учебное пособие. - М.: ИНФРА - М., 2012. - 136 с.

**ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ИНДУСТРИИ ГОСТЕПРИИМСТВА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Губайдуллина Динара Нурлановна, Афанасьева Мария Сергеевна

студенты специальности «Туризм»

Кулумбетова Дина Болатовна

*профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного
университета,*

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В статье приводится характеристика современного этапа развития индустрии гостеприимства, представлен анализ основных показателей развития туризма Республики Казахстан за 2011-2015 годы, при этом особое внимание уделено оценке основных показателей деятельности мест размещения. В работе выявлены актуальные проблемы и современные тенденции развития рынка гостиничных услуг

Ключевые слова: туризм, гостеприимство, гостиницы, гостиничный бизнес, места размещения

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚОНАҚЖАЙЛЫҚ
ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАЙ-КҮЙІН БАҒАЛАУ**

Губайдуллина Динара Нурлановна, Афанасьева Мария Сергеевна

«Туризм» мамандығының студенттері

Кулумбетова Дина Болатовна

*Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының
кандидаты,*

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада қонақжай индустриясының қазіргі заманғы даму кезеңінің сипаттамасы келтіріледі, 2011-2015 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының туризмді дамытудың негізгі көрсеткіштерінің анализі ұсынылған, бұл ретте орналастыру орындары қызметінің негізгі көрсеткіштеріне ерекше назар аударылған. Жұмыста қонақ үй қызметтер нарығының даму тенденциялары мен өзекті мәселелері анықталған.

Түйінді сөздер: туризм, қонақжай, қонақ үйлер, қонақ үй бизнесі, орналастыру орны

**ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE OF THE HOSPITALITY INDUSTRY
IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Gubaydullina Dinara Nurlanovna, Afanasi'eva Mariya Sergeevna

students of speciality «Tourism»

Kulumbetova Dina Bolatovna

*Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

The article provides a description of modern stage of development of the hospitality industry, the analysis of the main indicators of development of tourism of the Republic of Kazakhstan for 2011-2015, with particular attention paid to the assessment of key performance

indicators of placements. The paper identified current problems and modern trends of development of the market of hotel services

Key words: tourism, hospitality, hotels, hospitality business, placement

В соответствии с законодательством Республики Казахстан туристской индустрией считается совокупность «средств размещения туристов, транспорта, объектов общественного питания, объектов и средств развлечения, объектов познавательного, оздоровительного, делового, спортивного и иного назначения; организаций, осуществляющих туристскую деятельность, а также организаций, предоставляющих экскурсионные услуги и услуги гидов (гидов-переводчиков)» [1].

Современный этап 2006г. – по настоящее время характеризуется стабильным ростом сферы туризма и гостеприимства, что связано с активизацией деятельности всех структур индустрии туризма и гостеприимства, в частности образованием Министерства туризма и спорта, которое обеспечивало управление и координацию туристско-рекреационной сферы Казахстана, участие в Международных туристских биржах, международных выставках и на Международном Туристском Форуме, реализацией Государственной программы развития туризма Республики Казахстан на 2007-2011 годы. В настоящее время разрабатывается Государственная программа развития туризма до 2020 года. Эти обстоятельства вселяют большие надежды на улучшение развития туристско- рекреационной сферы и дают основание для разработки организационно- экономического механизма по стимулированию туристского бизнеса в Казахстане.

В последние годы в Казахстане уделяется достаточно много внимания развитию туристско-рекреационной сферы. Значимость развития индустрии гостеприимства, как сферы, сближающей народы, делающей доступными культуру, историю, традиции и природу в разных уголках планеты отметил Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев на открытии XVIII сессии Генеральной ассамблеи Всемирной туристской организации (ЮНВТО) в г. Астане, в октябре 2009 г. Таким образом, развитие туризма стало одним из государственных приоритетов [2].

В последнее время наряду с традиционными отелями и ресторанами стали появляться специализированные предприятия с сокращенным набором услуг и блюд, ориентированные на обслуживание представителей определенного сегмента туристского рынка.

В 2013 году также была разработана дорожная карта по привлечению инвестиций, в рамках которой предусмотрено создание Национальной компании по развитию туризма, утверждено постановление Правительства о внесении изменений и дополнений в отраслевую программу развития перспективных направлений туристской индустрии на 2010-2014 годы с учетом проведения ЭКСПО-2017 [3,4].

В 2014 году обеспечено участие Казахстана в семи Международных туристских выставках, обеспечено сотрудничество в рамках 23 межправительственных и 12 межведомственных соглашений [5].

6 марта 2014 года приняты стандарты государственных услуг в сфере туризма (Постановление Правительства РК № 192) [6], в соответствии с которыми приняты регламенты государственных услуг в сфере туризма, утверждены Системный план развития туризма РК (приказ Министерства индустрии и новых технологий Республики Казахстан от 19 марта 2014 года № 93) и Мастер-план по развитию отрасли туризма в г. Астана с учетом проведения ЭКСПО-2017 (приказ от 18 июня 2014 года №228).

В целях совершенствования Законодательства Республики Казахстан в сфере туризма создана рабочая группа по разработке проекта Закона РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам туристской деятельности». Также осуществляются мероприятия по разработке проекта плана ввода и расширения

гостиничных комплексов, домов отдыха и оздоровительных центров на 2013-2017 годы и других мероприятий по привлечению инвестиций и развитию туризма в рамках подготовки к ЭКСПО-2017.

В 2015 произошло четкое разделение субъектов рынка на две категории: туроператоры (работают по лицензии с иностранными компаниями, формируют турпродукт, не имеют права работать с физлицами) и турагенты (работают без лицензии, не имеют права работать с иностранцами, перепродают физлицам продукт туроператоров) [7].

Стабильный рост сферы туризма и гостеприимства подтверждают статистические показатели развития туризма Республики Казахстан (таблица 1) [8].

Таблица 1

Индикаторы развития туризма Республики Казахстан за 2011-2015 годы

Показатели	2011г.	2012г.	2013г.	2014г.	2015г.	2015г. к 2011г. в %
1	2	3	4	5	6	7
Валовой внутренний продукт, всего, млрд. тенге	28 243,1	31 015,2	35 999,0	39 675,8	40 884,1	144,76
Доля туризма и гостеприимства в валовом внутреннем продукте	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	-
Валовая добавленная стоимость, создаваемая туризмом, млрд. тенге	364,1	415,1	530,7	791,6	-	-
Количество мест размещения, единиц	1642	1526	1678	2056	2338	142,39
Количество с санаторно-курортных учреждений, единиц	121	123	120	111	109	90,08
Списочная численность работников сферы туризма и гостеприимства (в среднем за отчетный период), тыс. чел.						
туристских фирм	4,9	5,0	6,6	6,5	7,3	148,98
мест размещения	47,7	42,6	50,4	53,9	17,6	36,90
санаторно-курортных учреждений	10,9	11,1	10,8	10,3	10,5	96,33
Среднемесячная номинальная начисленная заработная плата работников, занятых в сфере туризма и гостеприимства, тенге						
туристских фирм	60551	71557	70475	71233	85002	140,38
мест размещения	66199	77503	76360	86272	106823	161,37
санаторно-курортных учреждений	58097	67277	71059	76885	77245	132,96
Число посетителей-резидентов Республики Казахстан, выехавших за границу, чел.	8020400	9065579	10143710	10449972	11302476	140,92
Число посетителей-нерезидентов, въехавших в Республику Казахстан, чел.	5685132	6163204	6841085	6332734	6430158	113,10

Доля туризма в ВВП республики на сегодняшний день составляет порядка 0,9%. Количество мест размещения, единиц увеличилось на 696 единицы или 42,39% при сокращении количества с санаторно-курортных учреждений на 12 единиц или на 9,92%.

Среднесписочная численность работников туристских фирм увеличилась на 2,4 тыс. человек или на 48,98%, однако численность работников мест размещения на 30,1 тыс. человек или на 63,1%.

С 2011 года наблюдается устойчивый рост среднемесячной номинальной заработной платы работников, занятых в сфере туризма и гостеприимства.

По данным Пограничной службы Комитета Национальной Безопасности Республики Казахстан число посетителей-резидентов Республики Казахстан, выехавших за границу, увеличилось на 3282076 человек или на 40,92%, число посетителей-нерезидентов, въехавших в Республику Казахстан, увеличилось на 745026 человек или на 13,1%.

Проанализируем показатели динамики количества посетителей по въездному и выездному туризму за 2011-2015 годы (таблица 2) [8].

Таблица 2

Количество посетителей по въездному и выездному туризму за 2011-2015 годы

Показатели	2011г.	2012г.	2013г.	2014г.	2015г.	2015г. к 2011г. в %
1	2	3	4	5	6	7
Количество посетителей по выездному туризму	8020400	9065579	10143710	10449972	11302476	140,92
в том числе:						
страны СНГ	7031721	7834651	9037804	9375785	10356151	147,28
вне СНГ	988679	1230928	1105906	1074187	946325	95,72
в том числе по целям поездок:						
деловая и профессиональная	74039	99965	1687468	1748579	1888985	2551,34
личная	7931081	8965614	8456242	8701393	9413491	118,69
Количество посетителей по въездному туризму	5685132	6163204	6841085	6332734	6430158	113,10
в том числе:						
страны СНГ	5195043	5542447	6213390	5655246	5835592	112,33
вне СНГ	490089	620757	627695	677488	594566	121,32
в том числе по целям поездок:						
деловая и профессиональная	239350	275798	1095635	1178900	1044743	436,49
личная	1738027	5887406	4868450	5153834	5385415	309,86

По итогам января-декабря 2015 года наблюдается увеличение количества посетителей выездного, въездного туризма по сравнению с аналогичным периодом 2011 года на 40,92%, 13,1% и составило 11302476 тыс. человек и 6430158 тыс. человек соответственно. Основная

доля туристов выезжают в страны СНГ. Выезжают в Казахстан также туристы из стран СНГ, однако по сравнению с 2011 годом наблюдается значительный рост туристов из стран вне СНГ (на 21,32%). Поданным Казахстанской ассоциации гостиниц и ресторанов (КАГиР), бизнес-туризм занимает 82-84% всего туристического рынка. Поездки с деловыми и профессиональными целями без признаков наличия явных или подразумеваемых отношений трудового найма с производителем-резидентом в посещаемой стране включают:

- участие в совещаниях, конференциях, торговых ярмарках и выставках;
- чтение лекций, выступление с концертами;
- рекламирование, закупка, продажа или покупка товаров и услуг от имени производителей-нерезидентов (посещаемой страны или места);
- участие в миссиях иностранных правительств в качестве дипломатов, военнослужащих или сотрудников международных организаций, участие в миссиях неправительственных организаций;
- участие в научных прикладных или фундаментальных исследованиях;
- заключение договоров на предоставление услуг по размещению и транспортных услуг, работа в качестве гидов или других работников сферы туризма в интересах агентств-нерезидентов (посещаемой страны или места);
- участие в профессиональных спортивных мероприятиях;
- посещение формальных или неформальных курсов профессиональной подготовки без отрыва от производства;
- работа в составе экипажа (команды) на частных средствах транспорта (корпоративный самолет, яхта) и так далее [9].

Гостиничный бизнес, как указывают С. Медлик, Х. Инграм, является составной и основополагающей частью индустрии туризма и одним из важных элементов сферы услуг, выполняющим функции по обеспечению граждан Казахстана и иностранных гостей жильем, питанием, а также дополнительными услугами во время путешествия [10]. Основные показатели деятельности организаций гостиничного бизнеса представлены в таблице 3 [8].

Таблица 3
Основные показатели деятельности мест размещения

Показатели	2011г.	2012г.	2013г.	2014г.	2015г.	2015г. к 2011г. в %
1	2	3	4	5	6	7
Количество мест размещения, единиц	1642	1526	1678	2056	2338	142,39
Обслужено посетителей местами размещения, всего	2845832	3026227	3307752	3808594	3807666	133,80
Заполняемость койко-мест, в процентах	24	24,9	21,4	22	23,5	97,92
Средняя стоимость койко-суток, тенге	4779,2	4798,3	5149	5278	5055	105,77
Объем услуг, оказанный местами размещения, тыс. тенге**	47836935	53486372	59714154,2	72618723,1	73108551,3	152,83
Примечание- *Данные по юридическим лицам, без учета деятельности индивидуальных предпринимателей						

Количество мест размещения, занимающихся размещением посетителей, составило 2 330 единиц (что на 42, 39% выше уровня 2011 года), при этом единовременная вместимость составляет 118355 койко-места (рост 46,09% в процентах к уровню 2011 г.). Однако, что касается спроса, средний показатель заполняемости мест размещения составил лишь 23,5%. Предприятиями, оказывающими услуги по размещению туристов обслужено 3807666 человек и оказано услуг на сумму 73108,5 млн. тенге. Объем услуг мест размещения (без учета услуг ресторанов) в сопоставимых ценах увеличился в отчетном периоде по сравнению с аналогичным периодом прошлого года на 2,8%.

Распределение мест размещения по размерности и по формам собственности предприятий в 2011-2015 гг. представлено в таблице 4 [8].

Таблица 4

Распределение мест размещения по размерности и по формам собственности предприятий в 2011-2015 гг.

Показатели	2011г.	2012г.	2013г.	2014г.	2015г.	2015г. к 2011г. в %
1	2	3	4	5	6	7
Всего	1 642	1 526	1 678	2 056	2 338	142,39
малые предприятия	1 442	1 357	1 501	1 859	2 177	150,97
средние предприятия	119	116	119	133	99	83,19
крупные предприятия	81	53	58	64	62	76,54
В том числе						
расположенные в городах	1 088	1 056	1 048	1 244	1 373	126,19
расположенные в сельских населенных пунктах	554	470	630	812	965	174,19
В том числе: по формам собственности:						
государственная собственность	24	25	41	53	62	258,33
частная собственность	1 586	1 471	1 611	1 975	2 246	141,61
собственность других государств, их юридич. лиц и граждан	32	30	26	28	30	93,75

Наибольшее количество действующих предприятий, оказывающих услуги по временному проживанию путешественников расположены в городах и находятся в частной собственности. 93,11 процента всех организаций туристского рынка представлены малыми предприятиями (численность работающих в них до 100 человек). Средние предприятия с численностью персонала до 250 человек составляют 4,23 процента, а крупные – 2,65 процента.

Количество мест размещения в курортных зонах составило 654 единицы с количеством номеров 12351 единиц и объемом оказанных услуг на 6660,3 млн.тенге. За январь-сентябрь 2015 года курортные зоны посетили 443,8 тысяч внутренних и 7,4 тысяч въездных посетителей.

Большая часть гостиничных предприятий относится к некатегорийным средствам размещения и приравнивается к категории «без звезд» (1256 единиц). Среди «звездных» гостиничных предприятий преобладают те, которые относятся к категории «три звезды». Основная масса туристов, в соответствии с рисунком 1, предпочитает останавливаться в

гостиницах «без категории» (1 665 553 человек в 2015 году, что составляет 43,73%), другие средства размещения, в основном - квартиры, сдаваемые в аренду (555739 человек или 14,59%), и трехзвездочные гостиницы (552834 человека или 14,62%).

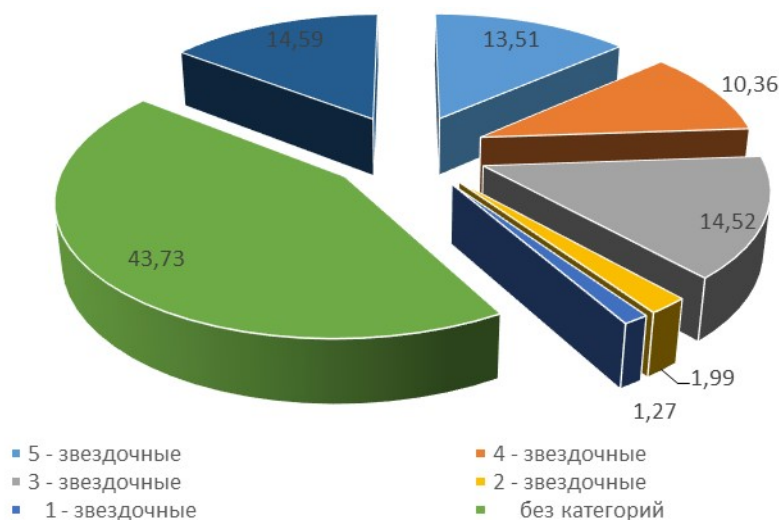

Рисунок 1. Количество обслуженных посетителей в местах размещения по категориям в 2015 г.

Наблюдается большая неравномерность по распределению «звездных» средств размещения по регионам республики и материально-технической базе средств размещения [8].

Основная часть категорийных гостиничных предприятий расположена в городах Алматы (42,96% - от общего числа всех средств размещения) и Астана (32,5% - от общего числа всех средств размещения), Атырауской области (35,38% - от общего числа всех средств размещения). По заполняемости койко-мест лидируют Западно-Казахстанская, Атырауская области, город Алматы. По предоставленным койко-суткам – города Алматы, Астана, Восточно-Казахстанская область.

Таким образом, основными проблемами туристической отрасли и в частности - гостиничной индустрии в Казахстане являются:

- устаревший номерной фонд, и как следствие, несоответствие материально-технической базы требованиям спроса;
- низким уровнем комфорта и технического оснащения средств размещения, что делает казахстанское туристское обслуживание практически неконкурентоспособным;
- достаточно серьезная конкуренция со стороны рынка квартир гостиничного типа;
- нехватка средств размещения категории «3 звезды», некатегорийных комфортных отелей невысокого ценового позиционирования;
- высокие цены на гостиничные услуги;
- слабый менеджмент, выражающийся в невысоком качестве предоставляемых услуг, большой текучести кадров, слабом планировании деятельности предприятия, отсутствии качественных долгосрочных программ и стратегий развития, слабая корпоративная культура компаний.
- невысокие показатели загрузки гостиниц в регионах, чему способствует состояние региональной туристской инфраструктуры, и в первую очередь транспортной;
- несоответствие цены и качества предоставляемых гостиничных услуг;
- экономическая стагнация, являющаяся последствием финансового кризиса, рост расходов на коммунальные услуги, а соответственно снижение прибыли и др.

К основным тенденциям развития предприятий индустрии туризма и гостеприимства в Казахстане можно отнести следующие:

- установление и развитие партнерских отношений между отечественными и иностранными туроператорами, а также расширение международных связей;
- усиление специализации гостиничного и ресторанного бизнеса, позволяющее более четко ориентироваться на определенные сегменты потребителей с учетом различных признаков;
- образование международных гостиничных и ресторанных сетей; развитие сети малых предприятий;
- активное развитие сети малых предприятий и альтернативных гостиничных форм (квартиры посуточно);
- внедрение в индустрию гостеприимства новых управленческих и инновационных технологий, в том числе - информационных.
- проведение работы по улучшению имиджа Республики Казахстан на международном туристском рынке, в частности – изготовлению и продвижению рекламно-имиджевой продукции, которая распространяется на международных туристских выставках за рубежом и на туристских мероприятиях внутри страны, осуществлению других рекламно-имиджевых мероприятий.

По данным Департамента индустрии туризма МИР РК, в настоящее время наблюдается динамичный темп развития внутреннего туризма в Республике. Основную долю туризма составляют внутренние туристы и международные деловые прибытия. Вместе с тем, Казахстан остается «туристским донором» для таких стран как Турецкая Республика, Китайская Народная Республика, Объединенные Арабские Эмираты, Королевство Таиланд.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 13 июня 2001 года N 211 «О туристской деятельности в Республике Казахстан» с изменениями и дополнениями на 01.01.2016. ИПС нормативных правовых актов РК «Әділет». Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z010000211_
2. Дуйсен Г.М. Рекреационное освоение регионов Казахстана в условиях вхождения в мировой туризм: теория, стратегия и практика. – Алматы: ТОО «Signet Print», 2010. – 206 с.
3. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Национальной дорожной карты по реализации Концепции инновационного развития Республики Казахстан до 2020 года» от 13 декабря 2013 года № 1331. ИПС нормативных правовых актов РК «Әділет». Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300001331>
4. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Программы по развитию перспективных направлений туристской индустрии Республики Казахстан на 2010 - 2014 годы» от 11 октября 2010 года № 1048. ИПС нормативных правовых актов РК «Әділет». Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/P100001048_
5. Отчет о проделанной работе за 2014 год Комитета туризма МИНТ РК. Официальный сайт Департамента Индустрии Туризма Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Режим доступа: <http://dep-turizm.mid.gov.kz/ru/pages/otchety-o-prodelannoy-rabote>
6. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении стандартов государственных услуг в сфере туризма» от 5 марта 2014 года № 192. ИПС нормативных правовых актов РК «Әділет». Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1400000192>
7. Как упали продажи в туристической отрасли РК после падения тенге. Режим доступа: https://forbes.kz/finances/finance/nizkiy_sezon_1

8. Официальный сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. Режим доступа: <http://stat.gov.kz/>

9. Инструкция по заполнению статистической формы общегосударственного статистического наблюдения «Анкета выборочного обследования посетителей» (Приложение 2 к приказу исполняющего обязанности Председателя Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан от 2 сентября 2015 года № 136)

10. С. Медлик, Х. Инграм. Гостиничный бизнес: учебник для вузов. Пер. с англ. А. В. Павлова. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. – 224с.

ИНСТИТУЦИОНАЛДЫ ОРТА ШАҒЫН БИЗНЕСТЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ КАТЕГОРИЯСЫ РЕТІНДЕ

Джанесова Бакытгуль Валерьевна

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада шағын бизнесті дамытуда институционалды ортаның мән-мағынасы мен оның алатын орны арықша айқындалған.

Түйінді сөздер: институт, институционалды орта, институционализм, мемлекет, мәміле, заң.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СРЕДА КАК КАТЕГОРИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В РАЗВИТИИ МАЛОГО БИЗНЕСА

Джанесова Бакытгуль Валерьевна

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматривается роль и значение институциональной среды в развитии малого бизнеса.

Ключевые слова: институт, институциональная среда, институционализм, государство, сделка, закон

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT AS A CATEGORY OF IMPROVING ECONOMIC RELATIONS IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS

Dzhanesova Bakytgul Valerievna

Master's Degree student of specialty «Management»

Kazakh - Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article examines the role and importance of the institutional environment in the development of small business.

Key words: institute, institutional environment, institutionalism, state, transaction, law

«Институт» - латын тілінде заң ережелері, тәртіп деген мағынаны білдіреді. Институционалды экономика, яғни реттелген, заңдастырылған, элеуметтік жағынан қорғалған, тәртіпке келтірілген, айқын экономика жүйесі. XX ғасырдың екінші жартысында бұрынғы капиталистік Солтүстік Америка және Батыс Европа елдерінде қалыптасқан. Еркін бәсеке жойылып, монополиялардың үстемдігі орнаған жағдайда мемлекеттік экономикаға, оның барша салаларына және экономикалық қатынас жүйелеріне, оның ішінде, нарық қатынастарына белсенді араласуы қажет болды [1].

Мемлекеттің экономикаға араласу түрлері мен әдістері, шегі мен бағыттары әр елде әртүрлі болды. Бірақ олардың барлық ұстанымдары мен заңдары бірдей болып келеді. Институционализм теориясы алғашында АҚШ-да қалыптасып, оның тұжырымдамалары негізінде АҚШ-да экономиканы мемлекет тарапынан болжау, реттеу, бағдарламалар жасау, заңдар қабылдау, оларды іске асыратын және бақылайтын мемлекеттік және қоғамдық

институттарды (құрылымдарды) құру тәжірибесі қалыптасты. Жиналған тәжірибенің негізінде АҚШ-да жаңа институционализм теориясы қалыптасты. Соғыстан кейінгі жылдары бірқатар Батыс Европа елдерінде (ГДР, Франция, Швеция және т.б.), сонымен қатар Жапонияда реттелген, әлеуметтік, бағытталған, заңдастырылған айқын, нарықтық экономика түрлерінің әртүрлі үлгілері тәжірибе жүзінде қалыптасты. Қысқа мерзімде (15-20жж аралығында) осы елдердің экономикасы түзеліп, қарқынды да тиімді өсті, тіпті АҚШ экономикасымен бәсекеге түсу жағдайына жетті. Батыс Европа елдерінің институционалды экономика жүйесінің қалыптасу тәжірибесінің негізінде шаруашылық жүргізудің институционалдандырылған теориясының Батыс Европалық мектептері пайда болды. XX-ғасырдың 60-70 жылдарында Жапония одан кейін Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде де мемлекет тарапынан реттелген, заңдастырылған нарық экономика жүйесі қарқынды дамиды. Теорияда бұл тәжірибе экономиканы басқарудың Жапония үлгісі, кейіннен Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің үлгісі деп анықталды. Соңғы жылдары Қазақстанда да экономиканы басқарудың өзіндік үлгісі қалыптасып келеді.

Институционализм – экономика ғылымының ең бір тәжірибелік бағыты болып саналады. Институционалдық зерттеулердің нәтижелерін тікелей тәжірибе жүзінде қолдануға болады [2].

Ғылыми ортада қалыптасқан пікірге сүйенсек институционалды ілімі әкімшілік-әміршілдік экономика жүйесінен нарық жүйесіне өткен елдерде еркін теориялық негіз алады екен. Институционалдық экономика Қазақстан экономикасының бүгінгі жағдайын түсіндіре алады және өмірге төзімді нарықтық экономиканы құруға көмектесе алады.

Институционалдық экономика нақты мәліметтерге негізделген. Егер жаңа классикалық теорияда «экономикалық адам» негізгі ұстаным алатын болса, ежелгі және жаңа институционализм теориясында «әлеуметтік адам» ұғымы негізгі талдау ұстанымы болып келеді. Институционализм теориясында ресми, мемлекеттік біркелкі, қоғамдық құрылымдардың (институттарды) іс-әрекеттері зерттеу объектісі ретінде алынады. Ал классикалық және жаңа классикалық теорияда жеке тұлғаның, «экономикалық адамның» нарық жағдайындағы іс-әрекет зерттелетіні белгілі. Бірақ бүгінгі экономикада кез-келген нарық тұлғасы белгілі бір құрылымда дамиды, жұмыс істейді және белгілі бір мемлекеттік нарық жүйесінде өмір сүреді. Сондықтан, жалпы экономиканың да, жеке фирманың да нәтижелілігі, тиімділігі біріншіден, жеке ұйымның ұйымдастырылған деңгейіне де, осы фирма қызмет атқаратын ортаға да байланысты болады екен. Сондықтан, институционализм теориясы, екі бағытта қалыптасып дамыған: бірінші бағыт – фирма теориясы, екінші бағыт – мемлекеттік және қоғамдық құрылымдар теориясы [3].

Экономикалық әдебиеттерде «институт» ұғымының әртүрлі анықтамалары кездеседі. Экономика саласы бойынша Нобель сыйлығының лауреаты Дуглас Норт институттарға келесідей анықтамалар береді: «қоғамдағы «ойын ережелері», немесе адамдар арасындағы қарым-қатынасты ұйымдастыратын адамдар жасаған шектемелер», бұл «ережелер», олардың орындалуын қамтамасыз етуші механизмдер және адамдар арасындағы қайталанбалы қарым-қатынасты реттестіруші мінез-құлық ережелері», немесе «адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттестіруші адамдар жасаған шектемелер. Олар формальды шектемелерден (ережелер, заңдар, конституция), бейформальды шектемелерден (әлеуметтік нормалар, шарттылықтар, мінез-құлық кодекстері) және оларды орындауға мәжбүрлеу механизмдерінен тұрады. Олар жиынтықта қоғамның және экономиканың стимулдар құрылымын анықтайды». Осы анықтамалардағы негізгі тұжырым – ережені орындауға адамдар жасаған мәжбүрлеуші механизмнің, яғни сыртқы механизмнің болуы институттардың мәнін түсінуге мүмкіндік береді.

Норма гаранты және норма адресаты сәйкес келетін ережелер. Олар әдет деп аталады (ментальді, стереотипті мінез-құлық). Әдетте ережелерді орындауға ішкі күшпен әсер етеді.

Институттарда норма гаранты және адресаты сәйкес келмейді, оны орындауға мәжбүрлейтін сыртқы элемент болады.

Дж.Найттың пікірінше «институттар – қоғамдық қатынастарды ерекше түрде реттестіретін ережелер жиынтығы, оларды қоғам мүшелері түгелдей білуі қажет». Неоинституционалистер институттарды адамдардың іс-әрекетінің шектемесі ретінде қарастырады [4].

Ресейлік экономист А. Шаститко институттарды қоғамдық игіліктер тұрғысында анықтайды: институттар адамдарды ақпаратпен қамтамасыз ете отыра, экономикалық агенттердің осы ақпаратты түсінуіне концептуалды шектерді қалыптастырады. Оның үстіне, институттар іс-әрекетті үйлестіруге және өзара ұтымды нәтижеге қол жетуге мүмкіндік беретін өзара күтімдерді қалыптастыруға жағдай жасайды.

А.Олейник институттарды іс-әрекеттің әртүрлі салаларында адамдар арасында қарым-қатынасты реттестіруші шектемелер ретінде анықтайды. Олар формальды, бейформальды және кездейсоқ қалыптасатын мінез-құлық шектемелерден тұрады.

Тұтас экономикалық жүйе шеңберіндегі институттар жиынтығын сипаттау мақсатында Оливер Уильямсон ұсынған үш деңгейлі талдау сызбасы қолданылады. Бұл сызба көрнекі түрде жеке тұлғалар (бірінші деңгей) және әр типтегі институттар арасындағы өзара байланысты көрсетеді: институционалды келісімдер (екінші деңгей) және институционалды орта (үшінші деңгей). Институттар жүйесінің дамуы осы деңгейлер арасындағы өзара байланысқа негізделеді.

Д.Норт және Л.Дэвис ұсынған анықтамаға сәйкес [5]:

- институционалды келісімдер – бірігу және бәсекелесу тәсілдерін анықтайтын адамдар және олардың топтары арасындағы келісімдер.

Институционалды келісімдердің мысалы ретінде экономикалық агенттердің ерікті түрде бекіткен айырбас ережелерін, экономикалық және саяси нарықтардың қызмет ету ережелерін, ұйымдардағы қарым-қатынас ережелерін айтуға болады.

- институционалды орта – адамдар мінез-құлқын шектеуші негізгі әлеуметтік, саяси, заңи және экономикалық ережелердің жиынтығы.

Институционалды ортаның құрамы негізгі құқықтық нормалардан (конституция, конституциялық және басқа да заңдар, қоғамның әлеуметтік ережелері және т.б.) құралады [6].

1. *Жеке тұлғалардың институционалды келісімдерге әсері.* Институционалды келісімдер ерікті түрде орнайтын келісімдер болғандықтан, адамдардың талғамдары мен мүдделері институционалды келісімдердің пайда болуында шешуші роль атқарады. Мінез-құлық алғышарттарына тәуелді фирма, нарық, мемлекет модельдері әртүрлі түсіндіріледі. Шектелген парасаттылық және оппортунизм алғышарттарының қолданылуы, айырбас жағдайларының меншік құқықтарының бөлшектенуі мен сәйкестендірілуінен, сонымен қатар, «толық емес контракт» тұжырымдамасынан (концепциясынан) көрініс табады, мұның өзі институционалды келісімдермен тығыз байланыста.

2. *Институционалды келісімдердің өзара байланысы.* Жекелеген ұйымдардың мінез-құлқы нарық сипатына әсер етуі мүмкін (нарыққа ену кедергілерінің пайда болуы, оны монополиялық нарыққа айналдыруы ықтимал); сонымен қатар, фирма мінез-құлқы нарық жағдайының өзгеруіне тәуелді өзгеруі мүмкін; оның үстіне келісімдердің гибриді формаларын, мысалы франчайзингтік қатынастарды, қарастыруға болады.

3. *Институционалды ортаның институционалды келісімдерге әсері.* Негізгі ойын ережелеріндегі өзгерістер, жаңа ережелердің енгізілуі, балама институционалды келісімдердің тиімділігіне, трансакциялардың құрылымын өзгерте отыра, әсер етеді. Бұл байланыс жанама сипатта, себебі қолданыста бар институционалды келісім түрлерін қолдану және жаңаларын жасау шығындарының өзгерісімен, яғни трансакционды шығындармен байланысты.

4. *Институционалды келісімдердің адамдардың мінез-құлқына әсері.* Жеке тұлғалардың талғамдары эндогенді, өйткені бұл талғамдардың сапалық сипаттары институционалды келісімдердің ерекшеліктеріне тәуелді. Бірігу және бәсекелесу ережелері жеке тұлғаның таңдау мүмкіндіктерін шектейді. Таңдау мүмкіндіктері мен құрылымының өзгеруі жеке тұлғаның талғамының, артықшылықтарының өзгеруіне алып келеді. Оның үстіне, мәжбүрлеу механизмі де жеке тұлғаның шешімдеріне үлкен әсер етеді.

5. *Институционалды келісімдердің институционалды ортаға әсері.* Бұл, адамдардың ойын ережелерін қалыптастыруға жанама әсерін көрсетеді. О.Уильямсон бұл әсердің инструменталды және стратегиялық қалыптарын (формаларын) қарастырады. Инструменталды қалып (форма) үйлестірушілік сипатта, айырбастың барлық мүшелерінің жағдайын жақсартуға жағдай жасайды. Стратегиялық қалып (форма) бір топтың ерекше артықшылықтарға ие болуын білдіреді: өз қатысушыларына барынша жоғары ұтымды қамтамасыз етуді көздеген институционалды келісімдер арнайы мүдделер тобын, яғни рента алуға бағытталған топтарды қалыптастырады.

6. *Институционалды ортаның жеке тұлғалардың мінез-құлқына әсері.* Бұл әсер негізгі ережелер арқылы тікелей (ҚР Конституциясы – тікелей әсер етуші заң, жеке тұлға конституциялық құқығы бұзылған жағдайда сотқа шағымдана алады), сондай-ақ, институционалды орта арқылы қалыптасатын институционалды келісімдер арқылы жанама түрде жүреді.

7. *Жеке тұлғаның институционалды ортаға әсері.* Жеке тұлғалар институционалды ортаға екі негізгі тәсілмен әсер етеді:

- заң шығарушы органдарды сайлауға қатысу арқылы;
- институционалды келісімдер жасау арқылы, өйткені, олардың мазмұны институционалды ортаға әсер етуге қабілетті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол - болашаққа бастар жол» Жолдауы, 2014ж 11 қараша
2. Институциональная экономика. Учебное пособие./ Под рук. Львова Д.С. – М.: ИНФРА – М, 1990
3. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты/ Пер. С англ. – М.: Дело, 2001
4. Коуз Р. Фирма, рынок и право. – М.: Дело, 1993
5. Олейник А.Н. Институциональная экономика. Учебное пособие. – М.: Наяло, 1997
6. Ахметов К.Н. Институционалды экономика: Оқулық./Т.Ә. Есіркепов, Д.Т. Шакеева – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011. – 248 бет.

АКТИВНЫЕ ОПЕРАЦИИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ, ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ И РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ АКТИВОВ

Джармагамбетова Багдагуль Сансызбаевна

Магистрант специальности «Финансы»

Кулумбетова Дина Болатовна

Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует вопросы, связанные с сущностью, содержанием понятий «активные банковские операции», «портфель банковских активов» и классификацию современных видов активных банковских операций.

Ключевые слова: банк, активы, активные банковские операции, портфель банковских активов, кредитные операции, инвестиционные операции, расчетно-кассовые операции, комиссионно-посреднические операции.

КОММЕРЦИЯЛЫҚ БАНКТЕРДІҢ АКТИВТІ ОПЕРАЦИЯЛАРЫ, ОЛАРДЫҢ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ ЖӘНЕ АКТИВТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Джармагамбетова Багдагуль Сансызбаевна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Кулумбетова Дина Болатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада «банктің актив операциялары», «банктік активтердің қоржыны» ұғымдарының мәні мен мазмұны, банктің актив операцияларының заманауи түрлерінің классификациялары қарастырылған.

Түйінді сөздер: банк, активтер, банктің актив операциялары, банктік активтердің қоржыны, несиелік операциялар, инвестициялық операциялар, есеп айырысу – кассалық операциялар, комиссиялық – делдал операциялар.

ACTIVE OPERATIONS OF COMMERCIAL BANKS, THEIR CLASSIFICATION AND THE ROLE IN THE FORMATION OF ASSETS

Zharmagambetova Bagdagul Sansyzbaevna

Master's degree student of specialty «Finance»

Kulumbetova Dina Bolatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the author examines issues with essence and content of «active banking operations», «the portfolio of banking assets» and classification of the modern types of active banking operations.

Key words: bank, assets, active banking operations, the portfolio of banking assets, credit operations, cash settlement operations, commission intermediary operations.

Коммерческий банк в соответствии с законодательством Республики Казахстан является юридическим лицом – коммерческой организацией в форме акционерного общества, которое правомочно осуществлять банковскую деятельность после государственной регистрацией в качестве банка в органах юстиции и получения лицензии Национального Банка Республики Казахстан на проведение банковских операций [1].

Коммерческие банки в Казахстане реализуют банковскую деятельность, осуществляя банковские операции - практические действия работников банка в процессе обслуживания клиента (оказания ему заказанной конкретной услуги) при наличии прямого указания в лицензии на право их проведения [2].

К банковским операциям в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан относятся:

- прием депозитов, открытие и ведение банковских счетов юридических лиц и физических лиц;
- открытие и ведение корреспондентских счетов банков и организаций, осуществляющих отдельные виды банковских операций;
- открытие и ведение банками металлических счетов физических и юридических лиц, на которых отражается физическое количество аффинированных драгоценных металлов и монет из драгоценных металлов, принадлежащих данному лицу;
- кассовые операции (прием и выдача банками и Национальным оператором почты наличных денег, включая их размен, обмен, пересчет, сортировку, упаковку и хранение);
- переводные операции (выполнение поручений физических и юридических лиц по платежам и переводам денег);
- учетные операции (учет векселей и иных долговых обязательств физических и юридических лиц);
- банковские заемные операции (предоставление кредитов в денежной форме на условиях платности, срочности и возвратности);
- организация обменных операций с иностранной валютой, включая организацию обменных операций с наличной иностранной валютой;
- инкассация банкнот, монет и ценностей, платежных документов;
- открытие и подтверждение аккредитива и исполнение обязательств по нему;
- выдача банками банковских гарантий, предусматривающих исполнение в денежной форме;
- выдача банками банковских поручительств и иных обязательств за третьих лиц, предусматривающих исполнение в денежной форме [1].

Все вышеназванные операции играют различную роль в деятельности коммерческого банка. Одни операции связаны с формированием банковских ресурсов – пассивные операции, а другие - с использованием этих ресурсов и получением за счет этого дохода - активные операции. Широкий ассортимент услуг, предоставляемых БВУ для физических, юридических лиц и диверсификация операций и позволяет банкам сохранить клиентов и оставаться рентабельными даже при весьма неблагоприятной рыночной конъюнктуре [3].

Активные банковские операции - это операции, посредством которых банки размещают имеющиеся в их распоряжении ресурсы в целях получения необходимого дохода и обеспечения своей ликвидности [4].

Некоторые экономисты, такие как Кузичев В.М., Чернов С.С., Перминов А.Ю., под активами организации понимают хозяйственные средства, контроль над которыми она получила в результате свершившихся фактов ее хозяйственной деятельности и которые должны принести ей экономические выгоды в будущем [5].

Другие же придерживаются затратной концепции и говорят о том, что активами являются расходы (затраты) организации, сложившихся в результате предшествующих операций и финансовых сделок, которые приводят к будущим доходам. Будущие экономические выгоды - это потенциальная возможность прямо или косвенно способствовать притоку денежных средств в организацию [6].

В Финансово-кредитном энциклопедическом словаре и учебнике «Банковское дело» под редакцией профессора О. И. Лаврушина дано следующее определение: «Активы банка – собственные и привлеченные средства, размещенные в ссудные и другие операции» [7, 8].

Активы банковской организации - в соответствии с Финансовым словарем, Большим экономическим словарем, а также «Книгой банковского менеджера. Банковский портфель-2» – это средства собственного капитала банка и средства вкладчиков, размещенные с целью получения прибыли, отражаемые в активе бухгалтерского баланса банка. В активы банка входят: кассовая наличность, ссуды, инвестиции, ценные бумаги, недвижимость и другие объекты собственности, имеющие денежную оценку. Активы банка [9-11].

Таким образом, анализ сущности понятия «активы» позволяет выделить два аспекта: бухгалтерский и экономический. Бухгалтерский подразумевает, что активы -это часть бухгалтерского баланса, отражающая материальное и нематериальное имущество. Экономическая сущность активов отражает совокупность имущественных прав, принадлежащих организации, в виде любой собственности (машины, оборудование, здания, запасы, денежные средства, инвестиции в ценные бумаги, и т.п.) [12].

Под активами хозяйствующего субъекта обычно подразумевают совокупность его имущественных прав, а под активами банков – собственные и привлеченные средства, размещенные в ссудные и другие активные операции кредитной организации.

Портфель банковских активов – понятие сложное, поскольку:

– во-первых, включает в себя несколько портфелей: кредитный, инвестиционный, торговый, денежных резервов, которые в свою очередь состоят из различных ссуд, ценных бумаг, других инвестиций банка; в результате портфель банковских активов управляется на уровне банка в целом и отдельных портфелей;

– во-вторых, является структурированной совокупностью не однородных по своей сущности активов. В отличие от портфеля ценных, портфель банковских активов объединяет абсолютно различающиеся (даже диаметрально противоположные) по своим качественным характеристикам (риск, доходность, ликвидность) элементы. Различие также касается способов включения актива в состав портфеля и исключения (списания, погашения) из него. Если купля-продажа ценных бумаг осуществляется относительно просто, то, например, выдача кредита требует маркетинговых, организационных, аналитических усилий нескольких подразделений кредитной организации [13].

Таким образом, портфель банковских активов – структурированная совокупность банковских активов, целенаправленно формируемая и постоянно управляемая для достижения целей развития банка с учетом особенностей рыночной конъюнктуры.

Финансовая политика банка определяет стратегию активных операций, устанавливает, какие средства будут вложены в кредиты, депозиты, ценные бумаги и другие инструменты, а какие будут оставаться в виде наличности, остатков на корреспондентских счетах и других неработающих активов. Поэтому любые частные показатели эффективности управления активами и даже их агрегированные варианты, такие, как отношение прибыли к величине работающих активов, являются вторичными по отношению к важнейшему результирующему показателю эффективности вложений собственных и привлеченных средств, которым традиционно является отношение прибыли к чистым активам [4].

Структура активов и пассивов банка оказывает непосредственное влияние на уровень прибыли: чем дешевле обходится привлечение ресурсов и дороже его размещение, тем выше его прибыльность. Таким образом, управление активными операциями банка состоит в

оптимальном размещении собственных и привлеченных средств банковской организации с целью получения наивысшей доходности. Именно от качественного управления активными операциями зависит ликвидность, прибыльность, финансовая надежность, стабильность и устойчивость банка в целом.

Активы коммерческого банка подразделяются по объектам и сферам вложений, в качестве которых могут выступать: денежные средства (национальная и иностранная валюта), драгоценные металлы и драгоценные камни, кредиты различным типам заемщиков и на различные цели, ценные бумаги, недвижимость, материально-технические средства и прочее. Если пользоваться группировкой состава активов по основным видам банковской деятельности, то первоначально можно отметить следующие тенденции:

- основную долю в активах банка занимают кредиты и ссуды клиентам (20-80%);
- второе место среди банковских активов занимают инвестиции в ценные бумаги (2-30%);
- на третьем месте - кассовые активы (0,1-15%);
- доля прочих активов обусловлена особенностями учета и может включать в себя широкий спектр операций от вложений в основные фонды, до различных расчетных и учетных операций банка (1-80%) [14].

Таким, образом, укрупненно активы банка можно подразделить на 4 категории (рисунок 1) [15].

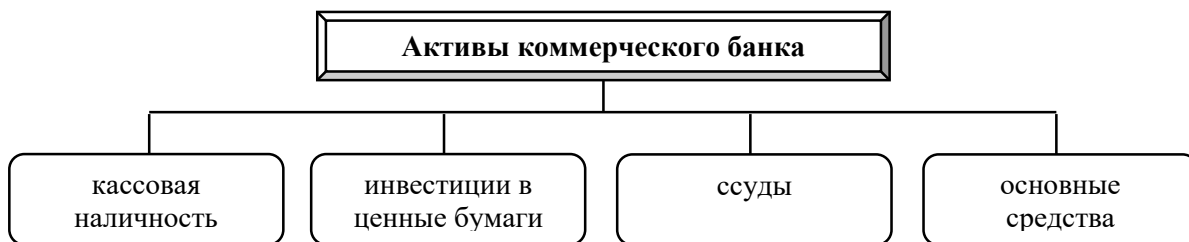

Рисунок 1. Классификация активов коммерческого банка с позиции состава и структуры

Первая категория активов коммерческого банка – кассовая наличность является группой с высокой степенью ликвидности, но в то же время не приносящей дохода. Вторая и третья категории активов являются доходными, но с повышенным риском. Четвертая – основные средства выступают как не ликвидными, так и не доходными активами [15].

Активы банка обладают следующими свойствами:

- ликвидностью - способностью быстро превращаться в деньги без потери рыночной стоимости;
- надежностью (степенью риска) - способностью к возврату без потери своей номинальной суммы;
- доходностью - способностью приносить доход [16].

Активы банков изучают с позиции состава и структуры. В каждом банке возникают проблемы при установлении и соблюдении рациональной структуры активов. Устанавливая рациональную структуру активов, банки должны выполнять требования к ликвидности, то есть иметь достаточный размер высоколиквидных и менее ликвидных средств по отношению к обязательствам с учетом их сроков, сумм и типов.

Качество активов определяется их ликвидностью, объемом рискованных активов, удельным весом критических и неполноценных активов, объемом активов, приносящих доход.

Основной проблемой в банковском менеджменте является поддержание оптимального соотношения между ликвидностью банка и прибыльностью. Так, ликвидность представляет собой способность по быстрому превращению активов банка в деньги и своевременно и полно по первому требованию выплачивать наличные за счет использования активов [15].

Чем выше ликвидность активов банковской организации, тем меньше риск, связанный с ними, но тем соответственно снижается доход, получаемый от этих активов. Искусство банковского менеджмента состоит в том, чтобы обеспечить наивысшую норму прибыли на капитал, вложенный в активы, не снижая ликвидности и, соответственно, удерживая на требуемом уровне платежеспособность.

Активы банка классифицируются, исходя из степени их ликвидности, то есть скорости, с которой они могут быть трансформированы в наличные средства и приравненные к ним ценности, пригодные для немедленного выполнения банком своих обязательств перед вкладчиками и прочими кредиторами; уровню риска и прибыльности, то есть способности приносить процентный доход.

Классификация активов по степени классности и ликвидности приведена на рисунке 2) [15]:

Ликвидность коммерческого банка является одним из ключевых показателей надежности банка. Полноценно работать и выполнять свои обязательства банк может располагая достаточным объемом ликвидных ресурсов. Ликвидность активов является комплексным показателем устойчивости актива коммерческого банка. Это его способность своевременно и без потерь выполнять свои обязательства перед вкладчиками, кредиторами и другими клиентами. Обязательства банка складываются из реальных и условных. Показатели ликвидности измеряются в коэффициентах, которыми широко пользуются в практике сами банки [17].

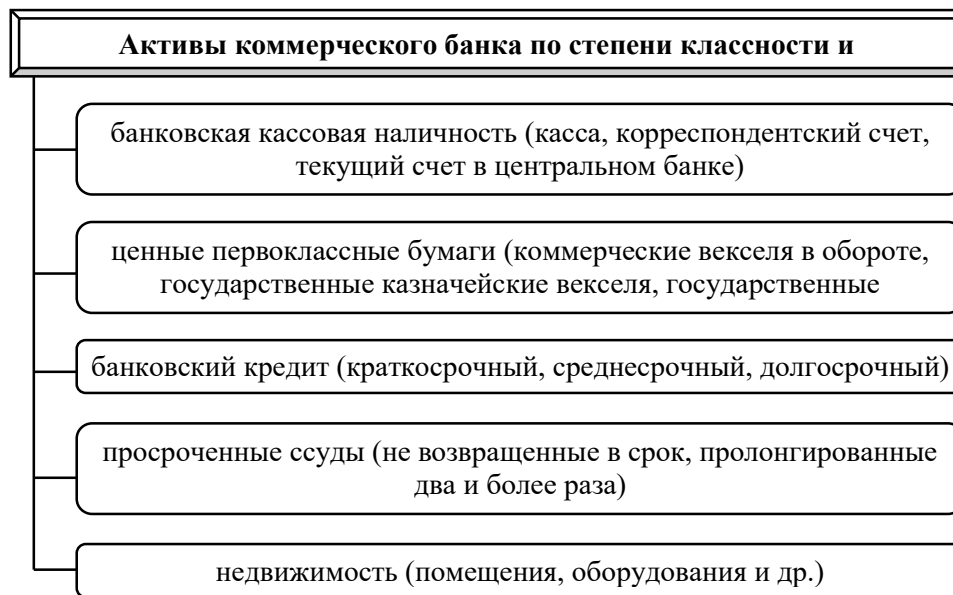

Рисунок 2. Классификация активов коммерческого банка по степени классности и ликвидности[15]

Коммерческие банки заботятся о качестве активов, в которое вкладывается смысл: обеспечение возврата кредитов; способность получать доход и покрывать убытки; диверсификация состава кредитного портфеля.

В банковском менеджменте ликвидность активов влияет на общую платежеспособность коммерческого банка и его устойчивость.

По классификации активных операций, как и по структуре активов сложились разные точки зрения.

По мнению Букато В.И., Львова Ю.И. основными активными операциями являются [18]:

- кредитные операции, в результате которых формируется кредитный портфель банка;
- инвестиционные операции, создающие основу для формирования инвестиционного портфеля;
- кассовые и расчетные операции, являющиеся одним из основных видов услуг, оказываемых банком своим клиентам;
- прочие активные операции, связанные с созданием соответствующей инфраструктуры, обеспечивающей успешное выполнение всех банковских операций.

По мнению О. И. Лаврушина, И. Д. Мамоновой, Н. И. Валенцевой наиболее распространенными активными операциями банков являются [8]:

- ссудные операции, которые составляют основную часть доходов банка. Посредством данных операций банки превращают временно бездействующие денежные фонды в действующие, стимулируя процессы производства, обращения и потребления;
- инвестиционные операции, где банк выступает в качестве инвестора, вкладывая ресурсы в ценные бумаги или приобретая права по совместной хозяйственной деятельности;
- активные депозитные операции, назначение которых заключается в создании текущих и длительных резервов платежных средств на счетах в Центральном банке (корреспондентский счет и резервный счет) и других коммерческих банках;
- прочие активные операции, к числу которых относятся: операции с иностранной валютой и драгоценными металлами, трастовые, агентские, товарные и др.

Тавасиев А.М. считает, что банк выполняет следующие виды активных операций: расчетно-платежные и кассовые услуги, кредитные операции, кредитование инвестиционных проектов, валютные операции [19].

Антонов П.Г., Пессель М. выделяет такие же операции, как и Букато В.И. и Львов Ю.И., то есть: кассовые, кредитные, инвестиционные и прочие операции [20].

Кредитные операции занимают наибольшую долю в структуре статей банковских активов. Банковская ссуда связана с аккумулярованием временно свободных денежных средств в экономике и предоставлением их на условиях возврата хозяйствующим субъектам. В рамках банковской ссуды развиваются отдельные виды ссуд. Это зависит от множества признаков, характеризующих назначение, обеспечение, сроки, методы предоставления и погашения, объекты и субъекты кредитования. Под видами банковских ссуд следует понимать определенную их классификацию, используемую в процессе кредитования банками юридических и физических лиц. Существует множество различных классификаций банковских ссуд, построенных на основе определенных критериев. Значимость классификации банковских ссуд заключается в том, что кредитная функция банков является основной экономической функцией и от того, насколько они хорошо реализуют свои кредитные функции, во многом зависит экономическое положение, как самих банков, так и обслуживаемых ими клиентов. Банковские ссуды можно классифицировать в соответствии с целями кредитования, типами заемщиков и сферой функционирования.

В процессе совершения инвестиционных операций банк выступает в качестве инвестора, вкладывая ресурсы в ценные бумаги или приобретая права по совместной хозяйственной деятельности. Указанные операции также приносят банку доход посредством прямого участия в создании прибыли. Экономическое назначение указанных операций, как правило, связано с долгосрочным вложением средств непосредственно в производство.

Наличие кассовых активов в необходимом размере – важнейшее условие обеспечения нормального функционирования коммерческих банков, использующих денежную наличность для размена денег, возврата вкладов, удовлетворения спроса на ссуды и покрытия операционных расходов, включая заработную плату персоналу, оплату различных материалов и услуг. Прочие активные операции, разнообразные по форме, приносят банкам за рубежом значительный доход. В банковской практике круг их пока ограничен. К числу прочих активных операций относятся: операции с иностранной валютой и драгоценными металлами, трастовые, агентские, товарные и др.

Рассмотренная выше классификация активных операций банка относится к классификации, предусматривающая экономическое содержание активных операций банка. Следует отметить, что активные операции банка можно классифицировать и по другим основаниям. Так, в зависимости от риска активные операции банка делят на рисковые и безрисковые [28].

В зависимости от доходности операции делят на приносящие доход и не приносящие его. По уровню ликвидности активные операции подразделяются на операции, характеризующиеся мгновенной ликвидности, ликвидные и операции долгосрочной ликвидности.

Таким образом, активные операции коммерческого банка - это кредитные операции, инвестиционные операции, расчетно-кассовые операции, комиссионно-посреднические и прочие. Сущность активных операций коммерческих банков состоит в размещении и использовании банком собственных и привлеченных ресурсов для получения прибыли при приемлемом уровне рисков и поддержании ликвидности. Активные операции классифицируются в зависимости от степени ликвидности, уровня риска и прибыльности.

Наибольшую часть в активах коммерческого банка составляют, как правило, доходные активы - кредиты, которые тоже классифицируются по различным признакам.

Активные операции банка составляют существенную и определяющую часть его операций, от их качества во многом зависит уровень финансовой устойчивости и стабильности коммерческого банка. Активы банка непосредственно влияют на все факторы стабильности и устойчивости коммерческого банка - капитал, ликвидность, доходность, прибыльность. Сбалансированный рост активов коммерческих банков и улучшение их структуры и качества являются необходимым условием стабильного функционирования и развития банков.

Список использованной литературы

1. Закон Республики Казахстан «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» от 31 августа 1995 года № 2444 (с изменениями и дополнениями на 01.01.2017. ИПС «Әділет». Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002444>
2. Тавасиев А. М., Москвин В. А., Эриашвили Н. Д. Банковское дело. Краткий курс. М.: Юнити-Дана, 2015. - 288 с.
3. Балабанов И.Т. Банки и банковское дело / под ред. д.э.н., проф. И.Т. Балабанова. – СПб: Питер, 2013. – 304 с.
4. Фатуев В.А., Бакаева М.А. Управление активами коммерческого банка. // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. // Электронная научная библиотека «Кибер Ленинка». Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-aktivami-kommercheskogo-banka#ixzz4cgaQFD3i>
5. Кузичев В.М., Чернов С.С., Перминов А.Ю. Понятие и классификация объектов имущественного комплекса предприятия. Евразийский международный научно-аналитический журнал «Проблемы современной экономики». Электронная версия. Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2853>

6. Сердечная С.Н. Категориальный базис стратегического управления активами предприятия // Экономика и современный менеджмент: теория и практика: сб. ст. по матер. XXIX междунар. науч.-практ. конф. № 9(29). – Новосибирск: СибАК, 2013. С.74-78.
7. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / кол. авторов под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М.: Финансы и статистика, 2004. С. 24;
8. Банковское дело: Учебник / О. И. Лаврушин, И. Д. Мамонова, Н. И. Валенцева и др.; Под ред. О. И. Лаврушина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2009. С. 299.
9. Финансовый словарь. Интернет-портал «Academic.ru». Режим доступа: http://dic.academic.ru/contents.nsf/fin_enc/
10. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – 4-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1999. С. 21.
11. Банковский портфель-2. Книга банковского менеджера. Книга банковского финансиста. Книга банковского юриста. – М.: Соминтэк, 1994. С. 638;
12. Денисенко Е.С. Актуальные вопросы экономических наук. № 44 -2015., С.105-111.
13. Д.А. Чичуленков. Особенности управления портфелем банковских активов. // Финансы и кредит. 12 (348) – 2009. Научная электронная библиотека «КиберЛенинка». Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-upravleniya-portfelem-bankovskih-aktivov>
14. Понятие и экономическое содержание управления активами банка. Специализированный интернет-портал «Банковское дело. О банках, о кредитах, о процентах, о деньгах и финансах». Режим доступа: <http://www.banki-delo.ru/2010/12/>
15. Банковское дело: Учебник для студентов высших, средних специальных учебных заведений, обучающихся по экономическим специальностям, и слушателей школ бизнеса / Г.С. Сейткасимов [и др.]; под ред. Г.С. Сейткасимова; М-во образования и науки РК, Казахский университет экономики, финансов и международной торговли. - 2-е изд., перераб. и доп. - Астана: КазУЭФиМТ, 2007. - 640 с. Образовательный сайт «Учебники и методические пособия РК» Режим доступа: <http://uchebnik.kz/bankovskoe-delo/>
16. Мамонова И. Ликвидность банка. Электронный бизнес-журнал «Bizkiev.com». Режим доступа: <http://bizkiev.com/content/view/1006/205>
17. Активы коммерческого банка. Учебник по банковскому делу. Режим доступа: <http://banki-uchebnik.ru/kommercheskie-banki/20-aktivy-kommerchesko-go-banka>
18. Букато В.И. Банки и банковские операции в России / В.И. Букато Ю.В. Головин, Ю.И. Львов. - М.: Финансы и статистика, 2013. - 690с.
19. Тавасиев А. М. Банковское дело. Управление и технологии: Учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям / А. М. Тавасиев; Под ред. проф. А. М. Тавасиева. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. - 671 с.
20. Оразгалиева А.К., Казкенова М. Активные операции как основа получения необходимого дохода и обеспечения ликвидности коммерческих банков. Научная электронная библиотека. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2014/Economics/1_166491.doc.htm
21. Коваленко О. Г. Экономическое содержание активных операций и их значение в банковской деятельности // Проблемы современной экономики: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, октябрь 2012 г.). - Челябинск: Два комсомольца, 2012. - С.87-93.

К ВОПРОСУ ОБ УПРАВЛЕНИИ АКТИВАМИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

Джармагамбетова Багдагуль Сансызбаевна

Магистрант специальности «Финансы»

Кулумбетова Дина Болатовна

Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует вопросы управления активами коммерческого банка: цели, принципы, основные этапы процесса управления портфелем активов коммерческого банка, методы и способы управления активами, принятые в зарубежной и отечественной банковской практике.

Ключевые слова: банк, активы, управление активами, портфель банковских активов, способы управления активами, методы управления активами, инвестиционные операции, расчетно-кассовые операции, комиссионно-посреднические операции.

КОММЕРЦИЯЛЫҚ БАНКТИҢ АКТИВТЕРІН БАСҚАРУ МӘСЕЛЕСІ

Джармагамбетова Багдагуль Сансызбаевна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Кулумбетова Дина Болатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада коммерциялық банктің активтерін басқару және мақсаттары, қағидалары, коммерциялық банктің қоржынындағы активтерді басқарудың негізгі қағидалары, шетелдік және отандық банктік тәжірибеде қабылданған активтерді басқарудың әдіс-тәсілдері қарастырылған.

Түйінді сөздер: банк, активтер, активтерді басқару, банктік активтердің қоржыны, активтерді басқару жолдары, активтерді басқарудың әдістері, инвестициялық операциялар, есеп айырысу – кассалық операциялар, комиссиялық- делдал операциялар.

MANAGING OF COMMERCIAL BANK'S ASSETS

Zharmagambetova Bagdagul Sansyzbaevna

Master's degree student of specialty «Finances»

Kulumbetova Dina Bolatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the author examines issues with managing of assets of a commercial bank and aims, principles, the main stages of managing of the portfolio of commercial banking assets. The paper also examines methods and ways of managing of assets adopted in foreign and domestic banking practice.

Key words: bank, assets, managing of assets, portfolio of banking assets, ways of managing of assets, methods of managing of assets, investment operations, cash settlement

operations, commission intermediary operations.

Одним из инструментов практической реализации финансовой стратегии является управление активами и пассивами [1, с.45]. Поскольку управление активами и пассивами находится на стыке четырех ключевых направлений деятельности – кредитной, депозитной, инвестиционной и торговой, каждое из них отражается на структуре баланса и потенциале доходности активов [1, с.46]. Таким образом, управление активами представляет собой скоординированный процесс управления портфелем активов банковской организации и доходностью для достижения его стратегических целей.

Основной целью управления активами банка является выбор размеров и структуры активов с учетом оптимальных значений сроков и ставок процента, при условии соблюдения бюджета банка, действующих нормативов государственных органов банковского надзора, регулирования и рыночной конъюнктуры для достижения максимального значения целевой функции – требуемой ликвидности и чистой прибыли банковской организации [2].

Квалифицированное и рациональное управление источниками ресурсов и эффективное распределением их между доступными финансовыми инструментами и направлениями инвестирования (кредиты, ценные бумаги и т. п.) влечет высокую прибыльность и рентабельность деятельности банковской организации [3].

В управлении активами, по мнению Г.С. Сейткасимова, следует руководствоваться следующими основными принципами:

- достижение экономичности в совершении активных операций;
- операции в пределах нормы риска;
- сбалансированность активных и пассивных средств;
- обеспечение доходности [4].

А.М. Тавасиев включает в группу специальных принципов управления, коммерческих банков следующие:

- принцип строгого соблюдения норм действующего законодательства, в частности банковского, и, соответственно, выполнения обязательных нормативов, устанавливаемых центральным банком;
- принцип добровольности взаимоотношений и взаимной заинтересованности коммерческих банков и их клиентов;
- принцип максимизации удобств для клиентов;
- принцип минимизации рисков, в особенности в отношении капиталов клиентов;
- принцип неиспользования недобросовестных методов конкуренции в отношениях с другими субъектами финансового рынка;
- принцип максимизации прибыли при: минимальных общих затратах; минимальной собственной доле в пассивах; минимальном размере не находящихся в обороте резервов;
- принцип постоянной ориентации на инновации, т. е. на обновление и совершенствование методов и технологий деятельности и управления [5].

Управление активами и пассивам включает:

- управление структурой активов баланса банка;
- оперативное изменение структуры активов баланса в зависимости от параметров, обусловленных влиянием факторов окружающей среды;
- максимизацию прибыли в пределах заданных величин риска, установленных в финансовой стратегии [1, с.48].

В соответствии со сложившейся практикой банковского менеджмента основными этапами управления портфелем активов коммерческого банка являются:

- проведение стратегического анализа внешней и внутренней среды банковской организации;
- определение целей и задач в области политики управления активами;
- планирование структуры и состава активов;
- организация деятельности структурных подразделений банка по работе с группами активов;
- регулирование их деятельности;
- оценка уровня эффективности управления активами;
- контроль управления активами коммерческого банка.

В рамках управления активами коммерческие банки формируют политику управления рисками, которая в обязательном порядке включает: оценку привлеченных средств с целью определения уровня устойчивости ресурсной базы, заключающаяся в определении вероятности нахождения привлеченных средств на счетах клиентов в соответствии с условиями заключенных договоров (депозитный риск); оценка кредитоспособности заемщика и эффекта от предоставления ему ссудной задолженности (кредитный риск); определение эффективных значений процентной ставки размещения ресурсов с учетом процентных ставок по привлеченным ресурсам (процентный риск) и др.

В методологическом плане можно рассматривать управление активами и пассивами как основное и вторичное. При основном управлении внимание концентрируется на поддержании нейтральных позиций к риску, что приводит к ограничению деятельности банковской организации на финансовых рынках с целью минимизации влияния процентного и валютного рисков и не осуществляет своевременные изменения деятельности банка, отвечающие вызову со стороны окружения и позволяющие добиваться конкурентных преимуществ.

Вторичное управление предполагает установление содержания и структуры активов баланса, устанавливает скорректированные по риску ориентиры доходности по всем направлениям деятельности. При этом ключевые требования регулирующего органа рассматриваются как «минимальные», а весь спектр рисков отслеживается на постоянной основе по банку в целом, что позволяет предотвращать снижение капитала, снимать барьеры на пути к получению займов на рынке и минимизировать затраты на фондирование активов [1, с.49]

В рамках стратегического управления активами банковской организации основное внимание уделяется соблюдению основных бюджетных параметров, мониторингу и корректировке в зависимости от результатов финансового анализа и ожидаемых тенденций изменения внешней и внутренней среды.

Формирование активов банка может проводиться одним из двух способов: случайным или осознанным.

При случайном управлении в лучшем случае оценивается качество отдельных видов активов, но не активов в целом, структура портфеля почти всегда будет несбалансирована, не стабильна в долгосрочной перспективе.

При внедрении подхода стратегического управления активами банка формируется портфель активов, являющийся результатом активных действий сотрудников банка в рамках принятой финансовой стратегии, осуществляются мероприятия по планированию, регулированию структуры, количественных и качественных характеристик активов на основе целостной концепции управления активами. В рамках такого подхода банковские активы рассматриваются как единый объект управления, структурированный по различным критериям [6, с.43].

В зарубежной и отечественной банковской практике существуют следующие методы управления активами: метод общего фонда средств (метод единого пула), метод конверсии фондов (метод мини-банков), комбинированный метод [2].

Простейшим с точки зрения применения является метод, названный методом общего фонда средств. Он предполагает объединение всех банковских ресурсов в единый пул, который затем распределяется между различными активами: денежный и фиктивный капиталы, банковский кредит, капитализированные и иммобилизованные активы. В результате выбор источника. Этот метод обеспечивает равное соблюдение принципов ликвидности и прибыльности. Многие банки широко используют данный метод, особенно в периоды избытка денежных ресурсов [7].

Внедрение второго метода - распределения активов или конверсии средств - связано со стремлением преодолеть некоторые недостатки первого. Он требует установления строгой зависимости структуры активов от структуры источников банковских ресурсов. Формирование структуры активов происходит на основании параметров источников банковских ресурсов, характеризующих их динамику: средний срок хранения, устойчивость, неснижаемый минимальный остаток и тому подобное. Для обеспечения оперативного учета движения финансовых ресурсов внутри банка создаются центры финансового учета.

Использование третьего метода обусловлено необходимостью применения современных научных методов маркетингового управления и анализа, как правило, с применением ЭВМ и вычислением расчетов коэффициентов.

Список использованной литературы:

1. Ларионова И.В. Управление активами и пассивами в коммерческом банке. - М.: Издательство «Консалтбанкир», 2003. - С. 272.
2. М.Б. Грязнов. Основные факторы и элементы повышения эффективности использования банковских ресурсов. // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». 2003 - №1, С. 125-135.
3. Ковалев М. М., Осмоловский А.Д. Оптимальная структура портфеля банка. / М.М. Ковалев, А.Д. Осмоловский. – М.: Инфра-М, 2003. – с. 44
4. Сейткасимов Г.С., Маулетов К.М., Мусина А.А. Банковское дело: Курс лекций. - Астана: Изд. КазУЭФимТ, 2008. - 243с.
5. А.М. Тавасиев. Банковское дело. Управление и технологии: учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям .3-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. - 663 с.
6. Д.А. Чичуленков. Особенности управления портфелем банковских активов // Банковский менеджмент. 2009 - 12 (348), С. 41-46.
7. Оразгалиева А.К., Казкенова М. Активные операции как основа получения необходимого дохода и обеспечения ликвидности коммерческих банков. Научная электронная библиотека. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2014/Economics/1_166491.doc.htm

ТИПЫ ДИВИДЕНДНОЙ ПОЛИТИКИ АКЦИОНЕРНОГО ОБЩЕСТВА И ПРОЦЕСС ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

Егизбаев Адиль Ерланович

Магистрант специальности «Финансы»

Кулумбетова Дина Булатовна

Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует вопросы, связанные разработкой дивидендной политики в акционерном обществе: цели, задачи принципы формирования, типы дивидендной политики акционерного общества, применяемые в отечественной и зарубежной практике финансового менеджмента, в рамках которых возможны разные подходы к их формированию, порядок выплаты дивидендов.

Ключевые слова: акционерное общество, дивиденд, дивидендная политика, типы дивидендной политики, подходы к формированию дивидендной политики разработка дивидендной политики.

АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМНЫҢ ДИВИДЕНДТІК САЯСАТЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ҮДЕРІСІ

Егизбаев Адиль Ерланович

«Қаржы» мамандығының магистранты

Кулумбетова Дина Булатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада акционерлік қоғамдағы дивидендтік саясатты өңдеу мақсаттары, қалыптастыру міндетінің қағидасы, акционерлік қоғамдағы дивидендтік саясатты қаржы менеджментінің отандық және шетелдік тәжірибеде қолданылатын, оларды қалыптастыруға мүмкін болатын әр түрлі тәсілдер, дивидендтерді төлеу тәртібі түрлері қарастырылған

Түйінді сөздер: акционерлік қоғам, дивиденд, дивидендтік саясат, дивидендтік саясаттың түрлері, дивидендтік саясатты қалыптастыру тәсілдері, дивидендтік саясатты өңдеу.

TYPES OF DIVIDEND POLICY OF JOINT-STOCK COMPANY AND THE PROCESS OF ITS FORMATION

Yegizbayev Adil Yerlanovich

Master's degree student of specialty «Finances»

Kulumbetova Dina Bulatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the author examines issues with development of dividend policy in Joint-Stock Company and aims, principles of formation, types of dividend policy of Joint-Stock Company,

applied in domestic and foreign practice of financial management within the framework of which different approaches to their formation and payment procedure of dividend.

Key words: Joint-Stock Company, dividend, dividend policy, types of dividend policy, approaches to the formation of dividend policy, development of dividend policy.

Дивидендная политика – это механизм формирования доли прибыли, выплачиваемой собственнику, в соответствии с долей его вклада в общую сумму собственного капитала предприятия [1]. Дивидендная политика должна основываться на балансе интересов организации и её акционеров при определении размеров дивидендных выплат, на повышении инвестиционной привлекательности организации и ее капитализации, на уважении и строгом соблюдении прав акционеров, предусмотренных действующим законодательством Республики Казахстан.

Основной целью разработки дивидендной политики является установление необходимой пропорциональности между текущим потреблением прибыли собственниками и будущим ее ростом, увеличивающим рыночную стоимость предприятия и обеспечивающим стратегическое его развитие [2, с.49]. В современных условиях в числе основных задач общества в области дивидендной политики должны быть:

- признание величины дивидендов как одного из ключевых показателей инвестиционной привлекательности организации;
- повышение величины дивидендов на основе последовательного роста прибыли и/или доли дивидендных выплат в составе нераспределенной прибыли.

Дивидендная политика может рассматриваться как составная часть финансовой политики в свете общей финансовой задачи компании, которая заключается в максимизации богатства акционеров. Это означает, что любое принимаемое решение по дивидендной политике должно основываться на том, что будет наилучшим для акционеров (рисунок 1).

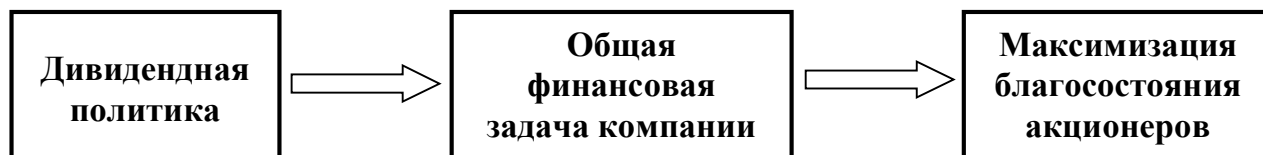

Рисунок 1. Влияние дивидендной политики компании на благосостояние акционеров

Еще большее значение дивидендная политика имеет для тех акционерных обществ, которые собираются размещать свои акции на биржевых площадках, по причине информационной ценности. В этом случае дивидендная политика сигнализирует потенциальным инвесторам о том, какие выгоды они смогут получить от партнерства.

Значение проводимой руководством корпорации дивидендной политики заключается в том, что эта политика оказывает влияние на финансовую программу и бюджет капиталовложений предприятия, воздействует на движение денежных средств организации, влияет на ее отношения с инвесторами. Низкий уровень дивидендов может привести не только к слабой реализации выпускаемых акций, но и их массовой продаже акционерами, к снижению цен на акции, способствует сокращению или увеличению акционерного капитала [3, с.207].

Согласно казахстанскому законодательству источниками дивидендов могут выступать: чистая прибыль отчетного периода, нераспределенная прибыль прошлых периодов и специальные фонды, созданные для этой цели [4,с.205]. Последние используются

для выплаты дивидендов по привилегированным акциям в случае недостаточности прибыли или убыточности общества. Поэтому теоретически предприятие может выплатить общую сумму текущих дивидендов в размере, превышающем прибыль отчетного периода. Однако базовым является вариант распределения чистой прибыли текущего периода [5,с.54].

Величина чистой прибыли компании подвержена колебаниям; не исключена также ситуация, когда акционерное общество может отработать с убытком [6,с.11]. Принятие решения о выплате и размере дивидендов зависит от некоторых условий. Во-первых, в условиях рыночных отношений всегда имеются возможности для расширения деятельности или участия в новых инвестиционных проектах. Во-вторых, нестабильность выплаты дивидендов или резкое изменение их величины могут вызвать снижение курсовой стоимости акций. Именно поэтому в мировой практике разработаны различные варианты дивидендных выплат в соответствии с дивидендной политикой [7,с.49].

В практике финансового менеджмента рассматриваются три различных типа дивидендной политики акционерного общества – «консервативный», «умеренный» и «агрессивный», в рамках которых возможны разные подходы к их формированию (таблица 1) [8, с.91-92].

Таблица 1

Основные типы дивидендной политики акционерного общества и их характеристика

Определяющий подход к формированию дивидендной политики	Варианты используемых типов дивидендной политики	Сильные и слабые стороны дивидендной политики
1	2	3
Консервативная политика	Остаточная политика дивидендных выплат; Политика стабильного соотношения дивидендных выплат	Преимущество - постоянный инвестиционный интерес к компании. Недостаток - слабая связь с финансовыми результатами деятельности организации, так как в периоды низкого финансового результата инвестиционная деятельность может быть сведена к нулю.
Умеренная (компромиссная) политика	Политика стабильных размеров дивидендов; Политика минимального стабильного размера дивидендов с надбавкой в отдельные периоды;	С одной стороны, стабильная выплата дивидендов вызывает инвестиционный интерес к компании, но с другой - небольшой размер дивидендных выплат делает компанию малоинтересной для ее потенциальных инвесторов. Преимущество – стабильная гарантированная выплата дивидендов в минимально предусмотренном размере при высокой связи с финансовыми результатами деятельности организации, позволяющей увеличивать размер дивидендов в периоды благоприятной хозяйственной конъюнктуры, не снижая при этом уровень инвестиционной активности. Основной недостаток политики

		заклучается в том, что при продолжительной выплате минимальных размеров дивидендов, инвестиционная привлекательность акций компании снижается и соответственно падает их рыночная стоимость.
Агрессивная политика	Политика постоянного возрастания размера дивидендов	Преимуществом политики является обеспечение высокой рыночной стоимости акций компании и формирование положительного ее имиджа у потенциальных инвесторов при дополнительных эмиссиях. Недостатком политики является отсутствие гибкости в ее проведении и постоянное возрастание финансовой напряженности, если темп роста коэффициента дивидендных выплат возрастает (т.е. если фонд дивидендных выплат растет быстрее, чем сумма прибыли)
Примечание – составлено автором на основании источника [9]		

1. Консервативная политика предполагает, что выплата дивидендов происходит в пропорциях, которые позволяют удовлетворять потребности развития и более высокими темпами наращивать стоимость чистых активов, а, следовательно, и рыночную стоимость акций. Проведение консервативной политики возможно в 2 вариантах:

а) Подход выплаты дивидендов по остаточному принципу предполагает, что фонд выплаты дивидендов образуется после того, как за счет прибыли сформирован объем собственных средств, достаточный для развития компании в предстоящем периоде. Если по имеющимся инвестиционным проектам уровень внутренней ставки доходности превышает средневзвешенную стоимость капитала или коэффициент финансовой рентабельности, то основная часть прибыли должна быть направлена на реализацию таких проектов, так как она обеспечит высокий темп роста капитала, отложенного дохода собственников [1, с.145].

Преимуществом политики этого типа является обеспечение высоких темпов развития предприятия, повышение его финансовой устойчивости. Недостаток же этой политики заключается в нестабильности размеров дивидендных выплат, полной непредсказуемости формируемых их размеров в предстоящем периоде и даже отказ от их выплат в период высоких инвестиционных возможностей, что отрицательно сказывается на формировании уровня рыночной цены акций. Такая дивидендная политика используется обычно лишь на ранних стадиях жизненного цикла предприятия, связанных с высоким уровнем его инвестиционной активности.

б) Подход обеспечения стабильного размера дивидендных выплат предполагает выплату неизменной их суммы на протяжении продолжительного периода, при высоких темпах инфляции сумма дивидендных выплат корректируется на индекс инфляции [1, с.146]. Преимуществом этой политики является ее надежность, которая создает чувство уверенности у акционеров в неизменности размера текущего дохода вне зависимости от различных обстоятельств, определяет стабильность котировки акций на фондовом рынке. Недостатком же этой политики является ее слабая связь с финансовыми результатами деятельности предприятия, в связи, с чем в периоды неблагоприятной конъюнктуры и

низкого размера формируемой прибыли инвестиционная деятельность может быть сведена к нулю. Для того чтобы избежать этих негативных последствий стабильный размер дивидендных выплат устанавливается обычно на относительно низком уровне, что и относит данный тип дивидендной политики к категории консервативной, минимизирующей риск снижения финансовой устойчивости предприятия из-за недостаточных темпов прироста собственного капитала.

2. Умеренная (компромиссная) политика начисления дивидендов - это политика, в соответствии с которой компания пытается соблюсти баланс интересов акционеров, нуждающихся в выплате дивидендов и потребностей предприятия в наращивании капитала. Данный тип дивидендной политики также может проводиться в 2 вариантах:

а) Подход обеспечения минимального стабильного размера дивидендов с надбавкой в отдельные периоды или политика «экстра-дивиденда» по весьма распространенному мнению представляет собой наиболее взвешенный ее тип [1, с.146]. Ее преимуществом является стабильная гарантированная выплата дивидендов в минимально предусмотренном размере при высокой связи с финансовыми результатами деятельности предприятия, позволяющей увеличивать размер дивидендов в периоды благоприятной хозяйственной конъюнктуры, не снижая при этом уровень инвестиционной активности. Такая дивидендная политика дает наибольший эффект на предприятиях с нестабильным в динамике размером формирования прибыли. Основным недостатком этой политики заключается в том, что при продолжительной выплате минимальных размеров дивидендов инвестиционная привлекательность акций компании снижается и соответственно падает их рыночная стоимость.

б) Подход обеспечения стабильного уровня дивидендов предусматривает установление долгосрочного нормативного коэффициента дивидендных выплат по отношению к сумме прибыли или норматива распределения прибыли на потребляемую и капитализируемую ее части [1, с.146]. Преимуществом этой политики является простота ее формирования, и тесная связь с размером формируемой прибыли. В то же время основным ее недостатком является нестабильность размеров дивидендных выплат на акцию, определяемая нестабильностью суммы формируемой прибыли. Эта нестабильность вызывает резкие перепады в рыночной стоимости акций по отдельным периодам, что препятствует максимизации рыночной стоимости предприятия в процессе осуществления такой политики, она «сигнализирует» о высоком уровне риска хозяйственной деятельности данного предприятия. Даже при высоком уровне дивидендных выплат такая политика не привлекает обычно инвесторов, акционеров, избегающих риска. Только зрелые компании со стабильной прибылью могут позволить себе осуществление дивидендной политики этого типа; если размер прибыли существенно варьирует в динамике, эта политика генерирует высокую угрозу банкротства.

3. Агрессивная политика - предусматривает стабильное возрастание уровня дивидендных выплат в расчете на одну акцию. Возрастание дивидендов при осуществлении такой политики происходит, как правило, в твердо установленном проценте прироста к их размеру в предшествующем периоде [8, с.92]. Преимуществом такой политики является обеспечение высокой рыночной стоимости акций компании и формирование положительного ее имиджа у потенциальных инвесторов при дополнительных эмиссиях. Недостатком же этой политики является отсутствие гибкости в ее проведении и постоянное возрастание финансовой напряженности - если темп роста коэффициента дивидендных выплат возрастает, то есть если фонд дивидендных выплат растет быстрее, чем сумма прибыли, то инвестиционная активность предприятия сокращается, а коэффициенты финансовой устойчивости снижаются, при прочих равных условиях. Поэтому осуществление такой дивидендной политики могут позволить себе лишь реально процветающие акционерные компании - если же эта политика не подкреплена постоянным ростом прибыли компании, то она представляет собой верный путь к ее банкротству [1, с.147].

Существует две точки зрения на значение дивидендной политики для общей оценки фирмы и осуществления задачи максимизации богатства акционеров: одна состоит в том, что дивиденды не играют роли при общей оценке фирмы (теория отсутствия значимости), а другая утверждает, что дивиденды имеют большое значение для оценки фирмы (теория значимости) [10].

Главными защитниками теории отсутствия значимости являются Модильяни и Миллер, которые утверждали, что структура капитала не имеет значения для стоимости фирмы. Теория Модильяни-Миллера основывается на ряде ограничительных допущений, включающих совершенную информацию и отсутствие налогов и транзакционных издержек. Модильяни и Миллер утверждают, что если средства, не выплаченные в виде дивидендов, инвестируются в проекты, то любое сокращение дивидендов, вероятно, будет переведено в доходы от прироста стоимости капитала. Если акционеры предпочитают наличные средства, то они могут продать часть своих акций. Таким образом, акционеры, если захотят, могут создать свои собственные дивиденды.

Доказательства в пользу значимости дивидендов для стоимости фирмы базируются на следующих аргументах:

- информационное содержание дивидендов. Выплата дивидендов и сравнение размеров выплаты с предыдущей рассматривается инвесторами как показатель будущих перспектив фирмы.

- предпочтение инвесторами текущего дохода. Многие инвесторы предпочитают получить текущий доход от своих капиталовложений, чем полностью полагаться на прибыли от прироста капитала. При этом продажа акций на рынке для получения текущего дохода (в соответствии с рекомендацией Модильяни-Миллера) менее предпочтительна в связи с транзакционными издержками.

- качество дохода, полученного в форме дивидендов. Из-за неопределенности будущей стоимости потенциальных доходов от прироста капитала существует качественное различие между доходом, полученным сейчас в форме дивиденда, и эквивалентным потенциальным доходом от прироста капитала.

- колебания рыночной стоимости акций. Возможные рыночные колебания цены акции по не зависящим от компании причинам (например, в связи с резким снижением мировых цен на нефть) могут затруднить акционеру ее продажу по <справедливой> цене. Таким образом, утверждение Модильяни и Миллера, что сумма, эквивалентная дивидендному доходу, может быть получена за счет продажи акций на рынке, не учитывает риски ликвидности акций.

Разработка дивидендной политики компании является важной задачей для совета директоров, а исполнительный орган играют ключевую роль в его консультировании (рисунок 2).

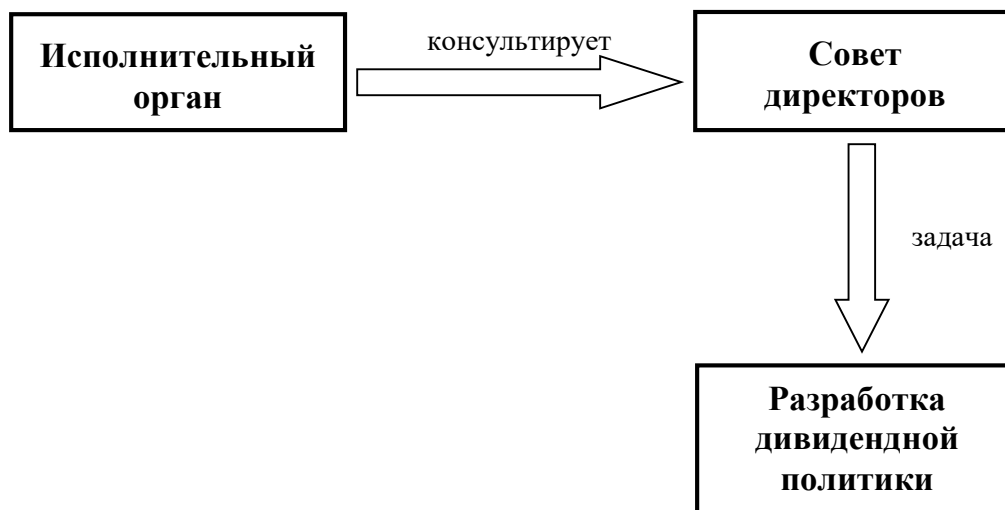

Рисунок 2. Процесс разработки дивидендной политики компании

Последовательная и понятная инвесторам дивидендная политика является необходимым элементом финансовой стратегии компании, ориентированной на долгосрочный рост капитализации. Четко обозначенная и выполняемая дивидендная политика подчеркивает репутацию акционерного общества в глазах инвестиционного сообщества, улучшает его корпоративный имидж. К сожалению, пока немногие казахстанские компании осознают это, а высокие дивиденды связаны не со стремлением предприятия дать инвесторам определенные сигналы, а с необходимостью покрытия с помощью дивидендных выплат финансовых потребностей собственников компании. Каждое акционерное общество формирует собственную дивидендную политику, исходя из условий и задач финансово-хозяйственной деятельности. При этом выплата дивидендов отвлекает часть собственного капитала и влияет на показатели его структуры и план капиталовложений компании [9].

Порядок и размер выплаты дивидендов устанавливается собранием акционеров [2]. Объявление о выплате дивидендов гласит, что платежи, поступят всем акционерам, зарегистрированным на определенную дату. Выплачивать дивиденды можно ежеквартально, каждое полугодие или раз в год [2]. Не всегда дивиденды выплачиваются в денежной форме. Иногда компании объявляют о дивидендах в форме акций или иных ценных бумаг. Кроме того, существует другой способ выплаты части дохода акционерам в денежной форме - выкуп части акций. Выкупленные акции помещают на хранение в казначейство компании, а если ей потом понадобятся деньги, продают вновь [11, с.16]. Объявив о выкупе акций, акционерное общество не берет на себя обязательство зарабатывать и распределять больше денег. Выплата денежных дивидендов и выкуп акций имеют большую разницу в налогообложении - если дивиденды облагают как обычный доход, то акционеры продавшие акции обратно компании платят налог только тогда, когда в результате такой сделки получают приращение капитала (за счет роста курсовой стоимости).

Таким образом если стоимость акций компании складывается из ожидаемых будущих поступлений и спроса на акции, то выплата больших дивидендов при прочих равных условиях стимулирует спрос, а следовательно, повышает рыночную стоимость акционерного общества.

В современных условиях не существует единой «правильной» дивидендной политики для всех типов компаний. На различных этапах становления и развития, при различных ситуациях на рынке компании либо форсируют накопления, либо наращивают дивидендный доход акционеров [12, с.11].

Большинство ученых-экономистов, отдавая предпочтение выплате больших дивидендов или их полному отсутствию, все же не делают однозначного вывода о прямой зависимости между размером выплат и рыночной стоимостью корпорации.

Список использованной литературы:

1. Старкова Н. А. Финансовый менеджмент: Учебное пособие /РГАТА имени П. А. Соловьева. – Рыбинск, 2007. – 174 с.
2. Закон Республики Казахстан «Об акционерных обществах» от 13 мая 2003 года № 415 (с изменениями и дополнениями на 01.07.2016г.).
3. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z030000415>
4. Ковалев В.В., Ковалев Вит.В. Финансы организаций (предприятий): Учебник. - М.: ТК Велби, 2007г. - 352с.
5. К вопросу об учете начисления и выплаты дивидендов. //КазЭУхабаршысы, Алматы: Полиграфическая фирма «Инжу-Маржан» - 2007, № 6, - С.205-207– 0,1 п.л.
6. Макарова Т.В. «Кризисные» дивиденды // Актуальная бухгалтерия. - 2009. - № 3. - С. 54-56.
7. Базарова А.С. Выплата дивидендов // Налоги. - 2008. - № 7. - С. 11.
8. Лихачева О.Н., Щуров С.А. Долгосрочная и краткосрочная финансовая политика предприятия: Учебное пособие, 2-е издание. - М.: Вузовский учебник, 2009г. - 318с.
9. Авдеева В.И., Крутиков В.К., Костина О.И., Губернаторова Н.Н. Корпоративные финансы. Учебно-методическое пособие. Калуга: Эйдос, 2016. – 129 с.
10. Собченко Н.В. Дивидендная политика, основные методы дивидендных выплат. // «Экономика и социум» №3(22) 2016. Режим доступа: http://www.iupr.ru/domains_data/files/zurnal_22/Sobchenko.pdf
11. О. Беленькая, Е. Новикова Дивидендная политика российских компаний и ее влияние на рыночную стоимость акций // Информационный портал «Old.rcb.ru». Режим доступа: <http://old.rcb.ru/archive/articles.asp?id=3388>
12. Иванов А.Г., Лебедева Н.П. Соглашения акционеров: шаг вперед или топтание на месте? // Корпоративный юрист. - 2008. - № 9. - С. 31-34.
13. Дегтярев А.А. Факторы дивидендной политики и их классификация. // Финансовый менеджмент. Электронное издание. Режим доступа: <http://www.finman.ru/articles/2005/3/2359>.

ПОНЯТИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ДИВИДЕНДНОЙ ПОЛИТИКИ АКЦИОНЕРНОГО ОБЩЕСТВА В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ

Егизбаев Адиль Ерланович

Магистрант специальности «Финансы»

Кулумбетова Дина Булатовна

Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует вопросы, связанные с сущностью, содержанием понятий «дивиденды, дивидендная политика», теории, объясняющие принципы формирования дивидендной политики акционерных обществ.

Ключевые слова: акционерное общество, дивиденд, дивидендная политика, распределение прибыли, теоретические основы дивидендной политики.

КОРПОРАТИВТІК БАСҚАРУДАҒЫ АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМНЫҢ ДИВИДЕНДТІК САЯСАТЫНЫҢ ҰҒЫМЫ МЕН МАҒЫНАСЫ

Егизбаев Адиль Ерланович

«Қаржы» мамандығының магистранты

Кулумбетова Дина Булатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада дивиденд, дивидендтік саясат түсінігінің мәні мен мазмұны, акционерлік қоғамдағы дивидендтік саясаттың қалыптасу қағидаларының теориялары қарастырылған.

Түйінді сөздер: акционерлік қоғам, дивиденд, дивидендтік саясат, кірісті бөлу, дивидендтік саясаттың негізгі теориялары.

THE CONCEPT AND SIGNIFICANCE OF DIVIDEND POLICY OF JOINT-STOCK COMPANY IN CORPORATE GOVERNANCE

Yegizbayev Adil Yerlanovich

Master's degree student of specialty «Finance»

Kulumbetova Dina Bulatovna

*Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

In this article the author examines issues with essence and content of dividend, dividend policy and theories of principles of the formation of dividend policy in joint – stock company.

Key words: joint-stock company, dividend, dividend policy, distribution of profits, theoretical basis of dividend policy.

Развитие корпоративного сектора в Республике Казахстан тесно связано со становлением цивилизованного корпоративного управления - системы взаимоотношений между всеми участниками акционерного общества, регламентирующей механизмы и способы взаимодействия заинтересованных участников, с помощью которых они представляют свои интересы и взаимодействуют как с акционерным обществом, так и между собой [1].

Важной функцией корпоративного управления является организация производственной, финансовой и других видов деятельности предприятия в интересах акционеров, что обеспечивают финансовыми ресурсами акционерное общество. Оно создает правовое поле для определения полномочий, прав и ответственности всех участников корпорации и регулирует их взаимосвязи.

Важным условием жизнедеятельности акционерных обществ является согласование экономических интересов акционеров по обобществлению, формированию и использованию капитала. В будущем это обеспечит объединение имущества в больших объемах, рост материальной заинтересованности акционеров в развитии производства, будет способствовать их конкурентоспособности в пространстве рыночной экономики.

Основными задачами корпоративного управления в акционерном обществе является:

- создание и обеспечение деятельности эффективного механизма анализа, текущей и стратегического управления, принятия управленческих решений и контроля за деятельностью общества;

- обеспечение одинакового и справедливого отношения ко всем акционерам (в том числе в мелких и иностранных) и возможности всем акционерам использовать эффективные способы защиты в случае нарушения их прав;

- балансирование интересов акционеров, менеджеров, работников, клиентов, партнеров и поставщиков акционерного общества, то есть заинтересованных лиц, государства и общественности [2, с. 49].

Неэффективное корпоративное управление или его отсутствие значительно осложняют привлечение как иностранных инвестиций, так и внутренних. Корпоративное управление позволяет своевременно выявлять критические для компании риски и эффективно управлять ими. Компании с эффективным корпоративным управлением получают более высокую рыночную оценку, а также оптимизируют процесс принятия решений [3].

Выплата дивидендных доходов - весьма важный раздел в области финансовой политики, так как они являются для многих предприятий существенной статьей расходов. С одной стороны, предприятие должно всегда стремиться возвращать дивиденды акционерам столько, сколько возможно. Но, с другой стороны, предприятие всегда может в интересах акционеров вкладывать деньги во что-либо, для получения большего дохода, вместо того, чтобы выплачивать их [4, с.47].

Не все акционерные общества платят дивиденды своим акционерам. Решения не выплачивать дивиденды принимают в основном небольшие или быстро развивающиеся компании, которые еще не вышли на полную рентабельность. Инвесторы рассчитывают, что рано или поздно эти фирмы станут прибыльными и, когда темпы их капиталовложений замедлятся, они тоже будут способны платить дивиденды [5, с.16]. Однако даже крупные и прибыльные компании сегодня менее склонны платить дивиденды, чем прежде.

Дивидендная политика (dividend policy) является частью общей финансовой стратегии акционерного общества, заключающаяся в оптимизации пропорций между потребляемой и капитализируемой частями полученной им прибыли с целью обеспечения роста рыночной стоимости акций. Дивидендная политика представляет собой динамический процесс в ходе распределения чистой прибыли акционерного общества, который заключается в оптимизации пропорций между потребляемой и капитализируемой прибылью [4, с.47].

Дивиденды - это денежные доходы акционеров, получаемые ими за счет распределяемой прибыли акционерных обществ [6, с.24].

Дивидендная политика - политика акционерного общества в области распределения прибыли компании, то есть распределения дивидендов между держателями акций. Термин «дивидендная политика» в принципе связан с распределением прибыли в акционерных обществах, однако может применяться также к предприятиям товариществ различного вида. В связи с этим в финансовом управлении используется более широкая трактовка термина «дивидендная политика», под которой понимают механизм формирования доли прибыли, выплачиваемой собственнику в соответствии с долей его вклада в общую сумму собственного капитала компании. Также дивидендная политика является составной частью общей финансовой политики компании, заключающейся в оптимизации пропорции между потребляемой и капитализируемой прибылью с целью максимизации рыночной стоимости предприятия.

Распределение прибыли в акционерных обществах и формирование дивидендной политики занимает важную часть в теории управления финансами корпораций, так как получение дивидендов и их размер зависят от проводимой акционерной организацией политики в области распределения чистой прибыли. Отсюда вытекают роль и значение дивидендной политики в деятельности компании.

Схему распределения прибыли отчетного периода, упрощенно, можно представить следующим образом: часть прибыли выплачивается в виде дивидендов, а оставшаяся часть прибыли реинвестируется в активы предприятия [7, с.91].

Реинвестированная часть прибыли является внутренним источником финансирования деятельности предприятия. Реинвестирование прибыли – более приемлемая и относительно дешевая форма финансирования предприятия, расширяющего свою деятельность. Реинвестирование прибыли позволяет избежать дополнительных расходов, которые имеют место при выпуске новых акций.

Большой вклад в разработку теоретических основ дивидендной политики организаций внесли Ф. Модильяни, М. Миллер, М. Гордон, Дж. Линтнер, Р. Литценбергер, С. Росс и С. Бхаттачарья [4, с.48].

Понятие «дивидендная политика» (dividend policy) по известным причинам пришло к нам в первой половине 90-х гг. прошлого века вместе с основополагающими элементами теории финансового менеджмента из экономической науки США [8]. Именно в этой стране произошло формирование и развитие данной категории, начало которому положило исследование Д. Линтнера, опубликованное в 1956 г. В результате исследования дивидендных выплат 28 американских компаний за период с 1947 по 1953 г. ученым были выявлены закономерности, согласно которым исследуемые предприятия направляли относительно постоянную долю прибыли на выплату дивидендов.

Современная финансовая наука содержит множество теорий, объясняющих принципы формирования дивидендной политики акционерных обществ. Большая часть из них подтверждает зависимость величины дивидендов от результатов финансово-хозяйственной деятельности и стоимости капитала корпорации:

- независимости (иррелевантности) дивидендов;
- сигнальная теория дивидендов;
- агентская теория;
- предпочтительности дивидендов (теория «синицы в руках»);
- налоговых предпочтений;
- теории клиентуры (соответствия дивидендной политики составу акционеров).

Рассмотрим кратко наиболее распространенные из данных теорий.

Теория независимости (иррелевантности) дивидендов основана выдающимися учеными в области финансового управления – М. Миллером и Ф. Модильяни (Miller M.H.,

Modigliani F.) [9]. Они утверждали, что совокупное богатство акционеров в большей степени зависит от правильности инвестиционной политики, а не от того, в какой пропорции прибыль подразделяется на выплаченные дивиденды и реинвестированную прибыль. Способ формирования капитала акционерного общества не оказывает никакого влияния на стоимость компании [10, с.65].

Основной вклад в развитие сигнальной теории реализации дивидендной политики, согласно которой она является сигнальным механизмом показывающим потенциальным инвесторам, насколько эффективно работает компания, насколько она финансово устойчива, являются С. Росс (Ross S.A.) и С. Бхаттачарья (Bhattacharya S.) [11, 12].

В данной предполагается, что решения менеджера влияют на восприятие риска инвесторами. Реальный уровень риска денежных потоков не меняется, но менеджер может влиять на восприятие через выбор определенных сигналов о перспективах развития. Если дивиденды компании до этого стабильны на протяжении достаточно длительного периода, то инвесторы могут предположить, что руководство компании сигнализирует об ожидаемом росте ее рентабельности, то есть о том, что дела компании обстоят лучше, чем это отражает стоимость ее акций. Таким образом, выплата высоких дивидендов свидетельствует: компания находится на подъеме и ожидается существенный рост прибыли в будущем периоде [10, С.65].

В 1976г. М. Дженсенем и У. Меклингем (Jensen M., Meckling W.) была сформулирована агентская теория в научном труде «Теория фирмы: поведение менеджеров, агентские издержки и структура собственности», заключающаяся в конфликте интересов между акционерами и менеджерами [13].

В рамках агентской теории дивидендные выплаты являются инструментом, позволяющим повысить эффективность деятельности компании, так как в условиях уменьшения свободного денежного потока на величину дивидендов менеджмент компании будет ограничен в ресурсах и, соответственно, будет вынужден реализовывать только наиболее эффективные проекты [14, с.2]. Дивиденды позволяют разрешить конфликт между собственниками компании и топ-менеджментом, если служат средством снижения агентских издержек (или издержек поручительства).

Дж. Линтнер (Lintner J.), М. Гордон (Gordon M.J.), Дж. Уолтер (Walter J.E.) предложили теорию предпочтения дивидендов, именуемую также - «синица в руках» [15-17]. Согласно данной теории ожидаемая доходность акций увеличивается по мере снижения доли прибыли, идущей на выплату дивидендов. По теории «синицы в руках» тенге ожидаемых дивидендов стоит больше, чем тенге ожидаемого прироста капитала, поскольку эта составляющая ожидаемой доходности является более рискованной по сравнению с дивидендной составляющей.

Таким образом, согласно данной теории инвесторы предпочитают получать дивиденды сегодня, чем прибыль от продажи акций в будущем. Такое предпочтение объясняется желанием избежать рисков в будущих периодах. Рынок акций не вполне стабилен, цена акции зависит от политических и экономических факторов, а также от внутренних процессов в самой компании. Отсутствие норм, регулирующих минимально гарантированную величину дивидендных выплат, приводит к тому, что их объем напрямую зависит от результатов деятельности компании. К долгосрочным результатам деятельности компании можно отнести ее рыночную капитализацию, величину акционерного капитала и совокупный объем используемого капитала [14].

Теория налоговых предпочтений заключается в том, что эффективность дивидендной политики определяется принципом минимизации налоговых выплат по текущим и будущим доходам акционеров. Основателями данного направления выступили Р. Литценбергер, К. Рамасвами и Блэк [18,19], которые предположили, что с точки зрения акционеров приоритетное значение имеет капитализированная доходность, а не дивидендная.

Объяснялся этот факт с помощью американского налогового законодательства, которое установило ставку налога на доход от капитализации ниже ставки налога на дивиденды.

На западе налогообложение дивидендов, как правило, выше, чем будущих доходов (с учетом ставки налогообложения, фактора временной стоимости денег), поэтому дивидендная политика должна обеспечивать минимизацию дивидендных выплат и, соответственно, максимизацию капитализируемой прибыли. Это обеспечивает наибольшую налоговую защиту дохода собственников. Чем больше (при прочих равных условиях) дивидендный доход по акциям, тем выше необходимый уровень прибыли до уплаты налогов. Исходя из этого, компании невыгодно платить высокие дивиденды, а ее рыночная стоимость максимизируется при относительно низкой доле дивидендов в прибыли.

Теория соответствия дивидендной политики составу акционеров (или «теория клиентуры») предложена и сформулирована экономистами Ф.Блэком (Black F.), М. Скоулзом (M. Scholes), Ф. Алленом (Allen F.), А. Бернардо (A. Bernardo) и И. Уэлчем (I. Welch) [20,21]. В соответствии с этой теорией предприятие должно осуществлять такую дивидендную политику, которая соответствует ожиданиям большинства акционеров. Если основной состав акционеров («клиентура» акционерного общества) отдает предпочтение текущему доходу, то дивидендная политика должна исходить из преимущественного направления прибыли на цели текущего потребления. И наоборот, если основной состав акционеров отдает предпочтение увеличению своих предстоящих доходов, то дивидендная политика должна исходить из преимущественной капитализации прибыли в процессе ее распределения. Та часть акционеров, которая не согласна с проводимой политикой, может реинвестировать свой капитал в акции других корпораций, в результате чего состав «клиентуры» станет более однородным.

Обзор исследований ученых-экономистов в области начисления и выплаты дивидендов приведен в таблице 1.

Таблица 1

Основные теории, объясняющие принципы формирования дивидендной политики компании

Теория дивидендной политики	Авторы (основоположники)	Основной постулат
1	2	3
Теория независимости дивидендов (теория иррелевантности)	М. Миллер (Miller M.H.), Ф. Модильяни Modigliani F.) и др.	Начисление дивидендов по остаточному принципу (после удовлетворения инвестиционных потребностей и формирования достаточных резервов для развития)
Сигнальная теория	С. Росс (Ross S.A.), С. Бхаттачарья (Bhattacharya S.) и др.	Выплата высоких дивидендов «сигнализирует» об устойчивости фирмы и ее доходов, а также о ее хороших перспективах в будущем

Агентская теория	М. Дженсен (Jensen M.), У. Меклинг (Meckling W.) и др.	Дивидендные выплаты являются инструментом, позволяющим повысить эффективность деятельности компании, так как в условиях уменьшения свободного денежного потока на величину дивидендов менеджмент компании будет вынужден реализовывать только наиболее эффективные проекты
Теория предпочтительности дивидендов («синицы в руках»)	Дж. Линтнер (Lintner J.), М. Гордон (Gordon M.J.), Дж. Уолтер (Walter J.E.) и др.	Инвесторы более заинтересованы в дивидендных выплатах, нежели в доходах от прироста капитала, ожидаемого за счет нераспределенной прибыли
Теория налоговых предпочтений (минимизации дивидендов)	Р. Литценбергер (Litzenberger R.), К. Рамасвами (Ramaswamy K.) Блэк (Black F.) и др.	Дивидендная политика определяется налоговыми предпочтениями акционеров и критерием минимизации налоговых выплат
Теория «клиентуры» (поведенческая)	Ф.Блэк (Black F.), М. Скоулз (M. Scholes), Ф. Аллен (Allen F.), А. Бернардо (A. Bernardo) и И. Уэлч (I. Welch) и др.	Дивидендная политика определяется инвестиционными предпочтениями акционеров компании.

Таким образом, дивидендная политика – это механизм формирования доли прибыли, выплачиваемой собственнику, в соответствии с долей его вклада в общую сумму собственного капитала предприятия. Дивидендная политика направлена на оптимизацию пропорций между потребляемой и реинвестируемой частями полученной чистой прибыли для обеспечения роста рыночной стоимости акционерного капитала [22, с. 152].

Список использованной литературы:

1. Система корпоративного управления в акционерном обществе. Портал о бизнесе «Rusfinancist.net». Режим доступа: <http://rusfinancist.net/sistema-korporativnogo-upravleniya-v-a.html>
2. И.А. Игнатъева, О. И. Гарафонова. Корпоративное управление. Учебник. К.: Центр учебной литературы, 2013. - 600 с.
3. Корпоративное управление - новые возможности. Сетевое издание «Zakon.kz». Режим доступа: <http://www.zakon.kz/112729-korporativnoe-upravlenie-novye.html>
4. Лихачева О.Н., Щуров С.А. Долгосрочная и краткосрочная финансовая политика предприятия: Учебное пособие, 2-е издание. - М.: Вузовский учебник, 2009г. - 318с.
5. Каллаур Н.А. Дивиденды организации // Экономико-правовой бюллетень. - 2008. - № 12. - С. 16-18.
6. Чехова А.А. Дивиденды в условиях кризиса: могут ли правовые механизмы гарантировать акционеру получение дивидендов? // Право и экономика. - 2009. - № 7. - С. 24-27.
7. Авдеева В.И., Крутиков В.К., Костина О.И., Губернаторова Н.Н. Корпоративные финансы. Учебно-методическое пособие. Калуга: Эйдос, 2016. – 129 с.

8. Дегтярев А.А. Факторы дивидендной политики и их классификация. // Финансовый менеджмент. Электронное издание. Режим доступа: <http://www.finman.ru/articles/2005/3/2359.html>
9. Miller M.H., Modigliani F. Dividend Policy Growth and the Valuation of Shares, *Journal of Business*. Oct. 1961. P. 411–433.
10. П.П. Брусов, А.П. Бруслова, М.А. Филатова. Какой должна быть современная дивидендная политика компании. // Вестник Финансового университета. - № 4 – 2012, С. 57-75. Научная электронная библиотека «КиберЛенинка». Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kakoy-dolzha-byt-sovremennaya-dividendnaya-politika-kompanii>
11. Bhattacharya S. (1979), Imperfect information, dividend policy, and «the bird in the hand» fallacy Bell, *Journal of Economics*, 1979. №10
12. Ross S.A. The determination of financial structure: the incentive-signalling approach. // *The Bell Journal of Economics*. 1977. Vol. 8. № 1. P. 23–40.
13. Jensen M., Meckling W. Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Cost and Ownership Structure. // *Journal of Financial Economics*. 1976. Vol. 3.
14. Е.А. Федорова, И.Я. Лукасевич. Теории дивидендной политики и их развитие на примере российского рынка. // *Финансы и кредит*. - 19 (595) – 2014. С. 2-8.
15. Gordon M.J. Optimal Investment and Financing Policy. // *Journal of Finance*. – 1963. – Vol. 18 – № 2 – pp. 264-272
16. Lintner J. Distribution of Income of Corporations Among Dividends, Retained Earnings, and Taxes. // *American Economic Review*. – 1956. – Vol. 46. – No 2 – pp. 97-113
17. Walter J.E. Dividend Policy: Its Influence on the Value of Enterprise. // *Journal of Finance*. – Vol. 18 № 2 – pp. 280-291
18. Litzemberger R. Ramaswamy K. Effect of Personal Taxes and Dividends on Capital Asset Prices: Theory and Empirical Evidence // *Journal of Financial Economics*. – 1979 – Vol. 7 № 2 – pp. 163-195
20. Black F. The Dividend Puzzle // *Journal of Portfolio Management*. – 1976. – № 2. – pp. 5-8.
21. Black, F., and M. Scholes (1974), “The effects of dividend yield and dividend policy on common stock prices and returns,” *Journal of Financial Economics* 1, 1–22.
22. Allen, F., A. Bernardo, and I. Welch (2000), “A theory of dividends based on tax clienteles,” *Journal of Finance* 55, 2499–2536.
23. О. Я. Старкова Корпоративные финансы: учебное пособие; ФГБОУ ВПО Пермская ГСХА - Пермь: Изд-во ФГБОУ ВПО Пермская ГСХА, 2015. - 193с

ИНВЕСТИЦИЯ ҰҒЫМЫНЫҢ КОНЦЕПТУАЛДЫ НЕГІЗДЕРІ

Жаманбаева Дина Ұзақбайқызы, Туралиева Актилек Уаповна

«Менеджмент» мамандығының магистранттары

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада инвестиция ұғымына ауқымды түсініктер беріле отырып, оның мән-мағынасы жан-жақты және терең зерттелген.

Түйінді сөздер: инвестиция, инвестиция түрлері, күрделі қаржы, мемлекеттік саясат, мемлекеттік қолдау.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПОНЯТИЯ ИНВЕСТИЦИЙ

Жаманбаева Дина Узакбаевна, Туралиева Актилек Уаповна

Магистранты специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматривается сущность инвестиций исследуя основные понятия и определения инвестиций.

Ключевые слова: инвестиции, виды инвестиций, капитальные вложения, государственная политика, государственная поддержка.

CONCEPTUAL BASIS OF THE CONCEPT OF INVESTMENTS

Zhamanbaeva Dina Uzakbaevna, Turalieva Aktilek Uapovna

Master`s Degree students of specialty «Management»

Kazakh - Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the essence of investment is examined exploring the basic concepts and definitions of investment.

Key words: investments, types of investments, capital investments, state policy, state support.

Инвестициялар экономикалық жүйенің микро және макродеңгейінде жиі кездесетін категориялардың бірі. Дегенмен де экономикалық ғылыми ой инвестициялардың әмбебап анықтамасын әлі күнге дейін бере алмай келеді. Қазіргі экономикалық әдебиеттердегі инвестициялардың анықтамалары оның мазмұнын толық аша алмай отыр, көп жағдайда тек кейбір жақтарына ғана көңіл бөлінуде [1].

Көптеген анықтамалар инвестицияларды тек қана капиталдың өсуін мақсат тұтумен немесе ағымдағы экономикалық пайда табуды көздеумен байланыстырады. Әрине нарықтық экономика жағдайында бұл шарт анықтаушы болып саналатынмен, инвестициялар экономикалық мақсаттармен қатар экономикалық емес мақсаттарды да көздеуі мүмкін.

Сондай-ақ, көп әдебиеттерде кездесетін қате – инвестиция ұғымы мен капиталды салымдар ұғымын теңдестіру. Капиталды салымдар ұғымында инвестициялар өндірістік немесе өндірістік емес сфералардағы негізгі құралдардың ұдайы өндірісіне салынатын капиталды қарастырады. Ал сонымен қатар инвестициялар материалды емес активтерге де,

қаржылық құралдарға да салынатыны аян. Яғни, инвестициялар капиталды салымдар ұғымынан әлде-қайда кең ұғым болып табылады [2].

Көпшілік әдебиетте инвестицияларды ақшалай қаражаттардың салымы деп есептейді. Бірақ инвестициялар тек қана ақшалай формада емес, сонымен қатар басқа да формаларда жүзеге асады: қаржылық және материалды емес [3].

Сонымен бірге көптеген анықтамалар инвестицияларды ұзақ мерзімді салымдар деп қарастырады. Сөзсіз инвестициялардың басым көпшілігі ұзақ мерзімге салынады, бірақ қысқа және орта мерзімге де салынатын инвестициялар да бар ғой. Мысалы, облигациялар, қысқа мерзімді қаржылық салымдар, депозиттік сертификаттар.

Инвестицияға анықтама берген кезде оның тек мағыналық сипатына ғана көңіл бөлмей, мақсатты түрде бағытталуын да көрсету маңызды. Осы тұрғыдан қарағанда, инвестициялар жалпы ұлттық өнім өндірісіне жұмсалатын табыстардың маңызды бөлігін құрайтын жаңа технологияны, материалдарды және басқа да еңбек құралдарын енгізумен байланысты өндірісті кеңейту және жұмыс жағдайын жақсарту мақсатында жұмсалатын қаражаттардың активтерге салынуы болып табылады.

Бірақ осы кезге дейін экономикалық тақырыптағы әдебиеттерде инвестиция деген ұғымға алуан-түрлі түсініктер беру орын алып келді. Көптеген авторлар күрделі қаржы мен инвестициялардың бір-бірінен айырмашылығы жоқ деп көрсетсе, ал кейбіреулері инвестицияны мақсатты бағытталуына байланыссыз салынған қаражат салымының кезкелген түрі деп есептейді.

Бұл жерде негізгі және айналым қорлары аралығындағы айырмашылықтар, сондай-ақ, ғылыми-техникалық прогресс, еңбек ресурстары тағы да басқа факторлар есепке алынбады. Осыған дейін белгілі болғандай инвестиция бүгінгі күнде халықаралық кәсіпкерлік құрамында маңызды рөл атқарады. Тікелей инвестицияның ерекшелігі болып оның басқа кәсіпорындық әдістерге қарағанда өзіндік тұрақтылығында болмақ.

Тікелей шетелдік инвестициялар экономикалық реформаға әсер етуде экономикалық басқа нысаналармен салыстырғанда бірсыпыра маңызды, үстемдігі бар: тауар өндіру мен қызметтер атқаруға, күрделі қаржы тауып салудың қайнар көзі, жаңа технологияны пайдаланылған етуде, ноу-хау, басқарудың алдыңғы қатарлы әдістері және маркетингті дамытуға қолайлы.

Онымен бірге қарызды өтеуде қаржы жинақтауда керек. Кәсіпорынның капиталы-қосылған құнның бөлігі түріндегі капитализация ретінде түсіндіріледі. Ол екіге бөлінеді: Тікелей инвестициялар- елдің экономикасына инвестордың жеке тәуекелімен салынған шетел капиталы. Портфельдік инвестиция – қаржылық құралдардың тиімді капитал түрінде салынуы. Мысалы акция және облигация сол сияқты бағалы қағаздар. Оспанов М.Т және Мұхамбетов Т.И өзінің жұмыстарында былай деп жазады. Шетелден келетін капитал ағымы 3 канал бойынша жүзеге асырылады: Дамуға ресми көмек; экспорттық кредиттер; кәсіпорынның капиталы.

Дамуға ресми көмек ол мемлекеттің құзырына тиелі және 2-ге бөлінеді: техникалық және қаржылық Экспорттық кредиттер бір немесе бірнеше жобалармен байланысты. Бұл тауарды немесе қызметті экспорттаушы елден сатып алу шартымен берілген кредиттер. Шетелдік инвестициялар- өз еркімен әртүрлі формада бір мемлекеттен екінші мемлекет территориясындағы кәсіпорынға салынған шетел капиталы.

Шетелдерде теория және тәжірибе жүзінде кеңінен танымал болғанындай, инвестиция тиімділігіне баға беру кезінде оның тек қаржылық тиімділігі ғана емес, материалдық емес сипаттағы қоғамдық құндылықтары және оларға жұмсалатын қаражат шығындары (мәселен, денсаулық сақтау, білім беру, мамандық деңгейін жоғарылату экологиялық жағдайды жақсарту, халықтың әл-ауқатын көтеру және басқалары), сондай-ақ, қоғамымыздың жалпы ұлттық мақсат-мүдделерін көздеп, ескеріп отыратын экономикалық тиімділік сияқты маңызды көрсеткіштері де анықталады.

Біздің ойымызша, ағымдағы шығындардың инвестицияға қатысы жоқ және өндіріске қатыстырылатын инвестицияларды қарастырғанда, біз негізгі өндірістік және өндірістік емес қорларға салынатын бір жолғы салымдар мен материалдық запастарды ғана ескеретін боламыз.

Сонымен қатар, инвестиция ұғымының күрделі қаржы ұғымына қарағанда анағұрлым терең екендігін атап өткен жөн. Өйткені күрделі қаржы — негізгі капиталды қайта құру мақсатында жұмсалатын шығындар, ал инвестициялар болса, материалдық активтерге, портфельдік инвестицияларға, материалдық емес активтерге салынған қаражат салымдары. Бұл салымдар, біріншіден, жанама түрде қаржылық аспаптар арқылы материалдық байлықты молайтады, екіншіден, материалдық емес сипаттағы қоғамдық құндылықтардың мейлінше өсе түсуіне ықпал етеді.

Инвестицияның ақшалай капиталдан ерекшелігі - инвестиция капиталды құрылуымен, нақты физикалық ұғымдағы физикалық капиталдың ұлғаюымен байланысты [4]. Материалдық байлық, құрып және оны молайта түсу, қоғамымыздың тұрмыс халін жақсарту - инвестициялаудың негізгі мақсаты болғандықтан, күрделі қаржыларды негізгі қорға айналдыру процесі инвестицияның классикалық, анықтамасына сай келетіндіктен, “инвестиция” ұғымын қолдану кезінде оған жан-жақты түсініктеме беріп отырған орынды.

Инвестициялау процесі инвестициялық ресурстардың материалдық, байлықтарға және материалдық емес құндылықтарға айналу процесі. Тек нарықтық экономика жағдайына өту жоспарлы экономикаға ғана тең “күрделі қаржы” ұғымы санатында құнды қағаздары және басқа да қаржылық активтері бар “инвестиция” ұғымына алмастырып қойған жоқ, сондай-ақ, өндіргіш күштердің ғылыми-техникалық тұрғыда өркендеуі жалпы мәдениеттің алға басып, өркен жаюы жағдайында олардың жоғары индустриялық жүйелерінің қалыптасуы және де қоғамымыздың жалпы ұлттық мақсат-мүдделерінің ролі мен мағынасының күшеюі ғылыми-техникалық және әлеуметтік салаларды қаржыландырудың еліміздің материалдық байлықтары мен қоғамдық құндылықтарына салынатын салым екендігін танытып мойындатуға ықпалды әсерін тигізді. Сонымен, біз “инвестиция” деген ұғымда қаржылық аспаптар, инновациялық салалар арқылы материалдық байлықтарға және қоғамымыздың материалдық емес құндылықтарына тікелей немесе жанама түрде салынған инвестициялық ресурстарды түсінеміз. Негізгі капиталға салынатын инвестициялық ресурстардың белгілі-бір бөлігі күрделі қаржының көлемімен бірдей. Осыған орай, біз ол көрсеткішті бұдан былайғы уақытта негізгі капиталға салынған инвестиция немесе күрделі қаржы деп атайтын боламыз. Инвестициялардың қандай түрлері болмасын капитал көлемінде әрқайсысының атқарар ролі әрқилы болға нымен де, олардың еліміздің экономикасын өркендетудегі маңызы зор.

Оның үстіне, анықтама пайда табуға мүмкіндік беретін кәсіпкерлік объектілерге бағытталған салымдарды ғана камтиды. Шетелдерде теория және тәжірибе жүзінде кеңінен танымал болғанындай, инвестиция тиімділігіне баға беру кезінде оның тек қаржылық тиімділігі ғана емес, материалдық емес сипаттағы қоғамдық құндылықтары және оларға жұмсалатын қаражат шығындары мәселен, денсаулық сақтау, білім беру, мамандық деңгейін жоғарылату т.б.

Негізгі капиталды қайта жаңарту ісіндегі алатын орны тұғысынан қарағанда, инвестициялардың атқарар рөлдері мына төмендегідей қалыппен сараланып бөлінеді: жалпы және бүтіндей инвестициялар; негізгі капиталды көбейтуге бағытталған таза инвестиция; істен шықпанның орнын толтыруға бағытталған инвестиция. Экономикалық әдебиеттерде инвестициялардың қалыптасуына әсер ететін факторларға сәйкес оларды туынды және индукциялы, автономды деп бөледі [5].

Туынды инвестициялардың динамикасы, әдетте, экономикалық жүйенің ішкі (эндогенді) факторларына, яғни, ұлттық табыс пен тұтынушылық сұраныстағы өзгерістерге байланысты болады. Автономды инвестициялардың өсуіне экзогенді факторлар ғылыми-

техникалық прогресс, халықтар санының өсуі, басқалары себепкер болады. Халықаралық және отандық тәжірибеде инвестицияларды мақсатты бағытталуына байланысты келесі түрлерге бөліп қарайды:

Заттай активтерге жұмсалған инвестициялар өндіріс ғимараттарын, құрылғыларды, сондай-ақ қызмет ету мерізімі бір жылдан жоғары болып келетін активтерге қаражат жұмсалуды сипаттайды.

Қаржылық активтерге жұмсалған инвестициялар — бұл басқадай заңды және жеке тұлғалардың құрылтайшылық, қызметіне араласуы негізінде, яғни, үлесті бағалы қағаздарды немесе қарызды міндеттемелерді сатып алу арқылы ақшалай сома алу құқығын сипаттайды.

Материалды емес активтерге жұмсалған инвестициялар — бұл қандай да бір кәсіпкерлікпен айналысатын шаруашылық субъектілерінің қызмет етуіне, сондай-ақ сауда белгілерін даярлауға, лицензия алуға және тағы басқаларға жұмсалған қаражаттарды білдіреді.

Заттай активтерге жұмсалған инвестициялар өзінің пайдалану аясы бойынша келесідей жіктелінеді:

- өндіріс тиімділігін арттыруға жұмсалған қаражаттар, яғни, өндірістегі құрал-жабдықтарды, құрылғыларды және т. б. ауыстыру нәтижесінде өндіріс шығындарының төмендігін қамтамасыз етуді сипаттайды;

- өндірісті кеңейтуге жұмсалған инвестициялар. Оның басты міндеті — тауарлар шығару, мүліктерін кеңейту болып табылады;

- жаңа өндіріс орнын салуға жұмсалған инвестициялар, яғни, жаңа тауарлар өндіруге немесе жаңа қызмет түрлерін көрсетуге бағытталған кәсіпорындарды салуды қамтамасыз етуді сипаттайды.

Экономикалық, түрлендірулерді жүзеге асыруда, сондай-ақ, жаңа кәсіпкерлік қызмет түрлерін дамытуға пайдаланатын инвестицияларды олардың экономикалық, мазмұнына қарай әртүрлі нысанда бөліп қарастырады. Ссудалық капитал нысанындағы инвестициялар — инвестицияның ссудалық қарыз немесе әртүрлі несие нысандарында пайдалануын сипаттайды.

Кәсіпкерлік нысанындағы инвестициялар кәсіпкерлік капиталдың тікелей және жанама нысанында пайдаланылуын білдіреді. Кәсіпкерлік капиталдың тікелей нысанында пайдаланылуы тікелей инвестицияларды білдірсе, ал жанама нысандарында пайдаланылуы портфельдік инвестицияларды сипаттайды. Тікелей инвестициялар өндірістік кәсіпорындарға тікелей қаражат – жұмсаумен байланысты экономикалық қатынастар жиынын білдірсе, ал портфельдік инвестициялар — бұл инвестициялық процеске қатысушы банктердің, әртүрлі қорлардың, кәсіпорындардың, ұйымдардың немесе мекемелердің бағалы қағаздарын, акция, облигацияларын, сертификаттарын сатып алу негізінде қаржы жұмсаумен байланысты экономикалық қатынастар жиынтығын білдіреді.

Қазақстанның экономикалық, дамуына жұмсалған инвестициялардың нысандарына байланысты үлес салмағын талдау нәтижесі портфельдік инвестициялардың пайдалануы өте төмен көрсеткішке ие болуын сипаттайды. Әрине, бұл жағдай еліміздегі бағалы қағаздар нарығының аса дамымауымен байланысты.

Сонымен қатар, инвестицияларды меншік нысанына байланысты келесідей түрде бөліп қарайды:

Мемлекеттік меншік нысанындағы инвестициялар мемлекеттік бюджет есебінен қаржыландыруды сипаттайды, оның жұмсалуды бағыты әлеуметтік сала болып табылады. Жеке меншік капитал нысанындағы инвестициялар кәсіпкерлік қызметпен айналысатын ұлттық шаруашылық субъектілерінің өз қаражаттары мен тартылған қаражаттарының жиынтығын сипаттайды. Мұндай мемлекеттік және жеке меншік нысанындағы инвестицияларды бір сөзбен отандық инвестициялар деп те атайды.

Шетелдік капитал нысанындағы инвестициялар шет мемлекеттерден, оның ішінде халықаралық қаржы ұйымдарынан таратылатын қаражаттар болып табылады. Сондықтан да осындай сараптаулар алуан-түрлі салымдардың қозғалыс дәрежелерін, олардың сұраныстың төлем қабілеттілігіне тәуелділік деңгейін, сондай-ақ, өсу шегі мен динамикасының өздеріне тән ерекшеліктерін атап көрсету мақсатында инвестициялық қызметтің теориялық үлгілерінде кеңінен қолданылады.

Инвестициялық процестерді талдау инвестициялардың өсуі жалпы ұлттық өнімнің мультипликативті түрде өсуіне ықпал ететіндігін көрсетеді. Басқаша айтқанда, инвестицияға жұмсалған қаражат — “жоғары қуатты ақша”. Мемлекеттік инвестициялардың көбеюі осындай нәтижелерге қол жеткізеді. Экономикалық теорияда мұндай құбылысты инвестицияның және мемлекеттік шығындардың жалпы ұлттық өнімге мультипликативті әсері деп атайды.

Инвестицияның қозғалыс қарқынын пайда, кіріс және экономикалық дамудың қозғалыс қарқынымен байланыстырып отырған осы тәуелділік ең алғаш рет Дж.М. Кейнстің концепцияларында мазмұндалып, тұжырымдалған болатын [7]. Кейнсиандықтардың пайымдаулары бойынша, осы тәуелділік ақшақаражатын құру тұрғысында қаралады. Бұл теорияның басты мазмұны сол, алғашқы инвестицияланған ақша сомасы бастапқы кірістерге айналады. Бұдан соң ол қаражаттың белгілі бөлігі жеке және инвестициялы тұтыну қажеттіліктеріне жұмсалады да, екінші тараптағы кірістерге айналып отырады, яғни, тұтыну көлемін ұлғайту арқылы кіріс көлемін ұлғайтуға инвестициялардың өсуі ықпал етеді. Мультипликаторлардың шамасына сәйкес, мультипликативтік процестердің ұзақтығы мен жалпы тиімділігі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым кірістің басым көп бөлігі тұтынуға жаратылатын болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М.: Инфра, 2007. – 261 с.
2. Бочарев В.В. Финансово-кредитные методы регулирования рынка инвестиций. – М.: Финансы и статистика, 2003.
3. Анискин Ю.П., Привалов В.В., Попов А.Н., Бударов А.Ю. Управление инвестиционной активностью.- М.:Омега-Л, 2002-514с.
4. Мамыров М.К. Эффективность инвестиций в промышленном производстве. – Алматы: Экономика, 2001. – 229 с.
5. Золотогоров В.Г. Инвестиционное проектирование: Учебное пособие. – Минск, Экоперспектива, 2008. – 532 с.
6. Беренс В., Хавренек П.М. Руководство по оценке эффективности инвестиций. – М.: Инфра-М, 2005. – 329 с.
7. Шарп У. Инвестиции. – М., 2003. – 606 с.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Жанабаева Алия Агнаевна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

Согласно Посланию Президента важнейшим вопросом правовой политики является реализация гражданами права на судебную защиту, которое гарантировано Конституцией. Для этого необходимо предпринять ряд мер, направленных на модернизацию судебной защиты прав человека в Казахстане. В статье рассматриваются приоритетные направления модернизации судебной защиты прав человека в Республике Казахстан.

Ключевые слова: судебная система, судебная защита, права человека, модернизация, международный договор

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН СОТ АРҚЫЛЫ ҚОРҒАУДАҒЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫ

Жанабаева Алия Агнаевна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Президенттің жолдауына сәйкес құқықтық саясаттың маңызды мәселелерінің бірі Конституциямен кепілденген азаматтық құқықтарды соттың қорғауын жүзеге асыру болып табылады. Бұл үшін Қазақстандағы азаматтық құқықтың сотпен қорғалуын модернизациялауға бағытталған бірқатар шараларды қабылдау керек. Мақалада Қазақстан Республикасындағы азаматтық құқықты соттың қорғауын модернизациялаудың басым бағыттары қарастырылады.

Түйінді сөздер: сот жүйесі, сот қорғауы, азаматтық құқық, модернизация, халықаралық келісімшарт

PRIORITY DIRECTIONS OF MODERNIZATION OF JUDICIAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Zhanabayeva Aliya Agnayevna

Master's Degree student of specialty, «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

According to President's message the main question of legal policy is to exercise of citizens' rights for judicial protection which guaranteed by the constitution. So, it is necessary to take a number of measures aimed at modernizing the judicial protection of person's rights in Kazakhstan. Priority directions of modernization of judicial protection of human rights in Republic of Kazakhstan are considered in the article.

Key words: Judiciary, people rights, modernization, international treaty

За годы Независимости Республикой Казахстан предприняты конкретные шаги по закреплению международных стандартов в области прав человека в национальном законодательстве.

Республика стала полноправным субъектом международного права и участником около 60 многосторонних универсальных международных договоров в сфере прав человека, в том числе 7 основных правозащитных пактов и конвенций ООН. Однако, для полной реализации всех принятых на себя обязательств необходимо совершенствование судебной системы, новые подходы в решении поставленных задач, обусловленных стремлением Казахстана соответствовать мировым стандартам как в области судопроизводства так и в области защиты прав человека.

Процесс совершенствования судебной системы должен проходить в соответствии с теми приоритетами, которые обозначил Президент страны в своем Послании народу Казахстана «100 конкретных шагов для реализации 5 президентских реформ» и в соответствии с требованиями Концепции правовой политики до 2020 года.

Согласно Посланию Президента важнейшим вопросом правовой политики является реализация гражданами права на судебную защиту, которое гарантировано Конституцией [1]. Для этого необходимо предпринять ряд мер:

- упростить процесс отправления правосудия, избавить его от излишних бюрократических процедур. При активном внедрении новых информационных технологий сделать это несложно. Совершенствование законодательства, связанное с деятельностью судебной системы должно быть направлено на обеспечение оптимальных условий для устранения причин и условий, связанных с подачей и рассмотрением обращений физических и юридических лиц в целях реализации и защиты их прав, свобод и законных интересов. Поэтому, необходимо совершенствовать саму систему приема заявлений граждан в судах, в целях прозрачности и гласности самой процедуры регистрации. Подключение интернет-ресурсов позволит казахстанцам в режиме реального времени вести мониторинг хода рассмотрения каждого обращения в суд. Сегодня процедура приема заявлений не отвечает современным требованиям (два заявления в час).

- в целях разгрузки судов следует развить институт внесудебного урегулирования споров. Нужно предусмотреть такой механизм, при котором разрешение споров по незначительным вопросам будет проводиться во внесудебном порядке.

- повысить авторитет судебной власти. Большинство граждан Казахстана не верят в справедливое и беспристрастное рассмотрение своих дел в судах. Лишь 10,6% - полностью доверяют судебной системе, 37,3% склоняются к доверию, 33,5% - к недоверию [2].

- усовершенствовать структуру судебной системы, поскольку совпадение территориального нахождения судов в границах административно-территориальных единиц создает условия для оказания местными органами власти воздействия как на суды, так и на судей.

Также принципиальным является введение принципа, в соответствии с которым одно судебное звено должно выступать в качестве только одной инстанции.

Важно также указать на то, что Конституционный Закон «О судебной системе и статусе судей Республики Казахстан» не регулирует в полном объеме вопросы организации судебной системы. В нем определены звенья судебной системы, их компетенция, правовой статус судей. Что касается регулирования вопросов внутренней организации судов, и, самое главное, непроцессуальных правоотношений как между самими звеньями и инстанциями, так и внутри каждого звена, то они остались вне правового регулирования. Тогда как необходимость в этом очевидна. Кроме того, нормативные акты, регламентирующие вопросы организации судебной системы не согласованы, порой находятся в противоречии друг с другом и с конституционными принципами организации судебной власти. В этой связи полагаем, что в КЗоС необходимо внесение изменений и дополнений,

регламентирующие вопросы внутренней организации судебной системы, т.е. важно, чтобы этот закон носил комплексный характер.

- разработать и внедрить объективные показатели оценки работы судьи, которые должны быть использованы при определении ее качества и результативности. На практике «низкий показатель» определяется, исходя из количества отмененных судебных решений, независимо от того, явилось ли оно следствием виновного нарушения (т.е. процессуального правонарушения) или невиновно (т.е. вследствие судебной ошибки). Хотя п. 3 ст. 39 КЗоС однозначно устанавливает: «Отмена или изменение судебного акта само по себе не влечет ответственности судьи, если при этом не были допущены грубые нарушения закона, о которых указано в судебном акте вышестоящей судебной инстанции». Давая разъяснение этому положению еще в 1998 г., Пленум Верховного Суда РК указал, что «под грубым нарушением закона следует понимать очевидное и существенное нарушение закона, которое было совершено судьей преднамеренно или вследствие его недобросовестности, небрежности или незнания закона. Факт грубого нарушения закона должен быть установлен судом, отменившим или изменившим судебное решение по этому основанию, и отражен в постановлении этого суда. Отмена или изменение судебного решения, связанные с оценкой доказательств, не могут быть поставлены в вину судье». Однако по сей день это требование игнорируется – независимо от наличия вины судьи, любая отмена судебного решения оценивается как «низкий показатель». Между тем, как справедливо указывает экс-председатель Верховного Суда РК Айтмухамбетов Т.К.: «Арифметический показатель качества работы судьи, когда цифры отмены приговора независимо от ее основания и характера допущенных пробелов, складываются вместе, может отрицательно повлиять как на селекцию кадров судей, так и на судьбу и карьеру добросовестного судьи».

- усовершенствовать требования, предъявляемые к кандидатам на должность судьи и процедур формирования судейского корпуса.

- повысить уровень правовой культуры и грамотности среди работников судебных, законодательных и административных органов, гражданского общества и широкой общественности;

- включить в программы повышения квалификации судей семинары и иные формы занятий, обеспечивающие изучение международно-правовых стандартов защиты прав граждан и их учет в отечественной правоприменительной деятельности;

- в целях полного и эффективного обеспечения конституционных прав граждан на судебную защиту своих нарушенных прав углубить специализацию судов (создание ювенальных, трудовых, налоговых, семейных судов);

- обеспечить оказание бесплатной квалифицированной юридической помощи неимущим гражданам, и, прежде всего, в сельской местности. Здесь, следует акцентировать внимание на том, чтобы четко определить перечень лиц, имеющих право на такую помощь. Нам представляется, что на сегодня государство не готово оказывать бесплатную высококвалифицированную юридическую помощь всем гражданам, а должно оказывать правовую помощь только тем, кто живет ниже прожиточного минимума.

В этой части можно позаимствовать положительный опыт у Российской Федерации. Государственное юридическое бюро предусматривает оказание квалифицированной бесплатной юридической помощи малоимущим гражданам, которые имеют низкий прожиточный минимум, не позволяющий привлечь для участия в судебном разбирательстве профессионального юриста.

- установить общественный контроль со стороны институтов гражданского общества. Поднять активность гражданского общества, т.к. органы государственной власти, в том числе и судебная, заинтересованы отстаивать свои узковедомственные, а порой, и личные интересы. Государственным органам характерен формализм, бюрократизм, протекционизм, консерватизм. Нам представляется, что именно судебная система и судопроизводство

является той лакмусовой бумажкой, которая определяет уровень демократического развития общества, так как суды являются основной частью механизма большой государственной машины по защите нарушенных прав и законных интересов граждан. Только институты гражданского общества способны активизировать участия граждан в реализации управленческих функций. Поэтому необходимо совершенствовать систему общественного контроля над деятельностью судебной системы, при этом, не нарушая принципа независимости судьи.

- ввести при судах должность консультанта по работе с общественностью, которые бы давали исчерпывающие ответы на вопросы граждан, обратившихся с заявлениями или ходатайствами в суд. Опыт такого общения представителей государственных органов и граждан положительно зарекомендовал себя в центрах обслуживания населения. Именно живой и непосредственный контакт способен сделать по-настоящему работу всей судебной системы более доступной и открытой, что будет влиять на укрепление доверия граждан к судам, а с другой стороны повышать его имидж.

- организовать мировые суды как самостоятельные органы правосудия с четко определенной подсудностью, особым порядком отбора и назначения судей, независимостью от судов общей юрисдикции. Целесообразно к компетенции мировых судов отнести рассмотрение гражданских дел, где предмет иска не превышает определенного количества месячных расчетных показателей, а в уголовном процессе рассмотрение вопросов, связанных с обеспечением прав и законных интересов граждан, вовлеченных в производство по уголовным делам: санкционирование мер уголовно-процессуального принуждения и действий, ограничивающих конституционные права и свободы граждан, а также рассмотрение жалоб участников процесса на действия органов и должностных лиц, осуществляющих предварительное расследование. Пересмотр решений, вынесенных мировыми судами, по общему правилу предусмотреть в порядке апелляционного производства в областных и приравненных к ним судах.

- обеспечить независимость судей, для этого необходимо кардинально изменить порядок формирования судейского корпуса, гарантировав реальную самостоятельность судебной ветви власти. Необходимо отказаться от существующей сейчас жесткой иерархии в судебной системе, скрытых механизмов давления на судей, негласных корпоративных правил согласования и принятия «нужных» решений. Чтобы обеспечить гарантии независимости судей нужно предусмотреть отбор судей по ясным и четким критериям из достаточного числа кандидатов специально уполномоченными коллегиальными органами, которые на началах справедливости представляли бы гражданское общество, государство и саму судебную систему.

- на законодательном уровне решить вопрос о создании Единого государственного реестра судебных решений. В нем будут вноситься все судебные решения, исключая те, которые составляют государственную или служебную тайну, распространение которых ограничивается государством. Мировой опыт показывает, что в развитых странах (Франция, США, Германия и пр.) публикация решений судов разных уровней является установившейся практикой. В некоторых странах судебные акты публикуются или выборочно, или только решение высших судебных инстанций (Испания, Швейцария и пр.). В Казахстане такая практика имеется, но на уровне Верховного или областного суда.

- не менее остро стоит вопрос коррупции в судебной системе, согласно вышеуказанному опросу 42,1% населения считает судебную систему нашей страны коррумпированной. В среднем 77,3% респондентов владеют информацией о фактах коррупции в судебных органах, 53,2% сталкивались лично с фактами коррупции при взаимодействии с судебными органами[3]. .

Все вышеназванные меры помогут дальнейшему укреплению роли суда в защите провозглашенных законодательством экономических, социальных, гражданских, политических, культурных и личных прав человека и гражданина.

Сегодня остается открытым ряд принципиальных проблем, которые необходимо решить для укрепления судебной системы и модернизации судебной защиты:

1. Повышение эффективности судебной защиты невозможно достичь без совершенствования организации судебной власти, построения ее оптимальной модели, особенно основного сегмента - судоустройства.

2. Процесс развития судоустройства необходимо синхронизировать с вопросами совершенствования судопроизводства и судебных инстанций. Судебным инстанциям принадлежит огромная роль в осуществлении защиты. Они представляют собой юридический механизм реализации судебной власти, своевременного выявления и устранения судебных ошибок.

3. Одно из важнейших направлений модернизации судебной защиты - совершенствование правового статуса судей, что непременно должно сочетаться с усилением их независимости и неприкосновенности; особыми требованиями к личности судьи, уровню его правосознания и профессиональной подготовки, нравственным качествам; укреплением дисциплинированности и ответственности; противодействием коррупции и иной противоправной деятельности в судейском сообществе.

4. Существенным направлением модернизации судебной защиты является оптимизация судебной юрисдикции и развитие альтернативных способов разрешения правовых конфликтов. Решение этой проблемы, на наш взгляд, возможно как в организационном плане, так и процессуальном путем исключения из судебной юрисдикции некоторых категорий малозначительных дел бесспорного характера при условии сохранения механизма последующего судебного контроля, развития досудебных и внесудебных (альтернативных, третейских) процедур урегулирования споров.

5. Развитие современных информационных технологий в области судопроизводства означает возможность подачи иска и процессуальных жалоб в электронной форме во всех судах судебной системы, использование автоматизированной системы распределения дел, применение видео-кон-ференцсвязи для проведения судебных заседаний, опубликование судебных актов на официальных сайтах судов, создание электронных судебных архивов и т.д.

Указанные инновационные технологии следует в равной степени внедрять и на судебных участках мировых судей, поскольку их сегодняшнее состояние далеко отстает от европейских судов.

6. Исполнение судебных актов является завершающим компонентом судебной защиты. Сегодня в Казахстане отмечается крайняя слабость механизма реализации судебных решений, а исполнительное производство стало одной из проблемных областей законодательства и правоприменительной практики.

В связи с этим предлагается реализовать ряд мер, направленных на улучшение нормативного регулирования исполнительных правоотношений, кодификацию исполнительного законодательства и принятие Исполнительного кодекса РК; совершенствование деятельности службы судебных приставов и оптимизацию объема ее компетенции; повышение статуса этих должностных лиц и престижности профессии судебных исполнителей; закрепление в законодательстве эффективных контрольных полномочий суда на стадии исполнения вынесенных им актов.

7. В последние годы в сфере правовой жизни страны все большую значимость приобретают общепризнанные принципы и нормы международного права и международные договоры, являющиеся составной частью правовой системы, а также правовые позиции Европейского суда по правам человека. Поэтому одним из основных направлений

модернизации отечественной судебной защиты должно стать приведение национального законодательства и юридической практики в соответствие с международно-правовыми стандартами отправления правосудия и осуществления правовой защиты, а также ускорение начатой реформы Страсбургского суда.

Приведенный перечень основных направлений модернизации не является исчерпывающим. Проводимая в Казахстане судебно-правовая реформа выявит новые направления модернизации и способы их проведения. Все вносимые инициативы по совершенствованию правосудия и осуществляемые законодателем нововведения должны быть направлены на решение главной задачи - повышение эффективности национальной судебной защиты.

Список использованной литературы:

1. Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года №858 «О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года»
2. Н. Назарбаев VII съезд судей Казахстана 21 ноября 2016 год
3. Нысанбаев Н. А. Судебная защита прав человека в Республике Казахстан.
<http://www.nauka.kz>

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА АКТИВОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Жанысов Асет Жарболович

Магистрант специальности «Финансы»

Кулумбетова Дина Болатовна

Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует вопросы, связанные с сущностью, экономическим содержанием понятия «активы предприятия», подходы к трактовке данного термина различных ученых-экономистов. В работе подробно рассмотрена классификация активов организации, необходимых для осуществления предпринимательской деятельности по составу, источникам формирования, времени использования, функциональной роли, принятая в практике финансового менеджмента.

Ключевые слова: активы, экономические ресурсы, имущественный комплекс, классификация активов, внеоборотные активы, оборотные активы, основные средства, нематериальные активы.

КӘСІПОРЫН АКТИВТЕРІНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ МЕН ҚҰРЫЛЫСЫ

Жанысов Асет Жарболович

«Қаржы» мамандығының магистранты

Кулумбетова Дина Болатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада «кәсіпорын активтері» терминінің мәні мен экономикалық мазмұнына әр түрлі ғалым-экономистердің тәсілдемесі, кәсіпкерлік қызметтің құрамын жүзеге асыру, қалыптастыру, қолдану мерзімі, қаржы менеджмент тәжірибесінің функциялық рөлін қалыптастыру үшін ұйымның активтерінің классификациясы жан-жақты қарастырылған.

Түйінді сөздер: активтер, экономикалық ресурстар, мүліктік кешен, активтердің сыныптамасы, айналымнан тыс активтер, айналымдағы активтер, негізгі құралдар, бейматериалдық активтер.

THE ECONOMIC CONTENT AND STRUCTURE OF ENTERPRISE'S ASSETS

Zhanysov Aset Zharbolovich

Master's degree student of specialty «Finance»

Kulumbetova Dina Bolatovna

*Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

In this article the author examines issues with essence and content of «assets of enterprise» and approaches to the treatment of this term by various academic economists and classification of organization's assets required for entrepreneurial activity in composition, sources of formation, time of use, functional role, adopted in the practice of financial management.

Key words: assets, economic resources, property complex, classification of assets, non-current assets, current assets, basic means, intangible assets.

Под активами предприятия подразумевают собственность организации, имеющую денежную стоимость и отражаемую в активе баланса. Это денежные средства и их эквиваленты, оборотные фонды, основной капитал и нематериальные активы. Главным свойством активов является их способность приносить доход [1].

Управление активами предприятия, т.е. составом и структурой его имущества и источников средств, позволяет оценить их динамику и принять решение о необходимых направлениях их изменения. Структура активов характеризует в первую очередь уровень мобильности имущества предприятия, а также позволяет определить, за счет каких элементов эта мобильность обеспечивается, снижается или повышается [2].

От того, в какие активы вложен капитал, каким имуществом располагает предприятие и какой доход они ему приносят в значительной степени зависят финансовое состояние предприятия и его устойчивость [3].

Мировая и отечественная экономическая наука внесла значительный вклад во всестороннее исследование активов: их экономического содержания, порядка представления, классификации. Термин «активы» (от лат. *activus* - действенный) имеет большое количество трактовок и определений в отечественной и зарубежной экономической литературе.

В Свободном словаре терминов, понятий и определений по экономике, финансам и бизнесу под активами предприятия понимается его собственность, имеющая денежную стоимость и отражаемая в активе баланса [4].

Авторы Кузичев В.М., Чернов С.С., Перминов А.Ю. считают, что что активы предприятия составляют основу имущественного комплекса, то есть имущество, которым владеет данное предприятие как обособленный объект хозяйствования [5]. Исходя из вышеуказанного, состав активов определен следующим образом: недвижимое имущество, движимое имущество, нематериальные активы, запасы, денежные средства и их эквиваленты, прочие активы.

Активы, по мнению Габиденовой Г.С., представляют собой экономические ресурсы, задействованные в хозяйственных операциях компании, от которых в будущем ожидается полезный эффект (например, недвижимость, машины и оборудование, кредитные требования, ценные бумаги) [6].

В своей статье В. Солдатов, рассматривая активы предприятия, определяет их как «совокупность ресурсов, используемых в деятельности с целью получения доходов, прибыли» [7].

Б.А. Райзберг охарактеризовал активы как «совокупность имущества и денежных средств, принадлежащих предприятию, фирме, компании в которые вложены средства владельцев, хозяев» [8].

Рассмотрим трактовку данного термина с точки зрения бухгалтерского учета. В Законе Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» активы рассматриваются как ресурсы, контролируемые индивидуальным предпринимателем или организацией в результате прошлых событий, от которых ожидается получение будущих экономических выгод [9].

В соответствии с Международными стандартами учета и отчетности, «активы - это ресурс, контролируемый компанией в результате событий прошлых периодов, от которого компания ожидает экономические выгоды в будущем» [10]. Следовательно, должен иметь место факт получения ресурса, несущего экономическую выгоду. Составители МСФО выделяют направления извлечения экономических выгод, связанных с наличием у компании активов. Экономические выгоды могут быть получены, например: при использовании

ресурса отдельно или в сочетании с другими активами в производстве товаров и услуг, продаваемых компанией; при обмене на другие объекты актива; при использовании в качестве средства погашения обязательства; при распределении среди собственников компании.

Приведенное выше определение актива согласно МСФО показывает основные характеристики данного понятия, но не раскрывает критерии, которым должен удовлетворять объект, чтобы быть признанным в бухгалтерском балансе.

В результате рассмотрения экономической сущности активов необходимо отметить, что экономисты при определении активов указывают различные их характеристики: право собственности на объекты активов, денежную оценку их стоимости, натурально-вещественную форму существования активов, доходность активов [11]. Активы предприятия - это совокупность контролируемых предприятием и управляемых им имущественных и неимущественных ресурсов, которые образованы посредством инвестирования капитала, что приводит к получению экономических выгод и отражаются в денежной форме в балансе предприятия.

Как указывает Гаврилова А.Н., определяя актив как имущество, можно придерживаться или юридической, или экономической трактовки. Имущество в юридическом смысле представляет собой совокупность подлежащих оценке в денежном выражении благ, юридически закрепленных за данным субъектом права. В экономическом смысле активы определяют, как имущество, которое можно изъять у предприятия (продать, или подарить). Отсюда с очевидностью вытекает, что объекты учета, отражаемые в активе баланса, подразделяются на две группы: имущество, т.е. то, что можно изъять, и отвлеченные средства (дебиторская задолженность, расходы будущих периодов, долгосрочные и краткосрочные финансовые вложения) [12].

Согласно предметно-вещественной трактовке под активами подразумевается состав, размещение и фактическое целевое использование средств организации. Основной упор делают на то, во что вложены финансовые ресурсы организации, каково функциональное назначение приобретенных хозяйственных средств.

Согласно второму - расходно-результатному или бухгалтерскому подходу к интерпретации активов, которая получила распространение в последнее время и закреплена в международных стандартах бухгалтерского учета - они представляют собой величину затрат предприятия, сложившихся в результате предшествующих операций и финансовых сделок, и понесенных ею расходов ради возможных будущих доходов. Основной упор делается на сам факт вложения средств, т.е. рассматривается финансовая, а не вещественная природа объектов, представленных в активе.

Таким образом, в экономической литературе наиболее распространено представление об активе как о составе его имущественных и неимущественных ресурсов, приводящих к получению предприятием экономических выгод.

Для целей учета и анализа активы организации могут быть сгруппированы по целому ряду признаков: по видам, местам эксплуатации, по времени в производственном процессе, источникам формирования и т.п.

Рассмотрим принятую экономистами классификацию активов организации или ее имущества, необходимых для осуществления предпринимательской деятельности по составу, источникам формирования, времени использования, функциональной роли (рисунок 1).

Рисунок 1. Классификация активов организации по различным признакам

Привлеченные средства (активы) не являются собственностью предприятия, используются им временно в течение определенного срока, по окончании которого подлежат возврату за определенную плату.

Таким образом, имущество организации по составу и характеру использования подразделяется на две основных группы: внеоборотные активы (основной капитал) и оборотные активы (оборотный капитал) (рисунок 2).

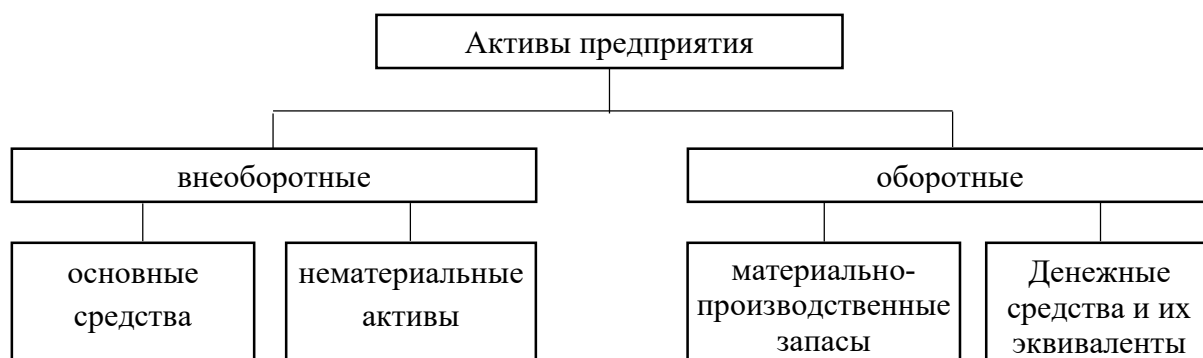

Рисунок 2. Классификация активов организации по составу и видам

Деление активов на внеоборотные (нечекующие) и оборотные (текущие), долгосрочные и краткосрочные в соответствии с классификацией по GAAP¹, происходит по характеру участия в производственном процессе с позиций особенностей оборота.

Внеоборотные активы (Non-currentAssets) - это дорогостоящие средства труда, которые используются не в одном, а в нескольких производственных циклах, а также имеют длительный срок использования (более одного года). К внеоборотным средствам относятся основные средства и нематериальные активы.

Основные средства - это средства труда, которые участвуют в производственном процессе, сохраняя при этом свою натуральную форму. Предназначаются для нужд основной деятельности организации и должны иметь срок использования более года. По мере износа,

¹Generally Accepted Accounting Principle, Принципы бухгалтерского учета, разработанные Международным Комитетом Бухгалтеров и действующие в рамках Международных бухгалтерских стандартов

стоимость основных средств уменьшается и переносится на себестоимость с помощью амортизации [13]. К основным средствам относятся здания, сооружения, рабочие и силовые машины, оборудование, измерительные и регулирующие приборы и устройства, инструменты, автотранспорт, вычислительная техника и т. п.

Нематериальные активы - это средства, которые не имеют материальной формы и физических свойств, но могут использоваться в течение длительного времени и приносить доход предприятию. К нематериальным активам относятся авторские права на интеллектуальную собственность, права на использование программ для ЭВМ, баз данных, патенты на изобретение и ноу-хау, промышленные образцы, товарные марки и знаки фирмы и т. п. Нематериальные активы, подобно основным средствам, постепенно переносят свою стоимость на себестоимость выпускаемой продукции в виде амортизационных отчислений.

Основные средства и нематериальные активы могут быть использованы:

- в сфере производства: здания цехов, станки, вычислительная техника, промышленные образцы и т.п.;
- сфере обращения: здания складов, автотранспорт, программы складского учета и т. п.

Оборотные активы (Current Assets) - это средства, которые постоянно находятся в текущем процессе кругооборота средств и переходят из сферы производства в сферу обращения.

По размещению оборотные активы делятся на активы, которые используются:

- в сфере производства (предметы труда): материалы, сырье, комплектующие изделия, запасные части, топливо, инвентарь, инструменты и т. п. Эти средства, как правило, используются в одном производственном цикле и полностью переносят свою стоимость на себестоимость выпускаемой продукции;
- сфере обращения: товары, готовая продукция на складах и отгруженная покупателю, денежные средства, ценные бумаги, средства в расчетах и т. п.

Приведенные классификации являются основой для построения актива баланса, который представляет собой наиболее общую характеристику состава и размещения хозяйственных средств предприятия.

Список использованной литературы:

1. Финансовый менеджмент. Учебник для бакалавров. Под ред. Шохина Е.И. М.: КноРус, 2016. - 480 с.
2. Корпоративные финансы: учебник / коллектив авторов; под ред. проф. Е. И. Шохина. М.: КноРус, 2016. - 318 с.
3. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник. — 5-е изд., перераб. и доп.- М.: ИНФРА-М, 2015. - 536 с.
4. Свободный словарь терминов, понятий и определений по экономике, финансам и бизнесу. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://termin.bposd.ru/publ/1-1-0-3727>
5. Кузичев В.М., Чернов С.С., Перминов А.Ю. Понятие и классификация объектов имущественного комплекса предприятия. Евразийский международный научно-аналитический журнал «Проблемы современной экономики». Электронная версия. Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2853>
6. Габидинова Г.С. Понятие и структура активов. // Региональная экономика: теория и практика, № 14, 2012, С.35-43.
7. Солдатов В. Совершенствование управления активами и пассивами, доходами и затратами, прибылью. Режимдоступа: http://www.finansy.ru/st/post_1293099528.html.
8. Современный экономический словарь. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. 6-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2012. 592 с.

9. Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» от 28 февраля 2007 года N 234 (с изменениями и дополнениями на 01.01.2017). Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000234_

10. Активы организации: трактовка МСФО. Интернет-ресурс для бухгалтеров. Режим доступа: <http://buh.ru/articles/documents/14102/>

11. Сердечная С.Н. Категориальный базис стратегического управления активами предприятия // Экономика и современный менеджмент: теория и практика: сб. ст. по матер. XXIX междунар. науч.-практ. конф. № 9(29). – Новосибирск: СибАК, 2013. С.74-78.

12. Гаврилова А.Н. Финансы организаций (предприятий): учебное пособие для Вузов / А.Н. Гаврилова, А.А. Попов. – М.: Проспект, КноРус, 2015. - 597 с.

13. Кусаинова Ш.Б., Шарипов А.К. Бухгалтерский учет основных средств предприятия в Республике Казахстан. // Актуальные вопросы экономических наук. № 30, 2013., С.191-195.

МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ОПЕРАЦИОННЫМИ ВНЕОБОРОТНЫМИ АКТИВАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Жанысов Асет Жарболович

Магистрант специальности «Финансы»

Кулумбетова Дина Болатовна

Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует вопросы, связанные с управлением операционными внеоборотными активами предприятия: цели, принципы, основные этапы процесса управления операционными внеоборотными активами.

Ключевые слова: внеоборотные активы, операционные активы, управление операционными внеоборотными активами, износ операционных внеоборотных активов, воспроизводство операционных внеоборотных активов.

КӘСПОРЫННЫҢ ОПЕРАЦИЯЛЫҚ АЙНАЛЫМНАН ТЫС АКТИВТЕРІН БАСҚАРУ ӘДІСІ

Жанысов Асет Жарболович

«Қаржы» мамандығының магистранты

Кулумбетова Дина Болатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада кәсіпорынның операциялық айналымнан тыс активтерді басқару: мақсаттары, қағидалары, негізгі операциялық айналымнан тыс активтерді басқару үдерісі қарастырылған.

Түйінді сөздер: айналымнан тыс активтер, операциялық активтер, операциялық айналымнан тыс активтерді басқару, операциялық айналымнан тыс активтер тозығы, операциялық айналымнан тыс активтердің ұдайы өндірісі.

METHODS OF MANAGING OF OPERATIONAL NON-CURRENT ASSETS OF ENTERPRISE

Zhanysov Aset Zharbolovich

Master's degree student of specialty «Finance»

Kulumbetova Dina Bolatovna

*Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

In this article the author examines issues with government of operational non-current assets of enterprise: aims, principles, the main stages of the process of government of operational non-current assets.

Key words: non-current assets, operational assets, government of operational non-current assets, deterioration of operational non-current assets, reproduction of operational non-current

assets.

Обеспечение эффективности использования внеоборотных активов требует постоянного управления ими, которое осуществляется в различных формах. Основную долю в структуре внеоборотных активов составляют производственные внеоборотные активы или операционные. Они представляют собой совокупность имущественных ценностей, непосредственно используемых в производственно-коммерческой деятельности компании с целью получения операционной прибыли. В состав операционных внеоборотных активов компании включаются: производственные основные средства; нематериальные активы, обслуживающие операционный процесс.

Как указывает Т.А. Фролова, по роли в процессе производства различают активную и пассивную части внеоборотных активов. К активной части относятся внеоборотные активы, которые непосредственно воздействуют на предметы труда, определяя объем и качество выпускаемой продукции (передаточные устройства, машины и оборудование, нематериальные активы, используемые в процессе производства). Пассивные внеоборотные активы создают условия для осуществления производственного процесса (здания, сооружения, транспортные средства и т.п.) [1].

Главной целью управления операционными внеоборотными активами по мнению Т.Б. Бердниковой, является финансирование их своевременного обновления и повышение эффективности использования [2].

Процесс управления операционными внеоборотными активами, по словам известного ученого-финансиста профессора И.А. Бланка, включает приведенную ниже систему последовательных действий, которые необходимо проводить управленческому персоналу компании для достижения своих целей [3].

1. Оценка и диагностика современного состояния операционных внеоборотных активов, то есть исследование динамики их объема, состава, степени годности, интенсивности использования, уровня обновления.

Оценка и диагностика современного состояния операционных внеоборотных активов позволяет выявить соответствие уровня использования имеющихся операционных активов возможностям предприятия.

Для оценки уровня использования основных производственных фондов применяется система показателей. Ниже приведем некоторые основные обобщающие показатели использования внеоборотных активов.

Наиболее общими аналитическими показателями уровня эффективности использования активов являются фондоотдача и фондоемкость как по всем основным средствам, так и по активной их части.

Фондоотдача – показатель выпуска продукции, приходящейся на один тенге среднегодовой стоимости основных производственных фондов. Фондоемкость – величина, обратная фондоотдаче. Она показывает долю стоимости основных производственных фондов, приходящуюся на каждый тенге выпускаемой продукции. Фондоотдача должна иметь тенденцию к увеличению, а фондоемкость – к снижению. Фондовооруженность труда показывает стоимость основных средств, приходящихся на одного работника [1].

2. Оптимизация состава и структуры операционных внеоборотных активов с целью обнаружения резервов повышения их операционного использования по времени и мощности по отдельным видам.

Оптимизация состава и структуры операционных внеоборотных активов осуществляется после обнаружения возможных резервов повышения производственного использования операционных внеоборотных активов в процессе диагностики современного

состояния. Резервы представляют собой упущенные (не использованные) на данный момент возможности роста производственного использования операционных внеоборотных активов.

В соответствии с МСФО к внеоборотным активам относятся: нематериальные активы, основные средства и долгосрочные финансовые вложения. Основную долю из них занимают основные средства - основные средства (фонды) - материальные объекты, которые:

- используются предприятием для осуществления своей деятельности;
- не предназначены для продажи или переработки;
- имеют срок эксплуатации не менее одного года;
- изнашиваются и постепенно теряют свою полезность (кроме земельных участков)

[4].

Сроком полезного использования (эксплуатации) считается ожидаемый период времени, на протяжении которого необоротные активы будут использоваться предприятием или с их использованием будет изготовлен (выполнен) ожидаемый предприятием объем продукции (работ, услуг).

Структура основных производственных средств определяется тем удельным весом, который имеет стоимость отдельных групп основных фондов в их общей стоимости. Структура основных производственных средств является их важнейшей экономической характеристикой, влияющей на скорость оборота и эффективность использования [1].

Под производственной структурой понимается соотношение различных групп основных производственных средств по вещественно-натуральному составу в их общей среднегодовой стоимости. Наиболее эффективна та структура, где больше удельный вес активной части основных производственных средств. Это связано с тем, что объем выпуска продукции, производственная мощность предприятия и др. показатели работы предприятия зависят от величины активной части основных производственных средств.

Производственная структура основных производственных фондов зависит от таких факторов, как:

- уровень специализации, концентрации, кооперирования и диверсификации производства;
- уровень механизации и автоматизации;
- особенности производственного процесса;
- ускорение НТП;
- географическое размещение предприятия и др.

Технологическая структура характеризует их распределение по структурным подразделениям предприятия в процентном выражении от общей стоимости.

Возрастная структура основных производственных средств характеризует их распределение по возрастным группам.

Повышение производственного использования операционных внеоборотных активов возможно за счет:

- прироста коэффициентов сменности и непрерывности их работы (во времени);
- роста производительности отдельных их видов в пределах предусмотренной технической мощности (по мощности);
- исключения из общего состава видов внеоборотных активов, которые не участвуют в производственном процессе по различным причинам.

3. Создание условий, обеспечивающих своевременное обновление операционных внеоборотных активов, для чего в организации определяется необходимый уровень интенсивности обновления отдельных видов активов, рассчитывается объем внеоборотных активов, подлежащих обновлению в прогнозируемом периоде, а также устанавливаются формы и стоимость обновления активов.

Обеспечение правильного начисления амортизации операционных внеоборотных активов. Объектами амортизации являются операционные основные средства (кроме земли)

и амортизируемые виды операционных нематериальных активов. Начисление амортизации осуществляется в течение срока полезного использования соответствующего актива, устанавливаемого предприятием. При определении срока полезного использования (эксплуатации) следует учитывать:

- ожидаемое использование актива предприятием с учетом его мощности, производительности или другого полезного эффекта;
- предполагаемый физический и моральный (функциональный) износ;
- правовые или другие ограничения по срокам использования отдельных видов актива;
- другие факторы, отражающие специфику эксплуатации соответствующего актива в операционном процессе.

Важную роль в обеспечении начисления амортизации внеоборотных активов, по мнению Н.Н. Никулиной, Д.В. Суходоева и Н.Д. Эриашвили, играет соответствие избираемых методов амортизации политике формирования финансовых ресурсов для обновления этих [5].

Используемый метод амортизации в соответствии с Международными стандартами финансовой отчетности должен отражать предполагаемую структуру потребления предприятием будущих экономических выгод от актива. Метод амортизации, применяемый в отношении актива, должен пересматриваться как минимум один раз в конце каждого отчетного года и, в случае значительного изменения в предполагаемой структуре потребления будущих экономических выгод, заключенных в активе, метод должен быть изменен с целью отражения такого изменения структуры [4].

Для погашения амортизируемой величины актива на протяжении срока его полезного использования могут применяться различные методы амортизации. К ним относятся линейный метод, метод уменьшаемого остатка и метод единиц производства продукции. Метод линейной амортизации основных средств заключается в начислении постоянной суммы амортизации на протяжении срока полезного использования актива, если при этом не меняется остаточная стоимость актива. В результате применения метода уменьшаемого остатка сумма начисляемой амортизации на протяжении срока полезного использования уменьшается. Метод единиц производства продукции состоит в начислении суммы амортизации на основе ожидаемого использования или ожидаемой производительности. Предприятие выбирает тот метод, который наиболее точно отражает предполагаемую структуру потребления будущих экономических выгод, заключенных в активе. Выбранный метод применяется последовательно от одного отчетного периода к другому, кроме случаев изменения в структуре потребления этих будущих экономических выгод.

4. Повышение эффективности использования операционных внеоборотных активов организации, сокращение их объема и в соответствии с этим снижение размеров финансирования их воспроизводства.

5. Оптимизация структуры источников финансирования операционных внеоборотных активов. Выбор форм и оптимизация структуры источников финансирования операционных внеоборотных активов. Принципиально обновление и прирост операционных внеоборотных активов могут финансироваться за счет собственного капитала, долгосрочного заемного капитала (долгосрочного банковского кредита, финансового лизинга и т.п.) и за счет смешанного их финансирования.

В системе формирования и реализации политики управления внеоборотными активами предприятия важной составляющей является обеспечение своевременного и эффективного их обновления. Финансовое управление обновлением внеоборотных активов по мнению Фурсова В.А. и Соломатиной А.А. подчинено общим целям политики управления этими активами, конкретизируя управленческие решения в этой области [6].

В процессе воспроизводства основных средств решаются следующие задачи:

- возмещение выбывающих основных средств;
- увеличение массы основных средств с целью расширения объема производства;
- совершенствование видовой, технологической и возрастной структуры основных средств, т.е. повышение технического уровня производства [1].

Интенсивность обновления операционных внеоборотных активов определяется двумя основными факторами - их физическим и моральным износом. В процессе этих видов износа внеоборотные активы постепенно утрачивают свои первоначальные функциональные свойства и их дальнейшее использование в операционном процессе предприятия становится или технически невозможным, или экономически нецелесообразным [6].

Таким образом, периодичность обновления зависит от продолжительности физического и морального износа внеоборотных активов. В процессе данных видов износа внеоборотные активы теряют свои первоначальные функциональные свойства, что приводит к технической или экономической нецелесообразности их использования. С учетом вышеизложенного, как указывает М.Н. Крейнина, компания должна формировать систему норм амортизации отдельных видов операционных внеоборотных активов, характеризующих необходимую степень интенсивность их обновления [7].

Таким образом, необходимый объем обновления операционных внеоборотных активов, как указывают Новашина Т.С., Карпунин В.И. и Волнин В.А., определяется как сумме активов, выбывающих в связи с физическим и моральным износом. Расширенное производство внеоборотных активов осуществляется с учетом необходимости формирования новых их видов для выполнения производственной программы с привлечением дополнительных источников финансирования [8].

Организация в своей практической деятельности использует различные формы обновления операционных внеоборотных активов, при этом в процессе простого воспроизводства применяются: текущий ремонт, капитальный ремонт, приобретение новых видов активов, а в процессе расширенного воспроизводства - реконструкция, модернизация и т.д. Выбор конкретной формы обновления должен осуществляться по критерию эффективности, когда объем генерируемой будущей прибыли в результате эксплуатации актива после обновления должен превышать его ликвидную стоимость.

Финансирование обновления определенных видов операционных внеоборотных активов (ОВА) сводится к двум вариантам:

- весь объем обновления этих активов финансируется за счет собственного капитала (СК).
- основывается на смешанном финансировании за счет собственного и долгосрочного заемного капитала (ЗК) [3].

Выбор соответствующего варианта осуществляется с учетом следующих факторов:

- достаточности собственных финансовых ресурсов для обеспечения экономического развития предприятия в предстоящий период.
- стоимости долгосрочного финансового кредита в сравнении с уровнем прибыли, генерируемой обновляемыми видами операционных внеоборотных активов.
- достигнутого соотношения использования собственного капитала и заемного капитала, определяющего уровень финансовой устойчивости предприятия.
- доступности долгосрочного финансового кредита для предприятия.

При решении данной задачи, по словам А.В. Грачева, следует исходить из анализа преимуществ и недостатков той или иной формы привлечения активов [9].

Список использованной литературы:

1. Т.А. Фролова. Экономика предприятия. Конспект лекций. Таганрог: Изд-во ТТИ ФЮУ, 2012. Электронная библиотека «Aup.ru». Режим доступа: http://www.aup.ru/books/m218/2_2.htm
2. Бердникова Т.Б. Разбор и диагностика финансово-хозяйственной деятельности: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2013. - 215 с.
3. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента Т.1 (в 2 т.) / И. А. Бланк. – 4-е изд., стер. – М.: Омега-Л, 2012. – 653 с.
4. МСФО (IAS) 16 «Основные средства». Специализированный электронный портал «Профессиональный бухгалтер». Режим доступа: <http://profa.kz/>
5. Никулина Н. Н. Финансовый менеджмент организации. Теория и практика: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит», «Бухгалтерский учет, анализ и аудит», «Менеджмент организации» / Н.Н. Никулина, Д.В. Суходоев, Н.Д. Эриашвили. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. - 511 с.
6. Фурсов В.А., Соломатина А.А. Управление внеоборотными активами предприятия. // KANT. № 3 (6). -2012, С. 39-43.
7. Крейнина М.Н. Финансовый менеджмент: Учебное пособие / М.Н.Крейнина – М.: Изд-во «Дело и сервис», 2012. – 304с.
8. Новашина Т.С., Карпунин В.И., Волнин В.А. Финансовый менеджмент. Под ред. доц. Новашиной Т.С. / М., Московская финансово-промышленная академия. Электронный образовательный портал «studfiles.ru» (добавлен: 03.06.2015). Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/4391938/>
9. Грачев А.В. Рост собственного капитала, финансовый рычаг и платежеспособность организации // Финансовый менеджмент. – 2008. - №2. – С. 21-34.

ДҮНИЕЖҮЗІ ЕЛДЕРІН ДАМУ ДЕҢГЕЙІ БОЙЫНША ТОПТАСТЫРУ

Жеңісбекова Айсара

«Есеп және аудит» мамандығының 2 курс студенті

Нурмаганбетова Манет Сагинғалиевна

Экономика, менеджмент және сервис кафедрасының доценті

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада дүниежүзі елдерін даму деңгейі бойынша топтастыру сұрақтары қарастырылған. Елдің экономикалық даму деңгейін анықтауда жиынтық ішкі өнімнің жан басына шаққандағы көрсеткіштері берілген.

Түйінді сөздер: даму деңгейі, жалпы ішкі өнім, жалпы ұлттық өнім, дамушы елдер, жиынтық өнім, көрсеткіш, халықаралық еңбек бөлінісі

КЛАССИФИКАЦИЯ СТРАН МИРА ПО УРОВНЮ РАЗВИТИЯ

Жеңісбекова Айсара

студент 2 курса специальности «Учет и аудит»

Нурмаганбетова Манет Сагинғалиевна

доцент кафедры Экономики, менеджмента и сервиса

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассмотрены вопросы, касающиеся классификации стран мира по уровню развития. Даны показатели ВВП на душу населения при рассмотрении уровня экономического развития стран.

Ключевые слова: уровень развития, ВВП, ВНП, развитые страны, совокупный продукт, показатель, международное разделение труда.

CLASSIFICATION OF THE WORLD COUNTRIES ON LEVEL OF DEVELOPMENT

Zhenisbekova Aisara

student of 2 course of speciality "Accounting and audit"

Nurmaganbetova Manet Sagingaliyeva

Associate Professor at the Department of Economics, Management and Service

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article discusses issues related to the classification of countries in the world according to the level of development. GDP per capita is given when considering the level of economic development of countries.

Keywords: level of development, GDP, GNP, developed countries, aggregate product, indicator, international division of labor.

Қазіргі кезде жекелеген елдер мен аймақтар әлемдік экономикада алатын орны жөнінен бір-бірінен үлкен айырмашылық жасайды. Сондықтан елдердің нақты әлеуметтік-экономикалық даму деңгейлерін салыстырып, сипаттауда сандық көрсеткіштер жүйесі

кеңінен пайдаланылады. Жеке елдің дүниежүзілік шаруашылықтағы орнын және әлеуметтік-экономикалық даму ерекшеліктерін сипаттауда:

- 1) ел экономикасының типі;
- 2) жерінің ауданы және оның игерілу деңгейі;
- 3) халқының саны мен еңбек ресурстарының құрылымы;
- 4) жалпы жиынтық өнімнің (ЖЖӨ) келемі мен құрылымы;
- 5) халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасы;
- 6) елдің халықаралық еңбек бөлінісіндегі орны сияқты маңызды көрсеткіштердің жиынтығы пайдаланылады.

Аталған көрсеткіштердің біріне қарап, елдің типін анықтау жаңсақтық болады, сондықтан еларалық салыстырулар жүргізуде өте көп мөлшерде сандық деректер ескеріледі. Ел экономикасының ауқымы, ең алдымен, жалпы жиынтық өнім көлемімен анықталады. Жиынтық өнімнің екі түрі бар: жиынтық ішкі өнім (ЖІӨ) және жиынтық ұлттық өнім (ЖҰӨ). ЖІӨ жыл ішінде белгілі бір аумақта өндірілген тауарлар мен көрсетілген қызметтің жалпы құнын көрсетсе, ЖҰӨ көлемін анықтауда аумақтағы шетелдік кәсіпорындар үлесі есептелмейді. Әдетте, географтар салыстырулар жүргізгенде ЖІӨ көлемін ғана есепке алады. Өртүрлі елдердегі ЖІӨ көлемінің көрсеткіштері алшақтық жасамас үшін бірыңғай бірлік — АҚШ доллары пайдаланылады. XX ғасырдың соңына қарай дүниежүзі елдері арасында ЖІӨ көлемі жөнінен АҚШ жетекші орынға ие болды. [1]

Елдің экономикалық даму деңгейін анықтауда жиынтық ішкі өнімнің жан басына шаққандағы көрсеткіші де ескеріледі. Бұл көрсеткіш бойынша дүниежүзі елдері арасында үлкен алшақтық байқалады.

Кесте 1. Дүниежүзі елдері арасында жиынтық ішкі өнімнің жан басына шаққандағы көрсеткіші

Алдыңғы қатарлы елдер	ЖІӨ көрсеткіші, АҚШ долл.	Мешей елдер	ЖІӨ көрсеткіші, АҚШ долл.
Люксембург	71 400	Мадагаскар	900
БАӘ	49 700	Ауғанстан	800
Норвегия	46 300	Бурунди	700
АҚШ	44 000	Сомали	600
Дания	3 700	Малави	600

Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) және Халықаралық Валюталық Қордың (ХВҚ) стандартты жіктемесі әлемнің 184 елін қамтиды және келесідей топтарды бөліп көрсетеді:

1. Индустриалды елдер, оларға әлемдік экспорттың 2/3-сі және әлемдік ЖІӨ-ң 50%-дан астамы келеді. Бұл Солтүстік Американың, Батыс Еуропаның және Тынық мұхит бассейнінің 24 мемлекеті.

2. Дамушы мемлекеттер – бұл Азияның, Африканың және Латын Америкасының 132 елі.

3. Өтпелі экономикалы елдер – бұл Орталық және Шығыс Еуропаның, бұрынғы КСРО-ның 28 мемлекеті.

Дүниежүзілік банктің (ДБ) жіктемесіне байланысты әлемнің 209 мемлекеті табыстар деңгейі бойынша негізгі төрт топқа бөлінеді:

1. Табысы аса жоғары дамыған мемлекеттер.
2. Табысы жоғары мемлекеттер.
3. Табысы орташа дамушы мемлекеттер.

4. Табысы төмен дамушы мемлекеттер. [2]

Ресей географтары дүниежүзі елдерін экономикалық даму деңгейіне, әлемдік экономикадағы орнына қарай экономикасы дамыған елдер, өтпелі экономика тән елдер және дамушы елдер деп үлкен үш топқа бөледі. Дамыған елдер тобына нарықтық экономика тән, экономикалық ынтымақтастық пен даму ұйымына ("Париж клубы") мүше елдер енеді. Бұл елдерге жиынтық ішкі өнімнің және энергияны тұтынудың жан басына шаққандағы көрсеткішінің жоғары болуы, адамның өмір жасының ұзақтығы, қызмет көрсету саласының басымдылығы, экономикасының "ашықтығы", ауыл шаруашылығы үлесінің төмендігі тән. Аталған елдер экономикалық дамудың постиндустриялық кезеңіне аяқ басқан; олардың үлесіне дүниежүзілік жиынтық өнімнің жартысынан астамы тиесілі. Постиндустриялық елдердің экономикасының ашық сипатта болуына "көрінбейтін экспорт" (көлік және қаржы қызметі, туризм, байланыс, ақпараттық қызмет көрсету) әсерін тигізеді. Бұл елдерде байланыс жүйелерінің күшті дамуы ірі фирмалардың қызметкерлерінің үйінде жұмыс істеуіне (АҚШ-та олардың саны 4 млн адамға, ал Ұлыбританияда 1,3 млн адамға жетті), жеке филиалдардың жұмысын үйлестіру мақсатында бейнеконференциялар ұйымдастыруына мүмкіндік береді. Кейбір ғалымдар постиндустриялық елдер тобына халықаралық мамандану ерекшелігіне байланысты экономикасында қызмет көрсету саласы басым болатын дамушы елдерді (Панама, Либерия, Джибути және т.б.) де енгізеді. Дегенмен бұл елдердің жалпы әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі дамыған елдерден әлдеқайда төмен екендігі ескерілуі қажет. Экономикасы дамыған елдер тобын: жоғары дамыған елдер Батыс Еуропаның шағын капиталистік елдері және "қоныс аударған капитализм" елдері деп жіктейді.

Жоғары дамыған АҚШ, Жапония, ГФР, Франция, Италия, Ұлыбритания және Канада әлемдік экономиканың басты үш орталығын (еуропалық, америкалық және азиялық) қалыптастырады. Бұл елдер арасында соңғы жылдары, әсіресе Жапонияның даму қарқыны айрықша көзге түседі, ол қазіргі кезде аса ірі халықаралық қаржы және өнеркәсіп орталығына айналған. Батыс Еуропаның шағын капиталистік елдері экономикасының даму деңгейінің ғана емес, халықтың әл-ауқатының да жоғары болуымен және саяси жағдайдың тұрақтылығымен ерекшеленеді. Әлемдік экономикада өзіндік орны бар бұл елдердің ЖІӨ құрылымында банк қызметі мен туризмнің үлесі едәуір жоғары.

Бұрын Ұлыбританияның отары болған Аустралия Одағы, Израиль, Жаңа Зеландия және Оңтүстік Африка Республикасы "қоныс аударған капитализм" елдері болып табылады. Экономикасының даму ерекшелігіне байланысты бұл топқа жоғары дамыған елдер қатарына енетін Канаданы да жатқызуға болады. Аталған елдердің экономикасында әлемдік деңгейдегі экономика алпауыттары жетекші рөл атқарады. Басқа дамыған елдерге қарағанда бұл елдерде тау-кен өнеркәсібінің үлесі жоғары, экспортында шикізат пен ауылшаруашылық өнімдері басым.

Өтпелі экономика тән елдер тобын кезінде социалистік даму жолында болған елдер (Шығыс Еуропадағы және бұрын КСРО құрамында болған елдер, Қытай, Моңғолия, Вьетнам, Лаос, Куба) құрайды. Экономиканың өтпелі сипаты бұл елдерде айқын көрінеді; оларда орталықтан жоспарланатын социалистік экономикадан нарықтық экономикаға өту жүзеге асырылуда. [3]

Дамушы елдер тобын саны жағынан көп, өте ала-құлалығымен ерекшеленетін елдер құрайды, олардың барлығы дерлік Азияда, Африка мен Латын Америкасында орналасқан. Бұл елдерге экономиканың көпсалалылығы, әлеуметтік және аумақтық айырмашылықтар, халықаралық еңбек бөлінісінде шикізатты өндіру мен сыртқа шығаруға мамандануы, отарлық экономика сарқыншақтарының сақталып қалуы тән. Дамушы елдер экономикасының ала-құлалығы, әсіресе қазіргі заманғы индустриялық елдер мен әлеуметтік-экономикалық дамуы жағынан артта қалған мешеу елдер экономикасындағы айырмашылықтардан айқын көрінеді. Дамушы елдерді экономикасының ауқымына,

халықаралық еңбек бөлінісіндегі орнына, әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіне байланысты алты топшаға жіктейді.

Кесте 2. Әлем елдерін әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіне байланысты топтастыру

Елдер топшасы	Құрамы	Ерекшеліктері
Жетекші дамушы елдер	<u>Қытай, Үндістан</u>	Халық санының көптігі; арзан еңбек ресурстары; экономикалық әлеуетінің жоғарлығы; жанбасына шаққандағы экономикалық көрсеткіштердің төмен болуы; шаруашылық құрылымының күрделілігі; бай мәдени қор
Жаңа индустриялық елдер	<u>Корея Республикасы, Малайзия, Сингапур, Тайвань, Тайланд, Филиппин, Бразилия, Мексика, Аргентина</u>	Шетел инвестициясы мен жоғарғы технологиялар, арзан жұмыс күші есебінен экономикасының, әсіресе өнеркәсіптің жоғары қарқынмен дамуы
Плантациялық шаруашылық елдері	<u>Гватемала, Гондурас, Коста-Рика, Куба, Никарагуа, Сальвадор, Доминика Республикасы, Гаити, Шри-Ланка</u>	Агрономиялық жағдайлардың қолайлығы; шетел қаржысының басымдылығы; саяси жағдайдың тұрақсыздығы; халықтың әл-ауқатының төмендігі
Мұнай экспорттаушы елдер	<u>Парсы шығанағы елдері, Ливия, Венесуэла және т.б.</u>	Жан басына шаққандағы әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерінің жоғары болуы; жоғары технологиялардың енгізілуі; қаржы экспорты
"Жалға пәтер беруші" елдер	<u>Мальта, Кипр, Бахрейн, Либерия, Багам аралдары, Барбадос, Панама</u>	Халықаралық маңызды көлік жолдары тоғысында орналасуы; салық жеңілдігі; қаржы және қызмет көрсету орталықтарының қалыптасуы
Даму деңгейі төменелдер	<u>Мұхит аралдары, Африка, Азияда орналасқан 48 ел</u>	Экономикалық даму деңгейінің және жанбасына шаққандағы табыстың өте төмендігі; табиғи өсудің жоғарлығы; аграрлық сектордың басымдылығы; әлеуметтік жағдайдың нашарлығы

Кейбір алдыңғы қатарлы дамушы елдер жиынтық ішкі өнімнің жан басына шаққандағы көрсеткіші мен әлеуметтік даму деңгейі, өнеркәсіптің даму қарқыны жөнінен жоғары дамыған елдерге жақындайды. Әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі төмен дамушы елдердің көпшілігінде демографиялық, экологиялық жағдайдың асқынуы байқалып, халықты азық-түлікпен қамтамасыз етуге қатысты проблемалар туындауда. Соңғы жылдары алдыңғы қатарлы елдерде ақпараттық экономиканың басым бола бастауы дамыған елдер мен дамушы елдердің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіндегі айырмашылықтарды одан әрі тереңдете түсті.

Дамушы елдердің басты артықшылығы болып есептелетін шикізат қоры мен арзан еңбек ресурстарына сұраныс азаюда; бұл дамыған елдерде шикізатты аз қажетсінетін және ақыл-ой еңбегіне негізделген экономиканы дамытумен байланысты түсіндіріледі. Сонымен,

қазіргі заманғы дүниежүзілік шаруашылыққа елдердің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейінің әртүрлілігінен айқын көрінетін аумақтық айырмашылықтар тән болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дүниежүзіне жалпы шолу. Мақала/ Ө. Бейсенова, К. Каймулдинова. Алматы: 2010. — 304 б., сур.ISBN 978-601-293-170-9
2. Дамушы елдер нарығын не күтіп тұр? Мақала/Агисова М. – Алматы, 2015ж.
3. www.worldbank (дүниежүзілік банк сайты)

**ЖАҒАНДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ БАНК СЕКТОРЫНА ЫҚПАЛЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ МЕН ТАБЫСТЫЛЫҒЫ**

Иниртаева Айгуль Инертаевна, Касымхан Гулімай Нұрланқызы

«Менеджмент» мамадығының магистранттары

Отешова Алмагул Кайыргалиевна

DBA., доцент

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада банктердің бәсекеге қабілеттілік тұрғысынан мәселелері мен перспективаларын зерттеу, банктердің бәсекеге қабілеттілігін бағалау және жоғарылатудың негізгі формалары мен әдістері қарастырылған.

Түйінді сөздер: ғаламдану, бәсекеге қабілетті, экспорт, коммерциялық банктер, қаржы.

**ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНОГО ИЗМЕНЕНИЯ НА БАНКОВСКИЙ СЕКТОР И ЕГО
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ И ДОХОДНОСТЬ**

Иниртаева Айгуль Инертаевна, Касымхан Гулімай Нұрланқызы

магистранты специальности «Менеджмент»

Отешова Алмагул Кайыргалиевна

DBA., доцент

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматриваются вопросы, проблемы и перспективы конкурентоспособности с банковской точки зрения и перспектив исследований, основные формы и методы повышения и оценки конкурентоспособности банков.

Ключевые слова: глобализация, конкурентоспособность, экспорт, коммерческие банки, денежное средство.

**INFLUENCE GLOBAL CHANGE ON BANK SECTOR AND ITS
COMPETITIVENESS AND PROFITABLENESS**

Inirtaeva Aigul Inirtaevna, Kasimkhan Gulimai Nurlankyzy

Master's degree students of speciality "Management"

Otesheva Almagul Kaiyrgaliyevna

DBA., associate professor

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article questions, problems and prospects of competitiveness, are examined from a bank point sight and prospects of researches, basic forms and methods of increase and estimation of competitiveness of banks.

Keywords: globalization, competitiveness, export, commercial jars, money means.

Қазіргі ғаламдану және ұлттық экономикалардың интеграциялануы заманында Қазақстанға бәсекеге қабілетті отыз елдің қатарына қосылуды уақыттың өзі талап етіп отыр. Қойылған мақсатқа жетуде бәсекеге қабілетті банк секторының ролінің артуын қажет етеді,

өйткені ол экспортқа бағытталған шикізаттық емес тауарлар мен қызметтердің қаржыландыру көзі болып табылады.

Банктің бәсекеге қабілеттілігін анықтау мәселесін қозғағанда банк қызметінің бәсекеге қабілеттілігі ұғымын қарастырған дұрыс, өйткені бұл дамыған бәсекелі нарықта банктің коммерциялық табысының шешуші фактор болып табылады [1].

Банк қызметінің бәсекеге қабілеттілігі – банк қызметінің нарық жағдайына және клиенттің талаптарына сәйкестігін білдіретін көп қырлы ұғым. Басқаша айтсақ, бәсекеге қабілеттілік дегеніміз банк қызметінің нарықтағы табысын анықтайтын тұтынушылық және құндық сипаттамаларының кешені, яғни дәл осы банк қызметінің басқаларына ұқсас банк қызметтерінің бәсекелес ұсыныстары жағдайындағы артықшылығы.

Бәсекеге қабілеттілігі үшін банк қызметінің сапасы және банктің белгілілігі үлкен роль атқарады, өйткені банк белгісіз, жақсы репутациясыз болса банк қызметі бәсекеге қабілетті болмайды. Егер банк тұрақсыз болып табылса, оның қызметтерінің сапасы төмендейді, яғни банк қызметі клиенттің сенімділікке қажеттілігін қанағаттандыра алмайды.

Банктердің бәсекелестік қабілеттігін арттыруда отандық банктеріміз алдына белгілі бір мақсаттардың қойылуы қажет деп санаймыз. Ондай мақсаттар біздің банктік жүйеміздің осал жақтарын ескере отырып жасалуға тиіс. Қазақстандық банктер қазіргі кезде халықаралық қарыз құралдарының нарығынан синдицирленген займдар тарту, облигацияларын шығару және активтерін секьюритизациялау арқылы ресурс тартуда белсенділік танытуда. Әрине, мұндай шаралар банктердің ұзақ мерзімді қарыздар тартуға мүмкіндік жасаумен қатар, банк міндеттемелері мен активтері арасындағы уақыт бойынша алшақтықты қысқартады.

Кредиттік тәуекелді басқаруда қолданылатын әдістер Банкке жыл нәтижелері бойынша кредит портфелінің жоғары сапасын сақтап қалуға мүмкіндік берді. Төменде келтірілген диаграмма 90 күннен астам төлем мерзімі кешіктірілген кредиттер параметрімен «Еуразиялық банк» АҚ мен екінші деңгейлі банктердің (ЕДБ) кредиттерін салыстырмалы бөлу сипаттамасын көрсетеді.

Банктің халықаралық нарықтағы жағдайы тұрғысынан және қазіргі ғаламдану жағдайында банк мекемелеріне қойылатын талаптарға сәйкес баға беру үшін қаржылық тұрақтылық рейтингі жеткіліксіз. Қаржылық жағдайлылық және сенімділік – қажетті шарттар, бірақ банктің халықаралық масштабта бәсекеге қабілетті деп есептеуге толық мүмкіндік бермейді. Бұл жерде қазіргі заманғы әдістемелер мен рейтингтік зерттеулерді ескеретін тәсілдер қажет.

Қазіргі кезде банктердің бәсекеге қабілеттілігін бағалау және талдаудың әртүрлі тәсілдері мен әдістемелерінің бар екенін және олардың ешқайсысының әмбебап және жалпылама мойындалмағанын, сонымен қатар банктердің қызметі туралы толық ақпараттың жеткіліксіздігі және жабықтығын ескере отыра, бұл жұмыс шеңберінде екінші деңгейлі банктердің бәсекеге қабілеттілігін тәжірибе жүзінде бағалау банк ісі мамандарына жасырын сауалнама жүргізу негізінде сарапшылық әдісті қолдану арқылы рейтинг беру жолымен жүргізілді [2].

Банктердің бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатудың негізгі бағыттарының біріне банктік аутсорсинг жатады. Қазіргі жаһандану үрдісінде Қазақстан экономикасының өрлеуіне Республиканың банк секторы үлкен үлесін қосуда. Жалпы Қазақстанның банктері шетел банктерінің тәжірибесіне жүгіне отырып аутсорсингтік компаниялардың қызметін қолдану аясын кеңейтуде. АҚШ, Австралия, Еуроодақ сияқты дамыған шетел елдерінде қаржылық институттар нарықтағы бәсекелестік жағдайында банктік қызмет түрлерінің көбеюіне байланысты банктің қызмет көрсету түрлері мен сапасын жоғарлату мақсатында өздерінің кейбір қызмет түрлерін өзге ұйымдарға беруде, яғни «аутсорсинг» стратегиясын қолдануда. Бұл жерде банк жұмысын оңтайлау үшін оның негізгі емес қызметтері

аутсорсингтік компанияларға беріледі. Мысалы, өтініш беру, клиенттік мониторинг, клининг, күзет және инкассация қызметі көп уақыттан бері аутсорсерлер қолына өтті.

Қазіргі кезде банктердің бәсекеге қабілеттілігін бағалау және талдаудың әртүрлі тәсілдері мен әдістемелерінің бар екенін және олардың ешқайсысының әмбебап және жалпылама мойындалмағанын, сонымен қатар банктердің қызметі туралы толық ақпараттың жеткіліксіздігі және жабықтығын ескере отыра, бұл жұмыс шеңберінде екінші деңгейлі банктердің бәсекеге қабілеттілігін тәжірибе жүзінде бағалау банк ісі мамандарына жасырын сауалнама жүргізу негізінде сарапшылық әдісті қолдану арқылы рейтинг беру жолымен жүргізілді. Бұл негізде берілген рейтингтердің беделді мамандардың бағаларына сәйкес келуі жүргізілген бағалаудың объективтілігін көрсетеді

Қазіргі уақыттағы Қазақстан Республикасындағы банк жүйесінің келешек уақытқа даму жорамалы банк ұйымының бәсеке және бәсекеге қабілеттілік өзектілігін көрсетеді. Банк бәсекесі және банктердің бәсекеге қабілеттілігі – бұл табысты және динамикалық дамуының банк болудағы ең негізгі мақсаттың, яғни ойға қонымды тәуелденген максималды пайда табудағы ең негізгі фактор. Әр банк дамыған банк атануға тырысады. Контрагенттерге және де клиенттерге өтемі және көп қызықтыратын бағдарламалар дайындау: банк жүйесінің стратегиясының дамуы; жан-жақты да, жаңа өнімдер ұсынысы; Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі бекіткен нормаларды қадағаланып, оның жүзеге асырылуы; банк жарнамасы және банктік қызмет; шұғыл да, тез жұмыс атқарылуы; клиенттермен жұмыс атқарушы менеджердің мамандылығы және т.б. – бұлар банктік бәсекелесті көтерудегі басты міндеттер. Алға қойған мақсаттарымызға бәсекелі экономикамыздың арқасында жетеміз. Алдымен банк бәсекелестігін экономикалық категория ретінде анықтау үшін ең алдымен орынды бәсеке түсінігін тәжірибелі қолдануылуын және банк бәсекесінің зерттеу тәжірибесінде қарау қажет.

Елімізде жүргізілген экономикалық реформа банк ісінің дамуында жаңа кезеңге алып келді. Нарыққа өту жағдайында банктердің және басқа несиелік институттардың даму перспективасы, оның іс-жүзінде іске асуы жайлы сұрақтар ерекше өзекті мәселеге айналып отыр.

Аталған міндеттерді шешу мүмкіндігі қазақстандық, сонымен қатар шетел банктердің қызмет етуінің практикалық ұғынуын зерттеу және де іс-жүзінде жұмыстың ең прогрессивті, ұтымды нысандары мен әдістерін өндіру негізінде ғана жүзеге асады. Бұл зерттеу тақырыбымыздың өзектілігін анықтап отыр.

Өзінің қызметі барысында банк әр түрлі аудиториялар типтерімен байланысқа түседі: бәсекелестермен, клиенттермен, мемлекетпен және т.б. Бұлармен банк пайданы оңтайландыру мақсатымен өзара әрекет етеді. Бірақ та бұл банктің банктік қызметтер нарығында қызмет атқара отырып, көздеген жалғыз мақсаты емес. Бұдан басқа, банктер қаржы ресурстарының өтімділігі мен табыстылығының қолайлы үйлесімділігін, банк атағын құру мен қолдауын және т.б. қамтамасыз етуге ұмтылады. Өз кезегінде, банктің жақсы атағы тек осы банкке келетін клиенттердің санына әсер етеді. Банктің клиенттерімен қарым-қатынасы банк өнімдерін сатып алу-сату процесінде пайда болды. Оларға мыналар жатады: несие беру, депозиттік шоттарды ашу, бағалы қағаздарды шығару, сатып алу және сату бойынша операциялар, валюталық қатынастар, есеп-айырысу операциялар табылады.

Жалпы банктердің 90%-ының бір-бірі қалада болуы банк капиталының республиканың өзге өңірлерде дұрыс бөлінбеуіне ықпал етуін көрсетеді. Банктердің тек Алматы қаласында шоғырлануы, оның бұрынғы астана, қазіргі қаржы орталығына айналу себебіне байланысты болып отыр.

Менің ойымша, банктердің қатарында бүгінгі күні өңірлік банктер жетіспейді, қазіргі банктердің өңірлерде филиалдарын ұстауы аймақтардың экономикалық жағынан толық қамтамасыз ете алмайтыны сөзсіз, сондықтан ендігі жерде өңірлердің өз банктерінің ашылу мәселесін шешу қажет.

Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету жолдарының бірі қазіргі заманға сай, тиімді қаржы-банкілік жүйені қалыптастыру болып табылады. Банк жүйесі нарықтық экономикада екі жақты қарым-қатынасты ұстанады. Бір жағынан, ұлттық экономиканың құрамдас бөлігі ретінде автономды түрде дамып келеді, сондай-ақ ол экономикамызда болып жатқан маңызды процестерді көрсетеді. Тұрақты және бәсекеге қабілетті банк жүйесі мемлекеттің экономикалық өсіміне тиімді әсер етеді. Және керісінше, нашар дамыған банк жүйесі тиімсіз экономиканың кемшіліктерін көрсете отыра, даму жолдарын тежейді. Банк жүйесі өзін-өзі ұйымдастырушы және ашық болып табылады. Мұндай жүйедегі өзін-өзі ұйымдастыру қызметін мемлекет тарапынан толықтырып отыру қажет. Ішкі және сыртқы қатынастарды тиімді реттеуді анықтау мемлекеттік басқару органдарының маңызды тапсырмасы болып табылады. Сол себепті де банк қызметтерінің бәсекеге қабілетті болуы Қазақстан үшін маңызды әрі қиын міндеттердің бірі болып табылады.

Егер банк секторының бәсекеге қабілеттілігін жаһандық деңгейде қарастырсақ, онда банктің бәсекелесу стратегиясы – қызмет сапасын жоғарылату, шығындарды азайту, инфрақұрылымын дамыту, капиталды ұлғайту арқылы бәсекелестермен күресудің ұзақ мерзімді көрінісі ретінде анықталады. Осының нәтижесінде, банктердегі бәсекелік артықшылық макроэкономикалық көрсеткіштердің өсіміне әкелетін, елдегі қаржы тұрақтылығын жоғарылатады. Стратегиялық жоспарлау, диверсификациялау, экспанциялау, құрылымдық бөлімшелер бойынша тәуекелдерді тарату сияқты әдістерден басқа, банк қызметінің бәсекеге қабілеттілігін жаһандық деңгейде арттыру үшін, тек өз елімізде ғана емес, капитал нарығы дамыған елдерде қолданыс тапқан, өтімділік және төлемқабілеттілік сияқты туындайтын проблемалармен байланысты кризистік жағдайлардан қорғау әдістерін қолдану қажет [3].

Қазіргі заманға сай әлемде экономикалық міндеттердің тез өзгеруіне байланысты туындаған проблемаларға тез жауап қайтару қажеттілігі туындайды. Сондықтан бұл жерде әр түрлі жағдайларды болжауға арналған қажетті ақпараттарды уақытында алу қажет. Соған байланысты отандық банктер әлемдік экономиканың, капитал нарығының даму тенденциясына байланысты туындаған сұрақтарға ең жуық, жақын қамтамасыз ететін қуатты ақпараттық-аналитикалық орталықтарға мұқтаж болады.

Қорытындылай келе, Қазақстанның банктік нарығы жетілмеген бәсеке нарығы болып табылады. Бұнда тауардың дифференциациясы маңызды орын алады, яғни сапаны жақсарту, атақты ұлғайту арқылы банктің банктік өнімінің бөлінуі. Қазіргі коммерциялық банктер — бұл тікелей кәсіпорындарға, ұйымдарға, сондай-ақ халыққа қызмет ететін банктерді білдіреді. Банктік қызмет - клиенттің қажеттілігін қанағаттандыру нысаны, банк клиентіне қызмет көрсетудің нәтижесі. Коммерциялық банктер негізінен өз клиенттерінің шарушылық қызметтеріне қызмет көрсетумен байланысты несиелік есеп айырысу және қаржылық операциялардың барлық түрлерімен айналысады.

Операцияларды топтай отырып, олармен атқарылатын негізгі қызметтерді былай құруға болады:

- уақытша бос ақшалай қаражаттарды жинақтау (депозиттік операциялар);
- экономиканы және халықты несиелендіру (активтік операциялар);
- қолма-қолсыз есеп айырысуларды ұйымдастыру және жүргізу;
- инвестициялық қызметті;
- клиенттерге басқа да қаржылық қызметтерді көрсету.

Қызметтер аясын кеңейту – барынша таралған филиал желісі арқылы қаржылық өнімдердің/қызметтердің ауқымды жиынтығын ұсыну мүмкіндігін неғұрлым жоғарғы деңгейде пайдалану; клиенттердің негізгі сегменттерінің сұраныстарын барынша толығымен қанағаттандыратын және тұтастай алғанда табыстың өсімін қамтамасыз ететін қызметтерді

дамыту. Қазақстан Халық Банкінің «Мобильдік банкинг» жүйесі – Қазақстандағы ұялы телефон көмегімен карт – шотты басқарудың алғашқы жүйесі.

Банк бәсекелестігі – шартты ұғым, себебі банк нарығында банктер ғана бәсекелеспейді. Банк қызметіне жасалған терең талдаулардың арқасында банктің бәсекелестік қабілеттілігі мен қызметінің тиімділігіне ықпал ететін факторлар ретінде мыналарды бөліп қарастыруға болады:

- капиталдың жеткіліктілігі;
- банктің сенімділік рейтингі;
- банктің беделі;
- банктің бәсекелестік стратегиясы.

Банктік қызметтегі инновациялар елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін бизнесті, халық пен мемлекеттік органдарды біріктіретін ұлттық идеяға айналуға тиіс. Қазіргі таңда Еуразиялық Банк меншікті бөлшек желілерін кеңейту аясында қазақстандық нарықта теңдесі жоқ. Бөлшек қызмет көрсету орталығының (БҚО) жаңа моделін ұсынды.

Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету жолдарының бірі қазіргі заманға сай, тиімді қаржы-банкілік жүйені қалыптастыру болып табылады. ДСҰ-на кіруге мүмкіндік беретін халықаралық экономикадағы Қазақстанның белсенді интеграциясы экономиканың бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату бойынша пәрменді шаралардың жүзеге асуы мен әзірленуін талап етеді. Қазіргі заманға сай әлемде экономикалық міндеттердің тез өзгеруіне байланысты туындаған проблемаларға тез жауап қайтару қажеттілігі туындайды. Сондықтан бұл жерде әр түрлі жағдайларды болжауға арналған қажетті ақпараттарды уақытында алу қажет. Соған байланысты отандық банктер әлемдік экономиканың, капитал нарығының даму тенденциясына байланысты туындаған сұрақтарға ең жуық, жақын қамтамасыз ететін қуатты ақпараттық-аналитикалық орталықтарға мұқтаж болады.

ҚР-ң қаржылық секторындағы қосымша тәуекелдердің туындауы мен қазіргі таңдағы бар проблемалар Үкіметтің және Ұлттық банктің жаңа бастамаларымен шешуін табатын болады. Бұған 2007-2011 жылғы қаржы секторын дамыту тұжырымдамасын жүзеге асыру мүмкіндік туғызады. Жаһандық өзгерістер банк секторында оның бәсекеге қабілеттілігі мен табыстылығын ұлғайтуға көмектесетін жаңа қаржылық құралдардың пайда болуына әсер етеді.

Егер банк секторының бәсекеге қабілеттілігін жаһандық деңгейде қарастырсақ, онда банктің бәсекелесу стратегиясы – қызмет сапасын жоғарылату, шығындарды азайту, инфрақұрылымын дамыту, капиталды ұлғайту арқылы бәсекелестермен күресудің ұзақ мерзімді көрінісі ретінде анықталады. Осының нәтижесінде, банктердегі бәсекелік артықшылық макроэкономикалық көрсеткіштердің өсіміне әкелетін, елдегі қаржы тұрақтылығын жоғарылатады.

Яғни, Қазақстандағы коммерциялық банктердің қызметін кеңейту арқылы банктің бәсекеге қабілеттілігі мен табыстылығын арттыру бағыттарының саны жыл сайын артып келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Банки Казахстана №8, 2012ж. «Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарының жай-күйі туралы» бет. 2
2. Банки Казахстана №1 «О текущей ситуации на финансовом рынке» 2012 ж. стр. 2.
3. Б.А. Көшенова. Ақша, несие, банктер. Валюта қатынастары. Оқу құралы 13 М.А.Бекбенбетова. Менеджмент в банковской системе. Учебное пособие. Тараз:ТарГУ, 2010ж.

ӨНДІРІСТІК КӘСІПОРЫННЫҢ ПЕРСОНАЛЫН ЫНТАЛАНДЫРУДЫҢ ЖАҢАШЫЛ ЖОЛДАРЫ

Камбарова Бакзат Базарғалиевна

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада кәсіби дамудың ынталандыру мәселесі қарастырылады, бұл тек оның элементтерінің анық және желілі байланысымен сипатталатын қызметкерлерді басқарудың жақсы жүйесімен ғана көрінеді.

Түйінді сөздер: кәсіби деңгей, еңбек нәтижелері, кәсіби іс өсімі, еңбек ақы, жұмысшы мүдделері, қызметкерлер дамуы, қызметкерлерді ынталандыру

ИННОВАЦИОННЫЕ СПОСОБЫ МОТИВАЦИИ ПЕРСОНАЛА В ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИХ

Камбарова Бакзат Базарғалиевна

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматривается мотивационное значение профессионального развития, это может проявляться только при хорошо отлаженной системе управления персоналом, характеризующейся четкой и стройной взаимосвязью ее элементов.

Ключевые слова: профессиональный уровень, результаты труда, рост профессионализма, заработной платы, интересов работника, развития персонала, мотивация персонала.

INDUSTRIAL ENTERPRISE INNOVATIVE WAYS TO MOTIVATE STAFF

Kambarova Bakzat Bazargalievna

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the motivational value of professional development is examined can show up only at welldebugged control system a personnel, clear and slender intercommunication of its elements. Development of personnel must be a logical link in this system.

Key words: professional level, labor results, growth of professionalism, wages, employee interests, personnel development, staff motivation.

Кәсіпорындардағы ынталандыру кезіндегі кездесетін мәселелерді зерттеп, диагностика жасау үшін мамандардан құрылған топ бекітілді.

Арнайы дайындалған сауалнама арқылы сөз алмасу жүргізілді. Сауалнама жасырын(аноним) түрде өткізіліп, бірақ не үшін өткізіліп жатқаны ескертілді. Өрбір қатысушыға сауалнама бойынша пікірлерін жазулары өтінілді.Зерттеуге түрлі деңгейдегі қызмет атқаратын 750 жұмысшы қатысты, оның ішінде 445 жұмысшы, 160 қызметші, 75 маман және 70 басшылар болды. Оларға пікірлерін анықтап жазу, позитивті және негативті жақтарынан не сезінетіндерін, мәселелерді айқындап жазу сұралды. Жиынтықталған ақпарат

біріктіріліп, орташа бал есептеліп, қатысушылардың пікірлері теңестіріліп, ең негізгі мәселелер анықталды. [1]

Ынталандыруды басқару жүйесін зерттеу келесідей негізгі бөліктерден құралды: еңбек жағдайлары; еңбекті сақтау және дамыту; еңбекті ұйымдастыру; еңбек шығындарының орынын толтыру жағдайлары; ұжымдық қарым-қатынас.

«Еңбек жағдайлары» бөлігінің ең негізгі мәселелерін анықтау үшін зерттеу нәтижесі септігін тигізді:

- сыйақыға қанағатсыздық(30%), еңбек жағдайының нашарлығы (29%), жұмыс жағдайының тоқтатылу өндіріс үрдісінің (25%);

- жұмыс орынының жабдықталуы;

- жұмыс орындарының санитарлық-гигиеналық жағдайлары (өндірістік ғимараттардағы ауаның ластығына мазалылар(60%), дауыстың қатты шығуына (58%), тұщы судың сапасына қанағатсыздық(54%), және жұмыс киімнің сапасы (44%));

- тұрмыстық қажеттіліктермен қамтамасыз ету (демалыс орындарының болуы, жабдықталуы, тұрмыстық қызметтер көрсетілу, дәрігерлік қызметтер көрсету, жұмыс орынында тамақтануды қамтамасыз ету).

«Еңбекті ұйымдастыру» бөлігі бойынша, жұмыс орындарындағы ең көп мазалайтын факторлар болып:

- жұмыс сипаты (жұмысшылардың көбі, қызметтерін қауырт деп сипаттады);

- жұмыс уақытын бөлудегі теңсіздік (жұмысшылардың жартысынан көбі, олардың жұмыс уақыттары келісілгеннен артық);

- психологиялық қауырттылықтың жоғарылығы (жұмысшылардың 44% жұмыстарынан психологиялық қауырттылықта болатынын сипаттап берді).

«Еңбекті сақтау және дамыту» бөлігінде келесі мәселелік кезеңдер көрсетілген:

- тии кәсіпорындағы қызмет орыны (64% қатысушылар кәсіпорындағы жұмыс орындарын нақ осы сәтте мызғымас деп есептейді, дегенмен ертең не болатынына сенімділіктері жоқ);

- мүмкіндіктерін бөлу жүйесі (қатысқандардың 90 % оның ішінде жұмысшылар, заводтың билікті бөлу жүйесінің дұрыс еместігін, ол кәсіпорынның жұмысына кедергі келтіретінін сипаттады); - жауапкершілікті бөлу жүйесі,

- мансап өсуінің мүмкіндіктері (40% жоғары қатысушылар, өздерінің мансаптарының өсуілеріне мүмкіндіктері барларын хабарласа, қалған 36% қатысушы ешқандай жылғысы келмейтіндерін жеткізді)

Кәсіпорынға жалақыны төлеу жүйесінің талдау әдебиеті негізінде және жасалынған зерттеу нәтижесімен, ИТҚ үшін және жұмысшылар үшін біздер жүйе ойластырып ұсыныс білдірдік, 16 кестеде көрсетілді. [2]

16 Кесте

Жалақы жүйесін өзгерту бойынша ұсыныстар	
ИТҚ	Жұмысшылар
Жалақы туралы ереже бекіту	Бөлім бойынша жоспар орындалмаған жағдайында кәсіпорын басшыларына сыйақы мөлшерлемесін төмендетуге құқық беру

Сыйақы төлеу бойынша қосымша ережелерді ұсыну, кәсіпорын жұмысшыларына қаржылай жәрдем көрсету мақсатында сыйақы қорын енгізе және оларды темір жол дөңгелектерін өндіру жұмысына орнату	Өндірістік нормаларды қайта қарау
сыйақы пайызын қосу, ИТҚ әрбәр жұмысшысына 2 ден 4 ке дейін болу керек	Сыйақы туралы ережелерді жою барысында бір дөңгелекке деген сыйақылық бағасын арттыру
	Темір жол дөңгелегін өндірісіне сыйақылық бағасын төмендету критерийлерін қондыру
	Темір жол дөңгелегін өндіруден кәсіпорын басшысының қосымша қор мөлшерлемесінің тәуелділік шкаласын қондыру

Осы ретте ең бірінші орында жұмысшыларды қызықты жұмыстары үшін ең бірінші орында ауқымды қаражат. Егер жұмысшылар жұмысқа қызығатын болса, оңтайлылық өте жақсы, олар қажеттіліктер деңгейін көтергенді қалар еді. Қызметшілерге біліктілікті арттыруға және білімді жоғарылатуға, көпшілік алдында қарызды өтеуге мүмкіндіктер берген дұрыс.

Осы мекемеде жұмыс істеу оған сыйлылықты ікелетін болса (2-5%), қызметшілер аса бұған ынтызар емес(4-6%), адамдармен тілтабысуға ынталылық төмен (7-8%), адамдарға пайдасын әкелетіні(10%). Өкінішке орай, ұжымда өз еркінен бір шешімге келу тәжірибесі өте төмен, басшылықта осының дамуына ықпал етіп етіп отырады. Сұранысқа ие өнімді өндірудің өзі (78%) төмен, дегенменде кәсіпорын осы жұмысты атқаруға мынадай мүмкіндік сыйлайтын болса да (25%). Істелініп жатқан жұмысқа «Пікірлік бағытта» жұмыс жүргізу қажет, қызметі бойынша мансаптық өсу мүмкіндіктерінің пайда болуы үшін жағдай жасау.

Қатысушылардан жинақталған ақпаратты зерделей келе, өзіндік бағалауға сәйкес талаптар блогы қалыптасты: жоғары айлық және рахат сезім тудыратын, сыйлы қылатын, біліктілікті және білім көтеретін қызықты жұмыс.

Қатысушылардың көбі, кәсіпорынның жоғары деңгейлі жұмыс көрсете алатынына өте сенімді, ол үшін олар талаптары бойынша айлық ақыны жоғарылататын болса, әкімшіліктің әрбір жұмысшыны жұмысы үшін бағалайтын болса қиындық жоқ екенін зерттеу нәтижесі анық көрсетеді.

Қоршаған ортада сыйлы болуға жету, қолдап және дамытуды қажет ететін ынтызарлары байқалады. [3]

Зерттеу нәтижесі уәждеу тізімін құрастырып реттеуге белсенді бағыттар бойынша адамдардың өздерінің көзқарастарымен, (1 - еңбек ақының өте дұрыс мөлшері; 2 - оңтайлы жұмыс жағдайлары; 3 - қызықты іспен шұғылданып, солмен қанағаттану; 4 - мүмкіндіктерінің дамуы және кәсіби жетістіктерге қол жеткізу; 5 - еңбектің шығармашылық қасиеті; 6 - қызметінің немесе мамандығының беделділігі; 7 – кәсіпорынның беделділігі; 8 - кәсіби біліктіліктің(мансаптық) өсу мүмкіндігі; 9 – бос уақыттардың болуы).

Еш күдіксіз, біліктілікті қарастыру кезінде, мамандардың өндіріске ешқандай қатысы жоқ екендігін, ол белгілі бір адамның қызметтік мансабына сәйкес өкілеттілігінде.

Біздің жүргізген зерттеуіміздің негізінде, уәждеу жүйесінің қалыптасуы кезінде 4 бөлікке жинақтауға болатын бірқатар қателіктердің бар екеніне көз жеткіздік: «сыйлықтар-сыйлықтар» төлеу, кепілдендірілген сыйлықақылар, қолжетімсіз бонустық жүйені және өзгенің жұмысы үшін сыйлықақыларды бекіту. Осы топтардың әрқайсысын қарастырайық.

1. *«Сыйлықтар-сыйлықтар» төлеу* орыс елінің экономикасында көптеп кездеседі. Бұл сыйлықақының ерекшелігі болып күтпеген қасиеттер болып табылады. Бұл уәждеу түрі жұмысшылардың адалдығын көтеріп қана қоймайды, оларды келесі жұмыс кезеңінде жұмыстарына белсенді араласулары үшін көмегін тигізеді.

Дегенмен жұмыстың тиімділігі ереже бойынша өспейді. Сыйлықақы нәтиже беру үшін, әрбір қызметші дұрыс түсіну қажет, не үшін сыйлықақы алғанын және келесі кезеңде қандай жұмыс ауқымын орындау қажет екендігін. Олай болмаса сыйлықақы жасау, лоторея билеті секілді болып, оны бергеннен ешқандай пайда бола қоймайды. Тәжірибе кезінде таныс, сыйлықақының есептелуі логарифмдерді қолдана келе және интегралдық есептеулер арқылы жүргізілгенде. Осындай сыйлықақы жүргізу жүйесін түсіну сату менеджеріне және қамтамасыз ету маманына түсіну қиын болатыны айдан анық. Ұсынылған формула әділ және дұрыс, бірақ уәждеу қабілетінсіз болуы мүмкін.

2. *Кепілдендірілген сыйлықақылар* совет үкіметі кезінен келе жатқан уәждік жүйелерді қолданып келе жатқан өнеркәсіптік кәсіпорындарда кездесетін, олардың жұмысшыларының бұл сыйлықақыны жалақының бір бөлігі деп есептейтін жағдай. Металлургия мамандарына істелген сұрақ-жауап кезінде, қанша айлық алатындарын сұрағанда көбісі, айлықтарының мөлшерін өзгермелі бөліктерін қоса алғанда көрсетті, толықп аудырылымды емес. Бұл уәждеу жүйесі жұмысшылардың белгілі-бір нәтижеге жетулері үшін ешқандай көмек көрсетпейтінін көруге болады. Сыйлықақыны олар жақсы жұмыстары үшін бонус ретінде емес, айлықтарының айырылмас бөлігі деп есептейді.

Сонымен қатар кәсіпорын басшылары жалақыны ауыспалы бөлігімен біріктіруге асықпайды, себебі жазалау құрылғысы ретінде де қолданылуы мүмкін.

Заң бойынша жұмыс беруші қызметші жалақысын «кесіп тастай» алмайды, бірақ сыйлықақыдан айыруға мүмкіндігі бар. Осындай жазалаулар жүйелік қасиетке ие емес және ынталандыру харекетіне ешқандай қатысы жоқ.

Мысалға, зерттеп жүрген кәсіпорындардың бірінен (ОАО «Альметеевлық құбыр зауыты») қызметшілердің барлығын жалақыға отырғызып, сыйлықақыны алып тастап дегенмен айлықтарына орташа айлықтан істеген жұмысына қарай қосылатын қылып өсірдік. Жарты жылдан кейін компания басшылары басқарушы жұмысшы топтар тиімді жұмыс жасауды доғарып, бастапқы талаптарын қайтып алғандарын байқады.

3. *Қолжетімсіз бонустар* уәждеу жүйесінің ауыр талаптар арқылы ынталандыру жүйесінің қалыптасуы жұмысшы топты кері уәждеуі мүмкін. Басшылық егер жұмысшыларға олар жауапкершілік алу мүмкін болмайтын жұмыс тапсыратын болса, қажетті нәтиже бәрібір шықпайды. Зерттеу нәтиже кезінде анықталғаны кәсіпорын басшысы өзінің топ-менеджерлері және аумақтық дивизион басшыларына жыл сайын қарапайым талаптар қойған, ол талаптардың орындалуынан олардың жылдық бонустары бөлінетін болған. Мақсаттар тізімі қарапайым – айналымды өсіру, нарықтағы үлес, табыстылықты өсіру, тоқтауларды азайту. Дегенмен бұл алға қойған талаптар өте орындалуы ауыр және оған қол жеткізу мүмкін болмады, сөйтіп топ-менеджерлер оны орындауға да аса талпынған жоқ. Олар ағымдағы жұмыстарына көңіл аударып, тиісті жалақыны алуға, негізгі міндеттерін орындауға ғана ықпалданды. Осы мәселені шешудің бір амалы ынталандырудың шаншыма түрі, яғни әрбір жұмысшының төккен тері үшін және жеткен жетістігі үшін түрлі бонустар белгілеу.

Біздің көзқарасымыз бойынша бұл мәселені, қолжетімсіз мақсатты шешіге болады, егер ол «төменнен-жоғары» орындалатын болса. Сонымен қатар бірігіп араласу ол үдемелі және кері талапты бонустық шкалалар жасалыну қажет. Мысалға, әрбір орындалған

жоспардың үстіне 2% бонус үдемелі шкаламен жүретін болса, ол 10% дан асқаннан кейін, әрбір орындалған талап бойынша бонустар кері есепті шкаламен азая береді. Осы ретте біздер жоспарды азайтып, қағаз бетіне жоспар орындалғанын жазғанша, кері шешім табамыз. Сонымен қатар жоспардың қойылуы жоғарымен қадағаланып отырады. Осы жүйе жақсы нәтижеге жету үшін көмектеседі. [4]

Сонымен қатар осы ретте белгілеу керек, егер компания жұмысшыларға қолжетімсіз жоспарлар қоятын болса, ол келесілерге әсер етуі мүмкін,:

- Менеджмент орынсыздығы;

- Басшылық компания шығынын айлық төлемей азайтқысы келеді, дегенмен (егер мақсат орындалмаса сыйлықақы төленбейді, бірақ компания осы үшін қосымша шығындар жасайды);

- Жұмысшылардың өзіндік бағалауларын көбейтуге мүмкіндік жасайды. Мақсат орындалмайтын болса, ұжым одан артық жұмыс жасамайды. Компанияның жетістікке жеткен жұмысшылары азайса, көбірек ақша төлеу қажет болады, оларды ұстап тұру үшін. Осыған қоса айту керек, жұмысшылардың 90% нәтижеге қол жеткізбегендіктерін өздерінен көрмейді, жоспарды дұрыс құрмады деп топ—менеджерлерді кіналайды. Сол үшін мақсатты орындалуының бағамына өте абайлап қараған жөн. [5]

4. *Басқа жұмыс үшін сыйақы.* Кәсіпорынның кейбір бөлімдерінде қызметкерлердің жұмыс нәтижесі дәстүрлі бизнес көрсеткіштеріне шоғырланған.

Әдетте бұндай жағдайда осы көрсеткіштерге басқа бөлімдердің қызмет көрсеткіштерінің әсері есепке алынбайды. Зерттеуге алынған кәсіпорынның біреуінде басшының алдында табысты ұлғайту мақсатты шарты тұрды. Бұл қойылған шартты орындау мақсатында, арнайы бөлімшелердің жұмысшылары мөлшері табыстың көлеміне байланысты есептелген сыйақымен мадақталды. Осымен қатар, кәсіпорынның сатылым көлеміне тікелей ықпалын тигізетін басқа бөлім қызметкерлерінің жұмыс сапасы қарастырылған жоқ. Осының барысында, маркетингтердің қаржылық нәтиже көрсеткен акциясы бойынша сату бөлімдерінің менеджерлері нақты сыйақымен мадақталған болатын еді. Нәтижесінде топтастырылған келесі екі топ ынталандырылған болатын: табысын жеңіл жолмен тапқан сату бөлімінің жұмысшылары және тиісті сыйықысы жоқтығына байланысты маркетинг бөлімінің арнайы мамандары.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ислямова А.С. Реконструкция предприятия, стратегия и ее реальность \\ҚазЭУ Хабаршысы. 2004, N4, 36б
2. Саханова А.К. Управление человеческими ресурсами в Японии. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конф. Материалдары. Алматы, 2003. Т.2. 293 б
3. «Қ. Р. Индустриалды – инновациялық дамуының 2003-2015 ж. арналған стратегиясы » :Астана-2003
4. Елемесов «Халықаралық экономикалық қатынастар» Алматы 2001 ж
5. Халықаралық маркетинг. – Алматы: «Заң әдебиеті» баспасы – 2006 - 9,7 б.т (бірлескен авторлықпен).

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕМДІК ТУРИЗМНІҢ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

Карибекова Салтанат Абдуләшімқызы,

«Туризм» мамандығының студенті

Снасапина Альбина Серғалиевна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің аға оқытушысы, магистр

Кулумбетова Дина Болатовна

*Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының
кандидаты*

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада Қазақстандағы емдік туризмнің статистикасы қаралып, Ақтөбенің емдік-сауықтыру орталықтары талданып, емдік туризмнің даму жолдары ұсынылады.

Түйінді сөздер: емдік туризм, шипажай, емдік-сауықтыру, балшық, тұзды су, минералды су, климат, қымыз, минералды-бальнеологиялық ресурс

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЛЕЧЕБНОГО ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

Карибекова Салтанат Абдулашимовна,

студент специальности «Туризм»

Снасапина Альбина Серғалиевна

магистр, старший преподаватель Казахско-Русского Международного университета

Кулумбетова Дина Болатовна

*профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного
университета,*

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматривается статистика лечебного туризма Казахстана, проанализированы лечебно-оздоровительные центры Актюбинской области, предложены пути развития лечебного туризма.

Ключевые слова: лечебный туризм, санаторий, лечебно-оздоровительный, грязь, соленые воды, минеральные воды, климат, кумыс, минерально-бальнеологический ресурс

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM IN KAZAKHSTAN

Karibekova Saltanat Abdulachimovna

student of specialty «Tourism»

Snassapina Albina Sergalievna

Master, Senior Lecturer of Kazakh-Russian International University

Kulumbetova Dina Bolatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university

Kazakh-Russian International University, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article disc the statistics of medical tourism of Kazakhstan, analyzed the health centers of Aktobe region, proposed the development of medical tourism.

Key words: medical tourism, sanatorium, treatment, resort, mud, salt water, mineral water, climate, Comus, mineral Spa resource

Емдік туризм бүгінгі таңда туризм индустриясының болашағы зор салаларының бірі болып табылады. Тән және рух саулығына деген сән ХХІ ғасырда емдік-сауықтыру туризмінің аса үлкен қарқынмен дамуына негіз болды. Әлемнің көптеген елдерінде емдік-сауықтыру туризмі жалпы ішкі өнімді қалыптастыруда, халықты жұмыспен қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады, сонымен қатар көлік және байланыс, құрылыс, ауыл шаруашылығы, тұрмыстық тауарлар өндірісі сияқты экономиканың негізгі салаларына орасан зор әсер етеді және әлеуметтік-экономикалық дамудың өзіндік факторы болып есептеледі.

Емдік туризм дегеніміз жұмыстан бос уақытта күнделікті әдетті жерінен тыс жерде белсенді физикалық және психологиялық демалыс арқылы ағзаны қалпына келтіру мақсатында белгілі бір уақытқа өз еркімен саяхат жасау. Емдік-сауықтыру туризмі 20 сағаттан артық 6 ай аралығында айналысуға болады [3].

А.М. Ветитневтің анықтамасы бойынша емдік-сауықтыру туризміне арнайы сауықтыру бағдарламаларының негізінде денсаулықты нығайту және аурудың алдын алуға бағытталған туризм түрі жатады [1]. Сонымен қатар емдік-сауықтыру туризміне физикалық және психологиялық денсаулықты қалпына келтіру мен демалу мақсатындағы туризмді жатқызуға болады. А.В.Бабкин бойынша емдік-сауықтыру туризмі резиденттер мен резидент емес тұлғалардың мемлекет аумағында немесе шет елдерде 24 сағаттан кем емес және 6 айдан аспайтын уақыт аралығында емдік-сауықтыру мақсатында орын ауыстыруын қарастырады және курортологияға негізделеді [2]. Курортология – бұл табиғи емдік факторлар және олардың адам ағзасына әсері мен емдік-сауықтыру мақсатында пайдаланылу әдістері туралы ғылым.

Қазіргі кезде дамыған елдерде емдік-сауықтыру туризмі екі бағытта қалыптасады:

- науқастардың арнайы мекемелерде туристік бағдарламалармен қоса ем қабылдауы;
- дені сау адамдардың арнайы мекемелерде белгілі бір қызметтер алу арқылы физикалық және психологиялық жағдайын қалпына келтіріп, жақсарту мақсатында өзге елдерге саяхат жасауы.

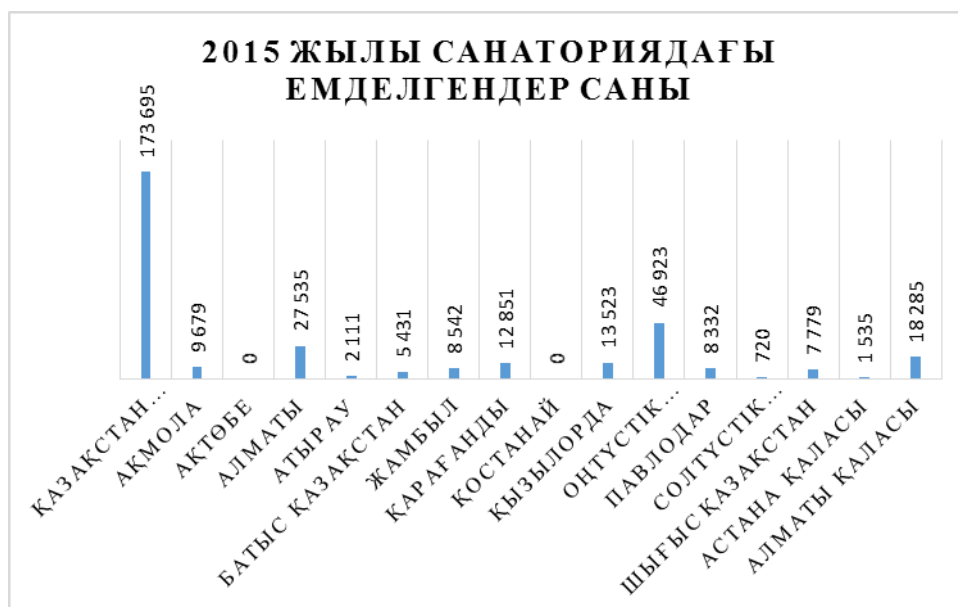
Қазақстанның емдік-сауықтыру орныдарының саны жыл сайын дамуда. Қазіргі таңда елімізде емдік-сауықтыру орталықтарының даму ошағы Оңтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан аймақтары болып табылады. Бұл жерлерде бағалы емдік сулар мен батпақтар көптеп кездеседі [4].

2015 жылғы статистикалық деректер бойынша елде 62 санатория бар, соның ішінде Оңтүстік Қазақстанда 20 санатория, Алматы облысында 13 санатория орналасқан (1-сурет). Елдің оңтүстігінде санаториялардың көп болуын шипалы су мен балшықтардың қайнар көздерінің болуымен түсіндіруге болады. Елдің қалған аудандарында санаториялар саны мардымсыз [5].

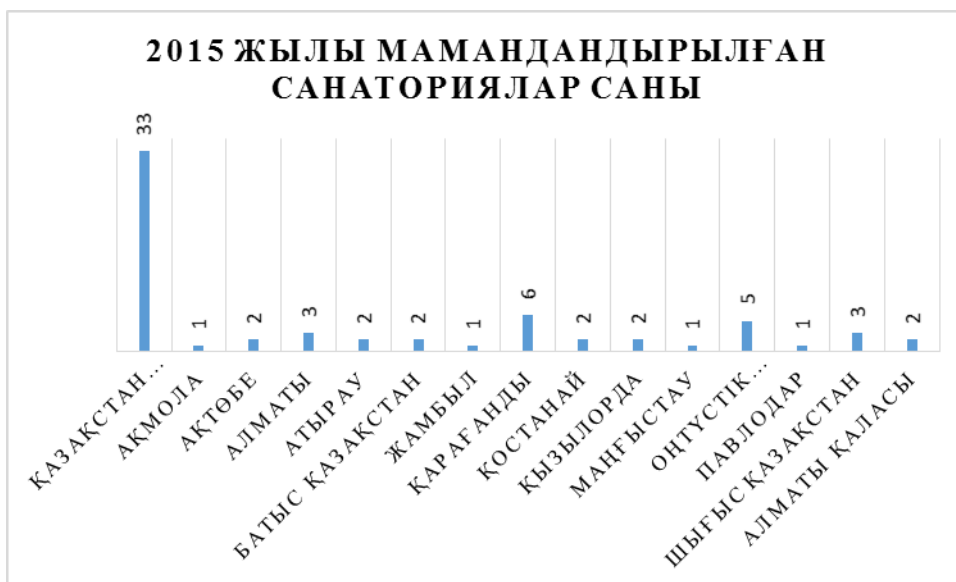
Сурет 1. 2015 жылғы санаториялар саны

Қазақстанда 2015 жылғы статистикалық ақпараттар бойынша санаторияда емделгендер саны 173 695 адамды құрайды (2-сурет), соның ішінде Оңтүстік Қазақстан облысына еліміздің 27 пайыз, Алматы облысына (қаланы қоса алғанда) 26 пайыз халқы барып емделген. Емдік туризмнен түсетін пайданың 50 пайыздан астамы осы аймақтарға тиесілі. Емдік туризм бойынша төменгі көрсеткіштерге Солтүстік Қазақстан, Ақтөбе, Қостанай облыстары ие, бұл аймақтарда емдік туризмді дамыту мәселелері көп болып келеді.

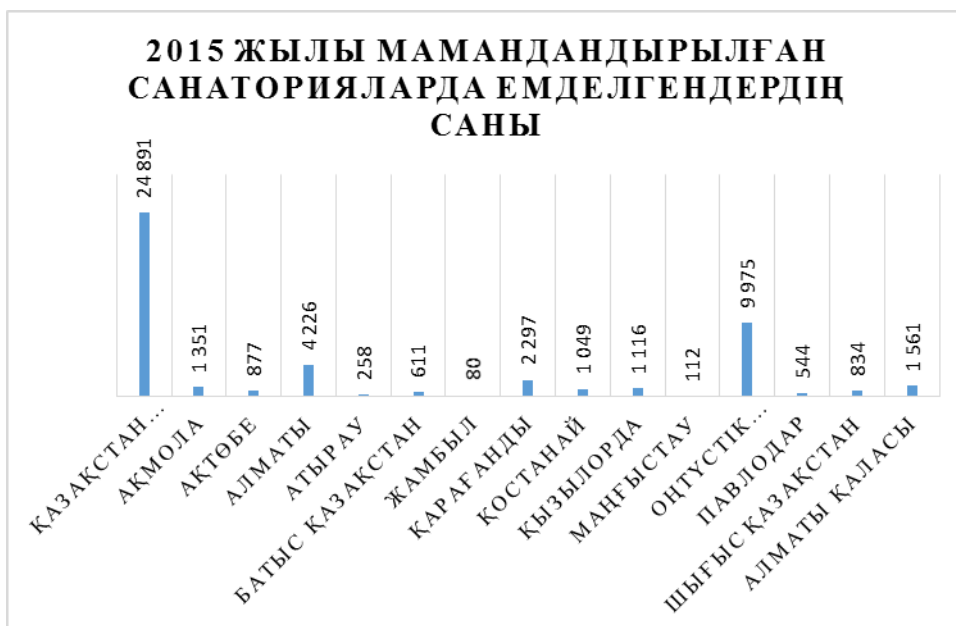
Сурет 2. 2015 жылы санаториядағы емделгендер саны

Қазақстанда 2015 жылы мамандандырылған санаториялар саны 33 болса (3-сурет), соның басым бөлігі еліміздің оңтүстігіне тиесілі. Мамандандырылған санаториялар елде аз, алдағы жылдары осы мамандандырылған санаториялар санын арттыру мәселесі тұр.

Сурет 3. 2015 жылы мамандандырылған санаторийлер жұмысының саны

Қазақстанда 2015 жылы мамандандырылған санаторияларда емделгендердің саны 24 891 адамды құрады (4-сурет). Оңтүстік Қазақстан облысындағы мамандандырылған санаторияларға елдің 50 пайызға жуық халқы барады. Оңтүстік Қазақстанда емдік туризмнің басқа облыстарға қарағанда жақсы дамығанын көруге болады [5].

Сурет 4. 2015 жылы мамандандырылған санаторияларда емделгендер саны

Ақтөбе облысында емдік туризм нашар дамыған. Қазақстанның облыстары бойынша Ақтөбе емдік туризмнен артта қалып отыр. Облыста емдік туризмнің дамуына мүмкіндіктер бар, бірақ ол ресурстар толық көлемде қолданылмай отыр.

Облыстағы «Шипагер» емдеу-сауықтыру орталығы Алға қаласында орналасқан. Кезінде атағы КСРО-ға танымал химия зауытынан қалған бұл санаторий соңғы жылдары келушілердің ықыласына ерекше бөленіп отыр. Оны осында емделушілердің географиясынан-ақ оңай аңғаруға болады. Алға ауданының адамдарымен бөлек, Оңтүстік

Қазақстаннан, Атырау, Маңғыстау облыстарынан келетін демалушылар көп. Ем алушылар әсіресе, жаз айында көбейеді. Себебі – Алғаның қасында орналасқан «Алғабастың» балшығы көптеген науқастың емі болып саналады. Омыртқа, бел, аяқтың сырқырауы, орталық жүйке жүйесін емдеткісі келгендер «Шипагерге» келеді. Сынық пен отадан кейін де тез оңалуға «Алғабастың» балшығының әсері мол. Ал жаз айларында «Шипагерде» балаларда ем алып, демалады. «Алғабастың» балшығы, бұрынғы кезде зауыт ашылған жылдары Алғада Роисман деген еврей дәрігер жұмыс жасаған. Алғаш рет балшықтың емдік қасиетін осы кісі зерттеген.

Шипажай, әсіресе, буын ауруларына ерекше пайдалы. Мұнда емдік шараларға тұзды шахта, парафин, балшық қолданылады. Балшығы Алғаға жақын маңдағы Еркінкүш елді мекенінен әкелінеді екен. Еркінкүштің тұзды суы мен балшығының шипалы екенін тұзға түсушілер ауыздарынан тастамай әңгімелейді [7].

Ақтөбе облысындағы емдік туризмнің тағы бір объектісі Бершұғұр курорты. Курорт Ақтөбе облысында теңіз деңгейінен 400 метр биіктікте Мұғалжар тауының етегінде орналасқан. Климаты: жазы құрғақ континенттік маусымда +24С және қысы өте суық қаңтар айы -16С. Емдеу факторлары – климат пен қымыз. Туберкулезбен сырқаттанған ересек адамдарға арналған қымыз зертханасы бар санаторий.

Ақтөбе қаласындағы «Шағала» санаториясының тарихы 1941 жылдың күзінен басталады. Фашистік әскерлер Қара теңіз жағалауындағы балалар курортына (Евпаторий қ., Харьков қ.) жақындап келе жатқанда, ауру балалар алыстағы тылға-қалаға көшірілді. Осылай 1941 жылдың күзінің аяғында Евпатория сүйек-туберкулезінің «Чайка» санаториясының және Харьков ортопедиялық институтының науқастары Ақтөбе қаласына ауыстырылды. Бомбалау мен эвакуацияның үрейлі жағдайларын басынан өткізген 58 науқас бала алғашқылардың бірі болып көшірілді [6].

1944 жылдың 1 қазанынан бастап Денсаулық сақтау Наркоматының №559 бұйрығы бойынша Ақтөбе сүйек туберкулезінің «Чайка» санаториясы құрылды.

1959 жылдан бастап 1980 жылға дейін санаториядағы сүйек-буын туберкулезімен ауыратын науқастарға емнің хирургиялық әдісі қолданылды. Одан кейін бұл санаторий Қарғалыдағы санаториймен біріктірілді. Яғни бала саны өсті. Қарғалымен біріктірілді де сол кезден бастап Ақтөбе «Чайка» балалар сүйек-өкпе туберкулезінің санаториясы деп аталады. Қазір санаторий облыстық маңызы бар, балалар жыл бойы емделетін (200 керует), Ақтөбе қаласының сыртында шығысқа қарай 11 км жерде экологиялық таза аймақта, Қарғалы өзенінің сол жағалауында орналасқан және жалпы ауданы 62.2 га жер телімін алып жатқан заманауи емдеу-профилактикалық кәсіпорын болып табылады. Аумақ өндірістік кәсіпорындардан алыс, қолайлы микроклиматты және желді өңірде, әдемі ағашты-бұталы аймақта және Қарғалы өзенінен ашық су айдыны алқабында жатыр. Санаторий құрылымдары барлық заманауи талаптарға сай үш клиникалық бөлімше, клиникалық, бактериологиялық және биохимиялық зертхана, рентгенологиялық кабинет бар, оған томографиялық тексеру жүргізу, функционалдық диагностика, стоматологиялық кабинет кіреді. Мұнда тәжірибелі мамандар туберкулезге қарсы арнайы көмек көрсетеді, тубқатынас ошақтарынан келген емделушілерді кешенді тексеруден өткізеді. Бұдан басқа, санаторлық-курорттар факторларды және 6 рет емдік тамақтандыруды пайдаланып, балаларды жалпы сауықтыру жүзеге асырылады. Емдеу шараларын құрайды, сонымен қатар жалпы сауықтыру шаралары: физиотерапия, сылау, ингаляция, фитотерапия, орманға саяхат, суға түсу, қозғалыс ойындары, сонымен бірге теңдестірілген емдік тамақтандыру, осының бәрі жиі ауыратын балалардың жалпы иммунитетін нығайтуға мүмкіндік туғызады [6].

Қазақстанның оңтүстік аймақтары мен Ақтөбе облысын салыстыратын болсақ, Ақтөбе облысында емдік туризм төменгі деңгейде.

Санаторлы-курорттық және жалпы туристік салалардың дамуын тежейтін факторларға ескірген материалды-техникалық база мен инфрақұрылымды, емдік-сауықтыру аймақтарындағы жоспарсыз құрылысты және қазіргі заманға сай мәдени және ойын-сауық мекемелері жүйесінің жоқтығын жатқызуға болады. Көптеген минералды су мен балшық көздерінің жекеменшік кәсіпкерлерге берілуі аса қымбат табиғи ресурстардың мақсатына сай емес пайдаланылуына және санаторлы-курортты мекемелер үшін бағасының артуына алып келді. Сонымен қатар, емдік-сауықтыру туризмінің дамуына кедергі келтіретін мәселелер қатарына:

- қоршаған ортаның ластануы;
- табиғи ландшафттардың деградациясы;
- емдік минералды-бальнеологиялық ресурстардың дұрыс емес пайдаланылуы;
- материалды-техникалық базаның жоғары моралды және физикалық тозуы;
- қызмет көрсету сапасы мен деңгейінің төмендігі;
- табиғи емдік ресурстарды барлау және пайдалану, қазіргі заманғы технологиялық жабдықтарды құру және енгізу саласындағы ғылыми-зерттеу жұмыстарының аздығы;
- санаторлы-курортты кешен үшін мамандарды даярлау және қайта даярлау жүйесінің жетілмегендігі;
- курортты-санаторлы қызметтер бағасын есептеудің бірыңғай жүйесінің жоқтығы, т.б. жатады.

Осы аталған мәселелерді шешудің және Қазақстан аймақтарында емдік-сауықтыру туризмін дамыту шараларын жүзеге асырудың басым бағыттары:

- бірегей табиғи-ресурстық кешенді сақтау;
- шаруашылық және табиғи кешендерді құқықтық бақылау жүйесін қамтамасыз ету;
- табиғи-ресурстық әлеуетті сақтау және қоршаған ортаның экологиялық жағдайын жақсарту (емдік минералды ресурстарды сақтау, өндіріс және тұрмыс қалдықтары мәселесін шешу, атмосфералық ауаны қорғау, су нысандарын ластауды тоқтату, аймақтық орман шаруашылығын қолдау);
- бірыңғай экологиялық мониторинг кешенін ұйымдастыру;
- табиғатты пайдалануды ұйымдастырудың экономикалық механизмдерін енгізу;
- ұлттық туристік-рекреациялық сауықтыру кешендерін жылжытуға бағытталған мемлекеттік маркетингтік бағдарламаларды жүзеге асыру;
- шипажайлы-курортты кешеннің материалды-техникалық базасын жаңартуды және курортология саласында ғылыми зерттеулер жүргізуді мемлекет бюджетінен қаржыландыру;
- шипажайлы-курортты кешеннің түрлі сауықтыру мекемелеріндегі орналастыру орындарының инфрақұрылымына салынатын инвестицияларға салықтық жеңілдіктер жүйесін енгізу;
- халықаралық нарыққа шығу шараларын дамыту, т.б.

Еліміздің ұлттық мүдделеріне сәйкес емдік-сауықтыру туризмін дамытатын аймақтарда халық шаруашылығының өзге де салаларын, сауда-көлік-логистика кешенін, жеңіл және тамақ өнеркәсіптерін, ауыл шаруашылығын дамыту қажет. Әсіресе, қазіргі таңда экологиялық таза тамақ өнімдерін өндірудің инновациялық технологияларын меңгеру мәселесі өзекті, себебі емдік тамақтандыру емдеу үрдісінің маңызды бөлігі болып табылады. Осы аталған салаларды отандық және шетелдік инвестицияларды белсенді тарту арқылы дамытуға мүмкіндік туады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ветитнев А.М., Кусков А.С. Лечебный туризм. М.: Форум, 2010, -348 с.
2. Бабкин А.В. Специальные виды туризма. Ростов н/Д: Феникс, 2008, -295с.

3. Жолдасбеков Ә. Туристiк кешендерде қызмет көрсету: Оқу құралы. – Астана: Фолиант, 2013. – 152 бет.
4. Ердәулетов, С. Р. Туризм географиясы [Текст]: оқу құралы/ С. Р. Ердәулетов; Әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік Ұлттық Университеті. - Алматы : Қазақ университеті, 2011. - 331 б.
5. Stat.gov.kz
6. <http://chayka-aktobe.kz/kz/>
7. Қазақстан Республикасының «Туризмді дамыту тұжырымдамасы». – Астана, 2001.

КӘСІПОРЫНДА ЕҢБЕККЕ ЫНТАЛАНДЫРУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ

Кондратова Акмарал Жанибековна

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52

Бұл мақалада нарықтық экономика жағдайында елімізде кез-келген өндірістің элеуметтік кәсіпорындардағы еңбек мотивациясын ғылыми тұрғыда белгіленген мақсатқа жету үшін зертеу жұмысының еңбек мотивациясының ықпал ету дәрежесі мен маңыздылығын анықтау;

Түйінді сөздер: индивидуалды және топтық мотивация, нарықтағы адам, моральдық күштер, мотив, функционалды біліктілік, қауіпсіздік және тұрақтылық, басқару біліктілігі, кәсіпкерлік креативтік

КОМПАНИИ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ СИСТЕМЫ СТИМУЛОВ

Кондратова Акмарал Жанибековна

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В этой статье, в стране рыночной экономики, мотивация любых производственных предприятий социальных, научная работа для достижения их предполагаемого исследования, чтобы определить степень влияния и значения мотивации труда;

Ключевые слова: индивидуальная и групповая мотивация, рыночные, человеческие, моральные силы, мотив функциональной квалификации, безопасности и стабильности, навыки управления, предпринимательской, творчества

COMPANIES TO IMPROVE THE SYSTEM OF INCENTIVES

Kongratova Akmaral Zhanibekovna

Master's Degree student of speciality «Management»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, in a market economy country, the motivation of any social production enterprises, scientific work to achieve their intended research to determine the degree of influence and importance of work motivation;

Key words: individual and group motivation, market, human, moral forces, the motive of the functional qualification, security and stability, management skills, entrepreneurial, creative

Бүгінгі таңда, Қазақстан Республикасында нарықтық қатынастардың даму жағдайында, ұйымдарды тиімді басқару үшін дамыған мемлекеттер өндіріс немесе қызмет көрсетудің барлық процестерін ғылыми тұрғыда және дұрыс басқарудың арқасында инновация және жаңа технологияларды енгізуде алдыңғы қатарлардан көрінуде. Сондықтан да, шетел мемлекеттерінде, сондай-ақ Қазақстанда басқару проблемалары мемлекеттік деңгейде және жеке әр ұйымдарда қоғам назарындағы жалпыұлттық идея болып қалыптасты. Қазіргі кезде Қазақстан Республикасы экономикалық қатынастардың жаңа шыңдарына шығу үстінде, оның сыртқы экономикалық байланыстары дамып, жаңа сапалық өзгерістерге көшіп

келеді. Қазақстан Республикасын бүгінгі таңда әлемдік қоғамдастық нарықтық экономикадағы мемлекет ретінде мойындап отырғанын атап өту керек, ол ТМД елдерінің ішінде бірінші болып инвестициялық ел рейтингіне ие болды. [1].

Республикамыздың экономикасының өңдеуші салаларындағы экономикалық тиімділіктің төмен болуы бізді елең еткізбей қоймайды. Бұл мәселені шешу барысында түрлі амал-тәсілдерді қолдануға болады. Соның бірі – еңбекті мотивациялау шаралары. Экономикалық тиімділікті жұмыстың жоғары нәтижелілігіне қызыққан жұмысшының өзін немесе өзгелерді қызметке тартуы арқылы көтеруге болары сөзсіз. Олардың істелген еңбектері сәйкесінше бағалануы да тиіс қой. Мәселен, қосымша төлемдер, сыйақылар және өзге де марапаттау шаралары жұмысшылардың көңілін жай қалдырмайтыны даусыз. Басқаша айтқанда, еңбек мотивациясының жеткілікті деңгейде жүзеге асырылуы, дербес алғанда - кәсіпорынның қызметіне, ал жалпы алғанда – ел экономикасына оңтайлы ықпал етеді. Сайып келгенде, бұл еңбек мотивациясы тақырыбының өзектілігін дәлелдейді. Нарықтық экономика жағдайында елімізде кез келген өндірістің әлеуметтік – экономикалық тиімділігін жоғарылатуға мүмкіндік беретін персоналды басқарудың қазіргі кездегі түрлері мен әдістерін тәжірибеде пайдалану мәселелері ерекше мәнге ие болып отыр. [2].

елгіленген мақсатқа жету үшін зертеу жұмысының келесі міндеттер алға қойылады:

- еңбек мотивациясының ықпал ету дәрежесі мен маңыздылығын анықтау;
- кәсіпорынның жалпы тиімділігіне, еңбектің өнімділігіне мотивациялау жүйесі қалай әсер ететіндігін талдау;
- еңбекті мотивациялау жүйесінің артықшылықтары мен кемшіліктерін ескере отырып, кәсіпорындағы персоналды ынталандырудың оңтайлы тәсілдерін қарастыру.

Қазіргі кезде меншік түрі әр түрлі кәсіпорындарда нарықтық қатынастардың дамуы мен кәсіпкерлікті ынталандыруға бағытталған ұйымдық құрылымды басқару әдістері мен түрлерін қайта өзгерту көбінесе тиімсіз және қойылған мақсаттарға жеткізбей отыр. Мұның негізгі себептерінің бірі – елімізде жүргізіліп отырған реформаларды нарықтық экономиканың күрделі мәселелерін жоғары кәсіптік деңгейде, дәстүрлі емес жолмен шешуге қабілеті бар қажетті кадрлардың аздығы. Бұл мәселелерді шешу үшін персоналмен жұмыс істеудің тиісінше жүйесі керек. [3].

Кәсіпорындағы еңбек мотивациясын жетілдіруді ғылыми зерттеу жұмысымының тақырыбы ретінде алғанымның себебі де сол, яғни еңбек мотивациясының маңыздылығына, оның кәсіпорынның экономикалық тиімділігін арттыруға қосатын үлесінің зор екендігіне көз жеткізу.

Еңбек мотивациясы – бұл жұмыскерлердің еңбектік іс – әрекет қызметкерді қанағаттандыратын – қажеттілік: Осы қажеттілікті қанағаттандыру мүмкіндігі бар – игілік; игілікті алуға қажет – еңбектік іс - әрекет; еңбектік іс -әрекетті орындауға байланысты жұмсалған материалдық және моральдық қызметкерлерді ынталандыру (мотивация) – бұл қызметкерлердің жұмыс істеуге ниеті тамақтануды, киім киюді, өз отбасын қамтамасыз етуді; тұрақтылық пен қауіпсіздікті; өзге адамдармен қатынасу; өзін-өзі құрметтеу; мүмкіндіктерін жүзеге асыруды, яғни өз қабілеті мен дарынын дұрыс ескере отырып өз қарамағындағы материалдық мотивация негіздері. [4].

Құптау қызметкерлердің әрекеттеріне дереу және әділ жауап қату түрінде көрінетін жедел түрде болуы керек. Олар өздерінің ерекше жетістіктері тек ескеріліп қана қоймай, оған сыйақы берілетінін сезінуі керек. Атқарылған жұмыстар мен кездейсоқ сыйақының арасы аз уақыт болуы тиіс; уақыт аралығы неғұрлым ұзақ болса, әсерінің тиімділігі төмен болады. Дегенмен, басшылықтың мадақтауы тек уәде түрінде қалмай, жүзеге асырылғаны дұрыс. Қызметкерлерді барлық жұмыстардың аяқталуын күтпестен аралық жетістіктер бойынша ынталандыру керек, себебі үлкен жетістіктерге жету қиын және салыстырмалы сирек болады. Сол себепті оң ынталандыруды аса ұзақ емес уақыт аралығында нығайтып отырған дұрыс. Дегенмен, бұл үшін жалпы тапсырма әркімге атқарған жұмысының нақты көлеміне

сәйкес дұрыс баға мен тиісті сыйақы беру мүмкін болатындай етіп, кезеңдермен бөлінуі және жоспарлануы керек. [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. К. Б. Бердалиев. Менеджмент – Алматы, 2005ж. (205 бет)
2. Т.И. Есполов, Ж.Ж. Сулейменов. Менеджмент – Алматы, 2003ж.(652 бет)
3. Веснин В.Р. основы менеджмента – М: Триада ЛТД, 1996г.(304 бет)
4. Егоршин,А.П. Мотивация трудовой деятельности - ИНФРА-М, 2006г.(168 бет)
5. Қазақстан кәсіпорындарында материалдық ынталандыруды ұйымдастыру //Информациялық-аналитикалық «Саясат» журналы. - Алматы, 2009. - №4. –(0,44 б.т.)

ФИНАНСОВАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ И ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ КАК ХАРАКТЕРИСТИКА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Косивцева Ирина Петровна

Магистрант специальности «Финансы»

Кулумбетова Дина Болатовна

Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует вопросы, связанные с сущностью, экономическим содержанием понятий «финансовое состояние предприятия», «финансовая стабильность предприятия», «финансовая устойчивость предприятия», подходы к трактовке данного термина различных ученых-экономистов.

Ключевые слова: стабильность, финансовая стабильность, финансовая деятельность предприятия, финансовое состояние предприятия, финансовая устойчивость предприятия.

КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫ ЖАҒДАЙЫ ҚАРЖЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МЕН ҚАРЖЫ ОРНЫҚТЫЛЫҒЫНЫҢ МІНЕЗДЕМЕСІ РЕТІНДЕ

Косивцева Ирина Петровна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Кулумбетова Дина Болатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор «кәсіпорынның қаржылық жағдайы», «кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы», «кәсіпорынның қаржылық орнықтылығы» экономикалық мазмұнды ұғымдарымен байланысты, берілген терминдерге әр түрлі ғалым-экономистердің тәсілдемелері қарастырылған.

Түйінді сөздер: тұрақтылық, қаржы тұрақтылығы, кәсіпорынның қаржылық қызметі, кәсіпорынның қаржы жағдайы, кәсіпорынның қаржылық орнықтылығы.

FINANCIAL STABILITY AND FINANCIAL CONSTANCY AS A CHARACTERISTIC OF THE FINANCIAL CONDITION OF AN ENTERPRISE

Kosivceva Irina Petrovna

Master's degree student of specialty «Finances»

Kulumbetova Dina Bolatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the author examines issues with essence and content of "financial condition of enterprise", "financial stability of enterprise", "financial constancy of enterprise" and approaches to the interpretation of this term by various academic economists.

Key words: stability, financial stability, financial activity of enterprise, financial condition of enterprise, financial constancy of enterprise.

Многие отечественные и зарубежные исследователи-экономисты занимались изучением теоретико-методологических проблем обеспечения финансовой стабильности предприятий различных сфер экономики. Профессор А.В. Гукова, доцент И.Д. Аникина и А.В. Киров указывают, что финансовая стабильность организаций, относится к числу важных проблем в финансовом управлении, так как не достаточная финансовая устойчивость может привести к неплатёжеспособности субъекта и отсутствию у него средств для развития производства, а избыточная будет препятствовать развитию организации внедрению инноваций, отягощая затраты организации излишними запасами и резервами. Данные обстоятельства, по их мнению, определяют необходимые организации [1, с.46].

В словаре Ушакова под стабильностью понимается такое состояние системы, при котором она может эффективно функционировать, сохраняя неизменной свою структуру и поддерживая равновесие.

По отношению к социально-экономическим системам термин «финансовая стабильность» непосредственно связан со стабильным финансовым состоянием предприятия, под которым понимается «способность предприятия финансировать свою деятельность» [2].

Финансово - экономическая стабильность предприятия - это состояние системы, которая обладает механизмами по предотвращению и ослаблению негативного воздействия факторов внешней и внутренней среды и способностью сохранять свою устойчивость с учетом выбранной стратегии социально-экономического развития [3].

Финансовое состояние предприятие является условием его активной деятельности и залогом устойчивого положения на рынке [4]. Оно отражает состояние финансовых ресурсов, позволяющих компании свободно маневрировать денежными средствами, осуществлять обеспечение бесперебойного производственного процесса, а также процессов реализации, расширения ассортимента и обновления продукции.

Любой хозяйствующий субъект, как указывают В.В. Ковалев и Вит. В. Ковалев, можно рассматривать как некую социально-экономическую систему, инициирующую потоки ресурсов и преобразующую их в продукцию или услуги, предложение и реализация которых обеспечивают достижение основных целей, определяющих и оправдывающих сам факт создания данного субъекта [5, с.88].

По мнению К.К. Жуйрикова и С.Р. Раимова финансовое состояние предприятия характеризуется размещением и использованием её средств, т.е. активов и источникам и их формированием. Эти сведения её отражаются в бухгалтерском балансе предприятия [6, с.471].

Такого же мнения придерживаются российские учёные-экономисты Э.А. Маркарьян, Д.А. Ендовицкий, Н.П. Любушин, Н.Э. Бабичева, С.Д. Трохина, В.А. Ильина, Т.Ф. Морозова, Г.В. Савицкая и др.

Э.А. Маркарьян указывает, что финансовая деятельность предприятия – это результат взаимодействия элементов системы его финансовых отношений, охватывающих формирование, движение и обеспечение сохранности имущества предприятия, контроль по его использованию [7, с. 236].

Финансовое состояние предприятия с точки зрения Г.В. Савицкой - это экономическая категория, отражающая состояние капитала в процессе его кругооборота и способность субъекта хозяйствования к саморазвитию на фиксированный момент времени [8, с.382]. Она указывает, что на предприятии в процессе его экономической деятельности происходит непрерывный процесс кругооборота капитала, изменяются структура средств и источников их формирования, наличие и потребность в финансовых ресурсах и как следствие финансовое состояние предприятия.

С.Д. Трохина, В.А. Ильина, Т.Ф. Морозова считают, что финансовое состояние предприятия характеризуется системой показателей, отражающих состояние капитала в

процессе его кругооборота, и способность субъекта хозяйствования финансировать свою деятельность на фиксированный момент времени [9, с.37].

Также, финансовое состояние предприятия, по мнению, Д.А. Ендовицкого, Н.П. Любушина и Н.Э. Бабичевой характеризуется обеспеченностью финансовыми ресурсами, необходимыми для её нормального функционирования, целесообразным их размещением и эффективным использованием, финансовыми взаимоотношениями с другими юридическими и физическими лицами, платеже- и кредитоспособностью, финансовой устойчивостью [10, с.7].

В.В. Ковалев и М.Н. Крейнина считают, что стабильность финансового состояния предприятия, обеспечиваемая достаточной долей собственного капитала в составе источников финансирования определяется его финансовой устойчивостью [11, 12].

Учёные-экономисты классифицируют финансовое состояние компании на три (реже четыре) категории: стабильно-устойчивое, неустойчивое и кризисное.

Г.В. Савицкая выделяет три типа финансового состояния предприятия: устойчивое (стабильное), неустойчивое (предкризисное) и кризисное [8, с.383]. Способность предприятия своевременно производить платежи, финансировать свою деятельность на расширенной основе, переносить непредвиденные потрясения и поддерживать свою платёжеспособность в неблагоприятных обстоятельствах свидетельствует о его стабильном финансовом состоянии, и наоборот.

С ней согласны и С.Д. Трохина, В.А. Ильина, Т.Ф. Морозова, которые подчеркивают, что свидетельством устойчивого (стабильного) финансового состояния компании является её способность своевременно производить платежи, финансировать свою деятельность на расширенной основе, переносить непредвиденные потрясения и поддерживать свою платёжеспособность в неблагоприятных обстоятельствах. При этом показателями хозяйственной деятельности предприятия и степени его финансовой устойчивости, численно выражающими риски неблагоприятного развития финансовой ситуации в компании являются финансовые коэффициенты [9, с.37].

О.В. Грищенко выделяет эти же типы финансового состояния компании. О стабильном финансовом состоянии свидетельствует способность предприятия своевременно производить платежи, финансировать свою деятельность на расширенной основе [13].

В. А. Файдушенко классифицирует финансовое состояние предприятий по степени их финансовой стабильности на следующие категории [14, с.82]:

- стабильно устойчивое финансовое состояние. Предприятия, принадлежащие к этой группе, считаются полностью кредитоспособными и платёжеспособными и кредитуются банками без всякого залога на любых условиях. Кроме того, за право предоставления кредита такому предприятию между банками идет конкурентоспособная борьба.

- финансовое состояние не является стабильно устойчивым, но является нормальным. Такие предприятия кредитуются банками на общих условиях, т. е. под залог имущества или под поручительство третьих лиц.

- неудовлетворительное финансовое состояние. Банки с такими предприятиями стараются не работать, так как у них ярко выражена необеспеченность кредитов, низкая рентабельность работы, что не даст возможности таким предприятиям своевременно и в полном объеме возместить взятые в кредит средства.

Г.И. Лазарева подразделяет финансовое состояние организации на четыре типа [15]:

- стабильно устойчивое финансовое состояние. Характеризуется наличием излишка собственных оборотных средств, собственных и долгосрочных источников финансирования запасов и общей величины основных источников покрытия запасов.

- нормальное. Проявляется в том, что появляется недостаток собственных оборотных средств, а два других параметра имеют те же характеристики, что и в случае абсолютной

финансовой устойчивости. Нормальная финансовая устойчивость гарантирует выполнение финансовых обязательств предприятия.

- неустойчивое финансовое состояние. Характеризуется тем, что на предприятии имеется только излишек общей величины основных источников покрытия запасов.

- кризисное финансовое положение. Предприятие является полностью неплатёжеспособным и находится на грани банкротства, так как ключевой элемент оборотных активов «Запасы» не обеспечен источниками финансирования.

Многие авторы рассматривают категорию финансовой стабильности деятельности предприятия с точки зрения способности топ-менеджмента предприятия длительное время эффективно управлять его экономическими ресурсами, используя собственные и привлечённые источники капитала и выполняя кредитные обязательства в установленные сроки.

Например, К.Ш. Дюсембаев считает, что предприятие работает стабильно-устойчиво, если оно обеспечено финансовыми ресурсами, необходимыми при нормальной производственной, коммерческой и других видов деятельности предприятия целесообразно и эффективно их размещает и использует, кредитоспособно и платёжеспособно [16, с.247]. такой же точки зрения придерживаются российские экономисты О.И. Грищенко, Е.Н. Выборова, М.В. Мельник и др.

Исследуя понятие финансовой устойчивости компании ряд отечественных и зарубежных учёных-экономистов признают, что существует множество определений данного понятия. Довольно часто понятие финансовой устойчивости приравнивают к кредитоспособности и платёжеспособности компании или обеспеченности её финансовыми ресурсами. В других источниках под ней подразумевают достижение сбалансированности: активов, капитала и обязательств предприятия, доходов и расходов, денежных потоков. Все эти авторы правы, характеризуя финансовую устойчивость предприятия в узком смысле.

В статье «Финансовая устойчивость предприятия как основополагающий фактор успешного развития бизнеса» российские учёные Е.И. Седова и А.А. Хрисанфова исследуют сущность категории «финансовая устойчивость предприятия» [17, с.158-159].

Они выделили три основных подхода к раскрытию сущности финансовой устойчивости предприятия (рисунок 1).

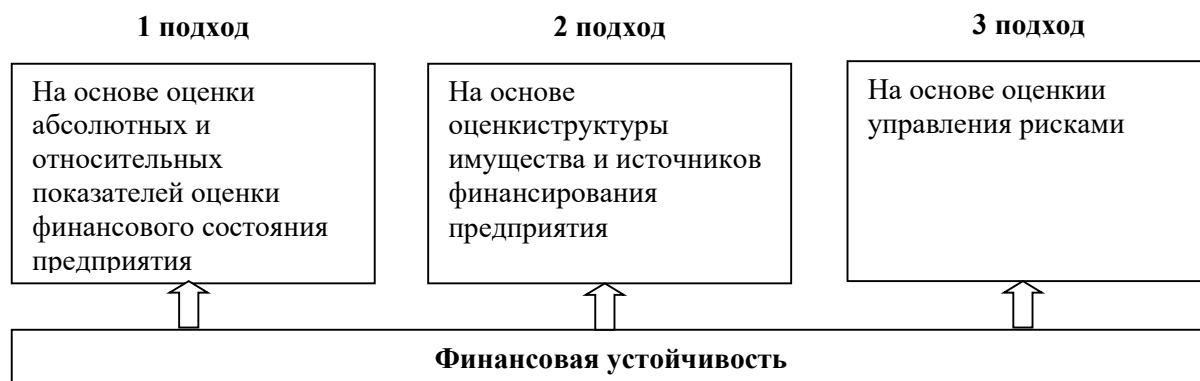

Рисунок 1. Подходы к раскрытию сущности финансовой устойчивости предприятия

Первый подход к раскрытию сущности финансовой устойчивости организации основывается на использовании ряда показателей оценки его финансового состояния, например, платёжеспособность, кредитоспособность, ликвидность, рентабельность, деловая активность и др.

Финансовая устойчивость дает организации возможность развиваться и привлекать дополнительный капитал в случае, если собственных финансовых средств на предприятии недостаточно. Однако привлечение дополнительного заёмного капитала может ограничиваться некоторыми факторами, например, требованием к уровню финансового рычага. Основными критериями финансовой устойчивости организации при её оценке в рамках данного подхода являются как абсолютные показатели (прибыль, собственный капитал и др.), так и относительные (рентабельность капитала, рентабельность деятельности и др.).

Второй подход к пониманию сущности финансовой устойчивости организации основывается на анализе структуры используемого капитала, а не только на оценке его величины. При этом собственный капитал организации можно рассматривать в качестве определенного запаса финансовой прочности. Важнейшей проблемой при рассмотрении понятия финансовой устойчивости является определение общей величины собственного капитала организации и его структуры. Для решения данной задачи применяют расчет величины чистых активов организации в соответствии с методикой международных стандартов финансовой отчетности (МСФО). На уровень финансовой устойчивости предприятия оказывает значительное влияние динамика общей величины чистых активов и полученной прибыли.

Третий подход к раскрытию понятия финансовой устойчивости организации, как указывают Е.И. Седова и А.А. Хрисанфова, является наименее проработанным, поэтому используется реже всего (преимущественно – финансовые организации). В его основе – понимание анализа финансовой устойчивости как механизма защиты предприятия от рисков.

Этот подход целесообразно рассматривать в качестве одного из направлений качественного совершенствования анализа в современных условиях.

Для проведения достоверной оценки финансовой устойчивости организации необходимо использовать данные подходы комплексно, так как деятельность организации следует оценивать, используя целую систему показателей, обозначенных в рамках каждого из перечисленных подходов.

По мнению авторов статьи, финансовая устойчивость предприятия характеризует структуру и состояние активов, а также обеспеченность активов источниками финансирования. Её оценка может осуществляться с помощью абсолютных показателей или относительных показателей – финансовых коэффициентов. Сущностью финансовой устойчивости является обеспеченность затрат и запасов источниками их формирования. Внешним проявлением финансовой устойчивости предприятия является его платёжеспособность и сбалансированность имущества и источников финансирования.

По проведенному нами исследованию можно сделать вывод, что термин финансовая стабильность тесно связан с финансовым состоянием исследуемого хозяйствующего субъекта, определяется его финансовой устойчивостью, сохраняющуюся продолжительный период времени (рисунок 2).

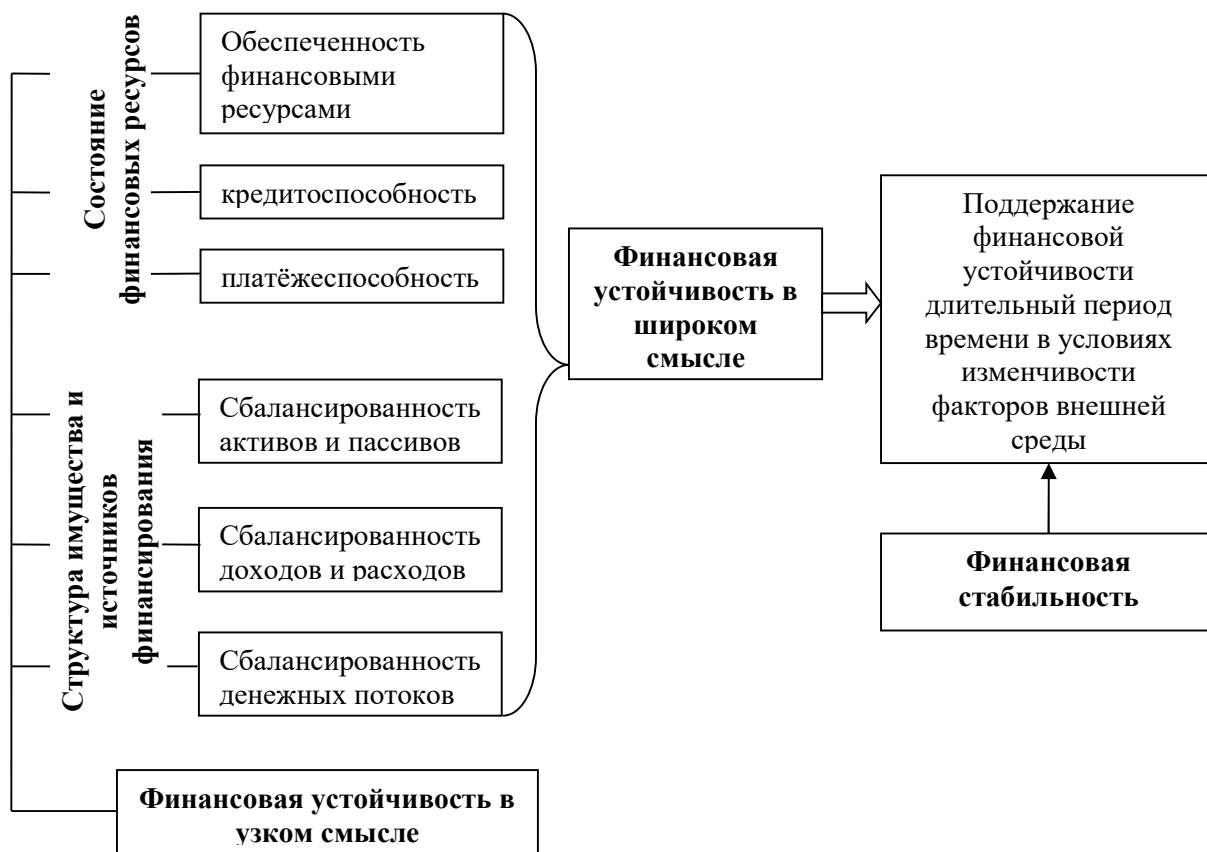

Рисунок 2. Составляющие содержания финансовой стабильности предприятия

Таким образом, финансовой стабильностью по отношению к отдельному предприятию может считаться - построение такой внутренней системы организации производственно-финансовой деятельности, которая обеспечивает продолжительную деятельность на рынке посредством эффективного управления активами предприятия, используя собственные и привлечённые источники капитала в условиях изменчивости факторов внешней среды. Это не возможно без эффективного распределения и использования экономических ресурсов данного предприятия, управления источниками их образования, а также управления финансовыми рисками.

Проще говоря предприятие обладает финансовой стабильностью если имеет внутреннюю систему организации производственно-финансовой деятельности, обеспечивающую её финансовую устойчивость продолжительное время.

Таким образом, авторы используют понятие финансовой стабильности, которую определяют следующим образом:

- способность предприятия продолжать достигать его операционных целей и выполнять его миссию в течение продолжительного времени;
- способность предприятия вести непрерывную производственно-хозяйственную деятельность на рынке посредством эффективного управления финансовыми ресурсами, обеспечивая его кредитоспособность и платёжеспособность;
- построение внутренней системы организации производственно-финансовой деятельности, которая обеспечивает продолжительную деятельность на рынке посредством сбалансированного управления активами предприятия, используя собственные и привлечённые источники капитала в условиях изменчивости факторов внешней среды;

- поддержание финансовой устойчивости длительный период времени в условиях изменчивости факторов внешней среды.

Список использованной литературы:

1. А.В. Гукова, И.Д. Аникина, А.В. Киров. Финансовая устойчивость организации: модель оценки и прогнозирования. С.46-53 // Финансовый менеджмент. – 2013 – №3. Научная электронная библиотека «Elibrary.ru». Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=21013831>
2. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка. М.: Альта-Принт, 2005. - 1216 с.
3. Жмутина А.И. Диагностика финансово – экономической стабильности предприятий. Журнале научных публикаций аспирантов и докторантов. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.jurnal.org/articles/2009/ekon16.html>
4. Быкова Н.Н. Сущность понятия финансового состояния предприятия в трактовке разных авторов // Молодой ученый. - 2016. - №29. - С. 369-372.
5. Ковалев В. В., Ковалев Вит. В. Финансы организаций (предприятий): учеб. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. - 352 с.
6. К.К. Жуйриков, С.Р. Раимов. Корпоративные финансы. Учебник. - Алматы: Алматинская академия экономики и статистики, 2004. - 512 с.
7. Маркарьян, Э.А. Экономический анализ хозяйственной деятельности: учебное пособие / Э. А. Маркарьян, Г. П. Герасименко, С. Э. Маркарьян. - М.: КНОРУС, 2008. - 552 с.
8. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник / Савицкая Г.В. - 6-е изд., испр. и доп. - М.:НИЦ ИНФРА-М, 2016. - 378 с.
9. Трохина С.Д., Ильина В.А., Морозова Т.Ф. Управление финансовым состоянием предприятия // Финансовый менеджмент. 2008. - №1. – С. 34-47.
10. Финансовый анализ: учебник / Д.А. Ендовицкий, Н.П. Любушин, Н.Э. Бабичева. - 3-е изд., перераб. - М.: КНОРУС, 2016. - 300 с. - (Бакалавриат и магистратура).
11. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. - М.: финансы и статистика, 2011. - 768 с.
12. М.Н. Крейнина. Финансовая устойчивость предприятия: оценка и принятие решений. Электронная библиотека «Dis.ru». Режим доступа: <http://dis.ru/library/551/22441/>
13. О.В. Грищенко. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Специализированный интернет-портал «Planovik.ru» Режим доступа: http://planovik.ru/finance/19/8_0.htm
14. В.А. Файдушенко. Финансовый анализ: теория и практика. Учебное пособие. – Хабаровск: Изд-во Хабар.гос. тех. ун-та, 2013 – 190с. – с. 82
15. Лазарева Г.И. Абсолютные и относительные показатели финансовой устойчивости предприятия. Электронная библиотека «Rusnauka.com». Режим доступа: http://www.rusnauka.com/29_NIOXXI_2012/Economics/3_118560.doc.htm
16. Дюсембаев К. Ш. Анализ финансовой отчетности: Учебник. –Алматы: Экономика, 2009. – 366 с.
17. Е.И. Седова и А.А. Хрисанфова. Финансовая устойчивость предприятия как основополагающий фактор успешного развития бизнеса. // Вестник университета (Государственный университет управления). – 2016 - №11. – С.157-161

ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ И МЕХАНИЗМЫ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛИЗАЦИИ

Косивцева Ирина Петровна

Магистрант специальности «Финансы»

Кулумбетова Дина Болатовна

*Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного
университета*

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует основные внутренние и внешние факторы, влияющие на финансовую устойчивость компании и основные виды внутренних механизмов финансовой стабилизации.

Ключевые слова: финансовая стабильность, финансовое состояние предприятия, финансовая устойчивость предприятия, внутрифирменные отношения, внешняя бизнес – среда, механизмы финансовой стабилизации.

КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫ ОРНЫҚТЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ҚАРЖЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ МЕХАНИЗМІ

Косивцева Ирина Петровна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Кулумбетова Дина Болатовна

*Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының
кандидаты*

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Осы мақалада компанияның қаржылық тұрақтылығына әсер ететін негізгі ішкі және сыртқы факторлар және қаржы тұрақтылығының негізгі механизмінің түрлері қарастырылған.

Түйінді сөздер: қаржылық тұрақтылық, кәсіпорынның қаржылық жағдайы, кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы, фирма ішіндегі қарым-қатынас, сыртқы бизнес орта, қаржы тұрақтылығының механизмі.

FINANCIAL STABILITY OF ENTERPRISE AND MECHANISMS OF FINANCIAL STABILIZATION

Kosivceva Irina Petrovna

Master's degree student of specialty «Finance»

Kulumbetova Dina Bolatovna

*Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

In this article the author examines the main internal and external factors affecting the company's financial constancy and the main types of internal mechanisms of financial stabilization.

Key words: financial stability, financial condition of enterprise, financial stability of enterprise, intrafirm relations, external business environment, financial stabilization mechanisms.

Экономическая стагнация, следующая за системным экономическим и финансовым кризисом является безусловно негативным фактором, оказывающим воздействие на функционирование предприятия. В последние годы наблюдалось сокращение темпов роста всех основных отраслей экономики Казахстана, сокращение кредитования экономики, замедление притока инвестиций, дефицит ликвидности и корректировка доходов и внутренних цен [1]. В настоящее время наблюдается постепенный переход экономики к восстановлению, улучшения условий привлечения заёмных средств, однако данный тренд неустойчив и во многом зависит от стабильности внешнеэкономических условий.

В этих условиях обеспечению финансовой стабильности предприятия на основе функционирования эффективной системы управления финансами, осуществляющей распределение и контроль использования материальных и финансовых ресурсов, должно уделяться особое внимание. Такая система позволяет руководителям своевременно и адекватно реагировать на изменение внешних и внутренних условий и согласовывать с ними финансово-хозяйственную деятельность предприятия [2].

Финансовая стабильность хозяйствующего субъекта является важнейшей характеристикой его экономической деятельности. Достижение компанией финансовой стабильности относятся к числу наиболее важных направлений финансовой политики предприятия, направленной на обеспеченность финансовыми ресурсами, необходимыми для нормального функционирования предприятия, целесообразностью их размещения и эффективностью использования, финансовыми взаимоотношениями с другими юридическими и физическими лицами, платёжеспособностью и финансовой устойчивостью [3].

Необходимым инструментом управления системой финансовых отношений на уровне отдельного предприятия в условиях рынка, как указывают К.К. Жуйриков, С.Р. Раимов, является четкое понимание взаимосвязи всех факторов, влияющих на общий уровень финансового состояния [4, с.3].

В зависимости от степени экономической самостоятельности, и организационной целостности предприятия все эти факторы можно разделить на две категории: внутри фирменные отношения (внутренние факторы) и отношения с внешней бизнес – средой (внешние факторы).

К основным внутренним факторам, влияющим на финансовую устойчивость компании, по словам М.Д. Путиловой можно отнести [5, с.75]:

- основные экономические характеристики, доминирующие в отрасли, в которой функционирует предприятие;
- состав и структура выпускаемой предприятием продукции, выполняемых работ и оказываемых услуг;
- динамика и структура издержек обращения (производства) в сравнении с доходами;
- состав и структура активов (особенно запасов и дебиторской задолженности);
- состав и структура финансовых ресурсов (собственного и заёмного капитала).

Внешняя устойчивость по отношению к предприятию определяется стабильностью экономической среды, в условиях которой осуществляется деятельность предприятия. Достигается она соответствующей системой управления рыночной экономикой в масштабах всего государства [5, с.75-76].

Основные факторы, влияющие на финансовую устойчивость компании, схематично указаны на рисунке 3.

Рисунок 3. Факторы, влияющие на финансовую устойчивость компании

Таким образом, внешняя бизнес-среда является источником возникновения понятие не может оказывать влияние на внешние финансовые риски, оно может только предвидеть и учитывать их в своей деятельности [4, с.96].

Источником внутренних рисков является самопредприятие. Данные риски могут быть обусловлены:

- неквалифицированным финансовым менеджментом на предприятии;
- не эффективной структурой активов предприятия;
- неправильной оценкой хозяйственных партнеров;
- чрезмерной приверженностью руководства предприятия к рисковым финансовым операциям и другими аналогичными факторами.

Некоторые авторы предлагают учитывать среди внутренних факторов, влияющих на финансовую устойчивость предприятия, такой фактор, как образование и квалификация кадров, так как именно от управленческих решений персонала высшего звена зависит развитие и процветание организации как в краткосрочном, так и в долгосрочном периодах [6, с. 160].

В современных условиях развития экономики Казахстана отрицательное влияние на финансовое состояние компаний оказывают следующие факторы [4, с. 289]:

- занижение балансовой стоимости основных производственных фондов и размера начисляемой амортизации;
- занижение реальной себестоимости реализуемой продукции и услуг из-за отсутствия порядка индексации на коэффициент роста сырья выхцени как результат этого – перекачивание оборотных средств взавышенную прибыль, изымаемую в бюджет;
- обесценивание всех видов дохода предприятия в результате падения курса рубля;
- изъятие в бюджет авансовых платежей до получения фактической прибыли.

Финансовая стабильность является базой принятия решений по развитию и совершенствованию функционирования предприятия [6]. Она также важна для экономических партнеров, сотрудничающих с данным хозяйствующим субъектом. Очевидно, поэтому обеспечение финансовой устойчивости является важнейшей задачей финансовых служб и администрации предприятия, условием успешности его внутренних и внешних взаимодействий.

Основными видами внутренних механизмов финансовой стабилизации организации по словам Р.Е. Джаншанло, являются: оперативный, тактический и стратегический [7].

Оперативный механизм финансовой стабилизации представляет собой систему мер, направленную, с одной стороны, на уменьшение размера текущих внешних и внутренних финансовых обязательств организации в краткосрочном периоде, а с другой стороны, – на увеличение суммы денежных активов, обеспечивающих срочное погашение этих обязательств. Принцип «отсечения лишнего», лежащий в основе этого механизма, определяет необходимость сокращения размеров как текущих потребностей (вызывающих соответствующие финансовые обязательства), так и отдельных видов ликвидных активов (с целью их срочной конверсии в денежную форму).

Тактический механизм финансовой стабилизации представляет собой систему мер, направленных на достижение финансового равновесия организации в предстоящем периоде.

Стратегический механизм финансовой стабилизации представляет собой систему мер, направленных на поддержание достигнутого финансового равновесия организации в длительном периоде. Этот механизм базируется на использовании модели устойчивого экономического роста организации, обеспечиваемого основными параметрами её финансовой стратегии.

Таким образом, финансовое состояние организации характеризуется размещением и использованием средств (активов) и источниками их формирования (собственного капитала и обязательств, т.е. пассивов). Для оценки финансового состояния предприятия проводится финансовый анализ. Анализ может служить для оценки реального финансового состояния предприятия, поскольку позволяет в меньшей степени полагаться на догадки, предчувствия и интуицию, уменьшить неизбежную неопределенность, которая присутствует в любом процессе принятия решения.

В зависимости от степени экономической самостоятельности, организационной целостности хозяйствующего субъекта и действующих рисков факторы, влияющие на его финансовую стабильность подразделяют на внутри фирменные отношения (внутренние факторы) и отношения с внешней бизнес – средой (внешние факторы). Источником возникновения внешних рисков, независимых от деятельности экономического агента является внешняя бизнес-среда, источником внутренних рисков является самопредприятие.

В целях обеспечения эффективного функционирования хозяйствующего субъекта и достижения им финансовой стабильности разрабатывается система мер по развитию и совершенствованию функционирования предприятия в соответствии с финансовой политикой предприятия, основанной на комплексе управленческих решений, практическая реализация которых способна обеспечить режим стабильного функционирования и устойчивого развития хозяйствующего субъекта.

Список использованной литературы:

1. Казахстан: Затяжной путь к восстановлению. https://forbes.kz/process/expertise/kazakhstan_zatyajnoy_put_k_vosstanovleniyu
2. Шишкина Н.В., Коротеев А.Н. Достижение финансовой устойчивости предприятий как фактор стабилизации экономики. // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. Научная электронная библиотека «КиберЛенинка». Режим доступа:

<http://cyberleninka.ru/article/n/dostizhenie-finansovoy-ustoychivosti-predpriyatiy-kak-faktor-stabilizatsii-ekonomiki>

3. О.В. Грищенко. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Специализированный интернет-портал «Planovik.ru» Режим доступа: http://planovik.ru/finance/19/8_0.htm

4. К.К. Жуйриков, С.Р. Раимов. Корпоративные финансы. Учебник. - Алматы: Алматинская академия экономики и статистики, 2004. - 512 с.

5. М.Д. Путилова. Факторы финансовой устойчивости предприятия. // Вестник Южно-Уральского государственного университета, № 20 (196). – 2012. С. 75-79

6. Н.Б. Пастухова. Характеристика показателей финансовой устойчивости организаций реального сектора экономики. // Аудит и финансовый анализ. – 2009 - №6. Режим доступа: <http://www.auditfin.com/fin/2009/6/Pastuhova/Pastuhova%20.pdf>

7. Р.Е. Джаншанло. Механизмы финансовой стабилизации организации в кризисных условиях [Электронный ресурс] / Р.Е. Джаншанло. // ҚазЭУхабаршысы. 2010. № 6. С. 253-262. Электронная библиотека. Режим доступа: <https://articlekz.com/article/14175>

ОРГАНИЗАЦИЯ КОРПОРАТИВНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ EVENT-АГЕНТСТВА

Көшім Айнур

студент специальности «Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды»

Дюсегалиева Салтанат Борангалиевна

доцент кафедры экономики, менеджмента и сервиса

Казахско-Русский Международный Университет, РК, 030006 г. Актобе, Айтеке би, 52

В статье рассматривается event-менеджмент – как особая разновидность индустрии развлечений, туризма и маркетинга. Рассмотрена классификация ивентов и основные факторы успеха корпоративного праздника

Ключевые слова: Event-менеджмент, event-агентство, корпоративные мероприятия, пресс-конференции, презентации, промакции, BTL-акции

КОРПОРАТИВТІ ІС-ШАРАЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ ҚЫЗМЕТ EVENT-АГЕНТТІГІ

Көшім Айнұр

"Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау" мамандығының студенті

Дюсегалиева Салтанат Борангалиевна

Экономика, менеджмент және сервис кафедрасының доценті

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, ҚР, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада event-менеджмент – туризм және маркетингтің, ойын-сауық индустриясының ерекше бір түрі ретінде қарастырылады. ивенттердің классификациясы және корпоративтік мерекелердегі табыстың негізгі факторлары қарастырылған

Түйінді сөздер: "Event-менеджмент, event-агенттік, корпоративтік іс-шаралар, пресс-конференциялар, презентациялар, промакциялар, BTL-акциялар

ORGANIZATION OF CORPORATE EVENTS AS ONE OF THE ACTIVITIES OF THE EVENT-AGENCY

Koshim Ainur

student of specialty "life Safety and environmental protection"

Dyussegaliyeva Saltanat Borangaliyeva

Associate Professor at the Department of Economics, Management and Service

Kazakh-Russian international University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article deals with event management- as a specific form of entertainment, tourism and marketing. The classification of events and key success factors of the corporate occasion.

Key words: Event management, event Agency, corporate events, press conferences, presentations, promaktiv, BTL-actions

Event-менеджмент – это особая разновидность индустрии развлечений, туризма и маркетинга, которая значительно выросла за последние несколько лет. Число организаций, занятых в этом бизнесе, увеличилось не только в Казахстане, но и по всему миру. В

индустрию также вовлечено множество фрилансеров. Сама же отрасль стремительно расширяется, захватывая всё новые и новые территории и сферы.

Event – management оказывает полный спектр услуг по: организации корпоративных событий (корпоративные праздники для клиентов и партнеров, внутрикорпоративные праздники, юбилеи фирм, приемы, фуршеты, выездные мероприятия, корпоративные уик-энды, программы team building и пр.) [1]

Существует следующий хит-парад ивентов:

1 Мероприятия, конкретно приносящие прибыль. К ним можно отнести некие семинары и конференции, фестивали, выставки, концерты, аукционы, спортивные соревнования.

2 Самоокупающиеся мероприятия. Это случаи, когда организация не ставит впереди себя цели извлечь выгоду из самого мероприятия, но не желает в особенности тратиться на его проведение, другими словами покрывать издержки из собственных средств. Организатор стремится свести к одному уровню доходы и расходы мероприятия. Регистрационный взнос для участников выступает некоторым имущественным цензом, отсекая празднотлюбивопытствующую аудиторию. Такие мероприятия почаще проводят организаторы, чей профиль - не ивент - менеджмент. Сюда можно отнести некие конференции (научные и проф) и семинары (консультационные либо проводимые с целью рекламы продуктов либо услуг), также городские празднички, спортивные соревнования, деловые завтраки.

3 Мероприятия, опосредованно приносящие прибыль. Это пресс-конференции, презентации, промоакции, BTL-акции, мероприятия по стимулированию продаж, мероприятия для партнеров, городские празднички, открытия новейших торговых центров и тому схожее. Само мероприятие остается затратным для организации, но качество его проведения влияет на реализации главных продуктов и услуг организации [2].

4 Бесприбыльные либо планомерно убыточные мероприятия. Сюда мы отнесем праздничные приемы, юбилеи, женитьбы, дни рождения и т.д.. Мероприятия не преследуют коммерческой цели, прибыли нет, но по определенным причинам организация их проводит.

Один из основных факторов успеха корпоративного праздника - формулирование цели проведения мероприятия. Праздник должен укреплять корпоративный дух компании, сплачивать группу работающих людей в коллектив, в команду единомышленников. Повод для организации торжества может быть любым, главное, чтобы он подчеркивал достижение рубежа, важного для всех сотрудников.

Таким рубежом или вехой могут быть:

- годовщина или юбилей компании;
- успешное завершение этапа деятельности или бизнес-проекта;
- открытие нового подразделения (филиала, офиса, площадки, завода, магазина, торгового центра, ресторана и т. д.);
- слияние нескольких компаний;
- день рождения (юбилей) топ-менеджера или собственника компании;
- принятие новой стратегии развития;
- представление нового руководителя;
- презентация нового вида товара (услуги), нового бренда;
- традиционные праздники: Новый год, 23 февраля, 8 Марта, профессиональный праздник и т. п.

Определив цели проведения праздника, необходимо решить, для кого предназначается данное торжественное мероприятие:

1. для всего коллектива компании (включая технический персонал);
2. для сотрудников (за исключением технического персонала), клиентов, партнеров и гостей;

3. для сотрудников, клиентов, партнеров, учредителей, акционеров, потенциальных партнеров, чиновников профильных ведомств, политиков и др. В этом случае желательно также присутствие представителей СМИ [3].

Вечеринка, на которую собрались только сотрудники компании, может сопровождаться конференсом одного из них. Этот человек должен уметь привлекать к себе внимание, четко излагать свои мысли, быть остроумным, открытым, с хорошей дикцией. Если на праздник приглашены VIP-гости и конкуренты, необходимо нанять ведущего-профессионала. Варианты выбора в этом случае:

1. известный телеведущий (однако услуги такого специалиста весьма дороги);
2. клубный ведущий (достаточно качественно работает с отдельными группами людей, но не всегда может уловить и транслировать корпоративный дух компании);
3. конференсье (незаменим при ведении официальной части, но редко бывает хорошим организатором шуточных конкурсов);
4. тамада (его приглашение целесообразно только в том случае, если у этого человека есть значительный опыт проведения корпоративных торжеств);
5. ди-джей (уместен только в молодежном коллективе);
6. спортивный комментатор (полезен, если не менее одной трети праздника занимают спортивные игры).

Лучший вариант - так называемые игровые ведущие, услуги которых предоставляют ивент-агентства.

К ведущему выдвигается ряд требований. Он должен осознавать, что гости праздника воспринимают его как главного организатора, поскольку именно он - основное действующее лицо, любая его оплошность может перечеркнуть труд многих людей, задействованных в подготовке торжества. Поэтому с этой ролью справится лишь собранный и ответственный человек, всегда открытый по отношению к участникам праздника, чувствующий настроение аудитории. Задача ведущего - встретить и разместить (рассадить) гостей, придерживаться сценария, но в то же время быть готовым к его корректировке.

Явный признак плохой организации праздника и непрофессионализма ведущего - образование «групп по интересам», на которые разбивается коллектив, игнорируя усилия организаторов. Назойливый конференс недопустим: ваши сотрудники собрались не для того, чтобы выполнять команды «массовика-затейника», а в первую очередь, чтобы интересно, весело отдохнуть в своем коллективе. Программа корпоративной вечеринки должна быть приятной и участие в ней - непринужденным для всех приглашенных.

1. Игры и конкурсы

После окончательного утверждения сценарного плана и определения количества конкурсов, игр и прочего необходимо установить, какой расходный материал и инвентарь требуются для их проведения. Оборудование для игровых мероприятий можно закупить либо взять в аренду у ивент-агентства.

Если неформальная встреча сотрудников организована с выездом на природу, конкурсы должны максимально использовать открытое пространство. В зависимости от возраста и физической формы участников рекомендуется включить в программу спортивные соревнования (например, футбол, баскетбол или гандбол). Команды лучше всего формировать из сотрудников крупных структурных подразделений (предположим, фронт-офис против бэк-офиса).

Наибольшее внимание рекомендуется уделить правильной организации и эффективности первых конкурсов на празднике. Они служат рекламой всей конкурсной программы, поэтому круг участвующих нужно определить заранее. Эти мероприятия не должны быть трудными, а тем более, изнурительными, тогда на протяжении всего праздника в «соревнования» можно вовлечь практически весь коллектив. После проведения четырех – пяти конкурсов внимание к этой части программы ослабевает, поэтому стоит чередовать их с

выступлениями приглашенных артистов, спичами гостей и т. п. Командные и одиночные конкурсы тоже следует чередовать.

Уместно продумать вовлечение сотрудников в танцевальные номера. Эта программа должна учитывать вкусы и интересы всех приглашенных. Возможно проведение караоке с вручением призов или шуточных удостоверений - например, «поющий директор».

2. Банкет.

Не рекомендуется удерживать участников за столом более 1,5 ч. Прием пищи и потребление напитков не должны быть самоцелью праздника! В то же время конкурсы, игры и соревнования не следует проводить менее чем через полчаса после того, как приглашенные приступили к трапезе - гостям нужно дать возможность продегустировать блюда и напитки.

После праздника. На следующий день после праздника (или на протяжении трех – четырех дней, если приглашенных было очень много) необходимо поблагодарить VIP-гостей за участие в нем (обязательно в письменной форме)[4].

Подготовительные работы к корпоративной вечеринке необходимо начинать не менее чем за два месяца до даты ее проведения. Заказ услуг «под ключ» в ивент-компании также нужно направлять заблаговременно - не менее чем за месяц до планируемого торжества. Хорошо организованное мероприятие надолго останется в памяти сотрудников как свидетельство заботы о них со стороны руководства, послужит стимулом к добросовестной коллективной работе и проявлению творчества, а также заметно повысит имидж компании. Правильный подход к организации неформального общения действительно способен превратить сотрудничество коллег в настоящую командную работу. Однако, чтобы корпоративный праздник стал мотиватором, сплачивающим коллектив, необходимо очень серьезно подойти к организации такого мероприятия. Это большой труд, в котором важна каждая мелочь, иначе все затраты компании на праздник могут оказаться «выброшенными деньгами».

К организации неформальных мероприятий следует относиться с предельной ответственностью, ведь настроение, созданное праздником, напрямую влияет на микроклимат в коллективе, на трудовой оптимизм сотрудников, на их веру в перспективы того дела, которым они занимаются.

Список использованной литературы:

1. Горкина М. Пять шагов от менеджера до PR- директора. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2016.
2. Джи Б. Имидж фирмы: Планирование, формирование, продвижение. – СПб., 2010.
3. Марк Сандер. Ивент-менеджмент. Организация развлекательных мероприятий.
4. Шумович А., Бернов А.. Смешать, но не взбалтывать. Рецепты организации мероприятий. – М., 2016.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МҰРАЖАЙЛАР ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кулумбетова Дина Болатовна

*Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының
кандидаты,*

Снасапина Альбина Серғалиевна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің аға оқытушысы, магистр

Оразалы Медет Базарбайұлы, Наурызбаева Айгерим Еркеновна

«Туризм» мамандығының студенттері

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада Қазақстан Республикасындағы мұражай қызметінің қазіргі жағдайы қаралған, соның ішінде мұражайлар саны, мұражайлардың өсуі, Қазақстандағы мұражайлардың түрлері бойынша бөлінуі, мұражайлардың облыс бойынша көрсеткіштері, негізгі қордағы экспонаттар саны, мұражайға келушілер саны қаралған. Қазақстандағы мұражайлар қызметінің даму мәселелері анықталып, ұсыныстар жасалған.

Түйінді сөздер: мұражай, жаратылыстану мұражайы, өлкетану, тарихи экспонат, келушілер, көрме

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУЗЕЕВ В КАЗАХСТАНЕ

Кулумбетова Дина Болатовна

*профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного
университета,*

Снасапина Альбина Серғалиевна

магистр, старший преподаватель Казахско-Русского Международного университета

Оразалы Медет Базарбаевич, Наурызбаева Айгерим Еркеновна

студенты специальности «Туризм»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Ақтөбе, ул.Айтеке би, 52

В статье рассматривается современная оценка деятельности музеев в Республике Казахстан (основные статистические данные, в том числе – по областям), классификация музеев в Казахстане. Выявлены проблемы деятельности музеев в Казахстане, предложены рекомендации.

Ключевые слова: музей, музей естествознания, краеведение, исторический экспонат, посетители, выставка

CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT ACTIVITIES OF MUSEUMS IN KAZAKHSTAN

Kulumbetova Dina Bolatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university

Snassapina Albina Sergalievna

Master, Senior Lecturer of Kazakh-Russian International University

Orazaly Medet Bazarbaievich, Naurzbaeva Aigerim Erkenovna

Students of specialty «Tourism»

The article discusses the current activities of museums in the Republic of Kazakhstan, of which number of museums, the growth of museums division of museums in Kazakhstan, indicators of museums by regions, the number of exhibits in the main Fund, the number of visitors to the Museum. Identified problems of activities of museums in Kazakhstan, proposed recommendations.

Key words: museum, museum of natural history, local history, historical exhibit, visitors of the exhibition, exhibition

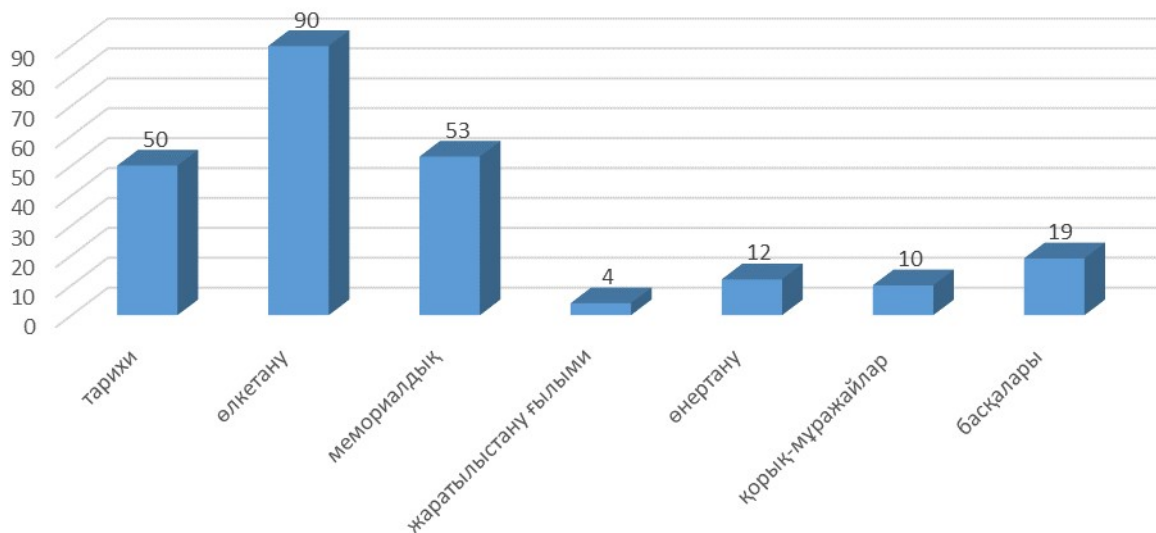
Қазіргі таңда әлем мемлекеттері арасынан мұражайы жоқ елді кездестіру мүмкін емес. Әр елдің мемлекеттерінің мұражайының қалыптасуы мен дамуы жергілікті халықтың ұлттық ерекшеліктеріне де байланысты. Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан бастап өзінің тарихы мен мәдениетінің танылуына көп мән беріп келеді. Тарих пен мәдениетті танытуда мұражайдың орны зор.

Мұражай – табиғат пен адам қолынан жасалған өнер туындыларын және көне заман ескерткіштерін, негізгі нұсқаларын жинақтаушы, сақтаушы, насихаттаушы және бұл мұраларды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізе отырып, қоғамға тәлім-тәрбие беретін ғылыми-мәдени және рухани мекеме [1].

Мұражай алғашқыда аса бағалы бұйымдар мен заттар және мәдени жәдігерлерді сақтайтын қазыналық қор ретінде қалыптасты. Уақыт өте келе ол әдістемелік қызметі жетілген функционалдық институттарға дейін дамып жетілді. Жаңа мыңжылдықта, адамзаттың жаһандану дәуірін бастаған кезеңде әлемнің ірі музейлерінің тарихын зерттеп жазу қажет [2].

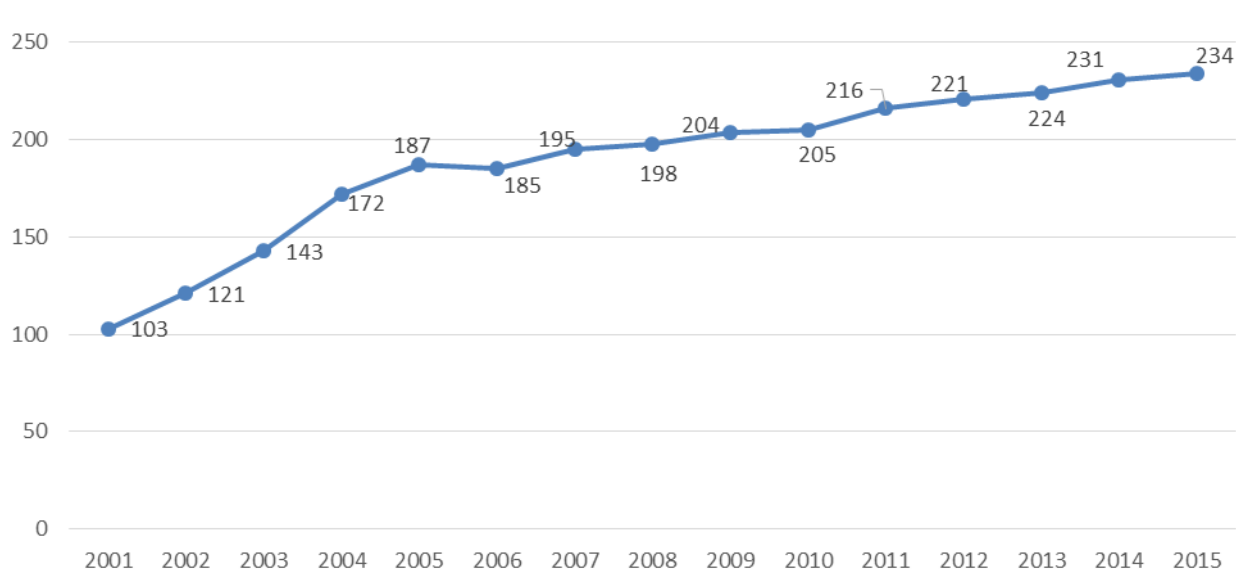
Мұражай – жалпы адамзат баласының өмірінде заттық және рухани мәдениетті танытуда, зерттеу мен насихаттауда үлкен рөл атқарады. Әсіресе ұлттық, мәдени, азаматтық, әскери, еңбек жетістіктерін, әдет-ғұрып, салт-дәстүрдің ерекшеліктерін оқып-үйренуге оның көмегі зор [3].

Мұражай негізгі бағыты тұрғысынан бірнеше топтарға бөлінеді: тарихи мұражайлар (жалпы тарих, археологиялық, антропологиялық, этнографиялық, нумисматикалық, т.б.), көркемөнер мұражайы (көркемөнер, мүсін, қолөнер, қолданбалы өнер, театр, музыка кино, т.б. музейлер), «жаратылыстану мұражайы» (биологиялық, зоологиялық, геологиялық, минералдық, палеонтологиялық, т.б.), техникалық мұражайлар (авиация, автокөлік, кеме жасау, тау-кен ісі, өнеркәсіп, өндіріс өнімдері, т.б.), «кешенді мұражай» (тарих, шаруашылық, жаратылыстану, т.б. бағыттарды біріктіріп, жұмыс істейтін кең профильді өлкетанумұражайы), мемориалдық мұражай (мемлекетке, өнерге, әдебиетке ғылымға еңбегі сіңген белгілі адамдардың жеке өнері мен қызметіне арналған мұражай). Мұражай ісінің негізгі бағыттары – мұражай мұраларын (жәдігерлерді) жинау, есепке алу, сақтау, қорларды жүйелеу, қайта қалпына келтіру (реставрация), консервациялау, зерттеу нәтижелерін ақпарат жүйелерінде тарату, мұражайдың кадрлық жүйесін жетілдіру [4]. Мұражай жұмыстарын ұйымдастыру түрлері: көрмелер, экспозициялар ұйымдастыру, тақырыптық дәрістер, ғылыми-практикалық конференциялар өткізу, мұражайлық басылымдар шығару, т.б. жатады. Мысалы, Қазақстандық мұражайларда кейінгі жылдары 20 мыңнан астам көрмелер мен дәрістер өткізілді. Статистикаға көңіл аударсақ елімізде мұражай түрлерінің саны өте аз екенін көре аламыз. 2016 жылы Қазақстанда 234 мұражай болды, соның ішінде 50 мұражай тарихи, 90 өлкетану, 53 мемориалдық, 4 жаратылыстану-ғылыми, 12 өнертану, 10 қорық-мұражайлар, 19 басқа мұражай түрлері болды (1-сурет) [6].

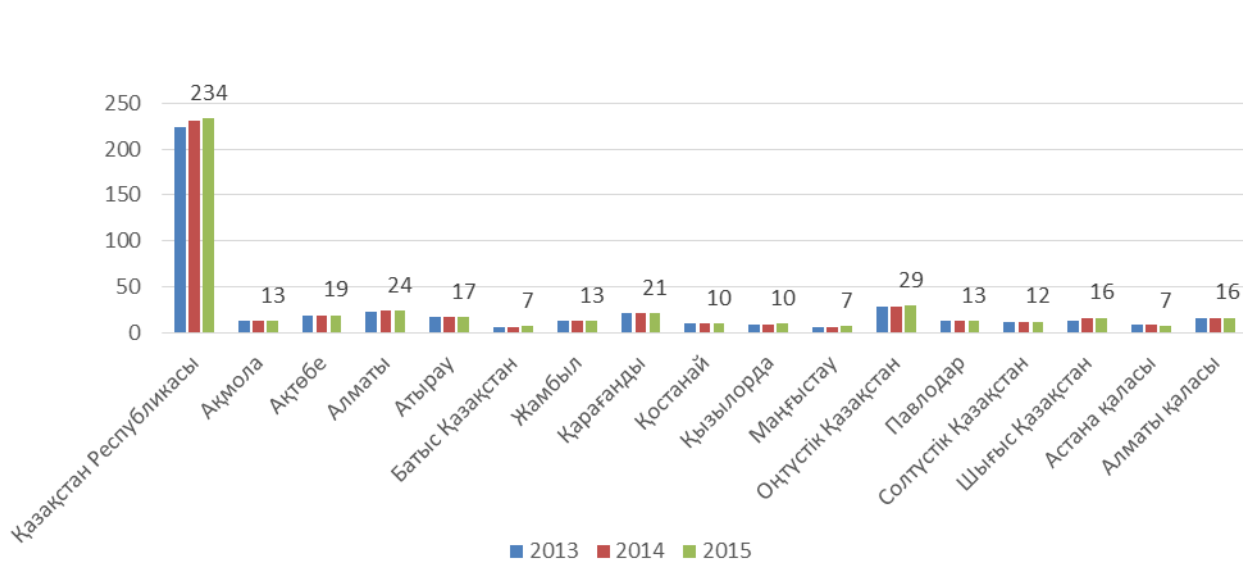
Сурет 1. 2016 жылғы Қазақстандағы мұражайлардың түрлері бойынша бөлінуі

2015 жылы Қазақстанда 234 мұражай болды. Қазақстанда 2001 жылы 103 мұражай болса, он жылда мұражай саны екі есе артты. 2010 жылдан бастап мұражай ісінің жаңа даму сатысы басталды. Қазақстанда жыл сайын мұражайлар саны артып келеді. Төмендегі 2-суреттен мұражайлар санының қалай артып жатқанын көруге болады [5].

Сурет 2. Қазақстандағы мұражайлар санының өсуі

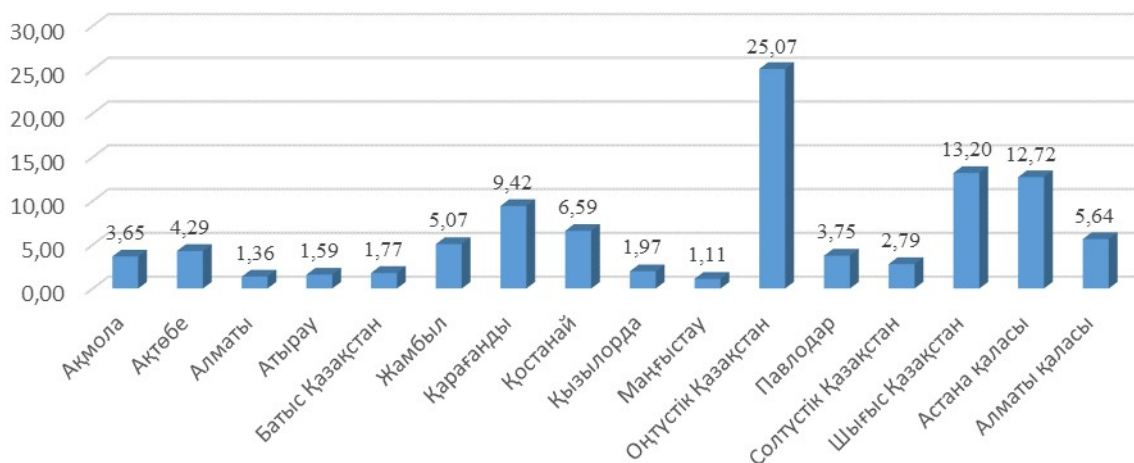
Қазақстанда мұражайлар саны Алматы қаласында көп, ал елордада мұражай саны төмен болып отыр. 2015 жылғы статистика бойынша елордада бар болғаны 7 мұражай бар, бұл мұражайлар ЭКСПО көрмесіне келетін 5 млн туристерді Қазақстанның тарихы туралы ақпарат беруін қамтамасыз ете алатынына күмән тудырады (3-сурет). Қазақстандағы мұражайлар саны бойынша алдыңғы орындарда Алматы облысы, Оңтүстік Қазақстан, Қарағанды облыстары тұр [5].

Сурет 3. Қазақстандағы мұражайлар саны (облыс бойынша)

Төмендегі суретте мұражайлар санының пайыздық көрсеткіші бойынша Оңтүстік Қазақстан облысы алда келеді. Қазақстандағы мұражайлардың 12,39 % Оңтүстік Қазақстан облысында, 10,26 % Алматы облысында, 8,97% Қарағанды облысында, 8,12% Ақтөбе облысында орналасқан. Батыс Қазақстан мен Маңғыстау облыстарында мұражайлар саны басқа облыстармен салыстырмалы түрде алғанда аз.

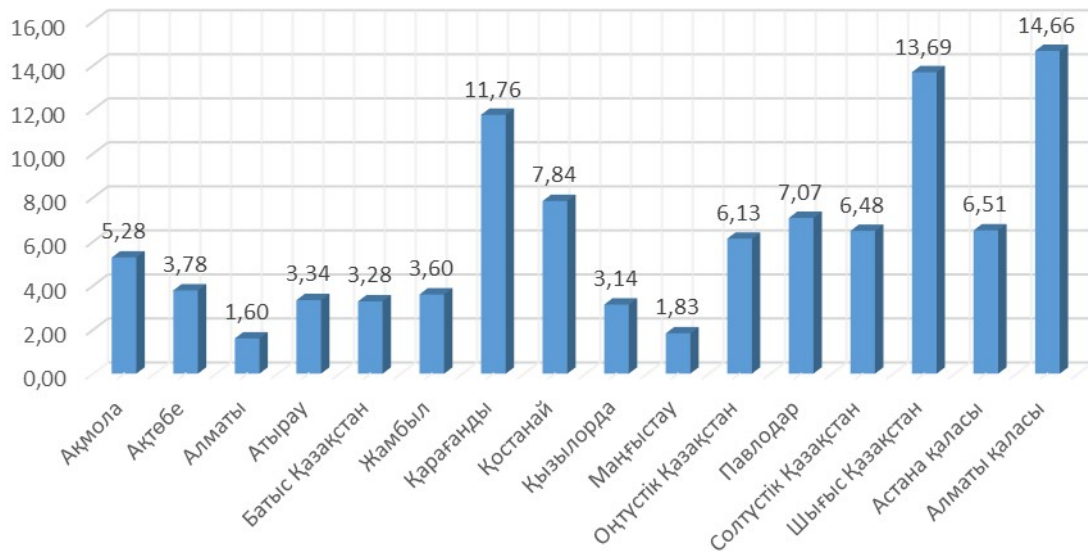
Мұражайдың көркі мен байлығы - экспонаттары. Еліміздегі мұражайлардың көбінде қордағы экспонаттардың санына назар аударсақ, мұражайлардың хәлі мүшкіл. Қазақстанда экспонатқа бай Оңтүстік Қазақстан облысы 25,07%-ды құрайды, содан кейінгі орында Шығыс Қазақстан облысы 13,20%, Астана қаласы 12,72%-бен тұр (4-сурет). Экспонаттардың аздығы кейбір аймақтар мен облыстарда келушілердің аз болуына себеп болуда [5].

Сурет 4. Негізгі қордағы экспонаттар саны (пайыздық көрсеткіш бойынша)

Қазақстанда мұражай ісіне көп көңіл бөлінбейтіні белгілі жайт. Үкімет осы саланың дамуына қанша ақша бөлсе де (рестовратация секілді) біздің азаматтарды, әсіресе жастарды мұражайға деген қызығушылықты арттыру өкінішке орай қолдан келер емес. Мұражайларға

келушілер жағынан Алматы қаласы, Шығыс Қазақстан облысы және де Қарағанды қаласы басқалардан ілгері алда келеді. Ал миллиондаған тұрғыны бар Оңтүстік Қазақстан облысының азаматтарының облыста мұражайлар саны көп болғаныменен, бару жағынан белсенділігі төмен болып келеді. Халық саны жағынан Оңтүстік Қазақстаннан екі есе аз Шығыс Қазақстан облысы мен Қарағанды қаласы азаматтары мұражайға екі есе көп барады (5-сурет) [5].

Сурет 5. Мұражайларға келушілер саны (пайыздық көрсеткіш бойынша)

Қазіргі таңда Қазақстанда мұражайлар ісінің дамуында үлкен шешімін таппай келе жатқан мәселелер бар:

- мұражай аудиториясының тар және көне ғимараттарда болуы, аудиторияның тарлығына байланысты мұражайлық қордың көрсетілімге толық шығарылмай, қоймада тұрып қалуы;
- шалғай аудандардағы мұражайлар экспонаттарының санының аздығы, экскурсияның тар ауқымда өтуі;
- білікті экскурсия жетекшісінің аз болуы;
- жергілікті тұрғындар мен қала қонақтарының, балалардың, жастардың мұражайларға баруға қызықпауы;
- мұражайларға келушілер санының төмендеуі;
- мұражайлар қызметкерлерінің жұмыс жасау жағдайларның төмен болуы;
- мұражай ісінде жаңа ақпараттық технологиялардың қолданылмауы;
- облыс және қала мұражайлар жұмысы туралы ақпарат беретін сайттардың аз болуы.

Осы аталған мәселелер шешімін таппай мұражай ісі дамымайды. Мұражай ісін дамыту үшін мұражайдың материалдық-техникалық базасын жақсарту керек, мұражай аудиториясын жоғары талапқа сай жөндеуден өткізіп, сапалы экспонаттарды көрсетілімге қою керек, сонымен қатар жаңа технологияларды енгізу қажет, сапалы гидтерді даярлап, мұражайға мектеп жасындағы балалардан ересек адамдарға дейін қызықтыру үшін мұражайларды жарнамалау қажет, мұражай туралы ақпарат алатын сайттар парағын жаңартып отыру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мұхажанова Т.Н. «Әлем музейлерінің тарихы: оқу құралы». – Алматы: Қазақ университеті, 2011, -198 б.
2. Мұстапаева Д.Ә. Қазақстандағы музей ісінің тарихы. Оқу құралы. – Түркістан: «Тұран» баспахансы, 2011. 200 бет.
3. О деятельности музеев в Республике Казахстан. Статистический сборник. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. Астана, 2016г.
4. А.Ю. Гиль. Изменения в деятельности музеев с учетом тенденций развития современного общества. // Вестник Томского государственного университета. // 2012 - № 364 – С.49-53.
5. <http://www.stat.gov.kz/faces/>
6. Приказ Министра культуры и спорта Республики Казахстан «Об утверждении Правил формирования и содержания музейного фонда Республики Казахстан» от 13 мая 2016 года № 129. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013815/history>

**ДАМЫҒАН ЕЛДЕРДІҢ САЛЫҚ САЛУ ТӘЖІРИБЕСІН ҚАЗАҚСТАН
ЖАҒДАЙЫНДА ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІГІ**

Қалмырза Азат

«Қаржы» мамандығының 2 курс студенті

Нурмаганбетова Манет Сагинғалиевна

Экономика, менеджмент және сервис кафедрасының доценті

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52

Осы мақалада әлемнің басқа елдеріндегі салық салу тәжірибесі қарастырылған. Және осы тәжірибені Қазақстан жағдайында қолдану мүмкіндігі қарастырылған. Экономиканы модернизациялау және реформалаудың қазіргі жағдайында шетел инвестициясы мен озық технологиясын тарту қажеттілігі анықталған.

Түйінді сөздер: салық, салық жүйесі, салық механизмі, дамыған елдер, фискалдық қатынастар, қосылған құн салығы, салық төлеушілер

**ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ОПЫТА НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ
В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ МИРА В УСЛОВИЯХ КАЗАХСТАНА**

Қалмырза Азат

студент 2 курса специальности - «Финансы»

Нурмаганбетова Манет Сагинғалиевна

доцент кафедры Экономики, менеджмента и сервиса

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассмотрен опыт налогообложения в разных странах мира. Также рассмотрены возможности применения данного опыта в условиях Казахстана. Определены потребность в иностранных инвестициях и передовых технологиях в современных условиях реформирования и модернизации экономики.

Ключевые слова: налог, налоговая система, налоговый механизм, развитые страны, фискальные отношения, налог на добавленную стоимость, налогоплательщики

**POSSIBILITIES OF APPLICATION OF TAXATION EXPERIENCE
IN THE DEVELOPED COUNTRIES OF THE WORLD UNDER THE CONDITIONS
OF KAZAKHSTAN**

Kalmyrza Azat

a student of 2 course speciality «Finance»

Nurmaganbetova Manet Sagingaliyevna

Associate Professor at the Department of Economics, Management and Service

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article examines the experience of taxation in different countries of the world. The possibilities of applying this experience in the conditions of Kazakhstan are also considered. The need for foreign investment and advanced technologies in modern conditions of economic reform and modernization has been determined.

Keywords: tax, tax system, tax mechanism, developed countries, fiscal relations, value added tax, taxpayers

Еуропалық салықтық құқықтың құрамдас бөлігі интеграциялық салықтық құқықтың Еуропа қоғамдастығының құқық жүйесінде алатын орны осы қоғамдастықтың салық саясатымен айқындалады, сондай-ақ оның дерек көздерінің қатарына регламенттер, директивалар, шешімдер, құрылтайлық шарттар, Еуропалық қоғамдастық Сотының шешімдері және халықаралық салықтық шарттар жатады. Еуропалық салық салу жүйесінің негізгі принциптері ретінде демократиялылық принципін, құқықтық плюрализм принципін, адам құқығы мен бостандығының басымдылығы принципі, ЕО құқықтарының басымдылығы принципі, салық салу аясындағы қарым-қатынастардың икемділігі принципін атап өтуге болады. 1967 қабылданған заң жиынтық айналымнан алынатын салықтан (өзіндік айналым сабақтас баспалдақтар айналымы) айналымның кезекті кезеңіне салынатын салықтан тазартылған айналым салығына, яғни қосылған құн салығына өтуді білдірді. [1]

Қосылған құн салығы бұйымның бағасының өндірісі, қайта өңдеу және өткізудің әрбір стадиясындағы өсімінен алынады. Қосылған құн өзімен бірге пайдалынған шикізаттың, материалдардың, жартылай фабрикаттардың, отынның, электр қуатының және келісім бойынша орындалған жұмыстың шегеріп тастағандағы тиеліп жөнетілген құнды ұсынады. Заң салық салу бойынша жеңілдіктер мен жеткізулер сипатын анықтайды. Мысалы, теңіз флоты мен азаматтық авиация үшін экспортқа шығарылатын тауарлар, несиелік операциялар мен бағалы қағаздармен жасалынатын операцияларға салық салынбайды.

Әдетте, салық ставкасы 16 пайызды құрайды. 7% жеңілдетілген ставка азық-түлік өнімдеріне (ішімдік сусындары мен кафе, мейрамхана айналымдарынан басқа) және өнер туындыларына қолданылады.

Азық-түлікті қоюшы бюджет табысына тапсырыс берушінің төлем жасауы мен қаражат аударуын күтпестен төлемдік талап толтырғаннан соң бірден қосылған құн салығының сомасын аударады. Бұл тәртіп тәжірибеде 1979 жылдың 26 қарашасындағы қосылған құн салығы туралы заңмен бекітілген.

Қосылған құн салығы бюджеттің барлық үш түріне (федералды, жердің және жергілікті) бөлінеді. ГФР-да қосылған құн салығы табысты реттеуші қайнар көзі ретінде қызмет етеді. Оның көмегімен ағымдық бюджеттерді қалыптастырғанда жерді қаржылық жағдайда тегістеу жүргізіледі. Әрбір 2-3 жыл сайын федералдық үкіметпен жердің қаржылық органдары қосылған құн салығы болуы туралы келіссөздер жүргізеді. 1992 жылы ол былай бөлінді: 60 пайызы — федералды бюджетке, 35 пайызы — жердің бюджетіне, 5 пайызы жергіліктіге.

Германия Федерациясының салық заңдарына сәйкес тұтынуға салынатын салықтар жекелеген тауарлардың тұтыну мен қолданудан алынатын алым ретінде анықталынады. [2]

Әдетте, тауар салық салу өндірісі стадиясында немесе шетелден әкелінген кезде жүзеге асырылады. Тұтыну салығы салынатын тауарлар төрт негізгі топқа бөлінеді:

1. Аударымдары федералдық бюджетке түсетін тауарлар (мұнай және мұнай өнімдері, қант, шай, спирт-арак өнімдері, кофе, жарық беретін құралдар, тұз және т.б.). Федералдық бюджетке осы салық түсімінің үлес салмағы орталық өкіметтің барлық салықтар түсімдерінің 20 пайыздан астамын құрайды.

2. Салықтық түсімдері жерлер бюджетіне бағытталатын тауарлар. Бұл негізінен сыраға салынатын салық.

3. Импорттық айналым салығы салынатын тауарлар. Бұл салық елге енгізілетін тауарлардың басым көпшілігіне салынады. Импорттық айналымға салық бір мезгілде қосылған құн салығының нысаны болып табылады.

4. Жергілікті органдар салығы салынатын тауарлар (кейбір ішімдікті және ішімдіксіз сусындар, құйып сату мен кафе ұстауға лицензиялық төлем, иттерге салық). [3]

Тұтынуға салықтар фискалдық қатынастардағы салық салу нысандарының ішіндегі бірден-бір тиімдісі болып табылады. ГФР-да жасалған зерттеулерге сәйкес, оларды жинауға жұмсалған шығындар осы салықтардан алынатын барлық түсімдер шамасына 0,7% құрайды. Негізінен салық салуға көрсетілген тауарларды шығаратын кәсіпорындар санының аздығы тұтыну салығының жоғары тиімділігін қамтамасыз етеді.

Тұтыну тауарларынан алынатын салықтық аударымдардың дұрыстығына бақылауды негізінен кедендік қызмет, ал жерлер мен жергілікті салықтардың бар болуымен қатар бақылауды қаржылық ведомстваларда жүзеге асырылады. Көптеген экономистердің айтуынша, ГФР-да тұтыну салығы салуға жатқызылатын тауарлардың қатаң сыныпталуы жоқ. Бірінші әлемдік соғыс кезінде әскери-теңіз флотын қаржыландыру үшін енгізілген шарапқа салық қазіргі уақытқа дейін салынады.

Неміс фирмалары шетелге тауар шығаратын кезде қосылған құн салығын төлеуден босатылады. ГФР-дағы импортқа кедендік салық салу тауарлардың жекелеген топтары бойынша ерекшелінеді. ГФР өнеркәсібі мүдделі импорттағы көптеген шикізаттық және жартылай фабрикаттар үшін, не кедендік баж белгіленбейді, не олардың мөлшері елеусіз.

Дайын бұйымға кедендік баж жоғары болса да, бірқатар ерекше айырмашылықтары бар. Әлде қайда төменгі баж әлемдік және ішкі нарықта ГФР фирмалары күшті позицияны иеленетін тауарларға белгіленеді.

Германиядағы салық салудың айрықша ерекшелігі болып салық жүйесіндегі қосылған құн салығы бойынша жалпы және жеңілдікті ставкаларының болуы табылады. Бюджеттің табыстарындағы қосылған құн салығының үлесі Қазақстан Республикасындағыдай 28 пайызындай құрайды.

1992 жылдан бастап Қазақстан Республикасы салық жүйесінде бірден-бір негізгі салық болып қосылған құн салығы табылатындықтан, осы салықтың, отанының салық жүйесі біз үшін үлкен қызығушылық тұғызады. 1949 жылы қосылған құн салығын француз экономисі П.Лоре өңдеп, 1954 жылы Францияда енгізді.[4]

Соңғы 30 жыл ішінде түсімдер сомасы бойынша жанама, оның ішінде қосылған құн салығы басым болып табылады. Франциядағы салықтарды үш топқа топтастыруға болады, табысты алушыдан оны алу сәтінен бастап алынатын табыс салығы; табыс жұмсалғанда тұтынушыға салынатын салық; меншіктен алынатын, яғни затқа айналдырылған табыстан алынатын капиталға салық. Сондай-ақ, елдің салық жүйесі тұтынуға салық салуға бағытталған. Табыстар мен меншікке салық салу қалыпты болып табылады. Бюджет жүйесінің жетекші буыны болып қосылған құн салығы табылатындығын бәрімізге мәлім. Елдің аумағында тұтынылатын және қолданылатын тауарлар мен қызмет көрсетулердің барлығын тұтынуға салық туралы сөз болмақ.

Сыртқы нарықпен байланысты операциялар қосылған құн салығынан босатылған. Экспортқа жатқызылатын операциялар жасаған және қосылған құн салығын төлеген тұлғалар оларды қайтарып алу құқығын қолдану мүмкіндігін иеленеді. Импорттық операциялар іштегі құқыққа сәйкес салық салуға жатқызылады. Германиядағы салық салудың айрықша ерекшелігі болып салық жүйесіндегі қосылған құн салығы бойынша жалпы және жеңілдікті ставкаларының болуы табылады.

Францияда 3 млн. жуық қосылған құн салығының төлеушілері бар. Әдетте декларация негізінде ай сайын қосылған құн салығы бюджетке енгізіледі. Кәсіпорындар салық орталықтарына декларация мен бірге салықты төлеген чекті ұсынады. Тауар айналымының көлеміне байланысты қосылған құн салығын төлеудің тоқсандық және жылдық мерзімдері қолданылады.

Қазіргі ауқытта әлемнің 40-тан астам елі, оның ішінде еуропалық елдердің көпшілігінде қосылған құн салығы қолданылады. ҚҚС-тық осындай дамуы оның ставкасы санының қысқаруы мен есептеу әдісінің жетілдірілуімен түсіндіріледі. ҚҚС жерлердің бюджетіне түсетін ГФР-нан ерекшелігі, Францияда ҚҚС орталық бюджетке толығымен

түседі. Сонымен қатар, жергілікті билік органдары мемлекеттен қосылған құн салығы есебінен дотация алады. қосылған құн салығының бөлігі — 1,4% ЕЭА қажеттілігіне жұмсалады. Францияда қосылған құн салығы, өзімен тұтыну салығын ұсынатын бірқатар жанама баждармен толықтырылады. Олардың кейбірі мемлекет пайдасына алынатын болса, басқалары жергілікті басқару органдары бюджетіне аударылады.[5]

Қосымша салық салынатын тауарлар, оның ішінде бірінші кезекте ішімдік сусындары, темекі бұйымдары, сіріңке, от тұтағыш, қымбат металдардан жасалған бұйымдар, қант және кондитерлік өнімдер, сыра мен минералды су, автокөліктердің кейбір түрлері, ұшқыш аппараттар. Қосылған құн салығынан басқа, жанама салықтар электр қуатына, теледидар жарнамасына салынады. Туристік немесе табиғи қайнар көздерге жақын орналасқан аудандарда жергілікті органдар туристік алымды енгізіледі. Ұлыбританияның салық жүйесі айырықша белгісі болып мемлекеттік бюджеттің негізгі табыстарын бірдей үлесте жанама салықтардың ішінде қосылған құн салығы мен кедендік баж алатындығы табылады. Шағын бизнеске салық салу кезінде азайтылған ставка қолданады.

Салық саясаты аса нәзік және күрделі аспапқол жеңілдіктер мен жазалау шаралары арқылы шаруашылық қызметтің барлық жақтарына нысаналы түрде әсер етеді. Нарықтық экономикасы дамыған елдерде салықталдың тізімі бір бетке сиып кете алады, ал жеңілдіктер томдарды алып жатады.

Әкімшілік-әміршілік жүйе жағдайындағы экономикада салық адам мүддесі үшін қызмет көрсетеді. Ол халықты үкімет алдында тұқыртып ұстаудың құралына айналды. Ал нарықтық қатынастары дамыған елдерде салық мемлекет қазынасын толтыруға қызмет ете түседі. Содан да болар, Америкада іскер адамның екі туған күні бар деп есептеледі: біріншісі-өзінің туған күні және екіншісі-оның салық инспекторымен есеп айырысқан күні.

Салық кодексінде жеке табыс салығы және әлеуметтік салық бөлігінде 2004 жылдың 1 қаңтардан бастап күшіне енген өзгерістерге байланысты осы салықтарды ай сайынғы есептеу тәртібі өзгерді.

201.00 нысан бойынша төлем көзінен салық салынатын, төленген салықтар бойынша есепті салық агенттері есепті тоқсаннан кейінгі айдың 15-інен кешіктірмей табыс етеді. Салық агенттері 201.00 нысан бойынша есептен басқа осы есепке қосымша нысанды табыс етеді. Барлық өркениетті елдерде салықтардың бүкіл жиынтығы әр түрлі қағидаттар бойынша былайша жіктеледі:

- Салық салу объектілері бойынша;
- Салықты алатын және салықтан жиналған сомға билік жасайтын органға қарай;
- Пайдалану тәртібі бойынша;
- Объектінің экономикалық белгісі бойынша. [6]

Қазақстан Республикасында экономиканы модернизациялау және реформалаудың қазіргі жағдайында шетел инвестициясы мен озық технологиясын тарту қажеттілігі туындап отыр. Осы орайда көптеген шетел компаниялары Қазақстан рыногына келмес бұрын біздің салық салу механизмімізге зерттеу жүргізеді. Себебі олар екі жақты салық қыспағына ұшыраудан қауыптенеді. Шет елдердің салық салу механизмі барынша дамыған және кез келген өркентті елдерде салық төлеуден жалтару мемлекетік маңызы бар қылмыс болып есептеледі.

Шет елдерде Қазақстанға қарағанда салық салу режимі өте қарқынды дамыған. Қазақстан енді дамып келе жатқан мемлекет деп айтуға болады.

Біздің ойымызша Қазақстан болашақта шет елдермен теңеседі, Салық жүйесі болады. Тарихымызда „Салық Кодексін” Қазақстан Республикасымен қатар ТМД елдері де осы аталған мәселелер Қазақстан Республикасы Президентінің жарлығымен 1995 жылдың салық жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету, салық жүйесін максималды ықшамдау, яғни заңдар мен нормалардан бір салық ставкаларын төмендету арқылы, салық прессингін әлсірету, тікелей және жанама салықтарды оқтайлы түрде ұштастыру, тұрақты салық

салынатын базасы бар, мүлік салықтарының рөлін күшейту. Яғни, бюджет жүйесінің звенолары арасында кірістер мен шығыстарды оңтайлы түрде аймақтық бюджет кірістерінің деңгейін жоғарлату; жасанды түрде қалыптасатын аймақтық бюджеттердің демеу қаржысын жою. Сонымен қатар, қазіргі кезде теориялық және практикалық мәселелер қарастырылуда. [7]

Салық жүйесі – нарықтық экономикасын негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Ол мемлекеттің шаруашылық дамуына әсер етуші басты құрал болып, әлеуметтік және экономикалық даму приоритетін анықтайды. Сондықтан, Қазақстанның салық жүйесі қоғамның жаңа қатынастарына үйлесіп, әлемдік тәжірибелерге сәйкес келуі керек.[8]

Дамыған елдердің салық құқығы өз кезегінде сауданы сауда - өнеркәсіп қызметінің, коммерциялық немесе іскерлік қызметтің бір бөлігі ретінде қарастырады. Мемлекеттің салық заңдылығы ең алдымен мемлекет аумағында салық қатынастарын реттейтін заңнамалық құжаттардың, салық жүйесінің біртұтастылығын қамтамасыз етеді. Ірі халықаралық компаниялардың құрамында халықаралық салықтық жоспарлау, салық мәселелерімен айналысатын арнайы орган жұмыс жасайды. [9]

Салық төлеушілер елінің салық заңнамасымен бекітілген барлық салықтарын төлесе, шетелдік салық төлеушілер салықты тек сол елдің аумағында алған табыстарынан ғана төлейді.

Барлық әлеуметтік шығындардың жалпы ішкі өнімдегі үлесін қарастыратын болсақ, әлемдік тәжірибеде қабылданған нормадан төмен болып келеді. Мысалға, БҰҰ ұсынуы бойынша, ол ЖІӨ-ге шаққанда 25% болуы тиіс. Бұл, салық салудың тікелей әлеуметтік салдарлары мен жанама әлеуметтік салдарлардың бір-бірімен тығыз байланысты екенін білдіреді.

Салықтар барлық елдерде олардың қоғамдық – экономикалық құрылысы мен саяси іс бағытына қарамастан ұлттық мемлекет кірістерінің негізгі көзі, ұлттық табысты қайта бөлудің басты қаржылық тетігі, мемлекеттің кірістерін және бюджеттің кірістерін қалыптастырудың шешуші көзі болып табылады.

Қазақстан Республикасының салық жүйесінің қазіргі кезеңдегі дамуына талдау жасау арқылы мынадай қорытындыға келуге болады.

Салықтар мемлекеттің құрылуымен бірге пайда болды және мемлекеттің өмір сүруі мен дамуының негізгі қаржылық көзі болып табылады. Мемлекет құрылымының өзгеруі, өркендеуі қашан да болса салық жүйесінің қайта құрылуымен, жаңаруымен бірге қалыптасады. Әрбір мемлекетте өзінің ішкі және сыртқы саясатын жүргізу үшін белгілі бір мөлшерде қаржы көздері қажет. Мемлекет салықтарды экономиканы дамыту, тұрақтандыру барысында қуатты экономикалық тетік ретін пайдаланады. Салық салудың әдістері мен жолдары, салық салудың негізгі қағидалары, салық салуды ұйымдастыру салық механизміне жатады.

Салық ұғымы мен салық жүйесі ұғымы тығыз байланысты. Өйткені мемлекетке түсетін салықтардың, алымдардың, баждардың және басқа да төлемдердің жиынтығы және олардың құрылуының формалары мен әдістерінің жиынтығы салық жүйесін құрайды.

Кесте 1 - Салық салудың жанама салдарларын анықтауға қажетті көрсеткіштер жиынтығы

Мемлекеттер	ЖІӨ, млн доллар	Тұрғындар саны, млн адам.	ЖІӨ- дегі білім беруге кеткен шығындардың үлесі	Жан басына шаққандағы білім беру шығындарының мөлшері, АҚШ доллары
Германия	2415764	81,87	4,7	1387

Бельгия	269081	10,5	5,7	1461
Дания	172220	5,22	8,3	2738
Франция	1536089	58,06	5,9	1561
Италия	1086932	57,2	4,9	1357
Нидерланд	395900	15,46	5,3	1357
Австрия	233427	8,05	5,5	1559
Швеция	228679	8,83	8	2072
Ұлыбритания	1105822	58,53	5,5	1039
Испания	558617	39,2	5	713
Қазақстан	80414,8	15,4	3,1	1654
Дерек көзі: Халықаралық статистикалық есептілік және ҚР Статистика агенттігінің сандық мәліметтері. [10]				

Қазақстанның салық жүйесінің негізін корпоративтік табыс салығы, қосылған құн салығы, әлеуметтік салық және жеке табыс салығы құрайды. Салықтар мемлекеттік кірістің (бюджеттің) ең мол түсім кездері болғандықтан олар қандай болмасын мемлекеттің өсіп - өркендеуінің материалдық негізі болып есептеледі. Сондықтан салықтық қызмет мақсатының басты бағыты салықтардың көмегімен бюджетке кірістерді тарту арқылы мемлекеттің қазынасын қалыптастыру және мемлекеттің функциялары мен қоғам мүдделерін ақшалай қамтамасыз ету болып табылады.

Осы зерттеу жұмысын қорытындылай келетін болсақ, салықтар нарықты экономиканы реттеудің ең тиімді нысаны болып табылады. Салық негізінде құрылатын мемлекет бюджеттің кірісіне қарай, мемлекеттің кәсіпкерлікпен айналысуының және әлеуметтік кепілдік қызметінің мүмкіндігі белгілі болады. Салық мөлшерін заңды құқы бар мекемелер мен жеке адамдардың кәсіпкерлік белсенділігі, төлем қабілеті бар сұраным көлемі реттейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ермекбаева Б.Ж., Арзаева М.Ж. “Шет мемлекеттердің салықтары” / Алматы 2015 ж. “Экономика”
2. Рожнева Т. Налоговая система Германии // Финансы. –2010. – №5.
3. Б.Ж. Ермекбаев, М.Ж Арзаева «Шет мемлекеттердің салықтары», Алматы 2004.
4. Есенбаев М. Жаңа салық жүйесі жолында /Казахстанская правда.-1997. – 9 шілде. – 10 б.
5. Елубаева Ж. "Салық жүйесін жетілдіру жолдары" "Қаржы-қаражат" Алматы, 2010ж. №5
6. Сейдахметова Ф.С. "Налоги в Казахстане", Алматы, 2012 г.
7. Ермекбаева Б.Ж. Салықтар және салық салу: Оқу құралы – Алматы: - 2006. – 131 бет.
8. Ілиясов Қ.Қ., Құлпыбаев С. Қаржы: Оқулық. – Алматы: 2006. – 448 бет.
9. Столяров В.Ф. Налогообложение и рыночная экономика.-Киев.-1992.
10. Халықаралық статистикалық есептілік және ҚР Статистика агенттігінің сандық мәліметтері, 2014ж.

ФОРМИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Мухаматова Дина Муллагалеевна

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассмотрены цели, источники формирования финансовых ресурсов предприятия. Описана основная структура формирования финансовых ресурсов, а также их влияние на финансовое благополучие предприятия.

КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫ ҚОРЛАРЫН ҚҰРУ

Мухаматова Дина Муллагалеевна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006. Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада кәсіпорынның қаржы қорларын құру көздері, мақсаты қаралған. Қаржы қорларын құрудың негізгі құрылымы, сондай-ақ оның кәсіпорынның қаржылық жағдайына ықпалы сипатталған.

FINANCIAL RESOURCE FORMATION OF COMPANIES

Mukhamatova Dina Mullagaleevna

Master`s Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006. Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article is considered the goals sources of formation of financial of the enterprise. Described the main structure of formation of financial resources and their impact on the financial welfare of the enterprise

Финансовые отношения возникают в процессе формирования и движения (распределения, перераспределения и использования) капитала, доходов, фондов, резервов и других денежных источников средств предприятия, т. е. его *финансовых ресурсов*. Именно денежные потоки и финансовые ресурсы являются непосредственными объектами управления финансами предприятия.

Финансовые ресурсы предприятия — это все источники денежных средств, аккумулируемые предприятием для формирования необходимых ему активов в целях осуществления всех видов деятельности, как за счет собственных доходов, накоплений и капитала, так и за счет различного вида поступлений.

Потенциально финансовые ресурсы формируются на стадии производства, когда создается новая стоимость и осуществляется перенос старой на готовый продукт. Но именно потенциально, поскольку работники материальной сферы производят не финансовые ресурсы, а продукты труда в натуральной форме.

Реальное формирование финансовых ресурсов начинается только на стадии распределения, когда стоимость реализована и из выручки от продажи товаров выделяются отдельные элементы стоимости (фонды возмещения, оплаты труда и прибыль). Не случайно

прибыль, хотя и создается на стадии производства, но количественно формируется в процессе стоимостного распределения.

Важное значение имеет структура источников формирования финансовых ресурсов, в первую очередь доля собственных средств в их общем объеме, удельный вес заемных средств (свыше 50%) усложняет финансовую деятельность предприятия за счет дополнительных выплат банкам (заимодавцам), акционерам и пайщикам (дивидендов, процентов и др.) и часто делает баланс неликвидным. Поэтому финансисты предприятий обязаны каждый раз рассчитывать выгодность привлечения в оборот заемных средств.

По источникам формирования финансовые ресурсы делятся *несобственные и заемные*. Собственные — это средства предприятия, сформированные в момент его создания в виде уставного капитала. Данные средства находятся в распоряжении предприятия на всем протяжении его существования. Собственными источниками пополнения финансовых ресурсов предприятия является нераспределенная прибыль отчетного года и прошлых лет, фонды специального назначения, эмиссионный доход, а также средства новых инвесторов (собственников). Источниками пополнения, приравненными к собственным, является кредиторская задолженность, постоянно находящаяся в распоряжении предприятия (устойчивые пассивы), целевое финансирование из бюджета и вышестоящих организаций.

В случае недостатка средств собственных источников предприятия могут привлекать заемные средства в виде долгосрочных и краткосрочных кредитов и ссуд банков, бюджетных ссуд и займов юридических и физических лиц.

Финансовые ресурсы предприятий направляются на следующие цели:

- ◆ финансирование затрат на производство и реализацию продукции, работ, услуг;
- ◆ реальные и финансовые инвестиции;
- ◆ образование денежных фондов специального назначения;
- ◆ платежи в бюджет и внебюджетные фонды;
- ◆ погашение кредитов и ссуд;
- ◆ благотворительные цели [1, п.1.4].

Термин «ресурсы» происходит от фр. Resource – вспомогательное средство и означает денежные средства, ценности, запасы, возможности, источники средств доходов.

Финансовые ресурсы хозяйствующего субъекта представляют собой денежные средства, имеющиеся в его распоряжении. Эти денежные средства могут направляться на развитие производства, на содержание и развитие объектов непромышленной сферы, на личное потребление работников, а также резерв (денежный запас) [2, с.66].

Источники финансовых ресурсов бывают собственные и чужие. К собственным источникам финансовых ресурсов относятся в уставный капитал, сформированный из вкладов учредителей хозяйствующего субъекта; прибыль; амортизационные отчисления.

К чужим источникам финансовых ресурсов относятся заемные и привлеченные средства. Заемные средства – это кредит и займы, взятые кредитора заемщиком на срок по договору на условиях возвратности и платности (уплаты процентов за них). Привлеченные средства – это кредиторская задолженность, т.е. это деньги кредитора, которыми определенное время бесплатно пользуется должник кредитора. Источниками финансовых ресурсов являются:

- прибыль;
- амортизационные отчисления;
- кредиторская задолженность;
- денежные средства, полученные от продаж ценных бумаг;
- вклады участников совместного предпринимательства;
- кредиты и денежные займы;
- другие денежные поступления.

Прибыль – это обобщающий показатель финансовых результатов хозяйственной деятельности, выражающий положительную разность между выручкой и затратами на данную коммерческую деятельность.

Балансовая прибыль – это общая сумма прибыли за определенный период, отражающаяся в бухгалтерском балансе. Она включает в себя:

1. прибыль от реализации продукции;
2. прибыль от прочей реализации;
3. превышение доходов от внереализационных операций над расходами по этим операциям.

Прибыль от реализации продукции представляет собой разницу между выручкой от реализации продукции за вычетом косвенных налогов себестоимостью продукции.

Себестоимость – это денежное выражение текущих затрат хозяйствующего субъекта на производство и реализацию продукции.

Прибыль от прочей реализации представляет собой выручку от продажи имущества, отходов и нематериальных активов за вычетом затрат на эту продажу.

Доходы от внереализованных операций включают в себя все остальные виды доходов: доход от долевого участия в совместном предпринимательстве, от сдачи имущества в аренду (арендный доход), полученные дивиденды и проценты по ценным бумагам, полученные штрафы и др.

Расходы на внереализованные операции – это затраты на производство, не давшее продукцию, уплаченные штрафы, убытки по старым операциям, от списания дебиторской задолженности, которую невозможно взыскать и т.п.

Амортизационные отчисления образуются в результате переноса стоимости основных фондов и нематериальных активов на стоимость продукции и в совокупности составляют амортизационный фонд.

Кредиторская задолженность – это задолженность хозяйствующего субъекта другим лицам, т.е. это чужие деньги, которыми постоянно и бесплатно пользуется хозяйствующий субъект для финансирования своих расходов.

К кредиторской задолженности относится задолженность по зарплате, по отчислениям во внебюджетные социальные фонды, резерв предстоящих платежей и др.

Источником финансовых ресурсов являются получения денег от эмиссии ценных бумаг (акции, облигации, векселя и др.), от их продажи, в том числе от спекуляции ими.

Вклады участников совместного предпринимательства могут производиться деньгами, имуществом, имущественными правами, в том числе правом на интеллектуальную собственность (патент) [3, с.70-71].

Финансовые ресурсы являются источником образования целевых денежных фондов предприятий (потребления, накопления и резервного).

Наличие финансовых ресурсов в необходимых размерах предопределяет финансовое благополучие предприятия, т. е. его финансовую устойчивость и платежеспособность в любой период года.

Список использованной литературы:

1. ЖМАКИНА Р.Г. ФИНАНСЫ ПРЕДПРИЯТИЯ. - Учебное пособие по курсу - Ижевск, 2013.
2. А.Балабанов, И.Балабанов. Финансы. – Учебное пособие - Питер, 2002г.
3. Шермет А.Д., Сайфулин А.С. Финансы предприятий. – М., ИНФРА-М: 1997г.

ФУНКЦИИ ФИНАНСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Мухаматова Дина Муллагалеевна,

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассмотрен вопрос «в чем заключается функции финансов?», а также две основные функции финансов предприятия. Описана основная структура функции финансов.

КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫ ФУНКЦИЯЛАРЫ

Мухаматова Дина Муллагалеевна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006. Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада «қаржының функциясы қандай?» деген мәселе, сондай-ақ кәсіпорын қаржысының екі негізгі функциясы қаралған. Қаржы функциясының негізгі құрылымы сипатталған.

FINANCIAL RESOURCE FORMATION OF COMPANIES

Mukhamatova Dina Mullagaleevna

Master`s Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006. Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article is considered the question «what is the function of Finance», and two main function of finance enterprise. Described the main structure of the finance function.

Название функция - это внешнее проявление свойства, какого – либо объекта в данной системе отношений. Без функции нельзя представить сущность. Применительно к финансам функция означает круг деятельности, присущей данной экономической категории. Функции сами постоянны, в то же время они показывают себя, при котором присутствуют специфические способы выражения присущих финансам свойств. Финансы традиционно выполняют в основном две функции, которые признаны экономистами и отражены в учебной литературе:

- *распределительная функция;*

- *контрольная функция.*

Обе функции взаимосвязаны и сопровождают финансы одновременно. Распределительная функция связана с формированием, распределением и использованием денежных фондов (доходов). В обществе каждая финансовая операция означает распределение общественного продукта и национального дохода. Формирование денежных фондов (доходов) предполагает образование децентрализованных и централизованных фондов денежных средств. При распределительной функции финансов происходит образование первичных доходов, а затем вторичных. Первичные доходы формируются при распределении национального дохода среди участников материального производства. Таким образом, в сфере материального производства у предприятий образуются

децентрализованные фонды денежных средств; (фонд оплаты труда работников, доходы фермеров, крестьян, основные фонды, чистый доход предприятия).

В дальнейшем *распределительная функция* проявляется через перераспределение национального дохода, в результате которого образуются вторичные доходы, необходимые для развития в основном непроизводственной сферы, социального обеспечения членов общества и управления государством. Отсюда распределительная функция рассматривается достаточно широко, состоит как - бы из двух частей (первичное и вторичное распределение). Охватывает все стадии совокупного общественного продукта и национального дохода и создает децентрализованные и централизованные фонды денежных средств. Весь процесс распределения и перераспределения национального дохода и валового внутреннего продукта (ВВП) не может осуществляться в обществе бесконтрольно. И здесь свое проявление получает контрольная функция финансов. Это функция будучи инструментом формирования и использования денежных фондов должна объективно отражать ход распределительного процесса, образования конкретных денежных фондов и расходования их по целевому назначению. *Контрольная функция* требует активного участия со стороны государства, а в условиях рыночных отношений финансовый контроль в стране должен быть направлен на обеспечение динамичного развития как частного, так и общественного производства, на стабильное развитие в финансовом отношении всех сфер отечественного хозяйства. Контрольная функция в любом обществе нацелена на повышение экономического стимулирования, рационального расходования всех видов ресурсов, сокращение непроизводительных расходов и потерь, пресечения со стороны государства бесхозяйственности, расточительства и мошенничества. Финансовый контроль охватывает вопросы точного соблюдения законодательства в сфере финансов, своевременности и полноты выполнения финансовых обязательств перед государственным бюджетом в части уплаты налогов и других обязательных платежей, переводов денег между банками, а также взаимных обязательств между всеми хозяйствующими субъектами по расчетам и платежам. Распределительная и контрольная функции финансов реализуются через финансовый механизм и полноценную деятельность финансового аппарата. Контрольная функция финансов достигает своей цели в том случае, если финансовые органы на различном уровне четко выполняют свои функции, обладают достоверной финансовой информацией. Финансовый контроль на микро уровне, а также на макро уровне охватывает процессы финансового планирования, исполнения финансовых планов, сметы доходов и расходов, доходной и расходной части бюджета государства. От полного проявления контрольной функции финансов зависит объективность финансовых отношений в стране. Распределительная функция финансов первична, постоянна в действии. В своем проявлении данная функция затрагивает интересы и возможности различных субъектов на стадии формирования денежных фондов. В реальной практике при подключении субъективных подходов к вопросам финансов, неправильного использования финансового механизма может возникнуть искажение в проявлении распределительной функции. Поэтому важным в понимании самих функций выступает объективность. Функции финансов отражают формы проявления финансов и их назначение в обществе, их роль в народном хозяйстве. Формами проявления финансов как экономической категории являются процессы образования денежных фондов, поступления наличных денег, расходование денежных фондов, использование наличных денег.

В условиях рыночной экономики финансы потеряли свою распределительное назначение. Их назначением стало воздействие финансового механизма на эффективность хозяйственного процесса.

Считать, что финансы в условиях рыночной экономики выполняют распределительную функцию, - это то же самое, что считать будто бы зарплата, которую человек тратит на нужды, выполняет распределительная функция.

Функции государственных финансов проявляются на микроэкономическом уровне и связаны прежде всего с формированием и использованием централизованных (общественных) фондов, обеспечивающих функционирование всего народнохозяйственного комплекса для создания и удовлетворения потребностей в общественных благах. Функции финансов предприятий реализуются на уровне микроэкономики, они непосредственно основаны на формировании и использовании капитала и денежных фондов предприятий в условиях их экономического обособления и удовлетворения частных благ на возмездной основе.

Поэтому вполне правомерно трактовать функции финансов предприятий более расширительно по сравнению с функциями государственных финансов. Это функции:

- Формирование капитала, денежных доходов и фондов;
- Использования капитала, денежных доходов и фондов;
- Регулирования денежных потоков предприятия.

Формирование и использование финансовых ресурсов предопределено условиями регулирования денежных потоков, которые и проявляются в данной функции, имманентно присущей только финансам предприятий, которые и создают общественные условия для осуществления этого процесса.

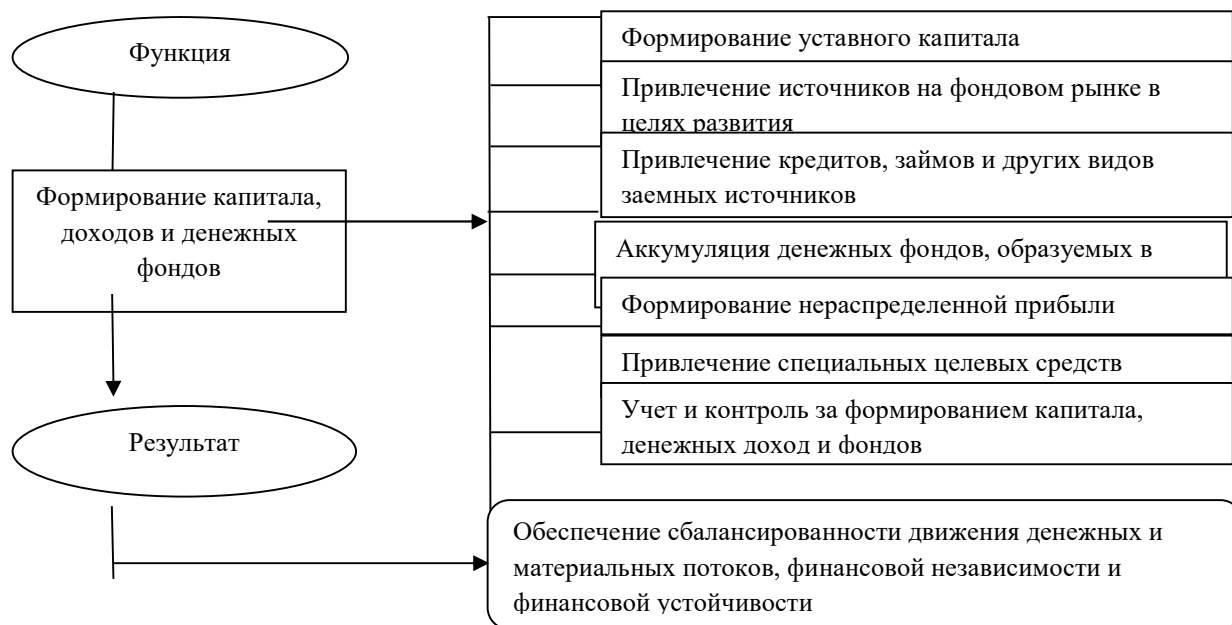

Рисунок 1. Детализация функций финансов предприятий.

Реализация всех этих трех функций в процессе управления финансами предприятий сопровождается и осуществлением контроля как одной из функций любого управленческого процесса. Можно возразить, что функция регулирования, как контрольная, является функцией управления. Но здесь речь идет не об абстрактном регулировании, а о регулировании денежных потоков предприятия, что присуще в целом только финансам. Другие категории – заработная плата, цена, кредит, прибыль и т.п. – также связаны с денежными потоками предприятия, но они будут либо частью этого потока, либо его результатом. Регулирование всей совокупности денежных потоков обеспечивается именно финансами предприятий [1, с.269-271].

Список использованной литературы:

1. М.В. Романовский и др.; Под ред. М.В. Романовского, О.В. Врублевский. «Финансы, денежное обращение и кредит». Учебник/ – М.: Юрайт-Издат, 2002г.

КӘСІПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ САЯСАТЫ

Мұқаева Гүлдәурен Серікқалиқызы

«Қаржы» мамандығының магистранты

Сайымова Мейрамқұл Дулатқызы

Ph.D докторы, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің доценті

Қазақ-орыс Халықаралық университеті, 030006 Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақаланың теориялық аспектісі дағдарыс жағдайындағы кәсіпорынның қаржылық саясаты және қаржылық қатынастардың маңыздылығы болып табылады

Түйінді сөздер: қаржылық саясат, қаржылық стратегия, қаржылық қатынастар, инвестициялау, дағдарыс, кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы.

ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Мукаева Гулдаурен Сериккалиевна

Магистрант специальности «Финансы»

Сайымова Мейрамқұл Дулатовна

Доктор Ph.D, доцент Актюбинского Регионального Государственного университета имени К. Жубановой.

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматриваются торические аспекты финансовой политики на предприятиях в кризисных ситуациях и важность финансовых отношений

Ключевые слова: Финансовая политика, финансовая стратегия, финансовые отношения, инвестиция, кризис, финансовая стабильность на предприятиях.

FINANCIAL POLICY AT ENTERPRISES

Mukaeva Guldauren Serikkalikyzy

Master's Degree student of specialty "Finance"

Saiymova Meiramkul Dulatovna

*Doctor Ph.D, Associate Professor of the K.Zhubanov Aktobe Regional State university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

In this article, theoretical aspect of financial policy in enterprises in crisis situations and the importance of financial relations.

Keywords: financial policy, financial strategy, financial relations, investment, a crisis, financial stability in enterprises.

Дағдарыс жағдайындағы кәсіпорынның қаржылық саясаты заманауи коммерциялық ұйымдардың актуалды, қиын және айтарлықтай қарама-қайшы мәселелерін көрсетеді. Соңғы жылдары экономикалық дағдарысқа қарамастан қазақстандық экономиканы тұрақтандырудың тенденциялары айқындалды. Сондықтан, сыртқы шарттар айтарлықтай алдын-ала болжанатын болғанда, кәсіпорынның сәтті өсуі үшін қысқа мерзімді келешекке даму бағытын анықтау қажет, сонымен қатар бағытталған мақсаттарға айтарлықтай нәтижелі

ықпал ететін ішкі резервтерді табу керек. Кәсіпорын дамуы бағыттарының байланысын, сонымен бірге осы мақсаттарға жету механизмін қаржылық ресурстар көмегімен құру - қаржылық саясат арқылы жүзеге асырылады.

Кәсіпорынның қаржылық саясаты - мақсатқа бағытталған құрылу шараларының, кәсіпорын мақсатына жету үшін қаржыларды ұйымдастыру мен қолданудың жиынтығы.

Дағдарыс жағдайындағы кәсіпорынның қаржылық саясаты - инвестициялық, инновациялық, өндірістік, маркетингтік және кадрлық саясаттан тұратын кәсіпорын дамуының жалпы саясатының айтарлықтай маңызды құрамдас бөлігі. «Саясат» терминін кең мағынада қарастырсақ, онда бұл «мақсатқа жетуге бағытталған» іс-әрекет. Кәсіпорын алдында тұрған кез-келген міндетке жету қандай мөлшерде болса да міндетті түрде қаржылық: шығындармен, кірістермен, ақша ағындарымен байланысты, ал кез-келген шешімді жүзеге асыру, бірінші кезекте қаржылық қамтамасыз етуді талап етеді. Осылайша, қаржылық саясат жергілікті, нарықты талдау, келісімшартты дайындау үрдісін дайындау сияқты оқшауланған сұрақтармен шектелмейді. [1]

Қаржылық саясат қаржылық қатынастардың маңыздылығын зерттеумен және кірістер, шығындар және ақша ағындарын оңтайландыру әдістері мен механизмдерін жасаумен айналыспайды, ол қаржылық менеджментте қарастырылатындарды қолданады. Бірақ оның рөлі мен мағынасы бұдан аз мағыналы болмайды. Нәтижесінде кәсіпорынның дамуына мүмкіндік беретін қаржылық ресурстарды қалыптастыру, орналастыру және қолданудың көптеген тәсілдері бар. Бірақ тек кәсіпорында қаржылық саясатты дайындау мен енгізу ғана дамудың негізгі бағыттарын таза анықтауға көмектеседі.

Қазіргі кезде көптеген кәсіпорындарда қаржылық ресурстар міндеттер мен басқарудың түрлі дәрежесінде шешімдерді қабылдауға кетеді, сондықтан келесі сатыға алға қойған мақсаттарға аз ғана уақытта және минималды шығындармен жету өту қиынға соғады.

Дағдарыс жағдайындағы кәсіпорынның қаржылық саясатының негізі- ұзақ мерзімді дамудағы сияқты қысқа мерзімді дамуда да кәсіпорын дамуының бірыңғай концепциясын анықтау.

Қаржылық саясат келесі сұрақтарға жауап береді:

1. Кәсіпорынның қаржылық дамуының стратегиялық мақсаттарын қалай оңтайландыру керек?
2. Алға қойған мақсаттарға нақты қаржылық- экономикалық шарттар арқылы қалай жету керек?
3. Алға қойған мақсаттарға жету үшін қандай механизм айтарлықтай оңтайлы болып келеді?
4. Қаржылық құралдарды қолдана отырып, кәсіпорынның қаржылық құрылымын өзгерткен дұрыс па?
5. Мақсатқа жетуді қандай көрсеткіштер бойынша бақылауға болады?

Тек дайындалған қаржылық саясатта ғана аз уақытта алға қойған мақсатқа жетуге болады.

Кәсіпорынның қаржылық саясатының стратегиялық міндеттері:

- пайданың максималды түрде түсуі;
- кәсіпорын капиталының құрылымын оңтайландыру және оның қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету;
- меншік иелері, инвесторлар, несие берушілер үшін кәсіпорынның қаржылық- экономикалық мөлдірлігіне жету;
- кәсіпорынның қаржыларын басқарудың тиімді механизмін құру. [2]

Қаржылық саясаттың нысаны – қаржылық жағдай және қаржылық нәтижемен байланысқан шаруашылық жүйе мен оның қызметі, ақша қаражаттарының келіп түсу немесе төлену ағымын көрсететін шаруашылық жүргізуші субъектінің ақшалай айналымы.

Ақшалай қорларды жұмсаудың әрбір бағытына белгілі бір көздер сәйкес келуі керек: кәсіпорында көздер ретінде өндіріске салынып, активтер формасына ие болатын меншікті капитал мен пассивтерді қарастыруға болады.

Қаржылық саясаттың пәні болып фирма ішкілік және шаруашылықаралық қаржылық үрдістер, қаржылық ағымдарды туғызатын және қаржылық жағдай мен қаржылық нәтижені анықтайтын өндірістік үрдістерді қоса алғандағы қатынастар мен операциялар, есеп айырысу қатынастары, инвестициялар, бағалы қағаздарды иемдену және шығарумен байланысты сұрақтар табылады.

Қаржылық саясаттың субъектісі - ұйымның мердігерлері мен басшысы (жұмыс берушілер), пайданы нәтижелі қолдану мен кәсіпорынның өтімділігі мен төлемқабілеттілігін көтеру мақсатында қаржылық менеджмент тактикасы мен стратегиясын құрастырып, жүзеге асыратын қаржылық қызметтер.

Қаржылық саясат қаржылық басқарудың мақсаттары мен міндеттерін қоя білумен, сонымен қатар, көзделген мақсатқа болып жатқан үрдістердің сәйкес келу бағасымен және сараптамасымен байланысты.

Қаржылық саясат қаржылық ресурстарды оңтайлы бөлу және мобилизациялау тәсілдері мен формаларының жүйесінде көрінеді және басқарудағы қаржылық ресурстарды бағыттау мен қолданудың, қалыптастырудың нәтижелілігін, мақсаттылығын бағалау белгісі мен тәсілдерін, қаржылық механизмді дайындауын және таңдауын анықтайды.

Ұзақмерзімді қаржылық саясат ұзақтығы бойынша бір қаржылық (күнтізбелік) жылға тең көптеген қысқа мерзімді кезеңдерге бөлінетін кәсіпорынның немесе инвестициялық жобаның бүкіл өмірлік циклын қамтыйды. Қаржылық жыл қорытындысы бойынша кәсіпорын қызметінің соңғы нақты қаржылық нәтижесін анықтау, пайданы бөлу, салықтар бойынша есептер, қаржылық есептілікті құрастыру жүргізіледі. Қысқа мерзімді кезеңде кәсіпорын жұмысының жетістігі астарында оның ағымдағы қызметін үздіксіз қаржымен қамтамасыз етуге бағытталған өлшемдер жүйесі жатқан қысқа мерзімді қаржылық саясаттың сапасына байланысты. [3]

Қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді қаржылық саясаттың арасында органикалық байланыс бар: қысқа мерзімді қаржылық саясат ұзақ мерзімді қаржылық саясатқа «негізделген». Сонымен қатар, осы кезде ағымдағы қызметтен түскен ақша ағымдары кәсіпорынның бүкіл өмірлік цикліндегі жалпы нәтижені де қалыптастырады.

Инвестициялық жобаны ағымдағы қызметпен қатар жүзеге асыратын кәсіпорын қызметінде ағымдағы және инвестициялық қызметтен түскен ақша ағымдары түйіседі. Инвестициялық жобаны қарыз қаражаттар есебінен жүзеге асыру барысында несиені өтеудің екі сызбасы болуы мүмкін, оның біреуі ағымдағы және инвестициялық қызметтен түскен ақша ағымдарын бір уақытта қолдануға негізделген, ал екіншісі осы ақша ағымдарының қатал шектеуді болжайды.

Ағымдағы және инвестициялық қызметтен түскен ақша ағымдарын шектеу қаржылық ресурстарды қолдануда нәтижелі бақылауды қамтамасыз ету және кәсіпорынның ағымдағы қаржылық жағдайын бұзатын капиталдық шығындарға айналым қаражаттарын шашыратуы мүмкін екенін ескерту үшін қажет.

Кәсіпорынның қаржылық саясатын жасаудың алдын ала кезеңі болып кәсіпорын қаржысының әлсіз және күшті жақтарын анықтауға, яғни «диагноз қоюға» мүмкіндік беретін оның қаржылық-экономикалық жағдайының талдауы табылады. Талдау кәсіпорынның тоқсандық және жылдық бухгалтерлік есептілігінің көрсеткіштеріне арқау болуы тиіс. Сонымен бірге, есептілік өзінің табиғаты бойынша тарихи екенін есте сақтаған жөн, яғни өткен жылдардың нәтижесін тиянақтайды және бағалық көрсеткіштер инфляция ықпалымен бұрмаланады. Талдау барысында көлденең және тікелей талдау, трендік талдау, қаржылық коэффициенттерді есептеу сияқты әдістер қолданылады. Бухгалтерлік есеп талдауы үрдісінде кәсіпорынның мүлкінің құрамы, оның қаржылық салымдары, меншікті капиталды

қалыптастырудың көздері, қарыз қаражаттардың мөлшері мен көздері анықталады, сатудан түскен түсім көлемі мен пайданың мөлшері бағаланады. Қысқа мерзімді қаржылық саясаттың сапасы тікелей түрде кәсіпорын қабылдаған есептік саясатқа байланысты. Ұйыммен қабылданған бухгалтерлік есепті жүргізу тәсілдерінің жиынтығын көрсететін есептік саясат кәсіпорынның қаржылық нәтижесінің қалыптасу үрдісіне және қаржылық-шаруашылық бағасына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. [4]

Ұйымның есептік саясатында негізгі құралдардың, материалдық емес аактивтердің амортизация тәсілдері, өндірістік қорларды, тауарларды, аяқталмаған өндірісті және дайын өнімді бағалау тәсілдері, өндірістік қорларды істен шығару тәсілдері бекітіледі.

Қысқа мерзімді қаржылық саясат кәсіпорынның салықтық саясатымен үйлестірілген. Осылайша, қысқа мерзімді қаржылық саясаттың негізгі міндеті- ұйымның ағымдағы қызметін үздіксіз қаржыландыру. Бағыты бойынша ұйымның қаржылық саясаты ішкі және сыртқы болып бөлінеді. Ішкі қаржылық саясат кәсіпорынның ішінде болып жатқан қаржылық қатынастарға, үрдістер мен көріністерге бағытталған. Сыртқы қаржылық саясат кәсіпорын қызметінің сыртқы ортасына қаржылық нарыққа, несиелік қатынасқа және т.с.с. бағытталған. Кезең ұзақтығына және шешілетін міндеттерге байланысты қаржылық саясатты қаржылық стратегия мен қаржылық тактикаға бөледі.

Қаржылық стратегия - ұйымның дамуының үлкен көлемдегі міндеттерінің болжалынған шешімдері мен болашаққа есептелген қаржылық саясаттың ұзақ мерзімді курсы.

Стратегия ұйым дамуының альтернативтік жолдарын таңдауды болжайды. Сонымен қатар, алға қойған мақсаттарға жету үшін қаржылық ресурстарды мобилизациялау үшін мамандардың болжамдарын, тәжірибе мен сезу түйсігін қолданады. Стратегия тұрғысынан өндірістік және қаржылық қызметтің нақты мақсаттары мен міндеттерін қалыптастырады және оперативтік басқару шешімдерін қабылдайды.

Қаржылық стратегияның маңызды элементтеріне келесілерді жатқызады:

- несиелік стратегияны жасап шығару;
- амортизациялық саясатты қоса есептегенде негізгі капиталды басқару;
- жаңа стратегияны;
- дивидендтік және инвестициялық стратегияны таңдау.

Дегенмен, қаржылық саясаттың бір түрін таңдау сыртқы факторлардың, атап айтқанда қаржылық нарықтың, мемлекеттің салықтық, бюджеттік, ақша-несие саясатының, әсерінен болжалынған нәтижені алуға кепіл бола алмайды. [5]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбдіманапов Ә. Қаржылық есеп: Оқулық – Алматы, 2007.417-438 б.
2. Готовчиков, И.Ф. Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы мен тоқырауға ұшырау тәуекелінің ағымдағы бақылауы / И.Ф. Готовчиков // Қаржылық менеджмент. – 2011. – №1. – Б. 4-11.
3. Аулетова А.Х. Ұйым дамуының түрлі кезеңіндегі компанияны қаржылық басқару. /Аулетова А.Х. // Банки Казахстана.-2012-№12.-39б.
4. Шестокова Е.В. Кәсіпорынның қаржылық саясатын басқару./ Шестокова Е.В.// Қаржылық менеджмент.-2012-№1-12б.
5. Нестренко Ю.Н. Финансовая политика фирмы: Оқу құралы-РГГУ.М: Экономика,2012.

ҚҰРЫЛЫС КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ DAҒДАРЫСҚА ҚАРСЫ САЯСАТЫ

Мұқаева Гүлдәурен Серікқалиқызы
«Қаржы» мамандығының магистранты
Сайымова Мейрамқұл Дулатқызы

*Ph.D докторы, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің
доценті*

Қазақ-орыс Халықаралық университеті, 030006 Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада еліміздегі құрылыс кәсіпорындарының артықшылықтары мен кемшіліктері және кластерлік жүйені енгізу арқылы құрылыс жұмыстарының ұзақ мерзімді өндірісі үшін негізгі факторларды анықтайды

Түйінді сөздер: қаржылық саясат, құрылыс кәсіпорындары, экономикалық факторлар, инвестициялау, дағдарыс, кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы.

АНТИКРИЗИСНАЯ ПОЛИТИКА СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Мукаева Гулдаурен Сериккалиевна
Магистрант специальности «Финансы»
Сайымова Мейрамқұл Дулатовна

*Доктор Ph.D, доцент Актыубинского Регионального Государственного университета
имени К. Жубановой.*

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматриваются преимущества и недостатки производства строительных компаний в стране и выявляются основные перспективные факторы развития производства строительных материальных путем внедрения кластерной системы.

Ключевые слова: Финансовая политика, строительные компании, экономические факторы, инвестиция, кризис, финансовая стабильность на предприятиях.

ANTI-CRISIS POLICY OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

Mukaeva Guldauren Serikkalikyzy
Master's Degree student of specialty "Finance"
Saiymova Meiramkul Dulatovna

*Doctor Ph.D, Associate Professor of the K.Zhubanov Aktobe Regional State university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

In article advantages and lacks of manufacture of building company of the country are considered and the basic perspective factors of development of manufacture of building company by introduction cluster systems come to light.

Keywords: financial policy, construction companies, financial relations, investment, a crisis, financial stability in enterprises.

Қазақстанның құрылыс индустриясы 700-ге тарта өнеркәсіптік кәсіпорындарды құрайды, олардың негізгі қызметі құрылыс жұмыстарын жүргізу болып табылады.

Реформалау жылдары құрылыс материалдары өндірісінде өнеркәсіптік

кәсіпорындарға деген мемлекеттің монополиясы тәжірибе жүзінде жойылды.

Құрылыс индустриясы объектілерін жекешелендіру, құрылыс ұйымдарын қайта құру және мемлекет иелігінен алу кезеңінде құрылыс жұмыстарының көлемі күрт төмендеді, және сәйкесінше құрылыс индустриясы кәсіпорындарының өнімдеріне сұраныс та төмендеді. Бұл осы саладағы көптеген ірі кәсіпорындардың банкроттыққа ұшырауына және жойылуына алып келді. Алайда, 2009 жылдың мәліметтері бойынша, экономиканың осы секторында 45,7 мың адам жұмыспен қамтылған. Саланың өнеркәсіптік өндірістегі үлесі 2,2%-ды құрайды. [1]

Үдемелі дамып отырған бәсекеге қабілетті қоршаған ортада қызмет ететін кәсіпорын басшылығына қатердің, дағдарыстың алдын-алатындай көреген болуы қажет. Құрылыс өнеркәсібімен айналысатын кәсіпорындарының қызмет ету ерекшеліктерін ескере отырып, экономикалық дағдарысқа қарсы басқаруды қамтамасыз ету үрдісін бірнеше кезең бойынша құру керек: біріншіден, қатерлердің жіктелуі, себептердің анықталуы; екіншіден, экономикалық қауіпсіздіктің дәл қазіргі жағдайының бағалануы; үшіншіден, қысқа және ұзақ мерзімге даму бағдарының дайындалуы.

Экономикалық қатерлердің жіктелуі, себептердің анықталуы үшін өткен жылдардағы жасалған жұмыстардың қорытындысын қаржылық тұрғыдан бағалау жүргізіледі. Бұл тұрғыда, аталған өндірістік-техникалық құрылыс компаниясының 2015 жылғы жасалған жұмыстар қорытындысын 2016 жылғы жұмыстармен салыстырсақ 23,2%-ға төмендегенін байқаймыз. Экономикалық қатердің бірі доллар бағанының өсуі болуы мүмкін.

Кәсіпорынның экономикалық дағдарысқа қарсы басқаруды қамтамасыз ету кезінде кәсіпорынның күнделікті өмірінде қолданылып, стратегиялық сипат алатын жұмыстар жиынтығын жоспарлау өте маңызды рөл атқарады. Бұл жұмыс жоспары жүйелік негізде қолданылып, уақытша қиыншылықтырды жеңетін және нарықтағы өз орындарын бекітіп, ары қарай дамытуға арналған дағдарысқа қарсы басқару іс-шараларының жиынтығы ретінде, дағдарысқа қарсы басқару кәсіпорынның экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізі. Шетелдік және отандық ғалым – экономистердің және өз көзқарастарымызды қорытындылай келе, кәсіпорынның экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесін, біздің ұсынымыз бойынша, екі тұрғыда қарастыру керек.

Құрылыс өнеркәсібі кәсіпорындарының экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету механизмінің бір қыры мемлекет тұрғысында, макро деңгейде көрінсе, екінші қыры кәсіпорын шеңберінде, микро деңгейде бекітілуі тиіс. Мемлекет деңгейіндегі кәсіпорынның экономикалық дағдарысқа қарсы басқаруды қамтамасыз ету тетіктеріне: монополияға қарсы және баға саясаты, салықты реттеу, өнім және қызмет сапасын мемлекеттік реттеу, импортты алмастырудың және отандық кәсіпкерлікті қолдаудың мемлекеттік саясаты, мемлекеттік инвестициялық саясат, кәсіпорындарды оңалту және санация жатса, кәсіпорын деңгейіндегі тетіктеріне: шығындарды басқару, өнім сапасын және бәсеке қабілеттілікті басқару, өндірістік әлуетін оңтайландыру, еңбек ресурстары мотивациясы, контроллинг, кәсіпкерлік белсенділікті ынталандыру, маркетинг және логистика, инвестицияларды және инновацияларды басқару, бизнес реинжиниринг жатады.

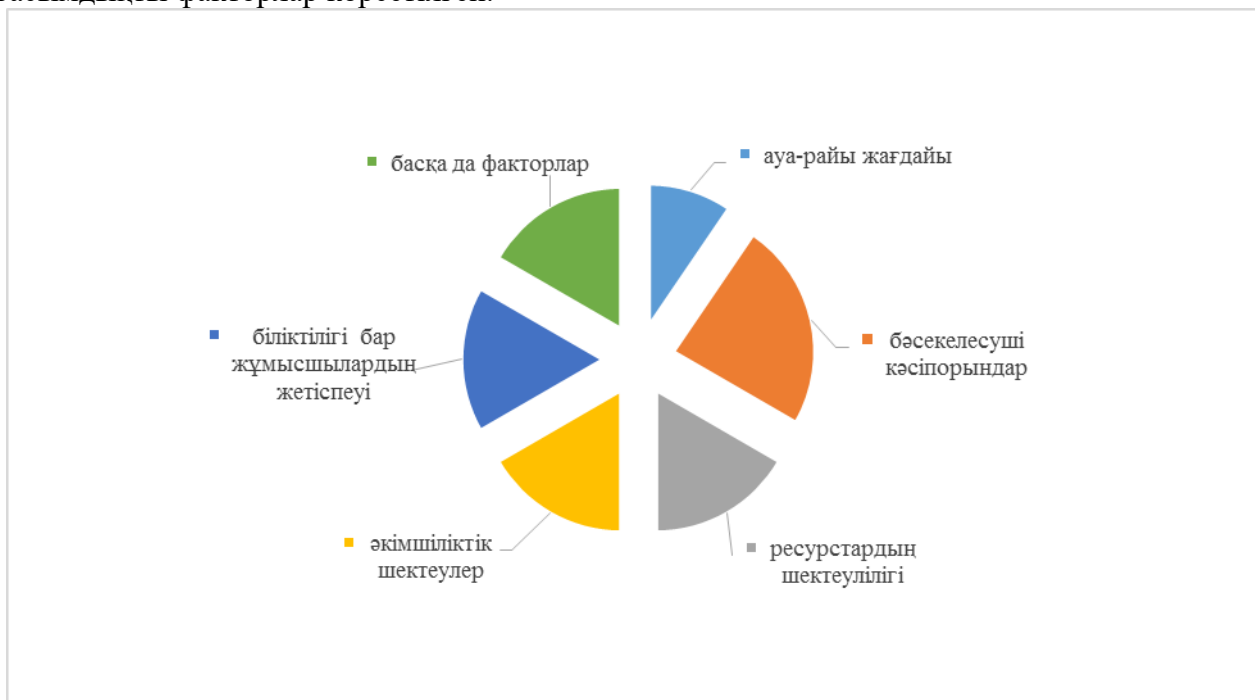
Экономикалық дағдарысқа қарсы басқаруды қамтамасыз етуге берген анықтамаларды зерттей келе, мемлекет деңгейіндегі экономикалық дағдарысқа қарсы басқаруды күнделікті өмірге терендеп енген түсініктер болса, кәсіпорын деңгейіндегі экономикалық дағдарысқа қарсы басқаруды қамтамасыз ету көпшіліктің еті үйрене қоймаған термин екенін байқауға болады. [2]

Қазақстандағы құрылыс өнеркәсібінің дамуы жалпы өнеркәсіптің дамуымен салыстырғанда 2015 жылғы мәліметтеріне сүйенсек, көп кейінде қалып отыр: рентабельділік деңгейі жалы өнеркәсіпдар бойынша - 16,6%, құрылыс өнеркәсібі бойынша - 2,5%; жұмыскерлердің орташа айлық еңбек ақысы өнеркәсіп бойынша - 57759 теңге, құрылыс саласында - 27095 теңге, Ақтөбе қаласы бойынша - 20647 теңге; негізгі құралдардың тозу

деңгейі жалпы өнеркәсіптік кешенде - 41%, құрылыс саласында - 51%, Ақтөбе қаласы бойынша - 65,4%-ды құрайды. Осы көрсеткіштердің даму сипаты құрылыс өнеркәсібінің экономикалық дағдарыс жағдайында тұрғанын көрсетеді.

Қазіргі уақытта, құрылыс кәсіпорындарының қызметін шектейтін, және сәйкесінше, отандық құрылыс кәсіпорындарының дамуына басымды түрде әсер ететін бірқатар факторларды анықтауға болады.

Төмендегі суретте құрылыс кәсіпорындары бойынша қызметті шектейтін негізгі басымдықты факторлар көрсетілген.

Сурет 1. Құрылыс материалдары өндірісінің қызметін шектейтін басымдықты факторлар

Ескерту – автормен құрастырылды.

Ақтөбе қаласында тіркелген өнеркәсіп салаларының 73%-ы құрылыс өндірісінде шоғырланған, құрылыс материалдарын шығаруға барлық тіркелген кәсіпорындардың 18%-ы, құрылыс жұмыстарын жүргізу бойынша 55%-ы маманданған. Тұтыну тұрғысынан экономикалық дағдарыс жағдай қалыптасқан, себебі Ресей, Қытай, Өзбекстаннан келетін құрылыс кәсіпорындары бәсекеге қабілетті болып табылады.

Экономикалық дағдарысқа қарсы басқаруды барлық құрамдас бөліктерін талдай келіп, кәсіпорын басшылығына дағдарыстың, қатердің алдын-алып, болжай алуы және оң жолға бұра білуі керек. Осы ретте, біздің ойымыз бойынша, келесі шаралар алгоритмі тиімді болар еді: мүмкін болатын экономикалық қатерлерді талдау; қарсы шараларды жоспарлау; қабылданған шаралардың орындалуын бақылау; экономикалық дағдарысқа қарсы басқаруды жүйесінің тиімділігін талдау.[3]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. www.stat.kz
2. Балансы ресурсов и использования отдельных видов товаров (сырья) за 2004-2008 годы /Статистический сборник / Агентство Республики Казахстан по статистике – г. Астана, 2009

3. Шестокова Е.В. Кәсіпорынның қаржылық саясатын басқару./ Шестокова Е.В.// Қаржылық менеджмент.-2012-№1-12б.

ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕГИОНЕ

Ниязбаева Айгуль Амангельдыевна,

кандидат экономических наук (phd), старший преподаватель кафедры «Экономики, менеджмент и сервис»

Казахско-Русский Международный Университет, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматриваются основные аспекты повышения конкурентоспособности предприятий малого и среднего бизнеса в регионе

Ключевые слова: бизнес, предприятие, конкурентоспособность, менеджмент, развитие.

ОБЛЫСТАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Ниязбаева Айгуль Амангельдықызы

Экономика ғылымдарының кандидаты (phd), «Экономики, менеджмент и сервис» кафедрасының аға оқытушысы

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би, көш. 52

Мақала аймақтағы шағын және орта бизнес бәсекеге қабілеттілігін арттыру негізгі аспектілерін зерттейді

Түйінді сөздер: бизнес, кәсіпорын, бәсекеге қабілеттілік, басқару, даму.

INCREASING COMPETITIVENESS OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN THE REGION

Niyazbaeva Aigul Amangeldyevna

Candidate of Economic Sciences (phd), Senior Lecturer at the Department of «Economics, Management and Service»

Kazakh-Russian International University, 030006, Aktobe, 52, Aiteke bi St.

The article examines the main aspects of increasing the competitiveness of small and medium-sized businesses in the region

Key words: business, enterprise, competitiveness, management, development.

Как отмечает американский ученый Майкл Портер, единственное, на чем может основываться концепция конкурентоспособности на уровне региона – это продуктивность использования ресурсов [1, с.56].

Анализ экономической модели конкурентоспособности региона наиболее правильно вести, используя такие категории, как "региональный спрос" и "региональное предложение". Региональный спрос представляет собой сумму всех расходов на конечные товары и услуги, произведенные в региональной экономике.

По Р. Абрамсу, основной принцип конкуренции – быстрая реакция на запросы потребителей. Наблюдение за соперниками может помочь предпринимателям осознать

желания представителей рынка. Это можно применить к субъектам малого и среднего бизнеса нашего региона [2, с.123].

В книге «Развитие бизнеса. Инструменты прибыльного роста» автором было выделено 4 области, в которых настоящий лидер должен уметь принимать решения. Это люди, стратегии, исполнение и деньги. Такая структура позволяет комплексно подойти ко всем проблемам, с которыми предприниматель может столкнуться при развитии бизнеса [3, с.134].

Данные из отчета акима Актюбинской области за сентябрь 2016 года позволяют нам сделать следующий вывод, что в нашем регионе развитию малого и среднего бизнеса уделяется большое внимание. Так, по данным актюбинского филиала «Даму», в Актюбинской области получили государственную поддержку более двух тысяч проектов на сумму 140 млрд. тенге. В этом году планируется профинансировать 150 проектов на сумму 1,5 млрд. тенге [4, с.5].

В книге автора Быкова В.А. «Конкуренция. Инновации. Конкурентоспособность» описаны основные составляющие элементы конкурентоспособности и отражается особая роль стратегического подхода в повышении конкурентоспособности предприятия [5].

Изучение данного материала позволяет нам выделить основные критерии конкурентоспособности предприятий Актюбинского региона. К ним можно отнести: показатели, характеризующие стабильность развития бизнеса и его успешность. Студент 3 курса специальности «Менеджмент» Керимов Фархад в рамках проекта «Разработка модели конкурентоспособности субъектов малого и среднего бизнеса в Актюбинской области» выступил на недавнем форуме со своим материалом на тему: «Пути повышения конкурентоспособности предприятий г. Актобе (на примере нескольких предприятий)». Используя данные показатели, он попытался оценить конкурентоспособность субъектов малого и среднего бизнеса в регионе. Свой выбор он остановил на двух магазинах бытовой техники и электроники – Сулпак и Технодом. К примеру, Технодом в районе железнодорожного вокзала уступает Сулпаку по качеству обслуживания и по наполняемости магазина. Сегодня Сулпак для привлечения и удержания клиентов предлагает широкий ассортимент товаров по доступным ценам, имеется интернет-магазин. Сулпак по сравнению с Технодомом имеет широкую сеть филиалов по всей республике. Это свидетельствует об успешности предприятия Сулпак в своей отрасли. При подготовке материала он также использовал данные из экспресс-курса предпринимательства «Уроки Бизнеса».

Студентка 3 курса Уразова Дания специальности «Менеджмент» в своем выступлении на тему: «Роль маркетинга в обеспечении конкурентоспособности предприятий малого и среднего бизнеса в городе Актобе» показала особенности поведения субъектов малого и среднего бизнеса в нашем регионе с позиции маркетинга. Так, актюбинский бизнес начинается тогда, когда появляется покупатель. Для того чтобы получить доход, предприниматели должны предлагать то, что их потребители захотят купить. Актюбинским предпринимателям необходимо научиться удовлетворять потребности покупателей лучше, чем их конкурентам. В Актобе маркетинг не развит, предприниматели по-прежнему, недооценивают его роль для повышения конкурентоспособности своей продукции, услуг. И как результат – потеря клиентов, снижение доходности.

Как утверждает автор книги «Планирование маркетинга» Беккулиева Б.М. конкуренты - это лучший способ для маркетинговой службы исследовать, каким образом люди принимают решение о покупке [7, с.137]. Исходя из этого, предприятия города Актобе могут создавать товары с более высокой потребительской ценностью, лучшей, чем у конкурентов.

В работах авторов Н. М. Мурахтановой и Е.И. Ереминой говорится, что мощными факторами в конкурентной борьбе за покупателя являются сервисные услуги и реклама, то есть маркетинг. В нашем регионе для повышения конкурентоспособности предприятий

необходимо акцентировать внимание на создании перспективных услуг и стимулировании спроса на продукцию [8, с.274].

Авторы О.В. Воронкова, Р.Р. Толстяков в своих работах описывают критерии успешности маркетинга в бизнесе. Актюбинские предприниматели могут позиционировать свои товары на основе функциональности, преимуществ, срока службы и дизайна. Можно в городе создать фан-клубы приверженцев бренда, проводить фестивали, конкурсы.

Изучив теоретические и практические материалы по проблеме повышения конкурентоспособности предприятий в регионе, попытаемся дать практические рекомендации, реализация которых позволит, на наш взгляд, малым и средним предприятиям выйти на принципиально новый уровень развития:

1) для успешности бизнеса предпринимателям необходимо разработать свою эффективную модель поведения на рынке;

2) усилить конкурентные позиции предприятия на рынке за счет создания новых рабочих мест, внедрения новых технологий в предпринимательство, а также за счет реализации новых идей;

3) фактором успеха при осуществлении любой деятельности, в особенности при выборе партнера, является искусство, которое состоит в том, чтобы сохранить прежнюю клиентуру и обрести новую;

4) актюбинским предпринимателям необходимо более тщательно отнестись к выбору партнера при внедрении франчайзинга, чтобы не быть обманутыми блестящими перспективами получения прибыли.

Таким образом, бизнес-идея и усилия предпринимателя – это неотъемлемые части функционирования нашей экономики. Для ее успеха и развития - предприятия должны быть успешными и конкурентоспособными. В нашем регионе актюбинские предприниматели не могут развивать свой бизнес без использования ассортимента маркетинговых инструментов и привлечения специалистов в области маркетинга, способных провести свот-анализ деятельности предприятия

Список использованной литературы:

1. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость/ Майкл Портер; Пер. с англ – 4-е изд. – М: Альпина Бизнес букс, 2016.-715с.
2. Абрамс Р. Бизнес-план на 100%. Стратегия и тактика эффективного бизнеса. Издательство: Альпина Паблишер, 2015 г., 486 стр.
3. В. Харниш. Развитие бизнеса. Инструменты прибыльного роста. Издательство: Манн, Иванов и Фербер, 2016 г., 336 стр.
4. Тезисы к отчету акима области перед населением об итогах 2016 года и задачах на 2017 год // Актюбинский вестник. - № 17. - 11.02.2017 г.
5. Философова Т. Г., Быков В. А. Конкуренция. Инновации. Конкурентоспособность; Юнити-Дана - Москва, 2014. - 296 с.
6. Уроки бизнеса. Экспресс-курс предпринимательства // Сборник материалов НПП РК «Атамекен», 2016 г. www.palata.kz
7. Беккулиева Б.М. Планирование маркетинга: учебное пособие; под общ.ред. С.А. Каленовой.- Алматы: Экономика, 2012.- 248с
8. Маркетинг: учеб. для студ. Учреждений сред. проф. образования/ Н.М. Мурахтанова, Е.И. Еремина, - 9е изд., стер.- Издательский центр «Академия», 2013.- 314с (с. 274)
9. Воронкова О.В., Завражина К.В., Толстяков Р.Р. и др. Маркетинг. Учебное пособие. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009

ВИДЫ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ИММУНИТЕТОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИИ И КАЗАХСТАНА

Нурумов Рахметолла Жарилкасимович

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматриваются виды уголовно-процессуальных иммунитетов. Видовая принадлежность иммунитетов у различных авторов достаточно вариативна. У большинства исследователей видовая принадлежность иммунитета связана со статусом соответствующего лица и тем правовым положением, которое оно занимает в общественных отношениях.

Ключевые слова: уголовно-процессуальные иммунитеты, дипломатический иммунитет, депутатский иммунитет, свидетельский иммунитет

РЕСЕЙ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША ҚЫЛМЫСТЫҚ- ПРОЦЕСТІК ИММУНИТЕТТЕРДІҢ ТҮРЛЕРІ

Нурумов Рахметолла Жарилкасимович

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада қылмыстық іс-жүргізу иммунитеттерінің түрлері қарастырылады. Иммунитеттің әртүрлі автордағы қолданыс түрлері вариативті. Біраз зерттеушілерде иммунитеттің қолданыс түрлері тұлғаның мәртебесімен және оның қоғамдық қарым-қатынастағы орнына байланысты.

Түйінді сөздер: қылмыстық іс жүргізу иммунитеті, дипломатиялық иммунитет, депутаттық иммунитет, куәлік иммунитет

THE TYPES OF CRIMINAL PROCEDURE, IMMUNITIES ACCORDING TO THE LEGISLATION OF RUSSIA AND KAZAKHSTAN

Nurumov Rakhmetolla Zharilkasymovich

Master's Degree student of speciality, «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

Types of criminal procedural immunities are under study in this article. According to different authors types of immunities is quite variable. Most researchers relate types of immunity with the status of the person and the legal position this person occupies in social relation.

Key words: criminal procedural immunity, diplomatic immunity, deputative immunity, witness immunity.

В уголовно-процессуальном праве к числу дискуссионных относится вопрос о видах уголовно-процессуальных иммунитетов. Это подтверждается многочисленными исследованиями, проводимыми различными авторами, и предлагающими отнесение отдельных исключений к уголовно-процессуальным иммунитетам. Что не всегда соответствует объективной необходимости и реальному состоянию дел.

Законодательные предписания уголовно-процессуального законодательства Российской Федерации и Республики Казахстан предлагают виды уголовно-процессуальных иммунитетов, которые, по мнению, законодателя целесообразно отнести к таковым, что находит свое отражение в положениях действующего законодательства.

Впервые большое монографическое исследование видов уголовно-процессуальных иммунитетов было проведено Ф. А. Агаевым в своей диссертации «Иммунитеты в российском уголовном процессе» (1997 г.), которое нашло дальнейшее свое развитие в представленной через год монографии Ф. А. Агаева и В. Н. Галузо «Иммунитеты в российском уголовном процессе». Большое исследование видов уголовно-процессуального иммунитета было проведено В. И. Рудневым в диссертации «Иммунитеты в уголовном судопроизводстве» (1997 г.), который хотя и не указывает на виды иммунитетов, но фактически эти виды рассматривает в главе 2 своего исследования.

Ф.А. Агаев и В. Н. Галузо предложили в уголовном процессе рассматривать дипломатический иммунитет; иммунитеты лиц, пользующихся международной защитой; депутатский иммунитет; должностной иммунитет судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов; свидетельский иммунитет; иммунитет общественных представителей; иные иммунитеты в уголовном процессе [1,С.35].

В.И. Руднев в своем исследовании изучал иммунитет Президента РФ, депутатский иммунитет, неприкосновенность судей и прокуроров, свидетельский иммунитет, иммунитеты других лиц. [2,с.67]

П.С. Пастухов выделяет иммунитеты и привилегии дипломатических представителей; иммунитеты лиц, пользующихся международной защитой; депутатский иммунитет; иммунитет кандидатов в депутаты органов представительной власти и на должность Президента; должностные иммунитеты судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов; иммунитет общественных представителей, а также в качестве видов иммунитетов и привилегий личную неприкосновенность, неприкосновенность служебных помещений и частных резиденций, привилегии связи, неприкосновенность имущества, активов, служебной переписки, архивов, иммунитет от уголовной юрисдикции, всякого рода судебно-процессуальный иммунитет, свидетельский иммунитет и т.п..

К.П. Федякин, в своем диссертационном исследовании пишет: «в современную систему иммунитетов в сфере уголовного судопроизводства входят такие виды уголовно-процессуальных иммунитетов, как должностной; дипломатический; иммунитет лица, находившегося за пределами территории РФ и вызванного для производства процессуальных действий на территории РФ; иммунитет священнослужителя; иммунитет эксперта; свидетельский иммунитет».

О.Г. Тернакоп выделяет свидетельский иммунитет, парламентский иммунитет, иммунитет судей, международно-правовой иммунитет.

Учеными из Казахстана И. П. Карякиным и Ч. Д. Кежетаевым предлагается лишь классификация уголовно-процессуальных иммунитетов или уголовно-процессуальных преимуществ. В частности у первого «классификация иммунитета проведена по видам принимаемых решений и выглядит следующим образом:

- иммунитет от уголовного преследования;
- иммунитет от дачи показаний;
- иммунитет от обыска, выемки, ареста на имущество, осмотра, проникновения в помещения» [3,с.19].

Основу классификации второго составляет классификация существующих в уголовно-процессуальном праве преимуществ.

По мнению Н. Ю. Волосовой к видам уголовно-процессуальных иммунитетов следует отнести иммунитеты, связанные с особым порядком расследования по уголовному делу в отношении отдельной категории лиц; свидетельский иммунитет; иммунитет лиц,

обладающих правом дипломатической неприкосновенности и приравненных к ним лиц; иммунитет лиц, находящихся за пределами РФ и вызванных для производства процессуальных действий на территории РФ.

Следует обратить внимание, что видовая принадлежность иммунитетов у различных авторов достаточно вариативна. У большинства исследователей видовая принадлежность иммунитета связана со статусом соответствующего лица и тем правовым положением, которое оно занимает в общественных отношениях. Такую градацию иммунитетов мы находим у большинства исследователей Ф. А. Агаева, В. Н. Галузо, В. И. Руднева, О. Г. Тернакоп и др. Такой подход является модальным или статусным. При данном подходе определение видовой принадлежности иммунитета зависит от статуса лица, который существенно влияет на особенности процедуры производства по уголовному делу. Несмотря на то, что некоторыми учеными виды иммунитетов подразделяются в соответствии с процедурными вопросами, регламентирующими порядок производства по уголовному делу, основой такой процедуры является все тот же статус отдельной категории лиц. Такой точки зрения придерживаются М. А. Сильнов и Н. Ю. Волосова. К позиции данных авторов близка позиция Н. П. Карякина. Смешанную позицию, состоящую из деления иммунитетов на виды, занимают П. С. Пастухов, Н. И. Капинус, К. П. Федякин, которые к видам иммунитетов относят и наличие у лица особого статуса и саму процедуру производства по уголовному делу. Однако и ими обращается внимание на зависимость процедуры производства по уголовному делу от статуса лица, попавшего в сферу действия процессуального закона.

На сегодняшний день наиболее устоявшейся в уголовном процессе точкой зрения на определение видовой принадлежности иммунитета является статус лица.

Обосновывая свою точку зрения на виды уголовно-процессуальных иммунитетов, нам хотелось бы отметить, что наличие у лица особого статуса предполагает особые процедуры производства по уголовному делу, если такое лицо является участником уголовно-процессуальных отношений. По нашему мнению именно статус лица влияет на формирование уголовно-процессуальных иммунитетов, а их деление на виды в уголовном процессе, связано с процедурными вопросами производства по уголовному делу.

Изложенное позволяет отметить, что наиболее близка нам позиция Н. Ю. Волосовой.

Такое деление, совершенно очевидно, позволяет вскрыть правовую сущность уголовно-процессуальных иммунитетов. Однако их суть невозможно раскрыть без учета статуса таких лиц и общеправовых иммунитетов, составной частью которых являются и уголовно-процессуальные иммунитеты. Предложенный Н. Ю. Волосовой подход к выделению видов уголовно-процессуальных иммунитетов отражает нормотворческое их закрепление в уголовно-процессуальном законодательстве. [5,с.13]

Список использованной литературы:

1. Агаев, Ф. А., Галузо, В. Н. Иммунитеты в российском уголовном процессе: монография / Ф. А. Агаев, В. Н. Галузо. - М.: ТЕИС, 1998. - 23 с.
2. Руднев, В. И. Иммунитеты в уголовном судопроизводстве: дисс... канд. юрид. наук / В. И. Руднев. - М., 1997. - 54-130 с.
3. Карякин, Н. П. Иммунитет в уголовном судопроизводстве: автореф. дисс.... канд. юрид. наук / И. П. Карякин. - Караганда, 2002. - 8 с.
4. Кенжетев, Ч. Д. Преимущества в уголовном судопроизводстве: на примере Республики Казахстан: автореф. д-ра юрид. наук / Ч. Д. Кенжетев. - Бишкек, 2012. - 15 с.
5. Волосова, Н. Ю. Уголовно-процессуальный институт свидетельского иммунитета: теория, законодательное регулирование и практика: дис. д-ра юрид. наук / Н. Ю. Волосова. - М., 2015. - 50 с.

ОРГАНИЗАЦИЯ ТИМБИЛДИНГА КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ EVENT-АГЕНТСТВА

Оразалы Медет

*Казахско-Русский Международный Университет РК г. Актобе
студент специальности «Туризм»*

Дюсегалиева Салтанат Борангалиевна

доцент кафедры экономики, менеджмента и сервиса

Казахско-Русский Международный Университет, РК, 030006 г. Актобе, Айтеке би, 52

В статье рассматривается тимбилдинг как создание собственного опыта командной работы коллектива через искусственно созданную ситуацию с последующим анализом результатов. Развития сформировавшегося коллектива и направлены на улучшение эффективных вертикальных и горизонтальных связей, внедрение нововведений в работу компании, повышение лояльность персонала.

Ключевые слова: Тимбилдинг, event-агентство, корпоративные мероприятия

ТИМБИЛДИНГТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ EVENT АГЕНСТВАНЫҢ БІР БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ

Оразалы Медет

*Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, ҚР, Ақтөбе қаласы
"Туризм" мамандығының студенті*

Дюсегалиева Салтанат Борангалиевна

Экономика, менеджмент және сервис кафедрасының доценті

Қазақ-Орыс Халықаралық Университеті, ҚР, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада тимбилдинг құру жеке тәжірибе, топтық жұмыс, ұжым арқылы жасанды құрылған жағдайды кейіннен талдау нәтижелерін. Даму қалыптасқан ұжымның және жақсартуға бағытталған тиімді тік және көлденең байланыстарды енгізу, жаңа компания жұмысын арттыру, персоналдың адалдығы.

Түйінді сөздер: тимбилдинг, Event агентство, корпоративті іс-шараларды ұйымдастыру

ORGANIZATION OF TEAM BUILDING AS ONE OF THE ACTIVITIES OF THE EVENT-AGENCY

Orazaly Medet

*Kazakh-Russian international University, Kazakhstan, Aktobe
student of specialty "Tourism"*

Dyussegalievna Saltanat Borangalievna

*Associate Professor at the Department of Economics, Management and Service
Kazakh-Russian international University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

The article deals with team building as creating your own experience of team work of the staff through an artificially created situation with the subsequent analysis of the results. Formed development team and is aimed at improving the effective vertical and horizontal linkages, the introduction of innovations in the work of the company, increase the loyalty of the staff.

Keywords: team building, event Agency, corporate events

Тимбилдинг — это корпоративные праздники, основанные на командных играх и приключениях, психологических (игровых) тренингах, обучающих коллектив совместной активной деятельности для достижения общей цели.

Что такое тимбилдинг? Наверняка многие слышали это слово, но не все точно знают, что же оно означает. Приведем пример определения этому термину из Википедии:

Team building — построение команды — термин, обычно используемый в контексте бизнеса и применяемый к широкому диапазону действий для создания и повышения эффективности работы команды. Идея командных методов работы заимствована из мира спорта и стала активно внедряться в практику менеджмента в 60 — 70 годы XX века.

Еще тимбилдинг можно назвать командообразованием. Другими словами, тимбилдинг – это комплекс мероприятий, которые направлены на сплочение команды путем совместного активного отдыха, корпоративных игр, тренингов и прочего.

Осуществление различных мероприятий, которые нацелены на сплочение и повышение организованности команды, было известно еще в годы Второй мировой войны. Игры и тренинги для коллективов разрабатывались британскими специалистами в 40-х годах прошлого века.

Наиболее приближенный к тому тимбилдингу, который применяется в современных компаниях, появился в Америке в 50-х годах 20 века. Тогда самым распространенным видом укрепления коллектива был именно исторический и ролевой тимбилдинг, когда сотрудники переодевались в костюмы исторических персонажей и выполняли различные коллективные задания. Так тимбилдинг стал не просто методом проведения совместного досуга, но и эффективным способом выработки «командного духа», так как в ходе разыгрывания сценок или выполнения заданий сотрудники находили новые точки соприкосновения и лучше друг друга узнавали, что помогало им в совместной трудовой деятельности.

В Казахстане и странах СНГ тимбилдинг появился уже в конце 20 века. Первым применяемым методом тимбилдинга был метод бизнес-тренингов. Со временем стали набирать популярность и другие способы – спортивные и психологические игры, творческие мероприятия и другие.

Сейчас понятие «тимбилдинг» всё больше расширяется, добавляются новые варианты сплочения коллектива, вырабатываются новые тактики. Даже проведение корпоративных праздников часто сопровождается различными играми, нацеленными на создание духа единства.

Какой бы компанией вы ни руководили – крупной, средней или маленькой – для достижения успеха всегда нужны сотрудники, которые будут эффективными командными игроками, и смогут находить и использовать нестандартные решения стандартных задач.

Главные цели и задачи тимбилдинга заключаются в:

1. Созданию чувства единства коллектива, организованности и сплоченности;
2. Замене у сотрудников чувства конкуренции на чувство сотрудничества;
3. Обучении эффективного взаимодействия между членами коллектива;
4. Выработке доверия и понимания в команде;
5. Сплочении команды, выводе «командного духа» на новый уровень;
6. Укреплении горизонтальных связей в компании;
7. Повышении мотивации деятельности;
8. Укреплении авторитета начальства на неофициальном уровне;
9. Психологической разгрузке сотрудников.

Далеко не каждый руководитель может самостоятельно организовать мероприятия по тимбилдингу, поэтому часто прибегают к услугам тимбилдинг-тренеров. Более того, сейчас функционируют немало целых компаний, которые предоставляют услуги по организации любого вида тимбилдинга, от бизнес-тренингов до спортивных игр на природе. [1]

В процессе командной работы (team skills) формируется корпоративный дух (team spirit). При правильной игровой обстановке построение команды (team building) проходит успешно.

В команде устанавливается лидер, авторитет, который способен взять на себя ответственность. Корректируются управленческие должности, распределяются роли, и все участники сплоченно с доверием и лояльностью друг к другу решают поставленные задачи. Как итог: дружная атмосфера, знакомство и налаженность отношений.[2].

Виды тимбилдинга: корпоративный, кулинарный, детский, экстремальный, спортивный, танцевальный, творческий.

Корпоративный тимбилдинг – это мероприятие, ориентированное на сплочение команды, и на сегодняшний день существуют несколько видов тимбилдинга (teambuilding) для командной игры, которые позволят сплотить коллектив и сделать его дружным.

Кулинарный тимбилдинг - это захватывающая игра, где командам нужно участвовать в соревновании по приготовлению изысканных и вкусных блюд. Необходимо четко распределить обязанности, чувствовать процесс, быть вовлеченным кулинаром. Необходимо следить за временем, ведь такого рода игра - на скорость!

Детский тимбилдинг – и не надо пугаться этого взрослого слова, обозначающего построение команды. Для детей это не более, чем забава, но за веселыми приключениями прячется глубокий педагогический смысл. Если взрослые дяди и тети чувствуют некоторую неловкость, играя на работе в эту корпоративную игру по приказу руководства, то для детишек — это настоящий праздник.

Экстремальный тимбилдинг – это выездные тренинги на природу по созданию сплоченной и уверенной в себе команды. Как правило, они носят в основном практический характер. Теоретическая часть проводится вначале, выступая в роли начальной стадии подготовки. Экстрим-тимбилдинг — это далеко не развлечение, а серьезная подготовка к личностному развитию.

Спортивный тимбилдинг – требует от команды наличие определенной физической подготовки или конкретного навыка в одном из видов спорта – здесь все зависит от запланированной игры. Существуют также некоторые специфические темы тимбилдинга, такие как творческие занятия и ролевые игры. Данные мероприятия запомнятся коллективу надолго, однако должна быть специальная предварительная подготовка, требующая вложения сил и времени.

Танцевальный тимбилдинг – команде предстоит участвовать в конкурсах, требующий пластичности и красивого телодвижения, нужно будет разучить пару тройку танцев - это все входит в план соревнования. В конце всегда проходит финальный танец. За каждой группой закрепляется свой зал и тренер, который учит необходимым движениям. В задачу каждой группы входит разучить танец.

Творческий тимбилдинг – это интересные увлекательные программы, цель которых заключается в создании прочной команды за счет выполнения разнообразных творческих заданий[3].

Общая предпосылка, из которой мы исходили при подготовке программ, состоит в том, что в каждом человеке наличествуют творческие резервы и способности, которые, при верной организации работы коллектива должны дать о себе знать. В процессе проведения увлекательных программ в течение продолжительного периода времени мы обратили внимание, что совместное выполнение творческих заданий благоприятно сказывается на психологическом климате в команде.

Необходимость соответствовать этим требованиям, всё больше и больше увеличивает затраты на восстановление человеческого ресурса. Говоря другими словами на восстановление жизненной силы каждого человека компании.

Может да, а может и нет. Принять неизбежность жизни с постоянным напряжением – это один из вариантов. Один из многих вариантов. Есть другой – выкарабкаться на какое-то время из кокона, сплетённого правилами, инструкциями и установками, и убедиться что вы больше, чем могли себе представить, находясь, как говорят, внутри проблемы.

Выбраться из такого состояния можно разными способами. Например – провести тимбилдинг.

Чтобы восстановить силы нужно что-то настоящее. Например, в командной игре на природе почувствовать локоть товарища, пережить совместную радость победы. Для этого и проводятся самые разнообразные корпоративные выезды, и даже создаются специализированные компании, предлагающие самые различные отдушины.

Тимбилдинг — это уникальная сфера жизнедеятельности человека. Это сфера, которая позволяет больше узнать о себе, больше узнать о тех людях, с которыми ты работаешь каждый день, больше узнать об окружающем тебя мире. Тимбилдинг — это тот уникальный сплав, который позволяет в сжатые по времени сроки прожить «жизнь в жизни», ощутить насыщенное дыхание жизни, использовать брошенный судьбой шанс, изменить и улучшить свою жизнь, сделать то, что боялся, и то, о чем давно не мечтал.

Список использованной литературы:

1. <https://dengodel.com/management/22-chto-takoe-timbilding.html>
2. <http://eventbook.kz/blog/timbilding-psikhologiya-organizatsii/>
3. <https://shkolazhizni.ru/job/articles/>

ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫН КРЕДИТТЕУ МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ (ЕҰ "БАНК ВТБ" (ҚАЗАҚСТАН) АҚ МЫСАЛЫНДА)

Оразов Мейрамбек Кайратович

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада ЕҰ «ВТБ Банк» (Қазақстан) АҚ-ның экономиканың нақты секторын несиелеу процесі зерттеліп, жетілдіру мақсатында заңды тұлғаларды несиелеудің жаңа моделі құрастырылды.

Түйінді сөздер: Несие, Заңды тұлғаларды несиелеу, банк жүйесі, ҚР экономикасының нақты секторы, несиелеу моделі

ФОРМИРОВАНИЯ МОДЕЛИ КРЕДИТОВАНИЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ (НА ПРИМЕРЕ ДО АО «БАНК ВТБ» (КАЗАХСТАН))

Оразов Мейрамбек Кайратович

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье изучен процесс кредитования реального сектора экономики ДО АО «Банк ВТБ» (Казахстан) и в целях совершенствования разработана новая модель кредитования юридических лиц

Ключевые слова: Кредит, кредитование Юридических лиц, экономика РК, реальный сектор экономики, модель кредитования

OVERVIEW LENDING TO THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY IN KAZAKHSTAN

Orazov Meirambek Kairatovich

Master's Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article studied the process of lending to the real sector of the economy TO JSC "Bank VTB" (Kazakhstan) and to improve developed a new model of crediting of legal entities

Keywords: Credit, lending to Legal entities, the Kazakh economy, real economy, credit model

Қазіргі таңда банк клиенттерінің ссудаларды қайтармауы жиі болатын құбылысқа айналды. Осындай жағдайларды болдырмау үшін, ең алдымен, банктерде несиелік қаражаттарды беруге өтініштерді қарастыру кезінде аналитикалық жұмысты жақсартып, клиенттің несиелік қабілеттілігін неғұрлым толық зерттеу қажет. Өтініш пен бизнес-жоспарды терең зерттеу мүмкін тәуекелдердің пайда болуын алдын-ала көруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, клиенттің хұқықтық мәртебесін өткізген құжаттарының түпнұсқалылығына мән беру қажет. Бұл, өз кезегінде құқық қорғау органдарымен тығыз байланыс орнатуды талап етеді

Несиелік ресурстарды қайтармау тәуекелінің жоғары деңгейінің сақталуына байланысты банктік несиенен нақты сектордың қажеттілігі толық қанағаттандырылмай отыр. ЕҰ «ВТБ Банк» (Қазақстан) АҚ ресми мәліметтеріне сәйкес ссудалар бойынша мерзімі өткен берешектер мөлшері жоғары деңгейде сақталған [1]

Кесте 1

ЕҰ «ВТБ Банк» (Қазақстан) АҚ несиелері бойынша мерзімі өткен несиелері

Атауы	Резервтен шегерілгенге дейін несиелер мың теңге	Жалпы сомадағы үлесі, %	Құнсыздандыруға Резерв, мың теңге	Несиелер бойынша резервті шегергендегі құнсыздану, мың теңге	Құнсыздануға қатысты шегерілгенге дейінгі кредиттер сомасына резерв, %
Мерзімі өтпеген	39 656 846	65,83	1 356 678	38 300 168	3
- мерзімі өтіп кеткен мерзімі 90 күн	4 244 752	7,05	1 699 400	2 545 352	40
- мерзімі кешіктірілген- мерзімі 90-360 күн	5 275 076	8,76	2 212 496	3 062 580	42
- мерзімі өткен мерзімі 360 күннен артық	11 066 875	18,37	3 706 262	7 360 613	33
Барлығы заңды тұлғаларға берілген кредиттер	60 243 549	100	8 974 836	51 268 713	15
Ескерту-[2] әдебиет негізінде құрастырылған					

Кестеден көріп отырғанымыздай, заңды тұлғаларға берілген несиелер бойынша мерзімі өткен берешектер 38,18%-ды құрады. Бұл банктегі несиелік механизмнің жетілдіруді қажет ететіндігін айқындайды. Осы тұрғыдан алғанда Қазақстанның банктері қолданатын несиелік қабілеттілігін талдау құралдары әрі қарайғы жетілдіруді талап етеді. Бұл, әсіресе, сандық және сапалық жағынан әр түрлі болып келетін көптеген ақпараттарды тиімді және жүйелік өңдеу тұрғысынан үлкен мәнге ие. Осыған байланысты отандық және шетел экономистерінің ғылыми зерттеулерін қарастыру, алдыңғы қатарлы банктердің тәжірибесін жалпылау маңызды болып табылады. [2]

Ірі және орта кәсіпорындардың несиелік талдау үрдісін оңтайландыру синтезделген көрсеткіш – несиелік қабілеттілігі мен несиелік сапасының рейтингін анықтауды қажет етеді. Бұл клиенттің жеке және іскерлік сипаттамалары, несиенің қамтамасыздандырылуы мен өтелу сыйбасы, банкпен қарым-қатынасы сияқты факторларды бірегей көрсеткішке біріктіруді білдіреді. Шетел авторларының зерттеулері несиелік қабілеттілігінің рейтингі жүйеленген нәтиже алуға мүмкіндік беретінін көрсетті. Оның негізінде белгілі-бір қарыз алушыны несиелеуге қатысты дұрыс шешім қабылдау ықтималдығын көбейтуге болады. [3]

Бөлшектелген талдауларды бір жалпы несиелік талдауға біріктіре келе, несиелік қабілеттілігін анықтау үрдісін 1 суреттен несиелеу процессіндегі жауапкершілік матрицасын 2 кестеден көруге болады.

Суретте көрсетілгендей заңды тұлғаны несиелеу процесісі мекеме басшысына несиенің басталады. Несиелеудің екінші кезеңінде құжаттарды жинау процесі басталады. Негізгі құжаттарға келесі құжаттар кіреді:

- несиенің алуға арыз
- мемлекеттік тіркеу куәлігі
- бизнес жоспар
- мекеме балансы
- есеп шот бойынша көшірме
- кассалық кітап
- мүлік кепілінің құжаттары және т.б құжаттар

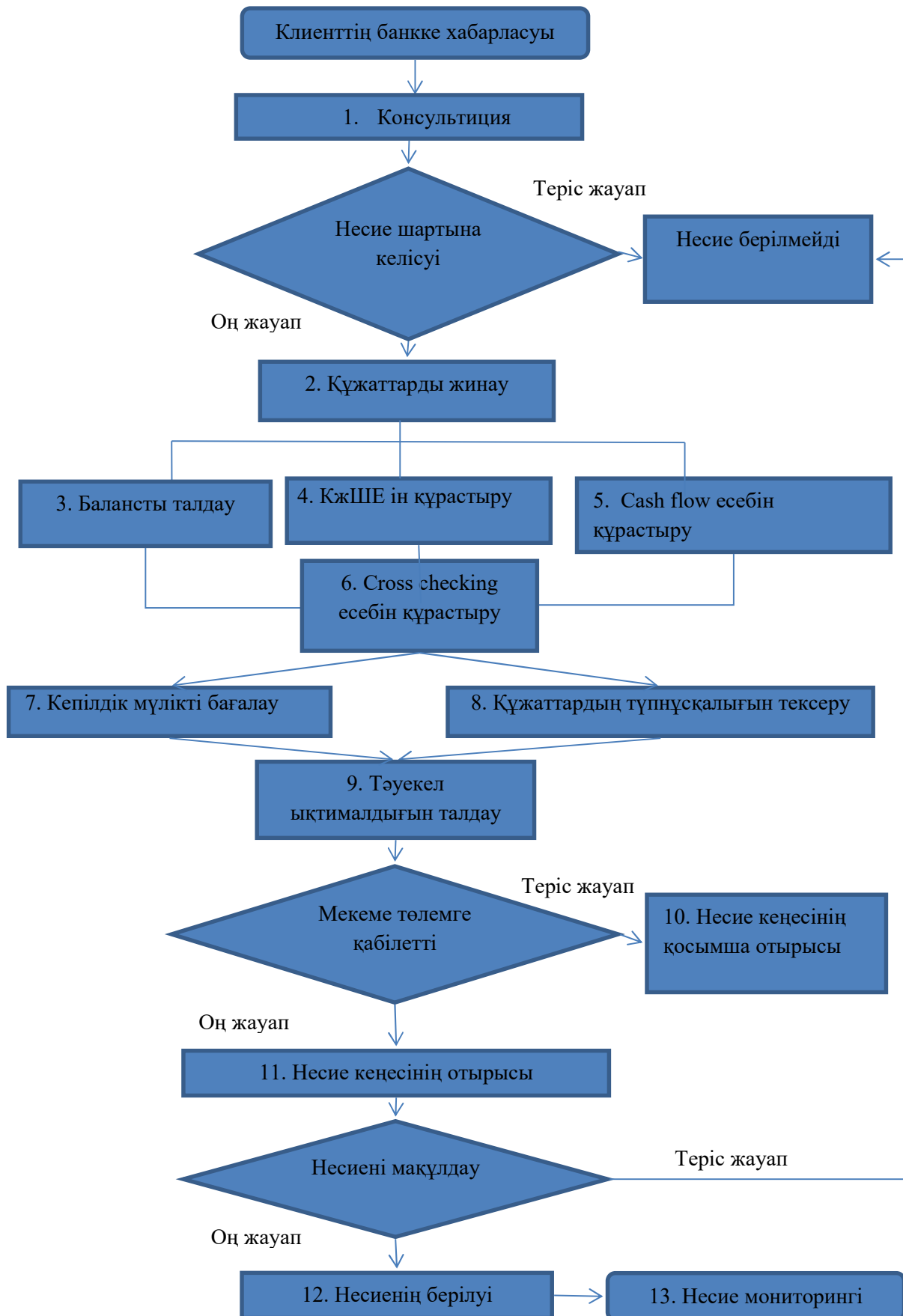
Несие рәсімдеуге басты негіздеме болып несиенің алуға арыз табылады. Мекеменің мемлекеттік тіркеу куәлігі мекеме ашылу барысындағы тіркелген куәлік жатады. Бизнес жоспар екі түрде көрсетіледі, мекеме ашылу барысындағы бизнес жоспар және несиенің мақұлдаған жағдайдағы күтілетін табыстарды ескерілген бизнес жоспар. Мекеменің балансын мекеменің бас бухгалтері немесе мекеме бухгалтері ұсынады және балансқа баланстың әр баптарына түсініктеме көрсетілген анықтама тіркелуі тиіс. Есеп шот бойынша көшірме мекеменің соңғы үш жылдағы ағымдағы банк шотындағы есебіне негізделіп жасалады. Кассалық кітаптағы барлық кассалық операциялар тіркеледі және құжаттармен расталады. Мүлік кепілінің құжаттары несиенің алу барысындағы кепілдікке қойылған мүліктің мекемеге немесе мекеме басшысына тиесілі екендігін растау мақсатында және мүлікті бағалау үшін қажет. Негізгі құжаттармен қоса банк тұтынушыдан қосымша құжаттарды сұратуға құқығы бар.

Несиелеу процесінің үшінші кезеңінде бухгалтерлік балансқа анализ жасалады. Баланстың тік және көлденен анализі жасалады. Баланстың тік анализінде бухгалтерлік баланста көрсетілген баптардың жалпы үлесінен әр баптың пайыздық үлесін анықтасақ, көлденен анализде ағымдағы баланстан өткен жылдардағы бухгалтерлік баланстардан айырмашылығы көрсетіледі. Бухгалтерлік баланстың анализімен бірге баланстың өтімділігі жасалады. Бұл процедура мекеме қандай қаржылық жағдайда қызмет көрсетіп жатқанын анықтайды.

Несиелеудің төртінші кезеңінде несиенің өтініш беруші мекеменің кіріс және шығыс есебі (КЖШС) құрастырылады. Кіріс және шығыс есебінің ақпарат көздері болып есеп шот бойынша көшірме және кассалық кітап. Кіріс және шығыс есебі ай бойынша ағымдағы жылға жасалады және несиенің мақұлдаған жағдайда күтілетін кірістерді ескеріп болжамалы кіріс және шығыс есебі құрастырылады.

Несиелеу механизмінің бесінші кезеңінде мекеменің ақша қозғалыс есебі (Cash flow) жасалады. Ақша қозғалыс есебі соңғы үш жыл мәліметтері негізінде есеп шот бойынша көшірме, кассалық кітап және кіріс және шығыс есебі ақпарат көздерінде құрастырылады. Ақша қозғалысы есебі мекемеде жүргізілген барлық ақша қозғалысын есепке алады. Несиенің өтініш беру кезіндегі мекемеде бар ақша қаражатының мөлшері бухгалтерлік баланспен ақша қозғалысы есебінің соңғы нәтижесімен сәйкес болуы тиіс.

Алтыншы кезеңде автордың кеңесімен осы кезеңге дейін жиналған мәліметтерге қиылысты тексеру (Cross checking) жүргізілуі керек. Қиылысты тексеру процесі мекеменің ұсынылған қаржы құжаттарының дұрыстығын анықтау мақсатымен жасалады. Қиылысты тексеру кезінде ақша қозғалысы есебі мен кіріс және шығыс есебі, бухгалтерлік баланс мәліметтері әр ай бойынша сәйкес келуі бойынша тексеруге мүмкіндік береді. Егерде қаржылық құжаттарда қателік кеткен болса немесе мекеменің жұмысшыларымен, басшысымен несиенің алу мақсатында қаржылық ақпараттарды бұрмалау оқиғасы болған жағдайда, қиылысты тексеру есебі әр жалған ақпаратты айқындайды. Осыған орай мекеменің анық төлеу қабілетін анықтауға мүмкіндік беріп, проблемалық несиелер мөлшерін азайтуға үлкен үлесін қосады.

Сурет 1. Экономиканың нақты секторын несиелу механизмінің моделі

Кесте 2

Несиелу процессіндегі жауапкершілік матрицасы

Кезеннің нөмері	Жауапты тұлға	Қатысушылар	Қажетті құжаттар
1	2	3	4
	Несие менеджері	Мекеме басшысы	
	Несие менеджері	Мекеме басшысы	<ul style="list-style-type: none"> - Несие алуға арыз - Мемкелекеттік тіркеу куәлігі - Бизнес жоспар - Мекеме балансы - Есеп шот бойынша көшірме - Кассалық кітап - Мүлік кепілінің құжаттары және т.б
	Несие менеджері	Мекеме бухгалтері	Анықтамалары тіркелген кәсіпорын балансы
	Несие менеджері		<ul style="list-style-type: none"> - Есеп шот бойынша көшірме - Кассалық кітап
	Несие менеджері		<ul style="list-style-type: none"> - Есеп шот бойынша көшірме - Кассалық кітап - Кіріс және шығыс есебі
	Несие менеджері		<ul style="list-style-type: none"> - Есеп шот бойынша көшірме - Кассалық кітап - Кіріс және шығыс есебі - Cash flow есебі
	Кепіл мүлкін бағалауы бойынша менеджер	Мекеме басшысы	- Мүлік кепілінің құжаттары
	Банк заңгері		<ul style="list-style-type: none"> - Мемкелекеттік тіркеу куәлігі - Бизнес жоспар - Мекеме балансы - Есеп шот бойынша көшірме - Кассалық кітап - Мүлік кепілінің құжаттары және т.б
	Тәуекел менеджері		<ul style="list-style-type: none"> - Бизнес жоспар - Мекеме балансы - Есеп шот бойынша

			көшірме - Кассалық кітап
--	--	--	-----------------------------

2 кесте жалғасы

1	2	3	4
	Банк директорының орынбасары Несие бөлімінің меңгерушісі Несие менеджері Тәуекел менеджері		- Бизнес жоспар - Мекеме балансы - Есеп шот бойынша көшірме Кассалық кітап
	Банк директорының орынбасары Несие бөлімінің меңгерушісі Несие менеджері Тәуекел менеджері		- Бизнес жоспар - Мекеме балансы - Есеп шот бойынша көшірме Кассалық кітап
	Несие менеджері		- Банктің шығыс кассалық ордері
	Несие менеджері Кепіл мүлкін бағалауы бойынша менеджер		
Ескерту- автормен құрастырылған			

Экономиканың нақты секторын несиелеу механизмінің жетінші кезеңінде кепілдік мүліктің бағалау процесі жүзеге асады. Бағалау кезеңінде кепіл болатын мүліктің нарықтық бағасы анықталады. Бағалау есебінің нәтижесіне несиелену сомасы тәуелді.

Сегізінші кезеңде барлық жиналған құжаттарды банктің заң бөліміне жіберіледі. Заңгерлер құжаттардың түпнұсқаға сәйкестігін және заңды күшінің болуын растайды.

Жоғарыда көрсетілген механизмнің тоғызыншы кезеңінде тәуекел менеджер мекеменің төлем қабілетін зерттеп, несиелену мүмкіндігін анықтайды. Тәуекел менеджері мекеменің табысының, көрсететін қызмет түрінің, несиелену ұсыныс білдіруші мекеменің бәсекелестерінің басымдылығының негізінде тәуекелділікті айқындайды. Тәуекел менеджер тек банк директорымен директордың орынбасарына бағынады және несиелену менеджерлеріне беделі жоқ. Сондықтан тәуекел менеджер несиелену шарты қолайсыз немесе тәуекелге байылынысты несиелену берілуі мүмкін емес деп тапса, несиелену менеджері қандайда бір себептермен тәуекел менеджерінің шешімімен келіспеген жағдайда, несиелену бөлімі басшысына шағымын білдіре алады. Несиелену менеджерінен шағым түскен сәттен кейін несиеленудің оныншы кезеңі іске асырылады. Бұл кезеңде несиелену кеңесінің қосымша отырысы ұйымдастырылады. Отырыста әр маман өз көзқарасын білдіріп, директордың орынбасарының шешімімен мәміле қабылданады.

Несие бөлімі механизмінің он бірінші кезеңінде негізгі несиелену кеңесінің отырысы құрастырылып, несиелену соңғы шарттарымен танысады және несиелену мақұлдайды немесе мақұлдамайды.

Он екінші кезеңде мекеме басшысымен несиелену келісімшартына қол қойып, несиелену менеджері ұсынған банктің шығыс кассалық ордерімен немесе есеп шотына қаражатына қол жеткізеді.

Несие бөлімі механизмінің соңғы кезеңінде берілген несиелену мониторинг жүргізіледі. Мониторингтің негізгі мақсаты – несиелену уақытында қайтарылуы және кепілдікке қойылған мүліктің өз қалпында болып қалауы. Егер несиелену уақытында төленбеген болса, қарыз

алушыны проблемалық несиелер бөліміне жіберіледі. Егер кепілдікке қойылған мүлік қандай да бір өзгеріске ұшыраған болса (құрылыс жұмыстарының жүргізілуі, қосымша жөндеулердің өткізілуі және т.б.) мекеме басшысымен қосымша келісімшарт толтырылады.

Осылайша мекеменің төлем қабілетінің анықтау өте маңызды механизм болып табылады. Ұсынылып отырған қиылысты тексеру мекеменің нақты қаржылық жағдайын көрсету арқылы ЕҰ «ВТБ Банк» (Қазақстан) АҚ проблемалық несиелердің көлемін азайтады. Проблемалық несиелердің көлемінің азайуы банктің алға қарай дамуына және экономиканың нақты секторын одан да көп мөлшерде несиелеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Стратегия развития Группы ВТБ на 2014-2016 годы, «Стратегия качественного роста», утвержденная Наблюдательным советом ОАО Банк ВТБ 10 апреля 2014 года.
2. Қазақстан қаржы биржасы. <http://www.kase.kz/ru/emitters/show/BVTB>
3. ЕҰ «ВТБ Банк» АҚ қаржы активтері туралы жедел ақпарат. 1 сәуір, 2016

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫН НЕСИЕЛЕУГЕ ШОЛУ

Оразов Мейрамбек Кайратович

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының экономикасының нақты секторының субъектілерін несиелеу жағдайы талданып, заңды тұлғаларды несиелеу проблемалары зерттелген.

Түйінді сөздер: Несие, Заңды тұлғаларды несиелеу, ҚР экономикасы, ҚР экономикасының нақты секторы, қаржыландыру.

ОБЗОР КРЕДИТОВАНИЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В КАЗАХСТАНЕ

Оразов Мейрамбек Кайратович

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье анализируются состояние кредитование субъектов реального сектора экономики Республики Казахстан и исследованы проблемы кредитования юридических лиц.

Ключевые слова: Кредит, кредитование Юридических лиц, экономика РК, реальный сектор экономики, финансирование.

OVERVIEW LENDING TO THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY IN KAZAKHSTAN

Orazov Meirambek Kairatovich

Master's Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, Aiteke bi St., 52

This article analyzes the condition of lending to the real sector of economy of the Republic of Kazakhstan and the problems of crediting of legal entities

Keywords: Credit, lending to Legal entities, the Kazakh economy, real economy, financing

Еліміздің нарықтық қатнасқа өту жағдайында несиелеу халық шаруашылығының дамуының негізгі факторы болып табылады.

Осы орайда экономикалық өсуді қаржыландырудың маңызды факторларының бірі – банктік несиелеудің дамуы екендігін атап өту керек. Әр түрлі экономикалық секторлардағы барлық дерлік кәсіпорындар өз қызметін жандандыру үшін, айналым қаражаттарын және негізгі қорларын толықтыру үшін банктік несиені алады.

Қазіргі кезде елімізде әлемдік өлшемдер бойынша өндірісті несиелеуді көбейтуге өте жақсы жағдайлар бар, бірақ олар шектеулі түрде қолданылады. Бұл экономикадағы құрылымдық қайта құруды тежеп қана қоймай, банктік секторлардың несиелік және валюталық тәуекелдерге ұшырау мүмкіндігін күшейтетін банктік жүйе мен несиелеудің дамуына бірқатар теріс факторлардың әсерімен байланысты. Соңғы жылдары Қазақстанда

банктік несиелеудің күрт өсуіне қарамастан, оның ЖІӨ-ге қатынасы әлі де төмен болып отыр.

Сондықтан, экономикалық тұрақтылыққа қол жеткізіп, елдегі шаруашылық субъектілердің қаржылық жағдайының жақсаруы шартында несиелеуге байланысты тежеуші факторларды жойып, оны кеңейту мәселесі алдыңғы қатарға шығады. Осыған байланысты заңды тұлғаларды несиелеуді жетілдіру механизмін қарастыру – қазіргі кездегі актуалды мәселелердің бірі болып табылады. Яғни, несиелеуді кеңейтіп, оның дамуына жақсы жағдай жасай отырып, заңды тұлғалардың қаржылық қажеттілігін қанағаттандырамыз. Ал, бұл экономикалық өсуге, өз кезегінде, әсер етеді. [1]

Қазіргі жағдайда Қазақстанның нақты экономика секторындағы жағдайға көз жүгіртетін болсақ, дайын өнімге сұраныстың төмендеуі жалғасып, шикізат пен материалдар бағаларының өсуі аясында кәсіпорындардың өтімділік көрсеткіштері жақсарды. Сонымен қатар кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігі жақсарды.

Қазақстан Республикасының Ұоттық банкінің сараптамасына сәйкес экономиканың нақты секторының ахуалын сипаттайтын көрсеткіш ретінде Диффузиялық индекс (ДИ, diffusion index) қарастырылған. Бұл көрсеткіш қатысушылардың экономикада болып жатқан өзгерістерге қатысты әсерін көрсетеді. Бұл әсер оң және теріс болуы мүмкін.

2016 жылдың 3 тоқсанында кәсіпорындардың өндіріс көлемінің жоғарылауы байқалды (ДИ = 53,0), сонымен қатар кәсіпорындар 2016 жылдың 4 тоқсанында өндіріс көлемдерінің ары қарай өсуін күтуде (ДИ = 50,5).[2]

Кәсіпорындардың 2016 жылдың 3 тоқсанында өндірістік қуат көздерінің қосылу деңгейі 90%-дан жоғары кәсіпорындардың үлесі 12,9%-ға дейін төмендеді, өндірістік қуат көздерінің қосылу деңгейі 50%-дан төмен кәсіпорындардың үлесі 36,5%-ға дейін шамалы төмендеді [2]

Кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігі 2016 жылдың 3 тоқсанында жақсарды: инвестицияларды қаржыландырмаған кәсіпорындардың үлесі 32,1%-ға дейін азайды және бұл мақсатта өзінің қаражатын пайдаланған кәсіпорындар 65,1%-ға дейін жоғарылады.

Айналым қаражатын толықтырудың негізгі көзі болып меншікті қаражат қалып отыр (83,3%). Бұл мақсатта банктердің несиелерін пайдаланатын кәсіпорындардың саны 2016 жылдың 3 тоқсанында шамалы өсті (15,4%-ға дейін).

Кәсіпорындардың қаржыландыру мүмкіндігін шектейтін негізгі факторлары болып қаржы-қаражаттың жеткіліксіздігі, өнімге сұраныстың жетіспеушілігі, ҚР-ның экономикалық жағдайы және басқа кәсіпорындар тарапынан нарықтық бәсекелестік табылады.[3]

2016 жылдың III тоқсанында негізгі құралдардың қаржыландыру көздерінің негізгі үлесі болып – меншікті капитал табылады (65,1%). Негізгі құралдарды қаржыландыру үшін банктік несиені рәсімдеу сирек кездеседі және жалпы қаржыландыру үлесінің 4,5% -ың құрайды. Ал респондеттелген мекемелердің ақпараттары бойынша, жалпы үлестің 32,1%-ы қаржыландырусыз қалды.

Айналым қаражатын қаржыландыру кезінде де кәсіпорындардың меншікті қаражат көздеріне жүгінетігін айтып өтуге болады. Жалпы қаржыландыру көздерінің үлесінің 83,3% -ың меншікті капитал, 15,4%-ың банктік несиелер және 2,9%-ың басқада қаржыландыру көздері құрайды. 11,5%-ы мүлде қаржыландырусыз қалды. [4]

Сурет 1. Кәсіпорындардың қаржыландыру қабілетінің негізгі шектеуші факторлары

Қазақстан Республикасындағы орналасқан кәсіпорындарды несиелеудің негізгі шектеуші факторлары 1 суреттегі мәліметке сәйкес. Ең ауқымды шектеулер болып қаржы-қаражаттың жеткіліксіздігі (29,1%) және өнімге сұраныстың жетіспеушілігі (24,1%) құрайды. Екінші кезектегі шектеуші факторларға келесілер жатады.

- Қазақстанның экономикалық жағдайы (24,6%)
- Өзге кәсіпорындар жағынан жоғары белсенділік (20,6%)
- Пайданың жеткіліксіздігі (20,1%)
- Шектеу жоқ (16,2%)
- Банктердің қолайсыз несиелеу шарттары (13%)
- Салық ауыртпалығының жоғары деңгейі (12,5%)
- Өзге факторлар (6%)

Өндіріс тиімділігінің көрсеткіштері 2016 жылдың 3 тоқсанында жан-жақты характерлі болды. Өндіріс көлемін төмендетпеген кәсіпорындардың үлесі 68,7%-ды құрады. Кәсіпорындардың 68,5%-ы еңбек өнімділігін төмендетпеді. Кәсіпорындардың 63,6%-ы жұмыспен қамтылғандардың жалпы санын төмендетпеді. [5]

Қорыта келе, заңды тұлғаларды несиелеу кезінде шешімін күтіп тұрған бірқатар қиындықтар бар екендігін атап өту керек. Атап айтсақ, біріншіден, талап етілетін құжаттарды қарастырудағы кемшіліктер. Екіншіден, несиелік қабілеттілігін есептеулерді жүзеге асырудағы жетіспеушіліктер. Үшіншіден, экономика салаларының тек таңдамалы түрлерін несиелеп, кейбір аса қажетті салаларын олардың ұзақ мерзімді қажет ететіндігінен несиелемеу т.с.с. Осындай кемшіліктерді түзеп, несиелеу процесін жетілдіру керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Банковская система Казахстана: Учебное пособие /Ж.Бекболатұлы., С.Каримжанов. -Алматы.:Экономика,200-185с.Сейткасимов Г.
2. Қазақстан Ұлттық банкі / конъюнктуралық шолу / Экономиканың нақты секторы кәсіпорындарына пікіртерім: 2016 ж. I тоқсан
3. Қазақстан Ұлттық банкі / конъюнктуралық шолу / Экономиканың нақты секторы кәсіпорындарына пікіртерім: 2016 ж. III тоқсан
4. Қазақстан Ұлттық банкінің банктердің экономика салалары бойынша кредиттері бойынша статистикасы
5. Қазақстан Ұлттық банкінің ресми сайты www.nationalbank.kz

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМЫТУДЫҢ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІ

Саматов Әнуар Ғалымжанұлы

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада Қазақстанда шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың басымдылықтары мен ерекшеліктері, мемлекеттік қолдау механизмдері жан-жақты қарастырылған.

Түйінді сөздер: шағын және орта кәсіпкерлік, кәсіпорын, бәсекелестік, бәсекеге қабілеттілік, мемлекеттік саясат, мемлекеттік қолдау.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Саматов Ануар Галимжанович

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматриваются механизмы государственной поддержки, перспективы и особенности развития малого и среднего предпринимательства в Казахстане.

Ключевые слова: малое и среднее предпринимательство, предприятие, конкурентоспособность, конкуренция, государственная политика, государственная поддержка.

ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM OF SMALL AND MEDIUM ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

Samatov Anuar Galimzhanovich

Master`s Degree student of specialty «Management»

Kazakh - Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article examines the mechanisms of state support, prospects and features of small and medium-sized business development in Kazakhstan.

Key words: small and medium-sized entrepreneurship, enterprise, competitiveness, competition, state policy, state support.

Кез келген елдің экономикасының негізі – шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық механизмі. Дамыған елдердің тәжірибесіне сүйенетін болсақ, шағын және орта кәсіпкерлікті қалыптастыру мен дамыту елдің экономикасын көтеруде маңызды орынға ие. Шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту арқылы салалық және өңірлік монополизмді жоюға, рынокта тауарлар мен қызметтерді көбейтуге, жаңа жұмыс орындар ашуға, ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін пайдалануға, қоғам тұрақтылығының кепілі болып табылатын орта тап қалыптастыруға үлкен мүмкіндіктер бар. Бұл туралы Президентіміз Н.Назарбаев индустрияландыру күні аясында өткен жалпы ұлттық телекөпір барысында: «Шағын және орта бизнес - 2050 жылға дейінгі стратегияның негізгі мәселесі.

Әлемнің дамыған мемлекеттерінің экономикасында шағын және орта бизнес тұтас ұлттық өнімінің тең жартысын немесе басым бөлігін өндіреді. Германияда орта және шағын бизнес саласында еңбекке қабілетті халықтың 60%-ы жұмыс істейді. Бұл сектор ұлттық табыстың 50%-ын қамтамасыз етіп отыр. Шағын кәсіпкерлік саласында Ұлыбританияның ересек тұрғындарының 48%-ы еңбектеніп жатыр. Ал Жапонияда бұл көрсеткіш 70%-дан асып жығылады. Шағын және орта бизнес Канаданың ЖІӨ-нің 46%-ын құрайды, ал Италияда ол 70%-дан астамы. АҚШ-та олардың үлесі 97%-ды құрайды. Біздегі көрсеткіш - шамамен 25%. Бұл аз атап өткен мемлекеттер осы отыз ел қатарында. Ендеше оларға қарай ұмтылу қажет», - деп мемлекет басшысы мәлім еткен болатын. [1]

Мемлекет бүгінде кәсіпкерлік қызмет субъектілерінің нарық экономикасының толыққанды қатысушысы ретінде өз қызметтерін жүзеге асырылуына қажетті жағдайды қамтамасыз етіп отыр. Міне, аз жылда республикамыз бойынша шағын және орта кәсіпорындармен жұмыс істеуді көздейтін жалпыұлттық институттар құрылып үлгерді. Сонымен қатар, «Шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту қоры» құрылып, табысты да талапты жұмыс жүргізуде. Кәсіпкерлікті қолдау үшін бір емес, бес бірдей бағдарлама жасалып, кәсіпкерлерімізге мемлекет тарапынан үлкен басымдықтар берілген. Кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға және бизнестің билікпен арадағы іс-қимылдарының жаңа моделін құруға бағытталған «Жеке кәсіпкерлік туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды.

Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық механизмін одан әрі ынталандыру үшін мемлекетіміз алдағы уақытта да көптеген жобалар мен бағдарламаларды жүзеге асырмақшы. Жоспарланған түрде, шағын және орта кәсіпкерліктің ЖӨ құрылымындағы үлесінің айтарлықтай артуына қол жеткізіп, сол арқылы мемлекеттің экономикалық және саяси тұрақтылығының берік іргетасы – орта тапты нығайту қажеттілігі күн санап артуда. Жалпы, алдағы уақытта Еуразиялық интеграцияда, сонымен қатар ДСҰ-да Қазақстан шағын және орта бизнес арқылы бәсекеге төтеп беріп, ел экономикасын шарықтата алуы тиіс.

Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық механизмінің пайдасы, мемлекетімізге алып келер үлесі орасан зор. Дәл осы кәсіпкерліктің түрлерін дамытпай еліміздің экономикасын жандандыру, халқымыздың әлеуметтік хал-ахуалын көтеру мүмкін емес. Жұмыссыздықты жоюда, жалақы мен зейнетақыны уақытылы төлеуде, рынокты халыққа қажетті тауарлармен толтыруда, жеке өндірушілердің монополиясын шектеуде, депрессияны бастан кешіріп отырған жекелеген аудандарды қалпына келтіруде осы шағын және орта бизнес шешуші фактор. Қазақстанда шағын және орта бизнесті дамытуға байланысты шаралар Елбасы Н.Назарбаевтың 1997 жылы 6 наурызда қабылдаған «Шағын және орта кәсіпкерлікке мемлекет тарапынан қолдау көрсетуді жеделдету шаралары» деген қаулысынан басталды. Шағын және орта кәсіпкерлікке қолайлы жағдайлар жасау үшін, қаржылай және ақпараттық қамтамасыз етуді жетілдіру мақсатында Елбасы «Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерлікті қолдау мен дамытудың басымдықтары мен аймақтық бағдарламалары туралы» жарлық шығарды. Міне, жыл сайынғы жолдауында елбасымыз шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың жаңа тәсілдерін ұсынып келеді. Биылғы «Нұрлы жол-болашаққа бастар жол» атты жолдауында да шағын және орта кәсіпкерлікке ерекше назар аударылған [2].

Қандай да болмасын, шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық механизмі бәрібір де жоғары инновациялық бейімділікпен сипатталады. Кейбір мамандардың пікірлері бойынша, шағын фирмаларда ірі фирмаларға қарағанда инновациялар мен жаңалықтар 24 есе көп, ал басқалары екінші дүниежүзілік соғыстан кейін басты технологиялық инновациялардың 95 %-ы шағын бизнес саласынан шықты деп тұжырымдайды.

Экономикадағы орасан зор үлесінен басқа, шағын бизнес әлеуметтік қатынастарда да үлкен рөл ойнайды. Сонымен, шағын бизнес есебінен Германияда, Ұлыбританияда, Италияда, Жапонияда, АҚШ-та 2/3 жаңа жұмыс орындары құрылады. Алдыңғы қатарлы елдер ішінен шағын және орта фирмаларда жұмыспен қамтылғандардың ең төменгі үлесін Германия (46%), Ұлыбритания (49%) иеленеді, яғни халықтың жұмыспен қамтылғандарының жартысына жуығы. Басқа елдерде бұл көрсеткіш 80 %-ға жетеді (Жапония, Италия, ЕО елдері). Шағын компаниялардың экономикалық құлдырау мен жаппай жұмыссыздық кезеңінде ірі компаниялардан жұмыстан босатылған жұмыссыз жұмысшы күштерін өзіне тарту қабілеттілігі қоғамдағы әлеуметтік шиеленісті елеулі түрде төмендетуге және өзіндік «орташа класс» құруға мүмкіндік береді. Бұл жұмысбастылықтың өсуіне жағымды ықпал ететін шағын бизнестің келесідей ерекшеліктерімен байланысты жүргізіледі:

1. Шағын кәсіпорындар капитал сыйымдылығы төмен жаңа жұмыс орындарын жылдам құруға қабілетті.
2. Капиталды өте төмен техникалық құру, яғни өндірістің пайдаланылатын құралдарының бірлігіне ірі кәсіпорындарға қарағанда еңбектің көп бірлігі келеді.
3. Шағын бизнесті құру процесін жеңілдететін күрделі басқару құрылымының жоқтығы.
4. Іскер белсенділікті, іскер жұмысшылардың шығармашылығын көрсету мүмкіндігі.
5. Еңбек пен жұмысқа қабылдаудың икемді шарты кеңінен таралған.
6. Кадрларды дайындау және қайта дайындау.

Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық механизмі мемлекеттің экспортында және сыртқы экономикалық байланыстарды кеңейтуде маңызды рөлге ие. Мәселен, АҚШ-та өте ірі компаниялардың үлесіне жалпы экспорттың 20 %-ы тиесілі, Голландия, Бельгия мен Германия да 35-40 %, Жапонияда 39 %-ға дейін. Экспортты-лицензиялық келісімдер жасауда шағын және орта өнеркәсіптік фирмалардың үлесіне АҚШ, Франция, Жапония және Швейцарияда 25 %-дан 50 %-ға дейін келеді. Синдикат, консорциум түріндегі шағын фирмалардың экспорттық бірлестіктері құрылады. Тек Италияда ғана 1990 жылы 7000-нан астам қатысушы-фирмалары бар 157 консорциумдар болған. Сонымен, іс-тәжірибе техникалық прогресс, тұтынушылық сұранысты толығымен қанағаттандыру бүгінде негізінен шағын кәсіпорындардың жұмыстарының тиімділігімен анықталатынын көрсетті. Бүгінде, өркениетті бәсекелік нарықтық қатынастар қалыптастыру: экономикаға икемділік, ептілік, жылдамдылық беру; тауарлар, жұмыстар мен қызметтер сапасын жоғарылату; қосымша жұмыс орындарын құру; ғылыми-техникалық прогресті белсендіру; рентабельділігі төмен, шығыны көп өндірістерді қысқарту және басқалар – бұлардың барлығы ел экономикасындағы шағын және орта кәсіпорындардың үлесін құрайды.

Осыған сәйкес, Қазақстан экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелері ұлттық экономика жүйесінің үйлесімді қызмет етуіне және оның ұйымдастырушылық-экономикалық механизмдерін жетілдірумен байланысты. Бұл жағдайда ұлттық экономиканың жетекші саласы шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту ерекше рөл атқарады.

Алайда, айтарлықтай жиі қолданылатын критерийлерге кәсіпорындағы жұмыскерлердің орташа жылдық саны, кәсіпорынның жылдық айналымы және активтерінің мөлшерін жатқызуға болады. Ал дамыған елдердің барлығында дерлік негізгі критерий жұмысшылар саны болып табылады. Біздің елімізде кәсіпорындағы жұмыскерлер саны мен активтерінің мөлшері бойынша оны шағын, орта немесе ірі бизнеске жататындығын анықтай аламыз. Яғни, басты критерий жұмыскерлер саны және активтердің мөлшері болып табылады. 2006 жылға дейін ҚР Үкіметінің 1997 жылғы 8-сәуірдегі №499 қаулысына сәйкес шағын кәсіпкерлікке жатқызу кезінде жұмыскерлер санына қатысты критерий өзгеше болды: өнеркәсіпте, құрылыста және ауыл шаруашылығында - 50 адамға дейін; сауда және тұрмыстық қызмет көрсетуде - 30 адамға дейін; көлік және байланыста - 25 адамға дейін;

ғылым және инновациялық қызметте - 20 адамға дейін. Ал жұмыскерлер саны 200 адамнан аспайтын кәсіпорындар орта бизнеске жатқызылды [3].

Қазақстан Республикасының «Жеке кәсіпкерлік» туралы Заңына сәйкес, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне заңды тұлға құрмаған, жұмыскерлерінің орташа жылдық саны 50 адамнан аспайтын дара кәсіпкерлер, сондай-ақ жұмыскерлерінің орташа жылдық саны 50 адамнан, активтерінің орташа жылдық құны 60 000 айлық есептік көрсеткіштен аспайтын заңды тұлғалар жатқызылады. Орта кәсіпкерлік субъектілері деп жұмыскерлерінің орташа жылдық саны 50 адамнан асатын дара кәсіпкерлер және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын, жұмыскерлерінің орташа жылдық саны 50 адамнан астам, бірақ 250 адамнан, ал активтерінің орташа жылдық құны 325 000 айлық есептік көрсеткіштен аспайтын заңды тұлғаларды айтады. Ірі кәсіпкерлік субъектілеріне жеке кәсіпкерлікті жүзеге асыратын, жұмыскерлерінің орташа жылдық саны 250 адамнан асатын және активтерінің орташа жылдық құны 325 000 айлық есептік көрсеткіштен асатын заңды тұлғалар жатады.

Сондықтан шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық механизмінің арасында тікелей бәсеке бар деп айту дұрыс емес. Шағын кәсіпкерлік ірі кәсіпкерлікке қарағанда нарықтың айтарлықтай тиімді қызмет ететіндей сфераларында өз орнын табады. Мұндай сфераларға бірінші кезекте сауда, сервистік қызмет көрсету, материалмен жабдықтау және тағы басқаларын жатқызуға болады. Мәселен, машина (автомобиль) өндіру сөзсіз ірі кәсіпкерлік сферасына жатқызылса, автомобильге техникалық қызмет көрсету және оны жөндеуді шағын кәсіпкерлік айтарлықтай тиімді орындайды. Жалпы алғанда шағын және ірі кәсіпкерліктің негізгі айырмашылықтарын төмендегі кестеде көрсетілген [4].

Кесте 1

Шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизмінің негізгі айырмашылық белгілері

№	Айырмашылық белгілері	Ірі кәсіпкерлік	Шағын кәсіпкерлік
1	Өндіріс және қызмет көрсету саласы	Ірі өнеркәсіп салалары, жылу-энергетикалық және мұнай-газ кешендері	Өндіріс, сауда және қызмет көрсету
2	Стратегияны өзгерту	3-5 жыл	6 айдан 1 жылға дейін
3	Қызмет сферасы	Ірі қалалар мен өнеркәсіптік кешендер	Ірі және шағын қалалар
4	Бәсекелік ортаны құру	Нарықтың белгілі бір бөлігін жаулап алғандықтан бәсеке шектеулі болады	Шағын кәсіпорындар саны көп болғандықтан бәсекелік орта күшті болады
5	Кәсіпорында құру және тіркеу	Едәуір қаржылық шығындардың қажеттігі және тіркеу тәртібінің ұзақтығы	Бастапқы шығындардың аз болуы және тіркеудің оңайлығы
6	Жаңа жұмыс орындарын құру	Жаңа жұмыс орнын құру қарқыны едәуір төмен	Жаңа жұмыс орындары едәуір жоғары қарқынмен құрылады
7	Басқару құрылымы	Күрделі	Қарапайым
8	Шешім қабылдау	Ұзақ уақытты қажет етеді	Аз уақытта және ұтымды шешім қабылдау мүмкіндігі
9	Басқару жүйесіндегі	Құрылтайшылар мен басқарушылар мүдделерінің арасында қайшылықтың	Басқарушы және құрылтайшы бір адам болуы мүмкін, басқару жүйесіндегі

мүдделердің үйлесуі	туындау мүмкіндігі	мүдде қайшылығының жоқтығы
Ескерту- Сейдахметов А.С., Елшибекова К.Ж. Предпринимательство: Учебное пособие. - Алматы: Экономика, 2010.		

1-кестеде шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизмінің негізгі айырмашылық белгілері және олардың әрқайсысы үшін өзгешеліктері қарастырылған. Осы мәліметтер негізінде шағын кәсіпкерліктің өзіндік өзгешеліктерін айқын ажыратуға болады деп айтуға мүмкіндік бар. Байқалып отырғандай ірі кәсіпкерлікке қарағанда шағын кәсіпкерліктің негізгі айырмашылықтары барлық жағынан басымдыққа ие болып отыр. Өйткені қазіргі қатаң бәсеке жағдайында кәсіпорынды басқару, оның даму стратегияларын жақсарту, дұрыс шешім қабылдау және басқару жүйесінде мүдделердің қайшылықсыз үйлесім табуының маңыздылығы жоғары.

Осы орайда, Қазақстанның экономикалық дамуының қазіргі жағдайында Шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизмін арттыру маңызды орынға ие. Шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизмі бәсекелік ортаның күшеюіне, тұтыну нарығын қажетті тауарлармен (қызметтермен) толықтыруға, жаңа жұмыс орындарын ашу арқылы жұмыспен қамту мәселесін шешуге, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайының жақсаруына, ҒТП-ны жеделдету, жаңашылдықты енгізу және басқа да көптеген маңызды мәселелердің оң шешімін табуына септігін тигізеді. Шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизмі ел экономикасында маңызды орынға ие болуын және тиімді қызмет етуін оның келесі артықшылықтарымен түсіндіруге болады:

- шағын кәсіпкерліктің икемділігі, өндірілетін өнімдердің тұтынушылардың талғамына сай тез бейімделу мүмкіндігі;
- жергілікті ресурстарды пайдалану мен жергілікті нарықта қызмет етуі;
- кәсіпорынды басқарудың қарапайымдылығы, ірі бюрократиялық құрылымның болмауы;
- жұмыскерлердің және кәсіпорын басшысының жоғары нәтижеге жетуге деген ортақ мүдденің болуы, мотивацияның жоғарылығы;
- ірі өндіріспен тиімді өзара әрекетте болу мүмкіндігі, яғни ірі кәсіпорындар арқылы қосалқы бұйымдар мен бөлшектерді өндірушілер және жеткізушілер ретінде әріптестік қатынаста болу;
- кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін қажетті бастапқы капиталдың және жұмсалатын шығындардың салыстырмалы түрде аз болуы;
- өндірісті жаңарту, жаңашылдықты енгізу, жаңа идеяларды жүзеге асыруға икемділігі [4].

Шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизміне тән кемшіліктерге төмендегілерді жатқызуға болады: тәуекел деңгейінің жоғары болуы; ресурстық, қаржылық және материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі; өткізу нарықтарының тарлығы және әлемдік стандарттарға сай өнім өндіру мүмкіндігінің төмендігі;

қызметкерлер біліктілігінің айтарлықтай жоғары деңгейде болмауы және бір адамның бірнеше қызметті қатар атқару мүмкіндігі; қосымша қаражаттар тарту және несие алу мүмкіндігінің төмендігі.

Нарықтық қатынастар жағдайында шағын кәсіпкерліктің экономикадағы рөлін қарастырған кезде жаңашылдық немесе жаңашылдықты енгізу мәселесін назардан тыс қалдыруға болмайды. Нарық өзіндік өзгешеліктері мен ерекшеліктеріне байланысты тұтынушыларға бәсекеге қабілетті және жоғары сапалы өнімдер жеткізу мақсатында өндірісті жаңартуды талап етеді. Сондықтан кәсіпкерлер немесе кәсіпорын басшылары оларды шешу жолдарын іздеуі қажет. Оның үстіне нарықтық экономикасы дамыған елдер тәжірибесі көрсеткендей шағын кәсіпкерлік жаңашылдық облысында ірі кәсіпкерлікпен

салыстырғанда бірқатар артықшылықтарға ие болады. Ол шағын кәсіпкерліктің нарыққа тез бейімделу, басқару икемділігі және ішкі коммуникациялар тиімділігі және басқа да осындай сапалы қасиеттерімен байланысты.

Шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизмінің рөлін қарастырғанда олардың жоғарыда аталған артықшылықтары мен басымдылықтарын негізге ала отырып анықтауымыз қажет. Шағын кәсіпкерлік нарықтың өзгермелі қажеттіліктеріне тез бейімделетіндіктен, құрылымдық өзгерістердің салдарларын азайтатындықтан, саяси және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ететіндіктен, сондай-ақ техникалық және ұйымдастырушылық жаңашылдықтарды пайдаланатындықтан, аймақтық дамуға елеулі үлес қосатындықтан маңызды әлеуметтік-экономикалық мәнге ие болады. Шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизмі ел экономикасындағы рөлін келесі факторлармен де анықтауға болады:

1. дара кәсіпкерлер мен шағын кәсіпорындардың нарықтық экономика субъектілерінің жалпы санындағы үлесімен;
2. өнім өндіруде (жұмыс орындау, қызмет көрсету), жалпы ішкі өнімді құрудағы шағын кәсіпорындардың қосқан үлестерімен;
3. республикалық және жергілікті бюджеттерді қалыптастыруда шағын бизнес субъектілерінің салған салымдарымен немесе үлестерімен;
4. еңбекке жарамды халықтың шағын кәсіпорындарда жұмыспен қамтылғандарының санының өсуімен, жұмыссыздар санын қысқартуға қосқан үлестерімен;
5. нарықтың тұтыну тауарларымен (жұмыстармен, қызмет көрсетулермен) толығымен, халықтың қажеттіліктерін қанағаттандыруды жақсартумен;
6. кәсіпорынды басқару тәжірибесін жинақтаумен, өзінің жеке ісін бастауды жүзеге асырумен және тағы басқаларымен [6].

Сондай-ақ, еліміздің негізгі заңнамалары және нормативтік-құқықтық актілері бойынша шағын кәсіпкерлік субъектілеріне қатысты мынадай мәселелерді атап өтуге болады:

1. Шағын кәсіпкерлік субъектілері Қазақстан Республикасының қолданылып жүрген заңдарына сәйкес кәсіпкерлік қызметтің кез келген түрін жүзеге асырады.
2. Заңды тұлға құрмайтын дара кәсіпкерлер, сондай-ақ белгіленген критерийлерге сәйкес келетін мынадай ұйымдық-құқықтық нысандардағы заңды тұлғалар, яғни өндірістік кооперативтер мен шаруашылық серіктестіктер шағын кәсіпкерлік субъектісі болуы мүмкін. Ал, шаруашылық серіктестіктер толық серіктестік, сенім серіктестігі немесе коммандитті серіктестік, жауапкершілігі шектеулі серіктестік және қосымша жауапкершілігі бар серіктестік нысанында құрылып, қызметін жүзеге асыра алады.
3. Шағын кәсіпкерлік субъектілері қызметкерлерінің орташа жылдық саны барлық қызметкерлерді, оның ішінде келісімшарт және мердігерлік шарттар бойынша, жұмысты қоса атқару бойынша жұмыс істейтіндерін, осы субъект филиалдарының, өкілдіктерінің және басқа оқшауланған бөлімшелерінің қызметкерлерін ескере отырып анықталады.
4. Шағын кәсіпкерлік субъектілері заңдарда белгіленген ережелерден асып кеткен жағдайда бұл заңды тұлға Қазақстан Республикасының қолданылып жүрген заңдарында көзделген жеңілдіктерден айырылады [7].

Шын мәнінде, шағын және ірі кәсіпкерлікті дамытудың тиімді ұйымдастырушылық экономикалық механизмін – ел экономикасының ұтқыр әрі нәтижелі секторының бірі. Ішкі жалпы өнімнің елеулі бөлігін өндіру солардың үлесінде. Сондықтан да біздің шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың түбірінен жаңа идеологиясын түзуіміз қажет. Бұл кәсіпкерлік ортаның бастамашылығын іске асыру үшін қолайлы жағдай туғызуымыз керек» – деген болатын. Көріп отырғанымыздай, бүгінде Президентіміз шағын және орта кәсіпкерлікті дамытуға жағдай туғызу үшін Еуразиялық экономикалық одақ жобасын жүзеге асыруда.

Сонымен қатар, ДСҰ-ға кірудің алғышарттары да түзіліп қойылған. Алдағы уақытта еліміздің экономикасы дәл осы шағын және орта кәсіпкерлік арқылы аспанға шарықтайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Токсанова А.Н. Развитие систем управления малым бизнесом. Автореферат на диссертационную работу на соиск. Учен. Степени д.э.н. КИЭМ, 2000.- 297 б.
2. ҚР Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» Жолдауы, 2014ж 11 қараша
3. Елшібаев Р.Қ. Кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру: Оқу құралы. – Алматы: Экономика, 2009.-14б.
4. Сейдахметов А.С., Елшибекова К.Ж. Предпринимательство: Учебное пособие. – Алматы: Экономика, 2010.
5. Рамазанов Ж. Состояние и перспективы развития предпринимательства в Казахстане: Реальный сектор экономики// Финансы. Кредиты.-2007.-№10.- 14-15 б.
6. Окаев К.О., Смагулова Н.Т. Предпринимательство в РК. - Алматы: Экономика, 2000.-35с.
7. Райхан Н. Шағын кәсіпкерлік: кеше мен бүгін. // Ақиқат, № 5, 2009ж.

БАНКТЕРДІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ТҰРАҚТАНДЫРУҒА БАНК МАРКЕТИНГІНІҢ ЗАМАНАУИ ТӘЖІРИБЕСІ

Сембин Еркебұлан Маралұлы

«Менеджмент» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада тұрақсыздық жағдайындағы отандық банктердің даму қарқынының анықталған нәтижесінде банктік маркетингтің рөлінің артуы анықталды, сонымен қатар банк қызметіндегі маркетингтің жаңа әдістері мен тәсілдері қарастырылды.

Түйінді сөздер: Банк, несие, маркетингтік орта, инновация.

СОВРЕМЕННАЯ ПРАКТИКА БАНКОВСКОГО МАРКЕТИНГА В СТАБИЛИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ БАНКОВ

Сембин Еркебұлан Маралұлы

Магистрант специальности «Менеджмент»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В этой статье выявленных в результате выявлено увеличение роли отечественных банков в условиях нестабильности темпов развития банковского маркетинга, маркетинга в деятельности банка, а также рассмотрены новые методы и способы.

Ключевые слова: Банк, кредит, маркетинговая среда, инновации.

MODERN PRACTICE OF THE BANK MARKETING IS IN STABILIZING OF THE FINANCIAL STATE OF BANKS

Sembin Yerkebulan Maraluly

Master's Degree student of speciality « Management »

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the educed as a result is educed increase of role of home banks in the conditions of instability of rates of development of the bank marketing, marketing in activity of bank, and also new methods and methods are considered.

Key words: Bank, credit, marketing environment, innovations

Қазақстан Республикасының банктік жүйесі жедел қарқынмен дамуда және қызмет көрсету сапасының елеулі түрде арттырылуы, жаңа мемлекеттік өнімдердің пайда болуы, нормативтік-құқықтық базаның және мемлекеттік реттеудің басқа тұтқаларының дамуына байланысты, елімізде банктік қызметті тұтыну қарқынды түрде ұлғаюда.

Нарықтық экономика жағдайында қызмет ететін кез келген кәсіпорынның ең маңызды кезеңі - тауар мен қызметін өткізу. Осы кәсіпорындардан банк қызметінің де бизнестің түрі ретінде ешқандай ерекшелігі жоқ.

Банк басшылығының және оның барлық қызмет аясының мақсаты клиентураны тарту аясын кеңейту, өз қызметін өткізу нарығын жаулап алу және нәтижесінде — алынатын пайданың ұлғаюы болып табылады. Осы мақсаттарға қол жеткізу құралды болып банктік маркетинг табылады.

Алғашында банктер маркетингті тек сұранысты зерттеу, клиенттерді тарту және ынталандыру құралы ретінде қарастырды тек сексенінші жылдары ғана коммерциялық банктерді басқарудың негізі болып табылатын маркетинг тұжырымдамасы қалыптаса бастады.

Қазіргі заманауи жағдайда банктер ақпаратты жинау және өңдеу арқылы жеке маркетингтік қызметінің жүйесін қалыптастырып, маркетинг бағдарламасын әзірлеп оны жүзеге асырады.

Соңғы жылдары қаржы нарығындағы өзгермелі қарым-қатынастар мен банктер арасындағы бәсекелестіктің күшеюі әсерінен банктік маркетингтік қызметінің мазмұны мен мақсаты едәуір өзгерді.

Банктік маркетинг стратегиясы бірінші кезекте клиенттердің нақты қажеттілігін қанағаттандыруды көздейді.

Қазіргі жағдайда банк қызметкері қаржы өнімдерін сатушы болып табылады. Банктер арасындағы бәсекеге және банктік операцияларын көлемінің жедел өсуі банкирлерді оңтайландыру әдістерін іздеуге мәжбүр етеді.

Коммерциялық банктер үнемі өзгеріп отыратын маркетингтік орта жағдайында жұмыс істейді. Отандық және әлемдік экономиканың даму деңгейі көбінесе банк секторындағы жағдайымен анықталады, өйткені ол еліміздің дәстүрлі болып табылатын қаржы жүйесінің басым сегменті.

Осылайша 2016 жылдың басынан бастап Қазақстан экономикасында өндіріс көлемінің төмендеуі және баяу өсуі девальвациялық үрдістердің әсерінен жалпы инвестициялар үдерістердің төмендеуі байқалады. Қазақстан экономикасына қалыптасқан жағдай, банктердің өтімділігі мен рентабельділігіне әсер етеді. Мәселелерін шешу үшін банктер халықтың несие алу қабілетіне назар аударуы тиіс және белсенді қарыз алушыларды тарту құралдарын пайдалана отырып активті операцияларын көбейту қажет [1].

Несие беру туралы шешімді тез қабылдайтын қаржы институты басқа банктерден бірқатар алда болады. Мысалға, Германияда ипотекалық несиеге өтініштер несие алушының сауалнаманы толтыруынан кейін он минут ішінде өңделеді, содан соң оң жауап алынған жағдайда, несие алушыға несие шартының жобасы бірден ұсынылады. Қазақстандық банк секторы бірте-бірте қаржы жағдайы нашар банктерде оларды тарату не біріктіру есебінен арылып келеді. Жалпы еліміздің банк жүйесінде болып жатқан мұндай өзгерістерді банктерге өкімет немесе Ұлттық банк тарапынан жасалып отырған қысым деп қабылдамай, керісінше сапалық талап ету деп түсінген дұрыс.

Екінші деңгейлі банктерде шоғырланған заңды және жеке тұлғалардың бос ақша қаражаттарын банктер экономиканың дамуына, халықтың игілігіне жұмсауы керек. Коммерциялық банктердің санының жылдан-жылға азаюы банктердің қызметінде әлдеде болса жекелеген проблемалардың шешілмеген сұрақтары орын алып отырғанын көрсетеді. ҰБ-тің мәлімдеуіше, меншікті капиталдың көлемінің әліде болса аздығы байқалады.

Қазақстандық банк жүйесінің жиынтық меншікті капиталының көлемі әлемдегі АҚШ, Ұлыбритания, Германия, Швеция, Жапония секілді өркениетті елдердің ұсақ банктернің меншікті капиталының көлемімен шамалас. Сондықтан да олар ұзақ мерзімді несиелер бере алмайды, инвестиция жасай алмайды, электрондық-технологиялық деңгейін жоғарылата алмайды. Сол себепті Қазақстанда ірі банктердің қатарында аталатын танымал банктердің өздерінің операцияларының пайыздық деңгейі, мерзімі өзге ұсақ банктермен бірдей. Меншікті капиталдың аздығы банктің салымшылар алдындағы міндеттемелерін орындай алмауы және кредиорларға қарызын өтей алмау қауіпін күшейтеді [2].

Қазіргі кезде Қазақстандағы банктердің айналымдағы активтерінің басым бөлігін қысқа мерзімде ақшалар құрайтын болғандықтан, банктер ұзақ мерзімді инвестициялар жасай алмай отыр. Бұл несиелердің ұдайы қайтарылмауы әсерінен жиі орын алуы, сондай-ақ бағалы қағаздардың өтімсіздігі, әрі табыс деңгейінің төмендігі сияқы объективті

жағдайлармен байланысты болып отыр. Мұның өзі Республикада қаржы құралдарының тапшылығын көрсетеді. Соған сәйкес банктің қызметіне қатысты заңдық базаны нығайту және Қазақстандағы қаржы институттарын дамыту әрі күшейту арқылы ұзақ мерзімді салымдарды капиталдандыру қажеттігі айқындала түседі.

Еліміздің экономикалық даму стратегиясымен үйлестіре отырып банк жүйесін нығайту әрі сапасын арттыру мақсатында, сондай-ақ ел экономикасының дамуына шетел инвестициялары мен банктер арқылы елдегі қаржыны жұмылдыру үшін республиканың ақша-несие саясатының икемді стратегиясын жасап және Қазақстанның қаржы нарығын дамыту қажет.

Банктің салымшылары мен клиенттердің мүддесін қорғау үшін ҰБ банктерге бақылау жасау функциясы берілді. Бұл функцияның мәні: ҰБ банк құрылтайшыларының банктің қызметіне ықпал ететін кәсіпорындардың нақты қаржы жағдайы туралы қажет ақпарат алу құқығы заңдастырылады. Банк құпиясын сақтау – Қазақстан банк жүйесі қызметінің маңызды принциптері болатындықтан бұл да өзекті проблемаға айналып отыр.

Келесі көңіл аударатын мәселе ақша-несие саласындағы реттеу шараларына жан-жақты кешенді тұрғыдан қарау болып табылады. Өндірістің нашар даму жағдайында инфляцияның өршіп кетуі оңай құбылыс. Мұндай жағдайда экономиканың қалыпты өсуіне, бәсекелестікке ықпал ететін реттеу шаралары кей жағдайда кері әсер етуі мүмкін. Атап айтқанда мемлекеттік бағалы қағаздарды сатып алу, есепке алу ставкасын төмендету, резерв нормасын азайту сияқты шараларды қолдану «несие экспанциясының» толқынын туғызып артық шығындардың пайда болуына, жалақының өсуіне сатып алу қабілеттілігінің артуына алып келеді де, сұраныс инфляциясын күшейтеді.

Сондықтан күш-жігерді барлық деңгейде біріктіру ақша, несие, валюта, экспорт-импорт, салық, сондай-ақ ішкі және сыртқы банкті реттеу мәселелерін шешуге кешенді тұрғыдан келу қажеттігін түсіну қажет. Екінші жағынан алғанда отандық банктер шетелдік банктермен күреске түсуге дайын емес. Оның себебі, банктердің капиталының көлемі төмедігінен, ЖІӨ-дегі несиелер үлесінің аздығынан, тәуекелдерді басқару жүйесінің дамымауынан, менеджмент тиімділігі мен корпоративтік басқару тәжірибесінің аздығынан болып отыр. Банк қызметін сенімді, ірі танымал, іскерлік беделі бар, қызметтерінің бағасы өзге банктермен салыстырғанда анағұрлым төмен банктер ғана дамыта алады. Қазіргі банктік жүйе – бұл қандай да болсын дамыған мемлекеттің, ұлттық шаруашылықтағы ортасы болып табылады. ҚР-ның 31.08.1995 жылғы №2444 «Қазақстан Республикасындағы банктер мен банктік қызмет туралы» Заңының 30-шы бабында банктік қызметті, орындалатын банктік операцияларды, сонымен қатар жүргізілетін басқа да белгіленген банктік операциялардың мазмұнын анықтап көрсеткен. Осы Заңға сәйкес Коммерциялық банктер қызмет етеді. Мемлекет Заңмен және қаржы-несиелік саясатпен банктегі ақша қозғалысын, олардың айналыс жылдамдығын, сонымен қатар айналыстағы қолма-қол ақша көлемін қоса реттеп отырады [3].

Банктегі табысты рөлді қаржы нәтижелері мен қаржылық талдау алады, осы арқылы банктің сапасы мен сенімділігін, өмір сүру қабілеттілігін анықтауға болады. Талдау барысында ең қиын және көп тарағаны бұл қаржы нәтижесінің бағалануы. Бұл таңқаларлық жағдай емес. Өйткені қаржылық талдау бір жағынан, көптеген туындайтын сұрақтарға жауап береді, ал сұрақтар барлық қаржылық талдауды ұстаушы категориялардан туындап отырады.

Қазақстан Республикасындағы коммерциялық банктерге кейде шешілмейтін мәселелерге соқтығып немесе тәуелсіз, бірақта табыссыз саясатты құру арқылы және баяу міндетті түрде банкрот болу немесе жетістікке ұмтылып пайда табу, тәуекелге бел буып, соңында мүмкін болатын төлемдердің кешіктірілуі бұл кезде тез және күтпеген жағдайға банкроттыққа ұшырайды. Бірінші жағдайда тек қана банк зардап шегеді, ал екінші жағдайда банк клиенттері зардап шегеді. Сондықтан осындай жағдайлардан аулақ болуы үшін,

банктерге міндетті түрде қаржылық қорытынды басқару саясаты дұрыс құрып тәуекелді төмендету қажет.

Қазіргі күнде техникалық прогрестің жылдам қарқындауы мен дамуында шешім қабылдауды кешіктіру көптеген шығынға алып келуі мүмкін, сондықтан оны тез әрі анық қабылдау керек. Отандық және шетелдік зерттеушілер «Коммерциялық банктердің ең негізгі мақсаты» коммерциялық банктердің кірістері мен шығыстары арасындағы айырмашылықты көрсететін максималды пайда алу көлемін анықтау, ал анық қалыптастыру үлгісі есеп және есептік жүйесімен тікелей байланысты. Олар пайда мөлшерінің ұлғаюы тәуекелдік операциялар есебінен қамтамасыз етілуі мүмкін деп анықтады.

Банк пайдасының маңызды қызметі – банк ісінде болып тұратын күтпеген жағдайлар мен шығындар резервтерін қамтамасыз ету. Сонымен, пайда басшылықтың операцияларын жетілдіру, кеңейту бойынша және қызмет көрсету сапасын көтеру және шығындарды төмендету бойынша қызметтеріне жағдай жасайды. Біз ғалымдардың (Г.С. Сейітқасымов және т.б.) банктік маркетингтің негізгі мақсаты болашақта пайда табу мен байланысты, экономикалық пайданы үнемі қажет ететін басқарудың рационалды жүйесін қолдану жолы мен пайда табу болып табылады деген ойлармен келісеміз.

Банктік нарықтағы экономикалық қарым-қатынастар жүйесінде банктік маркетинг бір құрамдас болып табылады. Қызметінің тиімділігін жоғарылату мақсатында банктер маркетингтік құралдарды жетілдіру арқылы сенімділікті арттырып, қаржылық тұрақтылық және бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізеді. Банктік қызметтер нарығы мемлекеттік реттеудің және қарым-қатынастардың айырықша сипаттамаларымен басқа нарықтардан ерекшеленеді.

Жалпы мағынада банктік қызмет – әр түрлі нысандардағы, сипаттағы және көріністегі ақшаны қолдану: қолма-қол ақша немесе төлем-есеп айырысу құжаттары нысанындағы кәсіпорындар ақшасы, басқа коммерциялық банктер қаражаттары, Ұлттық банк ақшалары, сонымен қатар оларды алу төлемдері болып табылады [4].

Банктік қызметтер нарығына қысқаша сипаттама берейік. Банктік қызмет – бұл бір жағынан белгілі бір әлеуметтік-экономикалық жағдайларда банктің әлеуетті клиенттердің (заңды және жеке тұлғалардың) қандай да бір қажеттіліктерін қанағаттандыруға ниеттенуінің көрінісі, екінші жағынан өз клиенттеріне қызмет көрсетуі. Бүгінгі таңда сарапшылардың есептеулері бойынша әлемнің дамыған елдерінде банктер өз клиенттеріне 300 жуық қызмет түрлерін ұсынады екен. Отандық банктерде көрсетілетін қызметтер түрінің тізімі анағұрлым аз. Олардың қатарында несиелеу, төлемдерді жүзеге асыру, кассалық есеп айырысу қызметтері, ақша қаражаттарын жинақтау және т.б. бар.

Статистикалық мәліметтер бойынша біздің елімізде 2017 жылдың 1 қаңтарында 33 банк әрекет еткен, соның ішінде 15 банк капиталына шетелдің қатысуымен, 1 банк 100 % мемлекеттің қатысуымен және 3 банк капиталына квазимемлекеттің қатысуымен әрекет етеді екен [5].

Ал салыстыру үшін қарастырсақ, Ресейдің банктік қызметтер нарығында қызмет ұсынатын 900 жуық ұйымдар бар болса, Германияда 1842 банк, Австрияда – 731, Италияда – 694, Польшада – 691, Францияда – 623, Ирландияда – 458, Ұлыбританияда – 358, Финляндияда – 303, Испанияда – 290, Нидерландыда – 253, Швецияда – 168, Португалияда – 151, Люксембургте – 147, Бельгияда – 103 банк әрекет етеді екен [6].

Бірақ, банктік қызметтер нарығының тиімділігі банктердің санына емес, олардың жұмысының сапасына, тұрақтылығы мен клиенттерге беретін кепіліне байланысты. Нарықтағы бәсеке зерттеу жүргізу, қажеттіліктерді анықтау, жаңа қызмет түрлерін әзірлеу, клиент үшін күресу үшін маңызды факторлардың бірі болып табылады, ол өз кезегінде маркетингті кеңінен қолдануды талап етеді. Шетелдерде басында банктер қызметіне маркетингтің жекелеген элементтері (сұранысты зерттеу, жарнама және т.б.) енгізілді, ал 1980 жылдардан бастап маркетинг банкті басқарудың бір бөлігіне айналды.

Мамандардың айтуынша соңғы 30 жылда банктік маркетинг түбегейлі өзгеріп, технология ретінде ғана емес, философия ретінде қарастырыла бастаған. Банктік маркетинг дегеніміз нарықты зерттеу және болжау негізінде нақты тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған банктік өнімдерді әзірлеу және өткізуді ұйымдастырудың кешенді жүйесі.

Банктік қызметте маркетингті қолданудың негізгі белгілері келесілерге келіп саяды:

- банктің клиенттер қажеттілігіне бағытталуы (маркетингтік философия);
- нарықтық саясат құралдарының бүтіндей жиынтығын қолдану (маркетинг-микс);
- өткізу аясында барлық қызмет түрлерін жоспарлы түрде үйлестіру (маркетингтік басқару).

Француз ғалымдары Ж.-Э. Мерсье және Ж.Э. Писини қаржылық жаһандану жағдайында банктік маркетинг облысында клиенттер қажеттіліктерін қанағаттандырудың кешенді стратегиясын әзірлеу және жүзеге асырумен байланысты сапалы өзгерістер болып жатқанын айтады, ғалымдардың бағалауынша мұндай стратегияны жүзеге асыра алған коммерциялық банктер бір клиентке есептегендегі өз операцияларының рентабелділігін 50–100% жоғарылата алады екен, соның ішінде келесі факторлардың есебінен: клиенттің өмірлік циклін ескеретін маркетинг, 25–50%; клиенттерді тарту және ұстап қалу стратегиясы, 20–40%; баламалы өткізу арналарын қолдану, 5–15%. Банктік маркетинг облысындағы зерттеу объектілері өнімдер және қызметтер, қаржы-несие институттарының маркетингтік қызметтер нарығы болып табылады [7].

Әлемдік банктік қызметтер нарығы сияқты қазақстандық нарық та біртіндеп «өндіруші нарығынан (банк)» «тұтынушы (клиент) нарығына» ауысты. Мұндай ауысудың дәлелі ретінде банктік қызметтердің бөлшек нарығы көлемінің өсуін айтуға болады, соның нәтижесінде банктердің ұйымдық құрылымында маркетингпен және стратегиялық жоспарлаумен айналысатын бөлімдер ерекше маңызға ие болды. Банктік маркетингтің ерекшелігі сонымен қатар банктік тауардың (өнімнің, қызметтің) ерекшеліктеріне байланысты.

Бүгінгі таңда банктік маркетинг – ол тек маркетингтік бөлім буындарын ұйымдастыру, банктің клиенттік базасын оңтайландыру бойынша маркетингтік қызмет ғана емес, сонымен қатар бар клиенттердің шын берілгендігін (ниеттестігін) арттыру бағдарламаларын әзірлеу болып табылады.

Банктік қызметтер маркетингі аясында қазақстандық тәжірибеде келесі құбылыстар орын алып отыр:

- Банктердің басым бөлігі тәуекелді төмендету мақсатында банктік қызметтер нарығына кешенді зерттеу жүргізеді.
- Клиенттердің нақты қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында нарықта сегменттеу жүргізеді.
- Банктік инновациялар әзірлеп, енгізеді.
- Банктің маркетингтік саясатының элементі ретінде бар банктік өнімдерді жаңғырту.
- Банктің нарыққа ұсынатын өнімдерінің имиджін қалыптастыру бойынша жұмыстар.
- Банктің бәсекелестердің әрекетіне дер кезінде жауап қайтаруын жүзеге асыру.
- Жаңа идеялар, банктік қызмет түрлерін әзірлеуге банк қызметкерлерін, клиенттерді тарту.
- Банктің коммуникациялық саясатының рөлінің артуы.
- Банктік маркетингтің персоналдануы.
- Банктің маркетингтік қызметіне ақпараттық технологияларды кеңінен енгізу.
- жаңа өнімдер, жобалар арқылы жүзеге асатын шетелдік және отандық банктердің

алдыңғы қатарлы сәтті тәжірибелерін қолдану және т.б.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Хабаров В.И. Попова Н.Ю. Банковский маркетинг. /Московская финансово-промышленная академия. – М., 2004. – 165 с.
2. Макарова Г.Л. «Система банковского маркетинга». – М.: «Финстатинформ». – 1997. -110 с.
3. «Қазақстан Республикасындағы банктер мен банктік қызмет туралы» 31.08.1995 жылғы №2444 <http://adilet.zan.kz/>
4. Финансово-кредитный энциклопедический словарь. Коллекция авторов под общ. ред. А.Г. Грязновой. – М.: Финансы и статистика. -2002, С. 492
5. Банковский сектор Казахстана: итоги 2016 года // АО «Рейтинговое Агентство РФЦА»// <http://www.rfcaratings.kz>
6. Развитие банковского маркетинга в казахстане в условиях неопределенности и турбулентности современной экономики. Абдуали А.Б.
7. Фоменко, Е. Г. Анализ факторов потребительского поведения при формировании маркетинговой стратегии развития коммерческих банков / Фоменко Е. Г., Шелепов В. Г. // Банковские услуги .- 2010 .- № 12 .- С. 16-21

ЗАДАЧИ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ФИНАНСОВОМ ОЗДОРОВЛЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Туйебаева Кенжегул Рамазановна

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматриваются задачи антикризисного управления, цели финансового оздоровления предприятия, мероприятия по выходу предприятия из кризиса

Ключевые слова: финансовое оздоровление, антикризисное управление, санация, кризис

КОМПАНИЯНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ САУЫҚТЫРУЫНЫҢ DAҒДАРЫСҚА ҚАРСЫ БАСҚАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Туйебаева Кенжегул Рамазановна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52

Бұл мақала дағдарыстан шығу дағдарысты басқару проблемасын, кәсіпорындардың қаржылық сауықтыру, кәсіпкерлік қызметін міндеттерін қарастырады

Түйінді сөздер: қаржы қайта құрылымдау, дағдарысты басқару, оңалту, дағдарыс

THE OBJECTIVES OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT IN THE FINANCIAL WELFARE OF THE ENTERPRISE

Tuyebayeva Kenjagul

Master's Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In the article examined tasks of against crisis management, aims financial making healthy of enterprise, events on the exit of enterprise from a crisis

Key words: financial making healthy, against crisis management, sanitation, crisis

Задачей антикризисного управления является разработка и реализация системы мер, способствующих выходу предприятия из кризисной ситуации.

Финансовое оздоровление, или санация — это комплекс последовательных взаимосвязанных мероприятий финансово-экономического, производственно-технического, организационного и социального характера, направленных на выведение субъекта хозяйствования из кризиса и восстановление его прибыльности и конкурентоспособности.

В узком смысле, финансовое оздоровление - это процедура, применяемая в деле о банкротстве к должнику в целях восстановления его платежеспособности и погашения задолженности в соответствии с графиком погашения задолженности.

В широком смысле под финансовым оздоровлением понимается возможность восстановления платежеспособности предприятия в целом. Именно в таком контексте обычно оно и употребляется.

Финансовое оздоровление в широком смысле может быть рассмотрено с двух позиций:

В первом случае, финансовое оздоровление может быть введено как вынужденная мера спасения предприятия, бизнеса. Обычно это происходит, когда решение проблемы неэффективности деятельности откладывается и затянуто до того, что один из кредиторов либо налоговая служба подают заявление о банкротстве.

Другой случай предполагает, что финансовое оздоровление (в виде одной из восстановительных процедур – собственно финансового оздоровления, внешнего управления или мирового соглашения) применяется планомерно, как элемент программы антикризисного управления предприятием [17].

Санация, как механизм оздоровления экономики предприятий, представляет собой сложный структурированный процесс, к осуществлению которого на сегодняшний день не существует единого подхода, как среди ученых теоретиков, так и среди специалистов-практиков.

Это можно объяснить тем, что сама процедура санации характеризуется многоаспектностью, так как является, с одной стороны – элементом правового регулирования механизма банкротства, с другой стороны – экономическим инструментом восстановления платежеспособности, который включает финансовую, социальную и другие составляющие. Все это обуславливает необходимость рассмотрения существующих подходов к осуществлению санации, методов, моделей и механизмов ее проведения.

Существует множество взглядов на то, каким образом надо преодолевать кризисные явления в экономике предприятия и что является содержанием санационных мероприятий. Так, А.Н. Азрилиян считает, что санация – это система мероприятий, которая проводится по отношению к предприятию, необязательно близкого к банкротству, и направленная на улучшение его финансово-экономического положения. Главная цель здесь – недопущение банкротства или повышение конкурентности предприятия [1].

По мнению Чичканова В.П., санация – это также система мер, причем главным направлением которых является курс на поддержание деятельности предприятия, оздоровление предприятия, являющегося должником. Главная цель проводимых мероприятий – предотвращение банкротства и ликвидации предприятия [2].

Б.А. Райзберг считает, что санация – это в первую очередь система государственных и банковских мер с целью предотвращения банкротства предприятий, для улучшения их финансового состояния через такие мероприятия, как кредитование, реорганизация предприятия, диверсификация или иными способами [3].

По мнению Румянцевой Е.Е., санация – это в первую очередь реорганизационная процедура, которая направлена на оздоровление предприятия должника, как правило, в течение определенного срока. Реорганизационная процедура предусматривает финансовую помощь, средства на которую выделяют кредиторы, собственник предприятия-должника, иные заинтересованные лица. На принятие решения об оказании финансовой помощи влияет наличие реальной возможности восстановить платежеспособность предприятия-должника, для чего предварительно делается анализ и оценка финансово-экономической деятельности предприятия для последующего продолжения его деятельности [4].

Орехов В.И. также считает, что санация – это реорганизационная процедура передачи собственности предприятия-должника лицам или организациям, которые имеют интерес в последующем продолжении деятельности предприятия, для чего оказывают финансовую помощь для его оздоровления [5].

По мнению В.Я. Захарова содержанием санации является финансовая помощь различными заинтересованными лицами – учредителями должника, собственником имущества-должника, кредиторами – в соответствии с ограничительными мерами по

предупреждению банкротства. Размер финансовой помощи должен быть достаточен для погашения обязательных платежей и ликвидации неплатежеспособности должника [6].

Мнение Жарковской Е.П. совпадает с определением, данным Захаровым: санация – это система мероприятий, направленных на улучшение финансово-экономического положения организации, которые реализуются с помощью сторонних юридических или физических лиц в целях предотвращения ее банкротства и повышения ее конкурентоспособности на рынке товаров и услуг [7].

Трененков Е.М., как и Орехов В.И. считает, что санация – это в первую очередь реорганизационная процедура, проводимая с целью оздоровления предприятия-должника, осуществляемая за счет финансирования [8].

Бланк И.А. придерживается мнения, что санация – это система мероприятий по финансовому «оздоровлению» предприятия, которые направлены на предотвращение объявления предприятия-должника банкротом и его ликвидации, что также не носит принципиального отличия от ряда приведенных высказываний [9].

Основной целью финансового оздоровления предприятия является возобновление платежеспособности и восстановление достаточного уровня финансовой устойчивости предприятия для избежания его банкротства.

С учетом этой цели на предприятии разрабатывается специальная политика финансового оздоровления. Реализация данной политики предусматривает:

1. Изучение основных факторов, обусловивших кризисное развитие предприятия.
2. Формирование целей и выбор основных механизмов финансового оздоровления, которые должны соответствовать масштабам кризисного состояния предприятия.

Соответственно этим целям формируются и системы механизмов финансового управления предприятием:

а) финансового оздоровления предприятия за счет реализации внутренних резервов хозяйственной деятельности;

б) финансового оздоровления предприятия за счет внешней помощи и частичной его реорганизации;

3. Внедрение внутренних механизмов финансовой стабилизации предприятия, которые должны обеспечить реализацию срочных мер по возобновлению платежеспособности и восстановлению финансовой устойчивости предприятия за счет внутренних резервов.

4. Выбор эффективных форм санации предприятия. Если масштабы кризисного финансового состояния предприятия не позволяют выйти из него за счет реализации внутренних резервов, предприятие вынуждено прибегнуть к внешней помощи, которая обычно принимает форму его санации. В процессе санации необходимо обосновать выбор наиболее эффективных ее форм (включая формы, связанные с реорганизацией предприятия) с тем, чтобы в возможно более короткие сроки достичь финансового оздоровления и не допустить объявления банкротства предприятия.

Финансовое оздоровление на предприятии в условиях кризисной ситуации последовательно осуществляется по этапам:

- устранение неплатежеспособности;
- обеспечение финансового равновесия в длительном периоде;
- восстановление финансовой устойчивости.

Принцип «отсечения лишнего» определяет необходимость сокращения размеров как текущих потребностей (вызывающих соответствующие финансовые обязательства), так и отдельных видов ликвидных активов (с целью их срочной конверсии в денежную форму). Это возможно за счет:

- ускорения получения дебиторской задолженности или ее продажи;
- снижения периода предоставления товарного (коммерческого) кредита;

- снижения размера страховых запасов товарно-материальных ценностей;
- продажи избыточных производственных запасов;
- уценки трудноликвидных видов запасов товарно-материальных ценностей до уровня цены спроса с обеспечением последующей их реализации;
- ускоренной продажи неиспользуемого оборудования по ценам спроса на соответствующем рынке;
- аренды оборудования, ранее намечаемого к приобретению в процессе обновления основных средств и других;
- продажи краткосрочных финансовых вложений (акций, ценных бумаг);
- увеличения периода предоставляемого поставщиками товарного кредита.

Существуют следующие меры по восстановлению платежеспособности предприятий:

- реперофилитрование производства;
- закрытие нерентабельных производств;
- ликвидация дебиторской задолженности;
 - проведение реструктуризации активов предприятия;
 - исполнение обязательств должника собственником имущества должника - унитарного предприятия или третьим лицом (третьими лицами);
 - продажа предприятия (бизнеса) должника;
 - иные способы восстановления платежеспособности должника [10].

Чтобы выйти из кризисного состояния предприятию необходимо реализовывать мероприятия финансового оздоровления. Выбор данных мероприятий зависит от его возможностей по реструктуризации имущественного положения; увеличению уставного капитала; осуществлению технического перевооружения или модернизации производства; ликвидации задолженности по заработной плате и т.д. На выбор этих мероприятий оказывает влияние характер возникших финансовых проблем, специфика деятельности предприятия, его размеры, степень риска и другие факторы.

Мероприятия по выходу предприятия из кризиса подразделяются на оперативные, которые рассчитаны на выполнение в короткие сроки, и стратегические, направленные на выработку и реализацию общей концепции финансового оздоровления и развития предприятия в длительной перспективе.

К краткосрочным, наиболее часто применяемым в развитых странах, мероприятиям относятся:

1. смена руководителей всех уровней, если есть очевидные признаки их некомпетентности;
2. изменение организационной структуры предприятия - сокращение аппарата управления, централизация контрольно-плановых функций, продажа отдельных филиалов и подразделений при условии явной невозможности их использования в перспективе;
3. установление жесткого контроля затрат;
4. психологическая переориентация персонала;
5. сокращение номенклатуры продукции и услуг, немедленный отказ от убыточных производств.
6. усиленный маркетинг, направленный в первую очередь на определение возможностей продажи части активов предприятия и выявления дополнительного спроса на его продукцию и т.д. [11]

К определению долгосрочных направлений финансового оздоровления, наряду с маркетинговыми службами, которые рассматривают различные варианты рынков, продуктов, программ и т.д., должны быть привлечены все заинтересованные в этом процессе стороны.

Целью их совместной деятельности является подготовка материалов для сравнительного анализа эффективности различных проектов финансового оздоровления.

Данный анализ должен ориентироваться не только на расчет ожидаемых затрат и доходов, но и учитывать определенные предприятием приоритеты. Это могут быть социальные, научно-технические и иные приоритеты, которые позволят выбрать наиболее приемлемые из проектов, близких по рентабельности.

Таким образом, финансовое оздоровление экономики предприятий, представляет собой сложный структурированный процесс, к осуществлению которого на сегодняшний день не существует единого подхода, как среди ученых теоретиков, так и среди специалистов-практиков.

Это можно объяснить тем, что сама процедура финансового оздоровления характеризуется многоаспектностью, так как является, с одной стороны – элементом правового регулирования механизма банкротства, с другой стороны – экономическим инструментом восстановления платежеспособности, который включает финансовую, социальную и другие составляющие, что требует исследования практической реализации антикризисного механизма управления.

Список использованной литературы:

1. Новый экономический словарь / Под редакцией А.Н. Азрилияна, 2-е изд. – М.: Институт новой экономики, 2007. – С. 777.
2. Энциклопедический словарь. Современная рыночная экономика. Государственное регулирование экономических процессов / Общая редакция д.э.н., проф., член-корр. РАН Чичканов В.П. – М.: РАГС, 2004 – С. 535.
3. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2010 – С. 383.
4. Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия, 3-е издание. – М.: ИНФРА-М, 2008 – С. 534.
5. Орехов В.И., Балдин К.В., Гапоненко Н.П. Антикризисное управление: учебник. – М.: ИНФРА-М, 2006. – С. 523.
6. Захаров В.Я. Антикризисное управление. Теория и практика: учеб пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006 – С. 242.
7. Жарковская Е.П., Бродский Б.Е., Бродский И.Б. Антикризисное управление. – М.: Омега-Л, 2008 – С. 232.
8. Трененков Е.М. Терминология антикризисного управления. – М., 2006 – С. 228
9. Бланк И.А. Антикризисное финансовое управление предприятием. – Киев: ЭЛЬГА, НИКА-ЦЕНТР, 2006. – С.632.
10. Уашов Г.К. Антикризисное управление и финансовое оздоровление отечественных предприятий - <http://be5.biz/ekonomika1/r2012/2784.htm>
11. Основные пути финансового оздоровления предприятий - <http://antikruprs.ru/lektsii-antikrizisnoe-upravlenie/152-osnovnye-puti-finansovogo-ozdorovleniya-predpriyatij.html>

МИРОВОЙ ОПЫТ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Түйебаева Кенжегул Рамазановна

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматриваются антикризисные аспекты государственного управления экономикой в различных странах.

Ключевые слова: банкротство, кризис, антикризисное управление, амортизационная политика, фискальная политика, промышленная политика, социальная политика

ДАҒДАРЫСҚА ҚАРСЫ БАСҚАРУДЫҢ ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕ

Түйебаева Кенжегул Рамазановна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақала түрлі елдерде дағдарысқа қарсы мемлекеттік экономиканың аспектілерін талқылайды.

Түйінді сөздер: банкроттық, дағдарыс, дағдарыс басқару, амортизациялық саясат, бюджет саясаты, өнеркәсіптік саясат, әлеуметтік саясат

WORLD EXPERIENCE OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT

Tuyebayeva Kenjagul

Master's Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In the article examined against crisis aspects of state administration by an economy in different countries

Key words: bankruptcy, crisis, against crisis management, depreciation politics, fiscal politics, industrial politics, social politics

Причиной банкротства большинства предприятий в период общего мирового кризиса являются слишком неблагоприятные макроэкономические условия: нарушение традиционных хозяйственных связей, спад спроса, резкие трудно прогнозируемые изменения экономической политики правительства, нестабильность финансового рынка. В этой связи, особенно значимой становится проблема антикризисного управления несостоятельными предприятиями в сложившихся условиях.

Антикризисные аспекты государственного управления экономикой в различных странах с развитой рыночной экономикой выражаются в разных формах.

В США, например, это проявляется в совершенствовании законодательства в области занятости, увеличении рабочих мест, особенно для молодежи, разработке региональных структурных программ и др. В США законодательно закреплена антициклическая политика по вопросам занятости. В рамках ее проведения предусматриваются ускоренное финансирование государством строительных работ, увеличение занятости в госсекторе, увеличение размеров и продолжительности страховых выплат по безработице,

профессиональное обучение в частном и государственном секторах как мера общего оздоровления экономики и как дополнение к страхованию по безработице. Эта политика включает также реализацию программ обеспечения молодежи рабочими местами и программ развития, нацеленных на создание рабочих мест в отраслях, имеющих важное значение для штатов, населенных пунктов (включая сельские районы) и для страны в целом.

Вторым важным направлением совершенствования антикризисного государственного управления в США является всесторонняя научно обоснованная координация усилий различных государственных ведомств по разработке и проведению экономической политики.

Усилия государственной экономической политики Японии того периода были направлены прежде всего на создание условий для рыночной конкуренции.

В ряде стран государственные органы разрабатывают программы приватизации и их осуществление рассматривается как превентивные антикризисные меры, направленные на предотвращение или выход из кризиса отдельных предприятий и даже целых отраслей экономики. Цель такой приватизации — поиск новых, более совершенных структур предприятий, повышение их конкурентоспособности и эффективности.

Приватизация в каждой стране имеет свои особенности. Так, характерной чертой приватизации в Великобритании является постепенность, в Германии — осторожность, в Италии — ярко выраженный прагматизм. В Чехии приватизация имела главную цель — уменьшить долю государства во владении собственностью и довести удельный вес государственной собственности до 10-15%.

В целом развитые страны Запада рассматривают приватизацию как средство создания смешанной экономики. По мнению западных экономистов, смешанные предприятия в настоящее время признаны наиболее конкурентоспособными, наиболее гибкими, в то же время для большинства государственных предприятий во всех странах характерна низкая эффективность в результате издержек на единицу продукции. Как правило, государственные предприятия рассматриваются как инструмент экономической и социальной политики, а не как коммерческие предприятия.

Основным побудительным стимулом приватизации является оздоровление экономики предприятий за счет частных инвестиций, в том числе иностранного капитала.

В странах с развитой рыночной экономикой накоплен богатый опыт как предотвращения, так и преодоления кризисных ситуаций на макро- и микроуровнях. Конечно, исторические и социально-экономические условия возникновения, развития различных типов кризисов в Казахстане и других странах по многим позициям не совпадают. Но это обстоятельство не умаляет необходимости тщательного изучения этого опыта и вдумчивого, творческого подхода к его применению в процессе управления хозяйственными организациями разного уровня.

Из примеров антикризисного управления на предприятии известен пример зарубежной фирмы Chrysler.

Разрабатывая теорию и практику антикризисного управления, важно извлекать тот позитивный опыт, который накоплен лучшими зарубежными менеджерами на уровне фирмы, примеря образцы и методы организации хозяйственной деятельности к нашим нуждам, к современной экономической действительности хозяйствующих субъектов региона.

Ли Якокка начал свою деятельность в должности председателя Совета директоров корпорации Chrysler с критически-аналитической оценки положения дел в компании. Изучение стиля управления прежнего руководства показало, что в верхних эшелонах власти отсутствует организационная дисциплина и элементарный порядок.

Корпорация функционировала отнюдь не как целостная корпорация. Она состояла из скопления малых фирм, каждая из которых управлялась своим авторитарным директором, причем ни один из них не обращал внимания на то, что делали другие.

В корпорации не существовало никакой системы, которая бы укрепляла организационную структуру. Также отсутствовала целостная система финансового контроля. С точки зрения корпоративной культуры отметим, что в корпорации сложился нездоровый нравственный климат, связанный с потерей ориентиров и ценностей. Результатом стал промышленный шпионаж в значительных размерах. Безопасность в части сохранения секретов и имущества не была обеспечена. Проблемы корпорации не решались в значительной степени потому, что руководство не представляло собой сплоченную единую команду. Карьерная политика была не продумана и осуществлялась весьма произвольно.

Низкий профессиональный и моральный уровень персонала непосредственно сказывался на неутешительных хозяйственных итогах. Срочно требовались новаторские модели.

Критическая диагностика системы управления корпорацией показала, что перед вновь назначенным руководителем стоит много очень сложных проблем, но на первом месте - проблема подбора персонала, создание единой сплоченной команды. Первым делом Якокка считал для себя подбор специалиста в области финансов, финансиста с размахом, талантливого и со сноровкой предпринимателя, способного проанализировать проблему и перейти к ее практическому решению. На низших этажах управления было много талантливой молодежи. Это в значительной мере облегчало решение кадровых проблем. Следующим шагом стал подбор уникального специалиста в области качества автомобилей. За полтора года заметно укрепилась дисциплина в организации производства на предприятиях Chrysler.

Результатом стала команда из опытных и молодых производственников и управленцев, который быстро обеспечил возрождение качества автомобиля.

Кроме решения проблемы качества продукции перед руководителем корпорации стояла неотложная задача налаживания службы материально-технического снабжения для создания эффективной системы материально-технического снабжения.

Для окончательного укомплектования команды Ли Якокка дополнил знатоками маркетинга. Будучи сам специалистом по маркетингу, он пригласил знакомых ему профессионалов, которые понимали его с полуслова.

Обосновывая свои подходы и принципы формирования команды, Ли Якокка выделяет, прежде всего, талант, энергию, исключительное трудолюбие, многолетний опыт тех людей, которых он пригласил на работу в руководящие органы корпорации.

Изучение и внедрение зарубежного опыта дает возможность познакомиться с различными теоретическими подходами менеджмента в рыночной экономике и на базе этого опыта, с учетом общих закономерностей развития, проектировать национальные и присущие им эффективные организационные модели управления.

Как показывает мировой опыт антикризисное регулирование - это политика правительства, направленная на защиту предприятий от кризисных ситуаций и на предотвращение их банкротства. Она осуществляется на мезо- и макроуровне и представляет собой систему. Регулирование может быть регламентированным законодательством и творческим.

Для антикризисного регулирования необходима база надежных данных, создание специфической методики исследований, привлечение высококвалифицированных специалистов, проведение исследований, а также разработка, принятие и осуществление мер, стабилизирующих состояние экономики. В этом направлении государственные органы осуществляют регулирование следующих видов:

- правовое - создание правовой основы антикризисного регулирования, проведение экспертизы на предмет выявления случаев фиктивного и преднамеренного банкротства;

- методическое - методическое обеспечение проведения мониторинга состояния предприятий, профилактики их банкротства, судебных процедур, а также санации в случае возникновения факта несостоятельности;
- информационное - учет и анализ платежеспособности крупных, а также экономически и социально значимых предприятий;
- экономическое и административное - применение эффективных мер и методов воздействия на экономику с целью ее стабилизации;
- организационное - создание условий для цивилизованного разрешения всех споров по поводу несостоятельности должника;
- социальное - социальная защита работников предприятия-банкрота, выражающаяся в создании рабочих мест для них, их переподготовке, выплате пособий;
- кадровое - поиск и подготовка специалистов по антикризисному управлению предприятиями, повышение уровня их квалификации;
- экологическое - защита окружающей природной среды от загрязнения в результате деятельности предприятия [1].

С целью стабилизации экономики применяются следующие методы государственного воздействия на состояние предприятий: экономические - налоги, перераспределение доходов и ресурсов, ценообразование, кредитно-финансовые механизмы, приватизация, реструктуризация задолженности и др.; административные - принятие и корректировка законодательства и контроль его соблюдения.

Как показывает мировой опыт, государственное регулирование предполагает проведение экономической политики по различным направлениям.

Фискальная (бюджетно-налоговая) политика представляет собой регулирование с помощью государственного бюджета и налогообложения, т. е. предусматривается установление на определенном уровне степени зависимости предприятия от бюджета. Такая политика проявляется в следующем:

- в период спада производства - в увеличении объемов финансирования общественных работ, государственных программ по оказанию поддержки важным для экономики предприятиям;
- в период подъема - в уменьшении налогов с населения и предприятий, что ведет к повышению платежеспособного спроса населения и возможностей для инвестирования у предприятий и, следовательно, к оживлению экономики;
- в любой период - в налоговом регулировании, которое выражается в увеличении льгот для предприятий, функционирующих в желательных для государства сферах экономики, для малых предприятий и предприятий, осуществляющих реконструкцию, техническое перевооружение или расширение действующего производства; в установлении моратория на уплату обязательных платежей; в замораживании начисления пеней; в предоставлении рассрочки и отсрочки погашения долга, в возможности получения налогового кредита.

Структурная политика реализуется в процессе приватизации имущества государственных предприятий. В этой области намечены следующие направления: пересмотр принципов и приоритетов в области управления и распоряжения государственным имуществом, усиление роли государства в процессе реформирования отношений собственности, усиление государственного контроля в государственном секторе экономики. Особенно это касается тех предприятий, которые обеспечивают научно-техническую и технологическую независимость страны как неотъемлемую часть национальной безопасности.

Монетарная (денежно-кредитная) политика представляет собой целенаправленное управление государства банковским процентом, денежной массой и кредитами, которые, в свою очередь, воздействуют на потребительский и инвестиционный спрос. Она выражается в

оказании финансовой поддержки на безвозмездной основе и на условиях льготных кредитов жизненно важным для экономики предприятиям. Эта политика проявляется также и в том, что Центральный банк РФ, воздействуя на коммерческие банки и нормируя их обязательные резервы, тем самым стимулирует выдачу кредитов. Кроме того, покупка и продажа ценных бумаг государства и иностранной валюты влияют на экономический рост и инфляцию: покупка ведет к увеличению денежной массы, продажа — к ее снижению.

Научно-техническая политика состоит в обеспечении комплексного развития науки и техники, что предполагает следующие меры: выбор приоритетных направлений в развитии науки и техники; государственная поддержка их развития путем финансирования; осуществление прогрессивной амортизационной и инвестиционной политики; совершенствование системы оплаты труда научных работников; участие в международном научно-техническом сотрудничестве и др.

Промышленная политика направлена на преобразование отраслевой структуры промышленности в ходе государственного регулирования промышленности региона, в т. ч. на реструктуризацию предприятий, создание системы стратегического корпоративного планирования и финансового мониторинга, формирование системы информационной поддержки промышленности. В настоящее время происходит процесс внутренней перегруппировки сил, заставляющий вчерашних олигархов развернуться в сторону более активной и финансово ощутимой поддержки национальной экономики.

Амортизационная политика - это оптимизация формирования затрат по использованию основных фондов путем выбора наилучшего варианта исчисления амортизации.

Инвестиционная политика нацелена на регулирование темпов роста производства, ускорение НТП, изменение отраслевой структуры экономики. Основная задача здесь видится в освобождении государства от функции основного инвестора и создании условий для привлечения частных инвестиций в экономику [2].

Прогнозирование и планирование занимают не последнее место в системе государственного регулирования. Индикативное планирование, основанное на анализе развития экономики, осуществляется в соответствии с имеющимися ресурсами. Результатом являются основные макроэкономические показатели в плановом периоде: темпы роста валового национального продукта и национального дохода, уровень инфляции, безработицы, минимального размера оплаты труда, дефицит бюджета процентные ставки и др. Определяются способы их достижения и регулирования в случае их невыполнения [3].

Ценовая политика состоит в регулировании цен на товары и услуги первой необходимости и на продукцию монополистов с помощью определения предельных или фиксированных цен, предельных коэффициентов изменения цен, предельных уровней рентабельности.

Внешнеэкономическая политика предполагает обеспечение условий для притока иностранных инвестиций и свободного выхода отечественных предпринимателей на мировой рынок с помощью таможенных тарифов, протекционизма, принятия соответствующих законов.

Социальная политика является одним из важнейших направлений государственного регулирования.

Однако нельзя забывать и о таких проблемах антикризисного регулирования, как неприятие руководителями предприятий давления со стороны местной администрации, нежелание раскрыть финансовую и производственную информацию о своем бизнесе, убежденность в том, что в условиях экономической нестабильности составлять программы финансового оздоровления предприятий бесперспективно, отсутствие опыта у руководителей в подготовке конкретных финансовых предложений.

Список использованной литературы:

1. Антикризисное управление: организационно-экономические и социально-психологические аспекты: учеб. пособие/ Дорошенко Ю. А., Жерякова С. Н., Юров Ю. И., 2005. - 872 с.
2. Основы антикризисного управления предприятиями: учеб. пособие / под ред. Н. Н. Кожевникова. - М.: Академия, 2005. - 496 с.
3. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: Учеб. пособие / Е. А. Черныш, Н. П. Молчанова, А. А. Новикова, Т. А. Салтанова. – М.: ПРИОР, 1999. – 176 с.

РОЛЬ И МЕСТО АО «ЦЕСНАБАНК» НА РЫНКЕ БАНКОВСКИХ УСЛУГ РК

Турманбетова Салтанат Кинжибаевна

Магистрант специальности «Финансы»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматривается роль коммерческого банка на рынке банковских услуг РК и место АО «Цеснабанк» в рейтингах банков.

Ключевые слова: ссудный портфель, депозит, кредит, кредитование, субсидирование.

ҚР БАНКТІК ҚЫЗМЕТТЕР НАРЫҒЫНДА АҚ «ЦЕСНАБАНК» РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Турманбетова Салтанат Кинжибаевна

«Қаржы» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының банк нарығын және банк рейтингінде «Цеснабанк» АҚ-ның орнына коммерциялық банктердің рөлін қарастырады.

Түйінді сөздер: несиелік портфельі, депозиттік, несиелік, несиелер, субсидиялар.

ROLE AND PLACE JSC "TSESNA BANK" IN THE MARKET OF BANKING SERVICES RK

Turmanbekova Saltanat Kinzhibayeva

Master's Degree student of speciality «Finance»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In the article the role of commercial bank is examined at the market of bank services of RK and place of propulsion GSC «TsesnaBank» in rating of banks

Key words: loan brief-case, deposit, credit, crediting, subsidizing

Важнейшая из характеристик финансового состояния коммерческого банка на рынке банковских услуг – стабильность его деятельности с позиции долгосрочной перспективы. С одной стороны, коммерческим банкам необходимо проводить внутренний самоанализ для выявления скрытых резервов, с другой повышается важность внешней оценки для определения их финансовой устойчивости, что позволяет сделать банковскую сферу более прозрачной и предсказуемой.

Совокупные активы банковского сектора РК на 1 января 2017 года составили 25 561,2 млрд. тенге, увеличившись на 7,5% за 2016 год.

При этом совокупные обязательства банковского сектора достигли 22 716,3 млрд. тенге, увеличившись за год на 6,7%. Доля обязательств банков второго уровня, выраженных в национальной валюте, составила 50,8%, в иностранной валюте – 49,2%. В структуре обязательств банков по-прежнему доминируют вклады клиентов, доля которых занимает 76,0%.

Ссудный портфель банковского сектора на 1 января 2017 года составил 15 510,8 млрд. тенге, уменьшившись по сравнению с началом 2016 года на 0,3%.

Доля займов с просроченной задолженностью по основному долгу и (или) начисленному вознаграждению свыше 90 дней составила 6,7% от итогового ссудного портфеля банков (на 1 января 2016 года – 8,0%).

Напомним, что по состоянию на 1 января 2017 года банковский сектор республики представлен 34 банками [1].

Уровень концентрации в отрасли достаточно высок: на 1 марта 2016 года 5 крупнейших банков страны контролировали 59% активов банковской системы, а 10 крупнейших банков — 82% активов [2].

Объем депозитов увеличился до 18 163,8 млрд тенге, при этом депозиты юридических лиц выросли на 12,5% до 10 326,7 млрд тенге, физических лиц увеличились на 15,4% до 7 837,1 млрд тенге. При этом депозиты в национальной валюте увеличились за год на 66,4% до 8 238,3 млрд тенге, в иностранной валюте – снизились на 9,9% до 9 925,5 млрд тенге. Удельный вес депозитов в тенге в декабре 2016 года по сравнению с декабрем 2015 года повысился с 31,0% до 45,4%. В декабре 2016 года средневзвешенная ставка вознаграждения по тенговым срочным депозитам небанковских юридических лиц составила 10,5% (в декабре 2015 года – 20,1%), а по депозитам физических лиц – 12,2% (8,5%).

По итогам 2016 года уровень долларизации депозитов в банках второго уровня (доля депозитов в иностранной валюте в общем объеме депозитов) составил 54,6%, снизившись с максимального значения 69,9% в январе 2016 года.

Общий объем кредитования банками экономики за 2016 год увеличился на 1,5%, составив 12 859,1 млрд. тенге.

Активизировалось кредитование в обрабатывающей промышленности (на 227,7 млрд тенге за 12 месяцев), в сельском хозяйстве (на 28 млрд тенге), в торговле (на 135 млрд тенге).

Объем кредитов в национальной валюте повысился на 3,2% до 8 667,0 млрд тенге, в иностранной валюте – снизился на 1,9%, до 4 192,1 млрд тенге. Удельный вес тенговых кредитов в декабре 2016 года по сравнению с декабрем 2015 года повысился с 66,3% до 67,4%. При этом в декабре 2016 года средневзвешенная ставка вознаграждения по кредитам, выданным в национальной валюте физическим лицам, составила 18,4% (17,3% в декабре 2015 года, 20,1% в июле 2016 года).

Долгосрочное кредитование за 2016 год увеличилось на 0,1%, составив 10 525,6 млрд тенге, краткосрочное – на 8,2% до 2 333,5 млрд тенге. В итоге удельный вес долгосрочных кредитов в декабре 2016 года по сравнению с декабрем 2015 года снизился с 83,0% до 81,9%.

Кредиты юридическим лицам за 2016 год увеличились на 3,6%, составив 8 816,9 млрд тенге, физическим лицам – снизились на 2,9%, до 4 042,2 млрд тенге. Удельный вес кредитов физическим лицам в декабре 2016 года по сравнению с декабрем 2015 года понизился с 32,9% до 31,4%.

Кредиты малому предпринимательству за 2016 год увеличились на более чем 1 трлн тенге или на 50,7% до 3,1 трлн тенге, что составляет 24,1% от общего объема кредитов экономике (в декабре 2015 года – 16,3%).

В отраслевой разбивке наиболее значительная сумма кредитов банков экономике приходится на торговлю – 21,6% (в декабре 2015 года – 20,9%), промышленность – 14,3% (13,4%), строительство – 7,4% (7,8%), сельское хозяйство – 5,3% (5,2%).

В 2016 году произошло значительное снижение ставок по кредитам юридическим лицам в национальной валюте – с максимального значения в январе 2016 года 25,8% до 14,4% в декабре 2016 года (декабрь 2015 года – 16%). Снижению ставок способствовали улучшение ситуации с краткосрочной ликвидностью, усиление конкуренции на рынке банковских услуг, снижение базовой ставки Национального Банка и стоимости внутреннего фондирования [3].

Совокупная прибыль банков в 2016 году составила 401,8 млрд тенге, достигнув самого высокого показателя за последние пять лет. В 2012 году банковский сектор зафиксировал совокупный убыток в размере 205,5 млрд тенге. По итогам 2016 года,

практически все банки в РК получили прибыль, кроме одного – убыток казахстанской «дочки» ВТБ составил 3,8 млрд тенге.

Как показывает статистика, генерировать прибыль банки могут и в отсутствии активной кредитной деятельности – за 2016 год ссудный портфель БВУ сократился на 43 млрд тенге и составил 15,5 трлн тенге.

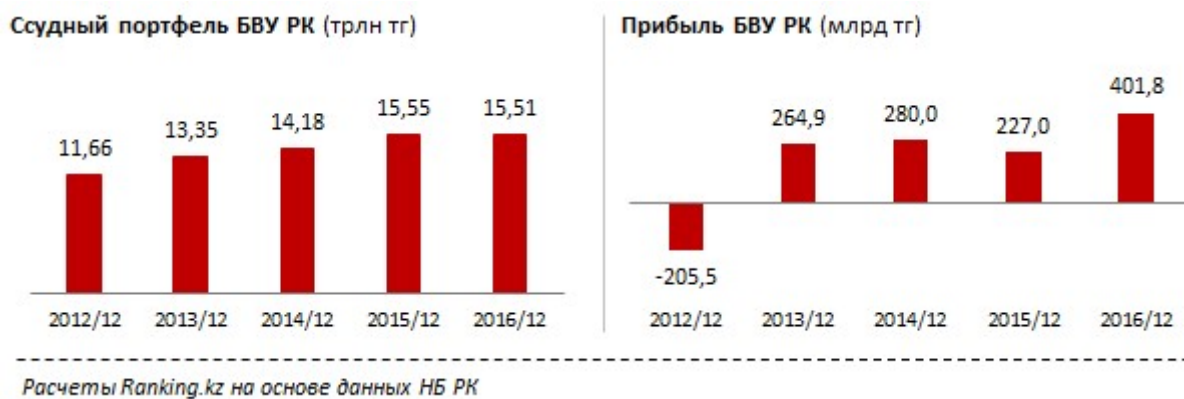

Рисунок 1. Ссудный портфель и прибыль БВУ РК

Лидерами 2016 года по объёму заработанной прибыли стали Народный банк и Казком, на которых приходится 58% всей прибыли банковского сектора – 123,5 млрд тенге у Народного и 107,6 млрд тенге у Казкома. Значительно отстает от двойки лидеров Ситибанк с показателем в 28,8 млрд тенге.

Народный банк в 2016 году достиг самого высокого показателя за последние 10 лет, предыдущий рекорд приходился на 2014 год, когда прибыль составила 120,2 млрд тенге. За год объём прибыли увеличился на 20,5 млрд тенге. Банк является лидером рынка по объёму чистого результата на протяжении последних пяти лет.

В 2016 году Казком также обновил свой рекорд по максимальному уровню прибыли. Предыдущий был достигнут почти 10 лет назад, в 2007 году прибыль составила 46,3 млрд тенге. В 2015 году, напомним, банк ушёл в минус на 53,0 млрд тенге.

Ситибанк в прошлом году заработал 40,8 млрд тенге, и это самый высокий показатель для него за последние 10 лет. В 2016 году для обновления рекорда ему не хватило 12 млрд тенге.

Крупные банки Казахстана пройдут стресс-тестирование до конца 2017 года. Уже известно, что стресс-тестирование банков второго уровня страны проведёт международная финансовая организация, независимая от Национального банка Казахстана [4].

АО «Цеснабанк» входит в первую тройку крупнейших банков Казахстана по размеру активов, кредитов и депозитов.

Исторически АО «Цеснабанк» занимает сильные позиции в Центральном и Северном Казахстане - по состоянию на 01.01.2017 г. доля рынка по займам составила 34,4%, по срочным депозитам 17,5%.

В городе Астане рыночная доля по кредитованию юридических лиц составляет 52,1%.

Клиентская база включает более 256 тыс. физ. лиц более 52 тыс. юр. лиц.

АО «Цеснабанк» имеет 22 филиала 146 отделений по всему Казахстану.

За прошедшие 6 лет S&P Global Ratings дважды повысило кредитные рейтинги Цеснабанка.

Два года подряд в 2013 и 2014 годах журнал Euromoney признавал Цеснабанк «Лучшим банком Казахстана». А журнал The Banker – «Банком года в Казахстане». По итогам 2015 года «Лучшим Банком Казахстана» АО «Цеснабанк» был объявлен по версии журнала BNE IntelliNews Magazine.

В мае 2016 года международное рейтинговое агентство S&P Global Ratings изменило прогноз по рейтингам Цеснабанка со «стабильного» на «негативный» и подтвердило долгосрочный и краткосрочный рейтинг и в иностранной и национальной валютах на уровне «B+/B». Рейтинг по национальной шкале понижен с «kzBBB» до «kzBBB-».

В декабре 2016 года международное рейтинговое агентство Fitch Ratings понизило долгосрочные рейтинги Цеснабанка в иностранной и национальной валютах с «B+» до «B» и изменило прогноз по рейтингам с «негативного» на «стабильный». Краткосрочные рейтинги в иностранной и национальной валютах подтверждены на уровне «B». Национальный долгосрочный рейтинг понижен с «BBB-(kaz)» до «BB+(kaz)», прогноз изменен с «негативного» на «стабильный».

Кредитные рейтинги первой 10-ки банков второго уровня РК представлены в таблице 1.

Таблица 1 Кредитные рейтинги первой 10-ки банков второго уровня РК

№	Наименование банка	Активы на 01.01.2017г., млрд. тенге	S&P Global Ratings на 01.01.2017г.	FitchRatings на 01.01.2017г.
1	2	3	4	5
1	Народный банк	4890	BB/Негативный/B kzA	BB/Стабильный/B
2	Qazkom	4869	B-/Негативный/C kzB+	CCC/C
3	Цеснабанк	2082	B+/Негативный/B kzBBB-	B/Стабильный/B BB+(kaz)
4	ДБ Сбербанк	1655	-	BB+/Стабильный/B AA-(kaz)
5	АТФ Банк	1371	B/Негативный/B kzBB	B-/Стабильный/B BB-(kaz)
6	Банк ЦентрКредит	1359	B/Стабильный/B kzBB+	B/Стабильный/B BB+(kaz)
7	ForteBank	1218	B/Стабильный/B kzBB	-
8	KaspiBank	1200	BB-/Негативный/B kzBBB+	-
9	Bank RBK	1021	B-/Стабильный/C kzBB-	-
10	Евразийский Банк	997	B/Стабильный/B kzBB	-
Примечание – составлено на основе источника [5]				

За 2016год Банк занимает 3-4 место по темпу роста депозитов населения в ТОП-5 БВУ по размеру активов (таблица 2-3)

Таблица 2 - ТОП-5 БВУ РК по размеру активов – вклады юридических лиц

№	Вклады юр.лиц,	01.01.2017 г.	Изменение с нач.
---	----------------	---------------	------------------

	млрд. тенге		года,%
1	Народный банк	1816	40,4%
2	Qazkom	1470	-19,8
3	Цеснабанк	856	2,9%
4	АТФ Банк	639	52,9%
5	Bank RBK	564	26,9%
Примечание – составлено на основе источника [5]			

Таблица 3 - ТОП-5 БВУ РК по размеру активов – вклады физических лиц

№	Вклады физ.лиц, млрд. тенге	01.01.2017 г.	Изменение с нач. года,%
1	Народный банк	1634	15,2%
2	Qazkom	1394	-2,6
3	KaspiBank	738	13,8%
4	Цеснабанк	679	34,5%
5	ДБ Сбербанк	678	26,4%
Примечание – составлено на основе источника [5]			

АО «Цесна Капитал», по результатам независимого опроса Cbonds Awards Казахстан, признано одной из лучших компаний в номинации «Лучшая аналитика по финансовым рынкам Казахстана - 2017». Начиная с прошлого года, аналитики Цесна Капитал стали предоставлять ежедневную и макроэкономическую аналитику не только для клиентов АО «Цесна Капитал, но средствами массовой информации, внося свой вклад в профессиональное освещение экономических и политических событий на отечественном и международных фондовых рынках.

Диплом инвестиционно-брокерской компании Цесна Капитал был вручен в Алматы в рамках II круглого стола «Долговой рынок Республики Казахстан», организованного Информационным холдингом Cbonds и Казахстанской фондовой биржей (KASE) [6].

АО «Цеснабанк» на протяжении многих лет является активным участником государственных программ, направленных на поддержание и развитие отечественного малого и среднего бизнеса.

Государственные программы – это возможность получения заемных средств на льготных условиях благодаря финансированию, в том числе за счет средств АО «Фонд развития предпринимательства «Даму», АО «Национальный управляющий холдинг «КазАгро» либо за счет субсидирования части ставок вознаграждения государством.

Государственные программы кредитования АО «Цеснабанк» реализует совместно с:

АО «Фонд развития предпринимательства «Даму».

АО «Банк развития Казахстана».

АО «Национальный управляющий холдинг «КазАгро».

АО «Аграрная кредитная корпорация» и др.

АО «Цеснабанк» активно участвует в Единой программе поддержки и развития бизнеса «Дорожная карта бизнеса-2020», целью которой является обеспечение устойчивости и сбалансированного роста регионального предпринимательства в несырьевых секторах экономики, а также сохранение действующих и создание новых постоянных рабочих мест.

По итогам 2015 года АО «Цеснабанк» занял 3-е место по сумме кредитного портфеля по одобренным проектам в рамках II направления «Отраслевая поддержка

предпринимателей, осуществляющих деятельность в приоритетных секторах экономики и отраслях обрабатывающей промышленности» Единой программы поддержки и развития «Дорожная карта бизнеса-2020». После успешного освоения средств АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» в рамках I транша по программе финансирования субъектов малого и среднего предпринимательства в сфере обрабатывающей промышленности из средств Нацфонда РК, АО «Цеснабанк заключил 9 января 2015 года соглашение на II транш в сумме 4 млрд тенге, а 13 марта 2015 года на III транш на сумму 4 млрд тенге. До конца 2015 года Цеснабанк успешно завершил освоение средств по II траншу. В рамках Плана совместных действий Правительства Республики Казахстан и Национального банка РК по обеспечению финансирования субъектов предпринимательства в сфере обрабатывающей промышленности, в 2015 году АО «Цеснабанк» по линии АО «Банк развития Казахстана» был выделен дополнительный лимит в размере 4 000 млн тенге для финансирования субъектов крупного бизнеса, реализующего проекты в обрабатывающем секторе.

Являясь активным участником реализации государственных программ по поддержке малого и среднего бизнеса, АО «Цеснабанк» в результате проведения отбора Азиатским банком развития и АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» был определен в качестве одного из четырех участников Инвестиционной программы по развитию малого и среднего предпринимательства – III транш. 11 сентября 2015 года между АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» и Цеснабанком было подписано Кредитное соглашение по финансированию субъектов малого и среднего предпринимательства в рамках Инвестиционной программы Азиатского банка развития на сумму 23 690 млн тенге.

В рамках программы кредитования субъектов агропромышленного комплекса в целях проведения весенне-полевых и уборочных работ, в том числе на пополнение оборотных средств субъектов агропромышленного комплекса для закупок растениеводческой продукции, в 2015 году были привлечены и размещены краткосрочные средства АО «НУХ «КазАгро» в размере 17 754 млн тенге.

В 2015 году Цеснабанк принял участие в программе кредитования на развитие коневодства – «Күлан» для субъектов агропромышленного комплекса и освоил 150 млн тенге, заключив 6 февраля 2015 года соглашение с АО «Аграрная кредитная корпорация».

АО «Цеснабанк» ежегодно принимает активное участие в программах фондирования и субсидирования для субъектов агропромышленного комплекса: в рамках Программы по развитию агропромышленного комплекса в Республике Казахстан на 2013–2020 годы «Агробизнес-2020», Цеснабанк для финансового оздоровления субъектов агропромышленного комплекса заключил рамочное соглашение о займе на сумму 9 587 млн. тенге и заключил договор субсидирования по 6 заемщикам на общую сумму субсидий 144 775 млн тенге. В рамках Программы субсидирования ставок вознаграждения по кредитам, а также лизингу технологического оборудования и сельскохозяйственной техники в 2015 году было просубсидировано 4 заемщика, по которым заключены договоры субсидирования на сумму субсидий 5 121 млн тенге и 562,7 тыс. долларов США.

Список использованной литературы:

1. Совокупные активы банковского сектора увеличились на 7,5% за 2016 год - <http://meta.kz/novosti/kazakhstan/1116486-sovokupnye-aktivy-bankovskogo-sektora-uvlechilis-na-7-5-za-2016-god.html>
2. S&P: В 2016 году банки Казахстана столкнутся с высокими рисками - <https://www.banker.kz/news/s-p-in-2016-the-banks-of-kazakhstan-will-face-high/>

3. НБ РК: по итогам 2016 года инфляция сложилась на уровне 8,5% - <http://investfunds.kz/news/nb-rk-po-itogam-2016-goda-inflyaciya-slozhilas-na-urovne-85-kursiv-52949/>

4. Прибыльность казахстанских банков резко повысилась по итогам 2016 года - <https://informburo.kz/novosti/pribylnost-kazahstanskih-bankov-rezko-povysilas-po-itogam-2016-goda.html>

5. Корпоративная презентация по состоянию на 01 января 2017 г. Астана 2017г.

6. https://www.tsb.kz/about/press_centre/news/2017/march/1282/

НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДАРДЫҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ

Тілеуқабылова Меруерт, Халелова Айнур
Экономикалық құқық колледжінің студенттері

Молдабекова Гульмира Байғалиевна
«Экономика, менеджмент және қызмет көрсету» кафедрасының оқытушысы
Қазақ – Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе Әйтеке би көш., 52

Мақалада негізгі құралдардың ерекшелігі мен мәселелері жайлы және негізгі құралдар қозғалысының есебі туралы айтылған.

Түйінді сөздер: негізгі құрал, бухгалтерлік есеп, ағымдық шот.

ОСОБЕННОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ

Тілеуқабылова Меруерт, Халелова Айнур
Студенты Экономика-правого колледжа

Молдабекова Гульмира Байғалиевна
Преподаватель кафедры «Экономика, менеджмент и сервис»
Казахско – Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В статье говорится о специфике и основных средств учет движения основных средств и о проблемах.

Ключевые слова: основные средства, бухгалтерский учет, текущий счет.

FEATURES AND VALUE OF FIXED ASSETS

Tileukabylova Meruert, Halelova Ainur
Students of economic legal college

Moldabekova Gulmira Baigaliyevna
Lecturer at the Department of «Economics, management and service»
Kazakh-Russian international University, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article talks about the specifics and fixed asset accounting fixed asset movements and problems.

Key words: basic tools, accounting, current account.

Қазіргі кезде кез-келген ұйымдарды алып қарасақ та олардың бухгалтерлік есеп барысында негізгі құралдардың алатын орны, олардың мөлшері ұлғаюда. Сондықтан да негізгі құралдар бухгалтерлік есептің объектісі ретіндегі алатын орны зор. Негізгі құралдардың есебін ұйымдастыруда оларды бағалауда кездесетін көптеген мәселелер туындайды. Өйткені олар тікелей өндіріске немесе басқа да салаларда пайдалану барысында алатын орны үлкен. Сондай-ақ олардың амортизациялық аударымдарын дұрыс есептеу мен есептік әдістерін таңдау барысында олардың әр түрі өзіндік құнның мөлшерін өзгеріске ұшыратады.

Негізгі құралдар дегеніміз - өндірісте ұзақ уақыт бойы яғни бір жылдан артық уақыт бойы пайдаланылатын, өзінің бастапқы заттай нысанын (пішінін, түрін) сақтай отырып, құнын шығарылған өнімге, орындалған жұмысқа көрсетілген қызметке біртіндеп бөліп-бөліп

есептелген амортизациялық аударым мөлшерінде ауыстыратын еңбек құралдарын, яғни материалдық активтерді айтамыз. Негізгі құралдарға ұйымның қозғалмайтын мүлік, жер учаскелері, үйлер мен ғимараттар, өткізгіш тетіктер, машиналар мен жабдықтар, өлшеуіш және реттеуіш аспаптары, есептеуіш машиналар мен техникалары және олардың бағдарламалық құралдары, көлік тасымалдау құралдары, аспаптар, өндірістік және шаруашылық құрал-саймандары, өнім және жұмыс малдары, көп жылдық көшеттер, шаруашылықтың ішкі жолы тағы да басқаларын жатқызамыз. Көлемінің үлкен-кішілігіне, бағасының азды-көптілігіне (арзанды-қымбаттылығына) қарамастан пайдалану мерзімі бір жылдан аспайтын өндіріс құралдары негізгі құралдардың қатарына жатпайды. Сонымен қатар негізгі құралдардың құрамына ұйымның қоймаларындағы дайын бұйымдар (тауарлар) болып саналатын жабдықтар мен машиналар, күрделі құрылыс құрамында есептелетін монтаждауды (құрастыруды, орнатуды) қажет ететін жабдықтар, жасалып, салынып біткен бірақ әлі пайдаланылуға берілмей тұрған машиналар мен жабдықтар сондай-ақ құрылыс-монтаж жұмысының өзіндік құнының құрамында қаралған қосымша шығындардың есебінен салынған титулдық тізімге кірмеген ғимараттар мен тетіктер, сонымен бірге жас малдар, яғни мал төлдері де жатпайды. Негізгі құралдардың бухгалтерлік есептегі мәнін ашып қарау үшін олардың бағалануын, пайдалану және шығындарын зерттеу керек. Жалпы алғанда барлық негізгі құралдар өздерінің өндіріске қатысуына қарай өндірістік және өндірістік емес болып екіге үлкен топқа бөлінеді. Негізгі құралдарды халық шаруашылығының салаларына қарай топтастырған кезде олардың қатысуымен шығарылған өнімдердің немесе орындалған жұмыстар мен қызметтердің шаруашылықтың қай түріне жататындығы негізге алынады. Егер ұйымдағы негізгі құралдардың барлығы тек қана ұйымның негізгі шаруашылығының түріне ғана қызмет жасайтын болса, онда бұл ұйымдағы негізгі құралдардың барлығы түгелімен сол ұйымның атқаратын қызметі саласындағы топқа жатады. Негізгі құралдардың бүгінгі таңдағы болсын бұрынғы болсын шаруашылықта алатын орны ерекше. Қай салада да болмасын қолданыстарында негізгі құралдар болады. Сондықтан да олардың пайдаланылуын және де оларға амортизация есептеуде бухгалтерлік мамандарға қойылатын талаптар жоғарылауда.

Халық шаруашылығының алдына қойған міндеттерін табысты шешуде оның басты буындары – экономиканың нақты секторындағы ұйымдарды басқаруды жетілдірудің маңызы зор. Негізгі құралдар ұлттық байлықтың бір бөлігі, еліміздің экономикасын дамытудың материалды техникалық базасы болып табылады. Сондықтан да, өндіріс тиімділігін әрі қарай арттыру негізгі құралдарды тиімді пайдаланумен тығыз байланысты. Қоғамдық өндірістің тиімділігі едәуір дәрежеде негізгі құралдардың ұтымды пайдаланылуына байланысты.

Экономиканың нарықтық жолмен даму барысында ұйым қызметінің қаржылық мәселелері күшейе түсуде. Осыған сәйкес ұйым басшылығының ерекше көңілі бухгалтерлік есептің ұйымдастырылуына мән беріліп отыр. Әсіресе, елімізде халықаралық стандартқа сәйкес жаңа бухгалтерлік есеп стандартының енгізілуі ел экономикасының дамуына оң әсерін тигізуде. Бұл еліміздің қазіргі даму кезеңінде, оның шетел инвесторларымен қарым-қатынастарының нығаю кезеңінде маңызды болып саналады.

Бүгінгі таңдағы ауқымды өзгерістер кезеңі қоғам өмірінің барлық саласын жан-жақты қамтуда. Сол себепті қалыптасқан құрылымды мүлдем жаңартып, экономикалық-әлеуметтік және рухани дамуға жол ашатын демократиялық қоғам құруға сай экономикамызды нарықтық қатынастарға көшірді. Осы негізде әлеуметтік, күрделі мәселелерді шешу – бүгінгі күннің басты талаптарының бірі болып саналады. Әсіресе, соңғы жылдары экономика ілімінде түбірлі өзгерістер орын алуда. Мұның өзі қоғамдық және өндірістік қатынастарда болып жатқан жаңа құбылыстар мен процестерге тікелей байланысты. Сонымен қатар Қазақстан Республикасының нарықтық қатынасқа өту барысында нарықтық қатынас заңдарына сәйкес өнімді өндіруге кеткен шығындарды анықтау өте маңызды орын алады. Себебі, қандай болмасын өнеркәсіп өзі шығарған өнімдерінің өзіндік құнын анықтап, яғни

кеткен шығындарын біле отырып, оны нарыққа шығаруға тырысады. Ол өнімнің сапалы және бағасы жағынан арзан, яғни сұранысқа деген талабына сай келетіндей қылып жасауға ұмтылады. Сондықтан мұндағы шығындардың есебін жүргізудегі негізгі көрсеткіштердің бірі бұл – негізгі құралдардың амортизациясы және де ол бүгінгі таңда бухгалтерлік есептің басқару жүйесінде басты орындардың бірін алып отыр.

Негізгі құралдар бухгалтерлік есептің объектісі ретінде қаралатын ең негізгі көрсеткіштердің біріне жатқызылады. Сондықтан да бухгалтерлік есептегі оның мәні мен ерекшелігі өте зор.

Негізгі құралдар есебі Қазақстан Республикасының бухгалтер есеп жөніндегі 1996 ж. 13 қарашадағы Қаулысымен бекітілген 2-ҰҚЕС-ның 16 - «Негізгі құралдар есебі» бухгалтерлік есеп стандарттарына сәйкес іске асырылады.

Мақсаттық белгілеуіне және орындалатын іс – қызмет аясына байланысты, сонымен қатар Қазақстан Республикасы Ұлттық бухгалтерлік есеп бойынша 1996 ж. 18 қарашадағы № 6 қаулысымен бекітілген қаржы – шаруашылық қызметтің бухгалтерлік есебі шоттарының Бас жоспарына сәйкес негізгі құрамдар мынандай топтар бойынша мақсатты белгілеу мен орындалатын іс – қызмет аясына байланысты жіктеледі.

1. *Жер* – субъектінің меншік құқығымен алынған жерінің саны мен бағасы.

2. *Үйлер* – еңбек етуге, тұруға, халыққа әлеуметтік – мәдени қызмет көрсету және материалдық қорларды сақтауға жағдай жасау үшін белгіленген архитектуралық – құрылыс объектілері. Әрбір жеке тұрған үй түгендеу объектісі болып саналады.

3. *Ғимараттар* – еңбекке керек – жарақтардың емес (зат скважиналар, көпірлер және т.б.) өзгеруіне байланысты емес міндетті іс – қызмет аясын атқару жолымен өндіріс процесін жүзеге асыруға арналған инженерлік – құрылыстық объектілер.

4. *Машиналар мен жабдықтар* - әрбір машина егер ол басқа мүліктік объектінің бөлігі болмаса, құрамындағы тетік, құрал – аспаптармен, қоршаулармен, тірек – тұғырымен мүліктік объект болып табылады. Негізгі құралдардың бұл тобы 5 топшадан тұрады:

- *Қуш қуатты машиналар мен жабдықтар* – жылу және электр қуатын өндіретін машина – генераторлар; әр түрлі энергияны механикалық, яғни қозғалыс энергиясына айналдыратын машина – двигательдер (тракторлар және өзі жүретін шассилер, бу двигательдері, трубиналар, электр двигательдері және т.б.);

- *Жұмыс машиналары мен жабдықтары* – еңбек өнімін жасау процесінде керек – жараққа механикалық, термиялық және химиялық әсер ету үшін арналған машиналар, аппараттар мен жабдықтар (токарлық – винт, бұранда жасайтын станоктар, ағаш тілетін рамалар, насостар, электромоторлар, экскаваторлар, грейдерлер (жол құрылысына пайдаланылатын машиналар және т.б.);

- *Өлшеуіш және реттегіш құрал* – аспаптар (приборлар, құрылғылар мен керек – жарақтар, лабораториялық жабдықтар) - өндірістік процестерді өлшеу, реттеу үшін құрал – аспаптар, құрылғылар мен керек – жарақтар (дозаторлар, амперметрлар, микроскоптар, су өлшеуіштер және басқалары);

- *Есептегіш техника* – процестерді түзету мен автоматтандыруға арналған машиналар, құрылғы, керек – жарақтар, құрал – аспаптар (компьютерлер мен басқа есептегіш техника);

- *Басқа да машиналар мен жабдықтар* – машиналар, аппараттар және басқа жабдық (телефон станцияларының, радио тораптарының жабдықтары, өрт сөндіру машиналары).

5. *Табыстау қондырғылары* – электр, механикалық және жылу энергиясы (электр беру желісі, тұрба құбыры) қондырғылары.

6. *Көлік құралдары* – адамдарды, жүктерді тасуға арналған (теміржол, су, әуе автомобиль көлігі, арба көлігі) тасымал құралдары.

7. *Басқа да негізгі құралдар:*

• *Аспап* – қол еңбегінің механикаландырылған және механикаландырылмаған немесе металл, ағаш және т.б. өңдеуге арналған, машинаға бекітілген керек – жарақтар (кескіш, соққыгер, езуші, тығыздап нығайтылған – электр қол бұрғылар, бояу сыр пульттары, вибраторлар, қысқыштар):

• *Өндіріс мүлік пен олардың керек* – жарақтары - өндірістік операцияларды орындау немесе жеңілдету үшін қызмет етуге арналған заттар – жұмыс үстелдері, шкафтар, верстақтар (ағаш ұсталарының ағаш шабатын, кесетінұзынша үстелі);

• *Шаруашылық мүлкі* – кеңселік және шаруашылық мүлік (үстелдер, шкафтар, кілемдер және т.б.);

• *Жұмыс малы және өсімтал мал*. Жұмыс малы – аттар, өгіз, түйе және тағы басқа жұмыс малы. Өсімтал мал – ірі қара мал, тұқымдық айғырлар және тұқымдық бие; тұқымдық нар мен аруана, бұғы, марал, ұрғашылары мен еркектері, қабан шошқа, ешкі, саулық және қошқар. Мүліктік объект - әрбір үлкен мал.

• *Көпжылдық көшет егістері* – қолдан егілген, жасына қарамайтын көпжылдық егістер (жеміс – жидек беретін, жүзімдік, көпжылдық егістері, роза плантациясы, бұтадан (өсімдіктен) жасалған қоршау, қаша, танапты қорғайтын егістер). Жас қасиеттер әбден толысқан (жеміс беру басы, ағаштың ұшар басының түйісуі);

• *Жерді (гимаратсыз) жақсарту жөніндегі күрделі шығындар* – ауыл шаруашылығына пайдаланатын жердің бетін көркейту жөніндегі мүліктік сипаттағы шығындар (жер учаскесін жоспарлап, жүйелеу, алаңды егіндікке арнап тамырмен жұлу, жерді тастан тазарту);

• *Басқа да негізгі құралдар* – кітапхана қорлары, спорттық мүлік, мұражай құндылықтары.

8. Бітпеген құрылыс.

Қолда бар негізгі құралдар алынған сәтінен бастап үнемі қолданылмайды, өйткені олар:

• *Тоқтатылып қойылады (жұмыс жасамайды)* – уақытша қолданылмайды;

• *Қоймада тұрады (қорда)* – жөнделген, жоқтатылған, апат жағдайында қолда ныстағы негізгі құралдарды ауыстыру үшін қор құрайды;

• *Жалға берілген немесе алынған* – басқа ұйым тапсырған немесе басқа ұйымнан алынған жал мерзімі шартпен белгіленген негізгі құралдар.

Материалдық активтерді негізгі құралдар деп танитын тұста бағалауға бірыңғай қарау қажетті шарт болып табылады. 6 «Негізгі құралдар есебі» БЕС мен 16 «Негізгі құралдар» ҚЕБХС – на сәйкес негізгі құралдар мыналар бойынша бағаланады:

• *Бастапқы құн немесе өзіндік құнмен* – активті немесе ғимаратты алуға сол сәтінде берілген, басқа өтелген әділ бағаның немесе төленген ақшалай қаражаттың немесе оның баламасының сомасы;

• Ағымдағы құнмен белгілі бір күнде қолданыста жүрген нарықтық баға бойынша негізгі қаражаттық құны;

• *Өткізу құнымен (әділ бағаның)* – мәмілеге дайын және жақсы хабардар тәуелсіз тараптар арасында жасалған операциялар кезінде активті ауыстыруға болатын сома;

• *Жойылу құны* – шыққан шығынды тастап пайдаланылған мерзім соңында субъект актив алатын деп үміттенетін таза сома немесе сынған қалдықтардың қосалқы бөлшектерінің көзделетін бағасы;

• *Амортизациялық құнмен* – жойылу құнын алып тастағандағы өзіндік құнның орнына есеп беруде көрсетілген басқа сома мен активтің өзіндік құны;

• *Баланстық құнмен* – жинақталған тозу және баға түсуден жинақталған залал сомасын алып тастағанда бухгалтер баланста актив мойындалатын сома. Баға түсуден болатын залал – активтің баланстық құны оның орнын толтыратын құннан артқан сома.

Негізгі құралдарды бастапқы құнына келтіру мақсатымен шаруашылық жүргізуші субъект басшылығы кейбір кезде іс жүзіндегі бағаларға сәйкес. Бухгалтерлік есепте қайта бағалау сомасы негізгі құралдардың 2-ҰҚЕС-ның 16- «Негізгі құралдар» бөлімшесінің тиісті баланстық шоты бойынша тікелей бастапқы құнын арттырады және қатар бір мезгілде 5320 «Негізгі құралдарды қайта бағалаудан болатын қосымша төленбеген капитал». Осы қатынас хатқа сәйкес, жазу мерзімі аса көп емес, сондай – ақ едәуір тозу дәрежесі бар негізгі құрал объектілерінің бастапқы индекстерін белгілегенде негізгі құралдардың қызмет ету мерзіміне байланысты индексті көшендету әдістемесі қолданылады. Бухгалтерлік есеп мәліметтері бойынша тозу дәрежесі бар негізгі құрылғылардың құнын ұлғайтушы алынған бастапқы индекстері 1 графасынан 30% - кем, 31-50% тозу дәрежесі 2 графадан, 51- ден 64% - іне дейінгі тозу дәрежесі 3 графадан, 65- тен 79% - ке дейінгі тозу дәрежесі – 4 графадан, 80- нен жоғары тозу дәрежесі 5 графадан.

Негізгі құралдар қозғалысының есебі

Субъектінің шаруашылық іс - әрекетінде белгілеу бойынша пайдалану мақсатымен алынған негізгі құралдар құрамына көрсетіледі. Алып – сату мақсатымен алынған негізгі қорлар – тауарлық – материалдық қорлар құрамында, ал субъектінің өзі пайдалану үшін емес, ұзақ уақытқа қаржы салу мақсатымен алынатын негізгі құралдар қаржылық инвестиция ретінде көрсетіледі. Негізгі құралдарды есептеу үшін 2-ҰҚЕС-ның 16 - «Негізгі құралдар» бөлімшесінің синтетикалық шоты қолданылады.

Негізгі құралдар құралына объектілердің есепке алу пайдаланудың нормативтік мерзімі көрсетіледі. Негізгі құралдарды қабылдау – тапсыру актісімен ресімделеді. Субъектілер пайдалы қызмет ету мерзімін (негізгі құралдарды қолданудан экономикалық пайда алу көзделетін кезең нормативті қызмет мерзімін (субъект белгіленген нормаларға сәйкес негізгі құралдардың тозуы есептелетін кезең) және жойылу құнын (пайдалы қызметі мерзімі біткен соң, күтілген шығыны істен шыққан соң есептен шығарылып, негізгі құралдарды жоюда пайда болатын қалдықтар, қосалқы бөлшектердің болжанатын бағасы) өз бетінше белгілейді.

Негізгі құралдарды қабылдау – тапсыру (ауыстыру) актісі негізінде бухгалтерия да мүліктік карточка ашылып, негізгі құралдардың таңдамалы есебі жүргізіледі. Негізгі құралдардың әрбір объектісіне мүліктік нөмір беріледі. Нөмірлеу әдетте реттік нөмір беріледі. Нөмірлеу әдетте реттік – сериялық жүйе бойынша жасалады. Мысалы, үй үшін 0001-ден 0299 дейінгі нөмірлер, ал ғимараттар үшін 0300-ден 0399-ға дейін және т.б. нөмірлер бөлінеді. Мүліктік нөмір негізгі құралдарды қабылдау – тапсыру актісінде келтіріледі және ол пайдалануда тұрған уақыт бойы объектіде сақталады, ал істен шыққанда қайта түскен объектіге ұзақ уақыт бойы (бес жылға дейін) берілмейді. Толтырылған мүлік карточкалары әрбір жіктеуші топ бойынша бір данада жүргізілетін «Негізгі құралдарды есептеу мүлік түгендеу карточкаларының тізімдемелерінде» тіркеледі. Істен шыққан негізгі құралдар бойынша категорияларды «Архив» картотекасы бөліміне қояды.

Негізгі құралдарды тұрғызу, салу немесе алу жөніндегі барлық нақты болған қажетті шығындар, соның ішінде сатып алынғанда өтелмеген салықтар мен алымдарды төлеу (үйлер мен жаңа автомобильдерді алу кезінде төленген ҚҚС, сатып алу келісімшартты жасаған кезде төленетін мемлекеттік баж салығы және т.б.), жеткізу, монтаж, пайдалануға беру, құрылыс кезінде берілген кредит үшін проценттер, белгілеуі бойынша қолдану үшін жұмыс істейтін жағдайға келтіруге тікелей байланысты басқа да кез келген шығындар кіретін бастапқы баға бойынша кіріске алу сәтінде негізгі құрал – жабдықтар кіріске алынады.

Жер учаскесінің бастапқы құнына шотта көрсетілген сатып алу бағасы, жылжымайтын мүлік бойынша агенттерге комиссиялық сыйақылар, сатып алу – сату шартын ресімдеу жөніндегі заңгерлердің қызметіне төлеу, мұндайда туындайтын салықтар мен алымдар, жерді мақсатты пайдалану үшін дайындауға кететін шығындар (үйді бұзу кезінде алынған материалдарды өткізуден түскен кірістерді шығарып, шегеріп, ескі үйлерді бұзу,

тазалау, тегістеу және т.б.) кіреді; сатып алынған жабдықтың бастапқы құнына алу бағасы, тасу шығындары, соның ішінде тасымал кезіндегі сақтандыру, монтаж, пайдалануға берілетін жабдықтың жорамдылығын тексеру мақсатымен сынақ өткізу кіреді, үйлер мен ғимараттарды салғанда бастапқы құнға құрылыс жөніндегі шығындар: материалдар, еңбекті төлеу, қосымша шығындардың тиісті үлесі, архитекторлардың, заңгерлердің қызметіне төлеу, құрылыс кезінде сақтандыруға жұмсалатын шығындар, құрылысқа берілетін кредиттер бойынша проценттер, құрылысқа рұқсат алу үшін шығатын шығындар.

Қажетті болып саналмайтын шығындар (тасымал кезінде алынған зиянды жоюға кеткен шығындар, монтаж кезінде жабдықты бүлдіру салдарынан жасалған жөндеу және т.б.) бастапқы құнға кірмейді, ал ағымдық шоттағы шығындар ретінде ескеріледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қ.К.Кеулімжаев, Н.А.Құдайбергенов. «Бухгалтерлік есеп теориясы мен негіздері» Оқулық.- Алматы: Экономика, 2006.
2. Назарова В.Л. «Шаруашылық жүргізуші субъектілердегі бухгалтерлік есеп» - Алматы, «Экономика» 2005 жыл.
3. Әбдішүкіров Р.С., Мырзалиев Б.С. «Бухгалтерлік есеп» Оқу құралы.І кітап.- Алматы:Нұр-пресс, 2008.-328 б.
4. В.П. Проскурина – Бухгалтерлік есеп «басынынан бастап» балансқа дейін (көмекші құрал). /Қазақ тіліне бірінші рет аударған./аудар.М.Қ.Акишев.-Алматы: ЖШС « LEM баспасы»,-2015 -316 бет/

УДК 2964

ИСТОЧНИКИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБОРОТНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Унгарбаева Шолпан Тлюмратовна
Магистрант университета «Туран-Астана»

Оборотные средства – это денежные средства или другие активы, которые могут быть обращены в деньги в течение одного производственного цикла (как правило, одного года). Оборотные средства являются составной частью имущества предприятия. Состояние и эффективность их использования – одно из основных условий успешной деятельности предприятия.

Ключевые слова: оборотные фонды, оборотные средства, производство

КОМПАНИЯЛАРДЫҢ АЙНАЛЫМ ҚАРАЖАТ КӨЗДЕРІ

Унгарбаева Шолпан Тлюмратовна
«Туран-Астана» университетінің магистранты

Ағымдағы активтер – бұл қолма-қол қаражат немесе бір өндірістік цикл (әдетте бір жыл) ішінде ақша қаражатына айырбасталуы мүмкін басқа да активтер. Ағымдағы активтер кәсіпорынның активтерінің бір бөлігі болып табылады. Жағдайы және оларды пайдалану тиімділігі – кәсіпорынның табысының басты шарттарының бірі.

Түйінді сөздер: айналымды құралдар, ағымдағы активтер, кәсіпорын

SOURCES OF FORMATION OF CIRCULATING ASSETS OF THE ENTERPRISE

Ungarbaeva Sholpan Tlumuratovna
Master's Degree student of university "Turan-Astana"

Circulating assets are cash or other assets that can be converted into money during one production cycle (usually one year). Current assets are an integral part of the enterprise's assets. The condition and effectiveness of their use is one of the main conditions for the successful operation of the enterprises.

Key words: revolving funds, circulating assets, enterprise

Смысл жизни большинства компаний – развитие и рост. Когда внешние источники финансирования задействованы полностью, – у компании остается один выход – поиск внутренних резервов роста.

Любая коммерческая организация, ведущая производственную или иную коммерческую деятельность должна обладать реальным, т.е. функциональным имуществом или активным капиталом в виде основного или оборотного капитала.

Оборотные активы (в практике стран с рыночной экономикой их называют оборотным капиталом) являются важнейшим ресурсом в обеспечении текущего функционирования предприятия. Оборотные средства – это денежные средства или другие активы, которые могут быть обращены в деньги в течение одного производственного цикла (как правило, одного года). Оборотные средства являются составной частью имущества

предприятия. Состояние и эффективность их использования – одно из основных условий успешной деятельности предприятия.

Оборотный капитал относится к мобильным активам предприятия, которые являются денежными средствами или могут быть обращены в них в течение производственного процесса. Это денежные средства, необходимые предприятию для создания производственных запасов на складах и в производстве, для расчетов с поставщиками, бюджетом, для выплаты заработной платы и т.п. По экономическому содержанию (сферам оборота) мобильные фонды делятся на оборотные производственные фонды и фонды обращения.

Рассмотрим понятия, сущность, назначение и состав оборотных фондов и оборотных средств предприятия. Понятия эти не тождественны. Одни авторы, такие как Маркарьян Э.А., Бочаров В.В., Зайцев Н.Л., пользуются термином оборотные фонды в значении – обязательный элемент процесса производства, основная часть себестоимости продукции. Чем меньше расход сырья, материалов, топлива и энергии на единицу продукции, тем экономнее расходуется труд, затрачиваемый на их добычу и производство, тем дешевле продукт. Наличие у предприятия достаточных оборотных средств является необходимой предпосылкой для его нормального функционирования в условиях рыночной экономики.

Другие авторы, Кузнецов Б.Т., Радионов А.Р., используют термин оборотные средства предприятия, которые представляют собой экономическую категорию, в которой переплетается множество теоретических и практических аспектов.

Оборотные средства у вышеназванных авторов выступают, прежде всего, как стоимостная категория: на практике они не являются материальными ценностями, ибо из них нельзя производить готовую продукцию. Являясь стоимостью в денежной форме, оборотные средства уже в процессе кругооборота принимают форму производственных запасов, незавершенного производства, готовой продукции. Оборотные средства не расходуются, не затрачиваются, не потребляются, а авансируются (отличительная черта об. средств) с тем, чтобы возвратиться после одного кругооборота и вступить в другой. Оборотные фонды непосредственно участвуют в создании новой стоимости, а оборотные средства - косвенно, через оборотные фонды. В процессе кругооборота оборотные средства воплощают свою стоимость в оборотных фондах и поэтому посредством последних функционируют в процессе производства, участвуют в формировании издержек производства.

Итак, оборотные средства - это авансируемая в денежной форме стоимость, принимающая в процессе планомерного кругооборота средств форму оборотных фондов и фондов обращения, необходимая для поддержания непрерывности кругооборота и возвращающаяся в исходную форму после его завершения.

К оборотным производственным фондам относятся предметы труда, которые целиком потребляются в течение одного производственного цикла и полностью переносят свою стоимость на себестоимость готовой продукции. Это производственные запасы сырья, материалов, полуфабрикатов, топливо, энергия, тара, запасные части, незавершенное производство и расходы будущих периодов.

В зависимости от роли, которую играют производственные запасы, в процессе производства они делятся на следующие группы: сырье и основные материалы, вспомогательные материалы, покупные полуфабрикаты, отходы (возвратные), топливо, тара и тарные материалы, запасные части, малоценные и быстроизнашивающиеся предметы.

Сырье и основные материалы – это предметы труда, из которых изготавливают продукт (они составляют материальную основу продукта). При этом сырьем называют продукцию сельского хозяйства и добывающей промышленности (зерно, хлопок, молоко и т. п.), а материалами - продукты обрабатывающей промышленности (сахар, ткани и т. п.).

Вспомогательными называют материалы, которые используют для воздействия на сырье и материалы для придания продукту определенных потребительских свойств или для

ухода за орудиями труда и облегчения процесса производства (лук, перец и другие специи в колбасном производстве, смазочные материалы и т. п.).

Все эти положения позволяют более глубоко изучить состав и структуру оборотных средств (фондов) и определить пути их оптимизации.

Денежные средства, предназначенные для образования запасов готовой продукции, а также чеки и векселя к получению, задолженность акционеров, разная дебиторская задолженность, средства на расчетных счетах в банках и кассах (временно свободные денежные средства) представляют собой фонды обращения.

Основными факторами, определяющими величину оборотных средств, занятых в производстве (оборотные производственные фонды), являются длительность производственного цикла изготовления продукции, уровень организации труда и развития техники и совершенство технологии. В свою очередь сумма средств обращения зависит в основном от условий реализации продукции, уровня организации системы снабжения и сбыта продукции.

Совокупность денежных средств, авансированных в мобильные (находящиеся в постоянном движении) фонды, образует оборотные средства предприятия.

Из приведенных положений можно сделать вывод, что оборотные средства используются для:

- приобретения сырья, комплектующих изделий и всех других компонентов, необходимых для организации производства;
- оплаты ресурсов, потребляемых в процессе производства в виде электроэнергии, топлива и т. п.;
- выплаты заработной платы на момент создания предприятия;
- оплаты обязательных налогов и платежей. Оборотные средства в денежной форме накапливаются на расчетном счете предприятия в виде денежной наличности. Эти суммы должны быть достаточными для оперативного использования на указанные цели. В этом и состоит задача по эффективному управлению финансами хозяйствующих субъектов. На практике необходимо балансировать и нельзя допускать нехватки оборотных средств и их излишков.

При характеристике оборотного капитала и оборотных средств имеется разница в их толковании. Оборотный капитал (сырье, материалы, рабочая сила) - это стоимость, которая полностью включается в цену производства товара.

Оборотные средства - это сумма, необходимая и достаточная для нормальной организации производства. Их величина для оперативного использования в целях обеспечения нормальных производственных условий рассчитывается на основе определенной методики (обоснование норматива оборотных средств предприятия).

Оборотные средства подразделяются по методу планирования на нормируемые и ненормируемые и по источникам формирования - на собственные и заемные.

Собственные оборотные средства постоянно находятся в распоряжении предприятия и формируются за счет собственных ресурсов (прибыль и др.) или приравненных к ним устойчивых пассивов в виде средств, авансированных на оплату труда, но временно свободных и т. п.

Заемные средства представлены кредитами банков, кредиторской задолженностью и прочими пассивами.

По роли в образовании прибыли оборотные средства являются ключевым элементом активов производства прибыли. К ним относятся средства производства, вложенные в: производственные запасы; малоценные и быстроизнашивающиеся предметы производственного процесса; незавершенное производство; готовую, но нереализованную продукцию; а также авансы, выданные поставщикам (предоплата).

Соотношение между отдельными элементами оборотных средств (в процентах) или составными частями характеризует их структуру. Так, предприятия рассчитывают долю оборотных производственных фондов в совокупной величине оборотных средств, удельный вес сырья и основных материалов, долю активов производства прибыли и др.

Экономика оборотных средств (материальных ресурсов) оказывает воздействие на улучшение всех основных показателей деятельности предприятия: увеличение объемов выпуска продукции, повышение производительности труда, снижение себестоимости продукции (на долю материальных затрат приходится более 70 % всех издержек производства в отраслях по выпуску товаров) и т.п.

Под составом оборотных средств понимают совокупность элементов, образующих оборотные средства. Деление оборотных средств на оборотные производственные фонды и фонды обращения определяется особенностями их использования и распределения в сферах производства продукции и ее реализации.

Для обеспечения бесперебойного процесса производства наряду с основными производственными фондами необходимы предметы труда, материальные ресурсы. Предметы труда вместе со средствами труда участвуют в создании продукта труда, его потребительной стоимости и образовании стоимости. Оборот вещественных элементов оборотных производственных фондов (предметов труда) органически связан с процессом труда и основными производственными фондами.

В общей системе мероприятий по обеспечению режима экономии основное место занимает экономия предметов труда, под которой принято понимать уменьшение затрат сырья, материалов, топлива на единицу продукции, разумеется, без какого бы то было ущерба для качества, надежности и долговечности изделия.

Экономическое значение экономии оборотных фондов в современных условиях выражается в следующем:

1) Снижение удельных расходов сырья, материалов, топлива обеспечивает производству большие экономические выгоды. Оно, прежде всего, дает возможность из данного количества материальных ресурсов выработать больше готовой продукции и выступает, поэтому как одна из серьезных предпосылок увеличения масштабов производства.

2) Экономия материальных ресурсов, внедрение в производство новых, более экономичных материалов способствуют установлению в процессе воспроизводства более прогрессивных пропорций между отдельными отраслями, достижению более совершенной отраслевой структуры промышленного производства.

Оборотные средства выступают, прежде всего, как стоимостная категория. Они в буквальном смысле не являются материальными ценностями, так как из них нельзя производить готовую продукцию. Являясь же стоимостью в денежной форме, оборотные средства уже в процессе кругооборота принимают форму производственных запасов, незавершенного производства, готовой продукции. В отличие от товарно-материальных ценностей оборотные средства не расходуются, не затрачиваются, не потребляются, а авансируются, возвращаясь после окончания одного кругооборота и вступая в следующий.

Изучение сущности оборотных средств предполагает рассмотрение оборотных фондов и фондов обращения. Оборотные средства, оборотные фонды и фонды обращения существуют в единстве и взаимосвязи, но между ними имеются существенные различия, которые сводятся к следующему. Оборотные средства постоянно находятся во всех стадиях деятельности предприятия, в то время как оборотные фонды проходят производственный процесс, заменяясь все новыми партиями сырья, топлива, основных и вспомогательных материалов. Производственные запасы, являясь частью оборотных фондов, переходят в процесс производства, превращаются в готовую продукцию и покидают предприятие. Оборотные фонды полностью потребляются в процессе производства, перенося свою

стоимость на готовый продукт. Их сумма за год может в десятки раз превышать сумму оборотных средств, обеспечивающих при совершении каждого кругооборота переработку либо потребление новой партии предметов труда и остающихся в хозяйстве, совершая замкнутый кругооборот.

Оборотные фонды непосредственно участвуют в создании новой стоимости, а оборотные средства — косвенно, через оборотные фонды.

Оборотные фонды, представляя собой потребительную стоимость, выступают в единой форме - производительной. Оборотные средства, как отмечалось, не только последовательно принимают различные формы, но и постоянно в определенных частях пребывают в этих формах.

Приведенные обстоятельства создают объективную необходимость для разграничения оборачиваемости оборотных фондов и оборотных средств.

Сравнение оборотных средств с фондами обращения, являющимися функциональной формой оборотных средств на стадии обращения, приводит к следующим результатам. Кругооборот фондов предприятий завершается процессом реализации продукции (работ, услуг). Для нормального осуществления данного процесса они наряду с основными и оборотными фондами должны располагать и фондами обращения.

Оборот фондов обращения неразрывно связан с оборотом оборотных производственных фондов и является его продолжением и завершением. Совершая кругооборот, эти фонды переплетаются, образуя общий оборот, в процессе которого стоимость оборотных фондов, перенесенная на продукт труда, переходит из сферы производства в сферу обращения, а стоимость фондов обращения в размере авансированной стоимости - из сферы обращения в сферу производства. Так осуществляется единый оборот авансированных средств, проходящих через разные функциональные формы и возвращающихся в исходную денежную форму. Оборотные средства, совершая кругооборот, и сферы производства, где они функционируют как оборотные фонды, переходят в сферу обращения, где они функционируют как фонды обращения.

Итак, оборотные средства представляют собой авансируемую в денежной форме стоимость для планомерного образования и использования оборотных производственных фондов и фондов обращения в минимально необходимых размерах, обеспечивающих выполнение предприятием производственной программы и своевременность осуществления расчетов.

Ритмичность, слаженность и высокая результативность работы предприятия во многом зависят от его обеспеченности оборотными средствами. Недостаток средств, авансированных на приобретение материальных запасов, может привести к сокращению производства, невыполнению производственной программы. Излишнее отвлечение средств в запасы, превышающие действительную потребность, приводит к омертвлению ресурсов, неэффективному их использованию.

Поскольку оборотные средства включают как материальные, так и денежные ресурсы, от их организации и эффективности использования зависит не только процесс материального производства, но и финансовая устойчивость предприятия.

Список использованной литературы

- 1 Грузинов В.П. Экономика предприятия: учеб. пособие / В. П. Грузинов, В.Д. Грибов. – М.: 2004.
- 2 Маркарьян Э.А. Анализ хозяйственной деятельности: учеб. пособие / Н. Маркарьян Э.А., Г.П. Герасименко, С.Э. Маркарьян. - 2-е издание, доп. и перераб. - М.: КноРус, 2015. – 536 с.

3 Зайцев Н.Л. Экономика промышленного предприятия / Н. Л. Зайцев. - 6-е издание, доп. и перераб. - М.: Инфра-М, 2008. – 414 с.

4 Бочаров В.В. Финансовый анализ: учеб.пособие / В.В.Бочаров. – СПб.: Питер, 2014. – 240 с.

5 Кузнецов Б.Т. Экономика и финансовое обеспечение инновационной деятельности: учеб. пособие/ Кузнецов Б.Т. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 295 с.

6 Павлова Л.Н. Финансовый менеджмент. Управление денежным оборотом предприятия: учебник для вузов / Л. Н. Павлова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2000. – 400 с.

7 Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности / Г. В. Савицкая. - 5-е издание, доп. и перераб. - Мн.: ИП «Экоперспектива», 2002.

УДК 2964

ФОРМИРОВАНИЕ ОПТИМАЛЬНОГО РАЗМЕРА ОБОРОТНОГО АКТИВА ПРЕДПРИЯТИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ЗАПАСАМИ

Унгарбаева Шолпан Тлюмратовна
Магистрант университета «Туран-Астана»

Управление запасами – это функциональная деятельность, цель которой – довести общую сумму ежегодных затрат на содержание, запасов до минимума при условии удовлетворительного обслуживания клиентов.

Цель управления запасами – удерживать на минимальном уровне ежегодную общую сумму затрат по обеспечению запасами.

Ключевые слова: управление запасами, дебиторская задолженность

ЖҰМЫС КӘСПОРЫН АКТИВ ЖӘНЕ ТҮГЕНДЕУ БАСҚАРУ ОҢТАЙЛЫ ДЕНГЕЙІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Унгарбаева Шолпан Тлюмратовна
«Туран-Астана» университетінің магистранты

Қорларды басқару – бұл функционалдық қызмет, оның мақсаты – жыл сайынғы ұстауға арналған шығындарды жалпы соманы жеткізу, қорларды минимумға дейін болған жағдайда клиенттерге қанағаттанарлық қызмет көрсету.

Қорларды басқарудың мақсаты – жыл сайын жалпы соманы ең төменгі деңгейде ұстап бойынша шығындарды қорларымен қамтамасыз ету

Түйінді сөздер: қорларды басқару, дебиторлық қарыз

FORMATION OF THE OPTIMAL SIZE OF THE CURRENT ASSETS OF THE ENTERPRISE AND INVENTORY MANAGEMENT

Ungarbaeva Sholpan Tlumuratovna
Master`s Degree student of university “Turan-Astana”

Inventory management is a functional activity, the purpose of which is to bring the total amount of annual maintenance costs, stocks to a minimum in the case of satisfactory customer service.

The purpose of inventory management is to keep the annual total amount of inventory costs at a minimum level.

Key words: inventory management, receivables

Управление запасами – это функциональная деятельность, цель которой – довести общую сумму ежегодных затрат на содержание, запасов до минимума при условии удовлетворительного обслуживания клиентов.

Цель управления запасами – удерживать на минимальном уровне ежегодную общую сумму затрат по обеспечению запасами.

На первом этапе управления следует провести анализ запасов предприятия.

На втором этапе определяют цели формирования запасов. Запасы товарно-материальных ценностей необходимо создавать на предприятии с целями обеспечения:

- текущей производственной деятельности (текущие запасы сырья и материалов);
- сбытовой деятельности (текущие запасы готовой продукции).

На следующем этапе управления рассматривается оптимизация размера основных групп текущих затрат. Происходит деление совокупных запасов на два основных вида – производственные (запасы сырья) и запасы готовой продукции.

Для оптимизации размера текущих запасов целесообразно использовать модель «Модель экономически обоснованного размера заказа» – ЕОQ. Она используется для оптимизации размера, как производственных запасов, так и запасов готовой продукции. Расчетный механизм модели ЕОQ основан на минимизации совокупных операционных затрат по закупке и хранению запасов на предприятии. Эти операционные затраты предварительно разделяются на две группы:

1. сумма затрат по размещению запасов (включающих расходы по транспортировке и приемке товаров);
- затрат по хранению товаров на складе.

Сумма операционных затрат по размещению заказов определяется по следующей формуле:

$$OЗpz = OПП / PПП * CPЗ,$$

где $OЗpz$ – сумма операционных затрат по размещению заказов;

$OПП$ – объем производственного потребления товаров (сырья или материалов) в рассматриваемом периоде;

$PПП$ – средний размер одной партии поставки товаров;

$CPЗ$ – средняя стоимость размещения одного заказа.

Сумма операционных затрат по хранению товаров на складе может быть определена по следующей формуле:

$$\hat{I}\zeta\tilde{o}\grave{o} = \hat{D}\ddot{I}\ddot{I} / 2 * Cx,$$

где $OЗxt$ – сумма операционных затрат по хранению товаров на складе;

$PПП$ – средний размер одной партии поставки товаров;

Cx – стоимость хранения единицы товара в рассматриваемом периоде.

Математически модель ЕОQ выражается следующей принципиальной формулой:

$$P\hat{P}\hat{P}o = (2 * OПП * Cpз) / Cx,$$

где $P\hat{P}\hat{P}o$ – оптимальный средний размер партии поставки товаров;

$OПП$ – объем производственного потребления товаров (сырья или материалов) в рассматриваемом периоде;

$Cpз$ – средняя стоимость размещения одного заказа;

Cx – стоимость хранения единицы товара в рассматриваемом периоде.

Следовательно, оптимальный средний размер производственного запаса определяется по следующей формуле:

$$\hat{I}\zeta\hat{i} = \hat{D}\ddot{I}\ddot{I} / 2,$$

где Pzo – оптимальный средний размер производственного запаса (сырья, материалов);

$P\hat{P}\hat{P}o$ – оптимальный размер партии поставки товаров (ЕОQ).

Для запасов готовой продукции задача минимизации операционных затрат по их обслуживанию состоит в определении оптимального размера партии производимой продукции (вместо среднего размера поставки).

Политика управления дебиторской задолженностью представляет собой часть общей политики управления оборотными активами и маркетинговой политики предприятия, направленной на расширение объема реализации продукции и заключающейся в оптимизации общего размера этой задолженности и обеспечении своевременной ее инкассации.

На первом этапе управления дебиторской задолженностью проводится ее анализ за предшествующие годы.

Затем определяется сумма эффекта, полученного от инвестирования средств в дебиторскую задолженность. В этих целях сумму дополнительной прибыли, полученной от увеличения объема реализации продукции за счет предоставления кредита, сопоставляют с суммой дополнительных затрат по формированию кредита и инкассации долга, а также прямых финансовых потерь от невозврата долга покупателями (безденежная дебиторская задолженность, списываемая, в связи с неплатежеспособностью покупателей и исчислением сроков исковой давности). Расчет этого коэффициента осуществляется по формуле:

$$\dot{Y}_{\dot{A}\dot{C}} = \dot{I}_{\dot{A}\dot{C}} - \dot{O}_{\dot{C}\dot{A}\dot{C}} - \dot{O}\dot{I}_{\dot{A}\dot{C}},$$

где $\dot{Y}_{\dot{A}\dot{C}}$ – сумма эффекта, полученного от инвестирования средств в дебиторскую задолженность по расчетам с покупателями;

$\dot{I}_{\dot{A}\dot{C}}$ – дополнительная прибыль предприятия, полученная от увеличения объема реализации продукции за счет предоставления кредита;

$\dot{O}_{\dot{C}\dot{A}\dot{C}}$ – текущие затраты предприятия, связанные с организацией кредитования покупателей и инкассацией долга;

$\dot{O}\dot{I}_{\dot{A}\dot{C}}$ – сумма прямых финансовых потерь от невозврата долга покупателями.

Результаты анализа используются в процессе последующей разработки отдельных параметров кредитной политики предприятия.

В процессе формирования кредитной политики по отношению к покупателям продукции решаются два основных вопроса:

- в каких формах осуществлять реализацию продукции в кредит;
- какой тип кредитной политики следует избирать предприятию.

Формы реализации продукции в кредит имеют две разновидности: товарный кредит (по оптовой реализации продукции) и потребительский кредит (по розничной реализации продукции).

Выбор форм реализации продукции в кредит определяется отраслевой принадлежностью предприятия и характером реализуемой продукции.

Тип кредитной политики характеризует принципиальные подходы к ее осуществлению с позиции соотношения уровней доходности и риска кредитной деятельности предприятия.

Различают три типа кредитной политики предприятия по отношению к покупателям продукции – консервативный (минимизация кредитного риска), умеренный (средний уровень кредитного риска) и агрессивный (высокий уровень кредитного риска).

На следующем этапе управления дебиторской задолженностью рассчитывается необходимая сумма финансовых средств, инвестируемых в дебиторскую задолженность. Этот расчет осуществляется по следующей формуле:

$$I_{дз} = \frac{OP_K * K_{с/ц} * (ППК_c + ПР_c)}{360},$$

где $I_{дз}$ – необходимая сумма финансовых средств, инвестируемых в дебиторскую задолженность;

OP_K – планируемый объем реализации продукции в кредит;

$K_{с/ц}$ – коэффициент соотношения себестоимости и цены продукции, выраженной десятичной дробью;

$ППК_c$ – средний период предоставления кредита покупателям, в днях;

$ПР_c$ – средний период просрочки платежей по предоставленному кредиту, в днях.

В случае если финансовые возможности предприятия не позволяют инвестировать расчетную сумму средств в полном объеме, то при неизменности условий кредитования должен быть соответственно скорректирован планируемый объем реализации продукции в кредит.

Для успешного управления дебиторской задолженностью необходимо сформировать систему кредитных условий. В эти условия входят следующие элементы: срок предоставления кредита; размер предоставляемого кредита; стоимость предоставления кредита; система штрафных санкций за просрочку использования обстоятельств покупателями.

С целью максимизации притока денежных средств, предприятию следует использовать разнообразные модели договоров с гибкими условиями формы оплаты и ценообразования. Возможны различные варианты: от предоплаты или частичной предоплаты до передачи на реализацию и банковской гарантии.

Список использованной литературы

1. Грузинов В.П. Экономика предприятия: учеб. пособие / В. П. Грузинов, В.Д. Грибов. – М.: 2004.
2. Маркарьян Э.А. Анализ хозяйственной деятельности: учеб. пособие / Н. Маркарьян Э.А., Г.П. Герасименко, С.Э. Маркарьян. - 2-е издание, доп. и перераб. - М.: КноРус, 2015. – 536 с.
3. Зайцев Н.Л. Экономика промышленного предприятия / Н. Л. Зайцев. - 6-е издание, доп. и перераб. - М.: Инфра-М, 2008. – 414 с.
4. Бочаров В.В. Финансовый анализ: учеб. пособие / В.В.Бочаров. – СПб.: Питер, 2014. – 240 с.
5. Макарова Л.В., Киселёва Л.И., Макаров К.С. Экономический анализ в управлении финансами фирмы. –М.: ЭКМОС, 2002.
6. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности / Г. В. Савицкая. - 5-е издание, доп. и перераб. - Мн.: ИП «Экоперспектива», 2002.

КӘСІПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Шапқынова Қалампыр Маратқызы

«Қаржы» мамандығының магистранты

Өтешова Алмагүл Қайырғалиқызы

Іскерлік басқару докторы, доцент

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада кәсіпорындарда қаржылық тұрақтылық есебін талдап, тұрақтылық есебін қалыптастыру қарастырылған.

Түйінді сөздер: қорлар, бухгалтерлік есеп, төлем қабілеттілігі, активтер, ақша қаражаттары, инвестиция.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Шапқынова Қалампыр Маратқызы,

магистрант специальности «Финансы»

Өтешова Алмагүл Қайырғалиқызы

Доктор делового администрирования, доцент

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Әйтеке би, 52

В данной статье рассмотрены анализ отчета о финансовой стабильности и формирования стабильности компании.

Ключевые слова: фонды, бухгалтерский учет, кредитоспособность, активы, наличные деньги, инвестиция.

THE BASIC DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF FINANCIAL STABILITY OF THE ENTERPRISE

Shapkynova Kalampyr Maratkyzy

Master`s Degree student of speciality «Finance»

Oteshova Almagul Kaiyrgalikyzy

Doctor of Business Administration, Associate Professor

Kazakh–Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article we analyze the analysis of the report on financial stability and the formation of the stability of the company.

Key words: foundations, accounting, credit worthiness, assets, cash, investment.

Ағымдағы және келешек жоспарды ғылыми тұрғыдан негіздеу кәсіпорынның өткен жылдардағы қызметінің нәтижесіне терең экономикалық талдау жүргізбей және келешекке негізделген болжауларсыз, кәсіпорын экономикасының даму заңдылықтарын зерттеп алмай, орын алған кемшіліктер мен қателіктерді анықтамай ғылыми тұрғыдан негізделген жоспарды жасауға, басқару шешімінің ұтымды нұсқасын таңдап алуға болмайды.

Қорларды үнемді пайдалану жоспары мен басқару шешімінің орындалуын бақылау

керек. Талдау тек фактілерді анықтау мен қол жеткен нәтижелерді бағалау мақсатында ғана емес, сонымен қатар кемшіліктерді, қателіктерді анықтап алу және экономикалық процестерге шұғыл түрде әсер ету мақсатында да жүргізілуі тиіс. Сондықтан талдаудың шұғылдығы мен әрекеттілігін арттыру қажет.

Объективті және субъективті, ішкі және сыртқы факторлардың шаруашылық қызметтің нәтижелеріне әсерін зерттеу.

Алдыңғы қатарлы тәжірибелерді және ғылым мен практиканың жетістіктерін үйрену негізінде кәсіпорынның жұмыс істеу тиімділігін арттыратын резервтерді іздестіру [1].

Кәсіпорын жұмысының жоспарды орындауы, экономикасының дамуының қол жеткен деңгейі, қолдағы бар мүмкіндіктерді пайдалануы мен оның өнімдер мен қызмет рыногындағы жағдайын тексеру бойынша нәтижелерін бағалау. Объективті тексеру бизнес-процестерді басқару жүйесінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Есепті кезеңнің соңында әрбір басшы өзінің бухгалтериясынан кәсіпорын жұмысының қорытындысы бойынша қаржылық құжаттарды алып отырады. Оларды айқын талдау басқару шешімін дұрыс қабылдауға мүмкіндік береді. Төменде кәсіпорын жұмысын жақсарту бойынша бірқатар ұсыныстар келтіріледі :

Біріншіден, қандай да болмасын қаржылық талдауды кәсіпорынның қаржылық мониторингісінен бастаған жөн. Кәсіпорынның өткен белгілі бір кезеңдегі негізгі қаржылық сипатын, олардың тенденциясын анықтау мақсатымен. Оның үстіне тенденция көрсеткіштердің мәніне қарағанда маңыздырақ, өйткені бағытты, қозғалыс жылдамдығын сипаттайды және белгіленген нәтижелерге жету қабілетін немесе қабілетсіздігін көрсетеді.

Тереңірек талдау үшін бухгалтерлік есептің қосымша құжаттары керек болады. Көптеген жеке кәсіпкерлер, заңды тұлғаларға қарағанда өз баланстарын жүргізбейді, өйткені бұны қажет деп санамайды, сондықтан өздерінің нақты жағдайын дұрыс бағалау мүмкіндігінен айырылады. Оны олар, әдетте, «тірі» ақшамен, не болмаса өндірілген өнімнің көлемі мен түрлері бойынша, немесе оны бәскелесінен ерекшелендіре алатын басқа да көрсеткіштер бойынша бағалайды.

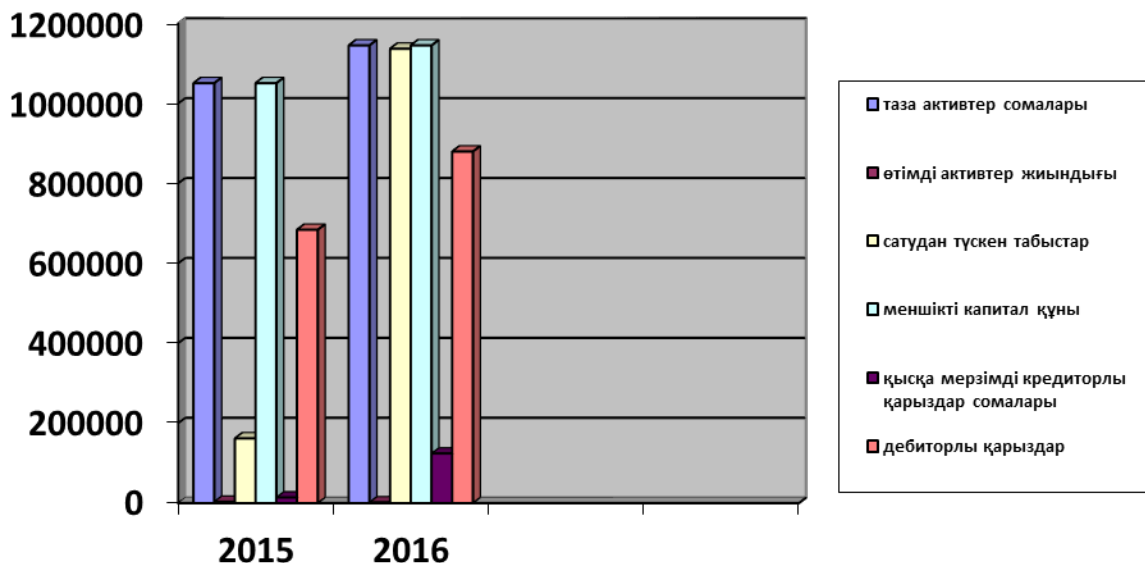
Кәсіпорынның қаржылық мониторингін жүргізу керек болатын ең аз мерзім бір жыл, ал талдау кезеңі бір тоқсаннан аспауы тиіс.

«Ғажап» ЖШС төлем қабілеттілігін анықтауға қажетті қаржылық көрсеткіштері (мың теңге)

Көрсеткіштері	2015 жылы	2016 жылы
1	2	3
Таза активтер сомалары	1051010	1145487
Өтімді активтер жиындығы	3404	1835
Сатудан түскен табыстар	1619787	1137110
Меншікті капитал құны	1051010	1145487
Қысқа мерзімді кредиторлы қарыздар сомалары	14151	124093
Дебиторлы қарыздар сомалары	684051	879890
Е с к е р т у – Кәсіпорынның 2016 жылдық есебі негізінде жасалды		

Берілген кестедегі мәліметтер негізінде бірінші бөлімінде көрсетілген есептеу жолдарына сәйкес төлем қабілеттілігін көрсеткіштерін анықтаймыз.

«Ғажап» ЖШС төлем қабілеттілігін анықтауға қажетті қаржылық көрсеткіштерін көрнекі түрде 1-суреттен қарауға болады.

Ескерту - Кәсіпорынның 2016 жылдық есебі негізінде жасалды

Екіншіден, баланс баптарының өзгерісін жалпы бағалау. Баланс баптарының жалпы тенденциясының кезеңдер бойынша өзгеруі кәсіпорын қызметінің нақты сипаттамасын бере алады. Қорытынды көрсеткіштерді кезеңдер бойынша салыстыруды бір графикпен жүргізген дұрыс болады: баланс валютасы; айналымнан тыс активтер; айналым активтер; қаржыландырудың меншікті көздері; ұзақ мерзімді міндеттемелер; қысқа мерзімді міндеттемелер.

Үшіншіден, талдауға қарап кәсіпорын қызметінің жалпы сипаттамасын беруге болады. Жоғарыда айтылған сипаттардың барлығы қалай болса да тек екі параметрмен ғана: активпен және кредиторлық берешекпен байланысты. Мұнда актив ретінде баланс активіне кіретін баптардың жай ұлғаюы ғана емес сонымен қатар, ақша ағымын құруға қабілетті құралдар жиынтығы түсіндіріледі.

Кәсіпорын үшін ең жақсы ара-қатыс активтің көбейуі, ал кредиторлық берешектің азаюы болып табылады. Тамаша жағдай, дегенмен әрдайым осылай бола бермейді. Кәсіпорын тұрақты болып қала беруі мүмкін, егер де актив көбейсе және осы кездегі оның өсу жылдамдығы кредиторлық берешектің өсу жылдамдығынан тезірек болса. Кәсіпорынның тұрақты жұмыс істеуі мына вариант болған жағдайда мүмкін, активтің азаюы кредиторлық берешекке қарағанда азырақ болса.

Ең нашар вариант - актив азаяды, ал кредиторлық берешек өседі. Егер де бұл тенденция болса онда, осы екі параметрге - актив пен кредиторлық берешекке тиімді әсер етуі бойынша басшылардың басқару тұтқалары жетіспегенін білдіреді. Әдетте, мұндай құбылыс кенеттен пайда болмайды. Әдетте бұл басшылардың қаржылық талдаудың маңыздылығын түсінбеуі салдарынан немесе қаржы тұрғысынан білімі таяз болып, соған байланысты назарын басқа көрсеткіштерге аударуы салдарынан болады. Кәсіпорын актив пен кредиторлық берешекті басқару тұтқаларын жетілдіру керек.

Төртіншіден, табыс пен шығындар туралы есептің шегіндегі қаржылық коэффициенттерді талдау өте маңызды. Табыс пен шығындар туралы есепті жалпы талдау, мысалы түскен ақша мен шығындар динамикасының қатаң белгіленген тенденциясы жоқ екендігін және олардың әр кезеңде неше түрлі өзгеріп отыратынын көрсетіп отыр. Кейбір кезеңдерде өсіп отырады, ал кейде - төмендеп кететіні байқалады. Алайда қаржылық сипаттың осы кезеңдегі теріс тенденциясы жалғаса беруі мүмкін. Бұл кәсіпорын

басшысының өндірістік және өткізу қызметтерінің қаржылық сипатын нығайта алмай отырғандығын көрсетеді [2].

Бесіншіден, ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есепті талдау –кәсіпорынның инвестициялық саясаты мен ағымдағы қызметі туралы ақпарат бере алады. Басшылар «тірі» ақша көбейе бастаған кезде қателіктер жібере бастайды. Дәл осындай кезеңдерде кәсіпорынның құлдырап қалуына алып келетін шешімдер қабылданады. Тек ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есепті талдау ғана басшылардың ақша ағымын басқаруға қабілеттілігі туралы айқын көріністі бере алады. Бұндағы кеңінен -таралған қателік - ұзақ мерзімді жоспардың және ағымдағы жылға жан-жақты зерттелген жоспардың болмауы. Инвестициялық жоспардың болмауы кәсіпорынды ақшаның жоқтығынан да бетер құлдыратады. Мұндай құжаттарды жасағысы келмеген басшылар нарық әсерін өз пайдасына қарай өзгертудің орнына өздерін соған тәуелді етеді. Мұндай жоспарлар ең болмаса үшеу болуы тиіс. Біріншісі жағымсыз жағдайларға, екіншісі - оптималды жағдайға, ал үшіншісі - ойдағы ең жақсы мақсаттарды жүзеге асыруға есептеледі. Және де бірінші жоспар екіншінің құрамдас бөлігі, ал екінші - үшіншінің құрамдас бөлігі болуы керек. Бұл осындай жоспарлардың өміршеңдігінің міндетті шарты.

Алтыншыдан, қаржылық талдаулар кәсіпорын басшыларының күнделікті жұмысы болуы керек. Кәсіпорынға өзінің қаржылық жағдайын жақсарту үшін, әртүрлі тізбектердің тиімділігін дәл анықтау және олардың әрқайсысына жеке әсер ететін өзінің ағымдағы жұмысындағы тұтқаларды білуі үшін оған бухгалтерлік есепке қосымша басқару есебіне көшу керек.

Кәсіпорында басқару есебін енгізу жыл ішіндегі оның қаржылық жағдайының жақсаруына ықпалын тигізеді.

Кәсіпорынды дамытудағы ішкі факторлар: өндірістік факторлар (тиімді маркетинг; ағымдағы шығындардың тиімді құрылымы; негізгі қорларды пайдаланудың жоғарғы деңгейі; өнім (тауар) ассортиментінің қажетті деңгейде диверсификациялануы; тиімді өндірістік менеджмент). Инвестициялық факторлар (тиімді қор портфелі; құрылыс — монтаж жұмыстарының төмен ұзақтылығы; тиімді инвестициялық менеджмент). Қаржылық факторлар (тиімді қаржылық стратегия; активтердің тиімді құрылымы (жоғарғы өтімділігі); қарыз капиталының, соның ішінде қысқа мерзімді көздері үлесінің төмен болуы; дебиторлық қарыздың төмендеуі; капитал құнының төмен болуы; тиімді қаржылық менеджмент).

Сонымен қатар, серіктестіктерді дұрыс таңдау; тауарлы-материалдық қорлардың қалдығын азайту; еңбек өнімділігін арттыру, нақты еңбекті ұтымды пайдалану; ақша жұмсалуына, дебиторлық және кредиторлық берешек сомаларына бақылау жасау, әсіресе бұрын пайда болғандарға және ірі сомаларына мұқият болу; кезең шығындарын азайту; жұмыстың ұйымдастырылуын жақсарту; есептеу жүйесін жетілдіру; тауарды өткізуді дұрыс ұйымдастыру; қосымша қаражат тарту; негізгі қорларды пайдалануды жақсарту және т.б.

Дебиторлық борыштың, әсіресе оның күмәнді бөлігінің үлкен мөлшерде болуы айналымның бәсеңдеуіне әкеліп соқтырады. Егер мерзімі өтіп кеткен сомалар бар болса, онда оларды қайтарып алу бойынша шұғыл шараларды қарастыру қажет. Дебиторлық борыштың пайда болуы есептеулер тәртібінің бұзылуы нәтижесінде болады. Сондықтан кәсіпорын дебиторлық борыштың уақытысында өтелуін үнемі бақылауында ұстауы жөн.

Кәсіпорын төлем қабілетті болуы үшін: түскен түсімді көбейту; сатылған тауарлардың өзіндік құнын төмендету; төлем тәртібіне бақылау жасау; тауарлардың бәсекелестік қабілетін арттыру; дебиторлық борышты бақылау; алдын-ала төлеуді талап ету; ақшаның сақталуы және мақсатты жұмсалуын тексеру; жолдағы ақшаларды тексеру, өнімді (жұмыс, қызмет) сатудан түскен түсімнің толық кірістелуін тексеру; төлем тәртібінің сақталғанын тексеру; банктегі есеп айырысу шотында ақшаны ең аз, қажетті мөлшерде ғана сақтау керек [3].

Төлем қабілетсіздіктің себептері мыналар болуы мүмкін:

- өнімді өндіру және сату көлемінің төмендеуі, өзіндік құнының өсуі, пайда

сомасының азаюы және соның нәтижесі ретінде — кәсіпорынның өзін-өзі қаржыландыруының меншікті көздерінің жетіспеуі;

- айналым капиталын дұрыс пайдаланбау: қаражаттарды дебиторлық берешекке айналдыру, жоспардан тыс және уақытша қаржыландыру көзі жоқ басқа да мақсаттағы қорларға салып жіберу;

- кәсіпорын клиенттерінің төлем қабілетсіздігі;

- салықты мерзімінде немесе толық төлемегені үшін айыппұл, салық салу деңгейінің жоғарылығы.

Төлем қабілеттілік көрсеткіштерінің өзгеру себебін анықтау үшін ақша қаражаттарының кірісі мен шығысы бойынша жоспардың орындалуын талдаудың маңызы зор. Ол үшін ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп деректерін бизнес-жоспардың қаржы бөлімінің деректерімен салыстырады.

Ең алдымен операциялық, инвестициялық және қаржылық қызметтен ақша қаражаттарының түсуі бойынша жоспардың орындалуын белгілеп және жоспардан ауытқудың себебін анықтап алу керек. Ақша қаражаттарының пайдаланылуына айрықша назар аудару керек, өйткені кәсіпорын бюджетінің табысты бөлігін орындаған күннің өзінде де ақша қаражаттарын артық және ұтымды емес жұмсау қаржылық қиындықтарға әкеліп соқтыруы мүмкін.

Кез келген кәсіпорынның нарықтық жағдайдағы ең маңызды мақсаты -қызметінің қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету, сонымен қатар, пайда табуды тұрақтандыру болып табылады.

Кәсіпорын, егер де өзінің жұмысында белгілі бір принциптерге сүйенсе және қажетті бернесін орындаса, алдына қойған мақсатына жетеді. Осыған орай кәсіпорынның негізгі міндеттеріне жататындар :

- жоғары сапалы өнімдер өндіру, оларды жүйелі түрде жаңалау және қолда бар өндірістік мүмкіндіктеріне, сұранысқа сай қызмет көрсету; өзара алмасушыларын ескере отырып, өндірістік ресурстарды ұқыпты пайдалану; кәсіпорынның бет алысының стратегиясы мен тактикасын әзірлеу және жағдайлардың өзгеруіне байланысты оларды өзгертіп отыру;

- ғылыми-техникалық жетістіктер мен озық тәжірибені, еңбекті ұйымдастыру және басқаларды өндіріске кеңінен енгізу; Ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін іске асыру - бұл бір жағынан өндіріс қуатын, шикізат және материалдар, оның ішінде отын - энергия ресурстарын көптен-көп пайдалану, ал екінші жағынан тиімді жаңа машиналарды, жаңа технологиялық процестерді іске асыру болып табылады. Сондықтан негізгі қорлардың тозу ысырабын азайту оларды жақсылап пайдалану жолымен, негізгі көрсеткіштердің деңгейлерін қор қайтарымы, ауысымдылық коэффициенті, жабдықтау жүктемесінің коэффициентін арттыруы мүмкін; бұл көрсеткіштерді жақсарту ғылыми — техникалық прогресс, негізгі қорлардың құрылымын жетілдіру, жабдықтардың әр түрлі бос тұрып қалуын қысқарту, өндірісті және еңбекті жетілдіру, шаруашылықты жүргізудің жаңа нысанын дамыту есебінен мүмкін болады;

- өз қызметкерлеріне жағдай жасау, олардың квалификациясының өсуін және еңбектерінің үлкен маңыздылығы, олардың тіршілік деңгейлерін арттыру, еңбек ұжымдарына қолайлы саяси-психологиялық ахуалды жақсарту;

- кәсіпорынның сататын тауарларының бәсекеге жарамдылығын қамтамасыз ету, кәсіпорынның жақсы атағын қолдау; баға саясатын икемді жүргізу және басқа да функцияларды іске асыру.

Кәсіпорын рыноктағы іс-әрекетінің негізгі үш бағытын жүзеге асыруы керек:

- өндіріс шығындарын барынша азайту. Өндіріс шығындары неғұрлым аз болған сайын кәсіпорын өз өнімінің бағасын бәсекелестерге қарағанда төмендете алады. Соның нәтижесінде бұл өнімнің рыноктағы үлесі артады. Ол үшін кәсіпорын стратегиясын

жоспарлағанда өндірісті және жабдықтауды жақсарту шараларын жаңа технологияны игеруді, өнімнің өзіндік құнын арзандату жолдарын қарастырады;

Қорыта айтқанда, ең маңыздысы, кәсіпорынның барлық функциялары жоспарланған стратегияны жүзеге асыруға және алдына қойған мақсаттарына жетуге бағытталғаны жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кубышкин И. «Использование финансового анализа для управления компанией». Финансовый директор. 2010
2. Попова М. «Как вывести предприятие из финансового кризиса» Финансовый директор. 2010
3. Тасмағанбетов Т.А., Омаров А.Ш., Әлібекова Б.А., Рабатов О., Байболтаева Н.Э., Радостовец В.К. Қаржы есебі. - Алматы: Дәуір, 1998
4. Ковалев А.И. Привалов В.П. «Анализ финансового состояния предприятия».- М; Центр экономики и маркетинга, 2000 (с.8)
5. «Ғажап» ЖШС қаржылық есебі

ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ЛЕЧЕБНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Юмашова Айгерим Кенжебаевна

студентка специальности «Туризм»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул.Айтеке би, 52

Кулумбетова Дина Болатовна

профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

В статье рассмотрены сущность, содержание, и значение лечебно-оздоровительного туризма как специфического сектора экономики сферы туризма и гостеприимства; проанализирована статистическая информация о состоянии лечебно-оздоровительного туризма в Республике Казахстан на современном этапе развития экономики. В работе определены отличительные черты, присущие данному виду туризма в Республике Казахстан и актуальные проблемы его развития.

Ключевые слова: лечебно-оздоровительный туризм, профилактические и рекреационные услуги, лечебно-профилактическая помощь, санаторно-курортные услуги

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЕМДІК-САУЫҚТЫРУ ТУРИЗМІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАЙ-КҮЙІН БАҒАЛАУ

Юмашова Айгерим Кенжебаевна

«Туризм» мамандығының студенті

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Актөбе, Айтеке би, 52

Кулумбетова Дина Болатовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Мақалада экономиканың спецификалық секторы ретінде туризм мен қонақжай саласындағы емдік-сауықтыру туризмнің мәні, мазмұны және маңыздылығы қаралған, экономиканың қазіргі даму сатысында Қазақстан Республикасындағы емдік-сауықтыру туризмнің жағдайы бойынша статистикалық ақпарат талданған. Жұмыста Қазақстандағы бұл туризм түрінің ерекшеліктері және оның дамуының өзекті проблемалары анықталған.

Түйінді сөздер: емдік-сауықтыру туризмі, профилактикалық және рекреациялық қызметтер, емдік-профилактикалық көмек, санаторлы-курорттық қызметтер

ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE OF MEDICAL AND HEALTH TOURISM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Yumashova Aygerim Kenzhebaevna

student of specialty «Tourism»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

Kulumbetova Dina Bolatovna

Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university

The article considers the essence, content, and value of health tourism as a specific sector of tourism and hospitality; analyzed statistical information about the state of health tourism in the

Republic of Kazakhstan at the modern stage of development of the economy. The article also defines the distinctive features inherent in this type of tourism in the Republic of Kazakhstan and actual problems of its development.

Key words: health tourism, preventive and recreational services, therapeutic care, Spa services

В современных условиях возрастают потребности населения в качественных услугах лечебно-оздоровительного туризма. Лечебно-оздоровительный туризм является более широким понятием, которое включает две компоненты – лечение и оздоровление, предопределяющие такие его разновидности, как медицинский, санаторно-курортный и оздоровительный туризм [1]. Лечебно-оздоровительный туризм относят к специальным видам туризма, предусматривающий поездки людей с целью восстановления жизненно важных функций с помощью комплекса лечебно-диагностических, реабилитационных услуг, или с целью профилактики заболеваний с помощью комплекса профилактических и рекреационных услуг, предоставляемых в местностях, отличных от места их постоянного проживания и располагает необходимыми для этого природными, материальными и людскими ресурсами. Оздоровительные потребности можно удовлетворять на рекреационных объектах общей специализации, а лечебные - на специализированных курортных учреждениях.

Основное значение лечебно-оздоровительного туризма как специфического сектора экономики сферы туризма и гостеприимства заключается в обеспечении укрепления здоровья населения (индивидуального и общественного) на основе рационального использования природно-рекреационных ресурсов и отечественного санаторно-оздоровительного и курортного комплекса, и расширенного воспроизводства здоровья человека как ведущей производительной силы, восстановлении трудовых ресурсов.

В связи с этим в рамках стратегического развития туристической отрасли актуализируется проблема развития туристических дестинаций лечебно-оздоровительного туризма.

Вопросы сущности, содержания, значения, проблем и перспектив развития лечебно-оздоровительного туризма исследуются в трудах зарубежных и отечественных ученых, таких как В.С. Орлова, А.А. Щербакова, Б.А. Чашина, А.Ш. Аликулова, А.Б. Молдашева и др.

Лечебно-оздоровительный туризм предусматривает перемещение резидентов и нерезидентов в пределах государственных границ и за пределы государственных границ на срок не менее 20 часов и не более 6 месяцев в оздоровительных целях, целях профилактики различных заболеваний организма человека [2]. Лечебно-профилактическая помощь, оказывается преимущественно в специализированных учреждениях, оказывающих медицинские реабилитационные услуги и основана на природных факторах санаторно-курортной зоны, таких как минеральные воды, лечебные грязи, термальные источники и т.д.

Медицинская реабилитация – комплекс медицинских услуг, направленных на сохранение, частичное или полное восстановление нарушенных и (или) утраченных функций организма больных и инвалидов [3].

Создание необходимых условий для организации обслуживания туристов обеспечивает лечебно-оздоровительная инфраструктура под которой понимают систему материальных объектов и видов деятельности по оказанию лечебно-оздоровительных услуг населению, способствующих укреплению здоровья. Лечебно-оздоровительная инфраструктура является подсистемой социальной инфраструктуры и включает в себя лечебно-профилактические, оздоровительные, культурно-бытовые организации, спортивные площадки, специально обученный медицинский и обслуживающий персонал и т.п.

Важной частью лечебно-оздоровительной инфраструктуры являются курорты, санатории, профилактории, дома отдыха, пансионаты.

В Казахстане действует санаторно-курортные организации - предприятия, учреждения, организации различной формы собственности и ведомственной принадлежности, расположенные как на территории курортов, лечебно-оздоровительных местностей, так и за их пределами, осуществляющие лечебную и оздоровительную деятельность с использованием природных лечебных факторов [4]. Санаторно-курортные учреждения Республики Казахстан отличаются многопрофильностью и направленностью на потребности клиентов. Особенностью санаторно-курортных учреждений Республики Казахстан в отличие от узкоспециализированных западноевропейских является направленность на лечение широкого круга заболеваний [5].

Количество санаторно-курортных организаций, занимающихся осуществляющие лечебную и оздоровительную деятельность, составило 154 единицы, основную долю составляют санатории, в том числе и специализированные, распределение по городам и сельской местности –примерно одинаковое (таблица 1) [6].

Таблица 1

Санаторно-курортные организации Республики Казахстан

	Организации и восстановительного лечения и медицинской реабилитации	в том числе:				
		санаторий	специализированный санаторий	профилакторий	реабилитационный центр	другие
Всего	154	66	33	14	16	25
из них по территориальному признаку:						
расположенные в городах	79	29	16	13	12	9
расположенные в сельской местности	75	37	17	1	4	16
из них по форме собственности:						
в государственной собственности	65	8	31	1	12	13
в частной собственности	86	57	2	11	4	12
в иностранной собственности	3	1	-	2	-	-

Большинство организаций находится в частной собственности (55,84%). В иностранной собственности находится только один санаторий и два профилактория.

В данных организациях трудятся 716 врачей и 2445 работников, относящихся к среднему медицинскому персоналу, причем большинство из них – женщины.

Основная доля населения проходила лечение (отдыхала) в организациях восстановительного лечения и медицинской реабилитации, располагавшихся в сельской местности (55,34%) (таблица 2) [6].

Таблица 2

Численность лечившихся (отдохнувших) в организациях восстановительного лечения и медицинской реабилитации

	Численность лечившихся (отдохнувших) за год, человек				Средний срок пребывания лечившихся (отдохнувших)
	всего	женщины	нерезиденты	в дневном стационаре	
всего	313 028	175 653	2 629	8 838	13
из них по территориальному признаку:					
расположенные в городах	139 791	75 946	1 965	7 973	14
расположенные в сельской местности	173 237	99 707	664	865	12
из них по форме собственности:					
в государственной собственности	71 691	35 910	-	2 004	29
в частной собственности	236 843	136 834	2 629	6 834	8
в иностранной собственности	4 494	2 909	-	-	14

Большинство населения проходила лечение (отдыхала) в организациях восстановительного лечения и медицинской реабилитации, находившихся в частной собственности (75,66%). Обычно продолжительность полного курса лечения в санатории составляет три недели (21 день). Однако, в зависимости от заболевания и возраста пациента, курс лечения может быть короче или длиннее (до шести недель).

Лечебно-оздоровительный туризм в Республике Казахстан имеет ряд отличительных черт:

- высокие цены на лечебные и реабилитационно-оздоровительные услуги; Высокая стоимость проживания в санатории (на курорте), оплата лечебных процедур, врачебный контроль, а также повышенная комфортабельность делает лечебно-оздоровительный туризм одним из самых дорогих видов;
- удорожание туристических услуг на курорте является следствием сокращения финансовой государственной поддержки санаторно-курортного комплекса государством.
- среди лечившихся (отдохнувших) в организациях восстановительного лечения и медицинской реабилитации преимущественно старшей возрастной группы, когда обостряются хронические болезни или слабеющий организм не в силах справляться с каждодневными стрессами на работе и в быту;
- неравномерное распределение санаторно-курортных организаций на территории Республики Казахстан, недостаточно высокий уровень развития инфраструктуры для организации лечебно-оздоровительного туризма в многих регионах страны;
- невысокий уровень сопутствующего сервисного обслуживания и дополнительных услуг;

- низкий уровень комфорта, устаревание лечебной и материально-технической базы объектов лечебно-оздоровительного туризма;
- экономическая стагнация, являющаяся последствием финансового кризиса, рост расходов на коммунальные услуги, а соответственно снижение прибыли и др.

Развитие лечебно-оздоровительного туризма на территории региона открывает возможности для увеличения въездного туристского потока и расширения соответствующей инфраструктуры. Определению перспектив развития данного вида туристской деятельности способствует исследование имеющихся ресурсов и особенностей объектов туристской индустрии [1].

Развитие экономики лечебно-оздоровительного туризма в территориальном аспекте зависит не только от разработки и реализации государственной политики, но и местной экономической политики территориальных единиц.

Лечебно-оздоровительный туризм является перспективным видом туристской деятельности, в основе которого положено создание лечебной, диагностической, реабилитационной, профилактической, оздоровительной услуги для туриста, который находится за пределами помещения и преследует цель воссоздания собственного здоровья.

Список использованной литературы:

1. Орлова В.С., Щербакова А.А. Перспективы развития лечебно-оздоровительного туризма в регионе. // Проблемы развития территории. 2014 – № 4 (72) – С. 34-47.
2. Чашина Б.А. Современное состояние сектора лечебно-оздоровительного туризма в Республике Казахстан. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://gigabaza.ru/doc/180564.html>
3. Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан «Об утверждении стандарта организации оказания медицинской реабилитации населению Республики Казахстан» от 27 декабря 2013 года № 759. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 29 января 2014 года № 9108
4. А.Ш. Аликулова. Санаторно-курортный комплекс Казахстана: особенности и перспективы развития // Вестник КазНУ. Серия экономическая. 2011 - №6(88) – С.70-73.
5. Молдашева А.Б. Лечебно-оздоровительный туризм в казахстане: особенности и перспективы развития. //
6. Официальный сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. Режим доступа: <http://stat.gov.kz/>

РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО КОММЕРЧЕСКОГО АРБИТРАЖА

Абдраш Бакытжан Аскарулы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматривается регулирование международного коммерческого арбитража его правовые классификации.

Ключевые слова: арбитраж, третейский суд, Международный коммерческий арбитраж.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММЕРЦИЯЛЫҚ АРБИТРАЖДЫ РЕТТЕУ

Абдраш Бакытжан Аскарулы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада халықаралық коммерциялық арбитражды реттеу және оның құқықтық топтастырылуы қарастырылады.

Түйінді сөздер: арбитраж, аралық сот, Халықаралық коммерциялық арбитраж.

REGULATIONS OF THE INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

Abdrash Bakitzhan Askaruly

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In the article is considered regulations of the international commercial arbitration its legal classifications.

Keywords: arbitration, arbitration court, International commercial arbitration.

Классификацию источников правового регулирования международного коммерческого арбитража возможно осуществить по различным основаниям. Считаем, что наиболее существенной является классификация, основанная в первую очередь на соответствующих принципах данного института.

Как отмечает Ю.Г. Басин, принципами того или иного законодательства или законодательного института являются его основные положения, и. ионные начала, служащие фундаментом всей его правовой системы. Такие положения вытекают из концепции законодательного акта и нередко формулируются его текстом. Несмотря на достаточно абстрактный характер законодательной формулировки большинства принципов права, по мнению Ю.Г. Басина, вполне конкретная практическая направленность принципов выражается в следующем. Во-первых, они являются нормами прямого действия. Во-вторых, учитываются при разработке новых либо изменении старых законодательных документов. В-третьих, на принципы законодательства следует ориентироваться при необходимости применении аналогии права, в-четвертых, такие принципы должны приниматься во внимание при толковании, т.е. выяснении подлинного содержания нормы права либо

должного содержания условий договора. В-пятых, опираясь на принципы законодательства, можно найти путь к преодолению противоречий между юридическими нормами, если таковые обнаруживаются [33].

Однако принцип права, по мнению С.В. Лобач и А.К. Каддыбаева, несмотря на его внедрение в акт законодательства, продолжает оставаться строго научной категорией: его содержание раскрывается наукой, его особенности, условия применения подлежат научному оформлению [34]. В теории права все принципы права в зависимости от сферы их действия принято разделять на общеправовые принципы, характерные для всех отраслей права; межотраслевые принципы, закрепленные одновременно в нескольких отраслях права; отраслевые принципы, присущие только исключительно одной отрасли права; принципы отдельных институтов, свойственные группе норм той или иной отрасли права либо комплексному институту [35].

И арбитражном (третейском) праве, пожалуй, как ни в одном другом подобном образовании, одновременно переплетаются нормы материального и процессуального права. Как справедливо отмечает О.Ю. Скворцов, генетически третейское разбирательство возникает в системе частного и материального права на основании договора (третейского соглашения) и трансформируется в систему норм процессуального характера, регулирующих отношения сторон по разбирательству спора [32,121].

Что касается принципов третейского (арбитражного) разбирательства, то нетрудно заметить, что в силу правовой природы арбитражного (третейского) права, их особенность заключается в том, что одни из них по своему характеру являются материальными принципами, другие же процессуальными.

Вопрос о правовой природе принципов арбитражного (третейского) разбирательства в настоящее время является достаточно дискуссионным в юридической науке. По мнению С.А. Курочкина, высказанные в российской литературе подходы к соотношению принципов третейского разбирательства и принципов гражданского процессуального права можно условно разделить на три основные группы: 1) отождествление принципов третейского разбирательства и принципов гражданского (арбитражного) процессуального права с включением в систему принципов третейского разбирательства ряда процессуальных принципов; 2) необходимо разграничение принципов третейского разбирательства и принципов гражданского процессуального права с признанием существования общих элементов; 3) принципы третейского разбирательства носят самостоятельный характер [36,118].

Следует отметить, что в казахстанской юридической литературе вопросам изучения принципов третейского разбирательства не было уделено должного внимания. Исключение составляет лишь комментарий к ст. 4 Закона РК «О третейских судах», подготовленный И.П. Грешниковым [37,25].

Казахстанский законодатель, в отличие от российского, основные принципы арбитражного и третейского разбирательства не только законодательно закрепляет в ст. 4 Закона Республики Казахстан от 28 декабря 2004 года «О международном коммерческом арбитраже» (далее — Закон об арбитраже) и ст. 4 Закона Республики Казахстан от 28 декабря 2004 года «О третейских судах» (далее - Закон о третейских судах), но и раскрывает их содержание. Так, арбитражное и третейское разбирательство в Казахстане осуществляются с соблюдением принципов автономии воли сторон, законности, независимости, невмешательства в деятельность третейских судов (арбитражей), состязательности и равноправия сторон, справедливости и конфиденциальности.

Анализ указанных принципов позволяет сделать вывод, что принципы арбитражного (третейского) разбирательства включают в себя общеправовой принцип (принцип законности), материальные гражданско-правовые принципы (принцип автономии воли сторон, принцип недопустимости вмешательства в деятельность третейского суда и

арбитража), а также отраслевые процессуальные принципы арбитражного (третейского) разбирательства (принцип независимости, принцип состязательности и равноправия, принцип конфиденциальности и другие принципы, в том числе прямо не названные в ст. 4 Законов о третейских судах и об арбитраже, например, принцип компетенции, принцип автономности третейского (арбитражного) соглашения и др.

Несколько особняком в системе принципов третейского (арбитражного) разбирательства стоит принцип справедливости. По мнению И.П. Грешникова, данный «принцип» представляет собой новшество отечественного законодательства, поскольку ни гражданский процесс, ни третейское разбирательство других стран его не знают [37,33]. На наш взгляд, этот принцип можно отнести к числу гражданско-правовых принципов осуществления гражданских прав.

Принцип автономии воли сторон означает, что стороны по предварительному согласованию между собой имеют право самостоятельно решать вопросы порядка и условий осуществления третейского (арбитражного) разбирательства по возникшему спору. Следует отметить, что содержание этого принципа сформулировано абсолютно одинаково и в ст. 4 Закона о третейских судах, и в ст. 4 Закона об арбитраже.

Принцип автономии воли сторон, содержащийся в указанных статьях Закона о третейских судах и об арбитраже, генетически обусловлен основополагающим принципом гражданского права - принципом свободы совершения гражданско-правовых действий. Суть данного принципа заключается в том, что согласно п. 2 ст. 2 Гражданского кодекса Республики Казахстан (далее — ГК) граждане и юридические лица приобретают и осуществляют свои гражданские права своей волей и в своих интересах. Они свободны в установлении своих прав и обязанностей на основе договора и в определении любых не противоречащих законодательству условий договора.

Как отмечает О.Ю. Скворцов, процессуальным отношениям придается договорный характер, поскольку в основе регулирующих их норм лежит соглашение частных субъектов, заинтересованных в разрешении частноправового спора. Отсюда возникает идея принципа *lex voluntaris* — автономии тяжущихся сторон. Автономия воли сторон оказывается важной не только для материально-правовых, но и для процессуально-правовых взаимоотношений сторон, поскольку определяет таковые независимо (или почти независимо) от воли публичной власти [38].

Между тем, в юридической литературе принцип автономии воли сторон отдельные авторы нередко называют принципом диспозитивности, зачастую сравнивая его с аналогичным принципом, действующим в гражданском процессуальном праве. В ст. 18 Федерального закона Российской Федерации от 24 июля 2002 г. «О третейских судах в Российской Федерации» (далее — Закон РФ о третейских судах) также содержится указание на принцип диспозитивности как один из основных принципов третейского разбирательства; содержание же этого принципа раскрывается в российской доктрине третейского права.

По мнению российских ученых, принцип диспозитивности в третейском праве по своему содержанию значительно шире аналогичного принципа диспозитивности в гражданском процессуальном праве, прежде всего потому, что стороны третейского разбирательства вправе самостоятельно определять порядок, правила и процедуры рассмотрения спора, выбрать форму третейского суда, определить место проведения третейского разбирательства, кандидатуры судей и пр., в отличие от диспозитивности сторон в гражданском процессуальном праве.

Другие исследователи, напротив, считают необходимым проводить разграничение между принципом автономии воли сторон и принципом диспозитивности по материальным и процессуальным аспектам. Так, например, по мнению К.М. Джудитга, принцип автономии воли сторон подразумевает как выбор сторонами в договоре применимого права, которое будет регулировать их отношения, так и возможность сторон избирать способ разрешения

спора, т.е. право передать спор на рассмотрение арбитража [39]. По мнению же С.А. Курочкина, «...основной акцент при рассмотрении содержания этого принципа традиционно делается на его значении для определения подлежащего применению законодательства», а потому данный принцип не содержит в себе процессуальные аспекты третейского разбирательства [36,131].

Список использованной литературы:

1. Басин Ю.Г. Принципы гражданского права / Гражданское право. Общая часть: Курс лекций / Под ред. А.Г. Диденко. - Алматы: Нур-пресс, 2006. С. 16.
2. Лобач С, Калдыбаев А. Реализация принципов права в судебной практике / В сб. Гражданское законодательство. Статьи. Комментарии. Практика. Вып. - 22 / Отв. Ред. А.И. Диденко. - Алматы: Юрист, 2005. С. 269.
3. Семенов В.Ж. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. - М 2013. С. 30-31.
4. Скворцов О.Ю. Третейское разбирательство предпринимательских споров в России: проблемы, тенденции, перспективы. М.: Волтерс Клувер, 2005.- 395.с.
5. Курочкин СЛ. Третейское разбирательство гражданских дел в Российской Федерации: теория и практика. - М.: Волтерс Клувер, 2007. - Серия «Гражданский и арбитражный процесс: современный взгляд». 164.с.
6. Грешников И.П. Комментарий к ст. 4 Закона Республики Казахстан от 28 декабря 2004 года «О третейских судах» / В кн. Комментарий к Закону Республики Казахстан «О третейских судах» (постатейный) / Отв. ред. И.П. Грешников. - Алматы: Юридический центр «IUS», 2009. 573.с.
7. Скворцов О.Ю. Указ. соч. С. 155; Курочкин СЛ. Указ. соч. С. 129; Зайцев А.И. Диспозитивность - основополагающий принцип третейского судопроизводства// Третейский суд. 2010. № 1. С. 35 и др.
8. Джудитта К.М. Автономия воли в практике международного коммерческого арбитража. - М., 1996. С. 5.

НЕЗАКОННЫЙ ОБОРОТ ОРУЖИЯ ОБЪЕКТ И ПРЕДМЕТ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ ОРУЖИЯ

Абдраш Бакытжан Аскарулы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

В статье рассматривается объект и предмет преступлений, связанных с незаконным оборотом оружия.

Ключевые слова: оружие, незаконный оборот оружия, хранение.

ҚАРУДЫҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫНА ҚАТЫСТЫ, ҚАРУДЫҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ МӘНІ ЖӘНЕ НЫСАНЫ

Абдраш Бакытжан Аскарулы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада қарудың заңсыз айналымына қатысты қылмыстың нысаны мен мәні қарастырылады.

Түйінді сөздер: қару, қылмыстың заңсыз айналымы, сақтау.

AMMUNITION TRAFFICKING OBJECT AND TARGET OF CRIME, CONNECT WITH AMMUNITION TRAFFICKING

Abdrash Bakitzhan Askaruly

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In the article is considered object and target of crime connected with ammunition trafficking.

Keywords: weapon, ammunition trafficking, storage.

Классификацию источников правового регулирования международного коммерческого арбитража возможно осуществить по различным основаниям. Считаю, что наиболее существенной является классификация, основанная в первую очередь на соответствующих принципах данного института.

Как отмечает Ю.Г. Басин, принципами того или иного законодательства или законодательного института являются его основные положения, и. ионные начала, служащие фундаментом всей его правовой системы. Такие положения вытекают из концепции законодательного акта и нередко формулируются его текстом. Несмотря на достаточно абстрактный характер законодательной формулировки большинства принципов права, по мнению Ю.Г. Басина, вполне конкретная практическая направленность принципов выражается в следующем. Во-первых, они являются нормами прямого действия. Во-вторых, учитываются при разработке новых либо изменении старых законодательных документов. В-третьих, на принципы законодательства следует ориентироваться при необходимости применении аналогии права, в-четвертых, такие принципы должны приниматься во

внимание при толковании, т.е. выяснении подлинного содержания нормы права либо должного содержания условий договора. В-пятых, опираясь на принципы законодательства, можно найти путь к преодолению противоречий между юридическими нормами, если таковые обнаруживаются [33].

Однако принцип права, по мнению С.В. Лобач и А.К. Каддыбаева, несмотря на его внедрение в акт законодательства, продолжает оставаться строго научной категорией: его содержание раскрывается наукой, его особенности, условия применения подлежат научному оформлению [34]. В теории права все принципы права в зависимости от сферы их действия принято разделять на общеправовые принципы, характерные для всех отраслей права; межотраслевые принципы, закрепленные одновременно в нескольких отраслях права; отраслевые принципы, присущие только исключительно одной отрасли права; принципы отдельных институтов, свойственные группе норм той или иной отрасли права либо комплексному институту [35].

И арбитражном (третейском) праве, пожалуй, как ни в одном другом подобном образовании, одновременно переплетаются нормы материального и процессуального права. Как справедливо отмечает О.Ю. Скворцов, генетически третейское разбирательство возникает в системе частного и материального права на основании договора (третейского соглашения) и трансформируется в систему норм процессуального характера, регулирующих отношения сторон по разбирательству спора [32,121].

Что касается принципов третейского (арбитражного) разбирательства, то нетрудно заметить, что в силу правовой природы арбитражного (третейского) права, их особенность заключается в том, что одни из них по своему характеру являются материальными принципами, другие же процессуальными.

Вопрос о правовой природе принципов арбитражного (третейского) разбирательства в настоящее время является достаточно дискуссионным в юридической науке. По мнению С.А. Курочкина, высказанные в российской литературе подходы к соотношению принципов третейского разбирательства и принципов гражданского процессуального права можно условно разделить на три основные группы: 1) отождествление принципов третейского разбирательства и принципов гражданского (арбитражного) процессуального права с включением в систему принципов третейского разбирательства ряда процессуальных принципов; 2) необходимо разграничение принципов третейского разбирательства и принципов гражданского процессуального права с признанием существования общих элементов; 3) принципы третейского разбирательства носят самостоятельный характер [36,118].

Следует отметить, что в казахстанской юридической литературе вопросам изучения принципов третейского разбирательства не было уделено должного внимания. Исключение составляет лишь комментарий к ст. 4 Закона РК «О третейских судах», подготовленный И.П. Грешниковым [37,25].

Казахстанский законодатель, в отличие от российского, основные принципы арбитражного и третейского разбирательства не только законодательно закрепляет в ст. 4 Закона Республики Казахстан от 28 декабря 2004 года «О международном коммерческом арбитраже» (далее — Закон об арбитраже) и ст. 4 Закона Республики Казахстан от 28 декабря 2004 года «О третейских судах» (далее - Закон о третейских судах), но и раскрывает их содержание. Так, арбитражное и третейское разбирательство в Казахстане осуществляются с соблюдением принципов автономии воли сторон, законности, независимости, невмешательства в деятельность третейских судов (арбитражей), состязательности и равноправия сторон, справедливости и конфиденциальности.

Анализ указанных принципов позволяет сделать вывод, что принципы арбитражного (третейского) разбирательства включают в себя общеправовой принцип (принцип законности), материальные гражданско-правовые принципы (принцип автономии воли

сторон, принцип недопустимости вмешательства в деятельность третейского суда и арбитража), а также отраслевые процессуальные принципы арбитражного (третейского) разбирательства (принцип независимости, принцип состязательности и равноправия, принцип конфиденциальности и другие принципы, в том числе прямо не названные в ст. 4 Законов о третейских судах и об арбитраже, например, принцип компетенции, принцип автономности третейского (арбитражного) соглашения и др.

Несколько особняком в системе принципов третейского (арбитражного) разбирательства стоит принцип справедливости. По мнению И.П. Грешникова, данный «принцип» представляет собой новшество отечественного законодательства, поскольку ни гражданский процесс, ни третейское разбирательство других стран его не знают [37,33]. На наш взгляд, этот принцип можно отнести к числу гражданско-правовых принципов осуществления гражданских прав.

Принцип автономии воли сторон означает, что стороны по предварительному согласованию между собой имеют право самостоятельно решать вопросы порядка и условий осуществления третейского (арбитражного) разбирательства по возникшему спору. Следует отметить, что содержание этого принципа сформулировано абсолютно одинаково и в ст. 4 Закона о третейских судах, и в ст. 4 Закона об арбитраже.

Принцип автономии воли сторон, содержащийся в указанных статьях Закона о третейских судах и об арбитраже, генетически обусловлен основополагающим принципом гражданского права - принципом свободы совершения гражданско-правовых действий. Суть данного принципа заключается в том, что согласно п. 2 ст. 2 Гражданского кодекса Республики Казахстан (далее — ГК) граждане и юридические лица приобретают и осуществляют свои гражданские права своей волей и в своих интересах. Они свободны в установлении своих прав и обязанностей на основе договора и в определении любых не противоречащих законодательству условий договора.

Как отмечает О.Ю. Скворцов, процессуальным отношениям придается договорный характер, поскольку в основе регулирующих их норм лежит соглашение частных субъектов, заинтересованных в разрешении частноправового спора. Отсюда возникает идея принципа *lex voluntaris* — автономии тяжущихся сторон. Автономия воли сторон оказывается важной не только для материально-правовых, но и для процессуально-правовых взаимоотношений сторон, поскольку определяет таковые независимо (или почти независимо) от воли публичной власти [38].

Между тем, в юридической литературе принцип автономии воли сторон отдельные авторы нередко называют принципом диспозитивности, зачастую сравнивая его с аналогичным принципом, действующим в гражданском процессуальном праве. В ст. 18 Федерального закона Российской Федерации от 24 июля 2002 г. «О третейских судах в Российской Федерации» (далее — Закон РФ о третейских судах) также содержится указание на принцип диспозитивности как один из основных принципов третейского разбирательства; содержание же этого принципа раскрывается в российской доктрине третейского права.

По мнению российских ученых, принцип диспозитивности в третейском праве по своему содержанию значительно шире аналогичного принципа диспозитивности в гражданском процессуальном праве, прежде всего потому, что стороны третейского разбирательства вправе самостоятельно определять порядок, правила и процедуры рассмотрения спора, выбрать форму третейского суда, определить место проведения третейского разбирательства, кандидатуры судей и пр., в отличие от диспозитивности сторон в гражданском процессуальном праве.

Другие исследователи, напротив, считают необходимым проводить разграничение между принципом автономии воли сторон и принципом диспозитивности по материальным и процессуальным аспектам. Так, например, по мнению К.М. Джудитта, принцип автономии воли сторон подразумевает как выбор сторонами в договоре применимого права, которое

будет регулировать их отношения, так и возможность сторон избирать способ разрешения спора, т.е. право передать спор на рассмотрение арбитража [39]. По мнению же С.А. Курочкина, «...основной акцент при рассмотрении содержания этого принципа традиционно делается на его значении для определения подлежащего применению законодательства», а потому данный принцип не содержит в себе процессуальные аспекты третейского разбирательства [36,131].

Список использованной литературы:

1. Басин Ю.Г. Принципы гражданского права / Гражданское право. Общая часть: Курс лекций / Под ред. А.Г. Диденко. - Алматы: Нур-пресс, 2006. С. 16.
2. Лобач С, Калдыбаев А. Реализация принципов права в судебной практике / В сб. Гражданское законодательство. Статьи. Комментарии. Практика. Вып. - 22 / Отв. Ред. А.Г. Диденко. - Алматы: Юрист, 2005. С. 269.
3. Семенов В.Ж. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. - М 2013. С. 30-31.
4. Скворцов О.Ю. Третейское разбирательство предпринимательских споров в России: проблемы, тенденции, перспективы. М.: Волтерс Клувер, 2005.-395.с.
5. Курочкин СЛ. Третейское разбирательство гражданских дел в Российской Федерации: теория и практика. - М.: Волтерс Клувер, 2007. - Серия «Гражданский и арбитражный процесс: современный взгляд». 164.с.
6. Грешников И.П. Комментарий к ст. 4 Закона Республики Казахстан от 28 декабря 2004 года «О третейских судах» / В кн. Комментарий к Закону Республики Казахстан «О третейских судах» (постатейный) / Отв. ред. И.П. Грешников. - Алматы: Юридический центр «IUS», 2009. 573.с.
7. Скворцов О.Ю. Указ. соч. С. 155; Курочкин СЛ. Указ. соч. С. 129; Зайцев А.И. Диспозитивность - основополагающий принцип третейского судопроизводства// Третейский суд. 2010. № 1. С. 35 и др.
8. Джудитта К.М. Автономия воли в практике международного коммерческого арбитража. - М., 1996. С. 5.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ШЕТЕЛДІКТЕРДІҢ ҚЫЗМЕТ
ЖАҒДАЙЫНЫҢ МӘСЕЛЕСІ**

Айтабай Ерлан Ерсайнұлы
«Құқықтану» кафедрасының магистранты
Жаркенова Светлана Бахитовна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің доценті, заң ғылымының кандидаты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор Қазақстан республикасындағы шетел қызметкерлерінің құқықтық мәртебесі жөнінде айқындалған.

Түйінді сөздер: шетел азаматтары, құқықтық жағдайы, иммигранттар, заң, кодекс, құқық.

**ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ ИНОСТРАНЦЕВ В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН**

Айтабай Ерлан Ерсайнұлы
Магистрант специальности «Юриспруденция»
Жаркенова Светлана Бахитовна

Доцент, кандидат юридических наук Казахско-Русского Международного университета
Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

Автор в данной статье рассматривает правовой статус иностранных работников в Республике Казахстан.

Ключевые слова: иностранные граждане, правовое положение иммигрантов, закон, кодекс, право.

**A PROBLEM OF OFFICIAL POSITION OF FOREIGNERS IS IN REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN**

Aitabai Yerlan Yersainuly
Masters Degree student of speciality «Jurisprudence»
Zharkenova Svetlana Bahitovna

Associate Professor, Candidate of Law Sciences of Kazakh-Russian international
university

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

Author in this article Legal status of foreign workers in Republic of Kazakhstan, certain .

Key words: foreign citizens, legal position of immigrants, law, code, right.

22 желтоқсан 2016 жылғы «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің заң күші бар Жарлығының 2 бабына сәйкес шетел азаматтары-Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын және өзге мемлекеттің азаматы екендігіне дәлелдері бар тұлғалар. Шетел азаматтарын ерекше тобын бипатридтер

құрайды. Бипатридтер - екі немесе одан да көп мемлекеттердің азаматтықтары бар тұлғалар [1].

Аталған заң шетел азаматтарын екі санатқа бөледі:

1. Қазақстан Республикасына тұрақты тұруға келген шетел азаматтары;
2. Қазақстан Республикасына уақытша тұруға келген шетел азаматтары.

Тұлғаны осы санаттың біреуіне жатқызу негізі – оның Қазақстанда орналасу мерзімі емес, бірақ шетелдіктің мемлекет пен құқықтық байланысының тұрақтылық деңгейі мен Қазақстан Республикасының аумағында орналасу мақсаты мен сипаты. «Халықтың көші-қоны туралы» заңның 23 бабына сәйкес: «Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға әкілетті органнан рұқсат алғанша телдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға ішкі істер ортандары шетелдіктің Қазақстан Республикасында тұруына арналғаны хтиярхат; ал азаматтығы жоқ адамдарға азаматтығы жоқ тұлғаның куәлігін береді».

Әдебиетте шетел азаматтарын классификациялауға қатысты тағы бір пікір бар. Сонымен, шетел азаматтарының топтары:

- иммунитеттер мен артықшылықтарды иеленбейтін шетел азаматтары;
- белгілі бір иммунитеттер мен артықшылықтарды иеленетін шетел азаматтары;
- баспана алған шетел азаматтары [2, 946].

Бірінші топқа белгілі бір мемлекетке тұрақты немесе уақытша келген шетел азаматтары жатады, олар өздері орналасқан мемлекетінің юрисдикциясына отандық азаматтармен теңдей бағынады. Бұларға әртүрлі мақсаттармен келген әртүрлі шетелдіктер жатуы мүмкін, барлығын атау мүмкін емес. Мысал ретінде шетелдік студенттерді, журналистерді, спортшыларды, бизнесмендерді, әртістерді және т.б. келтіруге болады.

Белгілі бір иммунитеттер мен артықшылықтарға ие шетел азаматтарына дипломатиялық және консулдық өкілдіктердің қызметшілері, үкіметтік және парламенттік делегациялардың мүшелері, үкіметаралық ұйымдардың қызметкерлері және т.б. тұлғалар жатады.

Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын және өзге мемлекет азаматтығына қатыстылығы туралы дәлелдері жоқ тұлға азаматтығы жоқ тұлғалар болып танылады.

Әдебиетте иммигранттар ұғымы жиі кездескендіктен, оның ұғымын да анықтап алайық. 01 қаңтар 2017 жылғы «Халықтың көші-қоны туралы» заңда иммигранттардың анықтамасы берілген: «Иммигранттар- Қазақстан Республикасына тұрақты немесе уақытша тұруға келген шетел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалар». Сол заңның 11 бабында иммигранттар болып санала алмайтын шетел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалардың тізімі келтірілген:

1. Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан бөлімдерде әскери қызметте тұратындар;
2. дипломатиялық миссиялар мен халықаралық ұйымдардың мүшелері;
3. Қазақстан Республикасына оқуға немесе өндірістік практиканы өтуге келгендер;
4. Қазақстан Республикасының аумағында еңбек қызметін жүзеге асырса;
5. Қазақстан Республикасында ресми түрде тіркелген діни бірлестіктерде қызмет жасаса;
6. Қазақстанда аккредиттелген шетелдік бұқаралық ақпарат құралдары, радио мен теледидардың өкілдері болса;
7. Қайырымдылық және гуманитарлық көмек көрсету мақсатымен, туристер ретінде және іскерлік кездесулер үшін Қазақстан Республикасына келгендер;
8. Теңіз және өзен кемелерінің, әуе, теміржол және автомобиль транспортарының экипаж мүшелері [3, 76]..

«Халықтың көші-қоны туралы» заңның 4 бабында басқа мемлекеттерден Қазақстан Республикасына қоныс аударған иммигранттарға оралмандар, босқындар мәртебесі беріледі

деп жазылған, заңмен көзделген өзгеше жағдайларды қоспағанда. Босқындар - Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын, өздеріне зорлық-зомбылық жасалуы немесе өзге де нысындарда қуғындалуы не нәсілі немесе ұлты, діни нанымы, тілі, саяси сенімі, белгілі бір әлеуметтік топқа тиесілігі белгісі бойынша тек өзіне ғана қатысты емес, сонымен бірге өзінің отбасы мүшелеріне де қарсы қуғынға ұшыраудың нақты қаупі тууы, сондай-ақ қарулы және ұлтаралық жанжалдарда қуғынға ұшыраудың нақты қаупі себебі өзінің тұрақты тұрғылықты жерін тастап кетуге мәжбүр болып, басқа (шет) мемлекет аумағында жүрген адам. Өте жиі босқындарды мәжбүрлі қоныс аударушылармен шатастырады. Мәжбүрлі қоныс аударушылар- Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын, өздеріне жасалған зорлық- зомбылық немесе өзге нысандардағы қуғындау не нәсілі немесе ұлты, діни нанымы, тілі, саяси сенімі, белгілі бір әлеуметтік топқа тиістілігі белгісі бойынша тек өзіне ғана қатысты емес, сонымен бірге өзінің отбасы мүшелеріне қарсы қуғынға ұшыраудың нақты қаупі тууы себепті, сондай-ақ егер зорлық-зомбылық жасалудың немесе қуғындалудың арасында байланыс болса, не қарулы және ұлтаралық жанжалдарда қуғындауға ұшыраудың нақты қаупіне байланысты өзінің тұрақты тұрғылықты жерін тастап кетуге мәжбүр болған, басқа (шет) мемлекет аумағында тұрып жатқан адам. Қазақстан Республикасының азаматтарынан басқа, мәжбүрлі қоныс аударушы ретінде Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұрған және жоғары аталған мән-жайлар себебінен Қазақстан Республикасының аумағының шеңберінде орнын өзгерткен шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ тұлғалар.

Босқындар болып табылмайтын адамдарға «Халықтың көші-қоны туралы» заңның 12-бабы келесілерді атайды: «бейбітшілікке, адамзатқа қарсы немесе басқа қасақана қылмыстық әрекет жасаған адамды».

Тағы бір субъектіні - оралмандарды қарастырайық. Оралмандар - Қазақстан Республикасы егемендігін алған сәтте одан тыс жерде тұрақты тұрған және Қазақстанға тұрақты тұру мақсатымен келген қазақ ұлтты шетел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалар.

Заңсыз иммигранттар – кіру, кету, орналасу, Қазақстан Республикасы аумағынан транзиттік өту тәртібін реттейтін заңнаманы бұза отырып, Қазақстан Республикасына кірген және орналасқан шетел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалар.

Жеке заңды қолдану аясы - жеке тұлғаның азаматтық-құқықтық мәртебесінің, оның құқық- және әрекетқабілеттілік, жеке құқықтар, отбасы және мұрагерлік қатынастарындағы құқықтар мәселесі. Жеке заң екі тұрғыда қолданылады:

- азаматтықзаңы (отандықзаң)- *lex patriae (lex nationalis)*
- тұрғылықтыорынзаңы-*lex domicilii*

Таңдау бойынша домицилияны иелену үшін сол аумақта ұзақ мерзім өмір сүру жеткілікті емес, оған қоса, тұлғаның сол жерде тұрақты қалуға ниеті болуы тиіс. Себебі таңдау бойынша домицилияны алу негізі тұру критеріі мен қалуға ниеті болып табылады, тұру ұзақтылығының домицилияны өзгертуде шешуші мәні жоқ. Чешир мен Норт осы тезисті дәлелдеу үшін 2 сот істерін мысалға келтіреді. Бірінші шешім бойынша Үндістанда 25 жыл бойы тұрған тұлғаға үнді домицилиясын алу үшін тұру мерзімі жеткіліксіз болды.

Тағы бір шешімде Жаңа Шотландияда тегі бойынша домицилийі бар канадтық ағылшын әуе қарулы күштерінде қызметте болғаны мен онда 40 жыл тұрғанына қарамастан, өз Отаны- Шотландияға қайту ниеті себебінен, оған ағылшын домицилиясы берілген жоқ [4, 2006].

“Азаматтықты әлеуметтік-саяси құбылыс ретінде қарастырылған жөн, өйткені ол қазіргі заманғы мемлекеттіліктің құрылуы мен өмір сүруін білдіретін факторлардың бірі болып табылады” Егер азаматтықты адам мен мемлекеттің саяси және құқықтық байланысы ретінде түсінсек, онда құбылыстың тұтастық сипаты туралы мәселе туындайды. Азаматтық

оған тән барлық сипатты белгілерімен, қырларымен тұтас әлеуметтік-саяси құбылыс ретінде өмір сүруін тоқтатады және өзіндік жекелеген құбылысқа айналады.

Мұндай жағдайда біз азаматтықтың мәнін, маңызы мен рөлін, өркениетті мемлекеттің өмір сүруі жағдайында оның объективті қажеттігін анықтау мүмкіндігінен айырыламыз. Оның үстіне, азаматтық мемлекетке өз аумағы шегіндегі, сондай-ақ сыртқы қатынастардағы барлық көріністерімен қатысты болады.

Азаматтық пен азамат ұғымының арасындағы айырмашылықты көз алдымызға әкелу үшін құқық ұғымы мен құқықтық норма ұғымдарының өзара қатынасына сілтеме жасаған жөн. Құқық пен құқықтық норманы ұқсастыру ешкімнің ойына келмейді. Құқық ерекше құбылыс екені белгілі, сонымен бірге құқық норма ретінде нақ сол құбылыстың бір бөлшегі. Құқықтың жеке нормасын алып, тіпті оны жан-жақты сипаттап, талдағанның өзінде құқықты, мемлекеттің құқықтық жүйесін түсіну мүлдем мүмкін емес. Сондай-ақ, жеке азаматтың құқын сипаттап, азаматтың тұтас құбылыс ретіндегі мәнін, рөлін, маңызын түсіну мүмкін.

Біз көрсетілген екі құбылысты (құқық және азамат) азаматтықты жекелеген азамат арқылы анықтаудың өзектігін көрсету үшін ғана салыстырып отырғанымыз жоқ. Мұндай салыстыру, сондай-ақ азамат мәртебесі құқықпен емес, құқықтық нормалармен белгіленетінін көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге азаматтық ретінде оның мәні, ерекшелігі құқықпен, құқықтық жүйемен белгіленген. Азаматтықты тұтас саяси-құқықтық құбылыс ретінде қарастырған кезде ғана, тек оның демократиялық мемлекет жағдайында объективті қажеттілігін ғана емес, сондай-ақ оның мемлекеттің өзінің өмір сүруі мен дамуындағы мәнін де түсінуге болады.

Азаматтық қоғамның табиғи-тарихи даму процесінің жемісі бола тұра, мемлекеттің әлеуметтік негізі болып табылады. Ол мемлекет тұрғындарды тудырады және ол оның «меншігі» болып табылады деген сөз емес.

Бәрінен бұрын, керісінше, тұрғындар мемлекетті құратын факторлардың бірі болып табылады. Сондықтан азаматтықтың мемлекетке ықпал ету шамасын анықтап, белгілеу үшін саяси-құқықтық маңыз беріледі. Сөз жоқ, мемлекет те азаматтыққа осылайша ықпал етеді.

Осы салада жүріп жатқан процестер түсінікті болу үшін, азаматтықтың кеңестік кезеңдегі саяси-құқықтық құбылыс ретінде қалыптасу ерекшелігін жалпылап болса да көрсеткен жөн. Осы процестің елеулі ерекшеліктерінің бірі азаматтық институтына таптық көзқарас болып табылады. Азаматтық институты да барлық әлеуметтік құбылыстар сияқты идеяландырылған. Ол маркстік-лениндік ілімге негізделген және социалистік емес мемлекеттерде танылған, жалпы әлеуметтік көзқарастан түбірімен өзгеше жаңа көзқарас болады [5, 736].

Азаматтық институтына таптық көзқарастың мәні мынада, халық тарихи қалыптасқан біртұтас әлеуметтік қауымдастық ретінде қай тапқа жататындығына қарай екі бөлікке: еңбекшілерге және қанаушыларға бөлінді. Азаматтық институтына мұндай көзқарас өзіндік қана емес, прогрессивті, демократиялық және ізгі, тарихи болашағы мол көзқарас деп есептелді. Кеңес мемлекетінің азаматтық туралы заңдары нақ осындай идеялармен дамытылды. Алайда азаматтық институты жоғарыда аталған қасиеттердің бірде-біріне ие болған жоқ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ғ.Сапарғалиев. Қазақстан Республикасының Конституциялық құқығы. Алматы., 2004 ж.
2. А.Н.Головистикова, Л.Ю. Грудцына. Права человека. М.,2006 жыл.-144 б.
3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. 1 том. М., 2014 ж. - 77 б.
4. Манова Г.Н. Теория государства и права. - М., 2001 ж. -249 б.

5. А.М.Калиева. Правовое положение иностранных граждан в Республике Казахстан. Алматы,. 2014 ж. - 115 б.

6. Шетел азаматтарының Қазақстан Республикасында болуын құқықтық реттеудің жекелеген мәселелері Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2000 ж. 28 қаңтардағы» №136 қаулысы // Заң журналы 2005 жыл 15 наурыз.

ПРОВЕДЕНИЕ ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ ПО БОРЬБЕ С НАРКОМАНИЕЙ

Акбаев Руслан Максатович

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Букаев Николай Михайлович

Профессор, доктор юридических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматривается проблемы наркомании и ее предупреждения.

Ключевые слова: наркотики, наркомания, предупреждение, наркоситуация.

ЕСІРТКІ ЗАТТАРМЕН КҮРЕСУДЕГІ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРДЫҢ ӨТКІЗІЛУІ

Акбаев Руслан Максатович

«Құқықтану» кафедрасының магистранты

Букаев Николай Михайлович

Қазақ-Орыс Халықаралық университетің профессоры, заң ғылымының докторы

Қазақ-Орыс халықаралық университеті, 030006, Ақтобе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада нашақорлық және оның алдын алу қарастырылады.

Түйінді сөздер: есірткі, нашақорлық, алдын алу, есірткі жағдайы маңызды.

PREVENTIVE MEASURES TO COMBAT DRUG ADDICTION

Akbaev Ruslan Maksatovich

Masters Degree student of speciality «Jurisprudence»

Bukaev Nikolai Mihailovich

Professor, Doctor of Law Sciences of Kazakh-Russian international university

Kazakh-Russian international university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article deals with the problem of drug abuse and its prevention.

Key words: drugs, addiction, prevention, drug situation.

В настоящее время Центральная Азия стал международным центром наркоторговли и наркотрафика. Эти проблемы, как и рост наркомании всегда была актуальна в странах Центральной Азии, которые служат наркокурьерам мостом в страны Запада.

Большое количество наркотических веществ, сосредоточенных в Центрально-азиатских республиках притягивает молодежь. Основным очагом выращивания наркотиков является Афганистан. Производство и распространение наркотиков в Афганистане растет стремительно и быстро и уже превышает 700 тонн в год. И как следствие этого повышается число наркозависящих граждан как на западе, так и в Центральной Азии. Казахстан в этом плане не стал исключением. При всем благополучии в социально-экономическом развитии Казахстана продолжается рост наркозависимых. За 9 месяцев 2014 года таможенные органы Казахстана пресекли 70 фактов контрабанды наркотических средств. Изъяли из незаконного

оборота 273, 3 кг различных наркотиков, в том числе 49 кг героина. За этот же период зарегистрировано 8271 уголовное правонарушение, связанное с наркотиками. Количество раскрытых преступлений по данной категории составляет 89,3 %. Выявлено 6160 совершивших преступление лиц. Из поступивших в суды 6353 дел рассмотрено с вынесением приговора 5915 дел, осуждено 6112 лиц, оправдано 13, прекращено дела в отношении 54 лиц. По информации Центра имеется не менее 340 тыс. наркозависимых, т.е. каждый 40-й житель страны. Как видно из статистических данных растет число в республике наркоманов и преступлений, связанных с наркотиками. Пристального внимания требует ситуация в г. Алматы, в котором и проводится наше исследование.

В мае 2011 года в Алматы состоялось заседание Совета министров иностранных дел государств-членов Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), на которой отмечалось принятие Антинаркотической стратегии ШОС на 2011-2016 годы. Данная стратегия будет способствовать повышению эффективности мер, направленных на борьбу с незаконным оборотом наркотических веществ. При этом, Президент Республики Казахстан Назарбаев Н.А. отметил, что «Казахстан предлагает сконцентрировать совместные усилия государств-членов ШОС вокруг уже существующих в регионе структур по борьбе с незаконным оборотом наркотиков...» «К сожалению, Казахстан находится на пути транзита наркотиков из Афганистана в Европу, и это глобальный поток. Уровень наркоугрозы серьезный, и оценка работы МВД по этому направлению будет одной из главных», подчеркнул глава государства [1].

Предупреждение, профилактика и пресечение преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, является первоочередной задачей подразделений по борьбе с наркобизнесом органов внутренних дел Республики Казахстан. Это объясняется повышенной общественной опасностью данного вида преступлений, когда преступное посягательство предполагает лишение человека таких ценных, а порой невозможных благ, как жизнь и здоровье.

Опасность наркопреступлений предопределяется прежде всего тем, что эти преступления получают все большее распространение. На протяжении многих лет они составляют более 50% процентов от числа всех зарегистрированных. На почве наркотического опьянения совершаются многие тяжкие преступления. Не говоря о том, что лицо, употребляющее наркотики, наносит непоправимый вред своему здоровью и приносит большие страдания своим близким и родным. Успех борьбы правоохранительных органов с преступлениями указанной категории зависит от правильной организации предупредительно-профилактической работы, активного участия в ней всех органов, служб и организаций [2].

В комплексе возникающих проблем, немаловажное значение приобретает, в частности, изучение основополагающих принципов совершенствования процессов и механизмов взаимодействия общественными формированиями, негосударственных охранных структур с правоохранительными органами, как новой социально-правовой формы противодействия и профилактики преступности в нынешних сложных условиях развивающихся в Казахстане рыночных отношений.

Казахстанское государство приняло "стартовые" законы, в целом регламентирующие частную охранную деятельность, иными словами негосударственную правоохранительную, деятельность. Для успешной реализации данного законодательства необходимо создать мощное организационно-методическое обеспечение, которое позволит целеустремленно и методично проводить политику исполнения данного законодательства, его развития и совершенствования. Ведущая роль в современных условиях отводится контролю со стороны государства за деятельностью частных охранных структур, как специфических субъектов предупреждения преступлений, осуществляющих профилактику и защиту законных прав и интересов личности от противоправных посягательств. Немалое значение приобретает и

необходимость всесторонней подготовки руководителей нового типа, обладающих реальными правовыми основами организации деятельности, позволяющими им с максимальной продуктивностью в процессе практической деятельности грамотно, решительно и гибко осуществлять управление частным детективным и охранным предприятием и его взаимодействием с государственными правоохранительными структурами по предупреждению преступлений.

Неоднозначность восприятия новых, частных охранных структур, как на бытовом, так и на научном уровнях обуславливает общетеоретическое значение исследуемой темы. Сложившееся в современном обществе положение, характеризующее прогрессирующим ростом преступных посягательств против жизни, здоровья личности и имущества заставляет обратиться к зарубежному опыту. Практика показывает невозможность решения проблем профилактики и противодействия преступности лишь силами государственных правоохранительных органов. Опыт экономически развитых государств демонстрирует необходимость привлечения к правоохранительной и, в первую очередь, профилактической, деятельности заинтересованных частных лиц и структур [3].

Назрела проблема, заключающаяся в решении вопросов, связанных с созданием и реализацией точного, юридически и экономически выверенного правоустанавливающего механизма, позволяющего профессионально организовывать и управлять деятельностью частных охранных структур и осуществлять их взаимодействие с правоохранительными органами по предупреждению терроризма, экстремизма и иных преступлений, и правонарушений. Необходимость создания упорядоченного института организаций, осуществляющих частную охранную деятельность диктуется объективными законами реальности. Государство, как контролирующая и регулирующая структура, должно правильно планировать и управлять этим правоохранительным процессом, исходя из реальных оценок складывающегося положения в стране, обобщая и учитывая отечественный, а также зарубежный опыт. Для этого необходимо создание соответствующей законодательной базы, механизма взаимодействия частных охранных структур с правоохранительными органами по предупреждению преступлений. Необходимо четко определить роль государства в этом процессе, отработать вопрос контроля и надзора за деятельностью частных охранных структур [4].

Наркоситуация в Республике Казахстан в последнее время обострилась. Повысился уровень наркотизации населения, немедицинское потребление наркотиков распространилось повсеместно. Масштабы данной преступной деятельности охватывают практически все регионы РК.

Интерес международного наркобизнеса к Казахстану обусловлен рядом причин, наиболее значительными из которых являются:

- прозрачность границ со странами СНГ;
- отсутствие единой миграционной политики стран СНГ;
- геополитическое расположение Казахстана, выполняющего функции коммуникационного поста между Азией, Азиатско-Тихоокеанским регионом и Западной Европой;
- существующие сложности в организации таможенных и пограничных служб Республики Казахстан;
- продолжающийся экономический кризис и связанное с ним снижение уровня жизни населения, стимулирующее вовлечение в наркобизнес граждан Казахстана;
- недостаточное финансирование организации и проведения оперативно-розыскных мероприятий, направленных на противодействие наркобизнесу.

Существующая система взаимодействия оперативных аппаратов РК в области борьбы с наркобизнесом недостаточно эффективна и требует совершенствования в трех основных направлениях:

- совершенствование законодательства, регламентирующего взаимодействие оперативных аппаратов РК при проведении оперативно-розыскных мероприятий, направленных на противодействие наркобизнесу;
- улучшения информационного обеспечения оперативных аппаратов и обмена информацией между ними;
- выработка единой тактике взаимодействия и совместного осуществления оперативных мероприятий.

Отлаженная система взаимодействия позволит оперативно реагировать. Более полно раскрывать и, соответственно, предотвращать и пресекать преступления, связанные с наркотиками, в том числе и распространение их в увеселительных и учебных заведениях. Данного вида преступность ослабляет экономическое и демографическое положение Республики Казахстан, подрывает генофонд нации, что в свою очередь, в конечном итоге сказывается на государственной безопасности [5].

Список использованной литературы:

1. О применении законодательства по делам, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных, сильнодействующих и ядовитых веществ: Постановление Пленума Верховного Суда Республики Казахстан от 14.05.1998 г. № 3.
2. Абдиров Н.М. Концептуальные проблемы борьбы с наркотизмом в Республике Казахстан. Алматы, 1999.
3. Абдиров Н.М., Мами К.А., Сарсеков Б.С. Уголовно-правовые меры борьбы с преступлениями, связанными с наркотиками: Учебно-практическое пособие. Алматы: "Баспа", 1998. 160 с.
4. Абдиров Н. Казахстан: государство-транзит незаконных наркотиков // Фемида. 1999. № 6. С. 45-55.
5. Икенов А. Проблемы нравственности в рыночных условиях // Вестник МЮ //№ 3, 1995.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫНА ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Амангалиев Бақытқали Серғалиұлы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор экологиялық қылмыстық құқықбұзушылықтардың криминологиялық сипаттамасына қатысты мәселелерді зерттеп қолданыстағы қылмыстық заңнаманы жетілдіру жолдарын ұсынады.

Түйінді сөздер: Қазақстан Республикасы, қылмыстық теріс қылық, экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар.

ПРОБЛЕМЫ, КАСАЮЩИЕСЯ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Амангалиев Бақытқали Серғалиұлы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует проблемы, касающиеся криминологической характеристики экологических уголовных правонарушений и предлагает пути совершенствования действующего уголовного законодательства.

Ключевые слова: Республика Казахстан, уголовные проступки, экологические уголовные правонарушения.

PROBLEMS CONCERNING THE CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ENVIRONMENTAL CRIMINAL OFFENSES

Amangaliev Bakytkali Sergaliuly

Master's degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the author explores the problems concerning the criminological characteristics of environmental criminal offenses and suggests ways to improve the current criminal legislation.

Key words: the Republic of Kazakhstan, criminal offenses, environmental criminal offenses.

Қылмыстылық деңгейі мен құрылымы тұрақсыз және әлеуметтік – экономикалық құрылым дамуының жекелеген кезеңдерінде өзгеріске ұшырап тұрады. Қылмыстар себептері мен шарттарының құрылымы мен динамикасы, сонымен қатар қылмыс болып табылатын әрекеттер шеңберінің анықтамасы ерекшеленеді. Қылмыстылықтың өзгергіштігі қылмыстық заңнама тарихында нақты көрініс табады. Қылмыстылық – биоәлеуметтік сипатқа ие болатын себептер мен шарттардың салдары. Ол көптеген жекелеген қылмыстардан құралады. Осы көптікке жалпы қасиеттер мен үрдістер, белгілі бір жүйе құраушы байланыстар мен заңдылықтар тән болып келеді. Сонымен қатар қылмыстылық тек әлеуметтік емес, құқықтық та құбылыс. Құқық әлеуметтік категория болса да, қылмыстылықтың табиғаты құқықтық болып табылады. Бұл ұстанымымыз Nullum crimen sine lege (заңда көрсетілмеген қылмыс – қылмыс емес) деген көне қағидадан шығады. Бұл

қағида әлемнің көптеген құқықтық жүйелерінде, олардың ішінде Қазақстанның қылмыстық заңының нормаларында да көрініс тапқан.

Сандық – сапалық қатынаста қылмыстылық 3 негізгі көрсеткішпен: деңгей, жағдай және қозғалыспен сипатталады. Қылмыстылықпен күрестің тиімді шараларын ойлап табу үшін оны ненің тудыратынын іздеу қажет. Мұндай білімге қылмыстылықтың болмысы, оның құрылымы мен қозғалысын себептік түсіндіру арқылы қол жеткізіледі.

Ғылыми динамика біздің қоршаған ортада, сондай – ақ әлеуметтік салада көрініс табатын құбылыстар арасындағы объективтік, генетикалық байланыс ретінде себептілікті анықтайды. Себептілік – затты, қуатты, ақпаратты себептен салдарға тасымалдау болып табылады. Ақпарат тасымалдау – қоғамдық қатынастар саласындағы себептілік қасиеттері. Белгілер бірыңғай әлемдік үрдістің қандай да бір жақтарын абстрактілей отырып, күрделі объективтік байланысты біраз жеңілдетеді. Бұл ретте нақты себептің өз кезегінде «өзінің» себебі және т.б. болғандығын, ал салдардың «өзінің» салдары және т.б. болғандығын ұмытпаған абзал. «Себеп - салдардың» өзара әсері тағы бір құрамдас элементке – дамудың белгілі бір барысын қамтамасыз ететін шарттарға байланысты. Себептілік механизміндегі себептер мен жағдайлардың орны әр түрлі болып келеді: себеп – салдарды тудырады, жағдай осыған себепші болып келеді. Себептер мен жағдайлардың кешендері өзінің өзара әсерінде салдар тудырады - қылмыстылық пен нақты қылмыс, яғни ғылыми әдебиетте «криминологиялық детерминант» ретінде көрініс табатын сапаға ие болады. Себептер өзінің заңдылықты салдары ретінде қылмысты туындататын екі тізбекті байланыстан алынған әлеуметтік биофизиологиялық факторлар болып табылады. Социумда жасалған жағымсыз қылықтар, әдет-дағдылар тұлғаның биофизиологиялық ерекшеліктері болып келеді. Жағдайлар – өздігінен қылмыстар туындататын, біріншіден, құрылымды идентификациялайтын, екіншіден, себептердің пайда болуын жеңілдететін факторлар болып табылады. Биліктің адами құрылымындағы, мемлекеттің әлеуметтік саяси акцияларының ақаулары, виктимді мінез – құлықтары және т.б. осындай болады. Себептер мен жағдайлар арасында өзара тығыз байланыс бар. Себептер мен жағдайлар үнемі жағымсыз құбылыстарды білдіреді.

Тұтас алғанда, қоғамда орын алған қылмыстылық детерминанттары, жекелей алғанда жеке қылмыстар қоғамға имманентті болып табылады, сондай-ақ олар жойыла алмайды, олармен күрес тек қоғамдық организмге жағымсыз әсерді әлсірету не бейтараптандыру аспектісінде ғана жүргізілуі тиіс.

«Қылмыстылықтың алдын алу» бұл – мемлекеттің, қоғамның, жеке және заңды тұлғалардың қылмыскерлікке жаңа адамдардың тартылуына, жаңа қылмыстық іс – әрекеттердің жасалуына, қоғамдық қатынастардың ары қарай криминалдануына жол бермеу мақсатында қылмыскерліктің детерминация және себептілік процесіне мақсатты ықпал етуі. Танымал криминолог, профессор Е.О. Алауханов "қай ғылыми мектепке жатқанымен бірде-бір криминолог қылмыс жасаған адаммен байланысты проблемаларды айналып өте алмайды. Қылмыс жасаған адамды қысқаша "қылмыскер" деп аталық. "Қылмыскер" ұғымын пайдаланғанда біз адамның бойында қандай да бір ерекше криминалдық сипаттамалардың бар екендігін емес, оның қылмыс жасағандық фактісін ескереміз" деп көрсетеді [1].

Қылмыстылықтың қай түрінің болмасын, соның ішінде, экологиялық қылмыстылықтың да, профилактикасы оны жасаушы қылмыскер тұлғасының ерекшеліктеріне тікелей байланысты. Қылмыскердің тұлғасы – ол оның әлеуметтік келбеті, әлеуметтік даму мен қоғамдағы қалыптасу кезеңінде кім болып шыққандығы. Криминология ғылымында қылмыскерді, оның тұлғасын зерттеу қылмыстық мінез-құлықтың, белгілі бір бағыттағы криминогендік ұстанымның қалыптасуының заңдылығын анықтау үшін қажет. Профессор Е.І. Қайыржанов қылмыскер тұлғасын 3 деңгейде зерттеуді ұсынады:

1) қылмыскер тұлғасы жөніндегі жалпы ұғым тұрғысынан;

2) қылмыскердің әртүрлі түрлері мен категориясы үшін тән болып табылатын белгілерді анықтау тұрғысынан;

3) жеке деңгейде (яғни ұрлық, адам өлтіру, зорлау сияқты қылмыс түрлерін жасаған адамдарды жеке-жеке зерттеу тұрғысынан) [2].

Біз профессор Е.І.Қайыржановтың қылмыскер тұлғасын үш деңгейде зерттеу жөніндегі ұсынысын дұрыс деп ойлаймыз. Өйткені кез-келген тұлғаны ең әуелі жалпы түрде, ал одан кейін өз алдына жекелеген түрлер мен категорияларға бөле отырып нақты түрде зерттемей, оны жеке деңгейде қарастыру мүмкін емес. Ескерте кететін бір нәрсе, кез-келген танымды жан-жақты анықтау үшін оның өзіндік ерекшеліктерін назардан тыс қалдырмау қажет. Сондықтан да, біз қылмыскер тұлғасын зерттеудің төртінші деңгейі болуы қажет деп ойлаймыз. Бұл деңгейде қылмыс жасаған әрбір адамның жеке басына тән тұлғалық ерекшеліктеріне, яғни жас және психологиялық, әлеуметтік және өнегелік, сондай-ақ демографиялық, ерекшеліктеріне баса назар аудара отырып зерттеу қажет. Бұл методологияның "бөлек" және "жеке" категорияларымен сәйкес келеді. "Жекені" жинақтау арқылы "бөлекке" қол жеткіземіз, бірақ "жеке" "бөлекті" құрамайды. Сонда ғана қылмыскер тұлғасына жүргізілген зерттеу толық, әрі жан-жақты сипатқа ие болады. Қылмыскер тұлғасын зерттеу мәселесімен криминология ғылымы көптеген жылдар бойы айналысып келе жатқандығына қарамастан мұндағы пайдаланылып жүрген "қылмыскер тұлғасы" жөніндегі анықтамалар қылмыс жасаған адам тұлғасының мазмұны мен мәнін толық түрде ашпайды, әрі қылмыскерлерді түрлерге бөлу мәселесін жоғары деңгейде камтымайды [3]. Қылмыс жасау фактісінің өзі, сөз жоқ, сол адамның қоғамға қарсы жат әрекетін білдіреді. Алайда бұл факт мұндай тұлғаны "қоғамға қарсы тұлға" деп тану үшін негіз бола алмайды. Өйткені "қылмыскер тұлғасы" ұғымын біз "кездейсоқ" және "ситуативті" қылмыскерлерге де қолданамыз. Ал мұндай типке жататын қылмыскерлердің қылмыс жасауы, олардың тұлғасына тән теріс белгілер мен қасиеттерді емес, қайта керісінше олардың тұлғасының құрылымына қарама-қайшы келетін және де олардың тіршілік әрекеті мен мінез-құлқына жат болып табылатын қандай да бір олқылықтарды сипаттайды. Ал адамды "қоғамға қарсы тұлға" деп тану үшін ол қоғамға және ондағы қатынастарға қатысты, заң нормалары мен талаптарына қатысты, қоғам ішіндегі адамдарға, еңбекке еңбек ұжымына және тағы басқа да жағдайларға қатысты теріс көзқарасқа, теріс мақсатқа және теріс бағыттылыққа ие болуы қажет. Ал адамның бойында жақсы және жаман қасиеттер ажырамас тұтастық ретінде болады, яғни бұндай қасиеттер қатар жүреді. Сондықтан да адамның жаман жағын айтып, оның жақсы жағын ескермеу дұрыс емес. Кез-келген адам тұлғасын анықтау сияқты, "қылмыскер тұлғасын" анықтау да біржақты түрде бола алмайды. Қылмыс жасаған адамның тек теріс жағын сипаттау арқылы, оларды ең жаман, түзелуге келмейтін, нашар адамдар ретінде түсіндіру қисынсыз. "Қылмыскер тұлғасы" қылмыс жасаған кез-келген адамның жеке мінез-құлқын, әрекетін сипаттайтын болғандықтан, бұл ұғымды біз жалпы ұғым ретінде қолдана алмаймыз. Өйткені мұндағы ұғымның мазмұны әрбір нақты жағдайда қылмыс жасаған адамның тұлғалық белгісіне, оның жеке басына тән қасиеттері мен ерекшеліктеріне байланысты болады. Сондай-ақ қылмыскер тұлғасы жөніндегі ұғым - аса қауіпті және қатыгез құқық бұзушыларды білдіру ретінде бола алмайды. Бұл ұғым тұлғаның криминологиялық теориясының бастамасы, әрі негізгі позициясы болып табылды [4]. Ол нақты объектінің ой жүзіндегі көрінісі және онсыз белгілі бір мәнге ие емес. Адамның қоғамға қарсы бағыттылығы мен мотивтерінің қалыптасуы және де олардың қылмыстық әрекет түрінде көрсетілуі бір мезгілде жүзеге асырылмайды. Көп жағдайда теріс ықпалдардың нәтижесі ұзақ уақыт өткеннен кейін ғана байқалады.

Бұл жағдайда, біріншіден, қылмыс жасаған адамның ішкі құрылымы күнделікті тіршілік әрекеттері барысында ескілерді жоғалта отырып, жаңа белгілерге ие болу нәтижесінде өзгереді. Екіншіден, мінез-құлықтың сол бір белгілерінің өзі жағдайға байланысты әртүрлі көрініске ие болады. Сонымен, қылмыскер тұлғасына тән жалпы

белгілер мен қасиеттерді қылмыстық құқық бұзушылық жасау фактісінің өзінен ғана емес, сондай-ақ ең алдымен, қоғамға қауіпті әрекетті анықтайтын және оның келешекте жасалуы мүмкін екендігін көрсететін, сонымен бірге оларды заңды орындаушы азаматтардан ажыратуға мүмкіндік беретін ерекшеліктерден іздеу қажет. Қылмыскер тұлғасы "тұлға" ретінде қылмысжасағанға дейін қалыптасады. Сонымен бірге "қылмыскер тұлғасы" - бұл қылмыс жасаған адамның жеке сипатын көрсететін социологиялық категория, ал бұл ұғымның мазмұны тұлғаның тек теріс жағын ғана емес, сондай-ақ жағымды жақтарын да, тіпті тұлғаның криминогенді ерекшеліктеріне және де оның қылмыстық әрекетіне қарама-қарсы тұратын және қарсылық көрсететін бүкіл жақсы қасиеттерінде міндетті түрде қамтуы қажет. Сонымен, өзінің тіршілік әрекетінде қылмыс жасаған адамды, оның тұлғасының қалыптасу процесін, оның іс-әрекетіндегі қоғамға қарсы бағыттылықтың пісіп-жетілуіне жағдай жасайтын әлеуметтік ортаның ішкі және сыртқы жағдайларын, әлеуметтік және психологиялық факторларды зерттеу - жеке қылмыстық әрекеттің себебін анағұрлым толық анықтауға апаратын жолдардың бірі ғана емес, сонымен бірге, жалпы қылмыстылықпен күрес жүргізудің және де қылмыстылықтың нәтижелі түрде алдын алудың бірден-бір тиімді жолы болып табылады [5].

"Қылмыскердің тұлғасы" ұғымына, қылмыс жасаған адамның әлеуметтік жағын сипаттайтын белгілер жатады. "Қылмыскердің тұлғасы" және "қылмыскер" деген ұғымдардың ара-қатынасы, "жеке тұлға" және "адам" деген ұғымдардың ара-қатынасы секілді. "Адам" ұғымының шекарасы "жеке тұлғаға" қарағанда кең ұғымы. "Жеке тұлға" түсінігі "адамның" нақтыланған әлеуметтік сипаттамасы. "Жеке тұлға" болып туылмайды, адам жеке тұлға болып қалыптасады [6].

Қарастырылып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаушы тұлғалардың адамгершілік-психологиялық сипаттамасы өте кең ауқымды. Бір жағдайда олар әлеуметтік тоғышарлыққа тұрақты түрде бой ұрған анық байқалатын пайдакүнемдік-тұтынушылық ұстанымдағы кәнігі қылмыскерлер, кей жағдайда олар өмірдің қиын жағдайларына жеңілген азғана адамгершілік ақаулары бар типтік кездейсоқ қылмыскерлер (мысалға, тұрақты табыс көзінің болмауынан экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар жасап, күн көруге бел буғандар). Бұл тұрғыдан алғанда, экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаушы тұлғалардың мына ерекшелігіне мән бере кету ләзім. Олар ешкімді де алдамайды, бөтеннің мүлкін ұрламайды, ешкімді де тонауға қабілеті жоқ т.б. (бұл жерде олар заңға бағынады), бірақ олар әрқашанда туған табиғаттың есебінен күн көруге, үлкен зиян келтіре отырып ірі экологиялық қылмыстар жасауға дайын. Статистикаға сүйенсек, 83%-ке жуық қылмыскерлер 20 мен 35 жастың аралығында. Осылардың ішіндегі 30 жасқа дейінгілері жартысынан да көп. Олардың әлеуметтік жағын сипаттағанда басым бөлігінің аяқталмаған орта, не орта білімге ие екендігін және шала сауаттылығын ескере кету керек.

Экологиялық қылмыскерлер әлеуметтік жағымсыз тұрғыдан алғанда, үш деңгейге жіктеледі: 1) аталған проблемаға селсоқ қарайтын импульсивті деңгей. Бұл деңгейдегілер абайсызда жасалатын экологиялық қылмыстарды жасауға бейім; 2) табиғи байлықтарға теріс көзқарастағы деңгей (жекелеген оқиғаларда ғана кездеседі); 3) табиғат пайдаланудың ережелерін ескермей-ақ материалдық және өзге де табыс табуды көздейтін деңгей. Зерттелген ақпараттарды сұраптай келе қылмыс жасаушыларды қызмет түріне қарай бөлсек, 10% - жеке күзеттің қызметкерлері, 19% - бұрынғы жұмыскерлер, оның ішінде бұрынғы ауылшаруашылық жұмыскерлері мен өзінің көлігі барлар, 33% - коммерциялық құрылымдардың қызметкерлері, 11% - құқық қорғау органдарының қызметкерлері (бұрынғы қызметкерлер де осының ішінде), 27% - жұмыссыздар. Қарастырылып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаушы қылмыскерлердің барлығы дерлік (97%) ер адамдар. 14-17 жастағылар - 17%, 18-25 жастағылар - 47%, 25-30 жастағылар - 26%, 30-40 жастағылар - 7%, 40 жастан асқандар - 3%. Әйел жынысты адамдардың үлесі 3% қана болғанымен олар зерттеліп отырған қылмыстық құқық бұзушылықтардың 10%-іне қатысады немесе жасайды.

Бұл қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасау үшін жанұяның болу-болмауы қылмыстық құқық бұзушылықтардың жасалу деңгейіне ықпал ететіндей маңызды фактор болып табылмайды. Сотталғандардың 87% -да жанұясы болған. Бұрын сотталғандардың үлес салмағы 16%-ды құрайды [7]. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарға қатысты рецидивтік қылмыстылықтың деңгейі бірқалыпты, тіпті кейбір аймақтарда төмендеу үрдісіне ие. Бұған қарап, бір рет сотталған адам екінші рет қылмыстық құқық бұзушылықтарды мүлде жасамай кетеді деген қорытындыны үзілді-кесілді айтуға болмайды. Керісінше, қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасап, бір рет сотталған адам келесі қылмыстық құқық бұзушылықтарды неғұрлым сақтықпен жасайды, әуелгісіне қарағанда өз әрекетінің құқықтық салдарын көре біледі, қылмыстық жауаптылықтан қашуға тырысады. Құқық қорғау қызметкерлерінің арасындағы сауалнама нәтижелері көрсеткендей соттылығы жоқ қылмыскерлердің латенттілік деңгейіне қарағанда бұрын соттылығы барлардың латенттілігі жоғары. Зеттеріліп отырған қылмыскерлерге тән көп ұшырасатын қасиеттерді анықтау осы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алуға өз жәрдемін тигізеді. Тұлғаның криминогендік ұстанымы оның қоғамдық өмірінде, сыртқы ортаның ықпалымен қалыптасады. Бұл құбылыс күрделі әрі көпқырлы. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъектілерінің негізінен мінез-құлқын айқындайтын олардағы криминогендік ұстаным. Бұл жерде қылмыскерлердің көзқарастары мен адамгершілік ұстанымдары ерекше маңызға ие. Осы қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаушылардың ішінде, мысалға, орманшылардың, қылмыс заттары қолдарында болған соң психологиялық тұрғыдан жеңілдікті сезінетіндігін айта кету керек. Кей жағдайда мұндай оқиғаларға олардың жасаған әрекеттерінің қоғамдық қауіптілігін ұғынбауға ұрындыратын құқықтық білімдерінің саяздығы да себеп болады. Сол сияқты, тұлғаларға осы қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаған кезде, олар туралы хабардар бола тұра микроорта өкілдерінің жағымсыз көзқарастарының болмауы да әсер етеді. Әлбетте, осылардың ішінде материалдық түрткілердің ерекше орнын да ескере кету ләзім. Осы пиғылмен астасып жатқан "өзгелерден кем болмау және кем тұрмау", "өмір сүре білу" ережелері мен бәсекелестіктің рөлін айтпай кетпеске болмайды. Тағы айта кететін нәрсе, ер кісілердің бұл қылмысты жасау барысында ықпал ететін психологиялық қасиеті. Ол – жанұя алдындағы материалдық жауапкершілік. Жанұяның өсіп келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында отағалары табыстың әр түрлі көздерін іздей бастайды, оның ішінде қылмыстық жолдармен келетін табыстар да бар. Қолда бар материалдарды қорытындыласақ, негізінен бұл қылмыстар пайдакүнемдік ниетпен жасалады. Зерттеу объектісіне алынғандардың шамамен 65-66%-да аталмыш ниет қозғаушы болған. 12%-ы өзіне және жанұясының ең негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жасаса, 11,7%-ы өзі жақсы өмір сүру үшін, 6,7%-ы спирттік ішімдіктер алу үшін жасаған. Осылардың арасында тек қана жанұяның немесе өзінің таза материалдық қажеттілігін қанағаттандыру үшін емес, жеткілікті және барлықта өмір сүруге деген құлшыныспен қылмыс жасағандар да бар. Олар 20,3 %-ды құрайды. Сол сияқты олардың бұл әрекеттерге батыл бара алуының бір себебі – ол "жұрттың жасап жатқанын мен де жасап жатырмын" деген түсінік. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаушы тұлғаларды зерттеп, алынған нәтижелерді қылмыстылықтың алдын алуға пайдалану қоғамның табиғи жағдайын жақсартуға ғана емес, сонымен қоса, қоғамның моралдық-адамгершілік көзқарастарын түзеуге жәрдемдеседі [8].

Біздің пікірімізше, экологиялық тәрбие, экологиялық білім деген ұғымдарды бастауыш мектептен бастап жоғарғы оқу орындарына шейін биология, география пәндерін біріктіріп экологиялық біліммен, экологиялық тәрбие ұштасатын оқулық шығару қажет деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алауханов Е.О. Криминология (Қылмыстану): Оқулық. Алматы: Жеті жарғы, 2005. 232 б.
2. Кайыржанов Е.И. Криминология. Общая часть. –Алматы, 2000.-243с.
3. Личность преступника. - М.,1975.
4. Ерімбетова Л. Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы. - Алматы, 2002.
5. Миндагулов А.Х. Личность преступника. –Алматы, 2003.
6. Алауханов Е.О. Криминология. Учеб: Общая и Особенная части. - Алматы: Жеті жарғы, 2008. - 664 с.
7. Қуаналиева Г. А., Жақсыбекова Ф. С., Рахимова Г. Н. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасайтын қылмыскердің тұлғасы// Қазақстанның ғылымы мен өмірі №3 (38). 2016
8. Қазіргі заман кезеңіндегі рекреациялық табиғатты пайдалану саласындағы мемлекеттік басқару органдарының жүйесін дамыту мәселелері конституционное, административное и налоговое право//“Әділеттің” ғылыми еңбектері № 1 (23) 2008

ОСОБЕННОСТИ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аскарова Мадина Аскарровна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассмотрены особенности ответственности юридических лиц, как субъекта административных правонарушений.

Ключевые слова: административная ответственность, юридическое лицо, субъект, действие, наказуемость.

ЗАҢДЫ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ӘКІМШІЛІК ЖАУАПКЕРШІЛІГІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Аскарова Мадина Аскарровна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ –Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52.

Бұл мақалада заңды тұлғалардың әкімшілік құқық бұзушы субъектісі ретінде жауапкершілігінің ерекшелігі қарастырылды.

Түйінді сөздер: әкімшілік жауапкершілік, заңды тұлға субъекті, іс-әрекет, жаза.

FEATURES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF LEGAL ENTITIES ARE IN REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Askarova Madina Askarovna

Master`s Degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article the features of responsibility of legal entities are considered in this article, as a subject of administrative crimes.

Key words: administrative responsibility, legal entity, subject, action, punish ability.

Административная юстиция является, важнейшим институтом современного правового государства и действенным способом защиты прав и свобод, как граждан, так и юридических лиц.

Согласно ст. 25 КРК об АП за совершение административного правонарушения, выразившееся в виновном (умышленном или неосторожном) действии либо бездействии лица, в соответствии с административным кодексом предусмотрена административная ответственность. При этом, наряду с физическими лицами, достигших к моменту окончания или пресечения правонарушения административной ответственности подлежат и юридические лица.

Днем признания юридического лица в качестве субъекта административной ответственности в Республике Казахстан, следует считать дату вступления в юридическую силу Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30 января 2001 года, когда в связи с принятием названного Кодекса, Законом Республики Казахстан от 30 января 2001 года № 156-11 признан утратившим юридическую силу Кодекс Казахской

ССР об административных правонарушениях, принятый Верховным Советом Казахской ССР 22 марта 1984 года.

В действующем Кодексе РК об административных правонарушениях, законодатель кодифицировал административную ответственность юридических лиц, предусмотрев ее более чем за 200 административных правонарушений.

В контексте проблемы признания юридического лица в качестве субъекта административной ответственности, наиболее современны взгляды Б.А. Жетписбаева. Анализируя данную проблему, Б.А. Жетписбаев приходит к выводу о том, что в настоящее время, согласно действующему законодательству «юридические лица признаются субъектами административных правонарушений и это правильно. Как показывает опыт правоприменительной деятельности последних лет юридические лица в обязательном порядке должны признаваться субъектами административных правонарушений, а следовательно и субъектами административной ответственности, поскольку роль юридических лиц, как основных товаропроизводителей для Республики Казахстан велика во всех сферах жизнедеятельности государства: и в социальной, и в экономической, и в культурной и в политической жизни страны. Положение о признании юридических лиц в качестве субъекта административной ответственности регламентируется не только нормами административного права, но и нормами таких отраслей права как земельное, финансовое, налоговое, трудовое, экологическое право и др. В данном аспекте не должно возникать споров, так как признание юридического лица в качестве субъекта административной ответственности является важным для эпохи рыночных отношений, основанной на предпринимательстве и на частной форме собственности.

Проблема о необходимости привлечения юридического лица к административной ответственности является проблемой, не требующей дальнейших дискуссий. Тем более, что за последние десятилетия в Казахстане принят ряд законов, содержащих нормы прямого действия об административной ответственности юридических лиц.

Согласно статье 33 Гражданского кодекса Республики Казахстан, «юридическим лицом признается организация, которая имеет на праве собственности, хозяйственного ведения или оперативного управления обособленное имущество и отвечает этим имуществом по своим обязательствам, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права и обязанности, быть истцом и ответчиком в суде. Юридическое лицо должно иметь самостоятельный баланс или смету».

Помимо Гражданского кодекса Республики Казахстан, правовой статус юридических лиц регламентирован многочисленными законодательными актами, обуславливающими специфику каждого из них: «О государственном предприятии», «О производственных кооперативах», «О хозяйственных товариществах», «Об акционерных обществах», «О общественных объединениях», «О сельской потребительской кооперации», «О некоммерческих организациях», «О религиозных объединениях» и т.д. При применении мер административной ответственности следует учитывать положения указанных законов, так как они определяют специфику статуса отдельных видов юридических лиц.

Правоспособность и дееспособность юридических лиц возникает одновременно, в момент его государственной регистрации (п. 3 ст. 42 ГК РК), поэтому для юридических лиц различие данных категорий не имеет значения. Правоспособность юридического лица - это особое юридическое свойство, признанная законодателем общая способность юридического лица иметь конкретные субъективные права и нести конкретные субъективные обязанности. Она возникает с момента регистрации юридического лица и прекращается в момент его ликвидации. Ликвидация юридического лица считается завершенной, а юридическое лицо - прекратившим существование после внесения об этом записи в единый государственный реестр юридических лиц.

Правоспособность юридического лица в сфере деятельности, на занятие которой необходимо получение лицензии, возникает с момента получения такой лицензии и прекращается в момент ее изъятия, истечения срока действия или признания недействительной в установленном законодательными актами порядке. Таким образом, следует отметить, что условия дееспособности в административном праве одинаковы с условиями дееспособности в гражданском праве. Поэтому обязательным признаком юридического лица в административно-деликтных отношениях, так же как и обязательным признаком физического лица, является наличие гражданской правосубъектности. Из этого следует два вывода:

Во-первых, не любая организация, обладающая административной правосубъектностью, может быть субъектом административной ответственности. В частности, не являются таковыми общественные объединения, не зарегистрированные в качестве юридического лица (например, религиозные группы), международные организации, их филиалы и представительства, работающие на территории Республики Казахстан, а также филиалы и представительства казахстанских юридических лиц.

Во-вторых, административная ответственность юридических лиц распространяется не только на хозяйствующих субъектов, но и на субъектов публичного права, имеющих статус юридического лица. Речь идет о различных публично-правовых образованиях, главным предназначением которых является не участие в гражданском обороте и не осуществление предпринимательской деятельности, а решение задач общественного характера либо путем различных форм общественной самодеятельности, либо путем реализации властных полномочий публичного управления.

Можно выделить две группы таких субъектов:

- организации, которые упоминаются в качестве юридических лиц в Гражданском кодексе Республики Казахстан;
- организации, которые в качестве юридических лиц в Гражданском Кодексе Республики Казахстан не упоминаются и приобретают данный статус на основании иных нормативных правовых актов.

В соответствии со статьей 33 КоАП РК юридическое лицо подлежит административной ответственности за административные правонарушения в случаях, прямо предусмотренных Особенной частью КоАП РК. Юридическое лицо подлежит административной ответственности за административное правонарушение, если предусмотренное Особенной частью КоАП РК деяние было совершено санкционировано, одобрено органом или лицом, осуществляющим функции управления юридическим лицом. Если в нормах КоАП РК не указано, применяются ли к физическому или юридическому лицу, данные нормы в равной мере действуют в отношении того и другого лица, за исключением случаев, когда по смыслу данных норм они относятся и могут быть применены только к физическому лицу.

Если в нормах КоАП РК не указано, применяются ли они к юридическим лицам, являющимся субъектами малого или среднего предпринимательства, крупного предпринимательства, или иным организациям, данные нормы в равной мере действуют в отношении всех юридических лиц, за исключением случаев, когда по содержанию данных норм они относятся и могут быть применены только к юридическим лицам, являющимся субъектами малого или среднего предпринимательства, крупного предпринимательства.

В зависимости от осуществляемого вида деятельности, численности работников и среднегодовой стоимости активов за год государственное предприятие подлежит административной ответственности в порядке, предусмотренном для юридических лиц, являющихся субъектами малого или среднего либо крупного предпринимательства, за исключением случаев, когда административное взыскание в равной мере действует в отношении всех юридических лиц. Структурные подразделения юридического лица,

являющиеся самостоятельными налогоплательщиками и совершившие административные правонарушения в области налогообложения, несут административную ответственность как юридические лица. Как правильно отмечают авторы Комментария к Кодексу Республики Казахстан об административных правонарушениях, юридическое лицо привлекается к административной ответственности только за действия лиц, осуществляющих функции управления, на которых непосредственно возложена обязанность осуществлять организационно-управленческую и финансово-хозяйственную деятельность. Законодатель предусматривает ответственность юридического лица, не отождествляя противоправные действия последнего с действиями должностных лиц. Порядок привлечения к административной ответственности должностных лиц определен в статье 30 КоАП РК.

Деяния лиц осуществляющих функции управления, могут выражаться в форме:

- непосредственного совершения деяний;
- санкционирования и одобрения.

Если лицо, наделенное функциями управления юридическим лицом, совершает противоправные деяния, то меры административного взыскания должны применяться к физическому лицу в равной мере. Если по смыслу и характеру совершенного деяния наказание может быть применено только к физическому лицу, то юридическое лицо к административной ответственности не привлекается. Так, за уклонение свидетеля от дачи объяснений, к административной ответственности может быть привлечено только физическое лицо. За выпуск в эксплуатацию транспортных средств, имеющих технические неисправности и иные нарушения правил, к административной ответственности могут быть привлечены как физическое лицо (заведующий гаражом, механик), так и юридическое лицо.

За совершение административных правонарушений к физическим лицам, согласно статье 41 КоАП РК могут применяться девять видов административных взысканий:

- 1) предупреждение;
- 2) административный штраф;
- 3) конфискация предмета, явившегося орудием либо предметом совершения административного правонарушения, а равно имущества, полученного вследствие совершения административного правонарушения;
- 4) лишение специального права;
- 5) лишение разрешения либо приостановление его действия, а также исключение из реестра;
- 6) приостановление или запрещение деятельности;
- 7) принудительный снос незаконно возводимого или возведенного строения;
- 8) административный арест;
- 9) административное выдворение за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства.

Из девяти видов административных взысканий, установленных статьей 41 КоАП РК для физических лиц, к юридическим лицам за совершение административного правонарушения могут применяться только 7:

- 1) предупреждение;
- 2) административный штраф;
- 3) конфискация предмета, явившегося орудием либо предметом совершения административного правонарушения, а равно имущества, полученного вследствие совершения административного правонарушения;
- 4) лишение специального права;
- 5) лишение разрешения либо приостановление его действия, а также исключение из реестра;
- 6) принудительный снос незаконно возводимого или возведенного строения;

7) также приостановление или запрещение деятельности или отдельных видов деятельности юридического лица.

Такие виды административных взысканий как: административный арест и административное выдворение за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства к юридическим лицам не применяются.

Список использованной литературы:

1. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 г. № 235-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.02.2017 г.);

2. Панкова О. В. Настольная книга судьи по делам об административных правонарушениях: научно практическое пособие /Под ред. Н. Г. Салищевой. - М.: Проспект, 200 - 304с.

3. Административная ответственность в СССР. Научно-аналитический обзор. - М., 1983. - 321с.

4. Жетписбаев Б.А. О проблеме административной ответственности юридических лиц //Наука и жизнь Казахстана. - № 2. - 2009. - С. 48-56.

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Аскарова Мадина Аскарровна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассмотрены административная ответственность несовершеннолетних, их родителей и актуальные проблемы по воздействию на правонарушителей.

Ключевые слова: административная ответственность, несовершеннолетний, профилактика, виновность, наказуемость.

КӘМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ӘКІМШІЛІК ЖАУАПКЕРШІЛІГІ

Аскарова Мадина Аскарровна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ–Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада кәмелеттік жасқа толмағандар мен олардың ата-аналарының әкімшілік жауапкершілігі мен құқық бұзушыға ықпал ету актуалдық проблемалары қарастырылды.

Түйінді сөздер: әкімшілік жауапкершілік, кәмелетке толмаған, алдын-алу шаралар, күнә, жаза.

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF MINOR

Askarova Madina Askarovna

Master`s Degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article considered administrative responsibility of minor, their parents and issues of the day on affecting offenders.

Keywords: administrative responsibility, minor, prophylaxis, guilt, punish ability.

В Казахстане наиболее остро стоят те же проблемы, наличие которых негативно влияет на перспективы Казахстана и ее будущее. Каким будет будущее казахстанцев зависит прежде всего от сегодняшнего дня, от того, как мы сможем повлиять на молодежь, какой она вырастет, какими будут ее жизненные интересы.

Несовершеннолетние - один из самых, сложных периодов развития личности. Несмотря на относительную кратковременность, этот период практически определяет дальнейшую судьбу каждого человека, так как именно в подростковом возрасте преимущественно происходит завершение формирования характера и становление личности при активном влиянии социальной среды, ближайшего окружения и общества в целом.

В Конституции Республики Казахстан закрепляется «материнство и детство, семья находятся под защитой государства» (часть 1 статьи 27 Конституции РК), «забота о детях, их воспитание - равное право и обязанность родителей» (часть 2 статьи 27 Конституции РК от 30августа 1995 года.

Однако основной причиной детской беспризорности и правонарушений является нежелание многих родителей заниматься воспитанием детей, их пьянство и аморальный образ жизни. Социальный кризис наиболее драматично сказывается на судьбах детей из так называемых неблагополучных семей, спектр причин которых весьма широк: нарушение структуры и функций семьи; рост числа разводов и количества неполных семей; асоциальный образ жизни ряда семей; падение жизненного уровня и ухудшение условий содержания детей; нарастание психоэмоциональных перегрузок у взрослого населения, непосредственно отражающихся на детей.

Любые запрещенные законом поступки людей являются правонарушениями, противоправными действиями. Их множество. Классифицируются они, как правило, согласно видам ответственности, установленным законодательством: уголовные, гражданские, административные, финансовые, земельные и т.д. степень их общественной опасности различна. Например, преступление, являясь уголовным деянием, - наиболее опасный и тяжкий вид правонарушения. Поэтому оно обычно выделяется из всей указанной системы, вследствие чего сам термин «правонарушения» употребляется в двух смыслах: преступление и другие противоправные действия.

Оценивая преступление, мы говорим о преступном поведении. Определяя цену другим правонарушениям, мы ведем речь о непреступных формах противоправного (антиобщественного) поведения. В данном случае обозначим все непреступные деяния - деликтами. Криминальное поведение начинается с возникновения отдельных негативных свойств, проявляющихся в менее опасных поступках, и, развиваясь, становится закономерным следствием такого поведения. Криминологи, в целях проведения необходимых исследований сами «выбирают» из практики такие поступки. Этот вопрос не регулируется правом. Однако, как указывают некоторые авторы, борьба с различными антиобщественными проявлениями предполагает соответствующую юридическую квалификацию.

Следовательно, деликты определяются законодательством.

Административным деликтом (проступком) является деяние, посягающее на государственный или общественный порядок, на различные формы собственности, права и свободы граждан, на установленный порядок управления. Это противоправное, виновное (умышленное или неосторожное) действие или бездействие, за которое законодательством предусмотрена административная ответственность. Таким образом, основанием административной ответственности является административное правонарушение, а иногда вообще неправомерное деяние. Она состоит в применении к субъекту административного наказания.

Понятие административного деликта включает в себя определенное качество, совокупность ряда существенных для него свойств, признаков, таких, как противоправность, виновность и наказуемость. Это сознательный (умышленный или неосторожный) поступок (действие или бездействие), его совершают физические вменяемые лица, достигшие определенного возраста.

В статье 65 КРК об АП определено, что несовершеннолетние, достигшие к моменту совершения административного правонарушения шестнадцати лет, несут ответственность в соответствии с КРК об АП (ч.1 ст. 28) Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 г. № 235-V. Для несовершеннолетних имеются основания освобождения их от административной ответственности. Статья 68 КРК об АП позволяет суду, органу (должностным лицам), уполномоченным рассматривать дела об административных правонарушениях, с учетом обстоятельств дела и личности несовершеннолетнего, совершившего административное правонарушение, освободить его от административной ответственности с применением меры воздействия, предусмотренной законодательством о защите прав несовершеннолетних.

Виды административного наказания, применяемые к несовершеннолетним.

Административные наказания являются карательными «штрафными» санкциями. При этом, в соответствии со ст. 66 КРК об АП, размер административного штрафа, налагаемого на несовершеннолетнего не может превышать десять месячных расчетных показателей, независимо от размера штрафа, предусмотренного статьей Особенной части административного кодекса. При отсутствии у несовершеннолетнего имущества, достаточного для уплаты штрафа, штраф налагается на родителей или лиц, их заменяющих. Лишение специального права может налагаться на несовершеннолетних на срок не более одного года.

Другие виды административных взысканий (за исключением административного ареста), а также меры административно-правового воздействия, указанные в статьях 41 и 52 административного Кодекса, применяются к несовершеннолетним на общих основаниях.

Наказание предупреждает новые нарушения со стороны виновного (частная превенция) и правонарушения других лиц (общая превенция).

В КРК об АП закреплены следующие виды наказаний: предупреждение; административный штраф; конфискация предмета, явившегося орудием либо предметом совершения административного правонарушения, а равно имущества, полученного вследствие совершения административного правонарушения; лишение специального права; лишение разрешения либо приостановление его действия, а также исключение из реестра; приостановление или запрещение деятельности; принудительный снос незаконно возводимого или возведенного строения; административный арест; административное выдворение за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства.

Предупреждение, административный штраф, административный арест могут применяться только в качестве основных административных взысканий.

Лишение специального права, лишение разрешения либо приостановление его действия, а также исключение из реестра, приостановление или запрещение деятельности или отдельных ее видов, а также административное выдворение за пределы Республики Казахстан иностранцев или лиц без гражданства могут применяться в качестве как основных, так и дополнительных административных взысканий.

Конфискация, принудительный снос незаконно возводимого или возведенного строения могут применяться только в качестве дополнительного административного взыскания.

Административная ответственность несовершеннолетних (как и подобная ответственность родителей) определяется как форма реагирования государства на административные правонарушения, выраженная в применении к этим субъектам административного принуждения в виде конкретных административных наказаний, предусмотренных санкциями нарушенных норм, и одновременно как их специфическая обязанность нести неблагоприятные последствия, связанные с применением указанных мер. Проблема административной ответственности несовершеннолетних в последнее время приобрела острый характер не только по причине реформирования в нашей стране действующего законодательства по вопросам ювенальной политики, но и по причинам увеличения правонарушений, совершенных подростками. Если по итогам 2015 года на территории Актюбинской области несовершеннолетними совершено 3003 административных правонарушений, то по итогам 2016 года их число составило 3535.

Вопросы административной ответственности несовершеннолетних и родителей должны рассматриваться комплексно, поскольку возникает необходимость определения рамок ответственности каждого из указанных субъектов за нарушения правопорядка несовершеннолетними.

Административная ответственность родителей предусмотрена законодательством в связи с совершением подростками таких нарушений правопорядка, за которые сами

несовершеннолетние не несут юридической ответственности, но подвергаются иным мерам правового принуждения.

Поэтому указанные правонарушения подростков являются одновременно и частью основания для применения административной ответственности к родителям, и самостоятельным основанием для применения принудительных средств к ним самим.

Анализ административно-правовых норм, касающихся ответственности несовершеннолетних, свидетельствует о необходимости совершенствования действующего административного законодательства по следующим направлениям:

- выделение норм, касающихся административной ответственности несовершеннолетних, в отдельную главу, в которую необходимо включить понятие административной ответственности несовершеннолетних, виды административных наказаний и порядок их применения к несовершеннолетним;

- определить специфические меры наказания для подростков, в частности арест на несколько часов при условии его отбывания в помещении органа внутренних дел, а также домашний арест на один-два дня;

- обстоятельства, смягчающие и отягчающие административную ответственность несовершеннолетних;

- дополнение ст. 28 КРК об АП «Возраст, по достижении которого наступает ответственность» оговоркой относительно оценки психического состояния несовершеннолетнего, совершившего административно-правовой проступок, указанием о том, что лицо, достигшее возраста, предусмотренного данной статьей, но из-за отставания в психическом развитии, не связанного с психическим расстройством, во время совершения административного правонарушения не могло в полной мере осознавать фактический характер и общественную опасность своих действий (бездействия) либо руководить ими, не подлежит административной ответственности; разработка мер воздействия принудительно-воспитательного характера для несовершеннолетних и включение их в КоАП РК, т.к. меры, применяемые к несовершеннолетним, должны преследовать, прежде всего, цель исправления и предупреждения совершения новых административных правонарушений и преступлений.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г.
2. Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» от 26 декабря 2011 г. № 518-IV.
3. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 г. № 235-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.02.2017 г.).
4. Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» от 9 июля 2004 г. за № 591-11.
5. Закон Республики Казахстан «О правах ребенка» от 8 августа 2002 г. за № 345-2.
6. Концепция государственной молодежной политики Республики Казахстан от 28 августа 1999 г. № 73.

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ
ПРАКТИКИ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СФЕРЕ СЕМЕЙНО-
БЫТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Аскарова Мадина Аскарровна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би 52

В данной статье рассмотрены актуальные проблемы правоприменительной практики административных правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

Ключевые слова: административная ответственность, семейно-бытовые отношения, виновность, наказуемость.

**ОТБАСЫ ҚАТЫНАСТАР АЯСЫНДА ЖАСАЛҒАН ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ
БҰЗУШЫЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Аскарова Мадина Аскарровна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ –Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш, 52

Бұл мақалада отбасы қатынастар аясында жасалған әкімшілік құқық бұзушылық тәжірибесінің өзекті мәселелері қарастырылды.

Түйінді сөздер: әкімшілік жауапкершілік, отбасылық қатынастар, күнә, жаза.

**ACTUAL PROBLEMS OF THE LAW-ENFORCEMENT
PRACTICE OF ADMINISTRATIVE OFFENSES IN THE SPHERE OF FAMILY-HOUSE
RELATIONS**

Askarova Madina Askarovna

Master`s Degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh - Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, topical problems of law enforcement practice of administrative violations in the sphere of family and household relations are considered.

Keywords: administrative responsibility, family-household relations, guilt, punish ability.

Административная ответственность – вид юридической ответственности, которая выражается в применении уполномоченным органом или должностным лицом административного взыскания к лицу, совершившему правонарушение.

В соответствии с действующим административным законодательством Республики Казахстан признается противоправное, виновное (умышленное или неосторожное) действие либо бездействие физического (юридического) лица, за которое административным Кодексом предусмотрена административная ответственность.

Административная ответственность за правонарушения, предусмотренные статьями Особой части административного Кодекса, наступает, если по своему характеру эти правонарушения не влекут за собой в соответствии с законодательством уголовной ответственности.

В свете последних событий, обществом активно обсуждаются проблемы бытового насилия и вопросы привлечения семейных дебоширов к ответственности.

Согласно ст. 73 КРК об АП под семейно-бытовыми отношениями понимаются отношения между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, лицами, имеющими общего ребенка (детей).

Домашнее насилие (семейное, бытовое насилие) – это повторяющееся насилие одного партнера или родственника по отношению к другому, в первую очередь внутри семьи. Бытовое насилие может выражаться в форме физического, психологического, сексуального и экономического насилия.

Следует отметить, что домашнее насилие часто сопровождается насилием над детьми и жестоким обращением с животными.

Физическое насилие – прямое или косвенное воздействие на жертву с целью причинения физического вреда, путем нанесения увечий, тяжких телесных повреждений, побоев, пинки, шлепки, толчки, пощечины, бросание объектов и т.п. так же к физическому насилию причисляются уклонение от оказания первой медицинской помощи, лишение сна, возможности отправления жизненно-важных функций (например отказ в душе и туалете), привлечение к использованию алкоголя и наркотиков против желания жертвы. Нанесение физического вреда другим членам семьи и животным с целью психологического воздействия на жертву определяется как косвенная форма физического насилия.

Сексуальное насилие, в том числе над детьми.

Эмоциональное (психологическое) насилие – унижение, оскорбление контроль поведения, изоляция, ограничение круга общения жертвы, шантаж, угрозы применения насилия.

Экономическое насилие - контроль над финансовыми и прочими ресурсами семьи, выделение жертве денег на «содержание», вымогательство, принуждение к вымогательству. Сюда также относятся запрет на получение образования и/или трудоустройство, и намеренная растрата финансовых средств семьи с целью создания напряженной обстановки.

Домашнее насилие – повторяющийся с увеличением цикл действий, включающий в себя 4 стадии:

1. Нарастание напряжения в семье. Возрастает недовольство в отношениях и нарушается общение между членами семьи. На этой стадии жертва старается утихомирить агрессора;

2. Насильственный инцидент. Происходит вспышка жестокости, эмоционального или физического характера. Сопровождается яростью, спорами, обвинениями, угрозами, запугиванием.

3. Примирение. Обидчик приносит извинения, объясняет причину жестокости, перекладывает вину на жертву, иногда отрицает произошедшее или убеждает жертву в преувеличении событий («раздувании из мухи слона»).

4. Спокойный период в отношениях («медовый месяц»). Насильственный инцидент забыт, обидчик прощён. Фаза называется «медовый месяц» потому, что качество отношений между партнёрами на этой стадии возвращается к первоначальному.

После «медового месяца» отношения возвращаются на первую стадию, и цикл повторяется. С течением времени каждая фаза становится короче, вспышки жестокости учащаются и причиняют больший ущерб. Жертва не в состоянии урегулировать ситуацию самостоятельно.

В Казахстане профилактике домашнего насилия способствует вступивший в силу с 2009 года Закон «О профилактике бытового насилия». Данный Закон предусматривает вынесение защитного предписания, которым правонарушителю вводится запрет на совершение определенных действий.

В соответствии с указанным Законом, «защитное предписание» - это мера административного воздействия, используемая в отношении лиц, допустивших правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений. Выписывается защитное предписание участковым инспектором полиции, либо участковым инспектором по делам несовершеннолетних в отношении нарушителя сроком на 30 суток и накладывает на него определенные ограничения. Защитным предписанием запрещается совершать бытовое насилие, вопреки воле потерпевшего разыскивать, преследовать, посещать, вести устные, телефонные переговоры и вступать с ним в контакты иными способами, включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи.

Лицо, в отношении которого вынесено защитное предписание, органами внутренних дел ставится на профилактический учет и за ним осуществляется профилактический контроль. Периодичность проверки лица, составляет не менее одного раза в семь календарных дней.

Защитное предписание выносится в отношении вменяемого лица, достигшего на момент его вынесения шестнадцатилетнего возраста.

Потерпевшему должна быть предоставлена копия защитного предписания под расписку в день его вынесения с разъяснением его прав, а также правовых последствий в случае нарушения защитного предписания лицом, в отношении которого оно вынесено.

Нарушение защитного предписания, вынесенного органом внутренних дел, в соответствии с Кодексом Республики Казахстан об административных правонарушениях влечет предупреждение либо административный арест на срок до пяти суток.

Кроме того, в соответствии со ст. 22 указанного закона, по ходатайству органов внутренних дел в целях обеспечения безопасности потерпевшего судом могут быть установлены особые требования к поведению лица, совершившего бытовое насилие. Указанная мера административно-правового воздействия применяется как наряду с наложением административного взыскания, так и вместо него при освобождении лица, совершившего административное правонарушение, от административной ответственности.

Установлением особых требований может быть запрещено:

- 1) вопреки воле потерпевшего разыскивать, преследовать, посещать, вести устные, телефонные переговоры и вступать с ним в контакты иными способами, включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи;
- 2) приобретать, хранить, носить и использовать огнестрельное и другие виды оружия.

В исключительных случаях для охраны и защиты потерпевшего и членов его семьи суд вправе применить также меру административно-правового воздействия в виде запрета лицу, совершившему бытовое насилие, проживать в индивидуальном жилом доме, квартире или ином жилище с потерпевшим в случае наличия у этого лица другого жилища.

Лицо, в отношении которого установлены особые требования, органами внутренних дел ставится на профилактический учет и на него могут быть возложены обязанности являться в органы внутренних дел от одного до четырех раз в месяц для профилактической беседы.

В соответствии с административным законодательством, за совершение противоправных действий в сфере семейно-бытовых отношений, в виде нецензурной брани, оскорбительного приставания, унижения, повреждения предметов домашнего обихода и другие действия, выражающие неуважение к лицам, состоящим с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях, нарушающие их спокойствие, если эти действия не содержат признаков уголовно наказуемого деяния, предусмотрено предупреждение, либо административный арест на срок до трех суток.

За действия, совершенные повторно в течение года после наложения административного взыскания, предусмотрен административный арест на срок до десяти суток.

По итогам 2016 года по Актыбинской области за совершение правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений к административной ответственности привлечено 1389 правонарушителя против 1971 в 2015 году.

Следует отметить, что за 12 месяцев 2015 года по Актыбинской области в сфере быта совершено 25 преступлений, а в 2016 году – 40. Рост составил 37,5%.

На увеличение статистики, повлияли ряд проблем в правоприменительной практике.

После переноса статей о причинении легкого вреда здоровью и нанесение побоев, на практике возникли проблемы пресечения бытового насилия. В связи с отсутствием арестных домов, пока арест не введен. Поэтому суды назначают уголовные штрафы. В соответствии с санкциями указанных статей штрафы составляют от 100 до 200 месячных расчетных показателей, что на сегодняшний день составляет от 226 900 тенге до 453 800 тенге. В результате наказанным оказывается не только виновный, но и вся его семья. За весь 2016 год по Актыбинской области осуждено 73 лица, что в 25,8 раз меньше чем в 2014 году. Данное обстоятельство указывает на отсутствие профилактики, что приводит к совершению более тяжких преступлений.

В настоящее время физическое лицо в случае получения телесных повреждений в ходе семейно-бытовой ссоры имеет право непосредственного обращения с частной жалобой в суд в порядке частного обвинения в соответствие со ст. ст. 32, 407, 408 уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан. Однако, это не обеспечивает привлечение виновного к ответственности. Так как ст. ст. 108, 109 УК РК относятся к делам частного обвинения. В этой связи, бремя доказывания факта рукоприкладства в суде ложится на самого потерпевшего, что в свою очередь, затрудняет привлечение виновного к ответственности. Данное обстоятельство подтверждается статистическими сведениями. Так, в 2016 году в суды поступило 1692 жалобы по ст. 108 УК РК (умышленное причинение легкого вреда здоровью) и 509 по ст.109 УК РК (побои), по которым вынесено 66 и 7 постановлений о принятии жалобы к своему производству соответственно.

Следует отметить, что на сегодняшний день время административного задержания длится не более 3 часов.

Раньше, семейного дебошира подвергали административному аресту на срок до 48 часов, далее направляли материалы на рассмотрение в специализированный административный суд для привлечения к административной ответственности и это оказывало на правонарушителя профилактическое воздействие. Сейчас, задержанный всего лишь на 3 часа дебошир, не успокаивается, возвращается домой по истечении указанного времени, вновь устраивает дебош, либо совершает более тяжкое преступление.

Список использованной литературы:

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года №226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.12.2016 г.).
2. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.12.2011 г.).
3. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года №235-V ЗРК.
4. Закон Республики Казахстан от 4.12.2009 г. №214-IV «О профилактике бытового насилия» с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.11.2015 г.
5. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Административное право. Учебное пособие. Х., ООО «Одисей», 1999 год.
6. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право: Учебник – М. Зерцало, Теис, 1996 г.
7. Таранов А.А. Административное право РК. 1996 г.

8. Таранов А.А. Комментарий к КоАП РК. 2002 г.
9. Жетписбаев Б.А. Административная ответственность в РК. 2000 г.
10. Пазухина С.В., Фуртаева Е.И. Домашнее насилие как проблема современного общества. 2010 г.
11. Статистические сведения УКПСиСУ ГП РК – service.pravstat.kz.

ОСНОВАНИЯ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ И ЕГО МЕСТО В СИСТЕМЕ ГУМАНИЗАЦИИ

Әшімхан Дастан Оралгазыұлы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной научной статье рассматривается понятие условно-досрочного освобождения, основания и его место в системе гуманизации уголовно-правового наказания.

Ключевые слова: условно-досрочное освобождение, гуманизация, суд, наказание.

МЕРЗІМНЕН БҰРЫН ШАРТТЫ ТҮРДЕ БОСАТУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ГУМАНИЗАЦИЯ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОРНЫ

Әшімхан Дастан Оралгазыұлы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл ғылыми мақалада шартты алдын-ала босатудың түсінігі, негізі мен қылмыстық құқықтық жазалудың гуманизациялану жүйесіндегі орнын қарастырған.

Түйінді сөздер: шартты алдын-ала босату, гуманизация, сот, жазалау.

PAROLE ITS REASON AND ITS PLACE IN THE SYSTEM OF THE HUMANIZATION OF THE CRIMINAL PUNISHMENT

Ashimhan Dastan Oralgazuly

Master`s Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The definition parole, its reason and its place in the system of the humanization of the criminal punishment is considered in this article.

Key words: parole, humanization, court, punishment.

Согласно Указу Президента Республики Казахстан «О Концепции правовой политики Республики Казахстан» на период с 2010 до 2020 года уголовная политика государства должна быть направлена на совершенствование институтов освобождения от уголовной ответственности, отбывания наказания, условно-досрочного освобождения от отбывания наказания.

Институт условно-досрочного освобождения представляет собой одну из форм прекращения отбывания наказания и является акцией правосудия и государственного поощрения, мерой положительной общественно-политической, нравственно-этической и юридической оценки, позитивных изменений в поведении осужденного, происшедших в нем в период отбывания наказания.

Сущность условно-досрочного освобождения от отбывания наказания в соответствии со ст. 72 УК РК состоит в освобождении лица условно-досрочно, если будет признано, что для своего исправления оно не нуждается в полном отбывании назначенного судом наказания. Освобождённому ставится условие не совершать вновь преступление или правонарушение, могущее повлечь отмену УДО. Поэтому рассматриваемый вид

освобождения называется условным. При этом неотбытая часть наказания фактически выступает в качестве испытательного срока, в течение которого лицо, освобожденное условно-досрочно, не должно допускать нарушение закона.

Такая формулировка, хотя и выражает материальное содержание этого института, все же не охватывает полностью некоторых важных сторон понятия УДО, не дает четкого представления о его правовой природе.

Остановимся подробнее на определении юридической природы УДО как карательного института и как поощрительной меры.

Одним из тех, кто относит УДО к карательному институту, является М.А. Ефимов. «Условно-досрочное освобождение - пишет Ефимов, – в какой бы форме оно не применено, должно рассматриваться в качестве «заключительной стадии в отношении лишения свободы» поскольку и после освобождения из мест заключения, хотя и в смягченной форме, карательное воздействие продолжается». [1]

Эта точка зрения, определяющая УДО как заключительную стадию отбывания наказания, совпадает с определением условно-досрочного освобождения, данным еще в 1921 году французским юристом Видалем, который считал, что условно-досрочное освобождение «не кладет конца наказанию и является не чем иным, как особым видом отбывания наказания на свободе с определенными ограничениями и условиями; наказание продолжает течь до срока, установленного при осуждении и освобождение становится окончательным, если условное освобождение не было отменено до конца срока приговора». [2]

Необходимость определения понятия «условно-досрочного освобождения» диктуется отсутствием единства во взглядах на его правовую природу, а также некоторыми пробелами и недостатками в правовом регулировании и применении этого института. Нужно иметь в виду, что немаловажное значение имеет то исправительное влияние, которое должно оказывать на осужденных четкое представление об УДО.

Наблюдавшиеся в прошлом перегибы в применении УДО и недостатки, допускаемые в настоящее время, в известной мере можно объяснить отсутствием единого подхода к пониманию сущности и правовых предпосылок применения данного института.

Еще в советской юридической литературе высказывались различные точки зрения относительно правовой природы УДО. Так, сложились две концепции в понимании и определении сущности данного института. Одни ученые определяют его как карательный институт, а другие как поощрительную меру.

Институт условно-досрочного освобождения позволяет суду прекратить дальнейшее отбывание наказания, если поведение осужденного в период уже отбытого срока свидетельствует об успешном развитии процесса исправления так, что необходимости в полном отбывании наказания нет. При этом: условно досрочное освобождение может применяться в любом случае, когда наказание связано с лишением или ограничением свободы; снят запрет применения такого освобождения к отдельным категориям осужденных; не требуется доказанности полного исправления.

Институт условно-досрочного освобождения, конечно, стимулирует позитивное поведение в период отбытия наказания. Чтобы закрепить эту тенденцию после освобождения ведь исправление ещё не завершено, суд вправе возложить на освобожденного исполнение определённых обязанностей, таких же, как при условном осуждении. Предусмотрен и контроль специализированного органа за поведением освобожденного.

Злостное уклонение от возложенных обязанностей, нарушение общественного порядка, повлекшее административную ответственность и взыскание, является основанием для отмены освобождения и возобновления исполнения оставшейся части наказания.

Эта форма представляет собой освобождение от продолжения отбытия наказания лица, которое доказало свое исправление примерным поведением и честным отношением к труду в процессе отбывания наказания. В таких случаях продолжение отбывания наказания

теряет свой смысл, так как лицо уже не представляет общественной опасности и, если освободить его от наказания и предоставить возможность жить в качестве полноправного гражданина, то общество получит больше пользы.

Замена не отбытой части наказания более мягким видом допускается в тех случаях, когда лицо, хотя полностью и не исправилось, но твердо встало на путь исправления. «Замена наказания более мягким является важным стимулом для скорейшего исправления осужденного». [3]

Основанием для условно-досрочного освобождения и замены наказания более мягким является исправление осужденного, которое он доказал примерным поведением и честным отношением к труду.

Вывод об исправлении осужденного с учетом его личности, характера совершенного преступления и степени участия в нем осужденного должен быть основан на совокупности данных о соблюдении им режима в исправительно-трудовом учреждении, выполняемой работе и отношении к ней, повышении своей производственной квалификации, участии в общественной жизни и т. п. «Условно-досрочное освобождение и замена не отбытой части наказания более мягким наказанием могут применяться только судом по представлению администрации мест лишения свободы или соответствующих органов министерства внутренних дел, если речь идет о таких видах наказания, как ссылка, высылка или исправительные работы без лишения свободы». [3]

Основанием условно-досрочного освобождения является убежденность суда в том, что осужденный для своего исправления не нуждается в полном отбывании назначенного судом наказания. Под исправлением осужденных понимается процесс формирования у них уважительного отношения к человеку, обществу, труду, нормам, правилам и традициям человеческого общежития и стимулирование право послушного поведения. Показатели исправления зависят от вида отбываемого наказания и личности осужденного. К критериям исправления могут быть отнесены: соблюдение всех требований режима, примерное поведение осужденного, добросовестное отношение к труду и учебе. [4]

В связи с внесенными изменениями в УК рассматриваемый вид освобождения от наказания следует отнести к обязательным. Суд, установив, что лицо отбыло необходимую часть наказания и для своего исправления не нуждается в дальнейшем его отбывании, выносит решение о его условно-досрочном освобождении от наказания.

В случае отказа суда в условно-досрочном освобождении от отбывания наказания при отсутствии одного из двух оснований повторное внесение в суд представления может иметь место не ранее чем по истечении 6 месяцев со дня вынесения определения суда об отказе и не ранее чем по истечении 3 лет со дня принятия судом решения об отказе для отбывающих пожизненное лишение свободы.

Кроме истечения определенных законом сроков после отбытия наказания, требуется, чтобы лицо в течение этих сроков не совершило нового преступления. Совершение же нового преступления прерывает течение срока погашения судимости. Сроки, погашающие первую судимость, начинают течь вновь с момента отбытия лицом наказания за новое преступление. С этого момента параллельно исчисляются и сроки погашения судимости по второму преступлению. Для погашения судимости установленные законом сроки должны истечь полностью. Но закон дает всем отбывшим наказание стимул для более раннего освобождения от судимости. Суду предоставляется право в некоторых случаях снять с лица судимость досрочно, если виновный после отбытия им наказания своим поведением и трудом доказал свое исправление.

В заключении, хотелось бы отметить, что условно-досрочное освобождение - один из видов освобождения от наказания. Суть его заключается в освобождении осужденного от дальнейшего реального отбывания наказания с условием обязательного соблюдения ряда предписаний, перечисленных в законе и установленных судом. Условно-досрочное

освобождение от отбывания наказания должно применяться к лицам, твердо вставшим на путь исправления. Только в подобном случае можно считать, что этим лицам для их окончательного исправления нет необходимости полностью отбывать назначенное судом наказание.

Список использованной литературы:

1. Ефимов М.А. Некоторые вопросы условно-досрочного и досрочного освобождения // Правоведение, №1, 1999. – С . 88-97.
2. Vidal C. Course de droit crimenel et de science penitentiare. Paris, 1921. - P. 667.
3. Токубаев З.С. Правовое положение осужденных к лишению свободы по законодательству Республики Казахстан: автореф. дис д-ра юрид. наук. - Алматы, 2009г. – 48 с.
4. Материалы к изучению курса «Уголовное право» (Особенная часть): Сб. пост. Пленума Верховного Суда РК // Сост. Г.Б. Саматова. Алматы, 2012 г. – 256 с.

**ХАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ЖӘНЕ ИМАНДЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ
ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУҒА ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР**

Байжиен Сабыржан Сандибекұлы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52

Бұл мақалада автор халық денсаулығына және имандылыққа қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтардың алдын алуға қатысты мәселелерді зерттеп қолданыстағы қылмыстық заңнаманы жетілдіру жолдарын ұсынады.

Түйінді сөздер: Қазақстан Республикасы, халық денсаулығына және имандылыққа қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар.

**ПРОБЛЕМЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ ПРОТИВ
ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ И НРАВСТВЕННОСТИ**

Байжиен Сабыржан Сандибекұлы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует проблемы предупреждения уголовных правонарушений против здоровья населения и нравственности и предлагает пути совершенствования действующего уголовного законодательства.

Ключевые слова: Республика Казахстан, уголовные правонарушения против здоровья населения и нравственности уголовные правонарушения.

**PROBLEMS OF PREVENTING CRIMINAL OFFENSES AGAINST PUBLIC HEALTH
AND MORALITY**

Bayzhien Sabyrzhan Sandibekuly

Master's degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, the author explores the problems of preventing criminal offenses against public health and morality and suggests ways to improve the current criminal legislation.

Key words: Republic of Kazakhstan, criminal offenses against public health and morals criminal offenses.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 11-тарауын Халық денсаулығына және имандылыққа қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жаза қарастырылған. ҚР ҚК 308-бабы Жезөкшелікпен айналысуға тарту бойынша жеті жылға дейін бас бостандығынан айыру, ал, 309-бабына сәйкес Жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру немесе оларды ұстау және жеңгетайлық үшін он жыл бас бостандығынан айыру жазасы бекітілген, соған қарамастан бұл қылмыстың саны азаймауына қарағанда, бұл қылмыстық құқықбұзушылықтардың алдын алу үшін түрлі жаңа тәсілдер табу

қажет, оның үстіне қылмыстық құқықбұзушылықтардың бұл түрінің көбі латентік болып отыр [1].

Қылмыстың негізгі тікелей объектісі-қоғамдық адамгершілік, ал қосымша тікелей объектісі – адамның денсаулығы, ар-намысы және өміріне қол сұғылмайтындығы немесе меншігі болып табылады. Жезөкшелік дегеніміз – бұл әр түрлі адамдармен ақылы түрде әлденеше рет жыныстық қатынаста болу. Жезөкшеліктің мынандай негізгі белгілері бар: жыныстық қатынаста болу. Жыныстық қатынас әйел мен еркектің, әйел мен әйелдің, еркек пен еркектің (гомосексуальдық) болуы мүмкін. Әр түрлі адамдармен жыныстық қатынаста болу. Яғни бей-берекет нәпсіқұмарлық қатынас жасау. Жыныстық қатынасты белгілі бір ақы алу үшін жасау. Ақы төлеу ақшалай немесе басқа нысанда заттай, киім-кешек, косметикалық парфюмериялық, асыл тастар, інжу-маржандар беру немесе басқадай қызмет көрсетулер арқылы жүзеге асырылады. Жыныстық қатынас жасағанға дейін ақы төлеу жөнінде алдын ала келісімнің орын алуы; Белгілі бір ақы алу үшін үнемі жыныстық қатынасқа түсу. Осыған орай ақы алып, бір рет жыныстық қатынаста болу жезөкшелікпен айналысу деп саналмайды. Жезөкшелік моральға жат құбылыс, онымен айналысатындардың бәрінің іс-әрекеті қылмыс қатарына жатпайды. Қылмыстық заңда-Қылмыстық Кодекстің 308-бабының диспозициясында жезөкшелікпен айналысуға тартқаны үшін ғана жауаптылық көрсетілген. Осы қылмыстың объективтік жағының белгілері заңда: күш қолдану немесе күш қолданбақшы болып қорқыту, тәуелді жағдайын пайдалану, бопсалау, мүлкін жою немесе бүлдіру арқылы не алдау жолымен жезөкшелікпен айналысуға тарту деп көрсетілген. Яғни заң жезөкшелікке тартудың 5 түрлі тәсілін көрсетіп отыр. Енді осыларға тоқталайық. Күш қолдану-жәбірленушінің өміріне, денсаулығына қауіпті де, қауіпсіз де түрде жеңіл, орта дене жарақатын келтіре отырып, оның өз еркіне қарамастан жезөкшелікпен айналысуға көндіру. Мұндайда жәбірленушіге ауыр дене жарақаты келтірілсе, онда кінәлының әрекеті қосымша Қылмыстық Кодекстің 103-бабымен саралануға жатады. Күш қолданбақшы болып қорқыту-жәбірленушінің кез келген дәрежедегі дене жарақатын келтірмекші болып, үрейін алу, қорқыту, әр түрлі тәсілмен ауызша, жазбаша немесе әр түрлі заттарды көрсету, қимыл арқылы белгі берумен жүзеге асырылады. Күш қолданбақшы болып қорқыту сөз жүзінде ғана емес, шын мәнінде нақты іске асатын, айқын болуы қажет және осы тәсіл жәбірленушіні жезөкшелікпен айналысуға мәжбүр етуі керек. Тәуелді жағдайын-материалдық немесе өзге де тәуелділіктегі адамды осындай жағдайларын пайдалану арқылы жезөкшелікпен айналысуға тарту. Бопсалау – жезөкшелікпен айналысуға тартылатын адамдарды немесе оның жақындарын масқаралайтын мәліметтерді таратамын деп немесе олардың мүдделеріне елеулі зиян келтіруі мүмкін өзге де мәліметтерді жариялаймын деп қорқыту. Мүлікті жою немесе бүлдіру арқылы қорқытуға-болашақта жәбірленушінің немесе оның жақындарының дүние, мүлкін, үйін, саяжайын, көлігіне толық немесе ішінара жарамсыз етіп тастау туралы, оның жүзеге асырылатын әрекеттер арқылы жәбірленушіні жезөкшелікке тартуы жатады. Алдау жолымен жезөкшелікпен айналысуға тарту деп жәбірленушіге көрінеу жалған мәліметтерді беру арқылы, оны белгілі бір адаммен жыныстық қатынаста болуға боласың деп алдап, соған көндіруді, сол үшін кінәлі адам белгілі бір ақы түрін көндіру, мысалы жәбірленушіні өзімен болашақта неке құратын адаммен бірнеше рет жыныстық қатынаста алады, ал жәбірленуші ол туралы мүлдем хабарсыз болады. Жезөкшелікпен айналысуға тартуда қызмет ақысын кінәлы жәбірленушімен бөлісуі немесе жеке өзі иеленіп кетуі мүмкін. Қылмыс формальдық құрамға жатады және ол жезөкшелікпен айналысуға тарту әрекетін жүзеге асырған (жәбірленушінің ақылы түрде нәпсіқұмарлық байланысқа түскен) уақытынан бастап аяқталған деп танылады. Субъективтік жағынан қылмыс тікелей қасақаналықпен істеледі. Қылмыстық ниет және мақсат әр түрлі болуы мүмкін, олардың қылмысты саралауға әсері жоқ. Қылмыстың субъектісі-16-ға толған адам.

Жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру немесе ұстау және жеңгетайлықтың негізгі тікелей объектісі қоғамдық адамгершілік болып табылады.

Қылмыстың заты-жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар. Притондар деп-ақы алып жезөкшелікпен айналысатын адамдардың кез келген нысандағы жыныстық қатынасты жүзеге асыратын арнайы жабдықталған тұрғын жайлары немесе жабдықталмаған кез келген тұрғын үйге жатпайтын жайларды (автобус салоны, күзет үйлері, кеңсе бөлмелері, казинолар, түңгі сауықтыру орындары т.с.с.) айтамыз. Көрсетілген қылмыстың объективтік жағы жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру немесе ұстау; сондай-ақ пайдакүнемдік мақсаттағы жеңгетайлық арқылы көрініс табады. Жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру деп оны құруға арналған кез келген іс-әрекеттерді айтамыз. Оған тұрғын жайды табу оның иесімен шарт жасасу, осы жайларды жезөкшелікпен айналысуға жабдықтау (мебельдер қою, гигиеналық құралдар, жамылатын, басқадай қажетті киімдер алу), жезөкшелікпен айналысуға бейім клиенттерді табу, күзет және қауіпсіздік шараларын белгілеу жатады. Притонды ұстау деп –тұрғын жайларды жезөкшелікпен айналысу үшін үнемі жалға бере отырып, сол үшін ақы алу, осы жайларды күтіп ұстауды, күзетуді, оған қажетті жабдықтарды қамтамасыз етіп отыруды жүзеге асыруды айтамыз. Жезөкшелікпен айналысуға пайдакүнемдік мақсатта жеңгетайлық жасау деп – осындай тәсілмен жыныстық қатынастар жасауға бейім адамдарды іздестіріп, оны бір- бірімен кездестіруді, притонды ұйымдастырушы мен оны ұстаушыларға осындай клиенттерді тауып беріп, сол үшін тиісті ақы алушылықты айтамыз. Талдау жасалып отырылған қылмыс формальдық құрамға жатады. Субъективтік жағынан қылмыс тікелей қасақаналықпен істеледі. Адам жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастырғанын немесе ұстағанын, соған пайдакүнемдік мақсатпен жеңгетайлық жасағанын сезеді, біледі және сондай әрекеттер істеуді тілейді. Қылмыс субъектісі-16-ға толған адам [2].

Біздің қоғамда азаматтардың өмірі мен денсаулығы ең басты құндылықтар болып табылады. Адамдардың жарқын болашаққа деген сенімділігі, қоғамның өрлеуіне өз үлесін қосуға деген тілегі зорлық-зомбылық қылмыстарынан заңмен қорғалатыны мәлім. Ал заңның пәрменділігін, тиімділігін арттыра түсу үшін заман өзгерген сайын оны жетілдірдіре, толықтыра түсу қажет. Бұл істі жүзеге асыру барысында адамгершілікке қарсы қылмыстардың тарихына үңіліп, күрес тәсілдеріне де көз жүгірту артық емес. Соның нәтижесінде полицияда тіркелген әрі дәрігерлік-полициялық қадағалауда жүретін ресми, жария жезөкшелік пайда болды. Бірақ, жасырын жезөкшелік те тірлік ете берді. Бұл құбылыс Еуропаның басқа да елдерінде өріс алды [3]. Ал 1844 жылы зинақорлар үйлерін ұстаушылар мен жезөкшелерге арналған ереже шығарылды [4] Кеңес үкіметі орнасымен-ақ, жезөкшелік проблемасы күн тәртібіне қойылып, 1919 жылдың өзінде жезөкшелікпен күрес жөніндегі комиссия құрылды. Оған қарсы пәрменді түрде күрес жүргізіліп, жезөкшелікке қатысты қылмыс жасаушылармен қатар, оны кәсіпшіліктің бір түріне айналдырған әйелдерге де қылмыстық жаза қолданылды. Рас, олар зинақорлық жасағандықтары үшін емес, қоғамдық пайдалы еңбектен жалтарғандықтары, арамтамақтық өмір салтын ұстанғандықтары және венерологиялық ауруларды таратқандықтары үшін жазаланды [5]. Дегенмен, жезөкшелікпен күрес шаралары жүйесі дамыды. Оның құралына жезөкшелікке мүмкіндік туғызатын факторлар мен оған қарсы күрестегі жалпы әлеуметтік және құқықтық шаралар да енді Бірінші кезекте жүзеге асырылатын міндеттердің қатарына балалар жезөкшелігін жою міндеті қосылды. Жезөкшелікпен айналысуға оларды тікелей немесе жанама түрде тартуы мүмкін әйелдерге айрықша назар аударылды. Бастапқы алдын алу шараларында оларды жұмысқа орналастыру мен көмек көрсету, сондай-ақ әлеуметтік бақылауды күшейте түсу қарастырылды. Бұл кезеңдегі тұтастай шаралар жүйесі екі негізгі бағытты қамтыды: жезөкшеліктің алдын алу және өмірдегі жезөкшелікпен күресу. Олардың біріншісіне әйелдердің жұмыссыздығын, балалар мен әйелдердің қараусыздығын жою және әйелдерге еңбек жәрдемін көрсету бойынша шаралар қамтылды. Осы мақсатты жүзеге асыру және жезөкшелікпен күресу үшін база құрылды. Әйелдердің қараусыздығымен күрес жөніндегі әлеуметтік көмек немесе әлеуметтік патронаж науқасты үй жағдайында байқауды,

емдеуді ұйымдастырды. Жезөкшелікке машықтанған немесе оған бейім дені сау әйелдер үшін еңбекпен қайта тәрбиелеу жүйесі де (еңбек және емдеу-еңбек колониялары, өндірістік шеберханалар. т.с.с) ұйымдастырылды, санитарлық – ағарту жұмыстарының белсенділігі арттырылды. Екінші бағытта интимдік қызмет пен оған деген сұранысқа және жеңгетайлыққа қарсы күресті күшейту жолымен жезөкшеліктің өркендеуінің алдын алу қарастырылды. Жезөкшелікті құртуға бағытталған, жезөкшелікпен байланыстағы түрлі адамдар жиынтығына (клиенттер, жезөкшелерге дем берушілер.т.с.с.) ықпал етудің құқықтық шараларын қамтыған кешенді шаралар дайындалды. Жеңгетайлық жасағаны я зинақорлар үйлерін ұстағаны, балалар мен әйелдерді азғындыққа тартқаны үшін, сондай-ақ жезөкшелердің венерологиялық ауруларды таратқаны үшін жазалау күшейтіле түсті. Оларға ықпал етудің әр түрлі шаралары қарастырылды. Жезөкшелікті (материалдық қамтамасыз етілуі жеткіліксіз деңгейде болуына байланысты деп есептейік) қосымша кәсіпшілік қылған жұмыс істеуші әйелге әлеуметтік-экономикалық және ағарту сипатындағы шараларды ғана қолдануға рұқсат етілді. Ал көне кәсіпшілікті күнкөріс құралына айналдырған әйелдер қоғамдық арамтамақ, еңбек қашқыны ретінде танылды. Осындай негізде олар жауаптылыққа тартылды. Клиенттерге де моральдық-саяси айыптау тағылды. Тым жас жезөкшелердің «қызметін» пайдаланғандарға сот жазалау шараларының ауыр түрлері қолданды. Жезөкшелікке дем берушілер де осындай шаралармен жазаланды [6]. Орталық атқару комитеті және Халық комиссарлар кеңесінің 1935 жылдың 2 сәуіріндегі қаулысында жезөкшелікпен айналысу қоғамға қарсы іс-әрекеттердің бір түрі ретінде танылды. Бірақ 1930-жылдардың соңына қарай және соғыстан кейінгі кезеңде 1940-жылдардың соңы мен 1950-жылдардың бас кезінде) құқық қорғау органдары притон ұстаушылар, венерологиялық ауруларды таратушылар, кәмелет жасына толмағандардың жыныстық дербес құқығына қол сұғушылар және оларды жезөкшелікке тартушылармен күресті әлсіретіп алды [7]. Жасырын жезөкшеліктің өріс алуы көлеңкелі бизнестің бір түрі болып табылатын коммерциялық секстің өрбуіне ықпал етті [8]. Дегенмен, жазалаудың бұл түрі Кеңес мемлекеттінің жезөкшелікпен күрестің алғашқы заңдарына қайшы келді. Жезөкшелер әсіресе интербикештер бір түннің ішінде қайтарып алатын мұндай айыппұл мөлшері олардың күлкісін ғана тудырған [9]. Қазіргі кезде әлемдік тәжірибеде жезөкшелікпен күрес мәселесін қараудың негізгі үш түрі бар. Біріншісі - әкімшілік тәртіп арқылы, тіпті қылмыстық іс қозғау шараларын қолдану арқылы жезөкшелікке тыйым салу. Екіншісі - жезөкшелерді медициналық тексеруден өткізу және оларға басқа да бақылау түрлерін жасауға мүмкіндік беретін зинақорлар үйлерін ашып, сол мекен-жайлар шеңберінде жезөкшелікке заңды түрде рұқсат беру. Үшіншісі - жезөкшеліктің өзіне тыйым салынбай, тек пайдақорлық мақсатында жезөкшелерді пайдаланушыларды жазалау. Әрбір ел жезөкшелікпен күрестің осы үш түрінің өздері тиімді дегендерін қолдануда. Англия мен Францияда жезөкшелікке тыйым салынбаған. Кейбір штаттарда жезөкшелер кезбелік жөніндегі заңға сәйкес ұсталынады. Ал Невада штатында зинақорлар үйлері заңды негізде жұмыс істейді. Бельгияда жезөкшелер клиенттерден ақша алу сәтінде ұсталынса ғана, оның үстінен қылмысты іс қозғалады. Оларды мұндай сәтте қолға түсірудің мүмкіндігі жоқтың қасы. Өйткені, жезөкше мен клиент жеке меншікке қарасты мекен-жайларды сексбизнеспен айналысады, ал оларға полицияның баса-көктеп кіруі жеке адамның өміріне қол сұғу ретінде бағалануы мүмкін. Сондықтан полиция іс жүзінде жезөкшеліктің жолын кесуге ұмтыла қоймайды. Италияда 1958 жылы Парламент қабылдаған «Мерлин заңына» сәйкес ресми ұйымдасқан жезөкшелікке тыйым салынған. Осы заңға сәйкес елде 500-ден астам зинақорлар үйлері жабылған. Германияда бордельдер (зинақорлар үйлерін) ұстауға рұқсат берілген. Жезөкшелік түрлі замандар мен қоғамдарда әр түрлі жағдайларда жанкештілікпен тірлік етті. Ал көп мемлекеттерде бұл құбылыстың өзіне ымырашылдық танытылып, тек оған қатысты қылмыстарда (жезөкшелікпен айналысуға тарту, жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру немесе ұстау және жеңгетайлық т.б) жауаптылық белгіленді. Қазіргі кезеңде,

ресми жезөкшелікке ТМД елдері мен шетелдердің көпшілігінде тыйым салынған [10]. Бұл қылмыстық құқықбұзушылық еліміздің барлық өңіріне тарап орын алып отыр. Алматы қаласында 2012-2014 жылдары аралығында 600-дей жеңгетайдың ұсталған. Павлодар облыстық ІІБ қызметкерлері 2014 жылы ондаған жеңгетайлықпен айналысушыларды ұстап, істерін сотқа тапсырды. 2014 жылдың қаңтар айында, Павлодар қаласының С.Торайғыров көшесіндегі үйлердің бірінде төрт бойжеткенді жыныстық қызмет көрсетуге тартып, оңай олжа тауып жүрген 46 жастағы жеңгетай ұсталып, өз қылмысын түгелдей мойындады. Оның қалтасынан жеңгетайлықпен тапқан 20 мың мөлшерінде теңге табылып тәркіленді. Мамыр айында осы қаланың Ломов көшесінде полиция қызметкерлері 2 бойжеткенді, әр қайсысын 3 мың теңгеден сексқызметке ұсынған 2 такси жүргізушісін қолға түсірді. XX ғасырдың соңында балаларды жыныстық қатынасқа пайдалану және балалар порнографиясын тарату көлемі аса қауіпті деңгейде көбеюіне байланысты балалар саудасы, балалар жезөкшелігі және балалар порнографиясына қатысты БҰҰ Конвенциясына факультативтік хаттама қабылданды. Осы хаттаманы мойындайтын мемлекеттер таяу уақытта қылмыстық заңнамаға тиісті өзгертулер мен толықтырулар енгізуі керек [11]. Оқымыстылар да порнографияға әмбебап анықтау құрастыра алмаған. Бұл мәселе бойынша құқық қолданушылардың өз пікірі болған. Олар нақты бір оқиғаны заң талабынан гөрі мемлекеттік идеология талабын ескере отырып, әрқилы материалдар мен заттарда порнография элементтерінің бар-жоқтығын сараптау бойынша комиссияның мүшесі ретінде тартылған түрлі білім саласы мамандарының субъективті пікіріне сәйкес жіктеген. Соның салдарынан жазықсыз адамдар да айыпталған, айыптау үкімдері жиі қайта қаралған немесе мүлде алынып тасталған [12]. Қазақстан Республикасының қазіргі қолданыстағы Қылмыстық Кодексінде порнографиялық материалдар мен заттардың құрамын анықтау критерийі өте шашыраңқы көрсетілген. Қатыгездік пен күш қолдануға бас ұруды насихаттайтын туындыларды заңсыз тарату қылмысының алдын алу шараларына Ресейде, өткен ғасырдың соңғы он жылдығында мән беріле бастады.

Қазіргі кезеңде, біздің қоғамда да жеке тұлғалардың дүниетанымын, әлеуметтік бағытын қалыптастыру айтарлықтай дәрежеде бұқаралық ақпарат құралдарына байланысты екені ескеріліп, оның қызметін түбегейлі қайта қарау мәселесі туындады. Бұл орайда қатыгездікті дәріптейтін туындылардың таралуына жол бермеу және ғылыми негізде мәдени құндылықтармен үйлесетін жаңа тәрбиелік жүйені жасау қажеттілігі байқалады [13]. Ресей ғалымдары А.Н. Леонов, А.Е. Личко, А.Г. Асмолов, Н.Д. Ливитов, шетелдік зерттеушілер Беркович, Уильман Бельсон, Леонард Ирон және Роэлл Хьюсман жасөспірімдердің мінез-құлқына әлеуметтік жағдайлардың ықпалын зерттеуге айтарлықтай үлес қосты. Бұрынғы бірқатар зерттеу еңбектерінде қылмыстылық туралы ақпараттардың өзіндік ерекшеліктері, оларды қылмыстық құқық нормаларына сәйкестендіріп реттеу қажеттілігі ескерілмеді. Бұл мәселеге ресейлік зерттеуші В.А. Копылов өзінің «Ақпараттық құқық» атты еңбегінде назар аударғанымен, ақпараттық құқықты асыра пайдаланғаны үшін жауапкершілік тағайындау қажеттілігін көрсетумен шектелген [14]. Өкінішке қарай, қазақстандық ғылымда бұқаралық коммуникация құралдарында қатыгездік пен күш қолдануға бас ұруды көрсету тәрізді әлеуметтік фактордың кәметке толмағандардың мінез-құлқына теріс ықпал ететін қылмыстық аспектілерін жеке тақырып ретінде зерттеу қолға алынған жоқ. Ал шетелдік туындыларды біздің елде тарату, насихаттау, көрсету, сату ісімен айналысатын қазақстандық азаматтар көп жағдайда шетелдердегі мырзалармен тығыз байланыста жұмыс істейді және солардың қолдауына сүйенеді. Соның нәтижесінде, қылмыстық жауапкершіліктен құтылып кету мүмкіндігі бар екенін пайдаланып, қылмыс жасауға пайдакүнөмдікпен қасақана ниеттенеді [15]. Адамның жануарларға деген қатынасы көптеген адамдардың мүддесі мен сезіміне ықпал етіп, қоғамның моральдық-этикалық, әлеуметтік және экономикалық өмірінен көрініс береді. Ресейде және АҚШ-та жүргізілген социологиялық зерттеулер нәтижесіне

қарағанда, әсіресе жасөспірімдердің жануарларға қатыгездікпен қарауы қоғамға қарсы бағытталған бейқұқықтық әрекеттермен бірге жүреді [16].

Сондай-ақ, жануарларға қатыгездікпен қарау қылмысының белең алуын өзге құқықтық реттеу шараларымен тоқтатуға ұмтылу тиісті нәтиже бермейтінін естен шығармауымыз қажет [17]. Өткен жылы Ақтөбеде мектеп оқушыларын жезөкшелікпен айналысуға мәжбүрлеген қала тұрғыны мен оның үш сыбайласы қолға түскен. 33 жастағы күдікті әйелдің үстінен полицияға 14 ата-ана шағым түсірген. Ақтөбеде оқушы қыздардың жезөкшелікпен айналысатыны туралы ақпаратты полиция да растап отыр [18]. Шымкентте бір түн ішінде қаланы жезөкшелерден тазартуға шыққан полицейлер мен арнайы жасақ сарбаздарының жолы болмады. Олар «түнгі көбелектерді» көше бойынан іздеп, тіпті жалдамалы пәтерлерге дейін бас сұқты. Алайда, жеңгетайлар қазір бүкіл республика бойынша арнайы рейд жүріп жатқандығы жайлы хабардар екен. Полицейлер қанша сабылғанымен, жеңіл жүрісті 9 әйел мен 1 жеңгетайды ғана ұстады [19].

Біздің пікірімізше, бұл қылмыстық құқықбұзушылықпен кімдер айналысатыны, қай жерде орналасқаны жәй халыққа да құқыққорғау органдарының өкілдеріне де мәлім бола тұра бұл қылмыстардың көбі жасырын түрде қалуының себебі, сыбайлас жемқорлықтың элементтерінің болуы, сондықтан осы тұрғыдан зерттеліп, қолға алынса, бұл қылмыстық құқықбұзушылықтардың саны күрт азайяды деген сенімдеміз, одан қала берсе, ата-аналардың балаларын жеткіліксіз қадағалауында және төмен тәрбие беруінде, -деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, 3 шілде 2014 ж. № 226-V ЗРК ҚР 24.11.2015 № 419-V Заңымен-01.01.2016-з-өзгерістер енгізілген бастап қолданысқа енгізілді.
2. Иксатова С.Т. Қылмыстық құқық (ерекше бөлім): оқу құралы — Павлодар, 2011. — 334 б.
3. Федоровский А.Н. Современная проституция. Профилактическая медицина. — № 10. 1928. — С. 162
4. Ласс Д. Год работы социального патронажа по борьбе с женский беспризорностью и проституций. Социальное обеспечение, 1931. — № 9. — С. 14-15
5. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. — Ленинград, 1975. — 176 с.
6. Смольникова И.В. Штраф как мера наказания по советскому уголовному праву. — Иркутск, 1979. — 189 с.
7. Цветинович А.Л. Дополнительные наказания в советском уголовном праве. — Калининград, 1980. — 148 с.
8. Елисеев С.А. Применение штрафа за корыстные преступления // Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью. — Томск, 1980. — 152 с.
9. Ной И.С. Вопросы теории наказания в советском уголовном праве. — Саратов: Изд. СГУ, 1962. — 210 с.
10. Уголовный закон: опыт теоретического моделирование. — М., 1987. — 142 с.
11. Золотухин С.Н. Уличная насильственная преступность и ее предупреждение.
12. Чечель Г.И. Жестокий способ совершения преступления против личности.
13. Кудрявцева В.Н. Механизм преступного поведения.
14. Гауптман. Проблемы уголовно-правовой борьбы с насильственным преступлениями в СССР.
15. Таганцева С., Тальберг Я.Л., Пионковский А.А. Преступления против личности.
16. Брайнин Я.М. Уголовный закон и его применение. — М., 1967. — 266 с.
17. Самалдыков М.К. Цели уголовно- исполнительного законодательства Республики Казахстан требуют кардинального изменения // Фемида. — № 12. — 2002. — С. 90–94

18. Б.Қожамқұлов «Жезөкшелер» ластап жүр ауамызды<http://uakit.kz/?p=2888> Сәуір 26, 2013
19. Бек Әбиев Шымкенттік жезөкшелер «қызмет» құнын жайып салды <http://www.ktk.kz/kz/news/vide12.08.2013>

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Байжиен Сабыржан Сандибекұлы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудың теориялық аспектілерін зерттеп қолданыстағы заңнаманы жетілдіру жолдарын ұсынады.

Түйінді сөздер: Қазақстан Республикасы, қылмыстық құқық бұзушылықтар.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Байжиен Сабыржан Сандибекұлы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует теоретические аспекты предупреждения уголовных правонарушений и предлагает пути совершенствования действующего законодательства.

Ключевые слова: Республика Казахстан, уголовные правонарушения.

THEORETICAL ASPECTS OF THE PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES

Bayzhien Sabyrzhan Sandibekuly

Master's degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, the author explores the theoretical aspects of preventing criminal offenses and suggests ways to improve current legislation.

Keywords: Republic of Kazakhstan, criminal offenses.

Қылмыстылықтың алдын алу бұл – қылмыстылықтың себептерін, және оның пайда болуна мүмкіндік туғызатын жағдайларды анықтау мен жою, сонымен қатар қылмыстылыққа жаңа адамдардың тартылуына, жаңа қылмыстық іс-әрекеттердің жасалуына, қоғамдық қатынастарының ары қарай қылмыстануына жол бермеу мақсатында мемлекеттік, қоғамдық және басқа да ұйымдармен жүргізілетін өзара байланысты әр түрлі шаралар жиынтығы. Қылмыстылықтың алдын алу заңдылық, негіздемелілік, прогрессивтілік, нақтылық, шындық және экономикалық мақсатқа сәйкес келуі қағидаларына жауап беруі тиісті [1]. Алдын алу шараларын қолданылуының ауқымы мен мақсаттарына сәйкес қылмыстылықтың алдын алудың деңгейлері жалпы әлуметтік және арнайы криминологиялық болып бөлінеді.

Қылмыстылықтың алдын алу шаралары келесі негіздер бойынша топтастырылады:

1. алдын алу қызметінің әлеуметтік деңгейі бойынша;
2. көлемі бойынша;
3. аумақтық ауқымы бойынша;
4. алдын алу шараларының объектісіне әсер ету деңгейі бойынша;

5. бағытталуы, әсер ету түрі бойынша;
6. шараларды қолданатын субъектісі бойынша.

Қылмыстылықтың алдын алу субъектілері болып қылмыстылықтың себептерін, және оның пайда болуына мүмкіндік туғызатын жағдайларды анықтау мен жою, сонымен қатар қылмыстылыққа жаңа адамдардың тартылуына, жаңа қылмыстық іс-әрекеттердің жасалуына, қоғамдық қатынастарының ары қарай қылмыстануына жол бермеу мақсаты мен қызметі заңмен бекітіліп жүктелген мемлекеттік және мемлекеттік емес органдар, мекемелер, ұйымдар, кәсіпорындар, сонымен қатар лауазымды тұлғалар мен азаматтар табылады.

Қылмыстылықтың алдын алуды құқықтық реттеу қылмыстылықтың алдын алудың мақсаттары мен міндеттерін, бұл қызметті жүзеге асыратн субъектілер шеңберін, олардың құзіреттерін , жұмыстың негізгі нысандары мен әдістері заңдар мен нормативтік актілерде көзделетін мемлекеттің және оның органдарының нормативтік қызметі.

Қылмыстылықтың алдын алу қылмыстылықтың себептері мен жағдайлары ретінде көрініс табатын қоғам өмірінің жағымсыз жақтарын жоюға мүмкіндік беретін экономиканың, саясаттың, мәдениет пен тұрмыстың дамуын көздейді. Қоғам өмірінің осындай ұйымдастырылуы дұрыс құқықтық реттеумен қамтамасыз етілуі тиісті.

Құқықтық реттеудің мәніне келіп тоқтасақ, тұлғаның қалыптасуы мен өмір сүруіне жағымсыз әсер ететін фактілерге қарсы тұратын құқық нормалары әлуметтік пайдалы жүріс-тұрысты тұрақтандырып, осыменен алдын алу қызметін жүзеге асыру үшін неғұрлым оптималды жағдай жасайды.

Сонымен қатар құқықтық актілер қылмыстылықтың алдын алудың міндеттері мен шараларын, бұл қызметті жүзеге асыратын тәртібі, нысаны мен әдістерін, оның субъектілерінің түрлі қызметтерін, олардың арасындағы координация мен өзара әрекет жасауын анықтайды. Заңдар және басқа да нормативтік актілері лауазымды тұлғалардың өз міндеттерін жүзеге асырғандығы үшін жауаптылықты, қылмыстылықтың алдын алу шеңберіне кіретін азаматтардың, мекемелердің жеке және мүліктік құқықтарының, заңды мүдделерінің қатаң сақталуын қамтамасыз етеді.

Қылмыстылықтың алдын алуды құқықтық реттеудің екі негізгі бағыттарын бөліп қарастырады:

Бірінші бағыт «материалдық» сипатта болып, қоршаған ортаның криминогендік факторларына, қылмыстық жүріс- тұрысқа тікелей немесе жанама түрде олардың жою мақсатындағы құқық арқылы әсер ету.

Екінші бағыт «іс жүргізушілік» сипатта болады, алдын алу шараларының жүзеге асыру мазмұны мен тәртібін орнататын қылмыстылықтың алдын алу субъектілерінің- лауазымды тұлғалар мен азаматтардың құқықтары мен міндеттерін заңды түрде бекітілуі.

Қылмыстылықпен күрес - қылмыс пен қылмыстылықты туындататын себептер мен жағдайларға, қылмыс жасаған тұлғаларға ықпал ету.

А.И.Долгованың пайымдауынша қылмыстылықпен күрес мынандай үш негізгі бағытты құрайды:

- күрестің жалпы ұйымдастырылуы;
- қылмыстылықтың алдын алу;
- құқық қорғау қызметі[2].

Алғашқы қылмыстылықпен күрестің жалпы ұйымдасытырылуы төмендегідей бағыттарды түзеді: ақылмыстылықтың көріністерін тіркеуге, осы көріністерді зерттеуге, олардың себептері мен детерминациясын, бұған дейінгі жүргізілген қылмыстылықпен күрестің нәтижелерін зерттеуге және сәйкес мәліметтерді талдауға байланысты ақпараттық-талдау қызметі; криминологиялық болжау (криминогендік құбылыстардың болашақтағы жәй-күйі туралы негізді тұжырымдар); қылмыстылықпен күрес жүргізудің стратегиясын, яғни мақсатқа жетудің тәсілін, күрес жүргізу өнерін, анықтау. Оны мемлекет кримогендік

жағдайды, мамандардың ұсынысын, криминогендік болжау нәтижелерін салмақтай келе анықтайды.

Қылмыстылықпен күресті жоспарлау (ұзақ, орташа, қысқа мерзімге); қылмыстылықпен күрестегі заң шығармашылық; қылмыстылықпен күрестің бағдарламасын жүзеге асыру, оларды тиянақтау және осы жолдағы қызметті үйлестіру; қылмыстылықпен күреске байланысты ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру мен дамыту. Қылмыстылықпен күрестің келесі бағыты, яғни қылмыстылықтың алдын алу қазіргі тақырыптың арқауы болады. Ал үшінші бағыты (құқық қорғау қызметі) де мыналардан тұрады: а) "жазалау" қызметі, яғни қылмыстарды ашуға, бұлтартпауға, тергеуге, қылмыс жасаған тұлғаларға қылмыстық жауаптылық шараларын және жаза қолдануға байланысты әрекеттер; ә) құқық қалпына келтіруші қызмет, қылмыс арқылы бұзылған құқықтар мен заңды мүдделерін қалпына келтіруге байланысты әрекеттер. Қылмыстылықтың салдарымен күресуден гөрі себебімен күресу әлдеқайда тиімді. Қылмыстылықтың алдын алу құлашты кеңге сермейтін ауқымы кең шаралардың кешені. Ол тікелей қылмыстылықты ауыздықтауға бағытталған әрекеттерді де, тіпті, онымен жанама қатысты құбылыстарға да бағытталған шараларды қамтиды. Мысалға, осы таяу арада ғана мектеп бағдарламаасына салауатты өмір салтын үйрететін "Валиология" пәні енгізілді, осы пән оны игерген мектеп оқушыларының сөз ауруларымен байланысты қылмыстарды жасамауы мен оларды жасаушылармен күресуге жәрдем көрсететіні анық. Не болмаса, бір әкімшілік аумақтық бірліктегі ашылған зауыттан жұмыссыздардың саны азаяды да қылмыстылықтың азаюына да сеп болады, бірақ ол шара қылмыстылық азайсын деп емес, халықтың әл-ауқаты жақсарсын деп жасалады, дегенмен ол да қылмыстылықтың алдын алушы шаралардың қатарына енеді.

Кеңес криминологиясы курсының авторлары кең көлемді анықтама береді: а) қылмыстылықпен күрес процесінде сендіру мен көндіруді үйлестіретін экономикалық, әлеуметтік, идеологиялық, мәдени- тәрбиелік, құқықтық заңшығарушылық сипаттағы жалпы мемлекеттік шаралар. ә) мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдардың. Қылмыс жасалуының себептері мен жағдайларын анықтауға, оларды жоюға бағытталған шараларды қолдануға, қылмыстарды ашуға, тергеуге және сотта қарауға, қылмыскерлерді жазалауға, оларды түзеу мен қайта тәрбиелеуге, бас бостандығынан айыру мекемелерінен босаған адамдардың мінез-құлқының заңдылығын қадағалауға, сондай-ақ бас бостандығымен байланысты емес жазаларға сотталған тұлғаларды немесе әлі қылмыс жасамаған, бірақ қоғамға қарсы не моральға жат қылық жасап жүрген тұрақсыз тұлғаларды тәрбиелеуге бағытталған қызметі. в) нақты жағдай қажет еткен басқа да шараларды жүзеге асыру [3]. Криминологияда, сондай-ақ қылмыстық-құқықтық циклдегі пәндерде қылмыстылықтың алдын алумен қоса, қылмыстың алдын орағыту, бұлтартпау, профилактика терминдері қатар қолданылады. Олардың арақатынасына байланысты авторлардың әр түрлі пікірталастары да жоқ емес. Олар кең көлемді болғандықтан да әр түрлі критерий бойынша топтастыруға болады. Ең алдымен тілге оралатыны – ол деңгейіне қарай топтастырылуы.

а) Деңгейіне қарай:

- жалпы әлеуметтік немесе жалпы алдын алу;
- арнайы алдын алу.

Алғашқысы оның тікелей қылмыстылықтың алдын алу үшін емес, басқа жалпыәлеуметтік мақсаттарда, халықтың әл-ауқатын көтеру үшін жүргізіледі (жұмыссыздықты, кедейшілікті жою, қараусыз балалардың санын азайту т.б.). Ал арнайы алдын алу болса, тікелей қылмыстылықпен күресуге бағытталады.

Жалпы әлеуметтік шаралардың белгілері:

- масштабтылығы;
- кеңқамтылатындығы мен жан жақты сипатқа иелілігі;
- өзара тәуелділігі;
- тоқтаусыздығы;

- түбірлілігі.

Арнайы алдын алу неғұрлым нақты мақсатқа бағытталған, кеңістік пен уақыт бойынша жинақталған.

ә) қолданылу масштабына қарай:

- жалпы мемлекеттік шаралар;
- ірі-ірі әлеуметтік топтарға қатысты шаралар (нақты ұйымдарда,
- кәсіпорындарда немесе өзге әлеуметтік институттар мен топтарда
- жүргізілетін шаралар кешені);

3) жеке-дара шаралар (нақты тұлғалар мен олардың жақын ортасына алдын алу сипатындағы шараларды қолдану).

б) мазмұнына қарай:

- экономикалық;
- саяси;
- әлеуметтік;
- ұйымдастырушылық-басқарушылық;
- мәдени-тәрбиелік;

б) құқықтық және өзге де.

в) қолданылу сатысына қарай:

- тікелей алдын алу, яғни тұлғаның қалыптасуына ықпал ететін
- туындауы мүмкін жағымсыз жағдайларды жою, микроортаны
- сауықтыру т.б.;
- қылмыс рецидивінің алдын алу, яғни бұған дейін қылмыс
- жасап, қылмыстық жауаптылыққа тартылған тұлғаларға ықпал ету [4].

г) сатысына қарай (практикалық көзқарас бойынша): профилактика, әлі қылмыс жасалу қаупі жоқ сәтінде шаралар қолдану. “Тұлғаның қылмыс жасау мүмкіндігін жою [5] деп келетін Г.А.Аванесовтың анықтамасымен келісуге болады; қылмыстың алдын орағыту, яғни дайындалып жатқан немесе жоспары жасалып жатқан қылмыстың ары қарай дамуына кедергі жасау; бұлтартпау, яғни басталып кеткен қылмысты аяғына шейін жеткізбеу.

Жалпы профилактика – қылмыстылықтың алдын орғыту мақсатында жасалған әлеуметтік өмірдің әр түрлі саласындағы қылмыстылықтың себептерін, жағдайларын және өзге де детерминанттарын анықтауға бағытталған, оларды жою (бейтараптандыру, тосқауылдау) үшін шараларды өңдеу мен қолдануға бағытталған қызмет.

Жеке-дара профилактика - олардың мінез-құлқына барлау жасай отырып қылмыстың ажсалуын күтуге болатын тұлғаларды анықтауға, оларға және олардың қоршаған ортасына қылмыстылықтың алдын орағыту мақсатында ықпал ету.

Виктимологиялық профилактика - қылмыс жасауға сеп болатын виктимдік мінез-құлықты қалыптастыратын факторларды, мәнжайларды, ситуацияларды анықтауға, жоюға немесе бейтараптандыруға, жоғары деңгейдегі виктимділігі бар тұлғаларды анықтауға және олардың қорғану қасиетін арттыру мақсатында ықпал етуге, сондай-ақ қылмыстан және одан кейінгі виктимизациядан қорғану амалдарын өңдеу мен бұған дейін жасалған құралдарды жетілдіруге бағытталған әлеуметтік институттардың ерекше қызметі [6].

д) түбірлілік деңгейіне қарай: криминогендік құбылыстар мен жағдайлардың туу мүмкіндігінен сақтандыратын (мысалға, жұмыссыздықтың болып қалу мүмкіндігінен сақтандыру: зауыт-фабриканың, кәсіпорынның құрылымдық бөлімшелерін, филиалдарын ашу, күшейту); оларды бейтараптандыратын, тосқауыл қоятын, минималдандыратын (мысалға, өмірде орын алып отырған жұмыссыздықтың қылмыстылықтың өсуіне ықпал етпеуін қамтамасыз ету: оларды өзге қоғамдық пайдалы жұмыстарға тарту); оларды толығымен жоятын (мысалға, жұмыссыздықты сол аумақта толығымен жою: жабылып қалған жұмыс орнын қайта ашу). Жалпы әлеуметтік алдын алуды барлық қоғам болып, мемлекет болып жүзеге асыруға болады. Ал арнайы алдын алуды да арнайыландырылған

немесе арнайы маманданбаған органдар мен ұйымдар жүзеге асыра алады. Арнайыланбаған субъектілер дегеніміз – өзге міндеттерді жүзеге асыру үшін құрылған, бірақ қоғамдағы келеңсіз құбылыстармен, қылмысты қоса алғанда, күресуге қабілетті органдар мен институттар. Ал арнайыландырылған субъектілер - олар бірден бір немесе негізгі міндеттернің бірі қылмыстылықпен күресу табылатын субъектілер. Алдын алу субъектісіне қатысты да мынандай көзқарастар бар: а) тек қана мемлекет пен қоғамдық ұйымдар (А.А.Герцензон, Н.Р.Миронов); ә) тек қана мемлекет; б) тек қана жеке тұлғалар (А.Э.Жалинский) [7]. Бұрынғы қылмыстық заңға қарағанда жаңа Қылмыстық кодекс (2014ж.) әрекеттің қылмыстылығы мен қоғамға қауіптілігін жоютын мән-жайлардың қатарын толықтырды. Бұрнағы жылдары тек қана қажетті қорғану мен мәжбүрлі қажеттілік болса, қазір олармен қоса, орынды тәуекел, бұйрықты немесе өкімді орындау, күштеп немесе психикалық мәжбүрлеу және қол сұғушылық жасаған тұлғаны ұстау кезінде зиян келтіру мен жедел- іздестіру қызметін жүзеге асыру қосылды. Соңғы екеуі қылмыстылықпен күрестегі азаматтардың рөліне де арқа сүйейді. Аталған институтуарға сәйкес қылмыс жасаған тұлғаларды зиян келтіре отырып ұстауға арнайы мемлекеттік органдардың ғана емес, қарапайым азаматтардың да құқығы бар не болмаса, жедел-іздестіру қызметін жүзеге асыру кезінде құқық қорғау органдарының арнайы тапсырмасымен азаматтар де осы іске тартылуы мүмкін. Яғни қылмыстық заң азаматтардың қылмыстылықпен күрестегі, соның ішінде қажет кезінде зиян келтіре отырып күресудің құқықтық негізін жасады. Осы сияқты зиян келтірмей-ақ қылмыстылықпен күресуге ықпал ету жолдарын ашатын марапаттаушы нормалар әуелден-ақ бар болатын (қару-жарақ, есірткі заттарды өз еркімен тапсырғанда, ұрланған адамды өз еркімен босатқанда қылмыстық жауаптылыққа тартпау туралы т.б.). Демек, қылмыстылықтың алдын алу субъектілерін де былайша топтастыруға болады: мемлекеттік органдар; қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктер; жеке тұлғалар.

Мемлекеттік органдардың арнайы қылмыстылықпен күресуге маманданбағандарына Қазақстан Республикасының Президенті, заң шығарушылық және атқарушы билік органдары жатады. Олар күрестің заңдық базасын жасап, арнайы күрес субъектілеріне құзырет береді, құқытары мен міндеттерін бекітеді, қаржыландарады және олардың қызметін бақылайды. Немесе одан басқа да арнайыланбаған, бірақ қылмыстылықпен күресте үлес қосатын органдар бар: мысалға балар үйлері, облыстық, аудандық мәслихаттар, әкімдер, Арнайыланған мемлекеттік органдар қылмыстылықпен немесе онымен тығыз байланысты құбылыстармен нақты күреседі. Олар: - Ішкі істер министрлігі және оның облыстық, аудандық бөлімшелері мен арнайыланған бөлімшелері (жол полициясы, жылжымалы полиция бекеттері, төлқұжаттық-визилық қызмет т.б.); Соттар; Ұлттық хауіпсіздік органдары; Мемлекеттік қызмет және сыбайлас жемқорлыққа қарсы түру агенттігі; Шекаралық қызмет органдары (шекара тәртібін бұзумен байланысты қылмыстар); Әділет органдары т.б. Қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктер де өз кезегінде арнайыланған немесе арнайыланбаған бола алады. Олардың арнайы маманданғандары: Адвокатура, қоғамдық тәртіпті қорғаудың қоғамдық бекеттері, халық дружиналары, прокурарлардың, тергеушілердің қоғамдық көмекшілері т.б. Арнайыланбағандары: саяси партиялар, қозғалыстар, діни бірлестіктер; ауылдық ақсақалдар кеңесі, билер кеңесі, көшелік, кварталдық, үй комитеттері, мектептердегі ата-аналар кеңесі, қайырымдылық қорлары, медициналық-психологиялық орталықтар т.б.

Қарамырза Жарқынбек Тағайбекұлының көзқарасына толықтай қосыламыз, ол, криминологиядағы биоәлеуметтік тұжырымдама – адамның құқық бұзуға бейім мінез-құлқының тетігі мен психикалық өзгерістердің (ынта мен құмарлықтың) сыртқы жағдайлармен өзара әрекеттестігі бар бағыт. Қоғамдағы агрессивтік деңгейдің төмендеуі, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатына ғана емес, адамның рухани және өнегелік жағын арттыруға бағытталған оқу-тәрбие жұмыстарына байланысты. Материалдық (физикалық) дүниенің құбылысын түсіндіретін себептілік – жеке және жалпы қылмыстық мінез-құлықта анықталынбайды, себебі ол жоқ. Адамның мінез-құлқын психикалық

талпыныс (себептер) анықтайды, бірақ шешім қабылдау барысында адамның ырқы (ерік бостандығы) негізгі рөл атқарады. Ал, ерік болмаған жағдайда, есі дұрыс еместік және қылмысқа себеп болған нақты жағдай адамды жауапкершіліктен босатуға негіз болып табылады. Қоғам өміріндегі келеңсіз әлеуметтік мән-жайлар мен адамның жеке басының әлеуметтік жағдайы (жұмыссыздық, кедейшілік және т.б.) психикаға тікелей әсер етеді (ашу, ыза, кек пайда болады). Бұл нақты мән-жайлар адамға теріс ықпал еткенмен, қылмысқа себеп болмайды. Сондықтан, кез-келген іс-әрекет адамның жеке басымен тығыз байланысты. «Қылмыскердің жеке басы» деп аталатын криминологиялық санат «қоғамдық қатынастар жиынтығын» береді. Ол тәрбиелеу, оқыту және егу (бұл – құқық бұзушыққа жеке қолданылатын сақтандыру шарасы) арқылы жүзеге асырылады [8]. Ұлттың рухы, имандылығы – діни әдептер негізінде қайта жандануға тиіс, оның нормалары қазіргі тәжірибе тұжырымдамасында көрініс табуы қажет. Онда отбасын нығайтуға, мектептегі оқуды және тәрбиені жақсартуға, идеологияны оңтайландыруға, жастар тәрбиесінің деңгейін көтеруге және олардың құқыққа қарсы мінез-құлқының алдын алуға бағытталған ұсыныстар «Жарлы отбасындағы балалардың денсаулығын қорғау туралы», «Жас отбасына медициналық-санитарлық көмек туралы», «Азаматтардың қалпына келген денсаулығын қорғау туралы» заңдардың қажет екендігі жайында ұсыныстар; кәмелетке толмаған құқық бұзушыларды, мектеп оқушыларын құқықтық тәрбиелеу жөніндегі, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі бөлімшелердің қызметкерлеріне олардың диагностикалық әңгіме жүргізуі үшін даярланған әдістемелік ұсыныстар жасалынған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмағали А. Криминология. Оқулық. – Алматы: «Нур-пресс», 2005. – 90 с.
2. Блувштейн Ю.Д. Зырин М.И., Романов В.В. Профилактика преступлений. Минск, 1986.
3. Бородин С.В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы. М., 1990.
4. Каиржанов Е.М. Понятие, структура и виды профилактики. Караганда, 1986.
5. Аванасев Г.А. Криминология и социальная профилактика. М., 1990.
6. Жалинский А.Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР. Львов, 1976.
7. Теоретические основы профилактики преступлений. М., 1979.
8. Қарамырза Жарқынбек Тағайбекұлы Жас адамдардың құқық бұзуға бейім мінез-құлқы және оның алдын алудың проблемалары Заң ғылым. канд. ғ. дәрежесін алу үшін дайынд. диссер. Авторефераты Қазақстан Республикасы Алматы, 2008-266.

ЖЕКЕ АДАМНЫҢ АР-НАМЫСЫНА ЖӘНЕ АДАМГЕРШІЛІГІНЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Едильбаева Салтанат Зулқайдаровна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор жеке адамның ар-намысына және адамгершілігіне қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтардың ерекшеліктерін айқындауға қатысты мәселелерді зерттеп, қолданыстағы заңнамаларды жетілдіру жолдарын ұсынып отыр.

Түйінді сөздер: Сот реформасы, Құқықтық мемлекет, Қазақстан Республикасы, ар-намыс, жала жабу, қорлау.

ОСОБЕННОСТИ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ ПРОТИВ ЧЕСТИ И ДОСТОИНСТВА И ПРАВСВЕННОСТИ

Едильбаева Салтанат Зулқайдаровна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует особенности уголовных правонарушений против чести и достоинства и нравственности и в связи с этим автор вносит предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: Судебная реформа, Правовое государство, Республика Казахстан, честь, достоинство, клевета, оскорбление.

FEATURES OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST HONOR AND DIGNITY AND LIABILITY

Yedilbaeva Saltanat Zulkaydarovna

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, the author explores the specifics of criminal offenses against honor and dignity and morality, and in this connection the author makes suggestions for improving the current legislation.

Keywords: Judicial reform, Legal state, Republic of Kazakhstan, honor, dignity, slander, insult.

Қазақстан Республикасы Конституцияның 13-бабына сәйкес: «әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуға құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты қоса алғанда, заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы» [1] - делінген. Адамның ар-намысына нұқсан келтіретін қылмыстардың бірі-ол жезөкшелікпен айналысуға тарту (Қылмыстық Кодекстің 308-бабы), жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру немесе ұстау және жеңгетайлық (309-бап) тәрізді жезөкшелікке тікелей байланысты қылмыстар соз ауруын жұқтыру (115-бап), жүре пайда болған иммундық жетіспеушілігі синдромын (ЖИТС-СПИД) жұқтыру (118-бап), заңсыз аборт жасау (319-бап), зорлау (120-бап), нәпсіқұмарлық сипаттағы зорлық іс-әрекеттер (121-бап), жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе

нәпсіқұмарлық сипаттағы өзге де іс-әрекеттерге мәжбүр ету (123-бап), жас балаларды азғындату (124-бап), тәрізді жыныстық қатынасқа қатысты қылмыстар қылмыстың өзге сипаттағы түрлерінің біреуімен немесе екеуімен т.с.с. кірігіп, күрделене түсуде. Жезөкшелікпен айналысушылардың құрамы жас мөлшері жағынан айтарлықтай деңгейде жасарып, олардың қатары кәмет жасына толмағандармен, тіпті 14-ке толмаған әйел жынысты жас балалармен толықты [2].

2014 жылдың алғашқы 8 айында республика бойынша әйелдерге қарсы жасалған 2 мыңнан астам қылмыс тіркелген. Көптеген әйелдер моральдық және қаржыға байланысты проблемаларға, сондай-ақ айналасындағылардың сөзіне ілікпес үшін, бір жағынан жәбір көрсетуші мен оның туыстарынан қорқу салдарынан тергеу органдарына өтініш бермейді. Зорлықтан жәбір көрушілердің нақты саны аталған көрсеткіштен ондаған есе көп. Мемлекеттік қолдау көрсетілмеген әйелдердің қандай күрделі, қиын жағдайда қалатындығын ешкім ескермейді.

Қазақстанда әйелдердің өміріне, денсаулығына, ары мен абыройына қылмыстық қол сұғушылық саны жыл сайын өсе түсуде. Егер 2013 жылы 1550 зорлау фактісі тіркелсе, 2014 жылы мұндай ауыр қылмыс түрі 1590-ға жеткен. Ресми статистика мұндай қылмыс түрінің нақты сипатын аша алмайды. Өйткені, түрлі себептерге байланысты жәбірленушілер құқық қорғау органдарына арызданудан жиі бас тартады [3].

Павлодар облысында тіркелген зорлау қылмысының саны: 2011 жылы - 75, 2012 жылы - 137, 2013 жылы - 117, 2014 жылы - 105, 2015 жылы - 74. Алматы қаласында әйел зорлау соңғы кезде 79 пайызға жеткен. Ал, Ресейде әйел зорлау 2013 жылы 12 мыңға жетсе, қазір бұл көрсеткіш деңгейі едәуір төмендепті [4]. Шетелдерге алданып барған жезөкшелердің «екінші толқыны» пайда бола бастағаны байқалады. Бұлардың өздері енді жеңгетайларға айналып, саналы түрде қылмыстық жолға түскен.

Адамгершілікке қарсы қылмыстарды туындатушы құбылыс - жезөкшелік біздің қоғамда тіршілік етіп қана қоймай, кейінгі кезеңде дами түсуде. Белгілі бір ұйымдастырушылық пішінге ие болған адамгершілікке қарсы қылмыс жасаушы тұлғалардың іс-әрекеті жеңіл жүріске бейім әйелдерді жезөкшелікпен айналысуға көптеп тарта бастады.

Мәліметке жүгінсек, кейінгі кезде Ресей мен ТМД елдерінен жыл сайын 50 мыңға жуық әйел шетелдерге сексқұндыққа жіберіледі екен. Қазақстан қазіргі кезде қыз-келіншектерді шетелдерге сексбизнеске шығару мәселесі бойынша ТМД елдерінің ішінде Ресей мен Украинадан кейінгі үшінші орында тұр. Таяуда Қазақстан мен Орта Азия елдерінің әйелдер зорлығына қарсы мемлекеттік емес ұйымдар өткізген Халықаралық конференцияда, Қазақстаннан 15 пен 30 жас аралығындағы траффик торына түскен 80 мыңға жуық қыздың шет елге сатылып кеткендігі туралы дерек келтірілген.

ТМД елдерінің азаматшалары қазір Еуропа мен Азияның ашық және құпия рыноктарында тірі «тауарлардың» қомақты бөлігін құрайды.

Жезөкшелік қазір еліміздің барлық облыс, қалаларында етек жайып келеді. Алматы қаласының өзінде 25 мыңнан астам тәнін сататын бикештер тізімделіпті. Құл саудасымен айналысатын топтар барлық облыс орталықтарында бар екенін ескерсек, жыл сайын 3 мың адам ғана шетел ауып жатқанына күмән туады. Шымкент қаласынан алыс мемлекеттерге «жұмыс іздеп» кеткендердің дәл саны анық болмаса да, мыңнан кем емесі белгілі. Ол жерде де «турист» жөнелтетін он екі мекеме бар екен.

Быттырдың өзінде Қазақстанның бірқатар аймақтарында жас қыздарды шет елге жөнелтуді кәсіп еткен траффик ұйымдары бары анықталып, Шымкент пен Тараз әуежайлары арқылы оларды Біріккен Араб Әмірлігіне сатумен айналысатын сутенерлік қылмыстық топтар қолға түскен. Айталық, 1999 жылы Беленко деген азаматшаның Протасова, Нагорная деген сыбайластарымен құрған осындай тобы ұсталып, сотқа тартылған. Ұлттық қауіпсіздік комитеті әйелдерді Араб әлемі мен Таяу Шығыс елдеріне, Оңтүстік Кореяға жезөкшелікке

жөнелтіп келген бірқатар халықаралық қылмыстық топтардың жолын кескенімен, бұл сауда бизнесіне белсеніп, бел шешкендердің саны әлі де көп [5].

Белгілі демограф Мақаш Тәтімовтың жазуына қарағанда, Алматыда күн сайын 1000 жезөкше көшеге шығып, өз кәсіпшілігімен айналысатын көрінеді [6].

Кеңес Одағында видеомәдениеттің ене бастауы порнографиялық сипаттағы видеофильмдердің де жас буынның әлеуметтік мәдени өміріне енуіне қолайлы жағдай тудырды. Бұлармен қатар шетелдерден порнографияны, эротиканы суреттеп, бейнелейтін, махабаттың «еркіндігін» насихаттайтын түрлі әдебиет нұсқалары да жеткізілді. Бұл материалдар секс бизнесте аса көрнекті құралдар ретінде пайдаланып, жезөкшеліктің өрістей түсуіне едәуір үлес қосты. Теледидарда көрсетілген зорлық зомбылыққа адамдардың біртіндеп бойы үйреніп, оны шектен тыс әрекет деп санаудан қалып барады. Зорлыққа назарлық сезімін білдіру қабілеті жойыла бастады. Бұқаралық ақпарат құралдарындағы келеңсіз қылықтар күнделікті өмірге келіп сіңуінде.

Әрине, порнографияның жасырын өндірісі фотоателье, дыбысжазба студиясы, полиграфиялық кәсіпорынның техникалық мүмкіндіктерін де қамтиды. Тіпті Москвадағы орталық телевизияның операторлары, монтаж жасаушылары және видеоинженерлерінен құрылған топ 1985-1986 жылдары мемлекеттік стационарлық видеожүйені пайдалана отырып, порнофильмдерді көбейту ісімен айналысқан [7].

Қазіргі кезде ашық видеосалондарда эротикалық фильмдердің коммерциялық көрсетулері кең түрде тарағандықтан, олардың жасырын видеобизнестегі құндылығы кілт төмендеді. Дегенмен, әлі де бұл саланың басты өнімі – порнография және оны көбейту мен тарату болып табылады.

1780 видеожазбаларда сараптау қорытындысы, олардың 49 %-ін телехабар репертуарларына қосуға келмейтінін көрсетті. Бұлардың 18,5 %-і ашық эротикалық мазмұндағы фильмдер. Кейін, Америкада, жыныстық қатынастың табиғи емес түрлерін ашық көрсететін фильмдер ұдайы шығарылып, бұл саладағы шығармашылықты ығыстыра бастаған. Сөйтіп, жыл сайын 6 мыңдай порнокино өндіру жолға қойылған. Осыншалық тұтынушысы бар ортада порноиндустриямен айналысу мол табыс көзі екенін түсінген ресейлік кинорежиссерлердің бірнешеуі 1990 жылдардың ортасына таман видеофильмдерді өндіретін және сатуға шығаратын жасырын студиялар ашқан [8]. Алматыдағы жасырын видеостудияларда балалар порнографиясының ең азғындық түрлерін, тіпті үй жануарларымен жыныстық қатынасқа түсу көріністерін кассеталарға жазу жүргізілетіндігі жөніндегі ақпараттар жұртшылыққа жетті. Балалар «порносын» жазудың бір минуттық құны АҚШ-тың 100 доллары шамасында. Соңғы кездерде балаларды қасақана ұрлау және олардың хабарсыз жоғалу оқиғаларының жиілеуі жасырын сексиндустриясы саласындағы ұйымдасқан қылмыстық құрылымдар іс-әрекеттерінің нәтижесі деп ойлауға толық негіз бар [9]. Жезөкшелікке байланысты мемлекеттер үш түрге бөлінеді:

- 1) секс бизнестің әлемдік рыногына әйелдерді қоюшы елдер;
- 2) әйелдер тасымалданып өткізілетін елдер;
- 3) әйелдер жеткізілетін елдер.

Халықаралық жүйеде ТМД елдері сексбизнестің әлемдік рыногына әйелдерді қоюшы елдер болып табылады. Зерттеушілердің пікірінше, ТМД елдерінде әйелдерді сатудың себептері бірдей. Оның ішкі және сыртқы факторлары бар. Ішкі факторға ең алдымен әйелдердің ауыр экономикалық жағдайын жатқызуға болады. Мысалы, Украинада мемлекеттік статистикалық деректерге қарағанда әйелдер тіркелген жұмыссыздардың 80 %-і шамасын құрайды. Өмір сүрудің төмен деңгейі және жұмыссыздықтың жоғары деңгейде болуы оларды шетелдерден жұмыс іздеуге мәжбүр етеді. Жәбірленуші әйелдердің қорғансыздығы тәрізді құқықтық фактор да оларды түрлі арандатушылық ұсыныстарға келісулеріне итермелейді. Мұндай жағдайдың орын алуына сыртқы факторлардың да әсері аз емес.

Шекаралардың ашылуы мен темір перделердің құлауы, сауық пен жұмыс іздеп шетелдерге саяхаттау мүмкіндігінің мол болуы, көлеңкелі экономиканың өрбуі, халықаралық қылмысты топтардың құрылуы, мемлекеттік органдар қызметкерлерінің заңды бұзушылығы әлемнің көптеген елдерінде әйелдердің жезөкшелікпен айналысуға мүмкіндігі мол болуы тәрізді сыртқы факторлар бар.

Адамдарды саудаға салу соңғы он жылдықта қарқын алды және бұл кезде әлемдегі ірі жасырын бизнестің бір түрі болып табылады. Халықаралық қылмыскерлер құрамы бұл саладан жыл сайын АҚШ валютасымен есептегенде 7 миллиард доллар кіріс келтіреді. Бұл сома негізгі тұтыну тауарларының дүниежүзілік саудасынан түсетін табыс мөлшерімен бірдей [10].

Алматы қаласында 2013 жылы 48 қазақ қызы шетелдікке тұрмысқа шығып ресми некеге отырған. Қаншасының жат жұрттық азаматтармен ашыналық байланыста екендігі жайында мәлімет жоқ. Олар негізінен Түркия, Ауғанстан, Пәкістан, Иран, Қытай, ішінара Біріккен Араб Әмірлігі, Үндістан азаматтарымен көңіл қосады екен. Мұндай некелесуден кейін қазақ қыздарының шетелге барып тұруы емес, шетелдік күйеулердің Қазақстанда қалуы қалыпты жағдайға айналған [11].

Ресми жалға алу жүйесінде бұл өнімдер саны 1000-нан сәл ғана асса, сарапшылар айналымдағы фильм атаулары 15000-нан кем емес деп бағалады.

Порнографиялық материалдарды немесе заттарды заңсыз тарату қылмысының Ресейде, кейінгі жылдары кеми түскені байқалған.

Қазіргі кезде кез келген адамның, жас мөлшеріне қарамастан, порнографиялық мазмұндағы журналдар мен газеттерді, кино – және видеофильмдерді, компьютерлік дискілер мен өзге де материалдарды алуға мүмкіндігі бар. Бұл проблема құқық қолданушылар ғана емес, оқымыстылар тарапынан да назар аударылуын тілейді. Ал бұл қылмыс түріне талдау жасауға арналған арнайы зерттеу жұмысы Қазақстандағы заң ғылымында жүргізілген емес. Осы қоғамдық қауіпті әрекеттің халықаралық аспектілеріне негізделген жалпы теориялық бағыттағы жұмыстар ғана жүзеге асырылды [12].

Қатыгездікпен күш қолдануға бас ұруды насихаттайтын туындыларды заңсыз тарату қылмысы өз нәтижесін бере бастады. Жасөспірімдер арасындағы қылмыстылықтың белең алуы әлеуметтік моральдың төмендеуіне, тұтастай қылмыстық жағдайдың күрделеніп, өршуіне әкеліп соқтырады. Өкінішке қарай, соңғы жылдардағы тіркелген қылмыстар құрамында кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстардың үлес салмағы аз емес. Оның сандық және сапалық көрсеткіштерін арнайы зерттеу арқылы жасөспірімдер қылмыстылығының туындауына себеп болған факторларды айқындау ісін жанаша жолға қоятын уақыт жеткенін түсінуіміз керек.

Қатыгездікпен күш қолдануға бас ұруды насихаттайтын туындыларды заңсыз тарату қылмысы негізінен қолайсыз отбасылардан немесе толық емес отбасылардан шыққан, я ата-анасыз жетім өскен балалар мен жасөспірімдерге зардабын тигізеді деген түсінік қоғамдық санада әлі де үстемдік етуде. Ал өздерінен жасы кішілер мен өз құрбы-құрдастарына ғана емес, тіпті жасы үлкен адамдарға да қатыгездікпен зорлық-зомбылық көрсету қылмысын жасаушылар көбіне ауқатты тұратын немесе ата-анасы лауазымды қызмет атқаратын отбасылардан шығатыны назарға алынбайды. Осындай әлеуметтік топқа жататын отбасылардың балалары тұрмысы нашар отбасылардың балаларына қарағанда атысшабысты, зорлық-зомбылықты дәріптейтін компьютерлік ойындарды, көркем фильмдерді көріп тамашалауға мүмкіндігі мол екені анық.

Қазақстанда, кейінгі кезеңде шетелдердегідей компьютерлік клубтардың көптеп ашылуы, түрлі бағыттағы көптеген телеарналардың жұмыс істей бастауы қатыгездік пен күш қолдануға бас ұруды насихаттайтын туындылардың таралуына қолайлы жағдай тудырды. Мұндай жора қазақ ауыз әдебиеті нұсқаларында баяндалады және батыс елдерінің тарихи суреттерінде көрініс тапқан [13].

Елбасы Н. Ә. Назарбаев бұл орайдағы өз ұстанымын былайша мәлім еткен болатын:

-Халықаралық қоғамдастықта біздің елімізде тұрып жатқан және Қазақстанның біртұтас халқы болып табылатын барлық ұлттар өкілдерінің ұстамдылығын, конфессияаралық және мәдениетаралық татулығын қамтамасыз етуге бағытталған сара саясатымыз барынша танылып отыр[14].

Біріншіден, бүгінде мәдениетаралық және конфессияаралық үндесудің маңызды халықаралық орталығы ретінде Қазақстанның рөлін жаңа деңгейге көтеру керек. Қажет болған кезде біздің еліміз тайталас туып кетуі ықтимал жағдайларда өзара келісуге боларлық саяси шешім табу жолында халықаралық дәнекер міндеттерін де атқара алар еді.

Екіншіден, өркениеттердің үндесуін кеңейту мен тереңдетуге дәл осылайша мүдделі болып отырған бірқатар мемлекеттермен бірлесіп, біз осы заманғы дүниенің өзекті мәселелері бойынша Шығыс пен Батыс арасындағы түсіністікті жақындастыруға бағытталған ірі халықаралық бастамалар жасай алар едік деген ойдамын.

Қазіргі кезеңде, қоршаған ортаны аялауға, жануарларға имандылықпен қарауға кепілдік беретін қоғамдық қатынастарды нығайта түсу мәселесінің мән-маңызы өзектілігін жойған емес.

Соңғы жылдары тұрақтылық сипатына ие болып, жиі қайталана бастаған жануарларға қатыгездікпен қарау қылмысының белең алуын өзге құқықтық реттеу шараларымен тоқтатуға ұмтылу тиісті нәтиже бермейтінін естен шығармауымыз қажет.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексіндегі қарастырылған бап та, өзге елдердегі осы тектес заңдық шаралар да жануарларға қатыгездікпен қарау проблемасын шеше алмауда. Қазақстан заңнамасында жануарларға имандылықпен қарауды міндеттейтін құқықтық норма жоқ болуы жануарларға қатыгездік жасаудың көптеген оқиғаларының орын алуына, құқықтық шешімі жоқ түрлі тартысты жағдайлардың туындауына әкеп соқтыруда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 30 тамыз 1995 жыл, өзгертулер мен қосымшалар, 2007 жылы 21 мамырда өзгертулер мен толықтырулар енгізілді, 2011ж., 2017ж.
2. Комментарий к Уголовному кодексу РК/Отв.ред.: Борчашвили И.Ш., Рахимжанова Г.К.-Караганда. РГК ПО «Полиграфия, 1999. -960с.
3. Раимова Н., Шарипова.Х. Безработные кто и почему // Экономика и статистика. – № 3. – 1994. – С.18-22
4. Статистический ежегодник. Павлодарской области. Т.2. за 2010-2014
5. Күлімбет М. Боснияда боздаған бойжеткендер. Қазақстан әйелдері, 2001. – № 9 кыркүйек
6. Тәтімов М. Әйелдерге демографиялық әліппе. Халық кеңесі (199) 2012 . – № 48. – 7 наурыз
7. Копылов В.А. Информационное право.
8. Стучков.Н.А. Советская исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью. – Саратов, 1970. – С.30
9. Детки-конфетки. Станет ли Казахстан центром детского секс-туризма ? // “Экспресс К”, 2001 - № 143.
10. Е.А.Левченко. Торговля женщинами: нарушение человека или добровольное рабство? Общественное науки и современность. – № 4. – 2000. – С. 58-67
11. Баймурзина А. Қазақтың қара көздері-ай, обал-сауаптардың кімдердің мойнында: қазақстан әйелдері, 1999. – № 12
12. Проституция и преступность /под.ред. Ю.М.Хотченкова, Шмарова И.В. – М., 1991.

13. Базарбаев К. Демографиялық ахуал және еңбек ресурстары. Егемен Қазақстан, 1996. – № 68. – 9 сәуір.
14. Өзбекұлы С. Абай және адам құқы. – Алматы. «Жеті Жарғы», 1995. – Б 69-83

**ЖЕКЕ АДАМНЫҢ АР-НАМЫСЫНА ЖӘНЕ АДАМГЕРШІЛІГІНЕ ҚАРСЫ
ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ
ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ**

Едильбаева Салтанат Зулқайдаровна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор жеке адамның ар-намысына және адамгершілігіне қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтардың қылмыстық-құқықтық және криминологиялық сипаттамасын зерттеп, қолданыстағы заңнамаларды жетілдіру жолдарын ұсынып отыр.

Түйінді сөздер: Сот реформасы, Құқықтық мемлекет, Қазақстан Республикасы, ар-намыс, жала жабу, қорлау.

**УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА
УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИИ ПРОТИВ ЧЕСТИ И ДОСТОИНСТВА И
ПРАВСТВЕННОСТИ**

Едильбаева Салтанат Зулқайдаровна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Ақтөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует уголовно-правовая и криминологическая характеристика уголовных правонарушений против чести и достоинства и нравственности и в связи с этим автор вносит предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: Судебная реформа, Правовое государство, Республика Казахстан, честь, достоинство, клевета, оскорбление.

**CRIMINAL-LEGAL AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRIMINAL
OFFENSES AGAINST HONOR AND DIGNITY AND MORALITY**

Yedilbaeva Saltanat Zulkaydarovna

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, the author investigates the criminally-legal and criminological characteristics of criminal offenses against honor and dignity and morality, and in this connection the author makes proposals on improving the current legislation.

Keywords: Judicial reform, Legal state, Republic of Kazakhstan, honor, dignity, slander, insult.

Ар-намысқа және адамгершілікке қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтардың қауіптілігін және бұл қылмыстармен күресудің қажеттілігін ескере отырып, әділеттік принципін және Кодекстегі басқа да принциптерді ұмытпаған жөн, себебі оларсыз жауаптылықты және жазаны жеке даралау мүмкін емес.

Қылмыстық Кодекстегі заңдар негізінен қылмыс жүзеге асқаннан кейін ғана

қолданылады. Ал қылмыстардың алдын алу, не оларды дер кезінде бейтараптандыру проблемаларын шешу үшін заңның өзге салаларының септігі керек. Демек, жезөкшелікке және оған қатысты қылмыстарға қарсы күрестің пәрменділігін арттыру мақсатында Қылмыстық кодекске толықтырулар мен өзгертулер енгізу шарасы заңның өзге салаларында да жалғасын тапса ғана бұл бағыттағы күрестің нәтижелігі артпақ. Жезөкшеліктің өзіне назар аудармай, оған қатысты қылмыс жасаушыларды жазалау арқылы құқық қорғау мен қоғамдық тәртіп салаларындағы проблемаларды шешу, сөйтіп адамдардың денсаулығын және ар намысы құқығын қорғауға ұмтылу айтарлықтай нәтиже бере қоймайды. Ең алдымен мұндай қылмыстардың алдын алу, болдырмау шараларын жүзеге асыру керек. Ал заңнамада тиісті шешімін таппаған проблемалар әлі де жетерлік.

Ар-намысқа және адамгершілікке қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтардың қауіптілігін және бұл қылмыстармен күресудің қажеттілігін ескере отырып, әділеттік принципін және Кодекстегі басқа да принциптерді ұмытпаған жөн.

Қазақстан Республикасының Жоғарғы соты өзінің қаулыларында қылмыс жасауға қатысқан барлық адамдарды анықтап, әділ жаза беру жөнінде неше қайтара нұсқау берді. Бірақ мұндай нұсқауды практика жүзінде іске асыру мүмкін емес, себебі ең аз санкциясының өзі өте жоғары заңымыз соттардың әрбір қылмыскердің ерекшелігін, жеке басын, нақты жағдайлардағы қоғамға қауіпті мән-жайларды ескеруіне толық мүмкіндік бермейді [1].

Қоғам санасында әділ деп қабылданған шекте берілген жазаның ғана қатаңдығын ақтауға болады. Жазалау саясатындағы тым қатаңдық, керісінше, қылмыстық заңның өзінің де, оны қолдану практикасының да тиімділігін төмендетеді, себебі ондай жағдайда қылмыстық заң көпшіліктен қолдау таппайды, қылмыстылықпен күреске халық жұмылмайды. «Қылмыскер - қаскүнем» бейнесі халық санасында «қылмыскер - азаптанушы» бейнесіне ауысады, ол қылмыстың ашылуына және қалай да жазалану принципіне теріс әсер етеді.

Н.Угрехелидзе жүргізген зерттеулер адамдар тобының алдын ала сөз байласып қастандық жасағаны үшін заңда белгіленген көтеріңкі санкциялардың практикада сирек қолданылатынын көрсетіпті.

Адамдар тобы жасаған қастандық үшін жазаны соттар, әдетте, сондай жеке жасалған әрекет үшін белгіленген санкциялар шегінде тағайындайды.

С.И.Дементьев қылмыстың жеке топтары бойынша жазаны анықтау үшін адамның кейбір ерекшеліктерін ғана ескеру қажет дейді. Мысалы, адамгершілікке қарсы қылмыс жасағанда, жаза тағайындау үшін адамның қандай жақтары ескерілуге тиіс? Қылмыскер жайында мынандай мәліметтерді ескерген жөн:

- 1) жастың екі шегі: ересек екендігі және кәмелетке толмағандығы;
- 2) бұрынғы соттылығы;
- 3) отбасындағы материалдық жағдайы;
- 4) айыпталушының қылмыс жасағанға дейінгі мінездемесі;
- 5) оның өзі жасаған әрекетке көзқарасы.

Қалған деректердің қылмыстардың бұл тобы үшін маңызы жоқ, олар жаза тағайындағанда ескерілуі тиіс емес.

Қылмыстық кодекстің 53-бабына сәйкес қандай да бір мән-жайды жауаптылықты жеңілдетуші деп тану соттың ықтиярында болса, Кодекстің 53-бабына сәйкес қандай да бір мән-жайды ауырлататын деп тану осы нормадан туындайды.

Арнайы әдебиеттерде осы қарастырылып отырған бапты қылмыстық заңға кіргізу жайында ұсыныс жасалған. Атап айтқанда Л.А.Прохоров қылмыстық заңдардың бұрынғы Негіздерінің 32- бабының 2-бөлігін мына мазмұнда толықтыруды ұсынған: «Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінің бабында көрсетілген мән-жайлар жаза тағайындағанда жауапкершілікті ауырлатушы немесе жеңілдетуші болып есептелуге тиіс емес»

Л.Г.Хулапова ең маңыздыларын, маңдай алдыларын бөліп шығарған, ал А.С.Горелик жаза тағайындаған кезде ескерілуге тиісті ең басты ауырлататын және жеңілдететін мән-жайларды алған.

Ар-намысқа және адамгершілікке қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтар туралы істердің ашық сотта қаралуы, сотталушылар алдында жәбірленушілердің аты-жөні, мекен-жайы толық, дауыстап айтылатыны түсініксіз. Бұл жайында А.Разумов былай деп дұрыс пікір айтқан: «Олардың кейбірінің өштіктің қайтадан құрбаны болмауына немесе басқа біреудің қармағына ілінбеуіне кім кепіл?».

Қазақстанда 1991 жылдың алғашқы жартысына дейін жезөкшелік әкімшілік заңды бұзушылық болып саналып, жезөкшелерге айыппұл салынатын.

Сырттай қарағанда, Қазақстанда жезөкшелікті пайдалану түріне тыйым салу шаралары жүзеге асуда секілді. Бірақ мұндай жағдайда жезөкшелікпен айналысуды шектеу, оған әкімшілік бақылау шаралары жүйесін құру және оларды қамтамасыз ететін ұйымдастыру тәсілдері де жүзеге асырылуға тиісті болса да, іс жүзінде олар мүлде жоқ. Ресми мемлекеттік құрылымдар, органдар және тұлғалар, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдары тарапынан күні өткен үндемеу және көзжұмбайлыққа салыну тәжірибесі бұл проблеманы шешуге септігін тигізе алмайтыны анық. Керісінше, Кеңес Одағы кезеңіндегідей жезөкшеліктің және оған байланысты қылмыстардың кең тарала түсуіне қолайлы жағдай тудырады.

Қазақстан Республикасында әйелдердің жағдайын жақсартудың мемлекеттік тұжырымдамасында жезөкшелікке әлеуметтік құбылыс ретінде шынайы және тиісті баға берілмеген, тек «әйелдерді нәпсіқұмарлық тұрғыда пайдалануды жоюға, оның ішінде жезөкшелік шеңберін қысқартуға бағытталған шараларды дайындау» қажеттілігі ғана атап өтілген. Жезөкшелікті түрлі замандар мен қоғамдарда әр түрлі жағдайларда жанкештілікпен тірлік еткен әлі де жоғала қоймайтын өміршең құбылыс деп айтуға болады. Жезөкшелікпен байланысты қылмыстармен күресте жазалау сипатындағы тыйым салу, тәртіппен реттеу тәрізді заңнамалық шараларды жеткілікті деп есептеудің қате екені айқын көрінуде. Бұл бағыттағы нормативтік- құқықтық әрекеттерді мемлекет тарапынан қолдаудың тиісті дәрежеде жүргізілмеуі түсініксіз

Қазіргі қазақстандық заңнамада траффиктің нақты түсінігі және оны орындаушылар мен оған қатысушылардың жауаптылығы жөнінде нормалар қарастырылмаған. Көптеген сарапшылар Қылмыстық кодекстің 128-бабына тек қана толықтырулар мен өзгертулер енгізуді емес, траффик үшін жеке бап енгізуге ұсыныс жасауда. Өйткені, жеке тұлғаның немесе туристік ұйымдардың не солар секілді басқа мекемелердің адамдарды нәпсіқұмарлық я басқадай мақсатқа пайдалануға алдау жолымен тартқандығын дәлелдеу өте қиын, кей жағдайда тіпті мүмкін емес. Бір де бір ұйым мен мекеме адамдарды саудаға салу үшін жалдағанын мойындамайды. Жалдаудың өзі адамдарды саудаға салудың сатылы әдістерінің ең бірінші баспалдағы тәрізді болғандықтан, барлық қылмыстық топты, ең бастысы траффикті ұйымдастырушыларды қылмыстық жауаптылыққа тартудың мүмкіндігі жоқ.

Осылайша демократиялық-құқықтық мемлекет құру жолындағы Қазақстанда халқымыздың әлеуметтік өмірінде бұрын болмаған тұрпайы құбылысқа лажсыздық салдарынан жол беріліп отыр. Заңда жезөкшелікке қылмыстық, азаматтық, әкімшіліктік, тәртіптік жауаптылықтардың бір де бірі белгіленбегендігін пайдаланып, жезөкшелер өз кәсіптерімен емін-еркін айналысуда. Қылмыстық кодекстің 308-бабы және 309-бабының диспозицияларында жезөкшелікке тарту, притондар ұйымдастыру немесе ұстау және жеңгетайлық қылмыстары бірталай белгілері бойынша сараланып қарастырылмаған әрі айқын емес күңгірт тұстары бар және Қылмыстық кодексте жезөкшелікке тікелей қатысты қылмыстардың бірнеше түріне қылмыстық-құқықтық жауаптылық белгіленбеген.

Притон ұйымдастырушылар мен ұстаушылар жезөкшеліктің өрбуіне өзгелерден гөрі үлкен үлес қосып, одан түскен кірістің қомақты бөлігіне ие болса да, көп жағдайда

қылмыстық жазалауға ұрынбайды Осы себепті, притон ұйымдастыру мен ұстау қылмысының қоғамдық қауіптілігі жеңгетайлық қылмысына қарағанда қауіптірек, бірақ олардың қылмысын дәлелдеп, мойнына қою өзге қылмыскерлерге қарағанда қиынырақ. Иелігіндегі мекен-жайларды жезөкшеліктің өрбуіне қолайлы орынға айналдырып, табыс табатын жасырын тұлғалар бар екені белгілі. Мұндай қылмыс субъектілері мейманхана, сауна, демалыс үйлері тәрізді көпшілік мекемелерінің басшылық құрамындағылар ғана емес, тікелей бірінші басшының өзі болуы да ықтимал. Бұлардың басым көпшілігі алдын ала сақтық шараларын ойластырып, притонға айналдырылған бөлмеге жуымай, екінші тұлғалар (өз қызметкерлері) арқылы қылмыстық жолмен түсетін табыстың қомақты бөлігін иеленіп отырады. Оларды жезөкшелер мен клиенттер де білмеуі мүмкін. Сондықтан, притон ұйымдастырушылар мен ұстаушыларды қылмыс үстінде қолға түсіру қиын. Адам саудасымен шұғылданатын нүктелердің қазір жыл санап байып, үлкен қауіпті ұйымдарға айнала бастағаны ақиқат. Экономикалық қиындық салдарынан жұмыссыздық белең алған аумақтарда меншік нысаны әртүрлі: мемлекеттік, қоғамдық, ұжымдық, жеке меншік мекемелердің, ұйымдардың т.б. басшылығы арасында қол астындағы қызметкерлердің, жұмысшылардың т.б. тәуелді жағдайын пайдаланып, оларға ықпал етудің заңсыз іс-әрекеттерін қолдануы жиілеп кеткендігі жасырын емес. Басшылар арасында қол астындағы қызметкерлерге, жұмысшыларға т.б. күш қолдану немесе күш қолданбақшы болып қорқыту, балағаттап тіл тигізу, көпшілік алдында ар-намысын қорлайтын сөздер айтып, абыройларын төгу, еңбекақыларын заңсыз қысқарту, лауазымы я еңбекақысы төмен қызметке ауыстыру немесе қызметтен мүлде шығару тәрізді заңға және моральға жат іс-әрекеттерді жүзеге асыру оқиғалары жиі қылаң береді. Әсіресе, басшы ер адамдардың қол астында қызмет (жұмыс) істейтін қыздарды тұрмыстағы әйелдерді олардың қызметтегі (жұмыстағы) жағдайын пайдаланып, жезөкшелікке тарту оқиғалары өріс алғаны көпшілікке белгілі.

Басшы қызметтегі адамның ықтиярсыз ашынасына айналып, еріксіз жезөкшелікке салынған жәбірленуші қыздардың, әйелдердің жұмыссыздық жайлаған кезеңде, өз қызметтерінен (жұмыстарынан) айрылу қаупін ойлап, құқық қорғау органдарына арыз бере алмауы, арыз берсе де, куәлардың белгілі себеппен куәлік етуден жалтару салдарынан, жезөкшелікке тарту қылмысы фактісін дәлелдей алмауы, дәлелдеген күннің өзінде қылмыс субъектілерінің қылмыстық жауаптылықтан айыппұл төлеу түрімен ғана жазалануы да көпшілікке таныс жағдайлардың біріне айналды. Заңға қайшы және моральға жат бұл іс-әрекеттердің өрбуіне кесе-көлденең тұрарлық заң әзірше жоқ. Бұл іс-әрекеттердің криминологиясы қоғамдық адамгершілік, адамның ар-намысы және жеке өміріне қол сұғылмаушылығы мен денсаулығына зиян келтірумен шектелмей, Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабында және халықаралық құқықтық құжаттарда белгіленген азаматтардың құқықтары мен бостандығын, теңдігін аяқасты қылады. Демек, басшылардың өз қол астында істейтін қыздарды, әйелдерді олардың қызметтегі тәуелді жағдайын пайдаланып, жезөкшелікке тарту қылмысының құрамында саяси сипаттағы қылмыс белгілері де бар. Жезөкшелікке тартудың бұл түрі қылмыс субъектілері үшін нәтижелі, тиімді, әрі қауіпсіз болғандықтан, жезөкшелікке тартудың өзге түрлері: күш қолдану немесе күш қолданбақшы болып қорқыту, бопсалау, мүлкін жою немесе бүлдіру арқылы не алдау жолына қарағанда көп қолданылады. Сондай-ақ, негізінен жоғары лауазымды басшылар жүзеге асыратындықтан, бұл қылмыс олардан төмен дәрежедегі басшылар мен маман қызметкерлердің арасына жылдам тарайды.

Дәрілік немесе басқа құралдарды пайдаланып есеңгірету үшін притондар ұйымдастыру немесе ұстау (272-бап) қылмысы құрамында қарастырылған дәрілік немесе басқа құралдардың түсінігі заңнамада нақты айқындалмаған.

Халықаралық құқық порнографияны анықтаудың бірыңғай әдісін көрсетпейді, бұл мәселені ұлттық заңнама мен сот практикасының қарауына қалдырады. Бір жағынан барлық

мемлекеттер халықаралық құқықтың мәні мемлекетішілік құқықтікінен жоғары екенін мойындайды [2].

Сөйте тұра, бірқатар елдердің қылмыстық заңнамасында аталған қылмыс құрамының белгілері және қылмыстық жазалау критерийлері айқын көрсетілген. Бұдан халықаралық қылмыстық құқық порнографиялық материалдарды таратқаны үшін жауаптылықты заңдастыру бөлімі бойынша бірқатар ұлттық заңнамалардан кейін қалды деген қорытынды шығаруға болады. «Адамдардың жыныстық өмірі және секске байланысты кез келген мәселелер, барлық кезеңде жазушылар, суретшілер, ақындар және музыканттар назар аударатын нәрсе болды, сондықтан порнографияны эротикалық сипаттағы туындылардан ажырату аса маңызды» [3].

Қатыгездік пен күш қолдануға бас ұруды насихаттайтын туындыларды заңсыз тарату негізінен Батыс елдерінде, Ресейде орын алған. Өкінішке қарай, қылмыстың бұл түрі кейінгі кезеңде, Қазақстанда да көрініс бере бастады.

Қазақстан Республикасында рухани, материалдық құндылықтарды, қоғамдық адамгершілікті қорғау мәселелері тәрбие ісінде кеңінен орын алып, Қылмыстық кодексте заңмен негізделгеніне қарамастан, қоршаған ортаны аялауға, жануарларға имандылықпен қарауға кепілдік беретін қоғамдық қатынастарды нығайта түсу мәселесінің мән-маңызы өзектілігін жойған емес.

Ар-намысқа және адамгершілікке қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтарды жасаушыларға қылмыстық жауапкершілік жүктеу арқылы қоғамдық адамгершілікті қорғау мәселесін шешу мүмкін емес. Дұрысы, Ар-намысқа және адамгершілікке қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтардың туындау себептерін, қоғамдық қауіптілігін зерттеу, олардың алдын алу, не дер кезінде бейтараптандыру проблемаларын шешу тиімді нәтиже бермек. Ар-намысқа және адамгершілікке қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтардың алдын алу мәселесін жалпы қоғамдық көлемде шешу үшін адамдарды еңбекпен қамтамасыз ету проблемасы шешілуі тиіс, бұл Қазақстан үшін қазіргі таңда әлі шешімін таппаған мәселе. Нарықтық қатынасқа көшудің салдарынан жұмыссыздар саны кебейді. Сотталғандардың құрамы бойынша жасалған талдау мына қылмыстар санының азайғанын көрсетті:

- алкогольдік масаң күйінде жасалған қылмыстар саны 2,9 %-ға азайды (есеп беру кезеңінде – 5 150 (20,5 %), 2013 жылы – 6 306 (23,4 %);
- есірткілік масаң күйінде жасалған қылмыстар саны 0,1 %-ға азайды (есеп беру кезеңінде – 157 (0,6 %), 2013 жылы – 174 (0,7 %);
- адамдар тобы жасаған қылмыстар саны 2,4 %-ға азайды (есеп беру кезеңінде – 8 688 (34,7 %), 2013 жылы – 9 992 (37,1 %).

Сонымен қатар, адамдардың ұйымдасқан тобы жасаған қылмыс үшін сотталғандар саны 0,4 %-ға артты (2014 жылы – 401 (1,6 %), 2013 жылы – 327 (1,2 %)[4].

Ішімдікті жаппай пайдаланғандықтан қоғам басына қатер төнді, сондықтан онымен былайша күресу керек деп ойлаймыз. Кәсіпорындардың, мекемелердің, ұйымдардың, ұжымдық шаруашылықтардың қаражаты есебінен күзет-пост қызметі үшін қосымша штат құру керек. Айталық, мектепке дейінгі балалар мекемелері, түрлі деңгейдегі оқу орындары, діни орындар, әскери горнизондар, шетел елшіліктері мекен-жайларының жанында және елді мекендердің елеусіз түкпірлерінде жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру немесе ұстау қылмыстары құрамының қоғамдық қауіптілігі бір келкі емес. Аталған орындардағы притондар жас балалар мен жасөспірімдердің, жастардың тәрбиесіне кері әсер етеді, діндарлар мен дінді құрметтеушілердің ар-намысын қорлайды, әскерилерді, әсіресе мерзімді әскери міндетін атқарып жүрген жауынгерлерді әскери тәртіпті бұзуға итермелейді және шетелдердің ресми өкілдерінің алдында мемлекетіміздің халықаралық беделіне нұқсан келтіреді. Ескерерлік бір жайт: АҚШ-та жезөкшелікке ресми түрде рұқсат етілген штаттардың өзінде әскери горнизондардың маңында зинақорлар үйлерін ұстауға

тыйым салынған. Мұндай жағдайдың орын алмауына тіпті БҰҰ-да жауапкершілікпен қарап, 1991 жылы Балкандағы НАТО қарулы күштеріне қызмет көрсететін бордельдерді жабуға шешім шығарған. Жергілікті полиция арнайы операция жүргізіп, шешімді жүзеге асыру барысында ресейлік 117 жезөкше Босниядан қуылып, Москваға оралған. Тіпті Ресейде ресми жезөкшелікке рұқсат етілген 19-ғасырдың өзінде шіркеу, училище, мектеп және солар секілді мекемелерге 150 саженнан жақын жерге зинақорлар үйлерін ашуға тыйым салынған;

Айталық, притондар ұйымдастырушылар немесе ұстаушылар және жеңгетайлардың қылмыс құрамында пайдакүнемдік мақсатында жезөкшелікті өрбіту тәрізді ортақ белгілері болғанымен, сол мақсатқа жетудің әдістері бөлек және қоғамдық қауіптілігі деңгейі де әр түрлі.

Притондар ұйымдастыру немесе ұстаудан гөрі жеңгетайлық қылмысының айтарлықтай жоғары деңгейде ашылатыны белгілі.

Жеңгетайлардың іс-әрекеттерінің пәрменділігі мен нәтижелігі притондар санымен тығыз байланысты. Притондардың азды-көптігіне қарай олардың «жұмыс» қарқыны я күшейіп, я төмендеп отырады. Притондарда бұрын болған клиенттер жеңгетайлардың қызметін қажетсінбейді. Демек, жеңгетайлық қылмысы притон ұйымдастыру немесе ұстау қылмыстарына тәуелді және олардай тұрақтылық сипатына ие емес. Ендеше, қылмыстың осы екі түрі жезөкшелікке байланысты әрі мақсаты бір болса да, әдісі бөлек, қоғамдық қауіптілігі де екі түрлі деңгейде, қылмыс субъектілеріне келтірер кіріс мөлшерінің де айтарлықтай айырмашылықтары бар.

Жеңгетайлық қылмысының құрамы туындау себептерінің негіздері және қоғамдық қауіптілігі дәрежелері әр түрлі құқық бұзушылықтан тұрады. Мысалы, кейбір қылмыс субъектілері (қарауында жас баласы бар жесірлер немесе жалғызбасты әйелдер не көп балалы аналар) жұмыссыздық салдарынан тапшылық пен мұқтаждыққа ұрынғандықтан жеңгетайлықпен айналысуға мәжбүр болады. Енді біреулер кем дегенде отбасының я өзінің тұрмысын орташа деңгейде қамтамасыз етуге жетерлік еңбекақы төленетін тұрақты жұмысы немесе басқадай табыс көзі бола тұра, жеңгетайлықпен пайдакүнемдік мақсатында айналысады. Айталық, көпшілік мекен-жайларының (интурист мейманханалары т.б.) қызметкерлері қызмет жағдайын пайдаланып жеңгетайлықты сексбизнесінің бір кәсібіне айналдырады. Мұндай жеңгетайлар көпшілік мекен-жайларындағы притондардың пәрменді жұмыс істеуіне үлкен үлес қосып, жезөкшеліктің өрбуіне де белсенді ат салысады. Ал жезөкшелер мен клиенттердің кездесуін күзет үйлерінде ұйымдастырушы жеңгетайлардың қызметіне күнкөріске ғана жетеді әрі олар жезөкшеліктің өрбуіне жоғарыда көрсетілген жеңгетайлардай ықпал ете алмайды:- басшылардың өз қол астында істейтін қыздарды, әйелдерді олардың қызметтегі (жұмыстағы) тәуелді жағдайын пайдаланып, жезөкшелікке тартуының қоғамдық қауіптілігі өзге түрлеріне қарағанда басым. Егер басшы қызметкерлердің қол астындағы қыздарды, тұрмыстағы әйелдерді олардың тәуелді жағдайын пайдаланып жезөкшелікке тарту немесе оларға жеңгетайлық жасау қылмыстарына қарсы шара қолданылмаса, бұл қылмыстар деңгейі қазіргі кездегіден де жоғары көтеріліп, халықтың әлеуметтік өміріне кең тарала түсуі сөзсіз. Сөйтіп, демократиялық, зиялы, құқықтық мемлекет құруды көздеген қоғамымыз ежелгі Рим империясындағы нәпсіқұмарлық сипаттағы азғындыққа салынған билеушілер, ақсүйектер, жоғары лауазым иелерінің кесірінен қылмыстық-құқықтық, моральдық ахуалы мүлде төмендеген римдіктердің кебінің киюі мүмкін.

Сондықтан, аталған қылмыс түрлеріне тиісті қылмыстық-құқықтық жауаптылық белгіленуі керек және мұндай шаралар қыз-келіншектерді жоғары лауазымды басшылардан және білім беру, денсаулық сақтау, заң және құқық қорғау салалары қызметкерлері тарапынан жасалатын қылмыстардан қорғайды деген пікірдеміз. Қалталы шетелдіктер мен өзге ұлт өкілдеріне талғаусыз сексқызмет көрсететін қандас жезөкшелер оларға «қазақтар – моральдық азғындыққа ұшыраған халық екен» деген ой салады. Ауғаныстанда қазіргі кезде

де ауған қыздарымен жыныстық қатынасқа түскен шетелдіктерді, әсіресе мұсылман емес жат жұрттықтарды өлім жазасына кесетін заң бар. Бұл ислам дінін берік ұстанған ауған халқының ұлттық намысын қорғауды көздеуден туған әрі ауғандықтардың қоғамдық санасы қабылдайтын заң. Әрине, оны біздің қоғамымызда қолданысқа енгізу мүмкін емес.

Айталық, АҚШ-тың жезөкшелікке тыйым салынған штаттарының кейбірінде жезөкшелермен бірге клиенттер де жазаланады. Францияның Қылмыстық кодексінде көше жезөкшелігі мен жезөкшелердің қоғамдық орындарда жүргіншілерге жармасуына жауаптылық белгіленген. Ұлыбританияда да адамдарға жармасқан жезөкшелер заңмен қуғындалады. Тіпті бірнеше ғасыр бұрын ресми жезөкшелікке рұқсат етілген мемлекеттердің өздерінде көше жезөкшелігіне тыйым салу заңы бұрын да болған, қазір де бар. Осындай жаңа бап дайындалып Қылмыстық Кодекске енгізілсе, жезөкшеліктің өрісі тарылып, оған байланысты қылмыс, қоғамдық тәртіпті бұзушылық және моральға жат іс-әрекеттер де азая түседі деген пікірдеміз.

Айта кететін бір жайт: Пәкістандағы жезөкшеліктің барлық түрін қылмыс деп тауып, жезөкшелердің бәрін бірдей ұзақ мерзімге бас еркінен жазалайтын заңға қарағанда, Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексіне енгізуге ұсынылып отырылған бап әлдеқайда иманды болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ашитов.З.О. Право суверенного Казахстана. – Алматы, 1995. – 178 с.
2. Ответственность за распространение порнографических материалов или предметов. Сборник лекции. Ставрополь, 2003 г.
3. Теория и практика правовой борьбы с распространением порнографических материалов или предметов в советский период; Проблемы уголовной ответственности за распространение порнографических материалов или предметов в международном праве // Российская юридическая наука на этапе формирования правового государства, под общ. ред. В.Н. Зырянова и Т.П. Редько. Сб. ст. – М., 2003 г.
4. ЦПСИИ при прокуратуре Павлодарской области материалы за 2022 – 2014 г.
5. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Бюллетені №3/2015 Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жанындағы Соттардың қызметін қамтамасыз ету департаментінің (Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты аппаратының) Талдау және жоспарлау бөлімі. Республика соттарының 2014 жылы қылмыстық істер бойынша сот төрелігін жүзеге асыруы туралы

ВОПРОСЫ ПРЕЮДИЦИАЛЬНОСТИ В ГРАЖДАНСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Ермаганбетов Жумат Айжарикович

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной научной статье рассматриваются проблемные вопросы преюдициальности в гражданско-процессуальном праве республики казахстан

Ключевые слова: преюдициальность, признаки, решение, доказывание

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ ПРЕЮДИЦИАЛЫҚ СҰРАҚТАРЫ

Ермаганбетов Жумат Айжарикович

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл ғылыми мақалада Қазақстан Республикасындағы азаматтық іс жүргізу құқығындағы преюдициалық сұрақтары қарастырған.

Түйінді сөздер: алдын ала шешім, белгілер, шешім, дәлелдеу

THE PREJUDICIALNESS IN THE CIVIL PROCEDURE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Ermaganbetov Gumat Aigarikovich

Master`s Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article the prejudicialness is considered in the civil procedure in the Republic of Kazakhstan.

Key words: prejudicialness, characteristics, solution, establishment

Преюдициальность (от лат. praedjudicio - предрешение) - в процессуальном праве обязательность для всех судов, рассматривающих дело, принять без проверки и доказательств факты, ранее установленные вступившим в законную силу судебным решением или приговором по какому-либо другому делу [1].

Так, в соответствии со ст. 71 ГПК РК «Обстоятельства, установленные вступившим в законную силу решением суда по ранее рассмотренному гражданскому делу, обязательны для суда и не доказываются вновь при разбирательстве других гражданских дел, в которых участвуют те же лица» [2].

Преюдициальность решения имеет следующие признаки:

- 1) обстоятельства не подлежат доказыванию, т.к. они рассматривались в другом процессе и по нему уже вынесено судебное решение;
- 2) обстоятельства не подлежат доказыванию, т.к. которые имели место быть в разбирательствах с участием этих же лиц (сторон).

Также преюдициальность связана с тем, то «вступивший в законную силу приговор суда по уголовному делу, которым признается право на удовлетворение иска, обязателен для суда, рассматривающего дело о гражданско-правовых последствиях деяний лица, в отношении которого состоялся приговор суда. Вступивший в законную силу приговор суда обязателен для суда, рассматривающего такое гражданское дело, также по вопросам, имели ли место эти деяния и совершены ли они данным лицом, а также в отношении других установленных приговором обстоятельств и их правовой оценке» [2].

Преюдициальность решения ранее до существования единой базы данных – Единой автоматизированной информационно-аналитической системы судебных органов Республики Казахстан (ЕАИАС СО РК), вызвала большие сомнения, все гражданские дела после их рассмотрения передавались в соответствующие архивы судов и хранились там. При этом лицо, могло злоупотребляя юридической неграмотностью своего оппонента повторно подать исковое заявление в суд по тому же основанию и с теми же требованиями, если, к примеру место жительства ответчика изменилось и не прошел срок исковой давности. Суды, учитывая огромную занятость и напряженность работы, не всегда могли своевременно отреагировать на тот факт, что имеется принятое решение по тому же делу с участием тех же лиц.

Принимая во внимание такой признак как преюдициальность решения, в деятельности судов будет устранена возможность принятия противоречивых решений по одним и тем же фактам и правоотношениям между одним и теми же сторонами.

Следующий признак – исполнимость решения суда, отвечает направлению нашего исследования.

Исполнимость – должник обязан исполнить решение суда добровольно, в случае отсутствия добровольности и немедленности исполнения, исполнение возможно в принудительном порядке.

Судебное решение приводится к исполнению после вступления в законную силу, кроме случаев немедленного исполнения (ст.ст. 237, 238 ГПК РК).

Немедленное исполнение решения суда – исполнения судебного акта до вступления его в законную силу.

В резолютивной части судебного решения судья обязан указать на то, что решение подлежит немедленному исполнению.

В гражданском процессуальном праве предусматривается два вида немедленности исполнения:

- 1) обязательное немедленное исполнение (ст. 237 ГПК РК);
- 2) факультативное немедленное исполнение (ст. 238 ГПК РК).

Так, в соответствии со ст. 237 ГПК РК, немедленному исполнению подлежат:

- 1) о присуждении алиментов;
- 2) о присуждении работнику заработной платы, но не свыше чем за три месяца;
- 3) о восстановлении на работе;
- 4) о возмещении вреда, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья, а также потерей кормильца, но не более чем за три месяца;
- 5) о признании забастовки незаконной;
- 6) о реструктуризации финансовых организаций и организаций, входящих в банковский конгломерат в качестве родительской организации и не являющихся финансовыми организациями.

Факультативным немедленным исполнением признается немедленное исполнение по ходатайству истца, в котором он должен обосновать необходимость немедленного исполнения, а именно:

- 1) исполнение решения суда может оказаться невозможным;

2) замедление исполнения решения суда может вызвать значительный ущерб для взыскателя.

Вопрос о факультативном немедленном исполнении решается на судебном заседании либо он разрешается при вынесении решения суда.

Решение о допущении либо недопущении немедленного исполнения решения остается прерогативой судьи.

В случае, если суд примет решение о недопущении немедленного исполнения решения суда, то тогда истец может ходатайствовать об обеспечении исполнения решения суда, не допущенного к немедленному исполнению.

Также есть и корреспондирующее право и у ответчика, в случае если суд допустит немедленное исполнение решения суда, то тогда суд потребует от истца обеспечения поворота исполнения решения на случай отмены решения, когда решение может быть обжаловано в вышестоящую инстанцию.

Поворот исполнения решения суда является «патовой процессуальной ситуацией» [3].

Институт поворота исполнения решения суда является пока еще не совсем разработанным институтом. Несовершенство норм, связанных с поворотом исполнения решения суда может повлечь за собой утрату имущества, на которое может быть обращено взыскание.

Так, институт поворота исполнения решения означает передачу всего взысканного имущества ответчику в случае отмены судебного решения при обжаловании, или рассмотрения при вновь возникших обстоятельствах.

Именно уже в этом определении видно, что данный институт касается только имущественных споров, то есть на практике имеются реальные проблемы, как применять поворот исполнения решения при возникновении споров неимущественного характера (например, обжалование действий (бездействий) должностных лиц, обжалование акта государственного органа и т.п.).

В случае, если механизм института поворота исполнения решения суда запущен, тем самым государство в лице законодателя и представителя судебной власти должен обеспечить быстрый, необременительный, доступный процесс возврата на случай отмены, т.к. лицо страдает дважды, во-первых, в отношении него было вынесено незаконное решение, во-вторых, лицо было лишено своего имущества незаконно.

В ГПК РК, на наш взгляд, необходимо отразить поворот исполнения не только судебного решения, но и других судебных актов. Также на наш взгляд, необходимо разработать отдельную норму, касающуюся поворота исполнения мировых соглашений.

Список использованной литературы:

1. Энциклопедия юриста. М.: ИНФРА-М, 2004. – 540 с.
2. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 июля 1999 года № 411-І // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013921.
3. Аболонин В.О. Проблема поворота исполнения некоторых судебных актов в гражданском процессе // Гражданский процесс. - №3. – 2011. – С. 12-14.

**ПОРЯДОК ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА И МЕРЫ
ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА**

Ермаганбетов Жумат Айжарикович

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной научной статье рассматривается порядок исполнительного производства и меры принудительного исполнения в Республике Казахстан.

Ключевые слова: частный судебный исполнитель, частная система, вознаграждение.

**ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЕЛДЕРІНДЕГІ МӘЖБҮРЛЕУ ШАРАЛААРЫ МЕН
АТҚАРУШЫЛЫҚ ІС ЖҮРГІЗУДІҢ ТӘРТІБІ МЕН ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ**

Ермаганбетов Жумат Айжарикович

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл ғылыми мақалада тәуелсіз Еуропалық одақ елдеріндегі мәжбүрлеу шаралаары мен атқарушылық іс жүргізудің тәртібі мен жүзеге асырылуы бойынша құқықтық реттелуі қарастырылған.

Түйінді сөздер: жеке сот орындаушы, жеке жүйе, сыйақы

**THE ORDER OF THE ENFORCEMENT PROCEEDINGS AND MEASURES IN EU
COUNTRIES**

Ermaganbetov Gumat Aigarikovich

Master`s Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The order of the enforcement proceedings and measures in the EU countries is considered in this article.

Key words: enforcement proceedings, enforcement measure, EU countries.

В мире существуют разные взгляды на систему как государственного, так и частного принудительного исполнения судебных постановлений. Так, Гарри Бекер и Джордж Стиглер в своей работе считают лучшим распространение именно частной системы в те сферы права, где в основном пользуются государственной системой. Их главным аргументом является то, что в основе государственной системы принудительного исполнения лежит ложная (неправильная) система поощрений [1].

Согласно правилам частной системы принудительного исполнения судебный исполнитель является свободным профессионалом, самостоятельно организует свою деятельность и который несет полную имущественную ответственность за результаты своей работы. Частный судебный исполнитель получает полномочия от государства в лице органов юстиции и действует от имени государства. Зачисление на данную должность регулируется законом и осуществляется, как правило, на конкурсной основе. Государство регулирует компетенцию частного судебного пристава, процедуры деятельности, размер тарифов и

других вознаграждений, взимаемых как вознаграждение за работу частного судебного пристава. Так же государство контролирует и работу частного судебного пристава, осуществляет проверки профессиональной деятельности, а также выдает и отзывает лицензии на право деятельности.

Так, во Франции, Нидерландах, Люксембурге, Словении, Италии, Польше, Румынии, Словакии, Эстонии, Латвии и Литве судебные исполнители являются частными лицами, работающими по лицензии. Управление судебными исполнителями осуществляют региональные и национальные палаты в качестве органов самоуправления.

В Нидерландах судебные исполнители объединяют в своих функциональных обязанностях черты государственной и частного лица. Они имеют право заниматься частной практикой по возврату долгов по взаимному согласию сторон, дачей правовых консультаций, быть поверенными в суде и строят свою деятельность на основе утвержденного бизнес-плана. Наличие такого плана является обязательным требованием. Такой план должен содержать положения об окупаемости затрат судебных исполнителей, указание потенциальных клиентов и др.

В Люксембурге судебных приставов относят к лицам свободной профессии, работающих по лицензии (как и в Бельгии, Франции). Правовой статус судебного исполнителя объединяет в себе элементы независимого практикующего лица и государственного служащего, а управление системой судебных приставов осуществляют региональные или национальные палаты, действующие как органы самоуправления [1].

На территории Словении выполнение принудительного производства возложено на окружной (районный) суд. Судебные приставы - лица, которые непосредственно проводят принудительные действия. Приставы назначаются Министром юстиции в пределах территории своих окружных (территориальных) судов. В особых случаях приставы назначаются постановлением суда, так же, как и сам кредитор имеет право сам выбрать конкретного пристава. Так же, в особых случаях пристав имеет право выполнять свои полномочия на всей территории Республики Словения.

Служба судебных приставов является государственной службой, которую приставы несут автономно. Так, приставы лично отвечают за любой причиненный ущерб при осуществлении своих полномочий и при страховом случае за свои действия или бездействие при исполнении постановлений суда. В случае достаточно значительных нарушений приставы могут быть отстранены от своих обязанностей министром юстиции.

Документ о принудительном исполнении может быть представлен лично от кредитора. Хотя, согласно правилам, этот документ подается юристом, который знаком с нормами права.

В случае, когда кредитор самостоятельно решает все вопросы по принудительному исполнению, он должен заплатить за личное представление документов, равно как и за решение суда по конкретному делу. Если должник действует через адвоката, он также должен оплачивать услуги адвоката.

В Италии принудительное исполнение регламентируется в основном в ГПК. Существенные вопросы в стадии исполнения разрешаются исполнительным судьей, судебным исполнителем, мировыми судьями. Интересно, что к числу исполнительных документов относятся также векселя и прочие ценные бумаги, обладающие равной с ними юридической силой. В третьем томе ГПК Италии содержатся: понятие и характеристика исполнительных документов; процедуры принудительного отчуждения; отчуждения движимого и недвижимого имущества должника; отчуждения имущества должника, находящегося у третьих лиц; особенностей отчуждения неделимого имущества и т.д. Подробно раскрыт порядок проведения аукционов и решения ряда других вопросов принудительного исполнения [2].

Одним из сходств в нормах, регулирующих деятельность судебных исполнителей Италии и Франции, является то, что распространено применение управление имуществом.

Но если во Франции составляется трехсторонний договор траста, то в Италии управление имуществом должника до момента его передачи взыскателю осуществляется судом. При этом доходы о управления имуществом распределяются между взыскателями-кредиторами (если их несколько) или будут отданы взыскателю-кредитору в счет погашения долга должника.

Также в Италии присутствует институт конверсии, он означает, что кредитор-взыскатель имеет право по своему усмотрению требовать замены имущества, подлежащего взысканию или каких-либо имущественных прав на денежный эквивалент по рыночной стоимости данного имущества, оценка которого производится судом. Также кроме замены имущества денежным эквивалентом кредитор имеет право на возмещение всех судебных издержек.

Придание исполнительной силы внесудебным мировым соглашениям возможно не только во французском праве. Например, есть такая возможность и в праве Италии. Ее предусматривает Титул VI «О внесудебном примирении» Законодательного декрета от 17 января 2003г.№ 51 «Процедуры в области права обществ, финансового посредничества, банковского дела и кредита во исполнение ст.12 Закона от 3 октября 2001г.№366». Данный титул предусматривает правовое обеспечение урегулирования споров при участии примирительных органов, специально создаваемых юридическим и лицам и публичного и частного права Согласно п.8 ст.40 указанного акта, «если стороны достигают примирения составляется особый протокол, подписанный сторонами и примирителем при условии формальной правильности протокол подлежит утверждению постановлением председателя суда административного округа, в котором находится примирительный орган, и является исполнительным документом составляющим основание для принятия принудительных мер» [3].

В Германии исполнительное производство осуществляют регистраторы суда, у которых имеется специальный сертификат, дающий им право исполнять решения суда.

Далее следующими важными международными нормативными актами, регламентирующим вопросы принудительного исполнения иностранных судебных решений являются Брюссельская конвенция (1968 г.) и Луганская конвенция об юрисдикции и принудительном исполнении иностранных судебных решений (1988 г.).

Разработка Брюссельской (1968 г.) и Луганской конвенций об юрисдикции и принудительном исполнении иностранных судебных решений в первую очередь явилась результатом длительного развития правовой мысли стран-членов Европейских сообществ и Европейской ассоциации свободной торговли, в них был успешно учтен опыт многочисленных двусторонних и многосторонних конвенций с участием отдельных стран ЕС и ЕАСТ, вместе с тем они построены на осознанном желании участников упростить формальные процедуры для своих юридических и физических лиц, которое в начальной стадии получило закрепление в Римском договоре о создании ЕС, а затем было поддержано как новыми членами ЕС, так и ЕАСТ. При этом для успешного разрешения формальных процедур необходима общность экономических, политических и духовных ценностей, которые и позволяют сформировать базу для общности правовых ценностей (которые конечно могут рассматриваться в качестве элемента духовных ценностей) [4].

Введение института частных судебных исполнителей в РК позволило нам стать частью мирового пространства среды международных профессионалов, занимающихся принудительным исполнением.

Международное объединение профессионалов, занимающихся принудительным исполнением называется «Международный союз судебных исполнителей и служащих» (Union Internationale des Huissiers de Justice et Officiers Judiciaires).

Международный союз был образован в 1952 году в Париже на Первом конгрессе национальных палат судебных исполнителей Франции, Бельгии, Нидерландов, Люксембурга, Италии и Греции, т.е. стран, в которых профессия судебного исполнителя является либеральной (свободной). Впоследствии к нему присоединились канадская провинция Квебек, Австрия, Германия, Польша, ряд африканских стран. В настоящее время он насчитывает в своих рядах представителей свыше 30 стран из 4 континентов, включая наблюдателей и кооптированных членов.

Поэтому введение нами института частного судебного исполнения судебных актов позволило нам стать ассоциированным членом данной организации. Этот статус позволит нам не вносить членских взносов в данную организацию.

Членство в МССИС позволит Казахстану укреплять взаимодействие судебных систем ведущих стран мира, сотрудничество в области исполнительного права и статуса судебных исполнителей. Все это, безусловно, позволит на постоянной и системной основе совершенствовать казахстанскую судебную систему, а вместе с ней и исполнительное производство. В этом кроется интерес государства и каждого гражданина нашей страны [5].

Одной из последних и важных инициатив Международного союза является обоснование необходимости Европейского исполнительного листа, который облегчит процедуру исполнения как на территории стран, входящих в Европейский союз, так и других стран.

Так, на наш взгляд, вступление Республики Казахстан в Международный союз судебных исполнителей и служащих позволит проводить мероприятия по розыску должников по всему миру, определению и выявлению имущества должников, находящегося за рубежом или находящегося на счетах банков оффшорных зон и стран ближнего и дальнего зарубежья.

Список использованной литературы:

1. Частная система принудительного исполнения по опыту европейских стран // http://resq-group.com.ua/execution_eu.html.
2. Авакян А.в. Общая характеристика исполнительного производства в зарубежных странах // <http://www.concourt.am/hr/ccl/vestnik/4.22-2003/A.V.%20Avakyan.htm>.
3. Давыденко Д.Л. Содействие примирению сторон в странах Западной Европы: обеспечение исполнения медиативных и иных мировых соглашений // Третейский суд. - №5, 2011. – С. 162-172.
4. Плигин В.Н. Признание и принудительное исполнение иностранных судебных решений в странах ЕС и ЕАСТ: Дисс...канд.юрид.наук. – М., 1993, 171 с.
5. Абдраимов Б. Деятельность частных судебных исполнителей должна повысить защиту законных интересов граждан и организаций

ОСОБЕННОСТИ ЗАЩИТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ РИСКОВ В КАЗАХСТАНЕ

Жанжабилова Инкар Жанжабиловна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В этой научной статье раскрыты пути страхования экологических проблем.

Ключевые слова: страховая защита, страхование ответственности

ҚАЗАҚСТАНДА ЭКОЛОГИЯНЫ ҚОРҒАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жанжабилова Инкар Жанжабиловна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл ғылыми мақалада экологиялық мәселелерді шешуді сақтандыруға арналған ерекшеліктері ашылған.

Түйінді сөздер: сақтандыру қорғанышы, сақтандыру жауапкершілігі

PECULIARITIES OF PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RISKS IN KAZAKHSTAN

Zhanzhabilova Inkar Zhanzhabilovna

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this scientific article discovered specifics of assurance in environmental issues.

Keywords: insurance cover, liability Insurance

Обязательному экологическому страхованию подлежит гражданско-правовая ответственность физических или юридических лиц, осуществляющих экологически опасные виды хозяйственной и иной деятельности. Объектом обязательного экологического страхования, является имущественный интерес лица, осуществляющего экологически опасные виды хозяйственной и иной деятельности, связанный с его обязанностью, установленной гражданским законодательством Республики Казахстан, возместить вред, причиненный жизни, здоровью, имуществу третьих лиц или окружающей среде в результате ее аварийного загрязнения.

Страховая защита экологических рисков этот вид страхования является подотраслью страхования ответственности и предусматривает ответственность страхователей за риски, связанные с загрязнением окружающей среды, к которым можно отнести:

- страхование ответственности за утечку нефтепродуктов;
- загрязнение рекреационных зон свалками, производственными, радиационными и химическими отходами;
- отравление воздуха химическими выбросами и т.п.

Данное страхование основывается на действующих нормах природоохранного законодательства государств. Его основная цель состоит в том, чтобы покрыть страховые убытки, связанные с необходимостью возместить третьим лицам ущерб, который они понесли в результате загрязнения окружающей среды, явившегося следствием

«деятельности» страхователя. При этом страхователи могут быть как юридические, так физические лица, а в объем страхового покрытия могут входить как прямые, так и косвенные убытки, связанные с причинением вреда здоровью и имуществу третьих лиц, исключая случаи запланированного или преднамеренного загрязнения окружающей среды.

Страхование ответственности экологических рисков может быть связано с возможностью очень крупных выплат страхового возмещения за один страховой случай, поэтому в условиях страхования, как правило,

оговаривают предельный размер выплат.

Таким образом, экологическое страхование – это страхование ответственности предприятий, туристической индустрии, туристов и других источников экологического риска за причинение убытков гражданам и юридическим лицам в результате загрязнения окружающей природной среды [1].

Экологическое страхование обеспечивает возможность компенсации части причиняемых окружающей среде убытков и создает дополнительные источники финансирования природоохранных мероприятий. Убытком в экологическом страховании считается экономический ущерб, возникающий в результате случайной ситуации, вызвавшей загрязнение окружающей среды, и проявившийся в ухудшении здоровья населения, продуктивности сельского и лесного хозяйства, уменьшении полезности рекреационных ресурсов.

Задачей экологического страхования должно стать обеспечение финансовой базы предупреждения экологических аварий и компенсации убытков третьих лиц. Задача решается несколькими способами. В регионе определяется страховое поле экологически неблагоприятных (аварийно опасных) объектов. Их перечень утверждается в административном порядке, и они включаются в региональную систему экологического страхования. По каждому предприятию рассчитывается потенциально возможный убыток, причиняемый третьим лицам (юридическим и физическим) и производству самого предприятия в результате экологической аварии на нем. На основе величины убытка и вероятной оценки риска экологической аварии по каждому объекту устанавливается ставка страхового взноса, причем ставки страховых взносов по страхованию ответственности собственных убытков существенно разнятся. Последние могут достигать запретительной величины, чтобы не создавать у страхователя иллюзии экологической безответственности.

Механизм экологического страхования построен на классических принципах страхования – вероятностном распределении случайных событий. Создать модель аварийных экологических ситуаций до сих пор не удается из-за отсутствия достоверной статистики. Надо сказать, что такая задача никогда и не ставилась ни перед статистическими органами, ни перед учреждениями охраны природы. Поэтому до накопления соответствующих данных следует использовать оценки - такие, например, как кратное превышение допустимых норм поступления вредных веществ в окружающую среду.

Экспериментальные расчеты показывают, что система страхования экологических рисков позволяет компенсировать до 40% причиняемых убытков при сохранении достаточно высокой финансовой устойчивости страховых операций. К тому же заинтересованность страховщика в получении максимальной прибыли обеспечивает дополнительный мониторинг состояния природоохранного оборудования у страхователя. Отсюда и беспрепятственное финансирование страховой компанией противозагрязняющих предприятий и стимулирование безаварийной работы.

Исходя из сложившийся на сегодняшний день определения экологического страхования, можно выделить группу законодательных актов, содержащих нормы об экологическом страховании. К таким законодательным актам следует отнести в первую очередь принятый Закон РК «О страховой деятельности» [2].

Анализ норм законодательства, регулирующих страхование ответственности, в том числе ответственности за причинение экологического вреда, показывает следующее:

- экологическое страхование регулируется в законодательстве как прямо (специально), так и косвенно, т.е. в контексте страхования гражданско-правовой ответственности за причинение любого вреда;
- правовое регулирование экологического страхования осуществляется фрагментарно;
- существующие нормы носят преимущественно отсылочный характер: в них преобладают ссылки на особый закон, регулирующий условия и порядок экологического страхования. Ни один действующий нормативный акт, к сожалению, не осуществляет правовое регулирование в объеме, достаточном для практического внедрения обязательного экологического страхования.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан «Об обязательном экологическом страховании» от 13 декабря 2005 года № 93.
2. Закон РК «О страховой деятельности». от 18.12.2000 года № 126-ІІ.
3. Антимонов Б.С. Основания договорной ответственности социалистических организаций. - М.: 2012.
4. Белых В.С., Кривошеев И.В. Страхование. - М.: 2015.
5. Борроу К. Основы страховой статистики. - М.: 2014.
6. Брагинский М.И. Договор страхования. - М.: 2016.
7. Гражданское право. /Отв. ред. О.Н.Садиков. - М.: 2014.
8. Гражданское право. /Отв. ред. В.П.Мозолин. - М.: «Юрист», 2012.
9. Сербиновский Б.Ю., Гаркуша В.Н. Страхование дело.- Ростов-на-Дону, 2015.
10. Худяков А.И. Основы теории финансового права. Учебник - А: «Жеті-Жарғы», 2015.

ОСОБЕННОСТИ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СТОРОН ДОГОВОРА СТРАХОВАНИЯ

Жанжабилова Инкар Жанжабиловна

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В этой научной статье раскрыты пути страхования гражданско-правовой ответственности сторон за неисполнение взятых на себя договорных обязательств в сфере имущественного страхования.

Ключевые слова: современное страхование, человек, права человека.

САҚТАНДЫРУ КЕЛІСІМІНІҢ ЕКІ ЖАҚТЫ ЖАУАПКЕРШІЛІКТЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жанжабилова Инкар Жанжабиловна

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл ғылыми мақалада азаматтық-құқықтық сақтандыру келісімінің екі жақты жауапкершіліктерінің ерекшеліктері ашылған.

Түйінді сөздер: заманауи сақтандыру, адам, адам құқығы.

PECULIARITIES OF THE RESPONSIBILITY OF THE PARTIES OF THE CONTRACT OF INSURANCE

Zhanzhabilova Inkar Zhanzhabilovna

Master's Degree student of speciality « Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article describes the ways of insurance Civil liability of the parties for failure to fulfill their contractual obligations in the field of property insurance.

Keywords: modern insurance, a person, human rights.

Истоки страхования, по мнению ученых, берут начало с древности. В эпоху Вавилонского царя Хаммурапи древневосточные кочевники договаривались о совместном возмещении потерь в караванных шествиях или продажи товара.

В Древнем Египте и Древнем Риме на началах взаимного страхования религиозные общества оказывали помощь своим родным. Наиболее оживленной в древности была торговля, проходившая по морским путям, что способствовало возникновению и развитию страхования от морских опасностей.

Перечисленные древнейшие формы страхования основаны на началах товарищеского соглашения распределения суммы убытков на всех остальных членов товарищества.

Историческое происхождение современного страхования связано с морским страхованием, зародившемся в 12 веке в средиземноморских государствах. Оно было построено на коммерческих началах и его целью стало получение прибыли.

Современное страхование представляет собой отношение по защите имущественных интересов физических и юридических лиц за счет денежных фондов, формируемых из уплачиваемых ими страховых взносов. Страхование является эффективным способом минимизации возможных потерь страхователя, связанных с последствиями неблагоприятных случайных событий.

С целью объективного исследования ответственности сторон за неисполнение либо ненадлежащее исполнение договора страхования следует обратить внимание на причины и последствия возникновения ответственности, так как ответственность сторон в обязательстве по страхованию наступает в случае неисполнения или ненадлежащего исполнения ими установленных законодательством или договором обязанностей.

«Ответственность страховщика возникает при нарушении им своих обязанностей перед страхователем (выгодоприобретателем). Однако ответственностью страховщика нередко подразумевают и саму обязанность по страховой выплате. Конкретные формы ответственности страховщика предусматриваются в законодательстве, регулирующем отдельные виды страхования, устанавливаются в правилах страхования либо определяются в условиях того или иного договора страхования». [7;155] Ответственность страхователя (выгодоприобретателя, застрахованного лица) выражается в неполучении полностью или частично страхового возмещения (страховой суммы). Решение об отказе в предоставлении страховой выплаты принимаются страховщиком, и сообщается в установленный срок страхователю (выгодоприобретателю, застрахованному лицу) в письменной форме с обязательным мотивированным обоснованием причин отказа. Основания отказа страховщика произвести страховую выплату как предусмотрены непосредственно ГК РК, так и могут быть установлены специальным законодательством, а также закреплены в договоре страхования. ГК РК возлагает на страхователя ответственность в виде возмещения убытков, причиненных страховщику, в случаях:

- признания договора страхования недействительным по причине завышения страховой суммы в результате обмана страхователя;
- расторжения договора страхования ввиду неисполнения страхователем в период действия договора обязанности по незамедлительному уведомлению страховщика об обстоятельствах, влекущих увеличение страхового риска.

При освещении вопроса о гражданско-правовой ответственности сторон за неисполнение взятых на себя договорных обязательств в сфере имущественного страхования, необходимо подчеркнуть, что ответственность сторон по договору имущественного страхования реализуется в полном соответствии с нормами ГК РК об ответственности за нарушение обязательств, и может проявляться в формах возмещения убытков, взыскания неустойки, процентов за пользование чужими денежными средствами, компенсации морального вреда. Не следует смешивать возмещение убытков как способа защиты нарушенных гражданских прав, как формы гражданско-правовой ответственности сторон за неисполнение договорных обязательств с выплатой страхового возмещения за возникшие у страхователя убытки, являющиеся объектами страхования. К первой группе убытков можно отнести, например, расходы, понесенные страхователем для производства оценки (экспертизы) по определению размера причиненного ущерба имуществу расходы, понесенные страхователем для производства оценки (экспертизы), по определению размера причиненного ущерба имуществу страхователя, если страховщик отказывается платить страхователю страховое возмещение или если сам страхователь не согласен с суммой начисленного возмещения.

Страховое законодательство не содержит законной неустойки как формы ответственности сторон за нарушение условий договора имущественного страхования, однако стороны могут ввести нормы о своей ответственности в виде договорной неустойки в самом договоре.

Возложенное на страховщика обязательство выплатить страховое возмещение относится к числу денежных обязательств, что позволяет страхователю просить у суда взыскания с ненадлежащего страхователя процентов за несвоевременную выплату страхового возмещения. Такое же право возникает в свою очередь у страховщика при несвоевременной уплате страховых взносов страхователем. Действительно, страховые правоотношения являются разновидностью товарно-денежных отношений, страхователь выплачивает страховщику страховую премию как плату за страховую защиту, за оказание страховой услуги, а страховщик, в свою очередь, оказывает страхователю услугу в виде выплаты последнему страхового возмещения в денежном виде при наступлении соответствующего страхового случая. «Страховая выплата – это денежная сумма, установленная законом (договором), выплачиваемая страховщиком страхователю (выгодоприобретателю)». [11;185] Правда, договором страхования может быть предусмотрена замена денежной выплаты предоставлением страховщиком иного имущества, оказанием услуг по восстановлению поврежденного имущества силами страховщика, но это исключение не опровергает общий принцип возмездности, эквивалентности, денежности страховых обязательств.

Страховщик освобождается от выплаты страхового возмещения или страховой суммы, если страховой случай наступил вследствие умысла страхователя, выгодоприобретателя или застрахованного лица. Законом могут быть предусмотрены случаи освобождения страховщика от выплаты страхового возмещения по договорам имущественного страхования при наступлении страхового случая вследствие грубой неосторожности страхователя или выгодоприобретателя.

Страховщик не освобождается от выплаты страхового возмещения по договору страхования гражданско-правовой ответственности за причинение вреда жизни или здоровью, если вред причинен по вине ответственного за него лица.

Иски по требованиям, вытекающим из договоров имущественного страхования, могут быть предъявлены в течение двух лет. Срок исковой давности начинает исчисляться с момента нарушения права. К примеру, обязанность страховщика по выплате страхового возмещения должна быть исполнена в срок, установленный договором страхования или законом, а при отсутствии указания на срок исполнения обязательства в договоре или в законе - в разумный срок со дня наступления страхового случая.

Поэтому датой, с которой начинается исчисление срока исковой давности по данной категории споров, должен считаться первый день просрочки страховщика по выплате страхового возмещения.

Следует иметь в виду, что срок исковой давности при причинении вреда начинается с момента причинения вреда, поскольку само причинение вреда имуществу или личности потерпевшего и есть нарушение права потерпевшего. Перемена лиц в обязательстве не влечет изменения срока исковой давности и порядок его исчисления.

Поэтому не влечет изменения срока давности и переход к страховщику, в порядке суброгации, права на возврат страхового возмещения за счет виновного в причинении ущерба лица.

Таким образом, можно сделать вывод, а именно взыскание неустойки и возмещение убытков – традиционные формы гражданско-правовой ответственности, применяемые к правонарушителю за неисполнение обязательств по страхованию.

Вместе с тем, страховым законодательством специально оговариваются отдельные случаи, когда та или иная сторона несет ответственность в форме возмещения убытков. Так, в соответствии с Гражданским кодексом Республики Казахстан при неисполнении страхователем либо выгодоприобретателем обязанности, страховщик вправе потребовать расторжения договора страхования и возмещение убытков, причиненных расторжением договора. Здесь применение возмещения убытков как универсальной меры гражданско-

правовой ответственности необходимо рассматривать в качестве частного случая последствий изменения и расторжения договора.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года.
2. Гражданский кодекс РК (особенная часть) от 01.07.1999 года № 409.
3. Закон Республики Казахстан «О страховой деятельности» от 18.12.2000 года № 126-III.
4. Закон Республики Казахстан «О Фонде гарантирования страховых выплат» от 03.06.2003 года.
5. Закон Республики Казахстан «Об обязательном страховании гражданско-правовой ответственности владельцев транспортных средств» от 1.07. 2003 года. N 446.
6. Брагинский М.И. Договор страхования. - М.: 2015.
7. Гражданское право. /Отв. ред. В.П.Мозолин. - М.: «Юрист», 2012. 155с.
8. Сушко В.А. Страхование. Словарь-справочник.- М: «Книжный мир»,2016.
9. Шахов В.В. Страхование. - М.,2012.
10. Сербиновский Б.Ю., Гаркуша В.Н. Страхование дело.-Ростов-на-Дону, 2015.
11. Худяков А.И. Основы теории финансового права.- Алматы: «Жеті-Жарғы», 2015.185с.

НЕЗАКОННОЕ ПЕРЕСЕЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Имашев Руслан Калиевич

Магистрант кафедры «Юриспруденция»

Алмуханов Бекатай Уракбаевич

*Кандидат юридических наук, профессор Казахско-Русского Международного
университета*

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматривается незаконное пересечение Государственной границы Республики Казахстан, его мотивы, цели и последствия.

Ключевые слова: Государственная граница, пределы Казахстана, уголовное дело.

ЗАҢСЫЗ КЕСІП ӨТУ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ШЕКАРАСЫ

Имашев Руслан Калиевич

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Алмуханов Бекатай Уракбаевич

*Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, құқықтану ғылымдарының
кандидаты*

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада заңсыз кесіп өту Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын, оның себептері, мақсаттары, салдары.

Түйінді сөздер: Мемлекеттік шекара, Қазақстан аумағынан, қылмыстық іс қозғады.

ILLEGAL CROSSING OF THE STATE BORDER OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Imashev Ruslan Kalievich

Master's degree student of specialty «Jurisprudence»

Almuhanov Bekatai Urakbaevich

*Professor, Candidate of Law Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.,*

The article deals with the illegal crossing of the State border of the Republic of Kazakhstan, his motives, goals and consequences.

Key words: State border, the borders of Kazakhstan, a criminal case.

Незаконное пересечение Государственной границы одна из колоссальных проблем настоящего времени в Республике Казахстан.

Незаконное пересечение Государственной границы РК может быть совершено только с прямым умыслом. Совершение данного преступления по неосторожности состава преступления не образует. Мотивы и цели совершения преступления носят, как правило, лично-бытовой характер. Это могут быть:

- желание найти высокооплачиваемую работу за границей;
- поиск лучших условий жизни;
- стремление к встрече с родственниками и близкими;
- уклонение от ответственности за совершенные уголовные преступления;
- занятие незаконным промыслом (например, рыболовство);
- уклонение от службы в армии;
- уклонение от уплаты долга;
- получение медицинской помощи и др.

Место, время и обстановка совершения преступления тесно взаимосвязаны со способом совершения? Они обуславливают конкретный способ и в полной мере влияют на особенности и структуру его механизма. Иначе говоря, определенный способ совершения преступления, может быть, применим лишь при наличии определенной обстановки.

Способ совершения преступления, в который входит действие (бездействие) субъекта посягательства, является одним из главных элементов криминалистической характеристики преступления. Его выявление способствует установлению взаимосвязи способа с элементами других звеньев криминалистической характеристики.

В науке высказан ряд позиций по вопросу о понятии способа совершения преступления. Господствует мнение о том, что способ понятие предмета совершения преступления — это взаимосвязанная система действий по подготовке, совершению и сокрытию преступления, которая определяется объективными и субъективными факторами, могущими быть связанными только с использованием соответствующих орудий, средств и условий, места и времени, соответствующих достижению цели [1].

Однако в науке отсутствует единство взглядов применительно к границе преступного деяния.

По мнению Р.С. Белкина, в случаях, когда подготовка, совершение и сокрытие преступления обусловлены единым замыслом, действия по подготовке, совершению и сокрытию преступления составляют единство и, следовательно, входят в понятие способа совершения преступления [2].

В.В. Вандышев допускает, что способ сокрытия преступления может быть, как самостоятельным элементом, так и частью способа преступления в зависимости от наличия или отсутствия единого преступного замысла, охватывающего все стадии преступной деятельности [3].

Другие авторы различают способ совершения и способ сокрытия преступления исходя из того, что сокрытие, по их мнению, «это деятельность, направленная на воспрепятствование расследованию путем установления, уничтожения, маскировки, фальсификации следов преступления и преступника».

Представляется, что под способом - совершения преступления - следует понимать совокупность действий, направленных на, достижение преступного результата. Изучение способа незаконного пересечения Государственной границы РК в криминалистическом аспекте имеет важное значение потому, что он содержит совокупность количественных и качественных признаков, обеспечивающих разработку и выбор приемов, средств и методов, направленных на раскрытие, расследование и предупреждение указанного преступления. Данные о способе совершения преступления позволяют установить обстоятельства его совершения, круг лиц, причастных к нему, технические средства, использовавшиеся при этом, оставленные преступником следы и др. [4].

Анализ изученных нами уголовных дел показал, что незаконное пересечение Государственной границы РК невозможно без предварительной подготовки, изучения обстановки, создания ряда условий, способствующих «благоприятному» для преступников исходу преступления. Данное преступление совершается лишь посредством активных действий.

Наиболее характерными способами преодоления границы являются:

- 1) переход Государственной границы на сухопутных участках;
- 2) переезд с помощью различных технических средств, например, пересечение на самолетах и судах заграничного плавания, транспортных и иных средствах передвижения.

При этом нарушители используют поддельные документы и возможности незаметного укрытия в трюмах судов, контейнерах, находящихся на верхней палубе, среди грузов автомашин дальнего следования, в багажных и инструментальных ящиках железнодорожных вагонов, подсобных помещениях и туалетах.

Из многих уголовных дел о незаконном пересечении сухопутной границы усматривается, что преступники специально выбирают для этой цели труднодоступный для охраны участок, заранее изучают его по карте или путем непосредственного наблюдения (рекогносцировки). Переход осуществляется в ряде случаев в ночное время, в условиях плохой видимости.

В последнее время случаи незаконного пересечения Государственной границы РК, как правило, связаны с использованием чужого либо поддельного документа.

Р.С. Белкин отмечает, что пробелом существующих «...перечней элементов криминалистической характеристики является отсутствие в них указания на описание типичных для данного вида преступлений причин и условий, способствовавших его совершению и их признаков ...» [4]. Мы полагаем, что для криминалистической характеристики незаконного пересечения Государственной границы РК, установление этих причин и условий имеет существенное значение.

Основной причиной незаконного пересечения Государственной границы РК, на наш взгляд, это выражается в официальной и скрытой безработице и ежегодном росте числа незанятого в трудовой деятельности населения, социальной незащищенности граждан, в связи, с чем у ряда лиц появляется желание выехать за границу в поисках лучших условий жизни, более высокооплачиваемой работы и т.д.

Другая причина, на наш взгляд, связана с упростившимся в последние годы порядком пересечения Государственной границы РК. Это стало возможным под влиянием демократических преобразований, произошедших в нашей стране в последние годы. Однако, в свою очередь, данный процесс выступил в роли своеобразного катализатора негативных социальных явлений, что повлекло за собой значительный рост числа преступлений, связанных с незаконным пересечением Государственной границы РК. В последнее время наблюдается тенденция, когда территория Казахстана служит неким «перевалочным» пунктом для лиц, которые транзитом следуют через её территорию. Это характерно, прежде всего, для лиц из среднеазиатских и южных республик бывшего Советского Союза, а также из стран так называемого бывшего социалистического лагеря.

К числу обстоятельств, которые способствуют совершению данного вида преступления, можно отнести:

- недостатки в оперативном прикрытии границы;
- недостатки в обеспечении режима охраны Государственной границы РК (самовольное отключение системы и сброс сработок);
- недостатки в обеспечении пограничного режима, отсутствие щитов на въезде в погранзону с предупреждением «Внимание! Пограничная зона! Въезд без пропусков запрещен»;
- продажа билетов на транспорт, идущий в погранзону без предъявления документов пассажиру и т.д.

В ходе исследования было установлено, что наиболее типичные мотивы и цели незаконного пересечения Государственной границы РК носят личностно-бытовой характер. Для тех, кто пытается незаконно выехать за пределы Казахстана, характерны такие, цели и мотивы, как желание устроиться на работу за границей, уклонение от какой-либо

ответственности (например, уголовной или гражданской), уклонения от службы в Вооруженных Силах и т. п.

Список использованной литературы:

1. Гросс Г. Руководство для судебного следователя как система криминалистики. СПб. 1985;
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики. В 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М.: Юрист, 2007. С.315;
3. Вандышев В.В. Роль и значение виктимнологических данных в системе факторов, обуславливающих способы сокрытия краж личной собственности // М. 2011, С. 62-63;
4. Белкин Р.С. Курс криминалистики. В 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М.: Юрист, 2007. С.147.

**МИРОВОЕ СОГЛАШЕНИЕ КАК ФОРМА УРЕГУЛИРОВАНИЯ СПОРОВ:
ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ**

Крамбаев Майдан Зинагиевич

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует мировое соглашение как форма урегулирования споров: проблемы теории и практики и на основе этого вносит предложения по совершенствованию действующего гражданского и гражданского процессуального законодательства.

Ключевые слова: Республика Казахстан, гражданское процессуальное право, мировое соглашение.

**ТАТУЛАСУ КЕЛІСІМІН ДАУЛАРДЫ РЕТТЕУ НЫСАНЫ РЕТІНДЕ ЕСЕПТЕУ:
ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ТӘЖІРІБЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Крамбаев Майдан Зинагиевич

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор дауларды шешу нысаны ретінде татуласу келісімінің теориясы мен тәжірибесін зерттейді және бұл негізде қолданыстағы азаматтық және азаматтық іс жүргізуді заңнамаларын жетілдіруге бағытталған ұсыныстар жасайды.

Түйінді сөздер: Қазақстан Республикасы, азаматтық іс жүргізу құқығы, татуласу келісімі.

**THE WORLD AGREEMENT AS A FORM OF SETTLEMENT OF DISPUTES:
PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE**

Krambaev Maidan Zinagievich

Master's Degree student of speciality "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, the author explores the settlement agreement as a form of dispute settlement: the problems of theory and practice, and on the basis of this, makes proposals for the improvement of existing civil and civil procedural legislation.

Key words: Republic of Kazakhstan, civil procedural law, amicable agreement.

Эффективная судебная система – одна из важнейших основ динамичного развития Казахстана, поскольку высокий уровень отправления правосудия является ключевым фактором успешности преобразований, осуществляемых во всех сферах государственной и общественной жизни. При этом фундаментальной задачей судопроизводства является защита прав и свобод человека, а также действенное обеспечение всего спектра юридических гарантий их практической реализации. Согласно ст.6 Конституции РК в Республике Казахстан признаются и равным образом защищаются государственная и частная собственность. Собственность обязывает, пользование ею должно одновременно служить

общественному благу. Субъекты и объекты собственности, объем и пределы осуществления собственниками своих прав, гарантии их защиты определяются законом [1]. Разработанный во исполнение Концепции правовой политики на период с 2010 до 2020 года и поручений Главы государства, данных на VI съезде судей, Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан направлен на решение указанных задач. В Концепции подчеркивается, что " комплексное развитие казахстанского законодательства и его эффективное применение в соответствии с установленными настоящей Концепцией основными направлениями правовой политики государства будут способствовать дальнейшему укреплению режима законности, соблюдению конституционных прав и свобод человека и гражданина, обеспечению устойчивого социально-экономического развития страны, укреплению казахстанской государственности». [2]. Глава государства дал высокую оценку вступлению в законную силу нового гражданско-процессуального законодательства нового времени, отвечающего требованиям времени, он отметил, что «Принятие нового Гражданского процессуального кодекса Республики Казахстан вносит значимый вклад в обеспечение верховенства закона. Он сохраняет все современные базовые правовые институты. В то же время будут внесены серьезные изменения, которые приведут нашу правовую практику к лучшим мировым стандартам» [3].

В нем заложен большой потенциал. Он позволит разрешить многие вопросы повышения эффективности правосудия и развития института примирения по судебным спорам. Публичное подписание Гражданского процессуального кодекса Главой государства наглядно показало его значимость для жизни страны. Президент особо подчеркнул, что новый Кодекс «фундаментально улучшит правовое поле республики». В этом Кодексе нашли законодательное воплощение основные положения Плана нации – 100 шагов по реализации пяти институциональных реформ Назарбаева Н.А. в сфере обеспечения верховенства закона [4]. Речь идет об оптимизации системы правосудия для упрощения доступа к нему граждан и переходе к трехуровневой структуре правосудия. Закреплено широкое использование информационных технологий, в том числе для усиления гласности и открытости судопроизводства через обязательность аудио-, видеофиксации всех судебных процессов.

В интересах упрощения судебных процедур и ускорения судебного процесса сокращено участие прокурора в процессе разрешения гражданско-правовых споров. Введены специализация судов по защите прав инвесторов и другие меры, направленные в целом на создание благоприятных условий, повышение качества и сокращение сроков осуществления судопроизводства. На существенное улучшение юридических основ гражданского судопроизводства направлены обновленные процессуально-правовые институты, предусматривающие: расширение сферы упрощенного судопроизводства, изменение содержания стадии подготовки дела к судебному разбирательству, возложение судебных расходов за затягивание рассмотрения дела сторонами, введение различных видов примирительных процедур (медиация, судебная медиация, партисипативная процедура), введение института исполнительной надписи нотариуса по бесспорным требованиям, расширение доступа к судам апелляционной инстанции посредством увеличения сроков обжалования, освобождения от уплаты госпошлины и другие. Введенный в настоящее время в Казахстане порядок заключения мирового соглашения является более формализованным, чем в Германии. Существует медиация вне судов и медиационные процедуры внутри судов, осуществляемые судьями, которые не являются в данном судебном деле судьями, отвечающими за решение по данному правовому спору. Однако основная доля мировых соглашений заключается в ходе обычного гражданского процесса и может при этом осуществляться на любой стадии процесса. Формальности такого мирового соглашения являются простыми. Соглашение вносится в судебный протокол и должно быть подтверждено сторонами в устном порядке, после того, как оно было зачитано сторонам. Тем самым процесс завершается без любого дальнейшего судебного решения. Решающий

вопрос заключается в том, должны ли судьи менять свою работу и как они должны это делать, если они желают часто добиваться заключения мировых соглашений между сторонами. На этот вопрос также и в Германии не существует простого ответа. Есть судьи, которые развили особые умения в данной области. Также существует литература по названной теме и сложилось мнение, что в любом случае можно выучиться этому до определенной степени. Опыт показывает, что успех часто зависит от того, насколько в реальности судья заинтересован и настаивает на мировом соглашении сторон. Данный интерес и усилия в Германии широко распространены [5]. Судьи в Германии желают коллегам, которые идут на устное судебное разбирательство, большого количества мировых соглашений, заключаемых сторонами. И без подобных соглашений судья часто не может успевать рассматривать все свои дела. У адвокатов картина смешана. Существует много адвокатов, которые стремятся и, в любом случае, готовы завершить процесс заключением мирового соглашения. Имеются адвокаты, которые принципиально отклоняют такую возможность. Так происходит, вероятно, потому что адвокату легче объяснить своему подзащитному, что суд вынес неверное решение, чем быть вынужденным самому оправдываться за заключение мирового соглашения. В любом случаев публикациях, скорее, преобладает мнение, что лучше завершить процесс мировым соглашением, чем решением суда. В Казахстане в центре внимания находится скорее прагматичный вопрос: как можно достичь того, чтобы стороны чаще регулировали споры путем заключения мирового соглашения.

Список использованной литературы

1. Конституция РК от 30 августа 1995г.(с последними изменениями и дополнениями на 2017 год.).
2. Концепция правовой политики Республики Казахстан (период с 2010 до 2020 года) от 24 августа 2009 года № 858
3. Назарбаев Н.А., из выступления на церемонии подписания Гражданского процессуального кодекса, г. Астана, 31 октября 2015 года
4. План нации - 100 шагов по реализации пяти институциональных реформ Н.Назарбаева <http://www.inform.kz/ru/plan>
5. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Республики Казахстан/ под общей ред. К.А.Мами. – Астана: Библиотека Верховного Суда Республики Казахстан, 2016. – 808 стр.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МИРОВОГО СОГЛАШЕНИЯ ПО ГРАЖДАНСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Крамбаев Майдан Зинагиевич

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует особенности правового регулирования мирового соглашения по гражданско-процессуальному законодательству зарубежных стран и на основе этого вносит предложения по совершенствованию действующего гражданского и гражданского процессуального законодательства.

Ключевые слова: Республика Казахстан, гражданское процессуальное право, мировое соглашение.

ТАТУЛАСУ КЕЛІСІМІ АРҚЫЛЫ ДАУЛАРДЫ РЕТТЕУДІҢ ШЕТ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША РЕТТЕЛУІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Крамбаев Майдан Зинагиевич

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор татуласу келісімі арқылы дауларды реттеудің шет мемлекеттерінің азаматтық іс жүргізу заңнамасы бойынша реттелуінің ерекшеліктерін зерттейді және бұл негізде қолданыстағы азаматтық және азаматтық іс жүргізуді заңнамаларын жетілдіруге бағытталған ұсыныстар жасайды.

Түйінді сөздер: Қазақстан Республикасы, азаматтық іс жүргізу құқығы, татуласу келісімі.

PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF THE WORLD AGREEMENT ON CIVIL PROCEDURAL LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES

Krambaev Maidan Zinagievich

Master's Degree student of speciality "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, the author explores the specifics of the legal regulation of the amicable agreement on civil procedural legislation of foreign countries and, on the basis of this, makes proposals for the improvement of the existing civil and civil procedural legislation.

Key words: Republic of Kazakhstan, civil procedural law, amicable agreement.

Введенный в настоящее время в Казахстане порядок заключения мирового соглашения является более формализованным, чем в Германии. Существует медиация вне судов и медиационные процедуры внутри судов, осуществляемые судьями, которые не являются в данном судебном деле судьями, отвечающими за решение по данному правовому спору. Однако основная доля мировых соглашений заключается в ходе обычного гражданского процесса и может при этом осуществляться на любой стадии процесса.

Формальности такого мирового соглашения являются простыми. Соглашение вносится в судебный протокол и должно быть подтверждено сторонами в устном порядке, после того, как оно было зачитано сторонам. Тем самым процесс завершается без любого дальнейшего судебного решения. Решающий вопрос заключается в том, должны ли судьи менять свою работу и как они должны это делать, если они желают часто добиваться заключения мировых соглашений между сторонами. На этот вопрос также и в Германии не существует простого ответа. Есть судьи, которые развили особые умения в данной области. Также существует литература по названной теме и сложилось мнение, что в любом случае можно выучиться этому до определенной степени. Опыт показывает, что успех часто зависит от того, насколько в реальности судья заинтересован и настаивает на мировом соглашении сторон. Данный интерес и усилия в Германии широко распространены. Судьи в Германии желают коллегам, которые идут на устное судебное разбирательство, большого количества мировых соглашений, заключаемых сторонами. И без подобных соглашений судья часто не может успевать рассматривать все свои дела. У адвокатов картина смешана. Существует много адвокатов, которые стремятся и, в любом случае, готовы завершить процесс заключением мирового соглашения. Имеются адвокаты, которые принципиально отклоняют такую возможность. Так происходит, вероятно, потому что адвокату легче объяснить своему подзащитному, что суд вынес неверное решение, чем быть вынужденным самому оправдываться за заключение мирового соглашения. В любом случае публикациях, скорее, преобладает мнение, что лучше завершить процесс мировым соглашением, чем решением суда. Законодатель в Германии очень расширил обязательство судов способствовать в ходе своей работы достижению заключения мировых соглашений между сторонами. В течение времени возникла «культура примирения», применяемая в судах, в становлении которой принимали участие не только суды, но и, прежде всего, адвокаты. Похвала в адрес такого развития также всегда сопровождалась и критикой, указывавшей на перегибы в данном развитии в отдельных случаях [1].

Если исходить из того, что мировые соглашения всегда подразумевают, что одна сторона при этом отчасти отказывается от того, на что у нее, по ее мнению, есть право, тогда мне вспоминается предупреждающий голос от 1872 года, направленный против такого подхода. Известный тогда юрист и преподаватель ВУЗа Йеринг выступил со знаменитой речью, опубликованной позже, под названием «Борьба за право». Он полагал, что речь идет не только об экономических интересах истца, которые побуждают его обратиться с иском. Так, конечно, не имело бы смысла, использовать, возможно, 100 гульденов для возврата объекта стоимостью в 10 гульденов. Кто поступает так, тот быстро считается «жалобщиком». Но, в действительности же, иск подается, так как истец полагает, что задеты его права. Цитата Йеринга: «Человек стремится к соблюдению своих прав, и этот моральный прогресс движет им, а 10 гульденов являются лишь поводом». Йеринг придавал данной борьбе за достижение права большое значение, не только по отношению к отдельному истцу, но и в целях общего правового развития государства. Выражаясь его словами, звучащими несколько пафосно: «Отказ от восстановления нарушенного права является актом трусости, который унижает личность и наносит большой урон обществу. Борьба за право является актом этического самосохранения, обязательством по отношению к самому себе и обществу». О [Серебряков:] Когда я после того случая на другой день старался обдумать всё происшедшее и вспоминал о нашем разговоре, мне было очень неприятно. Будем друзьями. [Орловский:] Вот так бы давно, душа моя [устар., дружеское обращение]. Худой мир лучше доброй ссоры (А. Чехов, Леший). Зря, пожалуй, говорится, что «Худой мир лучше доброй ссоры». Хорошая ссора иногда просто освежает отношения, а главное, ясность вносит (Ю. Лаптев, «Заря»). Худой мир, говорят, лучше доброй ссоры. Тут же, надо полагать, достигнут мир подлинный, искренний [2]. Вероятно, он имел в виду деятельность, осуществляемую, например, в Германии организациями по защите прав потребителей, когда они

принципиально оспаривают решение, устанавливающее принцип применения права, и поступают так, с одной стороны, для блага потребителей, а с другой стороны, для блага развития права в целом. Не следует совсем упускать из виду данную общую точку зрения, хотя в настоящее время в Казахстане в центре внимания находится скорее прагматичный вопрос: как можно достичь того, чтобы стороны чаще регулировали споры путем заключения мирового соглашения. Следует ли больше приводить к соглашению, чем судить? Интересный опыт, получен во время поиска и изучения информации в интернете. При поиске статьи из газеты адвокатуры под названием «Судить вместо того, чтобы приводить к соглашению» («Richten statt schlichten»), поисковая система указала на сайты, связанные с порядком слов «Приводить к соглашению вместо того, чтобы судить» («Schlichten statt richten»). Поисковая система, так сказать, «откорректировала» запрос и указала на то, что заключать соглашение имеет более приоритетное значение, чем судить. На сегодняшний день, возможно, сказали бы, что людям необходимо обращаться к медиатору, а не в суд. В каких случаях можно заключить мировое соглашение? Если вне судебного производства можно заключить договор о чем-либо, тогда можно также завершить процесс судебного производства касательно того же самого предмета спора при помощи мирового соглашения. Предметом мирового соглашения могут выступать все гражданско-правовые отношения, которыми стороны могут свободно распоряжаться. Это не вызывает никаких проблем. В Германии возможности мирового соглашения идут дальше. Также и в сфере вопросов публичного права в административных судах являются возможными мировые соглашения. На первый взгляд это кажется удивительным, так как органы администрации не могут также свободно, как гражданин, принимать решения о своих действиях. Они должны больше следить за соблюдением законных предписаний по всем своим действиям и бездействию. Поэтому в действительности мировое соглашение в административных производствах допускается только при условии соблюдения принципа законности действий администрации. Однако, несмотря на это, в этих рамках возможными представляются соглашения, если речь идет не о правовых вопросах, а о вопросах фактических обстоятельств дела или о том, каким способом администрация осуществляет отведенное ей право на усмотрение. В Казахстане заключение мирового соглашения по налоговым делам настоятельно запрещается. В Германии существует похожая проблема в области уголовного законодательства. Здесь в последнее время в области уголовных процессов укоренились так называемые «договоренности». Данные, так называемые сделки («deals»), известны из американских уголовных процессов как соглашение о признании вины («plea bargaining»), но общественность Германии рассматривала это, скорее, как сомнительные производства. Между тем, существуют законодательные положения и, вероятно, общественность привыкает к этому. В сфере, в которой однозначно допускается заключение мирового соглашения, существуют дела, по которым особенно стоит заключать мировые соглашения. Например, это дела, являющиеся только на первый взгляд правовыми случаями из судебной практики, в то время как в действительности на втором плане находится обширный личный или экономический конфликт, существующий между сторонами. В качестве личных конфликтов можно назвать дела из области семейного права: регулирование родительских прав на несовершеннолетних детей, право на общение с ребенком второго родителя, или общее регулирование последствий расторжения брака. По экономическим спорам можно, к примеру, упомянуть случаи, когда речь идет о дефектах, допущенных при строительстве домов. Здесь существует особенность, что стороны в большинстве случаев не только ведут данный правовой спор, а еще и должны продолжать в дальнейшем работать вместе, если строительство дома не завершено или ожидаются дефекты строительства в будущем, и/или у заказчика существуют подобные опасения. Также существуют случаи, при которых действительные обстоятельства дела являются сложными и ненадежными, в то время как к тому же еще и неясным представляется правовое положение [3]. Если в данных случаях для

сторон является важным не добиваться решения, устанавливающего принципиально права, а завершить этот их конкретный процесс, то это является хорошей предпосылкой для заключения мирового соглашения. В конечном итоге, любой процесс можно завершить заключением мирового соглашения. Судьи в Германии в большинстве случаев пытаются добиться этого, как это и предусмотрено законодателем. Как суд может добиться заключения мирового соглашения между сторонами? В соответствии с казахстанским ГПК рассмотрение дела по существу начинается с того, что судья опрашивает стороны, настаивают ли они на своих исках или желают заключить мировое соглашение. На данной стадии производства, когда, так сказать, еще совсем не велось обсуждение правового спора, это вероятно почти исключено, что мировое соглашение станет возможным. Следует исходить из того, что, как правило, стороны убеждены в том, что они выиграют дело в суде. Таким образом, это значит – слишком многого требовать от сторон, чтобы они еще в самом начале разбирательства отступили от своей точки зрения.

Все же в Германии существуют случаи, в которых ответчик более или менее исходит из того, что он должен будет выплатить сумму иска. Затем он ссылается на то, что не может этого сделать в связи со своим личным положением. Здесь также часто заключается соглашение о том, что истец разрешает ответчику платить в рассрочку. При таких соглашениях демонстрируется преимущество по сравнению с решением, если исходить из того, что мировые соглашения выполняются, скорее, добровольно, чем решения. Стимул для ответчика увеличивается, если общая сумма выплаты будет сокращаться при условии, что ответчик будет выплачивать свои взносы вовремя. Однако в большинстве случаев необходимо подробное обсуждение по делу, прежде чем будет установлено, является ли мировое соглашение возможным и, если да, то каким способом. Интересный вопрос заключается в том, должно ли отличаться ведение разбирательства со стороны суда, в зависимости от того, есть ли стремление добиться мирового соглашения между сторонами, или исходят ли из того, что в конце разбирательства необходимо вынести решение. Для этого приводится цитата из справочника, благодаря которой адвокаты могут научиться тому, как они могут вне судебного производства вести переговоры в целях достижения мирового соглашения. В соответствии с предложениями из справочника, такую беседу адвокат мог бы начать со следующих слов: «Предлагаю, чтобы мы сначала достигли взаимопонимания об обстоятельствах дела, которые лежат в основе нашего разбирательства. Сначала Вам необходимо описать Вашу позицию по делу. Затем я изложу свое мнение. По завершении мы определим, по каким фактам мы едины во мнениях, а по каким – нет. В последнем случае мы должны будем решить, по каким правилам мы будем рассматривать различия в наших позициях. Вы согласны с такой процедурой?» В конечном итоге, это не отличается от судебного слушания, как оно обычно проходит в Германии. Судья докладывает об обстоятельствах дела, вытекающих из письменных объяснений сторон. Он проводит различия между бесспорными и спорными обстоятельствами дела и сообщает о своем предварительном мнении по поводу того, какие правовые аспекты являются существенными для принятия решения по делу. Затем заслушиваются стороны и их представители, и лишь затем обсуждается возможность заключения мирового соглашения.

Во время обсуждения возможности заключения мирового соглашения вносятся различные предложения и приводятся аргументы. В качестве пояснения можно назвать 3 стандартных аргумента, которые приводятся в пользу заключения мирового соглашения:

- 1) исследование обстоятельств дела при помощи сбора и оценки доказательств повлечет значительные расходы;
- 2) юридический состав является неясным и с трудом можно прогнозировать решение, которое будет вынесено по данному делу;
- 3) процесс может затянуться настолько долго, что в связи с этим возникнет существенная нагрузка на участников.

На основе вышеуказанных примеров можно продемонстрировать, что иногда больше соответствует тот или иной аргумент. В связи с привлечением экспертных заключений по делам в сфере строительства часто возникают чрезвычайно большие расходы. По делам в области семейного права нагрузка, налагаемая на участников, значительно повышается с ходом процесса, что судебные процессы иногда оказывает негативное воздействие на всю жизнь.

По нашему мнению, по семейным делам, касающиеся расторжения брака, во многих случаях примирение сторон негативно сказывается на физическом и духовном состоянии ребенка, поэтому. Ради снижения количества разводов, нет необходимости часто прибегать к процедуре примирения сторон.

Невыясненное правовое положение влечет за собой особенную проблему: в Германии стороны в большинстве случаев ожидают, что суд внесет предложение о заключении мирового соглашения. Здесь легко может произойти, что различные роли суда, с одной стороны, как осуществляющего примирение, а, с другой стороны, как принимающего решение в правовом конфликте, могут вступить в противоречие друг с другом. Если суд дает понять, что одна из сторон, вероятно, выиграет процесс, тогда готовность другой стороны к заключению мирового соглашения уменьшается. Безуспешные переговоры по заключению мирового соглашения могут также оказать негативное воздействие на объективность решения суда. Суд должен следить за тем, чтобы отсутствие у одной из сторон готовности к заключению мирового соглашения в решении не было учтено ей в ущерб. Когда мировое соглашение будет лучше, чем решение? В Германии часто читают и слышат о том, что заключение мирового соглашения служит так называемому «правовому миру». Собственно говоря, это странное слово, услышав которое, спрашиваешь себя, почему это не распространяется и на судебное решение. Пожалуй, исходят из представления, что мировое соглашение является для сторон актом самоопределения, и таким образом данный вид урегулирования спора находит больше одобрения, чем решение.

Представляется, что для этого должны быть выполнены 2 условия, а именно:

- а) нельзя принуждать к заключению мирового соглашения и
- б) стороны должны рассматривать его как благоприятный исход дела.

Оба данных аспекта не являются само собой разумеющимся явлением. Среди юристов в Германии иногда говорится о том, что заключаются «мировые соглашения под принуждением».

Также бывали такие случаи, что подобные соглашения позже признавались недействительными, так как суд оказывал слишком большое давление. Однако иногда стороны воспринимают это как давление, если суд выражает неблагоприятную для них правовую позицию. И то, что требует законодатель от судов, а именно на любой стадии процесса «помнить» о возможности заключения мирового соглашения, содержит в себе больше, чем только предоставить сторонам возможность для заключения мирового соглашения. Именно поэтому при рассмотрении возможности заключения мирового соглашения очень многое зависит от того, чтобы суд вел обсуждение со сторонами надлежащим образом. Очень важно, каким образом суд разъяснит выгоду заключения мирового соглашения. Теоретически цель подобного соглашения состоит в том, чтобы создать для сторон так называемую ситуацию, в которой «каждый получает свою выгоду». Соглашение должно быть выигрышным для обеих сторон, как возможное решение суда. Если истец требует вследствие нарушенного права определенную денежную сумму, а ответчик оспаривает нарушение права и полагает, что он вообще не должен ничего платить, тогда стороны, конечно, могут договориться о выплате половины суммы. Но в таком случае обе стороны, основываясь на своей правовой позиции, отчасти потеряли и не выиграли. При каком виде соглашения обе стороны могли бы выиграть? Здесь требуется фантазия при

заключении соглашения, причем интересы сторон необходимо, по возможности, очень точно определить и разъяснить. Полагаем, что для этого следует учесть несколько примечаний:

- соглашение не ограничивается предметом спора процесса, и стороны могут разъяснить и достигнуть договоренности по дальнейшим спорным пунктам;
- при соглашении стороны могут договориться о чем-то, что невозможно было бы достигнуть путем вынесения решения суда, так как отсутствует правовая причина для этого;
- соглашение вообще не должно осуществляться по правовым правилам, стороны могут руководствоваться другими аспектами, например, чисто экономической точкой зрения.

Кроме того, все же выгодность соглашения следует из того, что стороны в отношении вышеназванных стандартных причин придают различное значение соглашению. В качестве примера: состоятельному ответчику может быть безразлично, переплатит ли он истцу или нет, если только процесс будет тем самым завершен. Здесь, действительно, выигрывают обе стороны. Истец получит больше денег, чем он получил бы в случае вынесения решения, а ответчику будет предоставлено больше покоя и времени, чем у него было бы в случае продолжения процесса. Статья 410. Добровольное урегулирование сторонами спора в суде апелляционной Инстанции 1. Отказ истца от иска, мировое соглашение сторон, соглашение сторон об урегулировании спора (конфликта) в порядке медиации или соглашение об урегулировании спора в порядке партисипативной процедуры, совершенные после подачи апелляционной жалобы, должны быть выражены в адресованных суду апелляционной инстанции заявлениях. 2. Суд апелляционной инстанции рассматривает заявления по вопросам, указанным в части первой настоящей статьи, в порядке, предусмотренном статьей 170 и главой 17 Гражданско-процессуального Кодекса. 3. В случае принятия отказа от иска суд апелляционной инстанции отменяет решение суда и прекращает производство по делу по основаниям, установленным подпунктом 4) статьи 277 Гражданско-процессуального Кодекса. В случае утверждения мирового соглашения, соглашения сторон об урегулировании спора (конфликта) в порядке медиации или соглашения об урегулировании спора в порядке партисипативной процедуры суд апелляционной инстанции отменяет решение суда и прекращает производство по делу по основаниям, установленным подпунктами 5),6) статьи 277 Гражданско-процессуального Кодекса. Если суд апелляционной инстанции не примет отказ истца от иска, не утвердит мировое соглашение, соглашение сторон об урегулировании спора (конфликта) в порядке медиации или соглашение об урегулировании спора в порядке партисипативной процедуры, апелляционная жалоба рассматривается по существу. 1. Новеллами нового ГПК являются правила о различных формах примирительных процедур и способах урегулирования споров, которые могут быть использованы в ходе рассмотрения гражданских дел во всех судебных инстанциях. В частности, комментируемой статьей ГПК определен общий порядок добровольного урегулирования сторонами спора в суде апелляционной инстанции. Частью первой статьи 410 ГПК предусмотрено, что отказ истца от иска, мировое соглашение сторон, соглашение сторон об урегулировании спора (конфликта) в порядке медиации или партисипативной процедуры, совершенные после подачи апелляционной жалобы, должны быть выражены в адресованных суду апелляционной инстанции заявлениях. Применяя данное положение законодательства, необходимо учитывать, что в соответствии с нормами части четвертой статьи 176, части седьмой статьи 179, части первой статьи 182 ГПК подписанное сторонами соглашение (мировое, либо об урегулировании спора (конфликта) в порядке медиации или партисипативной процедуры) передается в суд для его утверждения. Исходя из буквального содержания комментируемой нормы статьи 410 ГПК, можно утверждать, что подобное соглашение должно быть препровождено соответствующим заявлением стороны. При рассмотрении заявления по вопросу добровольного урегулирования спора суд апелляционной инстанции должен руководствоваться статьей 170

и главой 17 ГПК, специальные положения которых могут иметь приоритет перед другими нормами ГПК при возникновении споров по применению закона.

Судебный акт апелляционной инстанции об отмене решения суда, в случае принятия отказа от иска (подпункт 4) статьи 277 ГПК), об утверждении мирового соглашения или соглашения об урегулировании спора в порядке медиации, партисипативной процедуры (подпункт 5), 6) статьи 277 ГПК) подлежит вынесению в форме определения. Этот вывод следует из содержания подпункта 2) статьи 425 ГПК, в котором предусмотрено, что суд апелляционной инстанции выносит определение в случаях, предусмотренных частью второй статьи 409, подпунктом 4), а также подпунктом 6) статьи 424 ГПК. При этом подпункт 4) статьи 424 ГПК РК определяет право суда апелляционной инстанции отменить решение полностью или в части и прекратить производство по делу по основаниям, предусмотренным статьей 277 ГПК РК. Из подпункта 1) части первой статьи 359 ранее действовавшего ГПК РК следовало, что в таких случаях судебный акт апелляционной инстанции выносится в форме постановления. Подобное положение в рамках нового ГПК РК уже не применимо. При отклонении судом апелляционной инстанции заявления истца об отказе от иска, а также в случае отказа в утверждении мирового соглашения, соглашения сторон об урегулировании спора (конflikта) в порядке медиации или партисипативной процедуры рассмотрение дела продолжается по существу. В части четвертой статьи 410 ГПК не указана форма судебного акта апелляционной инстанции об отказе в удовлетворении указанных выше заявлений сторон. Однако, учитывая положение статьи 268 ГПК о вынесении определения в случаях, когда дело не разрешается по существу, можно полагать, что здесь речь может идти об определении суда апелляционной инстанции. Приостановление исполнения решения Суд апелляционной инстанции до рассмотрения дела вправе по заявлению лица, подавшего апелляционные жалобу, протест, приостановить исполнение решения, принятого судом первой инстанции и обращенного к немедленному исполнению в порядке, предусмотренном статьей 244 Гражданско-процессуального Кодекса, кроме решений по делам, перечисленным в статье 243 Гражданско-процессуального Кодекса. По миновании необходимости в приостановлении исполнения решения постановление о приостановлении отменяется. Постановление о приостановлении исполнения решения или об отмене приостановления направляется (вручается) судебному исполнителю и сторонам. Из комментируемой статьи следует, что суд апелляционной инстанции наделен полномочием приостановить немедленное исполнение решения. При этом суд апелляционной инстанции не вправе приостановить исполнение решения суда, подлежащего немедленному исполнению в силу императивной нормы статьи 243 ГПК РК. В данном случае речь идет о следующих видах судебных решений: по присуждению алиментов или заработной платы работнику; о восстановлении на работе; о возмещении вреда, причиненного повреждением здоровья или потерей кормильца; о признании забастовки незаконной; об урегулировании неплатежеспособности или о признании банкротства, а также в других случаях, указанных в законе. Приостановление немедленного исполнения решения суда первой инстанции осуществляется постановлением суда апелляционной инстанции на основании заявления лица, подавшего апелляционную жалобу или протест. Заявление о приостановлении немедленного исполнения должно быть мотивировано отсутствием оснований, указанных в части первой статьи 244 ГПК РК, то есть особых обстоятельств, когда замедление исполнения решения может привести к значительному ущербу для взыскателя или невозможности исполнения. В случае минования надобности в приостановлении немедленного исполнения суд апелляционной инстанции может по собственной инициативе либо по заявлению лиц, участвующих в деле, отменить свое постановление.

На наш взгляд, одна из целей нового ГПК заключается в оказании содействия разрешению судебных производств путем заключения мировых соглашений между сторонами. Причиной этого, возможно, является та же самая причина, которая привела и

продолжает приводить к развитию такого вида разрешения споров и в других странах, а именно – разгрузка судов. Это, так сказать, экономический аспект, который учитывается здесь преимущественным образом. Ни казахстанский ГПК, ни ГПК Германии не предусматривают выполнение судами их функций таким образом, чтобы судебное производство было максимально экономически рентабельным. Правила гражданского судопроизводства в Англии являются в этом плане более прагматичными. Они определяют с самого начала преимущественные цели закона, учитываются ограниченные кадровые ресурсы судов. Хорошее заключается в том, что они лаконично исходят из реальности судебной практики, в то время как казахстанский ГПК РК, так и ГПК Германии поступают таким образом, как будто бы не существует подобных ограничений, и суды могут посвятить себя без ограничений справедливому разрешению дела. При увеличивающейся нагрузке судов производствами это не представляется возможным, и активное содействие заключению мировых соглашений между сторонами является неофициальным признанием этого.

Мы считаем, что необходимо внедрить практику применения гражданского судопроизводства в Англии, то есть дать на законодательном уровне разрешение или право судам исходить из реальной судебной практики как в отношении заключения мирового соглашения, так и в отношении других категорий гражданских дел.

Список использованной литературы:

1. Лазарев С.В. Мировое соглашение в гражданском судопроизводстве: Дис. . канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2006. С. 39 - 41.
2. Медиация как альтернативная процедура урегулирования споров: что необходимо знать судье, чтобы компетентно предложить сторонам обращение к процедуре медиации. Цисана Шамликашвили.-М. Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2010.-с. 160
3. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Республики Казахстан/ под общей ред. К.А.Мами. – Астана: Библиотека Верховного Суда Республики Казахстан, 2016. – 808 стр.

**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БОРЬБЫ С КОНТРАБАНДОЙ НАРКОТИКОВ
ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ СТРАН СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ
ГОСУДАРСТВ**

Кумаров Серик Максоткереевич

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной научной статье рассматривается правовое регулирование борьбы с контрабандой наркотиков по законодательству стран содружества независимых государств

Ключевые слова: контрабанда, международный опыт, особенность

**ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТТЕР ДОСТАСТЫҒЫ ЕЛДЕРІНІҢ ЗАҢНАМАСЫ
БОЙЫНША ЕСІРТКІ КОНТРАБАНДАСЫМЕН КҮРЕСТІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІ**

Кумаров Серик Максоткереевич

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл ғылыми мақалада тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдерінің есірткі контрабандасымен күрес заңнамасы бойынша құқықтық реттелуі қарастырған.

Түйінді сөздер: контрабанда, халықаралық тәжірибе, ерекшелігі.

**THE LEGAL REGULATION OF THE DRUG TRAFFIC CONTROL ACCORDING TO
THE LEGISLATION OF THE CIS COUNTRIES**

Kumarov Serik Maksotkereevich

Master`s Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The legal regulation of the drug traffic control according to the legislation of the CIS countries is considered in this article.

Keywords: contraband, international experience, special aspects.

Сравнительно-правовой анализ уголовного законодательства стран-участниц СНГ позволил проследить сходство в решении вопросов, касающихся ответственности за контрабанду. В большинстве государств СНГ рассматриваемые нормы законодательства отнесены к группе экономических, хозяйственных или преступлений в сфере финансовой деятельности. Диспозиции норм об уголовной ответственности за контрабанду носят, как правило, бланкетный характер.

Отличительной особенностью нашего законодательства в сфере противодействия контрабанде наркотиков от законодательства стран СНГ является то, что казахстанский законодатель достаточно подробно разработал систему наказаний за совершение контрабанды. В УК Республики Казахстан, за экономическую контрабанду существует альтернатива назначению штрафа, ареста, исправительных работ – лишение свободы со штрафом, лишение свободы с конфискацией имущества, а за контрабанду наркотиков – лишение свободы на определенный срок с конфискацией имущества.

Хотелось бы отметить различный подход законодателей разных стран к рассматриваемому составу контрабанды. Например, законодатели Украины и Республики Казахстан выделяют в самостоятельный состав контрабанду предметов, ограниченных в обороте, т. е. наркотических средств и психотропных веществ, помещая соответствующие статьи в разделах, объединяющих преступления против здоровья населения и общественной безопасности.

Кыргызская Республика. На наш взгляд, это совершенно оправданно и применительно к Кыргызстану. Уголовное законодательство КР рассматривает контрабанду как преступление в сфере экономической деятельности, ответственность за которое предусматривается ст. 204 УК КР. При этом законом, в зависимости от предмета преступления, различаются две формы контрабанды: 1) контрабанда товаров и иных предметов (ч. 1 ст. 204 УК КР) и 2) контрабанда предметов, в отношении которых установлены специальные правила перемещения через таможенную границу КР (ч. 2 ст. 204 УК КР).

Учитывая географическое расположение данной республики, возрастающую наркоэкспансию и повышенную общественную опасность контрабанды наркотиков, обусловленную спецификой предмета преступления, считаем, что отсутствие самостоятельного состава преступления в виде контрабанды наркотических средств и психотропных веществ, а также их прекурсоров, как и отсутствие его размещения в главе «Преступления против здоровья населения и общественной нравственности» особенной части УК КР, является существенной недоработкой киргизского законодателя.

Российская Федерация. Ст. 188 Уголовного кодекса РФ предусматривает ответственность за контрабанду наркотиков, т.е. за перемещение наркотических средств, психотропных и сильнодействующих веществ через таможенную границу Российской Федерации помимо или с сокрытием от таможенного контроля либо с обманным использованием документов или средств таможенной идентификации либо сопряженное с недекларированием или недостоверным декларированием. Законодательное определение наркотических средств и психотропных веществ закреплено в законе «О наркотических средствах и психотропных веществах».

Примечательно, что к предмету контрабанды, предусмотренной данной статьей, не относятся прекурсоры, оборот которых на территории России в соответствии со ст. 14 указанного Закона ограничен.

Некоторые из химических веществ, используемых при изготовлении наркотиков, включены Постоянным комитетом по контролю наркотиков при Министерстве здравоохранения в Списки сильнодействующих и ядовитых веществ таблиц I и II Концепции ООН «О борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ» и в списки наркотических средств, подлежащих контролю в Российской Федерации. Действия, связанные их контрабандным перемещением, можно квалифицировать по ч. 1 и 2 ст. 188 УК РФ. Однако законодательно в качестве самостоятельного предмета контрабанды прекурсоры не определены, тогда как их незаконный оборот получает все более широкое распространение в мире.

Республика Беларусь. Следует отметить, что для стран СНГ, стремящихся к построению Союзного государства, актуальной является проблема унификации уголовных законодательств обоих государств, в том числе и об ответственности за контрабанду. Это выражается не только в приведении в соответствие друг с другом диспозиций и санкций ст. 188 УК РФ и ст. 228 УК Республики Беларусь, непосредственно устанавливающих уголовную ответственность за данное деяние, но и других норм уголовного, административного и таможенного законодательств этих стран, применяемых при квалификации контрабанды. Это обусловлено тем, что за преступления одного и того же характера в законодательствах стран СНГ предусмотрена различная ответственность. Так,

одно и то же нарушение порядка перемещения товаров или иных предметов через таможенную границу по законодательству Республики Беларусь влечет за собой наступление административной ответственности. [1], а по российскому законодательству – наступление уголовной ответственности [2].

Сравнительно-правовой анализ объективных и субъективных признаков составов контрабанды, предусмотренных ст. 188 УК РФ и ст. 228 УК РБ, показал общность подходов российских, белорусских и кыргызских законодателей в определении предметов, объективной и кыргызских стороны контрабанды.

Азербайджан. Уголовный кодекс Азербайджана дает расширенное определение контрабанды [3]. Введены три новых состава преступлений, которые ранее были отражены лишь в Таможенном кодексе АР, а именно: невозвращение на территорию АР предметов художественного, исторического и археологического достояния Азербайджанской Республики и зарубежных стран (ст. 207 УК АР); невозвращение из-за границы средств в иностранной валюте (ст. 208 УК АР); уклонение от уплаты таможенных платежей (ст. 209 УК АР). Например, ст. 206.2 УК АР содержит перечень предметов и веществ, частично или полностью изъятых из гражданского оборота, в отношении которых установлены специальные правила перемещения через государственную границу. По предмету преступления различают ст. ст. 206.1, 206.2 УК АР. При этом диспозиция ст. 206.2 не находится в строгом логическом подчинении по отношению к ст. 206.1, как это предусмотрено в большинстве составов преступлений особенной части УК, хотя и рассматривается как квалифицированный состав контрабанды. На наш взгляд, ст. 206 УК АР содержит два самостоятельных состава преступления с различным предметом преступления, от которого напрямую зависит круг общественных отношений, охраняемых уголовно-правовой нормой, и общественная опасность деяния.

Республика Узбекистан. При анализе отягчающих обстоятельств вызывают интерес такие признаки, содержащиеся в статье о контрабанде УК Республики Узбекистан, как «незаконное перемещение, совершенное путем прорыва, то есть открытого, не санкционированного таможенной службой перемещения товаров или иных ценностей через таможенную границу Республики Узбекистан» [4].

Республика Кыргызстан. Следует отметить, что в Кыргызстане известны случаи угрозы прорыва государственной границы со стороны международных террористов, а также контрабандистами горюче-смазочных материалов, продуктов питания, хлопка-сырца, малого и крупного рогатого скота, лошадей и т.п. на участках Чуйского и всех пограничных отрядов на юге страны. На наш взгляд, указанные обстоятельства и международно-правовой опыт борьбы с контрабандой следует учесть и включить в перечень отягчающих признаков квалифицированной контрабанды в КР [5].

Анализируя санкции рассматриваемого состава в законодательствах государств СНГ, нужно отметить, что наиболее распространенными из них являются лишение свободы на определенные сроки с конфискацией имущества или без таковой.

Список использованной литературы:

1. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21 апреля 2003 г. №194-3
2. Союзправоинформ. Законодательство стран СНГ от 23.04.2015г.
3. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 года
4. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 29.08.2001 г. №254-П.
5. Эдельбахер М. Сборник статей международных консультантов проекта ПРООН в Кыргызстане «Crime Prevention» («Предупреждение преступности») // Организованная преступность в Европе. Опасность криминальных империй. – Бишкек, 2000. – С. 72.

ЖОБАЛАУ ЖӘНЕ ІЗДЕСТІРУ ЖҰМЫСТАРЫНА МЕРДІГЕРЛІК ШАРТ

Мұздыбаев Ержан Мұздыбайұлы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Альмуханов Бекетай Уракбаевич

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, экономика ғылымдарының кандидаты

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Ақтобе, ул. Айтеке би, 52

Осы мақалада мердігердің жұмысы шығармашылық тұрғыда да болып келеді және жобалау жұмыстарының нәтижесінде тапсырысшының ынтасына сәйкес құжаттама өңделуі еместігі немесе іздестіру жұмыстарының бір кезеңінде болжанған құрылысты жүзеге асыру мүмкін еместігі анықталады.

Түйінді сөздер: шарт, мердігер, бөлшектеп сатып алу шарты, тұтынушылар, міндетті шарт.

ДОГОВОР ПОДРЯДА НА ПРОЕКТНЫЕ И ИЗЫСКАТЕЛЬСКИЕ РАБОТЫ

Мұздыбаев Ержан Мұздыбайұлы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Альмуханов Бекетай Уракбаевич

Профессор, кандидат экономических наук Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Ақтобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматриваются мотивация заказчика, подрядчика и проектных работ является творческий подход к работе, в результате поисковых работ в период невозможности осуществления строительства в соответствии с обработка документации могут быть определены один или несоответствии предполагаемого.

Ключевые слова: договора, подрядчик, договор розничной купли, потребители, обязательное условие.

CONTRACT FOR DESIGN AND SURVEY WORKS

Muzdybayev Erzhan Muzdybayuly

Master's degree student of specialty «Jurisprudence»

Almukhanov Beketay Urakbayevich

*Professor, Candidate of Economic Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, Aiteke bi St., 52*

In this article examines the motivation of the customer, the contractor and the design work is a creative approach to work, as a result search operations in the period of the impossibility of construction in accordance with the processing.

Key words: contract, contractor, contract of retail purchase, consumers requirement.

Мердігерлік шартының бұл түрі құрылыс жұмыстарымен тығыз байланысты жұмыстар жүргізілуін құқықтық реттеуге арналған. Жобалау жұмыстар оларға сәйкес, алда құрылыс жүргізілетін құжаттар өңделуін қарастырады [1;2].

Әдетте, жобалау құрылыста жаңа конструкцияларды, технологияларды, материалдарды қолдану қажет болса жүргізіледі. Сонымен бірге, құрылыс объектісінің өзі де оларды салу стандартты жоба бойынша жүргізілуі тиіс емес (басқаларға ұқсамайтын болуы тиіс) ғимарат (құрылыс) олардың кешені болып келуі мүмкін [2;24].

Алдағы жұмыс көлемі үлкен болып құрылыс арнайы мақсатқа жоспарлануы мүмкін. Сондықтан жобалаудың алдағы шығынды бағалау, болашақ құрылыстың экономикалық тиымдылығын көтеру үшін маңызды болып табылады. Іздестіру жұмыстары салынған ғимаратты болашақта пайдаланудың жолдарын құрылыс салу орнын, құрылыс тәсілдерін және т.б. анықтауға мүмкіншілік береді. Бірқатар жағдайларда, жобалау және іздестіру жұмыстарына мердігерлік шарттары бойынша тапсырысшы болып құрылыс ұйымдары қатысады. Олар құрылыс мердігерлік шарты бойынша мердігерлер құрылыс қызметінің белсенді жүзеге асыруды, жаңа шешімдер (инновацияларды) ұсынуды, мемлекеттік органдар немесе жеке тапсырысшылар ұйымдастыратын тендерге әлеуметтік-мәдени, өндірістік тұрғын үй ғимараттарын салуды болжаулары мүмкін [3;4].

Жобалау және іздестіру жұмыстарына мердігерлік шартының ерекшелігі болып олардың нәтижесінде коммерциялық, ұйымдастыру техникалық маңызы бар жаңа ақпараттар өңделетіні келеді. Сол ақпаратқа құқықтар белгілі бір дәрежеде тапсырысшыға да және мердігерге де тиесілі болады [4;24].

Мердігердің жұмысы шығармашылық тұрғыда да болып келеді және жобалау жұмыстарының нәтижесінде тапсырысшының ынтасына сәйкес құжаттама өңделуі еместігі немесе іздестіру жұмыстарының бір кезеңінде болжанған құрылысты жүзеге асыру мүмкін еместігі анықталуы мүмкін. Осындай сипаттағы ақпаратта жобалау немесе іздестіру жұмыстарына мердігерлік шартының нәтижесі болып келеді және сондықтан мердігердің тиісті шығындары өтелуі тиіс.

Тапсырысшы қажетті шараларды қолдаған күнде (қолданса) жобалау және іздестіру шартының нәтижесі ҚР АҚ-сының Ашылмаған ақпаратты заңсыз пайдаланудан қорғау құқығы деп аталатын 55-тарауының нормаларына сәйкес қорғалуы мүмкін.

Жобалау және іздестіру жұмыстарына мердігерлік шарт бойынша мердігер (жобалаушы, іздестіруші) тапсырысшының тапсырмасы бойынша жобалау-сметалық құжаттаманы әзірлеуге және (немесе) іздестіру жұмыстарын жүргізуге міндеттелінеді, ал тапсырысшы оларды қабылдап алуға және ақы төлеуге міндеттенеді.

Оның ерекшеліктерін реттеу Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 32-тарауы §4 нормаларымен жүзеге асырылады, жобалау және іздестіру жұмыстарына мердігерлік шартына мердігерлік шартының жалпы нормалары да қолданылады.

Аталған мердігерлік түрі де субъектілік құрамының өзгешелігімен ерекшеленеді, бірақ бұл заңнамада тікелей көрсетілмеген. Бірақ, әрине, лицензиялау туралы заңнамаға сәйкес жобалау және іздестіру жұмыстары лицензияланатын қызметке жатқан соң мердігер міндетті түрде арнайы субъект болады.

Жобалау және іздестіру жұмыстарына мердігерлік шарттарын реттейтін нормалардың мәнісі бойынша, орындайтын жобалау және іздестіру жұмыстарына материалды-техникалық қамтамасыз ету міндеті көбінесе мердігерде болады. Себебі, бірқатар жағдайларда арнайы жабдықтар, керек жарақтар қолданылуы керек болады, ал олар өз кезегінде тек мамандарда (мамандандырылған ұйымдарда) ғана болады. Мердігерлік шарты туралы нормалардың диспозитивтілігі бұл міндетті тапсырысшыға жүктеуді де жоққа шығармайды немесе шартты орындау кезінде тапсырысшы қажетті қаржыландыруды жүзеге асырып отыруға міндетті болады. Жобалау және іздестіру жұмыстарына мердігерлік шарты көбінесе тапсырысшы

үшін тәуекелді болып келеді. Егер заңнама актілерінде немесе шартта өзгеше көзделмесе, шарттың кездейсоқ орындалмау қаупі оған жүктеледі.

Тараптардың құқықтары мен міндеттері. Тапсырысшы мердігерге жобалауға тапсырманы, сонымен қатар жобалау сметалық құжаттаманы дайындау үшін қажетті өзге алғашқы мәліметтерді беруге міндетті. Тапсырысшы шарт бойынша тапсырманы дайындауды мердігерге тапсыруға өкілденуі мүмкін. Мұндай жағдайда тапсырма жобасы әзірленгеннен кейін тапсырысшы қисынды немесе шартта белгіленген мерзімде тапсырманы (жобаны) бекітуге немесе оны қайтаруға міндетті. Тапсырысшымен бекітілген тапсырма, мердігерге міндетті болып табылады.

Жобалау және іздестіру жұмыстарын орындау кезінде, тапсырысшы мердігерге шартта қарастырылған көлемде және жағдайларда қызмет көрсетіп тұруы керек. Мысалы, көлік бөлініп берілуі, бір немесе өзге қажетті мәліметтер өз уақтылы берілуі, материалдар сатып алынуы, оларға кірудің арнайы (ерекше) тәртібі бекітілген аумақтарға кіруге (олардан өтуге) рұқсат алынуы мүмкін т.б. Басқаша айтқанда, жалпы мердігерлік шарттары бойынша да сияқты бұл мердігерлік шарты бойынша да тапсырысшының және мердігердің ынтымақтастығы орын алуы тиіс. Жобалау және іздестіру жұмыстарына мердігерлік шартының басқасынан айырмашылығы, тапсырысшының көмегі тапсырманы тиісті орындау үшін қажетті болуы немесе көмек көрсетпеу мердігерге елеулі қиындықтар туғызуы мүмкін, сондықтан тапсырысшының ынтымақтастық бойынша міндеті тікелей шартта көрсетіледі. Осының жеке мысалы ретінде, тапсырысшының мердігермен бірге жобалау-сметалық құжаттаманы жергілікті, өзін өзі басқарудың органдарымен немесе мемлекеттік өкілетті органдарымен келістіруде қатысу міндетін атауға болады. Бұл міндетті заңмен бекітуде тапсырысшының мүддесін ескеру айқын сезіледі. Ол тапсырманы тиісті орындауда мүдделі, сондықтан өзінің нұсқауларын жүзеге асыруға бақылаушы органдар жағынан қандай да бір кедергілер болып тұрса, ол мердігерге сол кедергілерден құтылуға көмектесуі керек. Сондай-ақ ол өзін келешекте жобалау-сметалық құжаттамаларды мердігерден алған соң олар мемлекеттің сертификаттау, архитектуралық бақылау органдарының және т.б. талаптарына сәйкес келмеуі салдарынан жарамсыз болып шығуы қаупінен сақтандыру керек. Ал тапсырысшы жеткілікті қожайын сезімін, қамқорлықты сезінбесе, онда болашақта ол едәуір мүліктік және рухани қолайсыз зардаптарға тап болуы мүмкін.

Жобалау және іздестіру жұмыстарын жүргізуді реттейтін нормалардың мағынасы бойынша тапсырысшы өзінің берілген тапсырмасын, алғашқы берілген мәліметтерді жағдайлардың өзгеруіне сәйкес өзгертіп тұруға құқылы. Бұл түсінікті, себебі алғашқы кезде тапсырысшы өзінің беріп отырған мәліметінің бір немесе өзге жағдайда қандай мәні болатынын білмеуі де мүмкін. Сондықтан, біздің ойымызша, мердігер, тапсырысшыға оның ұсынған мәліметтері нақты мақсаттарға жетуге (жобасы жасалған объектінің көрсеткіштеріне) қалай әсер ететінін көрсетіп тұруы керек.

Мердігерге қатысты емес жобалау және іздестіру жұмыстарының өзгертілуіне байланысты тапсырысшы мердігердің қосымша шығындарын өтеуге міндетті [5;33].

Шарт бойынша, жоғарыда көрсетілгендей жобалау және іздестіру жұмыстарының түпкі нәтижесіне екі тарапта да құқықтар пайда болады.

Тапсырысшы да жобалау-сметалық құжаттамаларды және іздестіру жұмыстарының нәтижесін пайдалануға шектеулі құқықтарға иеленеді (осы шектеу іздестіру жұмыстарының нәтижесі үшін тек заңнаманы кеңейтіп талқылау нәтижесінде анықталуы мүмкін, ол негізінен АҚ-те тек жобалау-сметалық құжаттаманы пайдалану шектеулері жөнінде айтылған). Сондықтан тапсырысшы осы шарттар нәтижесін тек шарттың өзінде анықталған мақсаттарда ғана қолдануға құқылы, мысалы, белгілі бір елді мекенде бірқатар ғимараттарды салу үшін осындай шектеуге жол берілу жобалаушының құқықтық мүддесінен туындайды, себебі жобалау және іздестіру жұмыстарының нәтижесін шектеусіз пайдалану, мердігердің өз қызметін нарықта одан да әрі өткізу мүмкіншілігін де шектейді. Одан басқа

тапсырысшының өзге (әрбір) аймақтардың ауа райы жағдайларының ерекшеліктерін ескермей ғимараттарды ойламастан сала бергені жобалаушының, іздестірушінің жұмысының нәтижелері жөнінде теріс пікір қалыптастырады (қалыптастыруы мүмкін) және сол арқылы аталған тұлғалардың іскерлік беделіне нұқсан келуі мүмкін. Жобалау-сметалық құжаттамаларда интеллектуалдық меншік объектілеріне жататын және мердігерге тиесілі болатын бөлек мәліметтер болуы мүмкін, сол мәліметтер мердігердің келісімінсіз таратылмауы тиіс болады. Осының салдарынан тапсырысшы жобалау-сметалық құжаттаманы үшінші тұлғаларға бермеуге және онда сақталатын мәліметтерді мердігердің келісімінсіз жария етпеуге міндетті.

Тапсырысшы мердігерге шарт бойынша төлеуге міндетті. Тапсырысшының орындалған жұмысы үшін ақы төлеу міндеті мердігерлік шартының жалпы нормаларына сәйкес орындалады. Шарт талаптарына сәйкес, ол белгіленген бағаны барлық жұмыстар аяқталғаннан кейін, толығымен немесе жұмыстардың бөлек кезеңдері аяқталғаннан кейін бөлшектеп төлеуге міндетті. Барлық жұмыс көлеміне немесе жекелеген кезеңдеріне алдын ала ақы төлеу де жоққа шығарылмайды.

Мердігердің құқықтары мен міндеттері. Мердігердің негізгі міндеті жұмыстарды шарт жасасу кезінде жобалауға берілген бастапқы деректерге сәйкес орындау. Әрине, мердігер бұл жұмыстарды тиісті түрде мамандығына сәйкес орындауға міндетті. Мердігер дайын жобалау-сметалық құжаттаманы тапсырысшымен келістіруі қажет. Қажет болса ол тапсырысшымен бірге жобалау-сметалық құжаттаманы мемлекет органдарымен және жергілікті басқару органдарымен келістіруде қатысуы керек. Бұл міндетті мердігерге жүктеудің өз себебі бар, мердігер маман болған соң оған жобалау-сметалық құжаттаманы құзыретті мемлекеттік органдармен жерілікті өзін-өзі басқару органдарымен келістіру, оның бөлек тармақтарының, құрамаларының негізділігін көрсету жеңілдеу болады.

Мердігердің мемлекеттік органдарымен жобалау-сметалық құжаттама туралы келісуіне қатысуы белгілі бір дәрежеде жобалау жұмыстарының тиісті орындалғанына бақылауды жүзеге асыруға мүмкіншілік береді.

Кейбір жағдайларда бір мердігерге жобалау және іздестіру жұмыстарын бірге жүргізуге тапсырылады. Бұл мердігерге іздестіру жұмыстарын жүргізу нәтижесінде жинақталған мәліметтерді құпия түрде сақтауға мүмкіншілік береді. Осымен қатар іздестіру жұмыстарының нәтижелерін пайдаланып мердігер жобалауды туралау және азырақ еңбектеніп жасай алады [6;4].

Жобалау және іздестіру жұмыстарының нәтижелерін беру мердігердің біртұтас (бөлінбейтін) міндеті болып келмегенімен міндеттеменің мәнісінен олардың бірге орындалып, олардың нәтижелерінің бірге берілгенінің тиімділігі көрініс табады, өйткені бұл жұмыстар (олардың нәтижелері) өзара тығыз байланысты. Сондықтан, егер шартта басқаша көзделмесе, мердігер тапсырысшыға дайын жобалау-сметалық құжаттаманы және іздестіру жұмыстарының нәтижелерін бірге беруге міндетті.

Мердігер тапсырысшының келісімінсіз жобалау-сметалық құжаттаманы үшінші тұлғаларға бермеуі керек.

Мердігерден орындалатын жұмыстың сапасының кепілдіктері мердігерлік туралы жалпы ережелерге сәйкес белгіленеді. (ҚР АҚ 630-633-6.). Жобалау және іздестіру жұмыстарының өзгешелігі, олардың кемшіліктері жобаны іске асырғанда, іздестіру жұмыстарының деректерін пайдалану кезінде ғана табылуы мүмкін немесе сараптама (маман қорытындысы) қажет болады. Бірақ сараптама негізсіз тағайындалмайтыны түсінікті. Сондықтан, біздің ойымызша, мердігерге мердігерліктің бұл түрі бойынша нәтиже саласына қойылатын талаптың мерзімі жобаларды жүзеге асыру, іздестіру жұмыстарының мәліметтерін пайдалану басталған соң ағымын бастайтыны бекітілуі керек. ҚР АҚ-ның Мердігерлік кепілдіктері деп аталатын арнайы нормасы бар оның мазмұны өте тар, ол әрине тапсырысшының құқықтарының кепілдіктерінің бәрін қамти алмайды.

Аталған нормада жобалау және іздестіру жұмыстарында мердігерліктің өзгешелігі тікелей ескеріледі. Мердігер жобалау және іздестіру жұмыстарына арналған мердігерлік шарты бойынша тапсырысшыға мердігер әзірлеген жобалау сметалық құжаттаманың негізінде оның жұмысты орындауына үшінші тұлғалардың бөгеі жасау немесе шектеу қою құқығының жоқтығына кепілдік беруге міндетті.

Мердігер тапсырысшыдан оның заңда немесе шартта көзделген барлық міндеттерін орындауды талап етуге құқылы. [7;21].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Киндеева Е.А., Пискунова М.Г. Недвижимость: права и сделки (новые правила оформления, государственная регистрация, образцы документов). М., 2006
2. Хозяйственное право. Т. 2 Учебник. Отв. ред. В, С. Мартемьянов М., Издательство БЕК, 1994
3. Е. Широкова, Договор строительного подряда. / Юрист № 6, 2004
4. Брагинский М.И. Договор подряда и подобные ему договоры. – М.: “Статут”, 1999
5. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Общие положения. М., 1997
6. «Между подрядчиком и заказчиком» Сауле Кияшева, судья Акмолинского областного суда <http://www.zakon.kz/4558307-mezhdu-podradchikom-i-zakazchikom.html>
7. О правовой природе договора: Кузнецова Н.Г. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. Киев, 1993.

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҚТЫ ЖЕҢІЛДЕТЕТІН ЖӘНЕ
АУЫРЛАТАТЫН МӘН-ЖАЙЛАРДЫҢ ЖАЗА ИНСТИТУТЫНДАҒЫ ҚОЛДАНУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Насухин Алтынбек Бақтыгерейұлы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Каратаев Турдалы Жаксылыкович

«Құқықтану» кафедрасының доценты, з.ғ.к.

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән – жайлардың сұрақтарына сипаттама жасап, ұсыныстарымызды негіздедік және аталған мән - жайларды толық мәлімдеуге байланысты теориялық, әдістемелік, тәжірибелік біраз жүйелі негіздерді айқындауға тырыстық.

Түйінді сөздер: өкімет өкілі, қылмыс, криминология, тергеу, құқық бұзушылық.

**ОБСТОЯТЕЛЬСТВА СМЯГЧАЮЩИЕ И ОТЯГАЮЩИЕ УГОЛОВНУЮ
ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПРИМЕНЯЕМЫЙ В ИНСТИТУТЕ НАКАЗАНИЯ**

Насухин Алтынбек Бактыгереевич

магистрант специальности «Юриспруденция»

Каратаев Турдалы Жаксылыкович

доцент, к.ю.н. кафедры «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Ақтөбе, ул. Әйтеке би, 52

В статье рассмотрены вопросы смягчающие ответственности и отягчающих обстоятельств, на основании рекомендаций пытались определить теоретическую, методологическую, практическую и систематическую основу обстоятельств.

Ключевые слова: смягчающие ответственности, отягчающие обстоятельства, институт наказания, уголовная ответственность, преступление, правонарушение.

**CIRCUMSTANCES AND MITIGATION OF CRIMINAL LIABILITY
APPLICABLE IN THE INSTITUTE OF PUNISHMENT**

Nasukhin Altynbek Baktygereevich

Master`s degree student of speciality "Jurisprudence"

Karataev Turdaly Zhaksylykovich

Associate professor, c.j.s. at the Department of "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International University, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article considers issues mitigating responsibility and aggravating circumstances, based on recommendations, tried to determine the theoretical, methodological, practical and systematic basis of the circumstances.

Key words: mitigating responsibilities, aggravating circumstances, institution of punishment, criminal liability, crime, offense.

Еліміздегі өткен ғасырдың сексенінші жылдарының аяқ шенінде басталып, келесі онжылдықта қарқын алған қоғамдық қатынастардың өзгерісі шарықтау шегіне жетіп, жаңа және жаңарған базис бой көрсетті де өзіне сай қондырмасын талап етті. Оның себебі Социалистік мемлекеттік Кеңестік моделі қалыптастырған қоғамдық қатынастардың КСРО - ның құлдырау кезеңінің басталуынан - ақ ірге сөгілуі өріс алған еді. Ақыр аяғы қатынастардың бір және бірігей құқықтық қатынастардың өзгерісіне, соңғысы заңды түбегейлі реформалау ретінде үрдісіне алып келгендігі аян. Осы социалистік қатынастарды нарық қатынастары ығыстырып, орнығуы кезінде Конституцияның өзі екі рет қабылданып үлгерді, кейбір маңызды заңдар әлі күнге жаңа қатынасқа сай етіп қайта қабылданған жоқ. Қазақстанның құқықтық мемлекет ретінде қалыптасуы жолында өткізіліп жатқан реформаларға байланысты қоғамдық қатынастардың әлі де сан өзгеріске ұшырайтыны аян. Еліміз өз егемендігі мен тәуелсіздігін жария етіп, бүкіл дүниежүзілік қауымдастық мойындап, көптеген жетістіктерге қол жеткіздік. Еліміздің, шынында да демократиялық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнығуы және оның ең қымбат қазынасы - адам және оның құқықтары мен бостандықтары деп Конституциямызда көзделген. Әрине, егемендік пен тәуелсіздікті іс жүзінде толықтай тиынақты орнату процесі оңайлыққа түспей отыр. Республикамызда болып жатқан өзгерістер, күндегі апталық жаңалықтар, ауқымды кең тараған процестер, белгілі өскелең талап - талғамға сай өмір сүруге ынталандырып отыр. Осы жоғарыда айтылған мақсатқа жету үшін халықтың әл-ауқатын, жағдайын көтеруді, әлеуметтік белсенділігімен қоғамдағы дәрежесін арттыруды, адамды өндіріске материалдық қызығушылық арқылы тартуды әр республика өз даму процесінде халықты құқықтық тұрғыдан қолдап қамтамасыз етуді басты бағдар етіп қойды. Осыған орай қоғамдық қатынастарды реттеуші құралдардың бірі - заң саласы. Осы үлкен негізгі саланың өзекті бір арнасы - қылмыстық заң бұл тұрғыдан алғанда көп іс-қимылды талап етеді. Қазақ КСР 1959 жылы қабылданған Қылмыстық кодексінің нормалары өмірімізде орын алған саяси, әлеуметтік, экономикалық өзгерістерге сай келмегендіктен [2], 1997 жылы шілде айының 16-жұлдызында Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексі қабылданып, ол 1998 жылы қаңтар айының 1-жұлдызынан бастап заңды күшіне енді [3]. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев "Жоғарғы заңды қорғауды қамтамасыз ете отырып, заңды сыйлайтын азаматтарды қылмыстан қорғауға жете мән берілсін және заңға қарама-қайшы іс-әрекет жасайтындарға билік пен заңның ең қатаң түрі қолданылсын", - деп атап өтті. Сол себептен қазіргі кезеңде негізінен республикамыздың мемлекеттік және қоғамдық өмірінің құқықтық негізінің нығаюына, қылмыспен және заң бұзушылықпен күресті күшейтуге қоғамымыздың әр мүшесінің құқықтары мен бостандықтарына қол сұғушылықтың алдын алуға басты назар аударуда.

Қазақстан Республикасы экономикасының қалыпты өсу деңгейінде, қауіпті мөлшерде өсіп келе жатқан қылмыстың ауқымы, сонымен қатар қылмысқа қарсы күрес жүргізу тиімділігінің жоғарылай түсуі қоғамда мемлекеттік биліктің азаматтардың жеке басы қауіпсіздігін қамтамасыз ету, олардың конституциялық құқықтарын қорғау қабілетіне тікелей әсерін тигізе бастады. Елімізде қатарынан қабылданып жатқан құқықтық немесе ұйымдастыру шараларына қарамастан, қауіпті мөлшерде өсіп келе жатқан қылмыстың ауқымы кеңінен таралуда.

Мәселен, Қазақстан Республикасындағы қылмыс көрсеткіші соңғы үш жыл ішінде төмендегідей жағдайды құрайды.

2014- 135151, 2015 - 138151, 2016- 149168 [5].

Аталған жылдар ішінде қылмыс дәрежесінің аса көп өсуі байқалып отыр. Тағы бір назар аударатын жайт соңғы 2015 -2016 жылдар арасында қылмыстың санының күрт өсуі келеңсіздік тудырады. Бұл көрсеткіштер қылмыспен күрес жүргізу шараларын одан әрі жетілдіру қажеттілігін көрсетеді. Қылмысты алдын ала тергеу кезінде дұрыс ашу және кінәліні әшкерелеп қылмысқа қарсы күрес жүргізудің, соттардың жаза тағайындау кезінде

жауаптылықты, жеңілдететін және ауырлататын жағдайларды дұрыс жүргізу тиімділігі арттыратыны сөзсіз.

Жалпы қылмыстық құқықта қылмыстық жауаптылық пен жазаны жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлардың мәселесі теориялық және тәжірибелік тұрғысы да өз кезегінде көкейтестілігін жойған емес. Әрбір нақты қылмыс үшін жаза тағайындағанда соттар қылмыстың қоғамға қауіптілігінің дәрежесін және жазаны даралау үшін жауаптылықты жеңілдететін немесе ауырлататын мән-жайларды анықтауға міндетті. Жасалған қылмыстың түрі мен қоғамға қауіптілігінің дәрежесін, істің мән-жайын, кінәлінің жеке басын және оның жауаптылығын жеңілдететін немесе ауырлататын жағдайларды ескере отырып, жаза тағайындау кезінде соттар жеке тұрғыдан қарау жөнінде заң талаптарын бұлжытпай орындауға тиісті. Қылмыстық жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар қылмыстық заңда белгіленген.

2014 жылы 3 шілдеде қабылданған Қылмыстық кодекстің 53, 54 баптарында жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлардың үлгі тізбегі берілген. Белгілі бір іс - әрекетті қылмыс деп табуға, жауапкершілікке тартуға, жаза тағайындауға, оны өтеуде, жауапкершілік пен жазадан босатуға т.б. мәселелерді шешуде жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлардың маңыздылығы ерекше. Жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар заңдылық қағиданың талабына орай, «арнайы заңда көрсетілмейінше қылмыс та, жаза да жоқ» деген тұжырымға негізделіп қылмысты тергеу кезінде дұрыс ашу, сонымен қатар бұл қылмыспен күрестегі негізгі профилактикалық қызметті жүзеге асыру болып табылады.

Жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән – жайлардың мәселелеріне байланысты әр қырынан өзіндік ғылыми әр қосушылар болғанымен, қоғамымызда аталған мән-жайлардың тізбегінің әдістемелік негіздерінің түбегейлі шешілмеген тұстары бар, сонымен қатар жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлардың топтастырылуына байланысты ғалымдардың біркелкі көзқарасқа келе алмауынан, әр түрлі пікірлердің жаппай қабылданып жатқан тұстары да жетерлік. Жауаптылықты жеңілдететін немесе ауырлататын мән – жайларды қылмыс құрамының қажетті, жетілгең немесе жеңілдетілген белгілерімен шатастыруға болмайды.

Қылмыстық жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлардың ұғымын беруде толық ғылыми пікірлер, нәтижелер болса да, оның түп бастауынан, әдістемесінен әлсін - әлсін ауытқып кетіп жүргеніміз аталған мән-жайлардың теориялық негіздерін анықтағанда бой көтерері байқалады. Жоғарыда айтылғанды ескерер болсақ, қылмыстық жауаптылықты ауырлататын және жеңілдететін мән-жайлар жаза тағайындауда қоғамға қауіпті іс - әрекеттерді тез арада ашуға, бағытталған үздіксіз де тұрақты зерттеуді қажет етеді.

Сондай - ақ қылмыстық жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән - жайлардың құқықтық реттелуін есепке алу, қылмыс құрамының объектісіне, объективтік жағына, субъектісіне және субъективтік жағына байланысты жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлардың тізбегін ашып қорсету заң; талабына бағытталған үздіксіз де тұрақты зерттеуді қажет етеді. Осыларға байланысты біздің зерттеулерімізде қылмыстық жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән - жайлардың ұғымы мен маңызын, құқықтық реттелуін, топтастырылуын және қылмыстың қауіптілік дәрежесі, қауіптілік сипаты, жеке басы т.б. жағдайларды түстеп - түгендеп, талдап - таразылап шығу ғылыми тұрғыда кеңінен талданады.

Сол секілді бұрынғы заңдардың дәурен сүріп тұрған шағында сүрлеуі жасалған істерді жаңа қылмыстық заңға сәйкес жаңғырту мәселесі де, яғни қылмыстық жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлардың теориялық негізін анықтау бір төбе өте өзекті маңызды мәселе, зерттеу тақырыбының өзектілігі де осыған келіп тіреледі.

Қазіргі кезде қоғамымызда қауіпті құбылысқа айналып отырған қылмыстар жеткілікті, оларды сот, тергеу, прокуратура органдарында анықтау әрине, қиындық тудыратыны сөзсіз. Қылмыстылықтың алдын алу шаралары олардың негізгі - негізгі көрсеткіштеріне байланысты әртүрлі болуы мүмкін.

Алайда, басты шара - Елбасының Президенті Н.Ә. Назарбаев атағ көрсеткендей, «өтпелі кезеңдерді бастан кешіп жатқан қоғамда, мемлекеттік экономика әлі сақталып қалып тұрған тұста, жеке меншік институттары... әлі қалыптасып біте қоймаған кезде, мемлекеттің қызметінің орасан зор маңызға ие болатындығы». Мемлекет тарапынан қолданылатын шаралардың

бәрінің мәні де күш ықпалы да қоғамдағы тәртіп бұзушылық пен қылмыстылықтың әуелі алдын алуға бағытталған.

Осыған орай, барлық шаралардың құрамында қылмыстық жазаның, жаза тағайындаудың, ең маңыздысы қылмыстық жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән - жайлардың рөлі өте ерекше. Себебі жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән - жайлар - қылмыс жасаған адамға берілетін қоғамдық, әлеуметтік әділеттіктің көрсеткіші; қылмыстылықпен күрестің қажетті құралы. Міне осындай жағдайларға қарамастан бұл үлкен де мәнді мәселелер төңірегіндегі әңгімелер жеткілікті деңгейде әлі де болса көтерілмей отыр.

Жеңілдетуші мән - жайларды ескеру сотқа мынадай құқықтар береді: а) баламалы санкциялар қатарына жазаның кішігірім ауырлықтағы түрін тағайындау; б) жазаны ҚК қылмыс бағаланған бабының санкциясында белгіленген ең төменгіге жақын немесе отан тең мөлшерде анықтау; в) ҚК 55 -бабына сүйене отырып аталған қылмыс үшін көзделген жазадан неғұрлым жеңілдеуін қолдану; г) шартты соттауды қолдану.

Ал ауырлатушы мән - жайлардың болуы сотқа бұған қарама - қарсы мүмкіндіктер береді: а) баламалы санкциялар болса онда көрсетілген жазалардың неғұрлым қатал түрін тағайындау; б) ҚК Ерекше бөлімінің айыпкердің әрекеті бағаланып отырған бабының санкциясында көзделген жазаның ең жоғарғы мөлшеріне тең немесе соған жақын мөлшерде жаза тағайындау; в) ҚК 55 - бабын қолдану мүмкіндігін болдырмау; г) шартты соттау мүмкіндігін жою.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Конституциясы. - Алматы, 1998.-98 б.
2. Каз КСР Қылмыстық кодекс. - Алматы, 1959. - 88 б.
3. Республикасының Қылмыстық кодекс. - Алматы, 2015 ж. – 144
4. Назарбаев Н.Ә. Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясы: проблемалар және оларды шешудің жолдары. - Алматы, 1997. - 176 б.
5. Қазақстан Республикасының Бас Прокуратурасы жанындағы құқықтық статистика және ақпарат орталығының мәліметі. - Алматы, 20016. - 63 б.
6. Назарбаев Н.Ә. Ғасырлар тоғысында. - Алматы, 1996. - 272 б.
7. Дулатбеков Н.О. Қылмыстық жаза тағайындау (теория және практика мәселері). - Астана, 2002. - 464 б.
8. Қайыржанов Е.І. Уголовное право Республики Казахстан: Общая часть. -Алматы, 1998.-254 с.
9. Абдиров Н. Концептуальные проблемы борьбы с наркотизмом в Республики Казахстан. - Алматы, 1999. -.362 с.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРАВЕ

Нуржанов Абылай Берикгалиевич

Магистрант 1 курса специальности «Юриспруденция»

В статье автор раскрывает понятие и особенности исполнительного производства, деятельность судебных исполнителей, поднимает проблемы совершенствования механизма исполнения судебных актов и неисполнение судебных решений.

Ключевые слова: закон, суд, право, исполнительное производство, судебный исполнитель.

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Нуржанов Абылай Берикгалиевич

«Құқықтану» мамандығының 1 курс магистранты

Бұл мақалада автор атқарушылық іс жүргізу тұжырымдамасы мен мүмкіндіктерін, сот орындаушыларының қызметі, сот шешімдерін орындау және сот шешімдерінің орындалуын механизмін жетілдіру мәселелелерін айқындап көрсетеді.

Түйінді сөздер: заң, сот, құқық, қорғау, сот атқарушысы.

ACTUAL PROBLEMS OF EXECUTIVE PRODUCTION IN THE CIVIL PROCEDURAL LAW

Nurzhanov Abylai Berikgalievich

Master's Degree student of 1 course speciality «Jurisprudence»

The article is about the notion and features of the executive process and the activity of judicial executors. The author raises the problems of improving the mechanism for the execution of judicial acts and the failure to execute court decisions.

Keywords: law, court, enforcement proceedings, judicial executor.

В соответствии со ст. 3 Конституции РК государственная власть осуществляется на основе разделения властей на законодательную, исполнительную и судебную [4]. Исполнительное производство по закону РК «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей» организационно выведено из сферы судебной власти и передано к ведению органов исполнительной власти. Задача судов заключается в разрешении правового конфликта и вынесении судебного акта, а также контроле, за процессом исполнительного производства при подаче жалоб одним из его участников. Тем самым с судов сняты непосредственные обязанности по организационному обеспечению исполнения принятых ими судебных актов и других исполнительных документов.

Полагаем, что исполнительное производство является комплексным правовым образованием, которое соединяет в себе нормы различной отраслевой принадлежности, что, в конечном счете, и определяет компетенцию соответствующего органа государственной власти. Так, нормы о судебном контроле за деятельностью судебных исполнителей, порядке выдачи исполнительных листов судами, повороте исполнения — это часть гражданского

процессуального законодательства. Нормы о порядке проведения торгов — часть гражданского законодательства. Значительная часть норм об организации процесса исполнения административно-процессуального характера и в этом смысле относится к сфере совместного ведения. Необходимость реформы исполнительного производства назревала достаточно давно, поскольку до недавнего времени оно регулировалось в основном в разделе ГПК. Эти акты принимались совершенно в другую правовую эпоху и не учитывали новые социально-правовые реалии, изменения отношений собственности и всего гражданского оборота в целом. Реформа законодательства, обеспечивающего развитие экономических отношений в Республики Казахстан, особенно в новых сферах предпринимательской деятельности, показала, что многие новые прогрессивные положения материального законодательства не работали вследствие отсутствия адекватных и эффективных механизмов принудительного осуществления права. Таким образом, исполнение — важнейший участок правовой практики, отражающий эффективность всего механизма правового регулирования и способность права воздействовать на поведение человека. Этим и объясняется прошедшая Реформа исполнительного производства, изменение его организационных и содержательных характеристик, которые в комплексе с другими, и мерами должны улучшить существующую ситуацию в данной сфере [2]. Регулирование исполнительного производства как стадии гражданского процесса осуществляется самыми различными правовыми актами, что объясняется комплексным характером данной правовой сферы. Закон РК «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей» крайне сузил нормативную основу для совершения исполнительных действий. Законодательство Республики Казахстан об исполнительном производстве состоит из Закона «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей» и иных законов, регулирующих условия и порядок принудительного исполнения судебных актов и актов других органов [5]. К числу правовых актов, регулирующих порядок и условия осуществления исполнительного производства и совершения исполнительных действий в рамках гражданского процесса, помимо данных законов, можно отнести следующие законы: 1) Гражданский процессуальный кодекс РК. Значение источников правового регулирования исполнительного производства имеет также Приложение № 2 к ГПК (Восстановление утраченного судебного или исполнительного производства) [6]. В практике совершения исполнительных действий возникает необходимость обращения к ГПК и по вопросам, которые хотя и входят в предмет правового регулирования исполнительного законодательства, но тем не менее не получили в нем разрешения. Так, данный Закон не содержит содержания акта об аресте имущества. 2) Гражданский кодекс РК. Здесь урегулированы: порядок обращения взыскания на заложенное имущество и его реализация, порядок проведения торгов. В исполнительном производстве имеют посредственное значение нормы ГК о собственности, обязательствах и другие положения ГК, так или иначе связанные с совершением конкретных исполнительных действий, оценке фактических обстоятельств в стадии исполнительного производства. 3) Закон Республики Казахстан «Об ипотеке недвижимого имущества» от 23.12.1995. В этом законе подробно урегулированы вопросы, связанные с обращением взыскания на недвижимость. 4) Закон Республики Казахстан «О третейских судах» 28.12.2004 г. Здесь урегулированы вопросы порядка исполнения решений третейских судов, обращения за исполнительным листом и порядка его выдачи. Данный перечень не носит исчерпывающего характера, иные законы также могут содержать нормы исполнительного законодательства. Например, Закон РК «О банках и банковской деятельности» в части органов и лиц, имеющих право запрашивать информацию о счетах граждан и организаций, когда необходимость в таком запросе связана с совершением исполнительных действий; законы «О рынке ценных бумаг», «Об акционерных обществах» и др. [6]. В соответствии со ст. 6 закона «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей» Правительство РК может принимать нормативные

правовые акты по вопросам исполнительного производства на основании и во исполнение данного закона и иных законов [7]. По смыслу закона к числу нормативных правовых актов Правительства РК, регулирующих вопросы исполнительного производства (помимо тех, которые должны быть приняты на основании закона «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей»), относятся правовые акты, устанавливающие порядок лицензирования при осуществлении определенных видов деятельности, в частности торгов недвижимым и движимым имуществом и др. Приоритетный характер носят нормы международных договоров Республики Казахстан по сравнению с внутри казахстанским законодательством. К числу международно-правовых документов, содержащих правила исполнительного производства, можно отнести Соглашение стран СНГ от 20 марта 1992 г. «О порядке разрешения споров, связанных с осуществлением хозяйственной деятельности»; Конвенцию о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам между государствами — членами СНГ; Гаагскую конвенцию (1966) о признании и исполнении иностранных решений по гражданским и торговым делам и др. Такое сужение круга источников исполнительного законодательства крайне негативно, поскольку Закон, хотя и является процедурным по характеру, тем не менее, не содержит развернутых процедур исполнения отдельных видов исполнительных документов [6].

1.2. Французская модель исполнения: позитивный правовой опыт для Казахстана

В последнее время казахстанскими специалистами — представителями гражданской процессуальной науки, равно как и практическими деятелями, в том числе представителями органов судебной власти, широко обсуждается вопрос о статусе казахстанских судебных исполнителей; идет поиск путей дальнейшего развития деятельности судебных исполнителей для целей формирования оптимальной и реально функционирующей системы исполнительного производства в Казахстане. В качестве одного из предложений такого развития все чаще звучит предоставление судебным исполнителям в Казахстане статуса негосударственной, или небюджетной, либеральной, профессии. Такое предложение поступает, прежде всего, от тех специалистов, которые, так или иначе, знакомы с подобной организацией деятельности судебных исполнителей в отдельных европейских странах. В частности, наиболее ярким примером здесь может служить французский опыт исполнительного производства, которое выгодно отличается от казахстанского своей реальной эффективностью [6]. Французская система исполнения исторически была построена на частноправовых началах с сохранением контроля государственных учреждений.

Судебные исполнители, начиная с эпохи средних веков, постоянно пользовались так называемым «свободным режимом», что было обусловлено независимым от государства, автономным статусом данной профессии. Причиной данного обстоятельства было то, что действия судебных исполнителей, связанные с уплатой высоких пошлин, служили регулярным источником существенных поступлений в государственную казну. Кроме того, во Франции исторически существует так называемая «продажа должностей», когда та или иная должность (в том числе и место судебного исполнителя) переходят к преемнику за определенную плату. Но прежде данные должности продавались королевской властью, в том числе и по причине компенсации огромных расходов на финансирование военных действий. После покупки должности профессионалы в сфере исполнения получали «свободный статус», когда суверен уже не мог самостоятельно передать ту или иную должность кому-либо по своему усмотрению. Только сам судебный исполнитель был вправе выбрать и подготовить своего преемника и, после выплаты определенной компенсации со стороны последнего (в размере, соответствующем имущественной стоимости конторы судебного исполнителя), оставлял должность выбранному им лицу, если тот отвечал определенным требованиям, установленным законом. Предшественниками современных судебных исполнителей Франции являлись сержанты. Их появление объяснялось необходимостью

существования служащих для обращения в суды различных систем (королевской, церковной, феодальной и коммунальной), правильного составления ходатайств от имени истцов и исполнения решений судов. Причем указанные должностные лица, наряду со служащими, для обеспечения внутреннего порядка во время судебных заседаний (приставами) выступали в качестве особого символа королевской власти и всегда пользовались особым покровительством и защитой. Покушение на них приравнялось к оскорблению королевской власти, а правосудие было безжалостным к тем, кто совершал насильственные действия в отношении приставов. Так, Муленское постановление 1566 года и Амбуазский эдикт 1572 года провозгласили, что «оскорбление и побои сержанта будут рассматриваться как преступления против короля, которые могут караться смертной казнью». Со временем судебные исполнители получили тот статус представителей «либеральной» (или «свободной») профессии, которым они обладают по настоящее время. Тем не менее, они наделены некоторыми полномочиями государственной власти, выступая в данном случае в качестве государственных должностных лиц. В то же время все оказываемые услуги, приравненные к понятию государственной службы, независимо от того, кем они оказываются, подлежат тарификации. И в этом случае соответствующие тарифы устанавливаются государством. Порядок и условия вознаграждения за услуги, оказываемые судебным исполнителем, определяются характером этих услуг.

Современный статус судебных исполнителей Франции. Законодательные акты, принятые в ходе реформы исполнительного производства 1991-1992 годов (Закон от 9 июля 1991 г. и Декрет о порядке его применения от 31 июля 1992 г.), доверили задачу осуществления исполнительного производства и применения, обеспечительных мер «лицам, уполномоченным на исполнение» (*agents d'exécution*). К ним, прежде всего, относится судебный исполнитель (*huissier de justice*), который обладает полномочиями только в сфере частного права, не имея ни права, ни возможности вмешиваться в сферу действия права публичного. Судебные исполнители определяются в современной французской доктрине, с одной стороны, как должностные лица, уполномоченные осуществлять уведомления об актах (*signification*) (которые они сами порой и составляют) и принудительное исполнение исполнительных документов путем обращения взыскания на имущество должника. С другой стороны, можно встретить другое определение: «Судебные исполнители — это должностные лица, возникшие в результате слияния профессий сержантов (*sergents*), имеющих полномочия в сфере уведомления об актах и исполнения, и исполнителей (*huissiers*), оказывающих свои услуги в заседании суда» (речь, очевидно, идет об аналоге судебных исполнителей по обеспечению установленного порядка деятельности судов в Республике Казахстан). Тем не менее, можно сказать, что эти определения являются неполными, поскольку, согласно французской доктрине, наиболее четко и полно по данному вопросу высказался Министр юстиции Франции: «Судебные исполнители являются *officiers public* (должностными лицами, наделенными полномочиями удостоверить юридические акты, как, например, нотариус, секретарь суда) и *officiers ministériels* (должностными лицами, осуществляющими определенные публичные функции, как нотариус, адвокат, секретарь торгового суда. Они являются должностными лицами, осуществляющими определенные публичные функции, что выражается в содержании их полномочий. На этом основании судебные исполнители подчинены особому режиму, установленному законом, который определяет условия пригодности к исполнению служебных обязанностей, их полномочия и территориальную компетенцию, способы осуществления полномочий, режим дисциплинарной ответственности, предусматривающий механизм коллективной гарантии и обеспечения в отношении своих клиентов, и условия получения вознаграждения за выполнение своих функций [4]. Он обязан осуществлять свои функции и оказывать содействие взыскателю (Закон, ст. 18, абз. 2). Однако данные полномочия могут осуществляться судебным исполнителем только на определенной территории, тщательно

разграниченной исполнительными органами власти [5]. Судебный исполнитель как должностное лицо, обладающее монополией в сфере принудительного исполнения, полностью независим от органов власти в вопросах исполнения судебных решений. Над ним нет вышестоящих инстанций или какой-либо другой власти, если не считать ответственности за профессиональные нарушения и за дисциплинарные проступки перед соответствующей Палатой.

Применение мер принудительного характера как правовая гарантия исполнения не подменяет собой возможность добровольного исполнения, которое прямо предусмотрено законодателем. В постановлении о возбуждении исполнительного производства устанавливается срок для добровольного исполнения, который не может превышать 30 дней, по истечении которого исполнение производится в принудительном порядке, с взысканием с должника исполнительского сбора и всех расходов по совершению исполнительных действий. Добровольное исполнение касается и случаев немедленного исполнения, но добровольность исполнения возможна во всяком положении дела и зависит от воли субъекта обязательства. Одновременно с Законом "Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей" был принят закон "О судебных приставах", которым создана совершенно новая структура должностных лиц - подразделения судебных приставов, входящие в единую систему органов Министерства юстиции РК. Согласно этому Закону судебные приставы подразделяются на две ветви: судебные приставы, обеспечивающие установленный порядок деятельности всех судебных органов Республики Казахстан, и судебные исполнители, которые обеспечивают принудительное исполнение судебных актов и актов иных органов. Суммируя все вышесказанное, мы пришли к выводу, что исполнение – это стадия гражданского процесса, представляющая собой совокупность процессуальных действий органов исполнения и всех лиц, участвующих в исполнении, по добровольному и принудительному осуществлению (реализации) субъективных гражданских прав и законных интересов, подтвержденных постановлениями судов общей юрисдикции, а также иных юрисдикционных органов [6].

Список использованной литературы:

1. Баймолдина З.Х. Гражданское процессуальное право РК. Учебник. Том 1. - Алматы, 2001
2. Гражданский кодекс Республики Казахстан, 01.07.99. (Особенная часть).
3. Баймолдина З.Х. Гражданское процессуальное право РК. Учебник. Том 2. - Алматы, 2001. Конституция Республики Казахстан 30. 08. 1995 - www.paragraf.kz – СПС Юрист.
4. Абдулина З.К. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан: учеб. прогр. – Алматы: Данекер, 2001. – С. 62.
5. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан, 13.07.1999. www.paragraf.kz – СПС Юрист.
6. Закон РК «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей» от 02.04.2010. - www.paragraf.kz – СПС Юрист.

**ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ
ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕХАНИЗМА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ПООЩРИТЕЛЬНЫХ НОРМ**

Сәрсенбай Назгүл

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной научной статье рассматриваются правовые и организационные аспекты повышения эффективности механизма правового регулирования поощрительных норм

Ключевые слова: поощрительные нормы, гуманизация, механизм.

**МАДАҚТАМАЛЫҚ НОРМАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУ МЕХНИЗМІНІҢ
ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ
АСПЕКТІЛЕРІ**

Сәрсенбай Назгүл

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл ғылыми мақалада мадақтамалық нормалардың құқықтық реттелу механизмінің тиімділігін арттырудың құқықтық және ұйымдастырушылық аспектілері қарастырған.

Түйінді сөздер: мадақтамалық нормалар, жаһандану, механизм.

**THE LEGAL AND ORGANIZATIONAL ASPECTS OF THE EFFECTIVENESS
IMPROVEMENT OF THE MECHANISM OF THE LEGAL CONTROL OF THE
INCENTIVE NORMS**

Sarsenbai Nazgul

Master`s Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The legal and organizational aspects of the improvement of the effectiveness of the mechanism of the legal control of the incentive norms are considered in this article.

Key words: incentive norms, humanization, mechanism.

Механизм правового регулирования в общей теории права определяется как система правовых категорий, при помощи которых происходит воздействие на общественные отношения. С понятием механизма правового регулирования непосредственно связана эффективность юридических норм, которым посвящено значительное количество научных исследований. Что же касается изучения механизма эффективности правового регулирования поощрительных норм уголовно-исполнительного законодательства, то данная проблема в отраслевой науке специально никем не рассматривалась.

В данной статье делается попытка обозначить основные положения механизма правового регулирования и повышения эффективности анализируемых норм.

Исследование этого направления, на наш взгляд, позволит установить:

а) содержание реализуемых поощрительных правоотношений;

б) стадии механизма стимулирования правомерного поведения осужденных;

в) основные критерии повышения эффективности поощрительных норм уголовно-исполнительного законодательства.

В механизм правового регулирования поощрительных средств, как и всех других юридических норм, включаются такие элементы как субъекты реализации поощрительных правоотношений; наличие совокупности поощрительных норм (материальных, процессуальных); юридические факты и др.

Субъектами (субъектным составом) реализации поощрительных уголовно-исполнительных правоотношений являются, с одной стороны, должностные лица учреждений, исполняющих уголовные наказания (ст. 133 УИК РК), с другой – осужденные к уголовному наказанию. Особого внимания в вопросах реализации механизма поощрительных норм заслуживает уточнение содержания поощрительных правоотношений. Предусмотренные пенитенциарным законодательством, являясь мерами обеспечительного характера уголовно-правовых отношений, носят не уголовный, а административно-правовой характер.

Во-первых, следовало бы уточнить, действительно ли поощрительные нормы, применяемые к осужденным, являются обеспечительными только в отношении уголовно-правовых правоотношений. Представляется, что этот тезис следует рассматривать функционально шире. Дело в том, что поощрительные нормы обеспечивают не только уголовно-правовые правоотношения. Они, в первую очередь, обеспечивают реализацию уголовно-исполнительных правоотношений, а также уголовно-процессуальных, административно-правовых, государственно-правовых, т.е. комплекс тех правоотношений, которые могут складываться в процессе исполнения уголовных наказаний.

Поощрительные нормы кроме обеспечивающей функции, в предусмотренных законом случаях, выполняют ряд и других функций. Предусмотренные ч. 2 ст.133 УИК РК, они выполняют подфункцию изменения условий режима отбывания наказания. Поэтому при реализации комплекса правоотношений, изменяющих условия содержания осужденных, в отношении поощряемых устраняются определенные законом тяготы, лишения, изменяется удельный вес элементов кары в сторону их ослабления.

При реализации такой функции уменьшается не только удельный вес кары, но и происходит предоставление им дополнительных моральных и материальных благ, расширяется сфера применения системы мер исправительного воздействия. Обеспечивая функцию изменений условий содержания осужденных в сторону ослабления элементов режима отбывания наказания, поощрительные нормы в широком смысле, кроме того, одновременно изменяют функции режима, а также функцию реализации уголовно-правовых правоотношений, уголовного наказания.

Во-вторых, следующим аспектом наших возражений является то, что нормы поощрения, применяемые к осужденным, не следует относить к административно-правовым, поскольку они вытекают не из административно-правовых отношений. Они возникают в процессе реализации уголовных, уголовно-исполнительных правоотношений. При этом меры поощрения, не изменяющие условия содержания осужденных, реализуются, как правило, на уровне уголовно-исполнительных отношений. Так, в соответствии со ст. 41 УИК РК, при применении к лицам, отбывавшим исправительные работы без лишения свободы, такого стимула, как досрочное снятие ранее наложенного взыскания, реализуются в основном отраслевые правоотношения. К этому же следует добавить следующее: если поощрительные правоотношения устанавливаются только между персоналом исправительного учреждения и осужденными, то такие правоотношения комплексными или сложными не являются и, как правило, имеют уголовно-исполнительный характер. Но поскольку они реализуются в процессе исполнения уголовного наказания, то такие

отношения реализуются все же на основе уголовно-правовых и других видов правоотношений, возникающих в процессе реализации приговора суда.

Поощрительные нормы, изменяющие условия содержания осужденных, имеют не только сложный фактический состав (наличие нескольких оснований их применения), но и обуславливают возникновение комплекса разноотраслевых поощрительных правоотношений. Так, наблюдательные комиссии дают согласие администрации входить с представлениями в суд об изменении условий содержания осужденных к лишению свободы, связанных с переводом в учреждение с иным видом режима. Например, при переводе осужденных из колоний общего и строгого режима в колонию-поселение для лиц, твердо вставших на путь исправления. При применении поощрений, где одним из субъектов выступает наблюдательная комиссия либо комиссия по делам несовершеннолетних, наряду с поощрительными уголовно-исполнительными и другими правоотношениями реализуются также административно-правовые правоотношения. Такие правоотношения реализуются также и в процессе применения других поощрительных мер, где законом предусматривается участие формирований общественности. Это представление осужденных к условно-досрочному освобождению, либо к замене наказания более мягким и т.д.

В заключении, по нашему мнению, к основным направлениям, влияющим на повышение эффективности механизма стимулирования социально-активного правомерного поведения осужденных, относится довольно-таки широкий круг проблемных вопросов и, в первую очередь, такие, как:

- а) изучение личности поощряемого;
- б) дисциплинарной практики применения стимулирующих средств;
- в) анализ системы поощрительных мер, применяемых в практической деятельности исправительного учреждения, не предусмотренных отраслевым законодательством;
- г) компетенция персонала учреждений по их применению;
- д) уяснение содержательной стороны мер поощрения, а также иных стимулирующих средств, применяемых в пенитенциарных учреждениях зарубежных государств;
- е) рассмотрение проблем правотворчества;
- ж) дальнейшего повышения стимулирующего воздействия поощрительных норм

Список использованной литературы:

1. Тарханов И.А. Замена наказания по советскому уголовному праву. Казань, 2010г. – С. 140
2. Галкин В.М. Система поощрений в советском уголовном праве // Сов. гос-во и право. 1977. № 2. – С. 95-96

ПОНЯТИЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПНОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Сатаев Бекет Есболович

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной научной статье рассматривается понятие и криминологическая характеристика преступности военнослужащих.

Ключевые слова: военнослужащий, преступность, законность, правопорядок.

ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫНЫҢ ҚЫЛМЫСНАМАЛЫҚ МІНЕЗДЕМЕСІ МЕН ТҮСІНІГІ

Сатаев Бекет Есболович

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада әскери қызметшілердің қылмыстылығының қылмыснамалық мінездемесі мен түсінігі қарастырылған.

Түйінді сөздер: әскери қызметші, қылмыстылық, заңдылық, құқықтық тәртіптік.

THE IDEA AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE CRIMINALITY AMONG THE MILITARY

Sataev Beket Esbolaevich

Master`s Degree student speciality «Jurisprudence»

The Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The idea and criminological characteristics of the criminality among the military are considered in this research article.

Key words: military, criminality, law, legality.

Преступность военнослужащих - один из компонентов общей преступности в стране, совокупность преступлений, совершаемых особой категорией граждан — военнослужащими, проходящими военную службу по призыву либо по контракту в Вооруженных Силах Республики Казахстан, других войсках и воинских формированиях страны.

Для оперативного реагирования на все негативные проявления необходимо выработать единую стратегию и взаимодействие органов военной прокуратуры, внутренних дел, юстиции и судов состоит в согласованности их действий, направленных на укрепление законности и правопорядка, предупреждение и искоренение преступлений, воспитание должностных лиц и граждан в духе добросовестного исполнения своих конституционных обязанностей и уважения законов, осуществляемых в пределах компетенции этих органов способами и методами, свойственными каждому из них.

Исходя из вышеизложенного, в преломлении определения термина к данной теме, можно сказать, что взаимодействие военного прокурора с командованием и правоохранительными органами - это основанное на законе, согласованное по месту, целям и

времени направление деятельности военного прокурора, командования воинских частей и других правоохранительных органов по решению стоящих перед ними задач в правоохранительной сфере деятельности.

Борьбу с правонарушениями нельзя представлять себе, как самопроизвольно, стихийно складывающийся процесс, объединенный общей целью, единой волей и ответственностью многих людей за состояние дел. Здесь каждое должностное лицо и каждый орган занимают строго определенное место, решают строго определенные задачи. Планируя организацию взаимодействия на данный период, военный прокурор избирает его субъектов в зависимости от тех задач (целей), решения которых он стремится достичь в процессе его осуществления, а также в зависимости от роли, отводимой в этом процессе оппоненту. Немаловажным фактором в решении этого вопроса является и компетенция органа - субъекта взаимодействия. Это означает, что военный прокурор также должен учитывать, способен ли данный орган, наделенный данными полномочиями быть субъектом взаимодействия при отводимой ему в этом процессе роли и если да, то насколько эффективно будет его участие. Поэтому, организуя взаимодействие с командованием и правоохранительными органами военный прокурор должен четко представлять себе возможности этих органов и их структуру с тем, чтобы наиболее эффективно использовать их в процессе организуемого взаимодействия.

В основе военного управления Вооруженных Сил Республики Казахстан лежат принципы централизации, полного единоначалия и воинской дисциплины, которые характеризуют военное управление как специфическую часть государственного управления, реализуются военным аппаратом государства в процессе осуществления им повседневной исполнительно-распорядительной деятельности.

Органы военного управления представляют собой относительно обособленную систему органов государственного управления, объединенную Министерством обороны. Эта система военного управления образуется из соответствующих частей (органов), действующих на разных уровнях и определенных пределах.

Система военного управления Вооруженных Сил Республики Казахстан состоит из центральных органов, органов управления военных округов, групп войск, округов ПВО, органов управления объединений, воинских соединений и частей, военных комиссариатов (местных органов военного управления), начальников гарнизонов и военных комендантов.

В качестве специфического органа военного управления принято выделять штабы. Штаб - это основной орган в руках соответствующего командира по оперативному управлению подчиненными войсками.

Все органы военного управления имеют определенную внутреннюю структуру, необходимые отраслевые и функциональные подразделения, соответствующие должности, которые устанавливаются компетентными военными органами или высшими органами государственной власти и управления.

Органы управления войсковыми объединениями, соединениями и воинскими частями состоят из воинских должностных лиц, осуществляющих функции командования: командующих и командиров объединений, соединений и частей, их заместителей и подчиненных им штабов и служб. В отличие от органов военного управления округов, органы управления объединений, соединений и частей строятся не по территориальному признаку. Они способны к быстрому передвижению вместе с управляемыми ими войсками и осуществляют преимущественно как командную деятельность, так и необходимые административно-хозяйственные функции.

Структура управления отдельной войсковой части и обязанности ее должностных лиц определены Уставом внутренней службы Вооруженных Сил Республики Казахстан.

Командир является единоначальником в мирное и военное время и несет полную ответственность за боевую, мобилизационную готовность подразделения, боевую

подготовку, воспитание, воинскую дисциплину, морально-психологическое состояние личного состава и безопасность воинской службы; за внутренний порядок; за состояние и сохранность вооружения, военной техники и других материальных средств; за техническое, материальное, медицинское, финансовое, социально-правовое и бытовое обеспечение.

Преступность военнослужащих включает две группы совершаемых ими преступлений: преступления против военной службы, установленного порядка ее прохождения (неисполнение приказа, сопротивление начальнику, дезертирство, нарушение правил несения боевого дежурства и т.п.); общеуголовные преступления (против личности, против собственности и т.п.).

Вооруженные Силы, другие войска и воинские формирования страны - не изолированный социальный механизм, а органическая и неотъемлемая часть нашего общества со своими социально-экономическими, демографическими, организационно-управленческими и правовыми особенностями, которые позитивно или негативно отражаются на преступности военнослужащих и ее причинах [1].

Одной из криминологических характеристик этой преступности является ее особая общественная опасность, связанная не только с характерными для преступных деяний гражданских лиц нарушениями общественного порядка, посягательствами на личность, собственность, но и с ослаблением военной дисциплины, нарушением порядка прохождения военной службы, т.е. с важнейшими условиями боеготовности воинских соединений и частей. Поэтому преступность военнослужащих опасный дестабилизирующий фактор, крайне негативно воздействующий не только на Вооруженные Силы, но и на государство в целом. Положение дел в армии является одним из индикаторов, которым общество оценивает состояние своей безопасности. Преступности военнослужащих присуща относительная стабильность состояния и уровня. Ежегодно военнослужащими совершается 1,1–1,5 тыс. преступлений.

В отдельные периоды, связанные с обострением социально-экономических и политических противоречий, дезинтеграционными процессами, резким падением престижа воинского труда, наблюдался значительный рост числа правонарушений и преступлений военнослужащих всех категорий — от рядового до генерала. Так, после распада Советского Союза одним из наиболее пострадавших государственных институтов оказались Вооруженные Силы. Единое оборонительное пространство оказалось разорванным.

Такое положение усугублялось поспешным и во многом непродуманным выводом войск из стран Восточной Европы. В результате была нарушена взаимозависимость различных родов войск, средств связи, системы ПВО и т.д., что самым негативным образом сказалось на криминогенной обстановке среди военнослужащих стран СНГ. Многие из них просто сбежали из армии, другие занялись откровенным воровством, грабежами, разбоем, совершали иные преступления. Проводимое в последние годы реформирование армии, улучшение ее финансирования привели и к некоторым положительным результатам, в частности к сокращению объема преступности военнослужащих.

В то же время отмеченные тенденции стабилизации преступности военнослужащих не в полной мере отражают ее реальное состояние в связи с достаточно высокой латентностью. Помимо общих причин латентности преступности на сокрытие от регистрации преступлений военнослужащих негативно влияют высокая степень закрытости воинских формирований и объектов, а также строгая ответственность командного состава за противоправное поведение подчиненных, среди которых преобладают мужчины молодого возраста, отличающиеся повышенной криминальной активностью.

Определенными особенностями обладает и структура преступности военнослужащих. Удельный вес специфических воинских преступлений колеблется в пределах 45–60% от общего количества преступлений военнослужащих. Среди них преобладают (и имеют тенденцию к росту) преступления против порядка подчиненности и воинской чести

(неисполнение приказа, сопротивление начальнику или принуждение его к нарушению обязанностей военной службы, насильственные действия в отношении начальника, оскорбление военнослужащего, нарушение уставных правил взаимоотношений между военнослужащими (так называемая дедовщина). Особые группы составляют преступления, связанные с эксплуатацией военной техники; преступления против порядка несения боевого дежурства, пограничной караульной и внутренней служб; воинские должностные преступления.

В структуре общеуголовных преступлений военнослужащих наибольшее распространение имеют их посягательства на собственность, личность, общественный порядок и общественную безопасность. Достаточно высока в структуре преступности военнослужащих доля совершения тяжких (+8,3%) и особо тяжких преступлений, достигающая 65%. Значительное количество преступлений совершается военнослужащими в группе (около 20%), в состоянии алкогольного, наркотического опьянения (около 10%) [2]. Особенностью современной криминальной ситуации в войсках и воинских формированиях является проникновение в их среду организованной преступности.

Основным источником получения оружия многими организованными преступными группами становятся армейские склады. При этом военнослужащие зачастую сами являются расхитителями оружия и другого военного имущества, сбываемого ими преступным группировкам.

Таким образом, преступность военнослужащих при многих общих чертах с общеуголовной преступностью обладает определенными специфическими чертами, отражающими особенности, как самой военной службы, так и личности преступника.

Список использованной литературы:

1. Сборник статистических данных о преступности и результатах деятельности правоохранительных органов и судов в Республике Казахстан за 12 месяцев 2009 г. Генеральная Прокуратура Республики Казахстан. Комитет по правовой статистике и специальным учетам. – Астана. – 2010.

2. Кемельханов А.Ж. Ответственность за преступления против порядка подчиненности и уставных взаимоотношений между военнослужащими. – предупреждение преступности. – 2005. – №11.

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКОВ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Сатаев Бекет Есболович

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной научной статье рассматривается криминологическая характеристика личности преступников военнослужащих

Ключевые слова: личность, военнослужащий, преступность, законность.

ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕР ҚЫЛМЫСКЕРЛЕРДІҢ ЖЕКЕ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСНАМАЛЫҚ МІНЕЗДЕМЕСІ

Сатаев Бекет Есболович

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш. 52

Бұл мақалада әскери қызметшілер қылмыскерлердің жеке тұлғасының қылмыснамалық мінездемесі қарастырылған.

Түйінді сөздер: жеке тұлға, әскери қызметші, қылмыстылық, заңдылық.

THE CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE CRIMINAL IDENTITY AMONG THE MILITARY

Sataev Beket Esbolaevich

Master`s Degree student of speciality «Jurisprudence»

The Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The criminological characteristics of the criminal identity among the military is considered in this research article.

Key words: identity, military, criminality, legality

Личность преступника-военнослужащего срочной службы обуславливается социально-психологическими особенностям поведенческого восприятия действительности, присущим ей типом темперамента.

Военнослужащим сангвиникам (способным жизнерадостным людям) присуща быстрота и смелость военнослужащие холерики (вспыльчивые люди) проявляют завидную, хотя и не осознанную решительность и смелость. В то же время они могут испытывать неподотчетный, а потому особенно сильный страх [1]. Военнослужащие флегматики (спокойные, медлительные люди) обладают осознанной решительностью и смелостью, однако эти качества у них сильны только при выполнении тех задач, к которым они специально готовились. Менее всего подготовлены к армейской действительности военнослужащие меланхолики (унылые, мрачные люди), поскольку их решительность и смелость кратковременны и проявляются только при преодолении незначительных препятствий. Впрочем, всегда следует помнить определенную условность подобной (как и любой другой) типологии.

Преступников военнослужащих срочной службы можно типологизировать на:

1. случайных, для которых совершенное преступление- результат их неадекватной реакции на внезапно возникшие острые конфликтные ситуации;
2. устойчивых, которые отличаются постоянной агрессивной направленностью и сформированным стереотипом применения грубой силы;
3. злостных, для которых агрессивное поведение является нормой.

Преступление, проступок нередко являются результатом взаимодействия антиобщественных взглядов, черт личности и конкретной ситуации, послужившей внешним толчком для их проявления в данном правонарушении. Поводами могут быть такие факты и явления, как дурной пример, подстрекательство, угроза, обман, а также оскорбительное обращение, несправедливое отношение и другие отрицательные явления, которые непосредственно предшествовали правонарушению и самым ближайшим образом повлияли на возникновение намерений совершить неблагоприятный поступок. В подобных случаях получается, что одно отрицательное явление вызывает другое отрицательное явление.

Как показывает практика, чаще всего непосредственными поводами к проступкам являются все же отрицательные факты – грубое обращение, несправедливость, неправильное поведение потерпевшего, вызывающие импульсивную ответную реакцию, дурной пример или прямое подстрекательство злостного нарушителя дисциплины, различные упущения в организации службы, учебы, отдыха, в охране материальных ценностей и другие подобные им явления, создающие ситуацию, при которой у неустойчивого в моральном отношении человека возникает намерение поступить вопреки требованиям воинской дисциплины.

При этом практически всегда их агрессивно насильственное поведение имеет корыстную мотивацию. На последний тип преступников можно было бы не обращать особого внимания, если бы в армию не призывались психически нездоровые лица. На практике, как известно, это зачастую происходит из-за недостатков в деятельности призывных комиссий. Преступники военнослужащие срочной службы совершают в основном насильственные преступления, причем довольно часто связанные с межличностными конфликтами, или преступления, явившиеся следствием неудачного их разрешения (например, незаконное оставление части из-за «дедовщины»). Реже ими совершаются корыстные преступления, а если и совершаются, то чаще всего в соучастии с офицерами. Самостоятельное совершение корыстных преступлений обычно связано либо с хищением оружия или иного воинского имущества, либо с кражами и грабежами на улицах во время нахождения (законного или незаконного) за пределами части. Корыстная мотивация при этом может быть разной: от простой жадности наживы до необходимости добычи денег для откупа от старослужащих солдат. Кстати, в последнее время военнослужащие срочной службы, не желающие совершать преступления, но нуждающиеся в деньгах, занимаются и откровенным попрошайничеством [2].

Таким образом, преступник военнослужащий срочной службы - это не вполне сложившаяся личность, чаще всего холерического темперамента, наиболее криминогенного возраста, с неустойчивой психикой, хорошо развитая физически и имеющая регрессивные ценности жизни, занимающая лидирующее положение в неформальной армейской структуре, а также имеющая опыт подросткового агрессивно анархического насильственного поведения, связанного с употреблением спиртных напитков, наркотиков и с клеймом социального аутсайдерства. Личность преступника-командира и начальника (офицеров, прапорщиков, военнослужащих контрактников на сержантских должностях) во многом определяется спецификой их личных и профессиональных качеств. Эти военнослужащие составляют основу Вооруженных Сил, поскольку являются профессиональными военными, от которых во многом зависит боеготовность войсковых частей. Их зрелый возраст свидетельствует о том, что в психологическом плане они вполне сложившиеся люди [1]. По сравнению с военнослужащими срочной службы они находятся в привилегированном

социально-бытовом положении (живут, как правило, не в казармах, имеют значительно больше свободного времени, которым могут распоряжаться по своему усмотрению, имеют больше возможностей в выборе места службы и военной специальности). Командиры и начальники имеют прямой доступ к материальным ценностям Вооруженных Сил (складам с обмундированием, продовольствием, боеприпасами и т.д.), а совершение ими преступлений представляет особую общественную опасность и наносит серьезный моральный и материальный вред армии. Необходимо признать, что от того, как они относятся к выполнению своих обязанностей, к воспитанию подчиненных, во многом зависит криминогенная обстановка в воинской части. Личности преступников командиров и начальников присущи следующие черты:

- достаточно зрелый возраст — от 21 года (окончание военного училища) и старше, свидетельствующий о сложившейся в психологическом аспекте личности;

- наличие агрессивно насильственного опыта, приобретенного в военных училищах, и одновременно низкой общей и правовой культуры, которая проявляется как в незнании права, так и в сознательном нарушении его норм. В свою очередь, незнание норм права, в том числе приказов и распоряжений вышестоящих начальников, приводит к нарушениям закона, к изданию незаконных приказов, распоряжений, а также к неправомерному поведению;

- потеря воинского статуса и боевых навыков в связи с частым отвлечением на хозяйственные работы;

- отсутствие достаточной психолого-педагогической подготовки и переложение части своих обязанностей (например, по воспитанию молодых солдат) на военнослужащих срочной службы второго года, или, как их чаще называют, старослужащих, ведущее к «дедовщине»;

- боязнь принятия ответственных решений по службе и выполнение лишь требований непосредственного начальника, даже если эти требования вступают в противоречие с интересами службы и нарушают действующее законодательство;

- использование существующей системы «накачек», выражающейся в оскорблении начальниками подчиненных, в том числе и за проступки, совершаемые военнослужащими срочной службы;

- распространенность бытового пьянства и наркотизма (особенно среди молодых офицеров). Число погибших военнослужащих в результате токсического и наркотического отравления за последние годы увеличилось в 2,4 раза;

- психология «временщика», которая может выражаться как в абсолютном игнорировании карьеристских устремлений, так и, наоборот, в доминировании этих побуждений, оказывающих негативное влияние на повседневную деятельность и на отношение к сослуживцам;

- алчность, стяжательство, безразличие к судьбам подчиненных;

- коррумпированность, связь с коррумпированными должностными лицами в гражданских структурах и втягивание в преступную деятельность сослуживцев, включая военнослужащих срочной службы; связь с криминальным миром, в том числе с представителями организованной преступности.

Особенности личности преступников командиров проявляются и в характере преступлений, которые ими совершаются.

Главной особенностью личности такого преступника, совершающего насильственные преступления, является ее дезадаптация, а в более широком аспекте — отчуждение. В свою очередь, отчуждение затрудняет усвоение человеком социальных норм, регулирующих межличностные отношения; приводит к формированию негативного отношения к среде, ощущению враждебности окружающих; вызывает потребность признания среди себе подобных; подталкивает к нарушениям установленных правил поведения; порождает

неумение чувствовать эмоциональные состояния другого человека. Порождаемая в основном отчуждением личности тревожность, выражающаяся субъективно в серьезных опасениях за свое биологическое или социальное существование, проявляется в частном случае в социофобии, т.е. в боязни проявить себя в какой-либо ситуации, в страхе общения.

Для личности корыстных преступников командиров характерна в большей степени, чем для личности насильственных преступников, психология «временщика», которая ведет к необузданной наживе, алчности, чувству безответственности, снижению элементарных внутренних социально-контрольных функций и т.д. Для личности командиров, совершающих корыстные преступления, характерны не только алчность и стяжательство, но и абсолютное безразличие к нуждам подчиненных. Коррупционность и «круговая порука» высших офицеров предполагает их тесную связь с представителями исполнительной и законодательной власти, с криминалитетом [1].

Инертностью и безразличием должностных лиц пользуются представители организованной преступности, которые, используя недовольство офицеров задержками с выплатой денежного довольствия и плохими бытовыми условиями, оказывают посреднические услуги при заключении договоров на поставку вооружения, продуктов питания в войска.

Таким образом, преступник командир, начальник — это сложившаяся личность, часто холерического темперамента, имеющая приобретенный в военных училищах опыт агрессивно насильственного поведения, корыстные побуждения (связанные и не связанные с карьеристскими устремлениями), испытывающая косвенное влияние представителей криминального мира (в том числе организованной преступности), обладающая психологией «временщика» и безразличная к судьбам подчиненных и к армии вообще.

Законодательство, воинские уставы обязывают соответствующие органы государства и должностных лиц в пределах своей компетенции выявлять эти причины и условия и принимать меры к их устранению. При осуществлении указанных требований, прежде всего, возникает вопрос, какие именно и в каких пределах должны выявляться обстоятельства, чтобы предупреждать конкретные проступки и преступления. Для правильного решения этого вопроса необходимо четко знать, почему возникают преступления, какие явления их порождают, в чем конкретно состоят причины и условия, способствующие их совершению, каков механизм действия этих причин и условий

Несколько слов следует сказать об особенностях личностных свойств военнослужащих, совершающих преступления по неосторожности (небрежное обращение с оружием, нарушение правил полетов и эксплуатации боевой техники и др.). Представляется, что для этой категории преступников характерны следующие черты: эгоизм и стремление к достижению сугубо личных целей; стремление скрыть другие нарушения, допущенные по небрежности; ложно понятые интересы службы; правовой нигилизм; коммуникативность поведения в случаях, когда нарушения допускаются в связи с нежеланием идти против воли сослуживцев; тревожность и неуверенность в собственных силах; слабая подготовка, в том числе и психологическая, для работы со сложной техникой в экстремальных ситуациях.

Список использованной литературы:

1. Жадбаев С.Х. Криминология. Краткий курс лекций. – Алматы: Жеты жаргы, 2002.
2. Карпец И.И. «Преступность: иллюзии и реальность» – М.: Изд. «Российское право», 2002.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ КОДЕКСІ БОЙЫНША ЖАЗА ЖҮЙЕСІН ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Сергалиев Нуралы Сергалиевич

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі бойынша жаза жүйесін қолдану мәселелері қарастырылған. Сондай – ақ, Қылмыстық заңнаманы жетілдіру үшін қылмыстық құқықтың қағидалары бұлжымай сақтала отырып жүргізілуі тиіс екендігін көрсетеді.

Түйінді сөздер: қылмыс, қылмыстық құқық, жаза, қағида.

ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ СИСТЕМЫ НАКАЗАНИЯ ПО УГОЛОВНОМУ КОДЕКСУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Сергалиев Нуралы Сергалиевич

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассмотрены вопросы применения системы наказания по Уголовному Кодексу Республики Казахстан. А так же для совершенствования Уголовного законодательства, принципы уголовного права должны производиться с соблюдением закона.

Ключевые слова: преступление, уголовное право, наказания, правила.

ITEMS APPLICATION OF THE SYSTEM OF PUNISHMENT FOR CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Sergaliev Nurali Sergalievich

Master's Degree student of speciality «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In the article the questions of application of the system of punishment under the Criminal code of the Republic of Kazakhstan. And for improvement of Criminal legislation shows that principles of criminal law should be made to subject.

Key words: crime, criminal law, punishment rules.

Еліміз өзінің мемлекеттік егемендігін яғни тәуелсіздігін алғаннан кейін мемлекеттің және оның барлық өміріне арқау болатын бүкіл құқықтық базаны түбегейлі қайта құру қажеттігі туындады. Бұл орайда аз жұмыс жасалған жоқ мемлекеттік басқару, экономика, қоғамдық саяси өмір, ішкі, сыртқы саясат, мәдениет және халықты әлеуметтік қорғау, құқықтық тәртіпті қорғау салаларында көптеген заңдар мен жарлықтар талқыланып қабылданды. Елімізде жылдан жылға өрлеушілік жаңашылдық дүние жүзілік деңгейге көтерілу мақсатында ұмытылмас қадам басушылық айқын көрініс тапты.

Тәуелсіздік алғаннан бері елімізде саяси, экономикалық, құқықтық реформалар жүзеге асты.

1995 жылы ҚР Конституциясына сәйкес, біздің мемлекет демократиялық және құқықтық мемлекет деп жарияланды. Бұл, біріншіден демократиялық режимді ұстанады, екіншіден азаматтық қоғамды қалыптастырады. Демократиялық режимнің негізгі көрсеткіші азаматтық және саяси құқықтар мен бостандықтардың қорғану кепілдіктері болмақ. Ата заңымыз, Конституцияның принциптеріне сәйкес кез- келген адамның заңда көзделген мүдделерін қорғауды жүзеге асыруда қылмыстық заңдылықтың маңызының ерекшелігі бәрімізге мәлім. Ал , қылмыстық заңның ең басты міндеттерінің бірі адам, қоғам, мемлекет мүддесін қорғау [1].

Қоғам өмірінің үрдіс дамуы, заманның адымдап алға озуы, осыған сәйкес заңнамалардың, нормативтік құқықтық актілердің дер кезінде өзгертіліп отыруы міндет.

Осы ретте ҚР Президентінің 2002 жылғы 20 қыркүйегіндегі №949 жарлығымен мақұлданған, Қазақстан Республикасының «Құқықтық саясат тұжырымдамасын айтуға болады».

«Қылмыстық заңнамада заңмен қорғалатын әлеуметтік жоғары құндылықтар ретіндегі адам құқықтары мен бостандықтарының бастылығы мен ажырамастылығын тану негізге алынуы тиіс.

Қылмыстық заңнаманы жетілдіру қылмыстық құқықтың мынадай принциптері бұлжымай сақтала отырып жүргізілуі тиіс:

мәні қылмыстық құқық тұрғысында іс қимылдың қылмыстылығы мен жазалылығы тек қылмыстық заңмен айқындалуы тиіс екендігіне саятын заңдылық;

- қылмыс жасаған барлық азаматтардың шыққан тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайларға қарамастан заң мен сот алдында бірдей екендігін білдіретін заң мен сот алдындағы азаматтар теңдігі;

- адам тек өзінің кінәсі анықталған қоғамдық қауіпті салдарлар үшін ғана қылмыстық жауаптылыққа тартылатынын айқындайтын кінәлі жауапкершілігі;

- қылмыстың қоғамдық қауіптілігінің сипаты мен дәрежесін, қылмыстының жеке басының, жауапкершілігі мен жазасын жеңілдететін және ауырлататын жағдайларды ескере отырып, соттардың әділ жаза белгілеуі тиіс екендігін білдіретін әділеттілік;

- заңды қолдану кезінде қылмыс жасаған адамдарға азаптауды, қорлауды болдырмайтын ізгілікті қарауды және оларға қатысты қылмыстық жауаптылық пен жазадан босату үшін заңды негіз болмаған жағдайда ғана қолданылатын, ал қарастырылғандар арасынан жасаған қылмысы үшін жазаның барынша қатаң түрі, егер қатаңдығы біршама төмен түрі жаза мақсатына қол жеткізе алмаған жағдайда ғана тағайындалатынын білдіретін қылмыстық жазалаудың ізгілігі мен үнемділігі;

- қылмыстың жасалуына кінәлі әрбір адамның, заңмен тікелей көделген (дипломатиялық және басқа иммунитеттер, көтермелеу, қылмыстық – құқықтық нормалар және т.б) жағдайлар болмаса, қылмыстық жауаптылыққа және жазалауға немесе қылмыстық заңда көзделген ықпал етудің басқа шараларына тартылатынын білдіретін қылмыстық жауаптылық пен жазаның бұлтартпастығы;

- жәбірленушінің, соның ішінде мемлекеттің де құқықтарын бірдей қорғау» [2].

Сондай –ақ бұл тұжырымдамада жаза проблемасына ерекше мән берілген. Жалпы қылмыстық құқық саласында жаза жөніндегі проблема ерекше маңызға ие болып отыр.

Қылмыстық заң әдебиеттерінде жаза туралы проблемалар әр уақыттарда заңгер ғалымдардың еңбектерінде жарияланды. Айта кетер болсақ, М.И.Бижанов, В.К.Дуюмов, Ю.Б.Мельникова, А.Н.Ағыбаев, У.С.Жекебаев, М.С.Нәрікбаев т.б ғалымдардың еңбектерінде жарық көрді.

Жазалар жүйесі институты қылмыстық заңдағы ең басты институттардың бірі. Себебі жазалар қылмыспен қатар қылмыстық құқық теориясының ең маңызды ұғымы болып табылатындығыны байланысты. Зерттеушілер жазалар жүйесі қандай жазалардан құрылуы

тиістігі, оған қандай жазаларды енгізіп, қандай түрлерін алып тастау қажеттігі жөніндегі проблемаға көп көңіл аударуда.

Осы жөнінде Н.А.Стручков өте әділетті пікір білдірді: «Жазаларды түрлерге бөлу мен жазалар жүйесін құру толық қаралмаған. Кеңестік қылмыстық құқық оқулықтарының барлығында да жазалар жүйесіне арналған параграф сөзсіз болғанын айтпай кетуге болмайды. Бірақ бұл параграфтарда қолданыстағы қылмыстық – құқықтық актілер бойынша жазалар түрлері жөнінде ғана анықтамалар берілген; кейбір жерлерде кеңестік қылмыстық құқық тарихынан қысқаша мәліметтер келтіріліп жазаларды негізгі және қосымша жалпы және арнайы деп бөлу жөнінде бір – екі ауыз сөзбен түсініктеме беріледі». Бұл Стручковтың осыдан отыз жыл бұрынғы жазылған пікірі болатын. [3].

Жазаның жүйелер деп қолданылып жүрген қылмыстық заңда белгіленген соттар үшін міндетті және тұжырымды, ауырлығына қарай белгілі тәртіппен орналасқан жазаның түрлерін айтамыз. Қылмыстық заңның өзінде соттар үшін міндетті болып табылатын жекелеген жазаларды қолданудың шарты, шегі және тәртібі белгіленген.

Қылмыстық заңның нормаларында көрсетілген жазалар бұрынғыға қарағанда біршама жеңілірек. Біздің пікірімізше бұл өте дұрыс. Себебі ұсақ, болымсыз қылмыстар үшін қатаң жазаларды тағайындау кері әсерін тигізеді.

К.Маркстың пікірінше «ешқандай айырмашылықтармен, жеңілдететін мән – жайлармен санаспайтын қаталдық жазаы нәтижесіз етеді, өйткені жазаның құқықтың нәтижесі ретінде жоққа шығарады» [4].

Осыдан жазалау шараларын үнемдеу қажеттілігі туындайды. Себебі жазаның сақтандыру мақсаты оның қаталдығымен емес, жазаның әрбір қылмыс үшін міндетті түрде орын алатындығымен түсіндіріледі.

Жаза жүйелеріне кіретін барлық жаза түрлері негізінен үш топқа бөлінеді:

1. негізгі жазалар
2. қосымша жазалар
3. негізгі де, қосымша жаза да ретінде қолданылатын жазалар [5].

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының «Жаза тағайындағанда соттардың заңдардың дұрыс қолдануы туралы» 30 сәуір 1999 жылғы қаулысында соттардың негізгі және қосымша жазаларды дұрыс үйлестіре білу, оны даралап көрсету принципін дәйекті түрде жүзеге асыруға, жазаның мақсатына жетуге көмектеседі – делінген [6].

Әділетсіз жаза, бұл заңмен тысқары ол яғни басқа заңмен көрсетілмеген жаза.

Адамзат баласымен қатар жасап келе жатқан жағымсыз құбылыстардың бірі – қылмыс. Қылмыстық жаза қылмыстық заңға сәйкес орнатылады. Оның бірден бір қайнар көзі ретінде Қылмыстық Кодекс қызмет атқарады. Аталмыш кодексте қаралған жазаның түрлері қолданыста.

Қазіргі таңда біз қылмыскерлер үшін жаза түрлерін дұрыс қолданып жүрміз бе? Осы сұрақ төңірегінде ой бөліссем деймін. Адамдар өмір сүрген ортада қылмыстың түп тамырымен жойылып кетпесі анық. Керісінше заман ағымына сәйкес бұрын кездеспеген қылмыс түрлері пайда болуы ықтимал. Десек те, қылмыстық заңдарға сәйкес толықтырулар мен өзгертулер енгізілмек. Бірақ адамзаттың көп бөлігі өмірге деген дұрыс көзқарастығы мен түзу ниеттегі адамдар санатында болады. Қылмыстың азаюына, қылмыскерлердің құрықталуына белгілі бір дәрежеде жәрдем беретін де осы топтағы азаматтар. Сондықтан да қоғамдағы келеңсіз құбылыстар мен қылмыстық әрекеттің өршіп кетуіне жол бермей, тосқауыл қоюға күш жұмсайық! Содан ғана елдің еңсесі биік, тыныштығы бекем болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы: Қазақстан 2013.
2. ҚР Президентінің 2002 жылғы 20 қыркүйектегі №949 Жарлығымен мақұлданған «Қазақстан Республикасының құқықтық саясат тұжырымдамасы»
3. Стручков Н.А. Правовое регулирование исполнение наказания. – 1963-267с.
4. Маркс.К., Энгельс Ф. Толық шығармалар жинағы. – А., 1964. –Т1.-123 б.
5. Наташев А.Е., Стручков Н.А., Основы теории и исправительно – трудового права. – М., 1967. -235с.
6. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумы «Жаза тағайындауда соттардың заңдарды дұрыс қолдануы туралы» 30 сәуір 1999 жылғы қаулысы. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты қаулылар жинағы 1961-2004 ж.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕКЕ СОТ ОРЫНДАУШЫЛАР ИНСТИТУТЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Снасапин Оралбек Серғалиевич

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада жеке сот орындаушылар мен мемлекеттік сот орындаушылардың салыстырмалы сипаттамасы жасалып, жеке сот орындаушының қазіргі жай-күйі қаралып, жеке сот орындаушылар қызметін дамыту жолдары ұсынылады.

Түйінді сөздер: мемлекеттік сот орындаушысы, жеке сот орындаушысы, борышкер, атқарушылық құжаттар, азаматтық-құқықтық жауапкершілік, алимент, айыппұл, жалақы, сақтандыру, мәжбүрлеп орындау

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУТА ЧАСТНЫХ СУДЕБНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЕЙ В КАЗАХСТАНЕ

Снасапин Оралбек Серғалиевич

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье составлена сравнительная характеристика государственных и частных судебных исполнителей, рассмотрены современное состояние частного судебного исполнителя, предложены пути развития деятельности частных судебных исполнителей.

Ключевые слова: государственный судебный исполнитель, частный судебный исполнитель, должник, исполнительные документы, гражданско-правовой ответственность, алимент, штраф, заработная плата, страхования, принудительное исполнение.

THE WAY OF IMPROVEMENT OF THE INSTITUTE OF PRIVATE BAILIFFS IN KAZAKHSTAN

Snassapin Oralbek Sergalievish

Master`s degree student of speciality "Jurisprudence"

Kazakh-Russian International University, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

The article is composed of the comparative characteristics of state and private bailiffs, discusses the current state of private enforcement agent, proposed the development of the activities of private bailiffs.

Key words: state bailiff, private bailiff, the debtor, Executive documents, civil liability, maintenance orders, fines, wages, insurance, enforcement.

ҚР «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» 2010 жылы қабылданған Заң Қазақстанда атқарушылық өндіріс жүйесінің ерекше моделін, яғни жеке сот орындаушыларының қызметін мемлекеттік орындаушылармен қатар жүзеге асыруға мүмкіндік берді.

Сот актілерін орындаудың мұндай аралас моделі Канада, Ұлыбритания Біріккен Корольдігінде және Солтүстік Ирландияда және т. б. Бар [3, 41-б.].

2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін Қазақстанда аралас орындау жүйесінің болуы мемлекеттікке қарағанда жеке сот орындаудың дамуына серпіліс берді [4, 30-б.].

Қазақстанда жеке сот орындаушысы қызметін енгізудің жағымды негізгі аспектілері төмендегідей:

Бірінші, сот және өзге де актілерді орындау сапасының артуы;

Екінші, өндіріп алушылар тарапынан сот актілерінің орындалмауы туралы арыздардың азаюы;

Үшінші, мерзімдердің төмендеуі және жедел орындаудың жақсаруы;

Төртіншіден, сот және өзге де актілердің орындалуын қамтамасыз етудегі мемлекеттік шығындардың (бюджет) қысқаруы [5, 45-б.].

Мемлекеттік сот орындаушысы – мемлекеттік қызметтегі және атқарушылық құжаттарды мәжбүрлеп орындатуға бағытталған шараларды қабылдау бойынша өзіне заңмен жүктелген функцияларды орындайтын лауазымды адам.

Соңғы бес жылдықта мемлекеттік сот орындаушыдан бөлініп жеке сот орындаушылар саны артып келеді.

Жеке сот орындаушысы – атқарушылық құжаттарды орындау жөніндегі қызметпен айналысу құқығына уәкілетті орган берген лицензия (бұдан әрі – жеке сот орындаушысының лицензиясы) негізінде, заңды тұлға құрмай атқарушылық құжаттарды орындау бойынша жеке практикамен айналысатын Қазақстан Республикасының азаматы [2].

«Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» Заңының 140-бабы бойынша Қазақстан Республикасындағы жеке сот орындаушысы лауазымына жиырма бес жасқа толған, жоғары заңгерлік білімі бар, жеке сот орындаушысында кемінде бір жыл мерзімде үздіксіз тағылымдамадан өткен, біліктілік емтиханын тапсырған, атқарушылық құжаттарды орындау жөніндегі қызметпен айналысу құқығына лицензия алған (бұдан әрі – сот орындаушысының лицензиясы), осы Заңда белгіленген тәртіппен жеке сот орындаушысы лауазымының бос орнына орналасуға конкурстан өткен Қазақстан Республикасының азаматы тағайындалады [1].

Жеке сот орындаушысы зейнеткерлік жасқа жеткенге дейін өз қызметін жүзеге асыруға құқылы. Жеке сот орындаушысы зейнеткерлік жасқа жеткеннен кейін өз міндетін Жеке сот орындаушыларының республикалық алқасының ұсынуы бойынша қабылданған уәкілетті органның рұқсатымен ғана, бірақ зейнеткерлік жасқа жеткеннен кейін көп дегенде бес жыл орындауға құқылы.

Жеке сот орындаушысының тағылымдамадан өту тәртібін уәкілетті орган Жеке сот орындаушыларының республикалық алқасының келісімі бойынша айқындайды.

«Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» Заңының 146-бабы бойынша жеке сот орындаушысының қызметін жүзеге асыруының ерекше шарттары келесідей:

1. Жеке сот орындаушысы, талаптары тараптардың келісімімен айқындалатын өзінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру шарты болмаса, өз қызметін жүзеге асыруға құқылы емес.

2. Жеке сот орындаушысы, егер өндіріп алу сомасы өзінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру сомасының мөлшерінен асатын болса, атқарушылық әрекеттерді жасауға құқылы емес. Егер жеке сот орындаушысы тиісті атқарушылық әрекеттер жасауды қаласа, бірақ азаматтық-құқықтық жауапкершілікті жеке сақтандыру шарты бойынша сақтандыру сомасының мөлшері өндіріп алатын сомадан аз болса, ол жетіспейтін сомаға азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру шартын жасасуға міндетті.

3. Егер келтірілген зиянның мөлшері жеке сот орындаушысының азаматтық-құқықтық жауапкершілігін жеке сақтандыру шарты бойынша сақтандыру төлемінің мөлшерінен асатын

болса, төлемдер Қазақстан Республикасының жеке сот орындаушыларының азаматтық-құқықтық жауапкершілігін жалпы сақтандыру шарты бойынша жүргізіледі.

4. Егер келтірілген зиянның мөлшері Қазақстан Республикасының жеке сот орындаушыларының азаматтық-құқықтық жауапкершілігін жалпы сақтандыру шарты бойынша сақтандыру төлемінің мөлшерінен асатын болса, жеке сот орындаушысы оларға келтірілген зиянды жеке өзіне тиесілі мүлікпен және ақшамен қайтарады.

5. Өтелуге тиіс зиян келтіру фактісі мүдделі тараптардың келісімімен белгіленеді, ал дау болған жағдайда оны сот белгілейді.

6. Азаматтық-құқықтық жауапкершілігін жеке сақтандыру шарттарының көшірмелерін жеке сот орындаушысы уәкілетті органға дереу табыс етеді [1].

Жеке сот орындаушысы жеке сот орындаушыларының өңірлік алқасына нысаны мен мерзімін уәкілетті орган бекітетін өз қызметі туралы ақпарат беріп отырады.

Қазіргі таңда елде мемлекеттік және жеке сот орындаушылары қызметі қатар дамып келеді. Мемлекеттік және жеке сот орындаушылардың бір-бірінен өзара айырмашылығы бар. Ол ерекшеліктер 1-кестеде көрсетілген.

Сонымен, жеке сот орындаушыларының мемлекеттік сот орындаушыларынан маңызды айырмашылығы олар келіп түскен атқару өндірісінің 10 пайызын заңды түрде өзіне қалдырады. Бұл осы салаға енген сот орындаушысының жұмысқа деген ынтасын жоғарылатып, сот шешімдерінің сапалы орындалуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мемлекеттік сот орындаушысының жалақысы бюджеттен бөлінсе, жеке сот орындаушысы өзінің атқарған құжаттарына байланысты қаржыландырылады. Бұл өз кезегінде жеке сот орындаушысының жұмыс істеу ынтасын арттырып, сот актілерінің дер кезінде орындалуына мүмкіндік береді. Әрі жеке сот орындаушысы әрбір атқару құжаттарымен жеке-жеке айналысып, әрбір атқару құжатымен толық жұмыс істей алады.

Кесте 1

Мемлекеттік сот орындаушылар мен жеке сот орындаушылардың ерекшеліктері

Ерекшеліктері	Мемлекеттік сот орындаушы	Жеке сот орындаушы
Қаржыландыру бойынша	Мемлекеттік сот орындаушысының жалақысы бюджеттен бөлінеді.	Жеке сот орындаушылар мемлекеттен еңбекақы алмайды. Олар келіп түскен атқару өндірісінің 10 пайызын заңды түрде өзіне қалдырады. Бұған қоса алған қаржының 15 пайызын Үкіметке салық ретінде төлейді.
Атқаратын өндірісі бойынша	Сот орындаушылары мемлекеттен өндіріп алу, дауыс беретін акцияларының (жарғылық капиталындағы қатысу үлестерінің) елу және одан да көп пайызы мемлекетке және онымен үлестес заңды тұлғаларға тиесілі заңды тұлғалардан өндіріп алу, табиғи монополиялар субъектілерінен немесе тауарлар және көрсетілетін қызметтер нарығында үстем жағдайға ие субъектілерден өндіріп алу, өндіріп алу мөлшері бір мың	Жеке сот орындаушысы орындауға қабылдайды: жеке және заңды тұлғалардың пайдасына ақша өндіру, алимент, еңбекақы өндіру, мемлекет пайдасына әкімшілік, азаматтық, қылмыстық істер бойынша шығарылған сот актілері, уәкілетті органдардың әкімшілік айыппұл өндіру туралы қаулылары тек қана 1000 АЕК-ке дейінгіні жеке сот орындаушысы орындауға қабылдайды.

	айлық есептік көрсеткіштен асатын соманы мемлекет пайдасына өндіріп алу, мүлікті тәркілеу не мүлікті мемлекетке беру туралы, мемлекет мүддесіне жүргізілетін үйден шығару, үйге қоныстандыру, үйлерді бұзу, жер учаскелерін алып қою және басқа да істердің санаттары туралы атқарушылық құжаттарды қабылдайды.	
Қызметкерлері бойынша	Аға сот орындаушысы лауазымының болуы	Жеке сот орындаушысында жеке сот орындаушы көмекшісі болуы мүмкін.

Қазақстанда 763 жеке сот орындаушысы бар, соның ішінде: Астана қаласында 95, Көкшетау қаласында 29, Алматы қаласында 141, Алматы облысының аудандарында 36, Қарағанды облысында 79, Оңтүстік Қазақстан облысында 65 жеке сот орындаушысы жұмыс істейді.

Ақтөбе облысы жеке сот орындаушыларының Өңірлік алқасында бүгінде 62 жеке сот орындаушы бар, олардың ішінде облыстың аудан орталықтарында – 15 жеке сот орындаушы, ал облыс орталығында – 47.

Қазіргі таңда облыстағы барлық аудан орталықтары жеке сот орындаушылар қызметімен қамтылған. 2016 жылдың қаңтарынан бері мемлекеттен өндіру туралы орындау құжаттарды қоспағанда, Орындау өндірісі туралы заңда қарастырылған барлық орындау құжаттары жеке сот орындаушылары тарапынан орындауға қабылданады [6, 24-б.].

Сонымен қатар әлеуметтік жағынан маңызды санаттар бойынша орындау өндірістеріне айрықша көңіл бөлінген. Ал бұлар дегеніміз дәлірек айтқанда: мемлекет табысына жәргекақы (алимент), жалақы және әкімшіліктік айыппұлдарды өндіру туралы.

Алименттік төлемдер өндіру жөніндегі орындау өндірістері басымдыққа ие бағыттардың бірі болып табылады, олар 2016 жылдың 12 айы ішінде кәмелетке толмаған 4 мыңнан астам баланы бағып-қағуға 6 676 орындау құжатын құрады, солардың 13 орындау құжаты алиментші-әйелдерден өндіру бойынша жасалған. 2970 орындау өндірісі оқтын-оқтын орындауда жатыр. Өздерінің кәмелет жасқа толмаған балаларын асырауға алимент төлемегені үшін 186 борышкерге қатысты үштен бес тәулікке дейінгі қамау түріндегі әкімшілік жауаптылыққа тарту шаралары қабылданды. Алименттік төлемдер төлеу жөніндегі сот актілерін орындамағаны үшін, 21 борышкерге қатысты материалдар оларды ҚР ҚК 430-бабы бойынша қылмыстық жауапкершілікке тартуға қылмыстық іс жүргізу органдарына жөнелтілді. 1 борышкерге қатысты 1 жыл 6 айлық мерзімге шектеу қою түріндегі үкім шығарылды. Еңбекақы және басқа да табыс көзін көрмейтін борышкерлер анықталды, олардың саны 591 адамды құрады. Олардың 293 борышкеріне қатысты әлгілерді жұмыссыз ретінде есепке тұрғызуға арналған арыз халықты жұмыспен қамту органдарына жіберілді [7].

Алимент төлеуден жалтарып жүрген 35 борышкерге іздеу жарияланды. Ондай борышкерлердің фотосуреттері ҚР жеке сот орындаушыларының Республикалық алқасы сайтына және Ақтөбе облысының қоғамдық көліктеріне орналастырылды.

Ақтөбе облыстық ПД ӘПБ қызметкерлерімен, МСО және ЖСО-мен бірге мемлекет алдында берешегі, алименттік төлемдері бар борышкерлерді анықтауға арналған «БОРЫШКЕР» сияқты бірлескен акциялар тұрақты негізде жүргізіліп тұрады. Мәселен, акция қорытындысы бойынша бір айдың ішінде жеке сот орындаушылар мемлекет табысына қарызы бар 600-ден астам және алименттер бойынша 93 қарызгерді анықтады. Олардың

ішінде 496 борышкер 6 085 949 теңгелік сомадағы борыштарын өтеді. Айыппұл тұрағына 10 автокөлік тоғытылды [7].

Сондай-ақ, 275 борышкерге қатысты Қазақстан Республикасы шегінен шығуға тыйым салынды және 94 борышкерге қатысты арнайы құқықтардан (көлік жүргізу құқығынан) айыру жөніндегі амал-шаралар қолданды. 2016 жылда алименттер бойынша борыш 37 431 486 теңгені құрады, олардың 9 644 900 теңгесі өтелді.

Өкінішке орай, мәжбүрлеп орындау органдарына жүктелген үкіметтік және үкіметтік емес ұйымдардың шешілмеген мемлекеттік міндеттері әлі де баршылық:

- шалғайдағы қалалар мен аудандарда жеке сот орындаушысы қызметтерімен толық қамтылмауы;

- мемлекеттік сот орындаушыларының атқарушылық іс жүргізу бойынша қызметтік жүктеменің төмендеуі;

- жеке сот орындаушылар орындауындағы әлеуметтік-маңызды істер санаттары бойынша (алименттерді, еңбекақыны өндіріп алу, жәрдемақылар) сот актілер санының төмен болуы;

- сот орындаушысының имиджінің жеткіліксіздігі мен кәсібінің беделсіздігі.

Қазақстанда жеке сот орындаушысын дамытудың келесідей жолдары ұсынылады:

- жеке сот орындаушыларның көмекшісінің құзыретін нақтылау, көмекшінің құқықтары мен міндеттерін толықтыру, жұмысқа алу шарттары жан-жақты сипатталған заңдық негізі болу керек;

- сот орындау ісі тек қана жеке сот орындаушысының мәселесі деп қарамай, жеке сот орындауды учаскелік органдармен, уәкілетті органдармен бірлесе жүзеге асыруды қарастыру қажет;

- жеке сот орындауда прокурорлық тексеріс санын азайтып (Әдетте прокурорлық тексеріс 3 айда 7 рет болып тұрады. Атқарушылық өндіріспен айналысатын жеке сот орындаушысы өндірісті, яғни жұмысты қоя тұрып, прокурорлық тексеріске қажетті құжаттарды даярлаумен айналысып кетеді. Бұл өз кезегінде жеке сот орындаушының жұмысына кедергі келтіреді.), прокурорлық қадағалау жұмыстарын бір жүйеге келтіру керек;

- жеке сот орындаушысын ауданда ашып, оларды кеңейту керек;

- отбасыда болатын жағдай бойынша, алимент бойынша мәселелерді жеке сот орындаушысына жеткізбей тұрып шешу қажет. Құзыретті органдар (орган опеки) екі жақты татуластыру мақсатында үлкендермен жиналып түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажет, отбасын сақтап қалуға уәкілетті органдар немесе медиаторлар көмектесу керек. Сондай мақсатта «Неке және отбасы» туралы Заңға өзгерістер енгізу қажет. Себебі соңғы жылдары ажырасу саны көбейіп кетті. 2016 жылы Қазақстанда 140 мыңнан астам заңды неке қиылса, 52 мыңға жуық отбасы ажырасып кеткен. Ол жастардың отбасылық өмірдің қиындығына шыдамауы, бірін-бірі түсінбеуі. Осыған байланысты уәкілетті органдар жеке сот орындауға дейін істі жеткізбей өзара ерлі-зайыптыларды татуластыруды мақсат ету керек. Мемлекет тарапынан арнайы бағдарламалар осы бағытта жүзеге асу керек, «Неке және отбасы» туралы Заңға өзгерістер енгізу қажет.

- алимент төлеушінің жағдайына байланысты алиментті өндірудің тиімді жүйесін енгізу қажет. Қазақстан Республикасының азаматтарының орташа айлық жалақысы 150 мыңнан жоғары болып келеді, ал алимент төлеушіден сол ақы бойынша өндіру қарастырылады. Алимент төлейтін адамдар түгел қала тұрғындарның орташа жалақысы 100 мың теңгеге жетпейді. Алимент төлеуші 50 мың айлық алса, онда ол қалай ҚР орташа айлық жалақысынан 25 пайызын төлейді? Алимент төлейтін адамдардың көбі жұмыссыз немесе жағдайы нашар болып келеді. Алимент төлейтін жұмыссыз индивидке жұмыс ұсынатын орталық болу қажет және ол орталық жеке сот орындаушылармен тығыз байланыста болу қажет.

- жеке сот орындаушы тек қана атқарушылық өндіріске жауап бермей, сонымен қатар заңгерлік қызметті қатар алып жүрсе, халыққа заң бойынша консультация беретіндей мүмкіндігі болу қажет.

- Қазақстан Республикасының атқарушылық саласында қолданылатын заңдар сот актілерін тікелей орындауға құзіретті сот орындаушылардың мүддесін толығымен қорғап, оларға сот актілерін уақытылы әрі сапалы орындауға тиісінше жағдай жасау керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 2 сәуірдегі № 261-IV Заңы
2. Жеке сот орындаушыларының республикалық алқасының жарғысы //Қазақстан Республикасының жеке сот орындаушыларының республикалық Съезі, 08.04.2016.
3. Абдулина З.К., Байсалов А.Д. Қазақстан Республикасының азаматтық іс-жүргізу құқығы.-А.:Дәнекер,2013.-163 б.
4. Сыздыкова Г. Усложненное законодательство об исполнительном производстве и проблемы его применения // Вестник права Республики Казахстан «Заңгер».- 2015. - №8 (169). – С.30-34.
5. Әжібаев М. Қазақстанда жеке сот орындаушылар институтын одан әрі дамыту // «Заң және заман» ғылыми-құқықтық, қоғамдық-саяси журнал – 2015. -№9. (117) – С. 45.
6. Турганбаев Ж. Дальнейшее развитие в Казахстане института частных судебных исполнителей // «Закон и время» – 2015. -№10. (178) – С. 24-25.
7. <http://www.inform.kz/kz/100-nakty-kadam-kazakstannyn-zheke-sot>

ҚЫЛМЫСКЕР ТҰЛҒАСЫНЫҢ ТҮСІНІГІ МЕН ҚҰРЫЛЫМЫ

Такен Иса, Ахметов Нуржан

«Құқықтану» мамандығының 2 курс студенттері

Жумагазиева Райса Шамишуддиновна

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада Криминология құқық бұзушының жеке басын, қылмыс себептері мен жағдайларын және оны алдын алу жолдары мен тәсілдерін криминология, әлеуметтану, құқықтық ғылымы зерттейді. Француз антрополог Пол Топинард, «криминология» термині 1879 жылы енгізілді деп саналады; Бұл термин қылмыстық қоғамтану үшін пайдаланылды.

Түйінді сөздер: Криминология, қылмыскердің тұлғасы, критерий, жеке адам, қылмыс.

ПОНЯТИЕ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА И СТРУКТУРА

Такен Иса, Ахметов Нуржан

студенты 2 курса кафедры, – «Юриспруденция»

Жумагазиева Райса Шамишуддиновна

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

Криминология социолого-правовая наука, которая изучает преступность, личность преступника, причины и условия преступности, пути и средства её предупреждения. Считается, что термин «криминология» ввёл в 1879 году французский антрополог Пол Топинард; до этого употреблялся термин уголовная социология.

Ключевые слова: Криминология, личность преступника, критерий, личность, преступление.

THE CONCEPT OF THE PERPETRATOR'S PERSONALITY AND STRUCTURE

Taken Issa, Akhmetov Nurzhan

Students of 2 course speciality «Jurisprudence»

Zhumagazieva Raysa Shamshuddinovna

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

Criminology is a sociological and legal science that studies criminality, the identity of the criminal, the causes and conditions of crime, ways and means of preventing it. It is believed that the term "criminology" was introduced in 1879 by the French anthropologist Paul Topinard; Before that the term criminal sociology was used.

Keywords: Criminology, person of the offender, criterion, personality, crime.

Қылмыскер тұлғасы, оның түсінігі, құрлымы, қылмыс жасаған адамның әлеуметтік мәнін білдіретін қазіргі криминология мәселелерінің бірі ретінде жетекші құқықтанушылардың басым көпшілігімен негізделген түрде қарастырылуда. Қылмыскер тұлғасы туралы мәселе криминологиядағы біршама күрделі және түрлі талас тудыратын мәселелердің бірі болып табылады. Бұл мәселенің маңыздылығы ең алдымен қылмыс адам қылығының әрекеті және әрі нақты адамның еркін білдіруі ретінде, оның өзіндік сипатының және ерекшелігінің мәндік жағынан шығады. Сонымен қатар, қылмыс жасаған адамның

тұлғасы қылмыстық саладағы көптеген ғылымдардың мұқият зерттеу объектісі болып табылады.

Криминологиялық зерттеу объектісі болып: қылмыс жасаған жекелеген адамдар; қылмыскерлердің әртүрлі контингенттері (кәмелеттік толмағандар, рецидивистер); қылмыскерлердің әртүрлі криминологиялық типтері табылды. Ал, міндеті – қылмыстылыққа және қылмысқа жақын себептік байланыстарды анықтауға мүмкіндік беретін, себептік кешендерді, тізбектердің сипаттамалар шеңберін жіктеу болып табылады. Қылмыскер тұлғасының ерекшеліктерін зерттеу, “криминология” ғылымы қалыптасқан тұтастай ғылыми бағытты тудырды. Сондықтан да, бірде бір криминолог қандай да бір мектептің өкілі болмасын, қандай да бір бағыт ұстанбасын, ол қылмыс жасаған адаммен байланысты мәселеге көз жұмып өтіп кете алмайды. Ол адамды қысқаша “қылмыскер” деп атайық. Бұл түсінік формальды түрде қолданылады және ол адамның ешқандай ерекше қылмыстық бейнесін көрсетпейді және оның қылмыс жасау фактісін білдірмейді. Бұл ұғымды туа біткен қылмыскер идеясының жақтастары қолданатын “қылмыстық адам” ұғымынан ажыратып қарау керек.

Қылмыскер тұлғасы. Бұл ұғымының әр түрлі анықтамалары бар, криминологиялық ілім тұлғаны біртұтас адамның әлеуметтік сапасын білдіретін құрылым ретінде қарастырудан бастау алады. Тұлға қоғамдық қатынастар процесінде қалыптасады, яғни ол адамның әлеуметтенудің жемісі. Оның үстіне, адам әлеуметтік және биологиялық бастаулар бірге болады. Әлеуметтік пен биологиялық бастаулар бірге болады. Әлеуметтік пен биологиялықтың арақатынасында биологиялық әлеуметтілікке бағыныштылық қатынаста болады және ол “адам бейнесі” түрінде көрініс табады. Биологиялық өзінің бойында адамның генетикалық және әлеуметтік байланысын шоғырландырса, әлеуметтік тек маңызды әлеуметтік белгілерді қамтиды. Жеке тұлға ішкі жан дүниесі (сана) мен сыртқы (қызметінің) жиынтығы болып табылады. Жеке тұлғаның мәнін бұлай анықтау философияда бұрын қалыптасқан. Адамның тұлғасы оның әлеуметтік ортамен оның өмірлік қызметі байланысының арақатынасы арқылы көрініс тапқан әлеуметтік – психологиялық қасиеттер мен сапалық белгілер жүйесін білдіреді.

“Адам” ұғымында оның мәнінің ажырамас әлеуметтік және биологиялық жақтарының бір тұтастығы бекітілген. Тұлға – бұл “адамның әлеуметтік бет бейнесі”, қоғамдағы әлеуметтік даму, қалыптасып және өмір сүру процесіндегі оның болмысы. Олай болса біз, “қылмыскердің тұлғасы” деген ұғымды қолданған кезде қылмыс жасаған адамның тек “әлеуметтік бейнесі” деп түсінуіміз қажет.

Тұлға – бұл индивидуалдық, қайталанбастық. «Адам» және «персона (тұлға)» түсініктері ажыратылады. Адам ұғымы кең деп саналады, себебі кез келген адам тұлға емес, керісінше кез келген тұлға адам.

Қылмысты жасау фактісі тұлғаны (антиобщественный) қоғамға қайшы сияқты сипаттайды. Бірақ ол бүкіл оның мазмұнын аша алмайды және түсіндірмейді. Қылмысты жасаған тұлғаны қарағанда К.Маркстың айтуынша тек қана құқықбұзушы ретінде қарастырмай, оны одан да тереңірек ойлар қарастыруымыз керек. Яғни, «құқықбұзушыны мемлекет адам ретінде көруі тиіс, жүрегі бар, мемлекеттің тірі бөлшегі ретінде; Отанды қорғайтын әскер ретінде; Сот тындайтын қандай да бір куә ретінде; қоғамдық функцияны атқаратын қоғам мүшесі ретінде; жанұя басы ретінде, және ең өзектісі болып — мемлекеттің азаматы ретінде көруі тиіс» — дейді.

Криминологияда қылмыскер тұлғасы ретінде қоғамға қауіпті әрекет жасаған кінәлі адам тұлғасын түсінеді. А.А.Герцензон: «Қылмыскер – индивид, нақты өмірлік жағдайға байланысты ондағы қоғамға қарсы аморальдық көзқарастарының барына байланысты қоғамға қауіпті әрекет жасаған» деп анықтама береді. Профессор Н.С.Лейкина өз алдына: «Қылмыскер тұлғасы – бұл осы адамға тән қоғам мүдделеріне жағымсыз көзқарастарының және оны шешу үшін қоғамға қауіпті жол таңдау немесе оның нәтижелерін тойтаруға деген

белсенділік танытпау нәтижесінде қылмыс жасаған адам тұлғасы». Қылмыскер тұлғасын қалған басқа адамдар көпшілігінен ажыратып көрсету құқықтық және әлеуметтік (әлеуметтік – психологиялық) критерийлер негізінде жүзеге асырылады. Қылмыскер тұлғасын тек құқықтық критерий тұрғысынан анықтау, оны қылмыс жасаған ретінде қарастырады. Бірақ, мұндай тұрғыдан қарау тавтология элементтерін көрсетеді. Қылмыскер тұлғасының мұндай түсінігі «формальді сипатқа ие».

Сондықтан, құқықтық критерий қажеттілік жағдайында әлеуметтік критериймен (әлеуметтік – психологиялық) толықтырылуы керек, оған сәйкес қылмыскер тұлғасына қандай да болмасын қоғамға қарсы бағыт (бағдар) немесе жекелеген қоғамға қарсы сипаттар белгілі бір дәрежеге тән.

Бұл жағдай тек кәсіптенген қылмыскерге ғана емес, сондай-ақ абайсызда немесе аффект жағдайында қылмыс жасаған адамға да қатысты. Аталғанға қылмыстық заңды бұзбаған, бірақ өздерінің қоғамға қарсы әдеттерін көрсеткен, мысалы, әкімшілік құқықбұзушылық жасаған, қылмыстық жолға түсуі мүмкін адамдарды да зерттеу кіреді. Яғни, жоғарыда аталған мағынадағы қарастырылып жатқан ғылым саласының ескерту шараларына құқықбұзушы тұлғасымен қатар, басқа да адамдар категориясы кіреді. Жалпы алғанда тұлғалық қасиеттер туралы барлық және жеке қылмыс субъектілеріне қатысты олардың қылмыс себептеріне қатысты маңызды мәліметтерді құрайды, ал өз алдына жаңа қылмыстарды ескерту шараларын таңдауда қолданылуы мүмкін.

Тіліміздегі «тұлға, жеке тұлға» ұғымдары «адам, ... қандай да бір қасиеттердің иесі немесе «бір адамға тән, оның жеке тұлғалығын білдіретін қасиеттер жиынтығы...», «қоғамда жеке адам индивидуум...» деп анықталады. «Жеке тұлға» дегеніміз адамның мінез – құлқындағы, іс әрекетіндегі, көзқарасындағы ерекшелігімен даралануы. «Қылмыскер» сөзімен «қылмыс жасаған адамды» (жеке мағынада) немесе «қылмыс жасаған немесе жасап жатқан адамға тән оның даралығын құрайтын қасиеттер жиынтығы» 4 деп көрсетуге болады.

Криминологтар бұл қасиеттер жиынтығын қылмыстық істерді тергеу мен қарау үшін пайдаланады, сондай-ақ индивидуалды ескерту әдістемесі мен негізін жасау кезінде зерттейді. Нақты бір қылмыскерге ғана тән қасиеттер мен сипаттарын зерттеп, оған байланысты оның қылмыстық әрекетінің себебін айтуға болады, алайда бұл тұрғыдан қылмыстың жалпы себептерін анықтау мүмкін емес. Сондықтан, қылмыскердің тұлғасын топ деңгейінде және «қылмыс субъектісінің» жиынтығы ретінде бір тұтастай, яғни типологияны пайдалана отырып зерттеу қажет. Мұндай зерттеуде жасаған қылмысының ұқсастығына және қылмыстық әрекет субъектісінің жеке қасиеттерінің мазмұнына байланысты қылмыскерлердің категориялары мен типтері зерттеледі. Осылайша, қылмыскердің тұлғасы – бұл адамды және оның қоғамдық өмірдің әртүрлі жақтары мен көріністеріндегі әлеуметтік маңызды және индивидуалды белгілердің, қасиеттердің сапалық белгілердің және басқа да көрсеткіштердің белгілі бір жиынтығы немесе олардың жүйесі болып табылады. Қылмыскер тұлғасын зерттеу ең алдымен ол қылмыс субъектісі бола алады ма, қылмыс құрамын бекіту үшін және қылмысты дәл саралау үшін маңызды роль атқарады ма; және қылмыс құрамының белгілерін мәнді белгілерін анықтауға көмектеседі. Қылмыскер тұлғасын зерттеудің басты бағыттары болып келесілер табылады. Қылмысты уақытылы және нәтижелі ескертуді тек қылмыскердің тұлғасына назарды аудару арқылы ғана қол жеткізуге болады. Себебі, тек адам қылмыстың себепкері. «... тұлға – қылмыстық мінез құлық механизмінің барлық сатысының негізгісі және маңыздысы болып табылады Сондықтан қылмыскер тұлғасы мәселесі криминология мәселелерінің ең күрделі және жетекшілерінің біріне жатады». Тіліміздегі «тұлға, жеке тұлға» ұғымдары «адам, қандай да бір қасиеттердің иесі немесе «бір адамға тән, оның жеке тұлғалығын білдіретін қасиеттер жиынтығы...», «қоғамда жеке адам индивидуум» деп анықталады. «Жеке тұлға» дегеніміз адамның мінез – құлқындағы, іс әрекетіндегі, көзқарасындағы ерекшелігімен даралануы. «Қылмыскер» сөзімен «қылмыс жасаған адамды» (жеке мағынада) немесе «қылмыс жасаған немесе жасап жатқан адамға тән

оның даралығын құрайтын қасиеттер жиынтығы» деп көрсетуге болады. Криминологтар бұл қасиеттер жиынтығын қылмыстық істерді тергеу мен қарау үшін пайдаланады, сондай – ақ индивидуалды ескерту әдістемесі мен негізін жасау кезінде зерттейді. Нақты бір қылмыскерге ғана тән қасиеттер мен сипаттарын зерттеп, оған байланысты оның қылмыстық әрекетінің себебін айтуға болады, алайда бұл тұрғыдан қылмыстың жалпы себептерін анықтау мүмкін емес. Сондықтан, қылмыскердің тұлғасын топ деңгейінде және «қылмыс субъектісінің» жиынтығы ретінде бір тұтастай, яғни типологияны пайдалана отырып зерттеу қажет. Мұндай зерттеуде жасаған қылмысының ұқсастығына және қылмыстық әрекет субъектісінің жеке қасиеттерінің мазмұнына байланысты қылмыскерлердің категориялары мен типтері зерттеледі. Осылайша, қылмыскердің тұлғасы – бұл адамды және оның қоғамдық өмірдің әртүрлі жақтары мен көріністеріндегі әлеуметтік маңызды және индивидуалды белгілердің, қасиетердің сапалық белгілердің және басқа да көрсеткіштердің белгілі бір жиынтығы немесе олардың жүйесі болып табылады. Қылмыскер тұлғасын зерттеу ең алдымен ол қылмыс субъектісі бола алады ма, қылмыс құрамын бекіту үшін және қылмысты дәл саралау үшін маңызды рөл атқарады ма; және қылмыс құрамының белгілерін мәнді белгілерін анықтауға көмектеседі. Қылмыскер тұлғасын зерттеудің басты бағыттары болып келесілер табылады: кінәлінің әрекетінде қылмыс құрамын анықтау; жауаптылық сипаты мен дәрежесін белгілеу; жазаны индивидуализациялау; сотталғандардың түзелу және қайта тәрбиелену дәрежесін анықтау; құқықбұзушылықпен күресте қоғамның қызметі; кінәлімен қылмыс жасауға түрткі болғаны себептер мен шарттарды анықтау және жою; соттық және тергеу материалдарын жалпылау. Сонымен қатар қылмыс жасаған адам тұлғасын қарастырғанда заң оның қылмыстық әрекетінің жеңілдететін және ауырлататын жақтарын нақты қылмыстың жасалу себептері мен шарттарын анықтау мақсатында зерттеу қажет. Осылайша, құқық қорғау органдары қылмыстық іс бойынша алдын ала тергеу барысында және нақты қылмыскердің қылмысты жасауы себептері мен шарттарын зерттеуі қажет. Қылмыскер тұлғасы – бұл оның қылмыс жасауға итермелеген оның кінәсін ауырлататын немесе жеңілдететін жеке қасиеттерінің жиынтығы. Қорыта келе, айтып өтетін нәрсе криминологияда қылмыскердің тұлғасында басты болып – оның қылмыстық мінез – құлқын тудыратын ортамен немесе қылмыс алдындағы жағдаймен байланысты қоғамға қарсы қалыптасу сипатындағы механизмдері, нысандары, жолдары, қайнар көздері, мәні және табиғаты болып табылады, яғни қылмыс жасау себебін түсіндіруге мүмкіндік беретін қылмыскер туралы барлық мәлімет. Мұндай зерттеу нәтижелері қылмыстарды ескерту және алдын алу мәселелерінің криминологиялық қарсы шара қолдану жұмыстарына негізгі болып табылады. Статистика, ғылым ретінде өмірдегі көптеген жағдайларды жинау, анализ шығаратын мөлшерлі мәліметтер жиынтығы ретінде қалыптасқан. Яғни қылмыскер тұлғасының криминологиялық мінезін, психологиялық жақтарын, қылмыстық құқықтың беогілерін, әлеуметтік – демографиялық және т.б. қылмыстар туралы жинақтары барлық қылмыс жасаушыларға тән болып келеді. Мысалы: әрбір бесінші қылмыс маскүнемдік жағдайында жасалады, сондай ақ адам өлтірудің ішінде 50 — % (пайызы) болып тұрмыстық аясында жасалады, ұрлықтың көптеген түрі мүліктік қылмыстардың құрамында кіреді — деген сияқты қалыптасқан мәліметтер тек қылмыстардың көлемдік жағын ғана емес, сонымен қатар қылмыскерлердің қылмысты жасау типтерін одан әрі зерттеуге мүмкіндік береді.

Қылмыстылық – адамның мінез-құлқы нысандарының бірі, ал қылмыс – адамның саналы түрде жасаған әрекеті, нақты қылығы. Адамның тұлғасын сипаттайтын қасиеттердің бәрін біліп алмай жеке адам қылмысының себебін немесе жалпы қылмыс себебін біліп-түсіну мүмкін емес.

Криминологиялық ғылым адам қылмыскер болып тумайды, қылмыскерлік тұлғаның қалыптасу кезеңіндегі жайсыз жағдайлардың салдарынан пайда болады деп пайымдайды. Алайда, жайсыз жағдайдың бәрі бірдей және әр уақытта қылмыстық мінез-құлық тудырады

деп ойлауға болмайды. Адам іс жүзінде өзінің психологиялық табиғатына сай келетін шарттар мен факторларды таңдап алып және оны белгілі бір дәрежеде игереді.

Қылмыскер тұлғасы қылмыстылыққа итермелеуші әлеуметтік өмір жағдайы мен осы жағдайдың салдарынан болған қылмысты арасын жалғастырушы буын болып саналады.

Криминология қылмыскер тұлғасы деп қылмыстық заңды басқа жағдайлармен және мән-жайлармен қоса адамды кінәлі ететін, осылайша оның қоғамға жат қылықтарына әсер ететін әлеуметтік мәні қасиеттердің, белгілердің, қатынастырдың жиынтығы деп таниды.

Қылмыскердің тұлғасы өзінің бағыттылығы арқылы көзқарас пен бағдар мазмұнынан, қажеттік деңгейі мен шеңберінен ерекшеленеді. Алайда, мұндай жағдайға қарап қылмыс жасаған адамдардың барлығында бірдей қоғамға жат көзқарас пен бағыт-бағдар бар деп ойлауға болмайды. Мұндайлар болмағанның өзінде де қылмыскердің тұлғасы мен оның қылмыстық мінез-құлық себептерін зерттеудің қажеттігі күн тәртібінде. Дегенмен, қылмыскерлердің негізгі көпшілігі осындай ерекшеліктермен көзге түседі.

Қылмыскердің тұлғасы криминология нәрсесі ретінде мұндай тұлға әлеуметтік мәні бар жеке-нақты объекті ретінде немесе жалпы әлеуметтік тип ретінде қарастырылуы тиіс пе деген пікірталас тудырды.

Кезінде А.А. Герцензон қылмыскердің тұлғасы туралы мәселенің, адам бұл қылмысты нәліктен жасады деген нақты, бірақ әлеуметтік-танымдық тұрғыдан алғанда өте шектеулі сауалға жауап беретіндігіне байланысты жалғыз қылмыскер үшін маңызы бар деп айтқан болатын. Мұндай көзқарастағы қылмыскер тұлғасының жалпы криминологиялық маңызы іс жүзінде жаппай әлеуметтік құбылыс ретіндегі қылмыстылық жеке қылмыстың қасиетімен барабар түсіндірілуі мүмкін емес деген негізде қабыл алынбады. Қылмыскердің тұлғасы деген сөз жеке қылмыс деген этимологияда маңызды рөл атқарады деп санауға болмайды, сонымен бірге оның жаппай алғандағы қылмыстылыққа қатысы жоқ. Криминология қылмыстылық, оның себептері мен заңдылықтары туралы ғылым ретінде тек индивидті ғана қарастырып қоймайды, сонымен бірге адамға белгілі бір әлеуметтік тип ретінде жалпы сипаттама да береді.

Қылмыскердің тұлғасын криминологиялық зерттеу түбінде алдын алу шаралар жүргізу үшін маңызы бар қылмыс туғызатын мінез-құлықтарды анықтау мен оларды бағалай білу мақсатында жүргізіледі.

Қылмыскердің тұлғасын анықтауда, топтауда ескертуге тұрарлық жәйт, ол - оның ұрлыққа әуестігінен туындаған психологиялық тәуелділігі. Ондай тәуелділікті - клептомания деп атайды, яғн ұрламаса, тұра алмайтын жағдай. Оған ұрлаған заты қажет емес, тек ұрлау процесі ләззәт береді. Ел арасында өмір бойы барымтамен айналысып, қолдан күші кетіп, жүруден қалған ұрының, өзіне қажет емес кемпірінің пышағын, сарайдағы етті "ұрлап" алып кемпірін зар қақсататын шалдар туралы да аңыз іспеттес оқиғалар кездеседі.

Қылмыстың жалпы субъектісі үшін бар болғаны адам болуы, жасы толуы және есі дұрыс болуы деген сияқты үш белгі жеткілікті, ал қылмыскер тұлғасын сипаттау үшін оның бала күнінен бастап бойына сіңірген барлық қасиеттерін адақтап шығу керек. Тіпті, қылмыс субъектісінің тұлғасы десек де қателеспейміз. Біреуді бойы ұзын деп жақсы көрсеңіз – ол биологиялық қасиеті, енді береуді ақылды деп сыйласыңыз – ол психологиялық-интеллектуалдық қасиеті.

Қылмыс – бұл құқық бұзылушылықтың бір түрі. Қылмыс басқа құқық бұзылушылықтардан, оның қылмыстық заңмен белгіленетіндігімен және оны жасағанда қылмыстық жауапкершіліктің болуымен ерекшеленеді.

Жеке адамға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтірмеген және зиян келтіру қаупін туғызбаған іс-әрекет немесе әрекетсіздік қылмыс болып табылмайды. Бұл анықтамада қылмыстың формальды белгісі де (құқыққа қарсылық), материалдық белгісі де (қоғамдық қауіптілік) қамтылады. Сондай-ақ айыптылық пен жазаланушылық та қылмыстың қажетті белгісіне жатады.

Криминологияда және құқықтық статистикада — әрқайсысы үшін қылмыстық жазалау қарастырылған, іс жүзінде жасалған барлық құқыққа қарсы әрекеттердің жиынтығы. Сонымен бірдерлікте қылмыс — жекелеген қылмыстардың тек қана саны (немесе жиынтығы) ғана емес, бұл белгілі бір заңдылықтарды иеленген құбылыс.

Қылмыс жағдайы заңнамадағы өзгерістер немесе оны іс жүзінде қолдану салдарынан өзгеруі мүмкін. Тіпті заң аясында сот тәжірибесінің ауытқуы да қылмыс статистикасын өзгерте алады. Сол немесе басқа әрекет үшін немесе қылмыстық әрекетті жоятын қылмыстық жауапкершілікті тағайындайтын қылмыстық заңды қабылдау, ол да қылмыс жағдайының әрдайым өзгеріп отыруына әсер етеді. Қылмыстың құрылымы мен сипатының өзгеруі түрліше әлеуметтік жағдайларға, құбылыстар мен үдерістерге, мысалы, тұрғындардың көші-қон және жас құрамына; аймақтың немесе басқа аумақтың экономикалық жағдайына; қалыптасқан ұлттық әдет-ғұрыштар мен дәстүрлер және т.б.; қылмыс заңнамасының өзгеруіне, қылмыстың алдын алу бойынша жұмыс сапасына және басқа факторларға тәуелді болады.

Қылмыскердің интеллектуалдық-рухани сапа жиынтықтарына, оның физикалық, және рухани жағдайына тән негізгі болмыстық қасиеттері мен ерекшелік құрылымына негізделеді.

Қылмыскердің жеке басын талдау, ол жасаған әрекетті, соның ішінде жеке басының болжауын құзыретпен бағалауды қамтамасыз ету үшін шешуші болып табылады. Қылмыскердің жеке басы туралы жан-жақты және терең ұғынушылыққа қол жеткізу мақсатында, талдау тек қылмысты жасау уақыты мен зерттеу кезеңіндегі жайды ғана емес, сондай-ақ тексерілушінің дамуын да қамтуы қажет. Бұл жағдайда қылмыстың жасырын сарыны да, сондай-ақ психологиялық-психиатриялық ерекшелігі де тең жағдайда есепке алынуы тиіс. Өйткені қылмыскердің жеке басы мен қылмыс өзара байланысты болғандықтан, қылмыскер тұлғасы туралы криминалистикалық жұмыстар аясында алынған тиісті мәліметтер, қылмысты тексеру бойынша қызметтің бір бөлігін білдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмағали Алмас. Қылмыскер тұлғасының түсінігі мен құрылымы. Оқулық. — Алматы: «Нур-пресс», 2005. — 90б
2. Антонян Ю.М. Изучение личности преступника. М., 1982.
3. Сахаров А.Б. Личность преступника и причины преступности в СССР М, 1960.
4. Теоритическая личность преступника М, 1979.

СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП ТЕКСЕРУДІ ҮЗУДІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Татранов Азамат Есенұлы

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада автор сотқа дейінгі тергеп тексеруді үзудің кейбір аспектілерін зерттеп, қолданыстағы заңнамаларды жетілдіру жолдарын ұсынып отыр.

Түйінді сөздер: сот реформасы, құқықтық мемлекет, Қазақстан Республикасы, іс бойынша сот ісін жүргізуді тоқтата тұру, сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімдерін үзу.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРЕРЫВАНИЯ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ

Татранов Азамат Есенұлы

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье автор исследует некоторые аспекты прерывания досудебного расследования и в связи с этим автор вносит предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: судебная реформа, правовое государство, Республика Казахстан, приостановление судебного производства по делу, прерывание сроков досудебного расследования.

SOME ASPECTS OF INTERRUPTION OF PRE-SUSTAINABLE INVESTIGATION

Tatranov Azamat Esenuuly

Master's degree student of specialty «Jurisprudence»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi St.

In this article, the author explores some aspects of the interruption of the pre-trial investigation and, in this connection, the author makes proposals for the improvement of the current legislation.

Keywords: judicial reform, rule of law, the Republic of Kazakhstan, suspension of judicial proceedings in the case, interruption of the terms of pre-trial investigation .

Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары [1] деп бекіткен Заң талаптарын, құқық нормаларын құрметтеу және оны бұлжытпай жүзеге асыру әрбір азаматтың қасиетті борышы. Сотқа дейінгі тергеп тексеруді үзу және қайта бастауды жүзеге асыруда қылмыстық іс жүргізуге қатысушылардың құқықтарымен бостандықтарын қамтамасыз етуге қатысты қолданыстағы қылмыстық –процестік заңнаманы зерделеген кезде тергеуші мен анықтаушының атқаратын заңды іс-әрекеттері әр тарауда, әр бапта орналасқан, мысалы Қазақстан Республикасының 45-бабының 2-ші тармағының 7 бөлігіне сәйкес Іс бойынша сот ісін жүргізуді тоқтата тұру және сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімдерін үзудің негіздері, яғни себептері бекітілген, олардың біріне, мыналар жатады: күдіктінің, айыпталушының

жүйкесінің уақытша бұзылуы немесе өзге де ауыр науқасы заңда көзделген тәртіпшен куәландырылған, делінген. Осыған қатысты іс-әрекеттің бірі ҚР ҚПК 514-бабында көзделген. ҚР ҚПК 514-бабына сәйкес Қылмыстық заңда тыйым салынған іс-әрекетті есі дұрыс емес күйде жасаған немесе қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін психикасының бұзылуымен ауырған адамға қатысты істі бөліп шығару және егер сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында сыбайлас қатысушылардың бірінің іс-әрекетті есі дұрыс емес күйде жасағаны немесе қылмыстық заңда тыйым салынған іс-әрекетті жасағаннан кейін психикасының бұзылуымен ауырғаны анықталатын болса, оған қатысты іс жеке іс жүргізуге бөліп шығарылуы мүмкін. Ал, 515-бапта әр адамның өзіне қатысты медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы іс жүргізілетін адамның құқықтары бекітілген, яғни, өзіне қатысты медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы іс жүргізілетін адам, егер сот-психиатриялық сараптама қорытындысы бойынша бұған оның ауруының сипаты мен ауырлық дәрежесі кедергі келтірмейтін болса:

- 1) өзінің қандай іс-әрекет жасауда айыпталып жатқанын білуге;
- 2) түсініктемелер беруге;
- 3) дәлелдемелер ұсынуға;
- 4) өтінішхаттар мен қарсылық білдірулерді мәлімдеуге;
- 5) өзінің ана тілінде немесе білетін тілінде түсінісуге;
- 6) аудармашының тегін көмегін пайдалануға;
- 7) қорғаушысының болуына және онымен оңаша және құпия кездесуге;
- 8) өзінің өтінішхаты немесе қорғаушысының өтінішхаты бойынша жүргізілетін тергеу әрекеттеріне тергеушінің рұқсатымен қатысуға;

9) осы әрекеттердің хаттамаларымен танысуға және оларға ескертулер беруге;

10) сараптама тағайындау туралы қаулымен және сарапшының қорытындысымен танысуға;

11) алдын ала тергеу аяқталғаннан кейін істің барлық материалдарымен танысуға және мемлекеттік құпияларды және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді қоспағанда, одан кез келген мәліметті кез келген көлемде жазып алуға, құжаттардың көшірмесін түсіріп алуға, оның ішінде ғылыми-техникалық құралдардың көмегімен түсіріп алуға;

12) сотқа дейінгі іс жүргізуді жүзеге асыратын адамның, прокурор мен соттың әрекеттері мен шешімдеріне шағымдар келтіруге;

13) қылмыстық істі тоқтату туралы немесе медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану үшін істі сотқа жіберу туралы қаулының көшірмесін алуға құқылы. 2. Осы баптың бірінші бөлігінде көрсетілген адамға тергеуші оның құқықтарын түсіндіруге және олардың тізбесін жазбаша түрде табыс етуге міндетті [2]. Соттың талқылауында құқықтардың түсіндірілгені туралы сот отырысының хаттамасында белгі жасалады. Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2015 жылғы «30» наурыз № 50 бұйрығымен бекітілген Қылмыстық процестің сотқа дейінгі сатысының заңдылығын қадағалауды ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулыққа сәйкес бұл әрекеттер прокуратура тарапынан міндетті түрде үзіліссіз, әрдайым қадағаланып отырады.

Дәлелдемелер негізін қалыптастыру бағыты, дәлелдемелерді жинау, тексеру және тиянақтау түріндегі айқын мақсаттылық, оларды заңда бекітілген, басқада, іс жүргізу рәсімдерін жалпы ережелерге бағындыру, өзге іс жүргізу әрекеттерінен ерекшелендіріп тұратын ерекше белгілердің болуы, іс жүргізу әрекеттерін заңда көзделген нысанда және қылмыстық істі тіркегеннен кейін ғана жүзеге асыру секілді сәттер, соның ішінде, сотқа дейінгі тергеп тексеруді ұзу және қайта бастауды жүзеге асыруда қылмыстық іс жүргізуге қатысушылардың құқықтарымен бостандықтарын қамтамасыз ету аса маңызды болып табылады.

Сотқа дейінгі тергеп тексеру мәселелерінің теориялық және тәжірбиелік қырларын зерттей отырып, бұл тақырыптың бүгінгі күні өзекті екеніне көз жеткізе отырып, сотқа

дейінгі тергеп-тексерудің нәтижелерін зерттеп, тергеуші мен анықтаушының қылмыстық сот ісін жүргізуге дейінгі адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың маңызды институты екендігіне назар аудару үшін және тергеушінің атқаратын жұмысын нақтылау үшін және әр қарапайым азаматқа түсінікті, қолжетімді болу үшін, құқықтық санасын арттыру мақсатымен «ҚР тергеушілер мәртебесі мен сотқа дейінгі тергеу органдарының атқаратын жұмысы» деген заңды енгізуді қарастыру қажет деп есептейміз.

Сотқа дейінгі тергеп тексеруді ұзу және қайта бастауды жүзеге асыруда қылмыстық іс жүргізуге қатысушылардың құқықтарымен бостандықтарын қамтамасыз етуге қатысты қолданыстағы қылмыстық –процестік заңнаманы жетілдіру мақсатымен Қазақстан Республикасының 45-бабының 2-ші тармағының 7 бөлігіне сәйкес іс бойынша сот ісін жүргізуді тоқтата тұру және сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімдерін үзудің негіздері, яғни себептері бекітілген, бірақ олардың арасында іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайлардың орын алғанынын немесе жоқтығын растайтын дәлелдемелерді айқындау қажет деп есептейміз, міндетті түрде, әр қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу кезінде анықтау үшін осы бапты толықтыру қажет деп есептейміз. Әрбір азаматтың конституциялық борышы – қоғамдық қатынастарды қылмыстық жолмен келтірілген зияннан қорғау. Осы міндетті жүзеге асыруда жеке адамға, қоғамға, мемлекетке қарсы бағытталған іс-әрекеттерді дер кезінде тыюдың, тойтарудың маңызы ерекше. Бірақ та бұл әрекеттер белгілі бір жағдайларда қылмыс болып табылмайды. Өйткені мұндай әрекетте қылмыстың материалдық белгісі болып табылатын басты белгі – қоғамға қауіптілік жоқ. Іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайлар дегеніміз – сырттай қылмысқа ұқсас әрекеттерді заңды әрекеттерге, тіпті кей жағдайларда қоғамға пайдалы әрекеттерге айналдыратын жағдайлар. Қазақстан Республикасының ҚК-де әрекеттің қылмыстылығын жоққа шығаратын келесі жағдайлар анықталған: қажетті қорғаныс (32-бап), қол сұғушылық жасаған адамды ұстау кезінде зиян келтіру (33-бап); аса қажеттілік (34-бап), жедел іздестіру шараларын жүзеге асыру (34-1-бап), орынды тәуекел ету (35-бап); күштеп және психикалық мәжбүрлеу (36-бап), бұйрықты немесе өкімді орындау (37-бап) [3]. Сонымен бірге, қылмыстық құқықта әрекеттің қылмыстылығын жоққа шығаратын басқа бірқатар жағдайлар белгілі: жәбірленушінің келісімі, өз құқығын жүзеге асыру, кәсіби міндеттерін орындау. Жоғарыда аталған жағдайлардың кез келгенінің болуы жеке тұлғаның мүдделеріне, қоғамдық немесе мемлекеттік мүдделерге объективті түрде зиян келтірілетін жағдайларда істелген әрекетке берілетін бағаны өзгертеді және сырттай зиян келтіретін, жағымсыз әрекетті әлеуметтік пайдалы, құқық тәртібін қорғауға себін тигізетін немесе ең құрығанда рұқсат етілген мінез-құлық қатарына ауыстырады. Сол себепті олардың кез келгенінің болуы істелген әрекетте қылмыс құрамының жоқтығына куә болады. Қатаң жазаланатын түрлері қарқын ала бастаған сайын оны жасаған адамдарды қылмыстық жауаптылыққа тарту мақсатында ұстау шараларын жүзеге асыру да қиындай түсетінін айтуға болады. Өйткені ауыр және аса ауыр қылмыстар жасаған адамдардың қауіптілік деңгейі сондай дәрежелі қауіпті сипатты иеленіп, жауаптылыққа тартылмау үшін олар ұстау барысында өліспей беріспейтін қарсылық көрсетеді. Мұның дәлелі ретінде қылмыс жасаған адамдарды ұстау шараларын жүргізу барысында атылатын қарудың қолдануы, көбінесе қылмыскерлер тарапынан бірінші болып қолданылуы және қылмыскерлерді ұстау кезінде құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қылмыскерлер қолынан қаза табуы жеткілікті кездеседі. Іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайлардың орын алуына байланысты қысқартылған немесе ақтау туралы шешім шығарылған туралы статистикалық мәлімет жоқтың қасы, қала берсе, әсіресе отбасылық зорлық-зомбылыққа байланысты, іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайлардың терең, нақты зерттелмеуіне, сотқа дейінгі тергеп тексерудің керекті мөлшерде өткізілмеуіне байланысты, кейбір азаматтар заңсыз жазаланып, бас бостандығынан айыру мекемелерінде отыр, десек артық болмайды. Бұл мән-жайлар, әр қоғамға қауыпты іс-әрекет бойынша егжей-тегжейлі зерттеліп, заңға сәкес шаралар қолданылуы қажет, себебі бұл жағдай, сотқа дейінгі

тергеп тексеруді үзу және қайта бастауды жүзеге асыруда қылмыстық іс жүргізуге қатысушылардың құқықтарымен бостандықтарын қамтамасыз етуге кедергі келтіріп, заңсыз жаза тартуына әкеліп отырғаны сөзсіз.

Сондықтан, Қазақстан Республикасының 45-бабының 2-ші тармағының 7 бөлігіне сәйкес іс бойынша сот ісін жүргізуді тоқтата тұру және сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімдерін үзудің негіздерін кеңейтіп, яғни себептері ретінде бекіту қажет деп есептейміз, олардың біріне, мыналар жатады: 8) Іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайлардың бар-жоғын анықтауға байланысты іске нақты қатысу мүмкіндігі болмаған жағдайларда үзіледі.

Біздің пікірімізше, азаптау фактілерін тексеру тиімсіз, барлық шағымдардың тек екі пайызы ғана сотқа дейін жетеді». 90 пайыз жағдайда кәнісін мойындайтын жауап алып, қылмысты ашу үшін адамдарды азаптайтыны тәжірибе арқылы, түрлі есептер мен сараптамалар нәтижесінде дәлелденіп отыр, сондықтан Қазақстан Республикасының 45-бабының 2-ші тармағының 7 бөлігіне сәйкес іс бойынша сот ісін жүргізуді тоқтата тұру және сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімдерін үзудің негіздерін кеңейтіп, яғни себептері ретінде бекіту қажет деп есептейміз, олардың біріне, мыналар жатады: Күдіктіні немесе айыпталушыны азаптау фактісі анықталуына байланысты.

Қылмыстық іс жүргізу құқығында қылмыстық істі үзу күрделі институттың бірі болып табылады. Себебі бұл институт теориялық жағынан да тәжірибелік жағынан да терең зерттелмеген. Аталған институттың ең басты кемшілігі, оның нормалары бүкіл Қылмыстық - процесстік кодексте шашырап жатыр. Бұл нормалардың кодексте шашыранды болуы құқық қорғау органдары қызметкерлерінің жұмысы барысында қиындықтар туғызады. Қылмыстық - процесстік кодексіне аталған институтты жеке бөліп, тарау ретінде қараса тиімді болар еді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайларды жеті түрде қарастырады. Бұларды қылмыстық құқықта бір тақырыпқа жатқызушы ортақ белгілер болғанмен олардың әр қайсысының уақытына, жағдайына қарай өзіндік ерекшеліктері бар. Іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайлар дегеніміз – сырттай қылмысқа ұқсас әрекеттерді заңды әрекеттерге, тіпті кей жағдайларда қоғамға пайдалы әрекеттерге айналдыратын жағдайлар, соған қарамастан қылмыстық заңды қолданудың бір кемшілігі деп есептеуге болады, қылмыскерді ұстау мәселесін қажетті қорғанумен бірге қарау немесе оған теңестіру бағытына сын келтіріліп және аса қажеттілік жағдайында жасалған жағдайды ескермеу ғылыми тұрғыда негізделген шешім жасалды, оның бірі сот тәжірибесінде орасан құқық бұзушылық орын алып тұр, себебі қажетті қорғаныс заң жүзінде бар болғанмен іс жүзінде осы бап бойынша үзіліп жатқан істер жоқтың қасы және ол туралы ешбір статистикалық мәлімет жоқ, сондықтан, қылмыстық процесстік заңнамасында қажетті қорғаныс жағдайында істің үзілуі туралы шешім қабылдануы керек, мәлімет аз болғанмен, қысқартылу осы кезге дейін қолданылмағанмен, негізінде, тәжірибеде, өмірде жиі кездесетін жағдай, сондықтан бұл күрделі мәселелердің бірі болып қалаберері сөзсіз.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 16 бабына сәйкес адамның психикалық ауытқуының бар екендігіне және қоғамға қауыпты іс-әрекет жасаған кезде оның қылмыстық кодексте көзделген қоғамға қауіпті іс-әрекетті жасаған уақытта есі дұрыс емес күйде болғаны, яғни созылмалы психикалық ауруы, психикасының уақытша бұзылуы, ақыл-есінің кемдігі немесе психикасының өзге де дертке ұшырауы салдарынан өзінің әрекеттерінің (әрекетсіздігінің) іс жүзіндегі сипаты мен қоғамға қауіптілігін ұғына алмаған немесе оларға ие бола алмаған адам қылмыстық жауаптылыққа жатпайтыны бекітілген. Есі дұрыс емес деп танылған адамға сот Қылмыстық Кодексте көзделген медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануы мүмкін. Қылмыстық процесстік заңнамаға сәйкес қылмыстық құқықбұзушылықтың субъектісі ретінде қаралып отырған адамнан жоғарыда айтылған жағдай анықталса, яғни, есінің дұрыс еместігі, ол істі жалғастырудың мәні жоқ, себебі ол істі сотқа шейін жеткізу көп уақыт алады деп есептейміз, сондықтан, бұл жағдай

сотка дейінгі тергеп тексеруді үзудің бір түрі ретінде қылмыстық процестік кодексте бекітілуі қажет деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 30 тамыз 1995 жыл, өзгертулер мен қосымшалар, 2007 жылы 21 мамырда өзгертулер мен толықтырулар енгізілді, 2011 ж., 2017.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі Астана, Ақорда, 2014 жылғы 4 шілде № 231-V ҚРЗ
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, 3 шілде 2014 ж. № 226-V ЗРК

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОГОВОРОВ

Турымов Асылбек Бейбитшилокович

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Абузярова Найра Абдулкадыровна

Доктор юридических наук, профессор Казахско-Русского Международного университета

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В статье рассматривается понятие, виды, особенности заключения и правового регулирования договоров.

Ключевые слова: договор, контракт, гражданский кодекс, Республика Казахстан.

КЕЛІСІМ-ШАРТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ СИПАТТАМАСЫ

Турымов Асылбек Бейбитшилокович

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Абузярова Найра Абдулкадыровна

Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, құқықтану ғылымдарының докторы

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақалада түсінігі, түрлері, жасасу ерекшеліктері және құқықтық реттеу келісім-шарттар қаралады.

Түйінді сөздер: келісім-шарт, азаматтық кодекс, Қазақстан Республикасы.

DESCRIPTION OF LEGAL ADJUSTING OF AGREEMENTS

Turymov Asylbek Beibitshilikovich

Master's degree student of specialty «Jurisprudence»

Abuzyarova Naira Abdulkadyrovna

Professor, Doctor of law Sciences of Kazakh-Russian International university

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi St.

The article deals f concept, kinds, features of conclusion and legal adjusting of agreements.

Key words: agreement, contract, civil code, Republic of Kazakhstan.

Договоры являются практически самой обширной группой документов, применяющейся во многих областях жизни общества и хозяйства. Между тем договоры не входят ни в одну из систем документации. Это говорит о специфике договоров и контрактов как документов, оформляющих различные хозяйственные и другие отношения. Сейчас, когда существует огромное количество как государственных, так и негосударственных организаций, договорные отношения получили особое развитие. Поэтому необходимо уделять внимание правилам их составления и оформления.

Договорные отношения и связанные с ними договоры освещались еще в литературе советского времени. Договоры рассматривались как документы, оформляющие

хозяйственные отношения между государственными предприятиями и являлись средством осуществления планов материально-технического снабжения и товарооборота.

В Гражданском кодексе дается наиболее широкое определение договора. Практически все разделы и главы части первой Гражданского кодекса имеют прямое отношение к регулированию договора. Детальное же регулирование договорных отношений должно осуществляться применительно к отдельным видам договорных обязательств (купля-продажа, аренда, подряд, перевозка, страхование и т.п.), которые являются предметом части второй ГК.

Один из способов формулирования сторонами условий договора, значительно облегчающих его оформление, заключается в отсылке к условиям различных примерных договоров (ст.388 ГК РК) [1]. Для этого достаточно, чтобы примерные условия договоров были разработаны применительно к конкретным видам договоров (например, купли-продажи, аренды нежилых помещений), а главное, чтобы эти примерные условия были опубликованы в печати.

Между тем до конца восьмидесятых годов существовали многочисленные примерные и типовые условия договоров на поставку отдельных видов продукции и товаров, капитальное строительство, перевозку грузов, которые являлись, как правило, приложениями к особым условиям поставки продукции и товаров, правилам о договорах подряда на капитальное строительство и перевозки конкретных видов грузов. До настоящего времени в договорах, заключаемых коммерческими организациями, нередко можно встретить ссылки на такие примерные и типовые условия договоров, в том числе и на утративших силу.

Случаи и порядок разработки формуляров и стандартных форм договоров в ГК не установлены, не предусмотрены также какие-либо требования к организациям, разрабатывающим договоры присоединения.

Однако, примерные формы договоров все же существуют. Они имеют рекомендательный характер и публикуются в специализированной периодической литературе.

Договор - наиболее устойчивая во времени правовая форма. Ее история насчитывает тысячелетия. Возможность применения договоров на протяжении столь длительного периода объясняется тем, что речь идет о гибкой правовой форме, в которую могут облекаться различные по характеру общественные отношения. Несмотря на изменение ее социально-экономического содержания, сама по себе конструкция договора как порождение юридической техники остается неизменной.

С течением времени расширялся состав возможных участников договора - наряду с физическими лицами (гражданами) в этой роли стали выступать коллективные образования - организации, наделенные правами юридического лица. Все более многообразными становились предусмотренные в законодательстве виды договоров, усложнялись комбинации элементов, используемых при конструировании конкретного договорного правоотношения [2, с. 46].

Сам термин «договор» имеет три разных значения: определенный вид правоотношений, связывающих конкретных лиц; основания возникновения правоотношений; документ, в котором зафиксированы важнейшие параметры соответствующего правоотношения.

Договор в своей основе имеет два источника: трудовое и гражданское законодательство. Особого внимания заслуживают гражданско-правовые договоры. Хотя некоторые из них непосредственно к гражданскому законодательству не относятся (например, внешнеторговые договоры), но основываются именно на гражданско-правовых нормах.

Так договоры можно классифицировать именно по этим областям применения, точнее, по нормам, лежащим в основе заключения и оформления договоров. Функции договоров в этих направлениях различны.

Гражданско-правовые договоры являются наиболее распространенными и многочисленными. Наиболее широко используются договоры именно в гражданском праве-отрасли, регулирующей построенные на началах равенства имущественные и связанные с ними личные неимущественные отношения между различными организациями (государственными и негосударственными), а также гражданами. Все вопросы, связанные с гражданско-правовыми договорами нашли законодательное оформление в Гражданском Кодексе Республики Казахстан [3].

В ГК РК перечислены 25 видов обязательств, которые оформляются посредством договора. Для каждого вида договора указываются свои нормы оформления. Для некоторых видов договоров указываются также подвиды, имеющие свои особенности. Например, купля-продажа может оформляться договором розничной купли-продажи, договором поставки товаров, договором поставки для государственных нужд, договором энергоснабжения, договором контрактации, договором продажи недвижимости, договором продажи предприятия.

Основными документами во взаимоотношениях между организациями являются коммерческие контракты (договоры). Контракт - документ, представляющий собой соглашение и регулирование отношений, освещает следующие вопросы: характер сделки, условия поставки, сроки поставки, транспортировка, упаковка и маркировка, цена, качество, оплата, гарантии, права и обязанности сторон.

Заключение конкретного договора обычно начинается с предложения его заключить - направления оферты. Оферта должна содержать основные условия предлагаемой сделки. Принятие предложения другой стороной считается акцептом (согласием). Заключение договора может происходить путем обмена документами посредством почтовой, телеграфной, телетайпной, телефонной, электронной или иной связи, позволяющей достоверно установить, что документ исходит из стороны по договору.

Договоры, составленные на основе гражданского права, касательно не только предприятий, учреждений и организаций, но и банков (так как не существует специального банковского законодательства) [4]. Особенности оформления банковских договоров определяет то, что в деятельности банка деньги сами выступают как товар. Так к работе банка имеют прямое отношение, такие договора как договор банковского счета и банковского вклада, кредитный договор.

Правильно составленный договор - это надежная гарантия от правовых конфликтов и материальных убытков. Вместе с тем при определенных условиях - это фактор, способный принести предприятию определенный доход, обеспечить четкость и слаженность взаимодействия сторон.

Список использованной литературы:

1. Гражданский кодекс РК (ОБЩАЯ ЧАСТЬ) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 27.02.2017 г.);
2. Стенюков М.Д. Документы. Делопроизводство. М. 2007. – с. 46;
3. Гражданское право. Т. 1. Учебник для вузов (академический курс). Отв ред. М. К. Сулейменов, Ю. Г. Басин. – Алматы, 2000;
4. Басин Ю.Г. Избранные труды по гражданскому праву. Сост. Сулейменов М.К. - Алматы: АЮ – ВШП «Адилет», НИИ частного права КазКЮУ.2003-734с.

К ОСНОВНЫМ ВОПРОСАМ СОСТАВЛЕНИЯ ДОГОВОРОВ НА ПРИМЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО

Турымов Асылбек Бейбитшилокович

Магистрант специальности «Юриспруденция»

Абузарова Найра Абдулкадыровна

*Доктор юридических наук, профессор Казахско-Русского Международного
университета*

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

Статья посвящена особенностям правильного составления различных гражданско-правовых договоров.

Ключевые слова: договор, контракт, гражданский кодекс, Республика Казахстан.

ШАРТТАРЫН ЖАСАСУ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЫСАЛЫНДА КӘСПКЕРЛІК

Турымов Асылбек Бейбитшилокович

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Абузарова Найра Абдулкадыровна

*Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің профессоры, құқықтану ғылымдарының
докторы*

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Мақала ерекшеліктеріне дұрыс жасау, әр түрлі азаматтық-құқықтық шарттарына арналды.

Түйінді сөздер: келісім-шарт, азаматтық кодекс, Қазақстан Республикасы.

TO BASIC QUESTIONS OF DRAFTING OF AGREEMENTS ON EXAMPLE ENTERPRISE

Turymov Asylbek Beibitshilikovich

Master's degree student of specialty «Jurisprudence»

Abuzarova Naira Abdulkadurovna

*Professor, Doctor of Law Sciences of Kazakh-Russian International university
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

The article is sanctified to the features of the correct drafting of different civil legal agreements.

Key words: agreement, contract, civil code, Republic of Kazakhstan.

Сделками признаются действия граждан и юридических лиц, направленные на установление, изменение или прекращение гражданских прав и обязанностей, а договором считается соглашение, направленное на установление, изменение или прекращение правоотношений. Другими словами, всякое договорное обязательство, именуемое в гражданском праве емким словом «сделка» (купля-продажа, поставка, мена, аренда, подряд и т.д.), должно оформляться договором. Они в целом разделяются на следующие виды:

1) Односторонняя - Сделка, для совершения которой необходимо и достаточно воли одной стороны. В частности:

- выдача доверенности физическим и юридическим лицом любому другому лицу на совершение различных юридических действий;

- завещание, т.е. добровольное действие гражданина по распоряжению принадлежащим ему имуществом на случай смерти;

- дарение, т.е. безвозмездная передача собственного имущества или его части другому физическому (юридическому) лицу при его жизни и дееспособности.

2) Двусторонние (многосторонние)- Сделки, для совершения которых необходимо, как минимум согласие двух сторон, которыми могут быть различные сочетания как физических, так и юридических лиц.

3) Консесуальные – сделки (договоры), вступающие в силу после того, как стороны достигли соглашения по всем существующим условиям и оформили его в соответствии с законом.

4) Реальные – сделки (договоры), для действительности которых, помимо заключения в требуемом законом виде, необходима реальная передача вещей или денег.

5) Предварительный – договор, по которому стороны обязуются заключить в будущем соглашение о передаче имущества (выполнении работ, оказание услуг) на условиях основного договора по предусмотренным законом требованиям.

6) Договор под отлагательным (отменительным) условием – сделка, при которой стороны поставили возникновение прав и обязанностей в зависимость от обстоятельств.

7) Письменный – сделка, подписанная сторонами или представителями на основе тех или иных требований, установленных законодательством РК.

8) Устный – сделки, исполняемые при самом их совершении, когда из поведения лица явствует воля совершить её. Подтверждается выдачей жетона, билета или другого знака.

9) Нотариальный – вид письменной сделки, совершённой после нотариального удостоверения, согласно установленным законодательным актам или соглашения сторон.

10) Возмездный – договор, по которому сторона должна получить плату или иное встречное предоставление за исполнение своих обязанностей.

11) Публичный – договор, заключённый коммерческой или другой организацией, который устанавливает её обязанности по продаже товаров, выполнению работ(услуг) в отношении каждого, кто к ней обратится.

12) Смешанный – договор, содержащий элементы различных договоров, предусмотренных законодательством.

13) Биржевой – соглашение о передаче прав и обязанностей в отношении товаров, ценных бумаг и другого имущества, допущенного к обращению на бирже, согласно законодательству и биржевым уставам.

14) Мнимый – сделка, совершённая для вида без намерения вызвать юридические последствия или с целью прикрыть другую сделку.

15) Недействительный – сделка считается недействительной при нарушении требований, предъявленных к форме, содержанию и участникам, а также свободе их волеизъявления.

16) Договор об отчуждении имущества – регламентируется содержание договоров купли-продажи, мены, дарения и т.д.

17) Посреднические – раскрывают содержание юридических или фактических действий в чужом интересе.

Приведённый выше перечень сделок и договоров не является исчерпывающим, так как в зависимости от ситуации в хозяйственной практике они могут быть конкретизированы.

Следует обратить внимание и на такой аспект, как момент заключения договора, что значит признание заключённым договор в момент получения стороной, направившей оферту

её акцепта, другой стороной. Другими словами, оферта- это предложение заключить договор, а акцепт- принятие этого предложения.

Таким образом, важное значение имеет дата исполнения тех или иных обязанностей. Поэтому в гражданском праве нормы, в т.ч. сроки, принято подразделять на:

- императивные и диспозитивные;
- определённые и неопределённые;
- общие и частные;
- определяемые по промежуткам времени и в виде «момента времени».

Говоря о форме заключения договора, необходимо подчеркнуть, что в хозяйственной жизни распространены, как правило, письменные, которые в свою очередь делятся на простые и нотариальные. В соответствии с Гражданским кодексом РК обязательная письменная форма сделок устанавливается для следующих случаев [1].

- осуществляемых в процессе предпринимательской деятельности;
- превышающих 100 месячных расчётных показателей (МРП);
- в иных, предусмотренных законодательством или соглашением сторон случаях.

Помимо этого, сделка (договор) может быть недействительной при:

- отсутствии согласия хотя бы одной из сторон, т.е. под влиянием заблуждения, насилия, угрозы, обмана;
- несоблюдение формы, установленной законодательством или противоречии содержания требованиям закона;
- нарушении субъективного состава участников, т.е. участниками являются лица, не имеющие на это право;
- отсутствие лицензии;
- преследовании цели недобросовестной конкуренции и наличия умысла преступления.

В общем виде любой договор должен включать три основные части: вводную, содержательную и заключительную.

Вводная часть и реквизиты договора:

Согласно сложившейся практике и обычаям деловых отношений составление любого договора должно начинаться с его реквизитов, т.е. с указания вида договора, что индивидуализирует и облегчает его толкование. Далее необходимо установить его номер, дату и место подписания, которые являются критерием оценки правоспособности и дееспособности лиц, совершивших сделку, и определение формы договора. Это обстоятельство также весьма важно при заключении контракта с иностранным партнёром, так как по месту подписания определяется выбор применяемой сделкой права.

В водной части договора определяются субъекты, правомочные заключить договор. Здесь указываются полные наименования фирм контрагентов, под которыми они внесены в единый реестр государственной регистрации, т.е. юридический статус сторон, а также их условные сокращённые наименования, под которыми они фигурируют в тексте договорного обязательства (например «Продавец» и «Покупатель», «Поставщик» и «Получатель», «Арендодатель» и «Арендатор» и т.д.) [2].

Особое внимание следует обращать на должностной статус и полномочия лиц, подписывающих данный договор. Помимо этого, во вводной части любого контракта в обязательном порядке следует указывать наименование документа, из которого вытекают полномочия должностного лица на подписание договора.

Следует знать, что на основании устава правом заключать договоры без доверенности обладают руководители обществ, предприятий и организаций. Другие лица – заместители руководителя, вице президенты, руководители филиалов и представительств – должны действовать, как уже упоминалось, на основании выданной и надлежащей оформленной и заверенной доверенности.

Несоблюдение этого требования заключения договоров чревато признанием сделки недействительной. Сделка, совершённая от имени другого лица лицом, не уполномоченным на совершение сделки или с превышением полномочия, создаёт, изменяет и прекращает гражданские права и обязанности для представляемого лишь в случае последующего одобрения им этой сделки.

Содержательная часть договора, в отношении является самым главным разделом договора - можно отметить, что её объём, структура и сущность зависят от вида и конкурентных обстоятельств сделки [3]. Иначе говоря, договор имеет предмет- то, по поводу чего и заключается соглашение между сторонами.

Практика свидетельствует, что допущенные в договоре на стадии его заключения неопределённости обязательно дают о себе знать, особенно при выполнении сторонами своих обязательств по сделке и более всего – при осуществлении взаимных расчётов [4].

Примером здесь может служить договор простого товарищества, когда наступает время делёжа доходов. Один из часто встречающихся в судебной практике конфликтов обусловлен некорректным определением в договоре условий общих расходов и убытков, участия товарищей в совместной деятельности и распределении доходов. Это, в конечном счёте, и служит причиной обращения бывших партнёров за решением возникших споров в суд.

В заключительной части в обязательном порядке следует указывать:

- Условия изменения и дополнения, сроки действия и продления договора.
- Количество составленных сторонами договора экземпляров и их места хранения;
- Количество и содержание приложений к договору;
- Юридические адреса, платёжные реквизиты и подписи сторон.

Все заключённые договоры (руководителем или от его имени другим работником) до их подписания должны в оперативном порядке пройти процедуру согласования соответствующими службами (юрист, бухгалтер, экономист и др.). Порядок согласования и перечень экспертов желательно оформить приказом руководителя предприятия. Причём все подписанные к исполнению договоры должны быть зарегистрированы в регистрационном журнале.

Список использованной литературы:

1. Гражданский кодекс РК (ОБЩАЯ ЧАСТЬ) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 27.02.2017 г.);
2. Байша Ж.Ф. Предпринимательское право: конспект лекций / Ж.Ф.Байша. - Ростов на Дону: Феникс, 2003 г.
3. Т.В. Закупень. Коммерческое право: Краткий учебный курс. – М.: НормаИнфаМ, 2002 г.
4. Э.Н. Камышев. Предпринимательское право. 2009 г.

НОТАРИАЛДЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Шынбай Гүлбану

«Құқықтану» мамандығының 1 курс магистранты

Смагулова Асыл Смагуловна

заң ғылымдарының кандидаты, доцент

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш.52

Бұл мақалада ҚР нотариат қызметін атқарудың негізгі қағидалары қарастырылған.
Түйінді сөздер: нотариус, қызмет, принциптер.

ПРИНЦИПЫ И ЦЕЛИ НОТАРИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Шынбай Гүлбану

магистрант 1 курса специальности «Юриспруденция»

Смагулова Асыл Смагуловна

кандидат юридических наук, профессор

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматриваются основные принципы деятельности нотариусов РК.
Ключевые слова: нотариус, деятельность, принципы.

PRINCIPLES AND OBJECTIVES OF NOTARIAL ACTIVITY

Shynbai Gulbanu

Master`s Degree student of 1 course specialty «Jurisprudence

Smagulova Assyl Smagulovna

Candidate of Juridical Sciences, professor

Kazakh-Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article, the main principles of the activity of notaries of the Republic of Kazakhstan are considered.

Key words: notary, activity, principles.

Қазақстан Республикасының Нотариалдық органдардың қызметінің мәні – алынған құқықтың нақтылығын және оларды қойылған заң формасында бекітілуін қамтамасыз ету. Нотариат органдары өз қызметтерінде Қазақстан Республикасының заңдарын және ратификацияландырылған халықаралық шарттарды негізге алады [1]

Нотариат құқық қорғау органдарының жүйесінде сотпен тығыз байланысты. Нотариат та, сот та азаматтық айналымның заңдылығына алдын ала және кейінгі бақылау бойынша бірдей функцияны жүзеге асырады. Нотариаттың куәландырушы қызметі шешілуі нотариаттың құзыретіне жататын құқық туралы даулардың пайда болуының алдын алады. Нотариат органы даусыз фактілерді куәландырады. Олардың бар екендігіне нотариат органы тікелей не сәйкес құжаттардың негізінде көз жеткізе алады. Егер қандай да бір заңды фактіні растайтын құжаттар жоқ болса, оны сот ерекше іс жүргізу тәртібімен анықтауы мүмкін. Сот нотариаттық іс-әрекеттерді немесе оларды жасаудан бас тартуға берілетін шағымдарды қарайды, кейбір әрекеттерді жасау кезінде нотариат органы сот тәрізді ҚР АЖІК-нің

нормаларын басшылыққа алады. Сотқа қарағанда, нотариат азаматтық құқықтардың заңды бекітілуіне және олардың болашақта бұзылу мүмкіндігінің алдын алуға бағытталған функцияны орындайды, яғни нотариаттың қызметі ескертуші сипатқа ие.

Нотариаттық қызметтің соттық қызметтен айырмашылығы талассыз істер, материалдық (көбіне, азаматтық) құқықтық даулар болып табылады. Мысалы, марқұмның артынан қалған дүниесіне мұрагерлер арасында дау болса, ондай дау сотта шешіледі.

Нотариустар нотариалдық іс-әрекеттерін заң негізінде, заңмен белгіленген ретте жасалады. Нотариат органдары өз қызметтерін жүзеге асыруда мүдделі тұлғалармен құқықтық қатынастарға кіреді. Нақтылы шарттар болған жағдайда нотариус өз құзыретінде атқару тиіс, ал оған жүгінген тұлғалар шарттардың орындалуын талап етуге құқылы. Басқа жағынан нотариус мүдделі тұлғалардан оларды куәландыратын қажетті мәліметтер мен құжаттарды, құқыққа қабілеттілік және қылмыс жасай алатындық туралы мәліметтерді талап етуіне, сонымен бірге нотариалды іс орындалатын орынға олардың дербес қатысуын талап етуіне құқығы бар. Қатысушы тұлғалар нотариалдық қызметте нотариус талаптарын орындауы керек, оларды орындамау нотариустың нотариалдық әрекеттерді орындамауына заңды мүмкіндік береді.

Жеке және заңды тұлғаларға олардың жасаған нотариаттық іс-әрекеттерінің құпиясын сақтауға кепілдік беріледі. Нотариус ретінде қызметін тоқтатқан адамдар нотариаттық іс-әрекеттердің құпиясын сақтауға міндетті. Нотариаттық іс-әрекеттер туралы мәліметтер, нотариус берген құжаттардың көшірмелері немесе дубликаттары тапсырысы бойынша нотариаттық іс-әрекеттер жүргізілген заңды және жеке тұлғаларға, не олардың уәкілетті адамдарына ғана беріледі.

Нотариаттық іс-әрекеттер туралы мәліметтер мен құжаттар өздері жүргізіп жатқан істер бойынша соттың, тергеу және анықтау органдарының өздері жүргізіп жатқан атқарушылық іс жүргізу істері бойынша атқарушылық іс жүргізу органдарының жазбаша талап етуі бойынша, прокуратура органдарына, сондай-ақ әділет органдарына және нотариустар қызметін тексеруді жүзеге асыруға уәкілдік берілген нотариат палаталарына беріледі.

Жасалған нотариаттық іс-әрекет туралы мәліметтерді қасақана жария еткен адамдар заңға сәйкес жауап береді. Меншік нысанына қарамастан, заңды тұлғалар және лауазымды адамдар нотариаттық іс-әрекеттер жасауға қажетті мәліметтер мен құжаттарды нотариус оларды талап еткен кезден бастап он күн мерзімнен кешіктермей оған табыс етуге міндетті.

Өсиеттер туралы мәліметтер, өсиеттердің дубликаттары мен көшірмелері мүдделі адамдарға, егер заңда өзгеше белгіленбесе, өсиет беруші өлгеннен кейін ғана беріледі.

Нотариалдық қызметінің принциптері бастапқы негіз сияқты нотариат қызметінде азаматтық құқықтық қатынастарының нысананы көздейтін реттеулерін қамтамасыз етеді.

Ең алдымен, нотариалдық қызметтің принциптері Қазақстан Республикасының азаматтық кодексінің 2 бабында бекітілген принцип негізінде реттеледі:

1. Азаматтық заң қатынастарымен реттелетін қатысушылардың теңдік принципі (азаматтық құқықтың барлық субъектілері тең құқықтарға ие болатын және олардың ешқайсысы артықшылыққа ие бола алмайтынын білдіреді);

2. Меншікке ешкімнің тиіспеуінің принципі (мемлекет меншік иелеріне иелік бойынша өкілеттіктердің іске асыруының мүмкіндігіне пайдалану және ұйғарымға, оларға тиесілі дүниемен толық мәнде ҚР Конституциясының 26-бап, 3-пунктіне сәйкес ешкім өз мүліктен сот шешіміне басқа жағдайда айырыла алмайтынын білдіреді);

3. Келісімшарттың еркіндік принципі (тараптар келісімінің мазмұнын едәуір дәрежеде өз қалауларымен анықтауға құқылы, бірақ келісімшарттың еркіндігі абсолютті болып табылмайды, сондықтан келісімшарттың мазмұнын анықтауда келісімшарт тараптарының нормативтік акті және қарастырулары ұтымды байланысқа жетуі керектігін білдіреді);

4. Жеке істерге өзге тұлғалардың араласуы рұқсат етілмейтін принцип (мемлекеттік құрылымдар, олардың лауазымды тұлғалары және кез келген басқа тұлғалар нотариустардың жеке ісіне араласуға құқығы жоқтығын білдіреді);

5. Азаматтық құқықтардың кедергісіз орындалу принципі (азаматтық құқықтық қатынастың субъектілері өз құқықтарын толық көлемде және қандай да шектеулерсіз жүзеге асырады, бастысы басқа тұлғалардың мүдделері мен құқықтарына нұқсан келтірмеуін білдіреді);

6. Азаматтық құқықтың бұзылғанын қалпына келтіруді қамтамасыз ету принципі (оның мәні, қойылған азаматтық құқық бұзылған жағдайда оларды қалпына келтіруге кепілдік беретіндігінде);

7. Азаматтық құқықты соттық қорғау принципі (оның мәні азаматтық құқықтық қатынастардың субъектісі өз құқықтар мен заңдық мүдделерін сот арқылы қорғауға құқығы бар екендігінде).

Бұдан басқа, нотариустардың қызметіне тікелей, қағидалар негізіне сүйенетін, нотариалдық органдардың қызметінің өте маңызды көрсеткіштерін көрсететін және құқықтық нормаларда бекітілген қағидалар қатары бар:

- Нотариалдық қызметтің заңдылығы, нотариус өз міндеттерін Қазақстан Республикасының заңнамасының нормаларын нақты және бұлжытпастан орындауы тиіс екенін білдіреді;

- Нотариалдық қызметтің іске асырылуына көңіл бөлген жеке және заңды тұлғалардың мүдделерін қорғау;

- Іс жүргізуді мемлекет тілінде немесе ҚР-ның «Тілдер туралы» заңында белгіленген тілде жүргізу;

- Жасалатын нотариалдық қызметтің сырын сақтау.

Нотариустың қызметі үшін маңыздысы дұрыс және тез істі шешетін іс жүргізу нормасы болады. ҚР заңнамасында алдын ала қарастырылған және бекітілген ережелердің нотариалдық қызметтің іске асырулары кезінде нотариалдық органдар қызметінің заңдылық және реттік әсерлерін қамтамасыз етеді.

Тәуелсіздік және заңға бағыну принципі.

Аталған принцип ҚР «Нотариат туралы» Заңының 3- бабында бекітілген. Нотариустар мен нотариаттық іс-әрекеттер жасауға уәкілетті басқа да адамдар нотариаттық іс-әрекеттер жасағанда тәуелсіз болады және олар тек қана заңға бағынады. Конституция ережелеріне негізделген бұл салалық принципке сәйкес, өз іс-әрекеттерін жасау барысында нотариустар өздеріне өтініш берілген азаматтар мен заңды тұлғалардың заңды сақтауын талап етіп, заңға қайшы келетін әрекеттерді жасауға қарсылық білдірулері тиіс. Нотариустар заң талаптарын бұзу және нотариаттық іс-әрекеттер жасау ережелерін бұзу арқылы рәсімделген құжаттарды қабылдаулары қажет.

Жасалған нотариаттық іс-әрекеттердің құпиясын сақтау принципі.

Аталған принципті жүзеге асыру үшін нотариат туралы заңнамамен нотариусқа және нотариаттық іс-әрекеттер жасауға уәкілетті басқа да адамдарға жасалған нотариаттық іс-әрекеттердің құпиясын сақтау міндеттемесі жүктеледі. Заңдық мәні бар іс-әрекеттер құпиялығын сақтау туралы нормативтік талап көптеген құқық салаларының ережелерінде бар. Мысалы, белгілі мәліметтер құпиясын сақтауға сенім білдірілген тұлғалар асырап алу құпиясын сақтаулары тиіс (судьялар, АХАЖ органдарының қызметкерлері, босану және балалар үйлерінің қызметкерлері). Тергеу құпиясын сақтау тергеу органдарының қызметкерлері мен іске қатысушы тұлғаларға таралады, процеске қатысушылардың жеке өмірінің құпиясы қылмыстық және азаматтық істер жүргізуде, әкесін анықтауға байланысты істер жүргізуде қамтамасыз етілуі тиіс.

Неке-отбасылық, қылмыстық іс жүргізу және азаматтық іс жүргізу заңнамасында жоғарыда аталған тұлғалардың қатарына нотариустар да кіреді, себебі нотариаттық

тәртіппен рәсімделген құжаттар қылмыстық және азаматтық істер материалдарында дәлелдемелік немесе өзге де қажетті ақпараттар ретінде қоса қолданылады.

Бұрын берілген құжаттардың көшірмелері немесе дубликаттары жеке және заңды тұлғаларға олардың тек өздерінің тапсырыс беруі негізінде ғана берілетіндігі салалық (нотариаттық) заңнамамен белгіленген.

Сонымен қатар ондай құжаттар олардың уәкілеттік білдірген тұлғаларына да берілуі мүмкін.

Нотариаттық іс-әрекеттер туралы мәліметтер соттың, тергеу және алдын ала тергеу органдарының өз өндірісіндегі істер бойынша жазбаша талабы негізінде беріледі, прокуратура органдарына, әділет органдарына және нотариаттық палаталарға нотариустар қызметін тексеру уәкілеттілігі берілген органдарға жазбаша талап негізінде ғана беріледі.

Нотариаттық іс-әрекеттер құпиясын сақтауды қамтамасыз ету нотариус ретінде қызметін тоқтатқан тұлғаларға да қатысты. Ал жасалған нотариаттық іс-әрекеттер туралы әдейілеп мәлімет таратқан тұлғалар заңнамаға сәйкес жауапкершілікке тартылады.

Нотариус іс-әрекеттеріндегі аталған принцип азаматтар мен заңды тұлғалар үшін нормативтік кепілдік болып табылады. Олардың жеке істері мен олар үшін маңызды коммерциялық немесе басқа да ақпарат ешқайда таратылмай, болашақта да құпия күйінде қалады.

Объективтілік (шынайылық) принципі

Нотариус басшылыққа алуы тиіс бұл принцип сот өндірісінде де бар. Нотариус қызметінде бұл принципке сәйкес, өзі куәландыратын кез келген нотариаттық іс-әрекеттерге қатысты оның жеке қызығушылық мүддесі орын алмауы тиіс.

Бұл принципті қамтамасыз ету үшін ҚР «Нотариат туралы» заңнамасымен (Нотариат туралы Заңның 19-бабы) төмендегідей шектеулер қойылған:

Нотариустың:

- Кәсіпкерлік қызметпен айналысуға;

- Делдалдық қызмет көрсетуге;

- Өкілді органға депутат болып сайланған жағдайда нотариус міндеттерін орындауға, жалданған жұмысшы ретінде еңбек қатынастарында болуға құқығы жоқ.

Объективтілік принципі сонымен қатар ҚР «Нотариат туралы» Заңының 46-бабында бекітілген шектеулермен қамтамасыз етіледі. Бұл бапқа сәйкес нотариус және басқа жергілікті атқару органдарының лауазымды адамдары өз атынан және өз атынан, өз жұбайының, оның және өз туыстарының (ата-аналары, аға-інілері, апа-сіңілілері, немерелері, атасы, әжесі) атынан және олардың атынан нотариаттық іс-әрекеттер жасауға құқығы жоқ.

Нотариус өз қызметінде жеке бас пайдасын ойламай, өз мүддесін ғана көздемей заңға сәйкес, объективті және негізді әрекет етуі тиіс. Ол жеке және заңды тұлғаларға олардың заңды құқықтарын жүзеге асыру мен қорғауға ықпал етіп, өзіне өтініш білдірген тұлғаларға олардың заңды құқықтарын жүзеге асыру мен қорғауға ықпал етіп, өзіне өтініш білдірген тұлғаларға заңды білмеуі себебінен оның өзіне қарсы әсер етпеуі үшін ол жасаған нотариаттық іс-әрекеттердің құқықтық салдары туралы ескерту айтуы қажет. Осы мақсатта нотариус жеке және заңды тұлғалардан нотариаттық іс-әрекеттерді жасауға қажетті барлық мәліметтер иен құжаттарды талап етуі, ал оған жүгінген мүдделі адамдар оларды нотариусқа берулері тиіс.

Ұсынылған мәліметтер мен құжаттардың шынайылығы мен түпнұсқалығын анықтау мақсатында нотариус өз бетінше бағалау жасайды, ал қажет болған реттерде күмәнділік тудырған құжаттарды арнайы сараптамаға жіберуге құқылы.

Нотариаттық қызмет көрсетуге қол жеткізу мүмкіндігі принципі

Бұл принцип ерекше және нотариустың кәсіби қызметін жүзеге асыруда маңызды болып табылады. Бұл принципті сақтау қажеттілігі азаматтар мен заңды тұлғаларды білікті заңдық көмекпен қамтамасыз ету қажеттілігімен анықталады. Нотариус себепсіз

жағдайлармен өзіне өтініш білдіріп жүгінген адамға заңдық кеңес беру арқылы заңи көмек көрсетуден, нотариаттық іс-әрекет жасаудан заңдық көмек көрсетуден, нотариаттық іс-әрекет жасаудан заңға қайшы келмеген реттерде (мысалы, ҚР «Нотариат туралы» Заңының 48-бабымен көзделмеген реттерде) бас тарта алмайды.

Кез келген азамат немесе заңды тұлға нотариустың нотариаттық іс-әрекет жасаудан бас тартуына соттық тәртіппен шағымдануға құқылы.

Құқықтар мен заңи фактілердің даусыздығы принципі.

Нотариус нақты немесе тиісті құжаттармен расталған тек даусыз фактілерді қабылдайды. Бұл принцип нотариустың өзінің құқықтық табиғатымен негізделеді, оған сәйкес, нотариус тек даусыз фактілер мен жағдайларды куәландырады, себебі олар заңи мәнге және салдарға ие. [7]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР "Нотариат туралы" Заңы 1997ж. 14 шілде, 2006.22.06; Заңдарымен өзгерістер мен толықтырулар енгізілген.
2. ҚР 2015 ж. 31 қазан ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексі

ҚАЗАҚСТАНДА НОТАРИАТТЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ МЕН КЕЗЕНДЕРІ

Шынбай Гүлбану

«Құқықтану» мамандығының 1 курс магистранты

Смагулова Асыл Смагуловна

заң ғылымдарының кандидаты, доцент

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш.52

Бұл мақалада Қазақстанда нотариаттың даму тарихы мен кезеңдері қарастырылған.
Түйінді сөздер: нотариат, даму кезеңдері, тарих.

ИСТОРИЯ И ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ НОТАРИАТА В КАЗАХСТАНЕ

Шынбай Гүлбану

магистрант 1 курса специальности «Юриспруденция»

Смагулова Асыл Смагуловна

кандидат юридических наук, профессор

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматривается история и этапы развития нотариата в Казахстане.
Ключевые слова: нотариат, этапы развития, история.

HISTORY AND STAGES OF NOTARIAT DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN

Shynbai Gulbanu

Master`s Degree student of 1 course specialty «Jurisprudence»

Smagulova Assyl Smagulovna

Candidate of Juridical Sciences, professor

Kazakh-Russian International University, Kazakhstan, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

This article examines the history and stages of the development of notaries in Kazakhstan.
Key words: notary, stages of development, history.

Ежелгі Римде нотариустардың үлгілері және жаршылары көшірмеші болды. Нотариус – латыншадан «көшірмеші» деп аударылуы текке емес. Олардың міндетінде жолдаулар және өтінулерді әртүрлі тектің құрастыруы ғана емес, түрлі мәмілелердің құрастыруы да кіреді, мемлекеттік қызметте тұрғандары (*scribae*) және жеке тұлғалардың қарамағындағылар (*exceptores et notarii*), сияқты екі дәрежесі болады.

Мемлекеттік қызметтерде тұрғандары магистратпен өмір бойына римдік азаматтардан сайланды, сонымен бірге азаматтық-құқықтық абыройынан айырылмады. Олар ашық құжаттар даярлады, қоғамдық есепшоттар жүргізді, көшірмелер жасады және құжаттардың көшірмелерін берді, сонымен бірге декреттер және магистраттың ұйғарымдарын әзірледі және оларды сақтады. Преторлық соттық процестерде олар соттық жургал жүргізді. Жеке тұлғаларды қызметте тұрған көшірмеші қалыпты ережеге сай еріктілер, жалданушылар және құлдар болды. Олар өз қожайынының қарастыруы бойынша хатшылық қызметтерді орындады.

Дегенмен, үшінші ерекше дәрежедегі, құқықтық құжаттар мен материалдарды рәсімдейтін тұлғалар болды. Бұл – табеллиондар. Олар мемлекеттік қызмет пен жеке тұлғаларда тұрмаған, азат адамдар болды. Табеллиондар сыйақы үшін мемлекеттік бақылауда болып, баршаға заңдық және нормативтік актілер жазды.

Олар өз қызметтерін тек қана кеңселерде жасады. Табеллион жасаған құжатқа ашық актінің сипатын беру үшін оны сот хаттамасына енгізу керек болды, кейін бұл актінің заңдылығы туралы сұрақтар пайда болмаған. Табеллиондар құқықтық білімі бар, табеллиондар корпорациясына қабылданған, қала профектісімен қызметке бекітілген еркін римдік азамат бола алды, қағаздар дайындаумен айналысты, мемлекет бақылауында болды.

Табеллиондар нотариаттың «ат. асы» болды. Еуропалық елдерде нотариат әрдайым қоғамдағы құрметті орынды алды. Мысал ретінде Францияны келтіруге болады. Бонапарт азаматтық кодексті енгізуді ойға алғанда ол маңызды құқықтық актіні іске асыратын құрылымды құрастыруды қажет деп білді. Бұл құрылым нотариат болды.

Император кеңесшісі Реаль нотариатты енгізуді былай негіздеді: «Тарапты келістіруге және дауды шешуге шақырылған шенеуніктерден тысқары, тыныштықты, екіжақтық тараптары үшін кеңесшілер болып табылатын, сонымен бірге олардың ерік білдірулерінің нақты редакторлары болатын:

- әр тараптың келісімшартта қабылдайтын міндеттемелерін толығымен түсіндіретін;
- шарттардың міндеттемелерін анық баяндайтын;
- куәландырылған және нақты шешімі шыққан мінездеме беретін;
- үлесін дұрыс және мәңгі есте сақтайтын басқа шенеуніктер болып келеді.

Олар адал адамдардың арасындағы даулардың пайда болуына жол бермейді, пайдақор адамдарды әділетсіз дауды қоздыруда жетістікке жету үмітінен айырады. Бұлар аламайтын кеңесшілер, нақты редакторлар, ерікті судьялардың бұл тегі әр тараптың келісімшарттарын атқаратындар, - олар нотариустар, бұл мекемелер – нотариаттар».

Нотариат институтын енгізгеннен кейін Реаль «Нақтылы сезім» тән Бонапарт француз құқығын жөнге келтіруді, оны халықтың пайдасына іске асыратын құзырлы заңгерлердің тартуларынсыз елестете алмады», - деді.

Қазақстан аумағындағы нотариаттың заң шығаруын реттеуінің қалыптасу тарихы Ресейдегі нотариаттың даму және қалыптастыру тарихымен үздіксіз жалғасқан.

Ресей мен Қазақстан Республикасында нотариат институтының пайда болуы Романовтар әулетінің патшалық ету кезеңімен байланысты.

1649 жылы Земствовлық шіркеу Шіркеу жинағын қабылдады, өз кезегінде ол нотариалдық институттың дамуындағы дәуірді құрды. Ол оған дейін пайда болған жеке үзбелі жарлықтарды ретке салып жүйеледі, 1832 жылғы заңда қабылданған мүліктік құқыққа қатаң тәртіп күшейту негізін қалады.

Бірінші Петр кезеңінде барлық нотариаттық қызметтерді өткізуді ықшамдауға бағытталған реформалар жүргізілді, дегенмен, олар іске аспады. Сол уақытты заңдық алқа мекемелері пайда болды, оларға бас кеңселердің қызметін қадағалайтын мүмкіндікті бекітті.

Нотариаттың қалыптасуының келесі кезеңі II Екатеринаның патшалық етуімен байланысты. 1775 жылы әділеттік алқаларды қысқартуға байланысты, бірлескен әділет департаменті және вотчиналық алқа болып табылатын басыбайлы актілерді іске асыру азаматтық соттың палатасына тапсырылды.

1781 жылдан тек қана сауда мәмілесі және делдалдықтардың әртүрлі тегі үшін делдалдар және нотариустар бекітілді. II Екатеринаның басқару кезеңінде Жаңа жинаққа сәйкес әртүрлі жеке құқықтық актілердің дұрыс және заңды іске асыруын, құжаттардың құрастыруын, ауыртпашылықтан босатылған бақылаушы өкілдер үшін басыбайлы реттің іске асырылуын қадағалайтын нотариалдық абырой туралы ереже құрастырылды, оған Батыс Еуропаның үш нотариалдық: 1813 жылғы француздық, 1845 жылғы австриялық және 1861 жылғы бавариялық заңнамасы негізге алынды.

Ал Қазақстанда, бұл кезеңде әдет-ғұрыптық құқықтық нормалар мен ережелер жойылып, би соттары қолданыстан алынып, жаңа басқару жүйесі қалыптаса бастады.

XIX ғасырдың ортасына дейін империяның көптеген аймақтарында нотариаттық қызметті заңдық реттеу мен ұйымдастыру мәселелері өзекті болып табылмады. Бұл сол кезеңдегі азаматтық айналымдағы істердің шынайы мәмілелермен шектелгендіктен, ерекше заңдық рәсімдеуді қажет етпеуімен байланысты болды. Азаматтық айналым барысында азаматтар арасында туындауы мүмкін даулар өте көп уақыт бойы дәстүрлі жолмен шешім тауып, бұл әрекет барсында қолданылған заңдық шешім нысандарымен жасалды.

Алайда, XIX ғасырдың 70 жылдарында Түркістан өлкесі аймағында азаматтық айналым барсында туындаған қатынастар ерекше реттеуді қажет етті. Оған империя аймағының шеткері жақтарында азаматтық-құқықтық мәмілелерге қатысушыларды құқықтық қорғауға қатысты бірыңғай ережелер қалыптаса бастауы себеп болды. Бұл үдеріске жергілікті халық өкілдері де барған сайын көбірек қатыса бастады. Оған өндірістің дамуы, көші-қон үдерістері, шаруа халықтың басым бөлігінің қоныс аударуы, сауданың дамуы да себеп болды. Бұл үдерістердің барлығы қоғамдық қатынастардың ішінде барлық уақытта маңызды болып келген меншік қатынастарын қалыптастыруға ықпал етті.

Октябрь төңкерісінің (1917 ж.) алғашқы кезеңінде уездерде бітімгер судьяларға нотариаттық қызмет көрсету уәкілеттігі берілді. Нотариаттық әрекеттерді жүзеге асыру бойынша олардың қызметтері барлық уездік қалалар мен ауылдарға таралды, ал нотариустар болмаған жағдайда аға нотариус міндеррін соттың бір мүшесі атқарды.

XIX ғасырдың 60-жылдарынан бастап патшалық Ресейдегі нотариаттық қызметтерге байланысты реформалар ұлттық, географиялық және өзге де ерекшеліктеріне орай бір мезгілде аяқталмады. Олар мемлекеттік қазынадан белгілі бір қаржылық шығындарды, әдеттегі жағдайдан ерекше, жаңа жағдайда жұмыс істеуге дайын білікті заңгерлерді қажет етті. Осының барлығы патша әкімшілігін болашаққа бағытталған ұзақ және мақсатты жұмыс істеуге мәжбүрледі.

Кеңестік кезеңде нотариаттың жаңа кезеңі басталды. Отандық нотариат тарихына қатысты еңбегінде К. Исламова келесі тарихи хронологияны келтіреді.

1921 жылы «Нотариат туралы» Ережені енгізу мен нотариаттық столдары тарату туралы Декреті қабылданды, бірақ 1923 жылы «Мемлекеттік нотариат туралы» Ереже енгізілді де «Нотариаттық кеңселерді бұзу туралы» Декрет алынып тасталды. Ұзақ уақыт бойы бұл Ереженің осы баптарына өзгерістер ментолықтырулар енгізіліп жүрді. [1]

1936 жылдың 10 маусым күні РСФСР БОАК және ХККҒ «Нотариаттық органдарды қайта құру туралы» қаулысымен қалалық және кеңестік, сондай-ақ аудандық атқару комитеттерінің қарауынан нотариаттық қызметтер алынып, олар нотариаттық кеңселерге топтастырылды. [2]

Барлық аудандық, қалалық орталықтарда нотариустар басқаратын мемлекеттік нотариаттық кеңселер ұйымдастырылды. «КСРО, одақтас және автономды республикалардағы соттық құрылымдар туралы» Заң жарық көргенге дейін, яғни нотариаттық органдар жоқ жерлерде, ол қызметтер халықтық соттарға жүктелді.

Қазақ КСРО «Кеңестік Халық комиссарлар Комитетінің» 1940 жылғы 20 сәуірдегі «Нотариаттық кеңселер жүйесін бекіту туралы» қаулысымен 1940 жылға 120 қалалық және аудандық нотариаттық кеңселер тізімі нормативтік негізде анықталды. [3]

1974 жылы 13 тамызда Қазақ КСР-нің «Мемлекеттік нотариат туралы» Заңы қабылданды. Ол барынша орталықтандырылған деңгейдегі алғашқы нормативтік акт еді, себебі бірыңғай одақтас мемлекет құрамында болған республиканың заңы болатын. [4]

Оның қолданыстағы мерзімінде Қазақстанның барлық аймақтарында осы саланы маман заңгерлермен қамтамасыз ету ісі тәртіпке келтірілді, нотариаттық тәжірибе және оны қалыптастыруға мемлекеттік бақылау жүргізілді. Нотариаттық органдарға қатысты

ұйымдастыру және басқару қызметтері Әділет министрлігі мен оның жергілікті органдарында заңды бекітілді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. 1921 жылы «Нотариат туралы» Ереже.
2. 1936 жылдың 10 маусым күні РСФСР БОАК және ХККФ «Нотариаттық органдарды қайта құру туралы» қаулысы.
3. Қазақ КСРО «Кеңестік Халық комиссарлар Комитетінің» 1940 жылғы 20 сәуірдегі «Нотариаттық кеңселер жүйесін бекіту туралы» қаулысы.
4. 1974жылы 13 тамызда Қазақ КСР-нің «Мемлекеттік нотариат туралы» Заңы.

АЙМАҚТАҒЫ МҰНАЙ-ГАЗ КЕН ОРЫНДАРЫНЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ӘСЕРІ

Алитурлиев Аслан Сандыбайұлы

*«Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығының магистранты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52*

Бұл мақалада аймақтағы мұнай-газ кен орындарының экологиялық ахуалының негізгі мәселелері көрсетілген.

Түйінді сөздер: Зиянды қалдықтар, экологиялық қауіпсіздік, ландшафттарын антропогендік бөлу, геоэкология

ВОЗДЕЙСТВИЕ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ РЕГИОНА НЕФТЯНЫХ И ГАЗОВЫХ МЕСТОРОЖДЕНИЙ

Алитурлиев Аслан Сандыбайұлы

*Магистрант специальности «Безопасность Жизнедеятельности и Защита Окружающей
Среды»*

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассматриваются нефтяные и газовые месторождения региона в основных вопросах условий окружающей среды.

Ключевые слова: Опасные отходы, экологическая безопасность, распределение антропогенных ландшафтов, геоэкология

IMPACT ON THE ENVIRONMENT OF THE REGION OF OIL AND GAS FIELDS

Aliturliev Aslan Sandybayuly

*Master's Degree student of speciality «Life safety and Environmental protection»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

This article examines the oil and gas fields of the region in the main issues of environmental conditions.

Keywords: Hazardous waste, environmental safety, distribution of anthropogenic landscapes, geoecology

Бүгінгі таңда Қазақстан экономикасының тұрақтылығына көп үлесін қосып отырған мұнай мен газ өндірістерін ерекше айтуымызға болады. Қазақстан мұнай газ өнімінің қоры бойынша ТМД елдері арасынан алғашқы бестіктік, ал әлемде алғашқы ондықты иеленеді. Республикамызда 164 ашық мұнай кен орны бар, солардың ішінен өнім өңдеумен 60 кен орыны айналысады десек, онда оның пайдасымен қоса, қоршаған ортаға тигізетін зиянды әсерлері де аз емес. Яғни, мұнай мен газ өндіру жұмыстарындан жерге төгілген мұнай қалдықтары топырақты ластаумен қатар, жануарлар мен өсімдіктер дүниесіне, адамдардың денсаулығына да үлкен қауіп төндіріп отыр [1].

Мұнай өндіру, тасымалдау және өңдеу көлемдерінің үздіксіз дамуынан Жаңажол кен орыны және тағы басқа мұнай газ кен орындарын игеретін Ақтөбе облысының экологиялық жағдайының нашарлауы белең алуда. Жерге төгілген мұнай қалдықтары мен алаулы оттықтар төңірегіндегі топырақты барынша ластауда, ол өз кезегінде өсімдіктер мен жануарлар дүниесіне ғана емес, адамдардың денсаулығына да үлкен қауіп төндіруде [2].

Қазіргі таңда мұнай-газ жаңа кен орындарының орналасу және пайдалану жобаларын іске асыруда, олардың технологиялық шешімдерімен қатар қоршаған ортаның қорғауға байланысты шаралардың орындауын қарастырады.

Мұнай-газ өндіруде баю мен пайда табу көзі ретінде қарамай, шамалы табысқа бола оларды жыртқыштықпен жұмсап, табиғи ортаны адамдар мен барлық тіршілік үшін зиянды қалдықтармен ластауға болмайтынына бүгінде көз жетті. Осыған орай, соңғы жылдары Республикамызда, жақын және алыс шетелдерде қоршаған ортаны қорғау мәселесіне көп көңіл бөлінуде. Қазіргі кезде шектен тыс ластанған аймақтардың жағдайын бақылау, қоршаған орта сапасына баға беру, келешегіне болжам жасау және табиғатты қорғау шараларын жүзеге асыру маңызды мәселелердің бірі болып отыр.

Сонымен қатар, қазір күн тәртібінде Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіру мәселесі тұр. «Ол үшін Қазақстанның энергия ресурстарын әлемдік рынокқа жеткізу, мұнай-газ кешендерін осы заманғы инженерлік және бағдарламалық қамтамасыз етумен қатар, халықаралық стандарттарға сай қоршаған ортаны қорғау қажет» - делінген Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2006 жылғы халыққа Жолдауында. Демек, мұнай-газ өндірудің табиғи ортаға тигізетін зиянды әсерлерін азайту, бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

Сондықтан экологиялық қауіпсіздік жалғыз біздің Республикамыз үшін емес дүниежүзі жұртшылығының назарын аударып отырған ең маңызды мәселелердің бірі болып отыр. Табиғи ортада экологиялық дағдарыстың неғұрлым қауіпті көріністері белең алған: кейбір аймақтарда топырақтың тозуы, су ресурстарының тартылуы, ластануы, техногендік шөлейттену, тірі табиғаттың генетикалық қорының бүлінуі, тіршілікке қатер төндіретін қауіпті улы қалдықтардың қордалануы. Еліміздегі осындай экологиялық дағдарысқа химия, мұнай, металлургия, отын өнеркәсіптерінің жедел және мөлшерден тыс дамуы үлкен әсерін тигізуде.

Жалпы кен орындарын игеру, оның ішінде мұнай - газ өндіру Қазақстан Республикасы экономикасы дамуының қайнар көзі. Соңғы 40 жыл ішінде адамзаттың энергия пайдалануы 2,5 есе өсіп отыр. 2025 – 2050 жылдары аралығында халық санының өсуі болжамына қарасақ, энергия пайдалану ең кем дегенде екі есе өсуі мүмкін.

Мұнай-газ өндірудің 130 жылғы тарихында дүние жүзілік қордың 1/3 бөлігі игерілген, ол оның 1/3 бөлігі тек соңғы 10 жыл ішінде өндірілген. Егер энергия пайдалану жақын арада 2 есе артады десек, онда мұнай өндіру 2010-2020 жж аралығында, ал газ өндіру 2030-2040 жж аралығында биік шыңдарына жетпек.

Қазақстан мұнай қоры жағынан әлемдегі ең ірі мемлекеттердің алғашқы ондығына кіріп отыр. Мемлекетіміздің Республикалық балансында 212 көмірсутекті кен орындары бар. Мұнайдың қоры жағынан қарасақ, территориямыздың 62% жерінде мұнай кен орындары орналасқан. Тек қана Каспий теңізі қайраңындағы мұнай қоры 13 млрд.т. Ал, Ақтөбе облысында жылына 4,5 млн.т.мұнай өндіріледі.

Қазір Қазақстан Республикасы жылына 60 млн.т. мұнай өндіреді. Қазақстан дамуының стратегиялық жоспарына сәйкес мұнай өндіру дәрежесі 2016 жылы 100 млн.тоннадан аспақ.

Мұнай - газ кен орындарын өндіру, өңдеу және тасымалдауда жер қойнауынан алынатын шикізаттың көбі әртүрлі қалдықтар түрінде жоғалады және қоршаған ортаны ластайды. Табиғатты ластау өнеркәсіптің барлық сатыларында, яғни геологиялық барлаудан бастап ең соңғы пайдалануға дейінгі кезеңдерде жүріп жатады.

Ақтөбе облысының ландшафттарын антропогендік әрекет ету дәрежелеріне қарай мынандай категорияларға бөлуге болады (А.В.Чигаркин бойынша):

1. Табиғи күйіне жақын ландшафттар, территорияның оңтүстік аймақтарын және шығыстағы табиғи қорықтарды қамтиды.

2. Аздап өзгерген ландшафттар (көбіне фаунасы мен өсімдіктердің сипаты жағынан) техногендік процестерге ұшырамаған, көбіне мал шаруашылығымен айналысатын құрғақ — далалы Байганин және Ойыл ауданын қамтиды.

3. Бүлінген ландшафттарға (көбіне өсімдігі мен топырағының сипаты жағынан) далалы, жайылымды жерлер және территориядағы өтіп жатқан темір жол, тас жол магистральдары мен мұнай — газ құбырлары жатады.

Антропогендік факторлардың әсерін және табиғи ресурстардың құлдырап, нашарлау деградациясын есепке ала отырып, Ақтөбе облысын геоэкологиялық картаға сүйеніп, бірнеше экологиялық аудандарға бөлуге болады.

Алдын — ала құрылған табиғи аудандастыру схемасы табиғи ортаның геоэкологиялық деградациялық критерийі қойылады. Табиғи ресурстарды және олардың түрлерін аудандастыру және карталау территориялық түрде, соның ішінде табиғи территориялық кешендер жүйесімен негізделу қажет. Ақтөбе облысында геоэкологиялық деградацияның мынандай критерийі анықталды: өте жоғары, жоғары, қалыпты-жоғары, қалыпты және төмен.

Ақтөбе облысы бойынша жасалынған геоэкологиялық картаның негізінде территорияда, деградациялық өте жоғары деңгей — 12%, жоғары -14%, қалыпты жоғары — 24%, қалыпты — 27%, төмен — 23% — ке жуық болды. Сондықтан да, табиғатты қорғау және табиғатты ұтымды пайдалану мәселелері алдағы уақытта әлеуметтік, экологиялық және экономикалық тұрғыдан шешілуі тиіс.

Қазіргі кезде экологиялық жағдайлардың шиеленісуі халықтың әлеуметтік хал-ахуалына, ауылдағы халық санының азаюына, туу дәрежесінің төмендеуіне, ауру түрлерінің көбеюіне, т.б. факторлардың әлеуметтік даму деңгейінің төменгі параметрлеріне әкеліп соқтырады.

Облыстың атмосфера қабатын ластаушы көздер Ақтөбе қаласында, сондай-ақ Темір, Мұғалжар, Хромтау аудандарында шоғырланған пайдалы қазындылар шығаратын кен орындары және энергетикалық нысандар болып табылады.

Қазіргі уақытта полигон қалдықтарға толық, бірақ қалдықтарды полигонға тасу әлі де жалғасып отыр. Полигон атмосфералық ауаның, жерасты және жер беті суының, жердің қарқынды ластаушы көзі, инфекциялық ауруларды таратушы.

Республикалық экологиялық реттеу және бақылау комитетімен және оның аумақтық бөлімшелерімен I санатты объектілері үшін мынадай көлемде мемлекеттік қызметтер көрсетілді:

– мемлекеттік экологиялық сараптаманың қорытындысы 2014 жылға -5797, 2015 жылға- 4905. Комитеттің орталық аппаратымен – 271, аумақтық бөлімшелерінен – 4634 қорытынды шығарылды.

– қоршаған ортаға эмиссияға 2014 жылға-2677, 2015 жылға- 2403 рұқсат берілді. Комитеттің орталық аппаратымен – 43 қызмет, аумақтық бөлімшелерімен -5754.

Қоршаған орта эмиссиясына рұқсат беру Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасының талаптарына сәйкес жүзеге асырылады.

2015 жылы Республикада шығарындылардың рұқсат шегі 4,372 млн тонна (2014 жылы 4,06 млн тоннаны) құрады. Ластағыш заттар шығарындыларының рұқсат етілген шегі 2015 жылы Республика бойынша 3,416 млн тоннаны (2014 жылы 4,7 млн тонна) құрады, 1-ші кесте.

Облыстар қимасындағы эмиссия нормативтері мәндерінің белгіленген көлемі

Аймақ атауы	2015 жылға арналған ластағыш заттардың жалпы шығарындыларын шектеу (мын тонн)	2015 жылы ластағыш заттардың жалпы разряд лимиті
Ақмола облысы	168,318	79,004
Ақтөбе облысы	293,85	157,65
Атырау облысы	325,78	16,3
Алматы облысы	101	344,6
ШҚО	203,499	70,459
Жамбыл облысы	97,032	22,301
БҚО	300,8	46,08
Қарағанды облысы	858	1197
Қызылорда облысы	76	82,879
Қостанай облысы	321,788	795,86004
Маңғыстау облысы	147,1308	37,4333
Павлодар облысы	971,342	84,5537
СҚО	147,809	107,715
ОҚО	177,312	210,433
Астана қ	117,608	164,234
Алматы қ	65,431	0,007
Барлығы : (млн тонн)	4372,69	3416,5
Ескерту: [3] Қолданылған әдебиет негізінде		

2015 жылы көрсеткіш индикаторға орнатылған стратегиялық мақсатының маңызы 5 млн тоннаға дейін жетті және асырылмады.

Бұл ретте, 2014 жылмен салыстырғанда, шығарындылардың көлемі бойынша 4,707 млн тоннадан 3,416 млн тоннаға дейін төмендеуі байқалады, шығарындылардың деңгейі бойынша 4,06 млн тоннадан дейін 4,372 млн тоннаға дейін ұлғаю байқалады.

Шығарындыларды ұлғайту мынадай факторларға байланысты:

– елдегі экономиканың өсуін ескере отырып, жалпы алғанда, бірқатар кәсіпорындарда эмиссияның нормативтік көлемі үнемі қуаттарын түзетілетіндіктен, ол қоршаған орта эмиссияның көрсеткіштерінің өсуіне әсер етеді.

– индустрияландыру бағдарламасы аясында қоршаған ортаға қосымша эмиссия беретін жаңа объектілер пайдалануға беріледі.

Ақтөбе облысы өте сирек кездесетін минералдық-шикізат қорларына ие өңір болып табылады. Облыста алтын, мұнай, газ, көмір, хромиттер, фосфориттер, никель және алюминий рудалары, титан, цирконий, сонымен қатар мрамор, габро, каолин, бор, цемент шикізаты сияқты құрылыс материалдарының үлкен қоры бар.

Облыста 163 келісім шарт бойынша 112 компания жер қойнауын пайдалану жұмыстарын жүргізеді.

Ақтөбе облысы Қазақстанның өнеркәсібі дамыған ірі аймағы болып табылады. Бүгінгі таңда Ақтөбе қаласы, Қазақстандағы 4 қаланың ішінде миллиондық қалаға айналуы үшін динамикалық дамуына мүмкіндік беретін, экономикалық өсім орталығы ретінде анықталды.

Облыстың басымдылығы-мұнайды тек шикізат ретінде ғана емес, кен рудалық және мұнай-химиялық саланы дамыту, жоғары қосу құнымен дайын өнімге айналдырады. Барлық облыстың инфрақұрылымын және сервистік қызметтерін кен рудалық және мұнайгаз өнеркәсібінің айналасында топтастыруымыз қажет

Бүгінгі күнге жаңа инвестицияларды жұмылдыру үшін басым объектілерді геологиялы-барлау жұмыстармен қамтамасыз ету және шикізат базасын нығайту маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Мемлекет басшысы Назарбаев Нұрсұлтан Әбішұлының аймақтардың экономикасына инвестицияларды жұмылдыру маңызды тапсырмасы болып табылады. Ол үшін Қазақстанда жайлы жағдай жасалған. Біздің мақсат өте жоғары өнімділікке бағытыталған, экономика саласын диверсификациялау жолымен орнықты экономикалық өсуге қол жеткізу. Ол үшін облыста объективті алғышарттар бар. Аймақтағы осындай мүмкіндікті кең пайдалана отырып, біз экологиялық мәселелерді әлеуметтік тиімді шешуге ұмтылуымыз қажет.

Ақтөбе – Қазақстандағы ауасы ең лас 5 қаланың ішінен ойып орын алады дейді жергілікті экологтар. Ауада формальдегид, азот, күкірт қышқылы жылма-жыл көбейіп келе жатқандығы соншалық, осы қауіпті газдардың жиынтығы қалыптағыдан 4 есеге ұлғайып кеткен.

Жыл өткен сайын, облыстың атмосфералық ауа бассейні ластанып барады. Өткен жылы өндіріс ошақтарынан шыққан зиянды қалдықтардың халықтың өмір сүруіне қаншалықты әсер етіп отырғанын тексерген санитарлық дәрігерлер алаңдаулы. Себебі бас пайдасын ойлаған мұнай-газ кәсіпорындары экологиялық талаптарға назар аудармай отыр.

Ауаға бөлінген ластағыш заттардың көлемі 2015 жылы 2014 жылмен салыстырғанда азайып, 168,5 мың тоннаны құраған. Ауаны ластаушы негізгі үш компанияны атап өтер болсақ, олар: «СНПС-Ақтөбемұнайгаз» АҚ, «ҚазақОйл-Ақтөбе» ЖШС және «Интергаз Центральная Азия» ЖШС. Сонымен қатар автокөліктерден бөлінетін түгіндер де ауаны ластаушы заттардың негізгі бөлігін құрайды. Осыған байланысты соңғы жылдарда облыста автокөліктерді сұйытылған газға көшіру жұмыстары қарқынды түрде жүргізілуде. Облыста газ отынын пайдаланатын автокөліктердің үлесін 20 пайызға дейін жеткізу жоспарланып отыр.

Облыстың экологиялық ахуалын жақсарту мақсатында 2015 жылы табиғат қорғау шараларына: Ақтөбе қаласының кәріс жүйелерін қайта жаңғырту, тұрмыстық қатты және өндірістік қалдықтарды жою, ластаудың жылжымалы және тұрақты көздерін басқару және елді мекендерді көгалдандыру бойынша жұмыстарына 2,8 млрд.теңге бағытталды.

Сонымен қатар, 2015 жылы қоршаған ортаға эмиссияның нормадан жоғары шығарылғаны үшін айыппұл сомасы 1,1 млрд. теңге құрады.

Табиғат қорғау бағдарламасы шегінде, бірегей Көкжиде жерасты тұщы су кен орнын сақтау мақсатында оның экологиялық жағдайына, жоғары беткейлік және жерасты сулары сапасының мониторингі жалғасуда.

Облыстың гидротехникалық құрылыстарының инвентаризациясы бойынша жұмыстар жүргізілді. Қазіргі кезде осы объектілерді рәсімдеу және оларды шаруашылық мақсатында тиімді қолдану бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Ақтөбе қаласының айналасындағы санитарлық-қорғаныш жасыл белдеуін қайта жаңғырту жоспарын жүзеге асыру үшін 210,1 га. алаңға орман шаруашылығы дақылдарын қосу бойынша жұмыстар жасалды.

Сонымен қоса алдағы жылға арналған міндеттер:

- облыстың экологиялық ахуалын жақсартуға 4,0 млрд.теңге қарастыру;

- 2016-2017 жылдарға арналған Ақтөбе облысы қоршаған ортасының экологиялық ахуалын жақсарту бойынша іс-шаралар жоспарын жүзеге асыру жұмыстарын жалғастыру;
- Ақтөбе қаласының айналасында санитарлық-қорғаныш жасыл белдеуін қайта жаңғырту жұмыстарын жалғастыру;
- елді мекендерді жасыл желектендіру бойынша іс шаралар ұйымдастыру;
- жер қойнауын пайдаланушылардың қабылданған әлеуметтік міндеттерін уақытында орындауын қамтамасыз ету [4].

Онымен қоса, мұнай және газды өндіру кезінде ауаға шығарылған зиянды заттар жерге, суға, жануарларға, не жер қойнауына келтірілген залал сияқты емес. Оның шынайы және объективті бағасын шығару мүмкін емес. Ауа мен озон қабатында шоғырланған ластаушы заттар көп уақыт сақталмайды. Сол себепті, бағалау кезінде оның аэрозольдерінің диффузиялық жолмен ауаға шашырағанын анықтау өте күрделі шаруа. Сондықтан ол көп жағдайда сотта дәлелденбей жатады. Міне, осы жағдайлардан кейін мұнай және газ өндіретін компанияларға айыппұл төлеген тиімді ме, әлде қауіпті қалдықтарды залалсыздандыру және кәдеге жарату шараларын жүргізген пайдалы ма деген сұррақ туындайды. Шетелдерде табиғат пайдаланушылар экологиялық заңнаманы сақтауға, жасыл экономикаға көшуге заңдық тұрғыдан ынталандыру арқылы жүргізіледі. Айталық, таза жанар-жағармай шығарған, ауаға шығарындыларын азайтқан, төгінділерін тазартқан, қалдықтарын кәдеге жаратқан кәсіпорынды салықтан босату, мүлкінің кепіл сомасын көтеру, несие беру, тексерістерден босату сияқты жеңілдіктер берген. Бәлкім, бізге де осы талаптарға көшу керек шығар. Ал заңды күшейтіп, талапты арттырғаннан қаншалықты пайда болатыны белгісіз.

Пайдаланылған әдебиттер тізімі:

1. Мұнай мен газдың жаңа кен орындарының әуеғарыштық мониторингі Сарсембекова З., Рысбеков К.Б. Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық университеті. 2012.- 281-282 б.
2. «Экологический мониторинг и защита окружающей среды нефтегазового комплекса» (на примере месторождения Жанажол) Алматова Б. Г. Автореферат. Алматы, 2007
3. Қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды пайдалану саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру. <http://ecodoklad.kz>
4. Облыс әкімі Б.М.Сапарбаевтың «Ақтөбе облысының 2015 жылғы әлеуметтік-экономикалық дамуының қорытындылары және 2016 жылға арналған міндеттері туралы» есебінің тезистері <http://aktobe.gov.kz>

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ ГОТОВНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО ОБЪЕКТА К
ЛОКАЛИЗАЦИИ И ЛИКВИДАЦИИ ЧС НА НЕФТЕБАЗЕ
ТОО «BAG OIL» АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ**

Ауельбаева Когершин Даулеткерейқызы

*«Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығының магистранты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52*

В настоящей работе рассмотрено обеспечение готовности промышленного объекта – нефтебазы ТОО «Bag Oil» к локализации и ликвидации ЧС. Показана схема оповещения при ЧС. Приведены сведения о необходимых средствах защиты по пожарной безопасности и медицинских сил и средств для оказания помощи пострадавшим при ЧС.

Ключевые слова: авария, риск, оценка, опасность, нефть, безопасность, инцидент, нефтебаза, загрязнение.

**ИНДУСТРИЯЛЫҚ НЫСАННЫҢ ДАЯРЛЫҒЫНЫҢ ҚАМСЫЗДАНДЫРУЫ ЖОЛ
БЕРМЕУ ЖӘНЕ ТЖ ТАРАТУЫНА МҰНАЙ ТЕРМИНАЛЫНДА
ЖШС "BAG OIL" ДЕГЕН АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДА**

Әуелбаева Көгершін Даулеткерейқызы

Магистрант специальности «Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би 52

Осы жұмыста индустриялық нысанның даярлығына -ЖШС"Bag Oil" деген мұнай терминалында ТЖ жол бермеу және таратуына. Көрсетілген хабарлау сызбасы ТЖ кезінде. Келтірілген мәліметтер туралы қажетті қорғау құралдары, өрт қауіпсіздігі мен медициналық күштер мен құралдарды зардап шеккендерге көмек көрсету үшін ТЖ кезінде.

Түйінді сөздер: апат тәуекелі, бағалау, қауіп, мұнай, қауіпсіздік, оқиға, мұнай базасы, ластану.

**PREPAREDNESS INDUSTRIAL FACILITY FOR LOCALIZATION AND LIQUIDATION
OF EMERGENCY SITUATIONS AT THE OIL DEPOT
OF LLP "OIL BAG" AKTOBE REGION**

Auelbaeva Kogershin Dauletkereikyzy

*Master's Degree student of speciality «Life Safety and Environmental protection»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

In this paper, the preparedness of the industrial facility – tank farm LLP "Oil Bag" to contain and eliminate emergencies. Shows a diagram of notification in case of emergencies. Provides information about the required remedies fire safety and medical personnel and equipment to assist disaster victims.

Key words: accident, risk, assessment, risk, oil, security, incident, oil depot, pollution.

Система оповещения о чрезвычайных ситуациях

Информация о состоянии готовности нефтеналивного терминала (далее НТ) к локализации и ликвидации чрезвычайных ситуаций содержит сведения о действующей на промышленном объекте системы оповещения персонала, местных органов исполнительной власти, территориальных органов МЧС, МООС и других, руководства Товарищества в случае возникновения чрезвычайной ситуации, о требованиях к информации оповещения, средствах и мероприятиях по защите людей, порядке действия сил и средств при аварийных и чрезвычайных ситуациях.

Мероприятия по обеспечению готовности нефтеналивного терминала к локализации и ликвидации аварий приведены в Плане ликвидации возможных аварий и предусматривают оповещение персонала, населения и органов государственного контроля и надзора, мероприятия по защите персонала и населения от поражающих факторов, мероприятия по локализации и ликвидации аварий и их последствий.

Локальная система оповещения персонала НТ и жителей населённых пунктов, прилегающих к промышленному объекту, содержит технологическую телефонную и радио связь в пределах объекта, телефонную связь общего назначения, прямую связь с подразделениями Государственной противопожарной службы.

Дежурные службы, ответственные лица и персонал НТ ТОО «Bag Oil» действуют по утверждённой руководством схеме оповещения, в соответствии с Инструкцией о порядке оповещения органов Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан и Планам ликвидации возможных аварий.

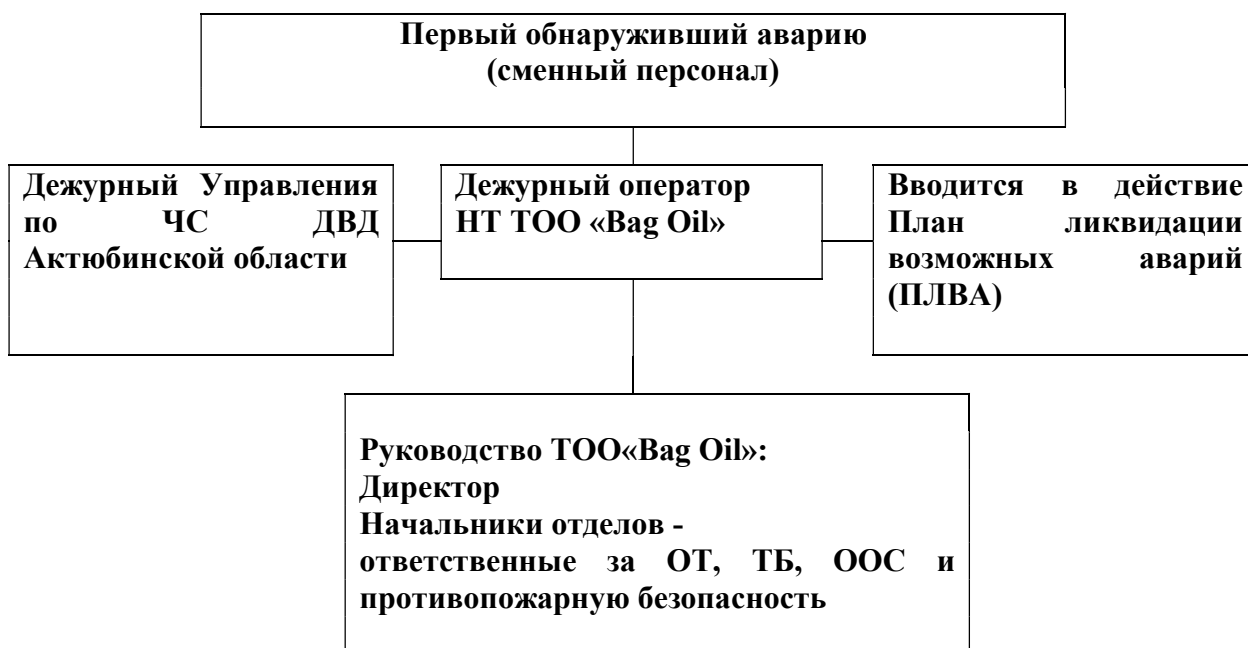
Порядок оповещения об аварии или чрезвычайной ситуации и Список должностных лиц, извещааемых в обязательном порядке, изложены в Плане ликвидации возможных аварий. Схема и порядок оповещения о чрезвычайной ситуации приводится ниже на рисунке.

Требования к передаваемой при оповещении информации, должна содержать краткие и четкие сведения:

- о месте возникновения аварии или чрезвычайной ситуации;
- о сути и характере аварии или ЧС;
- о возможных зонах поражения;
- о принятых мерах по локализации и ликвидации аварии;
- о необходимой помощи для ее устранения.

Схема и порядок оповещения о чрезвычайной ситуации

Схема и порядок оповещения о ЧС представлены на рисунке 1.

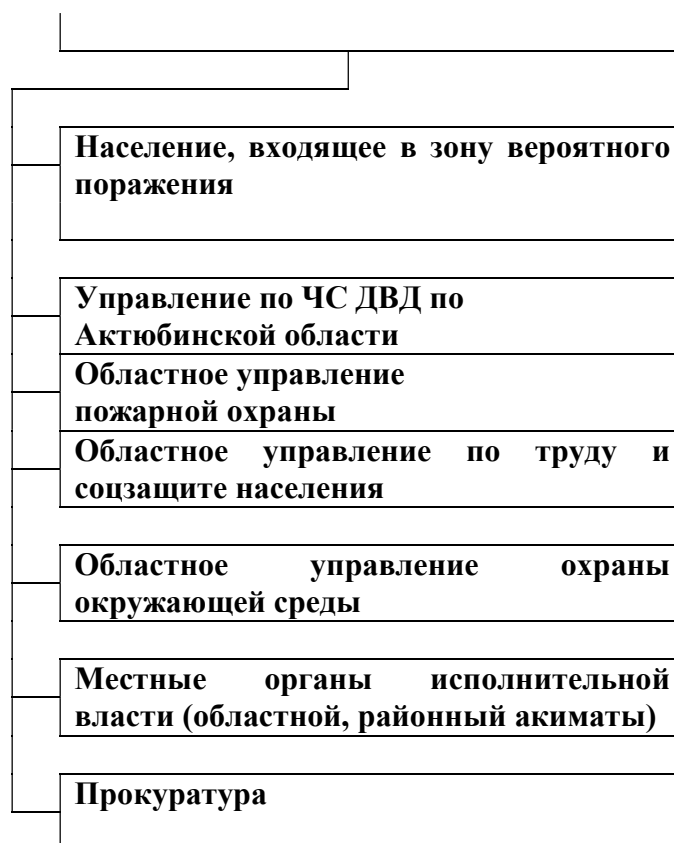

Рисунок 1. Схема и порядок оповещения о ЧС.

Средства и мероприятия по защите людей

Мероприятия по созданию и поддержанию готовности к применению сил и средств осуществляются в соответствии с [1, раздел 6] и предусматривают создание в соответствии с ПЛВА (планом ликвидации возможных аварий) аварийно-восстановительных формирований и поддержание их готовности за счет:

- комплектования аварийных бригад техническими средствами, приспособлениями, средствами жизнеобеспечения согласно таблице технической оснащенности;
- создания неснижаемого запаса оборудования, запасных частей и материалов;
- проведения Плановых учебно-тренировочных занятий и Учений по ликвидации аварий;
- запрещения использования аварийной техники и технических средств для выполнения сторонних работ.

Средства по защите объектов и персонала включают: противопожарные щиты, огнетушители, пожарные рукава. Готовность инвентаря проверяется ежедневно.

Мероприятия по обучению персонала НТ действиям по предупреждению и ликвидации чрезвычайных ситуаций предусматривают совершенствование знаний по технологии производства, обеспечение безопасных условий труда, особенно при выполнении пожаро-взрывоопасных работ, реализации организационно-технических задач по ликвидации аварий, спасению пострадавших и оказанию им доврачебной медицинской помощи, организации профилактической работы по обеспечению технической безопасности производства. Занятия проводятся для рабочих, служащих и для членов аварийно-спасательных формирований по 15 часовой программе, на тактических и специальных штабных учениях по 12 часовой программе.

Мероприятия по защите персонала НТ в случае возникновения аварии или чрезвычайной ситуации, исходя из характера событий, изложенных в Плане ликвидации

возможных аварий, утверждённом руководством ТОО «Bag Oil» и согласованном Управлением по ЧС ДВД Актюбинской области и Актюбинским областным Управлением по ООС.

В случае возникновения чрезвычайной ситуации или крупномасштабной аварии, при необходимости, персонал по тревожному сигналу немедленно эвакуируется за пределы территории промышленного объекта.

Порядок действия сил и средств по предупреждению и ликвидации чрезвычайных ситуаций на нефтеналивном терминале

В случае возникновения чрезвычайной ситуации природного характера или пожара, дежурная смена под руководством своих руководителей:

- действует в последовательности, предусмотренной «Планом ликвидации возможных аварий» для соответствующей позиции;
- немедленно сообщает о происшествии руководству ТОО «Bag Oil»;
- принимает оперативные меры по локализации чрезвычайной ситуации или очага пожара, используя для этого подручные противоаварийные средства;
- организует эвакуацию из зоны возможного поражения персонала участков производства, смежных с очагом возникновения аварии или чрезвычайной ситуации;
- отключает силовые и осветительные линии, которые могут оказаться на загазованном участке;
- устанавливает запрет на автомобильное движение, передвижение населения и скота на территории, прилегающей к очагу возникновения аварии или чрезвычайной ситуации;
- информирует о происшествии соседние предприятия и организации, а в случае необходимости и местные органы исполнительной власти для организации эвакуации населения жилых массивов, попадающих в зону возможного поражения.

Директором ТОО «Bag Oil» на предприятии создан штаб ГО и ЧС в составе:

- противопожарный отряд (работники противопожарной службы и члены ДПД);
- аварийно-восстановительный отряд (ремонтная бригада).

Для координации действий аварийно-восстановительных формирований в случае чрезвычайной ситуации природного характера или пожара, приказом директора ТОО «Bag Oil» назначается комиссия по чрезвычайным ситуациям.

Распределение обязанностей между должностными лицами в случае возникновения чрезвычайной ситуации и порядок их действий

Настоящий план предусматривает действия персонала нефтеналивного терминала в случае пожара, крупномасштабной аварии или чрезвычайной ситуации природного характера, в зависимости от характера возможного события (сценария).

Ответственным руководителем работ по ликвидации аварии является лицо, назначенное приказом по «ТОО «Bag Oil».

1. До прибытия ответственного руководителя работ, спасением людей и ликвидации аварии, руководит старший оператор НТ.

2. Вмешиваться в действия ответственного руководителя работ по ликвидации аварии категорически запрещается.

3. Непосредственное руководство по тушению пожара осуществляется начальником пожарной части с учетом задач, поставленных ответственным руководителем работ по ликвидации аварии. До его прибытия на месте пожара эти обязанности выполняет дежурный инспектор пожарной части.

4. Лица, вызываемые для спасения людей и ликвидации аварии, сообщают о своем прибытии к исполнению своих обязанностей.

1. Обязанности ответственного руководителя работ по ликвидации аварии.

Ответственный руководитель работ по ликвидации аварии обязан:

- ознакомиться с обстановкой, после чего немедленно приступить к выполнению мероприятий, предусмотренных оперативной частью ПЛВА;
- организовать командный пункт, сообщить о его месте расположения всем исполнителям и постоянно находиться в нем в период ликвидации аварии (в командном пункте могут находиться лица, непосредственно участвующие в ликвидации аварии);
- дать указание об удалении людей из опасных мест и о выставлении постов на доступах к аварийному участку;
- проверить вызваны ли ответственные лица, при наличии несчастных случаев, проверить оповещены ли учреждения для принятия пострадавших;
- определить число застигнутых аварией людей и их местонахождение;
- дать соответствующие распоряжения и задания на выполнение предусмотренных мероприятий по ликвидации аварии;
- контролировать выполнение мероприятий, предусмотренных оперативной частью ПЛВА;
- по окончании ликвидации аварии дать разрешение на пуск производства.

2. Обязанности старшего оператора НТ

Старший оператор НТ обязан:

- доложить об этом руководству предприятия, ответственному руководителю работ по ликвидации аварии (до прибытия ответственного руководителя возглавляет работы по ликвидации аварии);
- организовать оказание своевременной медицинской помощи пострадавшим;
- в соответствии запросам ответственного руководителя работ по ликвидации аварии принимать необходимые меры по привлечению опытных рабочих и ИТР, бригад для дежурств и выполнения необходимых работ, а также доставке необходимых материалов и оборудования;
- информирует о характере аварии и о ходе восстановительных работ;
- проконтролировать извещение об аварии всех заинтересованных лиц и учреждений по Списку;
- принимает меры по спасению людей и ликвидации аварии в начальный период для прекращения ее распространения;
- обеспечить включение или выключение электроэнергии, электромеханического оборудования, средств КИП и А, связи, сигнализации, исправное состояние водопроводов стационарных средств пожаротушения;
- во всех перечисленных мероприятиях обеспечивать соблюдение норм, правил и инструкций по ТБ и ПБ;
- после прибытия ответственного руководителя поступает в его распоряжение.

3. Обязанности энергетика и старшего оператора НТ

Энергетик и старший оператор НТ обязан:

- обеспечить организацию бригад электриков и слесарей из числа ремонтного персонала и установить их постоянное дежурство, для выполнения ликвидации аварии и восстановлению нормальной работы объекта;
- обеспечить по указанию ответственного руководителя работ включения или выключения электроэнергии, нормальную работу электромеханического оборудования, действие связи и сигнализации, исправное состояние водопроводной, магистральной стационарных средств пеноводотушения.

4. Обязанности дежурного персонала НТ

Дежурный персонал обязан:

- немедленно сообщить руководству НТ;
- принять меры по вывозу людей и ликвидации аварии в соответствии с ПЛВА;

- при необходимости в целях предупреждения осложнений аварии отключить оборудование технологического процесса (остановить перекачку, отключить электроэнергию и т.д.);

- находясь вне терминала, узнав об аварии, немедленно прибывает к ответственному руководителю работ для получения заданий.

5. Обязанности других служб, участвующих в ликвидации аварии

Персонал других служб обязан:

- находясь в момент аварии на терминале и получив сообщение об аварии, проводят необходимые меры согласно Плана ликвидации возможных аварий и информируют о своих действиях ответственного руководителя работ.

6. Обязанности начальника пожарной команды

Начальник пожарной команды обязан:

- руководить работами по тушению пожара в соответствии с заданиями ответственного руководителя работ по ликвидации аварии и оперативным планом;

- организовать своевременный выезд пожарной техники на место аварии, поддерживать постоянную связь с ответственным руководителем работ и систематически информировать его о ходе работ по тушению пожара;

- до прибытия ответственного руководителя работ по ликвидации аварии самостоятельно проводить работы по тушению пожара в соответствии с мероприятиями, предусмотренными ПЛВА;

- по требованию ответственного руководителя работ, начальник пожарной команды представляет для ликвидации аварии любой материал, оборудование, имеющиеся в его распоряжении.

7. Мероприятия по сбору и утилизации разлитой нефти

После окончания огневых работ место их проведения должно быть тщательно обследовано ответственным лицом за проведение огневых работ.

Раскаленные огарки, тлеющие предметы должны быть немедленно потушены и убраны. Обследование должно быть повторено через 3 часа после окончания огневых работ.

После ликвидации аварии и проверки отремонтированного участка все вскрытые места во время ремонта, должны быть засыпаны землей.

Территория вокруг отремонтированного участка должна быть спланирована, рекультивирована. Качество предъявлено органам охраны окружающей среды и земельного комитета согласно РД 39-014-99 «Инструкция по рекультивации земель».

Рабочий инструмент, сварочное оборудование, спецодежда должны быть приведены в порядок и сложены в специально отведенное для хранения место.

В таблице 1 представлен оперативный план по устранению возможных неполадок технологического процесса, способов устранения.

Таблица 1

Оперативный план по устранению возможных неполадок технологического процесса

№ п/п	Возможные неполадки	Причины возникновения неполадок	Способы устранения неполадок
1	2	3	4
1	Подогреватель ПП-0,63		
1.1	Повышение температуры на выходе выше нормы.	а) недостаточная подача нефти; б) уменьшение проходимости змеевика.	а) проверить работу насосов подачи и степень открытия задвижек на входе и выходе с подогревателя; б) промыть трубную часть змее

			вика щелочным раствором.
1.2	Медленное и недостаточное повышение температуры теплоносителя.	а) неполное сгорание топлива; б) недостаточная подача воздуха.	а) заменить топливо на более качественное; б) проверить и отрегулировать работу вентилятора и воздушной заслонки.
1.3	Перепад давления на входе и выходе из подогревателя выше нормы.	а) неправильно отрегулированы задвижки на входе и выходе; б) уменьшение проходимости змеевика.	а) отрегулировать задвижки; б) промыть трубную часть змеевика щелочным раствором.
2	Отстойники нефти РВС-6,7		
2.1	Ненадлежащее качество нефти после анализа.	а) не соблюдение норм технологического режима; б) недостаточный слив воды после отстоя или время отстоя.	а) наладить температурный режим, при необходимости увеличить подачу деэмульгатора; б) дополнительно слить воду после вторичного отстоя.
2.2	Медленный слив воды через сифонный кран.	Кран сбит.	Произвести чистку донных отложений в резервуарах.
3	Насосные агрегаты типа ЦНС и НК		
3.1	Насос не развивает напор.	А) зазор по уплотнениям рабочих колес превышает 1 мм; б) малая частота вращения, вследствие пониженного напряжения.	а) разобрать колесо и заменить изоляционные детали б) повысить напряжение
3.2	Повышенная вибрация агрегата.	Неправильная центровка на соса с электродвигателем.	Отцентрировать насос.
3.3	Через сливную трубку идет свыше 6% перекачиваемой жидкости от номинальной подачи.	Износилась втулка разгрузки и дистанционная втулка, вследствие чего увеличился дросселирующий зазор между ними.	Заменить втулки разгрузки и втулку дистанционную.
3.4	Нагрев сальников.	Сальник сильно затянут.	Ослабить зажим крышек сальников, обеспечить протечку жидкости.
3.5	Завышена потребляемая мощность (большой нагрев электродвигателя).	Занижено сопротивление системы.	Прикрыть задвижку на напорном трубопроводе до достижения величины напора соответствующей рабочему режиму.
4	Блок дозирования реагентов		
4.1	При включении питания шкафа управления нет индикации напряжения.	Перегорел предохранитель в блоке питания	Заменить предохранитель.

4.2	При достижении предельного давления агрегат дозирочный не отключается.	а) плохой контакт на переключателях электроконтактного манометра б) не срабатывает магнитный пускатель	а) зачистить контакты и отрегулировать зазоры в приборе б) проверить целостность цепи согласно принципиальной схеме в) устранить неисправность в трубопроводе
4.3	Перелив реагента в емкости.	Не срабатывает магнитный аускатель	Проверить цепь согласно принципиальной схеме
4.4	Температура в помещении не регулируется автоматически.	Неправильно установлены уставки верхних и нижних пределов регулирования	Проверить и вывести правильные параметры на пульт оператора согласно руководства оператора
5	Подземные дренажные емкости		
5.1	Самопроизвольно растет уровень жидкости	Пропуск в неплотно закрытые задвижки, вентили	Выявить неполадку и устранить
5.2	Пропуск нефти в сальник задвижки, крана, вентиля	Износ уплотняющей системы сальника	Заменить уплотняющий материал
Примечание: работы, связанные с устранением неполадок и негерметичности, заменой и ремонтом оборудования и приборов проводить только при остановленном и отключенном от электропитания оборудовании.			

Противопожарная защита

На нефтеналивном терминале в процессе производства работ, осуществляются меры противопожарной защиты в соответствии с требованиями Правил пожарной безопасности в Республике Казахстан. С целью оперативной ликвидации возможных возгораний промышленный объект оснащен необходимой техникой и средствами пожаротушения, представленными ниже в таблице 2. Наличие подъездных путей 1,05 км. Техническое состояние подъездных путей удовлетворительное (оценка). Условия хранения взрывоопасных и пожароопасных веществ и материалов соответствует нормативным требованиям.

Таблица 2
Техника и средства для тушения пожаров

№ п/п	Наименование показателей	Марка	Кол-во (шт.)
1	2	3	4
1	Стационарная пожарная техника	-	-
2	Передвижная пожарная техника	ЗИЛ-130	1
3	Автоматическая система пожаротушения	не предусмотрено проектом	
4	Первичные средства пожаротушения	ОПУ РПУ	30 10
5	Система дымоудаления	не предусмотрено проектом	
6	Пожарная сигнализация	-	-

7	Пожарные водоемы (резервуарные запасы воды)		2 шт. по 150 м ³
8	Пожарные гидранты		2 шт.
9	Пожарные рукава		2 шт.

Резервы финансовых и материальных ресурсов для ликвидации чрезвычайных ситуаций

Резервы финансовых и материальных ресурсов для ликвидации чрезвычайных ситуаций на нефтеналивном терминале ТОО «Bag Oil» соответствуют установленным нормативным требованиям. Данные по ним представлены в таблице 3.

Таблица 3

Резервы финансовых и материальных ресурсов для ликвидации ЧС

№ п/п	Наименование показателей	Ед. изм.	Количество
1	2	3	4
1	<i>Финансовые средства</i>	тыс тенге	246 622
	Компрессорные станции передвижные	шт.	1
	Бульдозеры	шт.	нет
	Автомобили - самосвалы	шт.	нет
	Молотки отбойные	шт.	нет
	Домкраты гидравлические	шт.	5
	Комплект газосварочного оборудования	шт.	нет
	Пиломатериалы	тыс. м ³	нет
3	<i>Укомплектованность аварийным запасом материалов</i>	-	-
4	<i>Укомплектованность медицинским имуществом в основном ассортименте:</i>	ед	
	Медицинские сумки с набором лекарств	шт.	нет
	Средства дезинфекции	т	нет
	Санитарные носилки	шт.	нет
	Пакеты перевязочные	шт.	нет
	Тёплая одежда:		
	Куртки ватные	шт.	50
	Брюки ватные	шт.	нет
	Рукавицы меховые	шт.	50
	Сапоги кирзовые	шт.	50
	Одеяла	шт.	нет

Организации медицинского обеспечения в случае чрезвычайной ситуации

Для оказания первой медицинской помощи на НТ ТОО «Bag Oil» имеется медицинский пункт, оснащённый в необходимом количестве медикаментами и лекарственными препаратами. Обеспечение медицинского обслуживания объекта осуществляют привлеченные на договорной основе квалифицированные медицинские работники в количестве 2-х специалистов. Для оказания первой медицинской помощи при ликвидации аварии или чрезвычайной ситуации организован медицинский пост из членов санитарной дружины формирования ГО нефтеналивного терминала ТОО «Bag Oil».

Первую доврачебную помощь пострадавшим при аварии или чрезвычайной ситуации оказывает персонал производственного подразделения, работавший вместе с пострадавшим или увидевший пострадавшего. Все работники нефтеналивного терминала при поступлении

на работу, проходят инструктаж по оказанию первой доврачебной медицинской помощи пострадавшим при несчастных случаях.

Обучение методам оказания первой доврачебной помощи пострадавшим, включено во все программы обучения и повышения квалификации промышленного персонала ТОО «Bag Oil».

Список использованной литературы:

1. Закон РК «О гражданской защите РК» Президент РК № 314-113РК 11.04.2014г.

УДК 331.45:669.1

СОСТОЯНИЕ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА ЖАНАЖОЛСКОЙ ГАЗОТУРБИННОЙ ЭЛЕКТРОСТАНЦИИ (ГТЭС) АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Ермұханбетова Жансая Ғалымқызы

Магистрант специальности «Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье показано состояние противопожарной защиты на предприятии ТОО «Жаназолская ГТЭС» Актюбинской области. Разработаны меры по профилактике пожаров. Выявлены основные причины пожаров на опасном производственном объекте. Установлено, что на предприятии создана необходимая система пожарной безопасности.

Ключевые слова: пожаро- и взрывобезопасность, авария, взрыв, энергетика, чрезвычайная ситуация, ущерб, инцидент, риск.

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ЖАНАЖОЛ ГАЗОТУРБИНАЛЫҚ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯСЫНЫҢ (ГТЭС) ӨРТ ҚАУІПСІЗДІК ЖАҒДАЙЫ

Ермұханбетова Жансая Ғалымқызы

*«Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығының магистранты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52*

Бұл мақалада Ақтөбе облысындағы "Жаназолская ГТЭС" ЖШС-і кәсіпорынының өртке қарсы қорғау жай-күйі көрсетілген. Өрттердің алдын алу шаралары әзірленген. Қауіпті өндірістік объектіде болатын өрттердің негізгі себептері анықталды. Кәсіпорында қажетті өрт қауіпсіздігі жүйесінің құрылғандығы табылды.

Түйінді сөздер: өрт және жарылыс, апат, жарылыс, энергетика, төтенше, зақымдану, оқиға тәуекел.

THE STATE OF FIRE SAFETY AT THE ZHANAZHOL GAS TURBINE STATION (GTES) OF THE AKTYUBINSK REGION

Zhansaya Galymkyzy Yermukhanbetova,

*Master's Degree student of speciality «Life Safety and Environmental protection»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, st. Aiteke bi, 52*

This article shows the state of fire protection in the enterprise LLP "Zhanazholskaya GTES" Aktobe region. Measures have been developed to prevent fires. The main causes of fires at a hazardous production facility have been identified. It is established that the company has created the necessary fire safety system.

Key words: fire and explosion safety, accident, explosion, energy, emergency situation, damage, incident, risk.

Пожары наносят огромный материальный ущерб, приводят к травмам и гибели людей, так как сопровождаются возникновением опасных факторов, таких как открытый

огонь, повышенная температура, токсичные вещества, дым, недостаток кислорода, повреждение и нарушениезданий, сооружений, взрывы технического оборудования и тому подобное. Поэтому выполнение правил пожарной безопасности на предприятиях является обязательным для всех должностных лиц и граждан. Основы пожарной безопасности закладываются на стадии проектирования предприятия, здания, сооружения, планирования технологического процесса, установления оснащения, то есть учитывается инженерно – технологическими мероприятиями, которые представлены в проектах при разработке проектной документации на строительство, и требует сурового выполнения противопожарных правил в процессе эксплуатации.

Причины возникновения пожаров на предприятиях

Пожар на предприятии наносит большой материальный ущерб народному хозяйству и очень часто сопровождается несчастными случаями с людьми.

Основными причинами, способствующими возникновению и развитию пожара, являются:

нарушение правил применения и эксплуатации приборов и оборудования с низкой противопожарной защитой;

использование при строительстве в ряде случаев материалов, не отвечающих требованиям пожарной безопасности;

отсутствие на многих объектах народного хозяйства и в подразделениях пожарной охраны эффективных средств борьбы с огнем.

Общие сведения об объекте

В качестве объекта исследования в данной статье рассматривается Товарищество с ограниченной ответственностью «Жаназолская ГТЭС», основным видом деятельности которого является производство электрической энергии.

Производственная деятельность ТОО «Жаназолская ГТЭС» осуществляется главным образом в г. Актобе и на территории месторождения Жаназол, в Мугалжарском районе, Актюбинской области. Офис Товарищества расположен в г.Актобе.

Основными производственными объектами ТОО «Жаназолская ГТЭС» являются: Жаназолская газотурбинная электростанция мощностью 152 МВт - представленная площадкой ГТЭС, площадкой ОРУ - 110 кВ, площадкой ППГ; газопровод-отвод, внутриплощадочные газопроводы, АБК, Главный корпус, Производственные корпуса №2 и №3, ремонтный корпус, маслохозяство, пожарное депо, сооружения водоснабжения (насосная водоснабжения и пожаротушения, два пожарных резервуара РВС-700 м³), грузоподъемные механизмы, вспомогательное оборудование.

На предприятии имеется государственные лицензии, предусматривающие организацию производственной деятельности, отвечающей требованиям технической, технологической и пожарной безопасности, а также условиям охраны труда работающих персонала.

Технические решения по обеспечению безопасности

Объекты ТОО «Жаназолская ГТЭС» являются пожаро- и взрывоопасными, так как связаны с обращением с взрывопожароопасными средствами. Веществами, определяющими пожаровзрывоопасность, являются углеводороды (газ).

В целях обеспечения безопасности в Товариществе осуществляются технические решения по:

а) исключению разгерметизации оборудования и предупреждению аварийных выбросов опасного вещества выполнением комплекса мероприятий, основными из которых являются: организация планово-предупредительных ремонтов сооружений, оборудования, технологических трубопроводов; периодические испытания, дефектоскопия и обследование технического состояния оборудования, сооружений, трубопроводов; внедрение автоматического регулирования технологических режимов работы оборудования,

автоматических систем защиты агрегатов от превышения предельных разрешенных параметров;

б) предупреждению развития техногенных аварий и локализация выбросов вредного вещества, для чего осуществлён комплекс мероприятий, в том числе: разработан План мероприятий по ликвидации возможных аварий, защите людей и окружающей среды на территории производственных участков, в котором учтены возможные аварии и разработаны мероприятия по их ликвидации.

в) обеспечению пожаровзрывобезопасности выполнением комплекса мероприятий, основными из которых являются: применение пожаровзрывобезопасного оборудования и инструментов; организация периодического контроля воздушной среды в местах возможного скопления опасных газов и при проведении газоопасных и огневых работ.

г) внедрению систем автоматического регулирования, блокировок и сигнализации.

Меры по пожарной профилактике

Основы противопожарной защиты предприятий определены Законом Республики Казахстан от 11 апреля 2014 года № 188-V «О гражданской защите».

В целом мероприятия по пожарной профилактике разделяются на организационные, технические, режимные, строительно-планировочные и эксплуатационные.

Организационные мероприятия: предусматривают правильную эксплуатацию машин, правильное содержание зданий, территории, противопожарный инструктаж и тому подобное.

Режимные мероприятия - запрещение курения в неустановленных местах, запрещение сварочных и других огневых работ в пожароопасных помещениях и тому подобное.

Эксплуатационные мероприятия - своевременная профилактика, осмотры, ремонты и испытание технологического оборудования.

Строительно-планировочные определяются огнестойкостью зданий и сооружений (выбор материалов конструкций: сгораемые, негораемые, трудносгораемые) и предел огнестойкости — это количество времени, в течение которого под воздействием огня не нарушается несущая способность строительных конструкций вплоть до появления первой трещины.

Все строительные конструкции по пределу огнестойкости подразделяются на 8 степеней от 1/7 ч до 2ч.

Технические мероприятия — это соблюдение противопожарных норм при эвакуации систем вентиляции, отопления, освещения, эл. обеспечения и т.д.

— использование разнообразных защитных систем;

— соблюдение параметров технологических процессов и режимов работы оборудования.

Пожарная безопасность

Общие противопожарные мероприятия на предприятии предусмотрены в комплексе мероприятий и предусматривают ликвидацию возможного возгорания передвижной пожарной техникой.

Для ликвидации возгорания в контейнере двигателя предусмотрена система углекислотного пожаротушения и водяного пожаротушения генератора.

По территории проложен трубопровод для пожаротушения, где установлены пожарные гидранты. В зданиях и помещениях установлены пожарные краны.

При возникновении мелких очагов возгорания тушение их производится персоналом Товарищества. Для этих целей в помещениях и на территориях установлены средства ручного пожаротушения:

- порошковые огнетушители ОП -5; 50; 100, УВП-250, автоматическая газовая система пожаротушения;
- инвентарные пожарные щиты, оборудованные - лопатой, ломом, топором, кошмой, багром, ведрами для воды.

Противопожарная защита

Структурными подразделениями ТОО «Жанажолская ГТЭС» в процессе работ осуществляются меры противопожарной безопасности в промышленности. Для принятия оперативных мер по ликвидации возможных возгораний, технологическое оборудование снабжено первичными средствами пожаротушения, и автоматической системой пожаротушения, представленными в таблице 1.

Таблица 1. Средства противопожарной защиты

№ пп	Наименование показателей	Марка	Количество (шт.)
1	Стационарная пожарная техника	Щит пожарный	12
2	Передвижная пожарная техника	ГАЗ-33086 (АЦ-2,5-40) ЗИЛ-474100 (АЦ-5)	2
3	Автоматическая система пожаротушения	(СО2)	3
4	Первичные средства пожаротушения	ОП, ОУ	197
5	Система дымоудаления	-	нет
6	Пожарная сигнализация	Гранит	3
7	Пожарные водоемы (резервуарные запасы воды)	РВС-700 м ³	2
8	Пожарные гидранты	ПГ	10
9	Пожарные краны (рукава)	ПК (РП)	42

Наличие подъездных путей 12 км. Техническое состояние подъездных путей - дороги с твердым покрытием.

Промышленные объекты предприятия имеют наружное противопожарное водоснабжение, имеются резервуары с запасами воды для пожаротушения, пожарные гидранты.

Таблица 2. Противопожарное водоснабжение объектов

№ п/п	Показатели	Наименование источника водоснабжения		
		пожарные водоёмы на территории объекта	противопожарный водопровод	ближайший водосточник вне территории объекта
1	Количество	2		
2	Ёмкость, м ³	700		
3	Расстояние от объекта, м	300 м		
4	Вид водопровода, диаметр (мм), давление (Мпа), протяжённость (м)		Противопожарный 159 0,5 1500	

Таблица 3. Пожарные характеристики зданий

№ пп	Назначение здания	Площадь, м ²	Этажность	Степень огнестойкости здания	Класс взрывопожароопасности
------	-------------------	-------------------------	-----------	------------------------------	-----------------------------

1	Административное	800	2	III а	Д
2	Производственное	6672	2	V	Б
3	Вспомогательное	530	1	III а	Г
4	Складское	2500	1	III а	Г

С целью оперативной ликвидации возможных возгораний объект оснащен необходимой техникой и средствами пожаротушения.

Резервы материальных ресурсов для ликвидации чрезвычайных ситуаций на объектах ТОО «Жанажолская ГТЭС» соответствуют установленным нормативам.

Таблица 4. Резервы материальных ресурсов для ликвидации чрезвычайных ситуаций

№ Пп	Наименование показателей	Единицы измерения	Количество
1	Материально-технические резервы по основному ассортименту:		
	Электростанции передвижные	шт.	-
	Компрессорные станции передвижного типа	шт.	2
	Бульдозеры	шт.	-
	Автомобили и самосвалы	шт.	-
	Молотки отбойные	шт.	-
	Домкраты гидравлические	шт.	1
	Комплект газосварочного оборудования	ком пл.	1
	Пиломатериалы	м3	по норме
	Палатки	шт.	1
	Юрты	шт.	нет
	Печи обогревательные	ед.	2
2	Укомплектованность аварийным запасом материалов		согласно таблице оснащения
3	Укомплектованность медицинским имуществом в основном ассортименте:	ед.	Мед. пункт по договору
	Медицинские сумки с набором медикаментов и средств первой медицинской помощи.	шт.	1
	Средства дезинфекции	тн.	0.01
	Санитарные носилки	шт	2
	Пакеты перевязочные	шт	20 комплектов
4	Теплая одежда в ассортименте:		
	Куртки ватные	шт.	10
	Брюки ватные	шт.	10
	Рукавицы меховые	пар	100
	Сапоги кирзовые	пар	10
	Валенки	пар	10
	Одеяла	ком пл.	90

Противопожарные разрывы

Во многих случаях расстояние между промышленными предприятиями и жилыми, общественными зданиями определяется необходимостью создания санитарно-защитных зон, исходя из производственной вредности. Санитарно-защитные зоны, как правило, по площади превышают противопожарные зоны, что удовлетворяет требованиям пожарной безопасности.

Данные о персонале и проживающем на территории санитарно-защитной зоны населения

Участок ГТЭС находится вдали от населенных пунктов. В зонах возможного влияния отсутствуют организации социальной инфраструктуры и населённые пункты. Сведения о персонале и населении сведены в таблице 5.

Таблица 5. Сведения о персонале и населении

№ Пп	Наименование организаций	Численность персонала, населения (человек)	Расстояние от объекта (м)	Имеются средств защиты (шт., какие)	Имеются укрытий (тип, к- во)	Вместимость укрытий (чел.)
1	Опасный объект	80	-	Спец.одежда, противогазы, каски	-	-
2	Предприятия и учреждения, попадающие в зону поражения:	-	-	-	-	-
3	Жилые дома	-	-	-	-	-
4	Больницы	-	-	-	-	-
5	Детсады и ясли	-	-	-	-	-
6	Стадионы Кинотеатры	-	-	-	-	-
7	Вокзалы	-	-	-	-	-
8	Аэропорты	-	-	-	-	-
9	Рынки	-	-	-	-	-

ВЫВОДЫ

Объекты ТОО «Жаназолская ГТЭС» являются пожаро- и взрывоопасными, так как связаны с обращением с взрывопожароопасными средствами. Веществами, определяющими пожаровзрывоопасность, являются углеводороды (газ).

Противопожарная защита на предприятии обеспечивается: выбором класса огнестойкости объекта и пределов огнестойкости строительных конструкций; ограничением распространения огня в случае возникновения очага пожара; применением систем противодымной защиты; обеспечением безопасной эвакуации людей; применением средств пожарной сигнализации, извещения и пожаротушения; организацией пожарной охраны предприятия,

Согласно раздела 6. «Обеспечение пожарной и промышленной безопасности» Закона РК «О гражданской защите» от 11 апреля 2014 года № 188-V, обеспечение безопасности предприятий, учреждений возложено на руководителей и уполномоченных ими лиц.

На случай возникновения риска чрезвычайной ситуации, предусмотрено оповещение персонала и населения по телефону, радио, телевидению, в средствах массовой информации и местными службами КЧС МВД РК и КИР и ПБ МИР РК.

Список использованной литературы:

1. Закон РК «О гражданской защите» от 11 апреля 2014 года № 188-V.
2. Хакимжанов Т.Е. Охрана труда. Учебное пособие для ВУЗов.- Алматы:Эверо, 2006 – 264с.

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ТАУ-КЕН САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЛДЫҚТАРДЫ ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ

Курманова Арайлым Ураловна

«Қоршаған ортаны қорғау және өмір тіршілігінің қауіпсіздігі»

мамандығының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52

Бұл мақалада облысқа кіретін аудан, аймақ және ауылдағы тау-кен саласындағы қалдықтарды қалпына келтіру үшін, әлеуметтік қамтамасыз ету түрлерін, қаржыландыру көздерін қарастыра отырып, жан-жақты талқыланды.

Түйінді сөздер: қалдықтар, адам, жер, қоршаған орта, аймақ, әлеуметтік қызмет, мемлекет.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

Курманова Арайлым Ураловна

Магистрант специальности «Безопасность жизнедеятельности и защита

окружающей среды»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52

В статье освещены возможности решения проблемы социального обеспечения по утилизации отходов, основные источники финансирования, в связи с географическим распределением по городским и сельским регионам.

Ключевые слова: отходы, человек, земля, окружающая среда, регион, социальные услуги, государство.

CONCEPTUAL BASES OF SOCIAL SECURITY OF POPULATION

Kurmanova Arailym Uralovna

Master's Degree student of speciality «Life Safety and Environmental Protection»

Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.

In this article obilica included in the district, and the village of the mountain region-the notion of waste, ensuring the restoration of a full discussion of the types of social security, sources of financing, examined

Key words: wastes, man, earth, environment, region, social services, state.

Қалдықтарды энергияға айналдыру (ағылшынша «waste-to-energy», WtE) немесе энергияны қалдықтардан өндіру (ағылшынша «energy -from- waste», Efw) қалдықтардың бастапқы өңдеуінен электр және / немесе жылу түрінде энергия өндіру процесі болып табылады. Қалдықтарды энергияға айналдыру энергияны қалпына келтіру насаны болып табылады. Қалдықтарды энергияға айналдыру процестерінің көбісі электр қуатын және / немесе жылуды қоқысты жағу арқылы тікелей шығарады, немесе метан, метанол, этанол секілді немесе синтетикалық отын секілді жанғыш отын тауарларын шағарады. [1]

Республика аумағында 6 мың км-дан астан мұнай құбыры және 11 мың км газ құбыры желісі тартылған. Қазақстанда барланған көміртекті шикізаттың мол қоры бар, олардағы

мұнай қоры 3 млрд тонна газ конденсаты 0,7 млрд. тонна, табиғи газ-1,85 трлг. текше м. Сондай ақ құрлықтағы және Каспий теңізінің Қазақстанға тиесілі бөлігіндегі болжанған қорлар: мұнай бойынша 4,5 млрд.тонна, газ конденсаты 1,6 млрд.тонна, табиғи газ 6,0 трлн текше м.

Қазақстан энергетикасының ең жақсы саласы – газ өнеркәсібі. Республиканың батысында, шығысында, оңтүстігінде табиғи газдың өндірістік қорының мол болуына байланысты өндіріс дамыған аудандарды газбен қамтамасыз етуді жақсартуға мүмкіндік беретін Қазақстандағы газ өнеркәсібін дамытудың айқын болашағы бар. [2]

Ақтөбе қаласындағы Елек өзенінің оң және сол жағалауларында алты валентті хроммен ластанған жер асты суларының тарихи ластану аймағы бар, бұл 1957 жылы Ақтөбе хром қосындылары зауытын (АХҚЗ) іске қосумен байланысты. 2012-2013 жылдардағы мерзімде ҚР Қоршаған орта және су ресурстары министрлігінің тарапынан республикалық бюджет қаражаты есебінен «Елек өзенінде жалғасатын аймақта хроммен алты валентті ластанудан №3 тәжірибелік-өндірістік учаскесінің жерасты суларын тазалау» жобасын іске асыру жүргізілді. Жобаның мердігері «Геотерм өндірістік компаниясы» ЖШС қысқа мерзім ішінде №3 сынақ учаскесінде ластануды жойды. 2014-2015 жылдары жеткен нәтижелерді бақылау үшін жерасты суларына мониторинг жүргізілді. [3]

Елек өзенінің бормен ластануы 1941 жылы Алға қ. Ақтөбе хром қоспалары зауытынан басталды. Борқышқыл өндірісінің ағындылары 1980 ж. дейін тазартусыз Елек өзенінің алқабына ағызылды. Бұл жер асты суларының бормен ластану көзіне, кейін жер үсті суларының да ластануының көзі болды.

Облыс әкімдігінің тапсырысы бойынша бұрынғы Алға химиялық зауытының өнеркәсіптік алаңында зерттеу жұмыстары жүргізілді. Жұмыс барысында зауыт ауданындағы қалдықтардың көлемі мен құрамы анықталды. Сот шешімімен анықталған қалдықтар иесіз және республикалық меншікке келіп түскен деп табылды. Қазіргі таңда Энергетика министрлігімен қалдықтардың операторы ретінде «Жасыл даму» АҚ-ны анықтады.

Облыс аумағында сүт қоректілердің 62 түрі және құстардың 214 түрі кездеседі оның ішінде, сүт қоректілердің 35 түрі және құстардың 80 түрі аңшылық-кәсіпшілік болып табылады. Қазақстанның Қызыл Кітабына жануарлардың 10 түрі және құстардың 35 түрі енген. [4]

Қала Елек өзеніне Қарғалы өзені құйып, оның аңғары 15 км дейін ұлғаятын жерінде орналасқан. Қаланың орталығымен Електің сол жақ тармағы Сазды өзені, солтүстік-батысымен Електің тағы бір тармағы — Жіңішке өзені ағып өтеді. Сазды өзені ірі саудасаттық орындары орналасқан қала орталығынан ағып өтетіндіктен 2010 жылдан бастап өзен жағасын қалпына келтіру жұмыстары қолға алынды. Қаланың оңтүстік бөлігінде Тамды өзенінің төменгі тұсы орналасқан. Солтүстіктегі Заречный ауданының шетімен Қарғалының сол жақ тармағы Песчанка өзені ағып өтеді. Кірпішті ауданының батысымен Қарғалының оң жақ сағасы «Бұтақ» өзені ағып өтеді. [5]

Қаладан оңтүстік-шығысқа қарай 10 км қашықтықта ақтөбеліктер «Ақтөбе теңізі» деп атап кеткен, 1988 жылы іске қосылған, сыйымдылығы 245 млн м³ болатын Ақтөбе су қоймасы орналасқан. Оңтүстік-батысқа қарай 8 км қашықтықта қала тұрғындарының дәстүрлі демалыс орнына айналған Сазды су қоймасы орналасқан (1967 жылы салынған). Солтүстік-шығысқа қарай 60 км қашықтықта қала маңындағы ең үлкен қолдан жасалған су айдыны — сыйымдылығы 280 млн м³ тең Қарғалы су қоймасы орналасқан (1975 жылы салынған).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Асанбаев И.К., Кокажаева А.Б., Ахметова К.К. Нефтегазовое загрязнение почв Прикаспия и Мангышлака //Материалы международной научной конференций «Нефте-Газоносность Казахстана» 2001. С. 86-87.
2. Фаизов К.Ш., Асанбаев И.К., Кокажаева А.Б., Ахметова К.К. Экологические функций почв и современное состояние почвенного покрова Казахстана. Изв. министерства образования и науки РК национальной Академии наук РК. Серия биолог. и медиц. № 3. 2002. С. 11-15.
3. Асанбаев И.К., Фаизов К.Ш., Иманов А.И., Кокажаева А.Б. Экологическая оценка серо-бурых почв Озенского нефтегазового комплекса в связи с техногенезом. В сб. Проблемы генезиса, плодородия мелиорациями экологии почв, оценка земельных ресурсов. Алматы, 2002. С. 195-198.
4. Фаизов К.Ш., Асанбаев И.К., Ауэзова О.Н., Жердева С.С., Кокажаева А.Б. Нефтегазовое загрязнение и его влияние на экологическую обстановку Прикаспия Вестник науки Казахского аграрного университета им. Сейфуллина. Том 3, № 6, Астана 2002. С. 162-167.
5. Фаизов К.Ш., Асанбаев И.К., Кокажаева А.Б. Экологические перегрузки и опустынивание почв Озенского нефтегазового месторождения Актуальные проблемы почвоведения (к 50-летию освоения целинных и залежных земель) 2004. С. 169-174.

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ОПАСНЫХ ВЕЩЕСТВ ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ПРИ ПРОВЕНИИ ГОРНЫХ РАБОТ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ НА МЕСТОРОЖДЕНИИ ЖИЛАНДЫ АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Рахимова Ак-Бота Залидоллаевна

Магистрант специальности «Безопасность жизнедеятельности и охрана окружающей среды»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье рассмотрен анализ влияния опасных веществ используемых в процессе освоения золоторудного месторождения Жиланды Актюбинской области методом кучного выщелачивания на окружающую среду и здоровье производственного персонала. В ходе исследования были разработаны мероприятия по устранению негативного воздействия на почвенный покров производственной площадки месторождения.

Ключевые слова: окружающая среда, опасные вещества, экология, воздействие, мероприятия, яды, почва, здоровье персонала.

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНЫҢ ЖЫЛАНДЫ КЕН ОРНЫНДАҒЫ ТАУ-КЕН ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ КЕЗІНДЕ ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН ҚАУІПТІ ЗАТТАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ӘСЕРІН БАҒАЛАУ

Рахимова Ак-Бота Залидоллаевна

*«Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығының магистранты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52*

Бұл мақалада Ақтөбе облысының Жыланды алтын рудалы кен орнын үйме шаймалау әдісімен игеру барысында қолданылатын қауіпті заттардың қоршаған ортаға және өндірістік персоналдың денсаулығына әсері қаралған. Зерттеу барысында кен орынның өндірістік аумағындағы топырақ беткейіне кері әсерін жою жөнінде іс-шаралар өндірілді.

Түйінді сөздер: қоршаған орта, қауіпті аттар, экология, әсер, іс-шаралар, улар, топырақ, персонал денсаулығы.

EVALUATION OF THE INFLUENCE OF HAZARDOUS SUBSTANCES USED IN CONDUCTING MINING WORKS ON THE ENVIRONMENT AT THE FIELD OF ZHILANDY OF AKTOBE REGION

Rahimova Ak-Bota Zalidollaevna

*Master's Degree student of speciality «Life Safety and Environmental Protection»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

The analysis of the influence of hazardous substances used in the process of development of the gold mine field Zhilandy of Aktobe region by heap leaching on the environment and health of production personnel was described in this article. During the study, events on eliminating the negative impact on the soil cover of the production site of the field were developed.

Key words: environment, hazardous substances, ecology, impact, events, toxins, soil, health of personnel.

Промышленной разработкой и переработкой окисленных руд месторождения Жиланды Актюбинской области занимается ТОО «Актобе-Кен». Основной деятельностью предприятия является добыча золотосодержащей окисленной руды открытым способом, и дальнейшая её обработка осуществляется методом кучного выщелачивания. Товарной продукцией является сплав Доре. Месторождение расположено на территории Шалкарского района Актюбинской области Республики Казахстан. Ближайшая станция Берчогур находится в 20км к северо-северо-востоку от месторождения. Непосредственно само рудопроявление связано с железнодорожной станцией и временной автодорогой, движение по которой в межсезонье затруднено. Район месторождения малонаселенный.

Переработка окисленных руд месторождения Жиланды производится методом кучного выщелачивания. Основными полезными компонентами руды, определяющими промышленную значимость месторождения, являются драгоценные металлы золото и серебро. Золото в основном находится в форме дисперсных включений, серебро – в изоморфной смеси с золотом. Серебро и золото извлекаются вместе. Его распределение крайне неравномерное. Отношение золота к серебру в рядовых пробах изменяется от 1:75 до 1:20 в (бедных). В настоящее время применение кучного выщелачивания для бедных руд имеет большую популярность, так как является одним из самых дешевых способов добычи золота. Кучное выщелачивание - это метод, который позволяет при невысоких затратах, без строительства капитальных зданий, простотой применяемого оборудования при соблюдении технологического регламента и экологических стандартов, осуществлять переработку бедных руд месторождений, при минимальном вторжении в природную среду. В данной технологии применяется цианид натрия. Цианид натрия-это традиционный реагент для растворения золота, который относится к сильно действующим ядовитым веществам. Использование высокотоксичного реагента, является характерной особенностью технологии кучного выщелачивания, поэтому нужно уделять большое внимание экологической стороне. Главной экологической задачей при кучном выщелачивании является защита от загрязнения цианидами воздуха, почвы, подземных и поверхностных вод.

Расход цианида натрия зависит от производительности и типа выщелачиваемой руды, может составлять десятки и сотни тонн в год.

В таблице 1 приведены применяемые реагенты и нормы их расхода. Все эти данные были получены на основе проведенных металлургических исследований с учетом практики кучного выщелачивания на соседних горнорудных предприятиях.

Таблица 1.

№	Наименование реагента	Химическая формула	ГОСТ	Расход
1.	Цианистый натрий	NaCN	8464-79	0,8-1,2 кг/т руды
2.	Едкий натрий	NaOH	2263-79 марка ТД	0,5-0,6 кг/т руды
3.	Анионит-ионообменная смола АМ-2Б	(NH ₂) ₂ CS	ТУ У 24.1-30168850-030:2006	45 г/т руды
4.	Кислота серная техническая	HCL		250 кг/т смолы
5.	Тиомочевина	CH ₄ N ₂ S	6344-73	170-220 кг/т смолы
6.	Гипохлорит кальция	Ca(OCL) ₂	25263-82Е	0,07кг/т руды
7.	Сода кальцинированная	Na ₂ CO ₃	5100-85Е	150г/кг катодного осадка
8.	Бура	Na ₂ B ₄ O ₇	8429-77	250г/кг

			катодного осадка
9.	Кварц	SiO ₂	45 г/т руды

Загрязнение почвы и атмосферы наносит существенный ущерб качеству окружающей среды, оказывает негативное влияние на здоровье персонала производственного объекта, а также при значительных масштабах влияет на жизнь населения, проживающих на прилегающих территориях к горнодобывающему комплексу. Сокращение объемов выбросов при добыче полезных ископаемых открытым способом и снижение их концентраций обеспечивается комплексом планировочных, технологических и специальных мероприятий.

Технологические мероприятия включают в себя:

- применение прогрессивных технологий производства;
- своевременное проведение планово-предупредительных ремонтов и профилактика автотранспортного парка;
- применение неэтилированного бензина;
- разработка оптимальных схем движения по территории производственного объекта;
- снабжение рабочего персонала, занятых непосредственно на горных работах – противодыльными респираторами.

Анализ экологических последствий развития различных производственных объектов позволил выявить потенциально возможные экологические проблемы, возникающие при взаимодействии техногенных объектов и окружающей среды и ранжировать основные факторы техногенного воздействия по степени их влияния на природную обстановку.

Основными факторами воздействия на природную среду могут являться:

- выбросы загрязняющих веществ в атмосферу;
- сбросы сточных вод на рельеф;
- загрязнение экосистем технологическими жидкостями;
- механические нарушения почв;
- шумовое загрязнение окружающей среды;
- антропогенные факторы воздействия на фауну и флору территории вблизи месторождения;
- нарушения земной поверхности котлованами и отвалами.

Вероятные аварии могут нанести не только вред здоровью сотрудников месторождения, но и нанести ущерб всему производственному оборудованию и негативно отразится на всем технологическом процессе и на финансовом положении компании ТОО «Актобе-Кен».

Уровень воздействия. Анализ данных расчёта выбросов вредных веществ в атмосферу показал, что содержание загрязняющих веществ, при открытом методе кучного выщелачивания, в атмосферном воздухе в целом не превышает нормативных требований предельно допустимых концентраций к воздуху в рабочей зоне. Уровень воздействия – слабый.

Анализ условий возникновения и развития аварий, инцидентов.

Анализ опасностей и риска в процессе освоения горнодобывающего месторождения Жиланды выполнен на основании изучения сведений об имевших место авариях и неполадках. При этом рассмотрены различные сценарии возникновения и развития аварийных ситуации, изучены условия возникновения и развития аварий, произведена оценка риска аварий и чрезвычайных ситуаций, с использованием метода количественной оценки риска опасности Киннея. Применение метода Киннея в вопросах оценки уровня опасности, позволяет реально просчитывать основные риски и своевременно принимать необходимые организационные, технические и технологические мероприятия для предупреждения опасных ситуаций, которые приводят либо к авариям, либо к несчастным

случаям. Тем самым уменьшается общий процент травматизма. Установлено, что риск опасности на горнодобывающем месторождении Жиланды является приемлемым.

Возможные причины возникновения и развития аварий и чрезвычайных ситуаций.

- пожар на экскаваторах, автомашинах из-за несоблюдения правил пожарной безопасности;
- пожар на автомашине с ВМ, топливозаправщике из-за неисправности искрогасителя автомашины, курения;
- загорание автомобиля из-за неисправности его узлов;
- удар молнии в автомашину ВМ, топливозаправщик;
- ошибочные действия персонала при зарядке скважин в карьере, ведении взрывных работ;
- несоблюдение правил промышленной безопасности, в том числе безопасности при обращении с ВМ и ГСМ;
- завышение проектных откосов бортов карьера, уступов;
- Затопление нижних горизонтов паводковыми или ливневыми водами;
- диверсии;
- разрушение баковой аппаратуры с проливом на пол пульпы и растворов.

Блок-схема анализа вероятных сценариев возникновения и развития аварий

На рисунках 1 и 2 схематично показаны сценарии вероятного развития возможных аварий на месторождении Жиланды ТОО «Актобе-Кен».

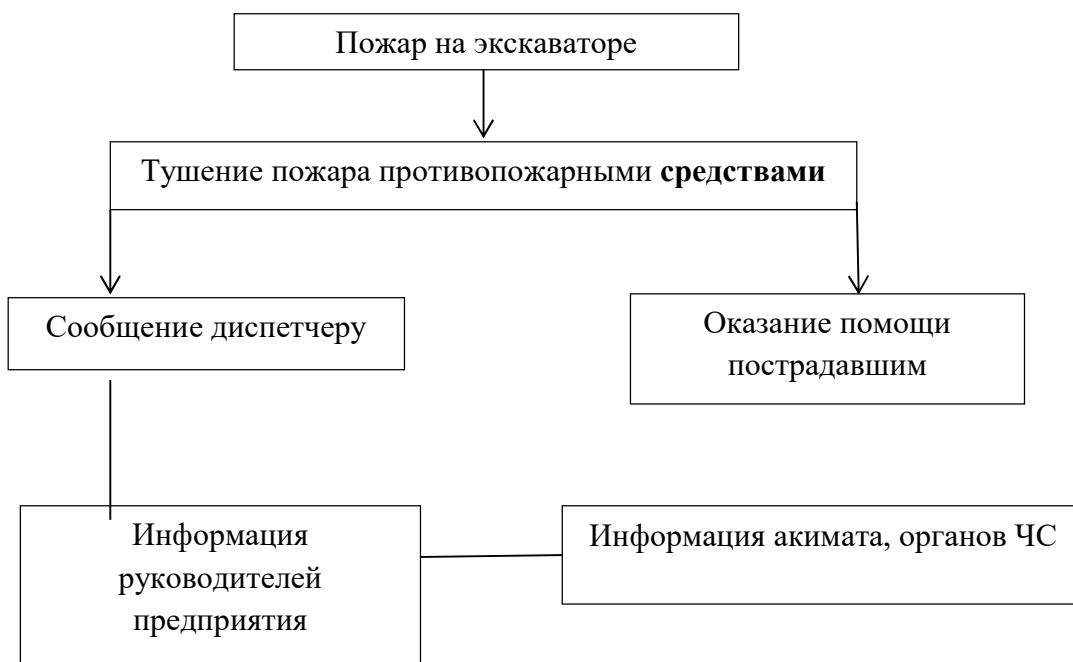

Рис. 1 Сценарий последствий пожара на экскаваторе.

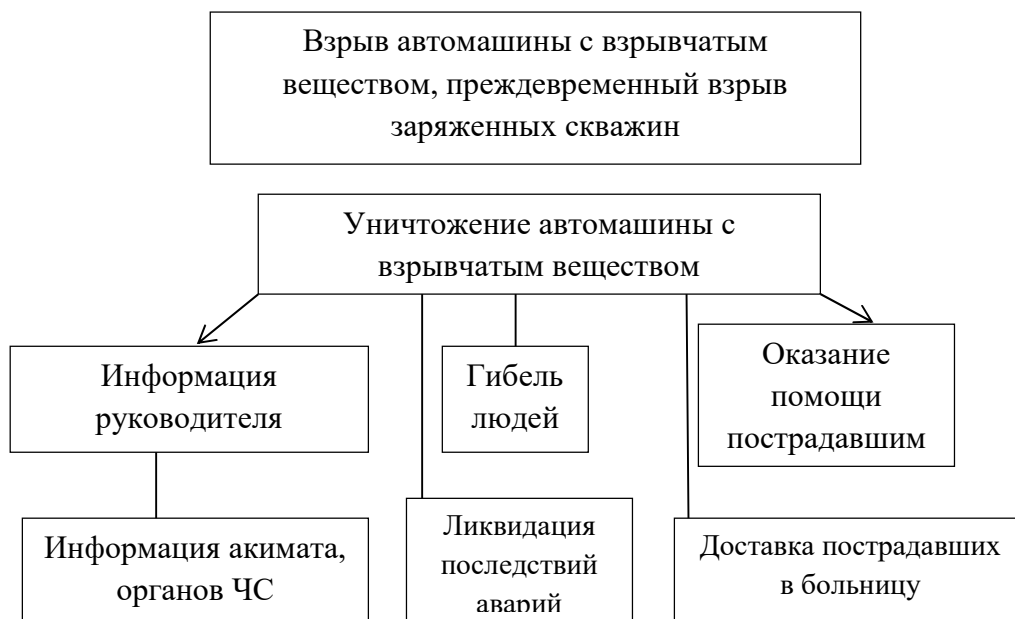

Рис.2 Сценарий последствий взрыва автомашины с взрывчатым веществом, преждевременный взрыв заряженных скважин.

Выводы

Деятельность горнодобывающего предприятия ТОО «Актобе-Кен» характеризуется повышенной взрывопожарной опасностью. В технологии извлечения драгоценных металлов из окисленных руд месторождения Жиланды методом кучного выщелачивания используют токсичное вещество - «Цианистый натрий», сильно действующее ядовитое вещество и взрывчатое вещество- «Игданит».

Наиболее вероятными авариями могут быть из-за неисправности производственного оборудования, преждевременной детонации в скважинах, нарушений технологического регламента, удара молнии в автомашину, топливозаправщик, неисправность искрогасителя автомашины, а также не соблюдения персоналом карьера правил промышленной безопасности и ошибочных действий наиболее возможными авариями являются:

- взрыв скважин на заряжаемом блоке,
- пожаровзрыв автомашины,
- пожаровзрыв топливозаправщика,
- обрушение борта карьера, падение горного оборудования с уступов и отвалов, провалы людей и техники на поверхности в старые подземные горные выработки,
- пролив пульпы и растворов.

На основании опыта работы на карьере, анализа опасности и риска возможных аварий, критического анализа аварий происшедших на аналогичных производственных объектах возможно сделать вывод, что при соблюдении установленных норм и требований безопасности труда, инструкций и правил технической эксплуатации объектов карьера возникновение аварийных ситуаций можно исключить.

Список использованной литературы:

1. Управление экологическими рисками в горной промышленности / В.В. Русакова и др. М.: Газпром ВНИИГАЗ, 2009. - 200 с.
2. Методическое пособие по расчету, нормированию и контролю выбросов загрязняющих веществ в атмосферный воздух (дополненное и переработанное), СПб, НИИ Атмосфера, 2005.

3. Горное дело и окружающая среда: Программа, методические указания и контрольная работа / Сост. В.М. Питулько. – СПб, 2004. – 46с.

АНАЛИЗ УСЛОВИЙ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ АВАРИЙ НЕФТЕГАЗОВОГО МЕСТОРОЖДЕНИЯ «ДУЛАТ» ТОО «САГИЗ ПЕТРОЛЕУМ КОМПАНИ»

Сулейменова Гаухар Калиевна

Магистрант специальности «Безопасность жизнедеятельности и охрана окружающей среды»

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52

В данной статье проведены анализы опасностей и риска и условий возникновения и развития аварий нефтегазового месторождения «Дулат» ТОО «Сагиз Петролеум Компани». Рассчитаны математический расчет последствий возможных аварий.

Ключевые слова: авария, нефть, риск, оценка, опасность, несчастный случай, безопасность, загрязнение, сценарий аварии, анализ риска аварии.

"САҒЫЗ ПЕТРОЛИУМ КОМПАНИ" ЖШС ДУЛАТ МҰНАЙГАЗ КЕН ОРНЫНДАҒЫ АВАРИЯЛАРДЫҢ ТУЫНДАУЫН ЖӘНЕ ДАМУ ЖАҒДАЙЫН ТАЛДАУ

Сулейменова Гаухар Калиевна

*«Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығының магистранты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52*

Бұл мақалада «Дулат» мұнай-газ кен орнындағы «Сагиз Петролеум Компани» ЖШС қауіптілік пен тәуекел сараптамасы және болуы мүмкін шарттары, сонымен қатар аварияның даму сараптамалары көрсетілген. Ықтимал авария салдарының математикалық есеп көрсеткіші есептелген.

Түйінді сөздер: авария, мұнай, қатер, бағалау, қауіптілік, жазатайым оқиға, қауіпсіздік, ластану, авария сценарийі, авария қатерін сараптау.

ANALYSIS OF THE OCCURANCE AND DEVELOPMENT CONDITIONS OF ACCIDENTS IN THE OIL AND GAS FIELD "DULAT" OF LTD "SAGIZ PETROLEUM COMPANY"

Suleimenova Gaukhar Kalievna

*Master's Degree student of speciality «Life Safety and Environmental Protection»
Kazakh-Russian International university, 030006, Aktobe, 52 Aiteke bi, St.*

Analyzes of the hazards and risks and the occurrence and development of conditions of accidents in the oil and gas field "Dulat" of Ltd "Sagiz Petroleum Company" were conducted in this work. The mathematical calculation of the consequences of possible accidents is calculated.

Key words: accident, oil, risk, assessment, hazard, incident, safety, contamination, accident scenario, accident risk analysis

Авария – это опасное техногенное происшествие, создающее на объекте, определенной территории или акватории угрозу жизни и здоровью людей и приводящее к разрушению зданий, сооружений, оборудования и транспортных средств, нарушению производственного или транспортного процесса, а также к нанесению ущерба окружающей

природной среде [1 п.1]. Крупная авария, как правило, с человеческими жертвами, является катастрофой.

Месторождение «Дулат» расположено в пределах юго-восточной части Прикаспийской впадины, в административно-территориальном отношении находится в границах Атырауской и Актыубинской областей Республики Казахстан.

Ближайшими крупными населенными пунктами являются узловые ж/д станции Сагиз, Мукур. В таблице 1 приведены общие данные по месторождению.

Таблица 1

Общие данные по месторождению

№ п/п	Наименование показателей	Един.	Показатели
		изм.	Участок добычи нефти месторождения «Дулат»
1	2	3	4
1	Площадь территории	км ²	5,79
2	Площадь запретных зон	м ²	нет
3	Площадь санитарно-защитной зоны	км ²	1000
4	Средняя отметка над уровнем моря	м	от -20 до +180
5	Сейсмичность	баллов	не сейсмична

Природно-климатические условия

Климатические условия на объектах ведения работ ТОО «Сагиз Петролеум Компани» определены климатом Актыубинской и Атырауской областей, на границе которых находится месторождение Дулат.

Климат района резко континентальный с сухим жарким летом и холодной зимой, с резкими суточными и годовыми колебаниями температур. Для района характерны сильные ветры преимущественно северо-восточного и западного направлений со средней скоростью 4-6 м/сек.

В целом климат характеризуется значительной ветровой деятельностью. Среднегодовые природно-климатические условия показаны в таблице 1. Повторяемость штилей в рассматриваемом районе составляет 16 %. При этом возможны продолжительные (несколько дней подряд) сильные ветры. Среднее число дней с сильным ветром (15 м/с и более) равномерно распределено в течение года [2].

Таблица 1.

Среднегодовые природно-климатические показатели

№	Наименование показателей	Единицы измерения	Показатели
1.	Среднегодовая температура воздуха	⁰ С	+ 6
2.	Среднегодовая температура января	⁰ С	- 19,4
3.	Средняя температура июля	⁰ С	+ 29,3
4.	Среднегодовое количество осадков	мм	180
5.	Максимальная высота снежного покрова	см	60
6.	Преобладающее направление ветра	Направление	с/в
7.	Максимальная скорость ветра	м/сек	3,9-4,1

Производственная деятельность ТОО «Сагиз Петролеум Компани» связана с добычей нефти, первичной подготовкой, хранением и отгрузкой нефти для исследования технологических свойств. Вместе с тем, в процессе добычи нефти возможны нефтегазопрооявления, а также выделения нефти из технологического оборудования.

Нефть и газ - сложные углеводороды, которые легко испаряются, быстро воспламеняются и взрывоопасны. Следовательно, возникает определенная опасность возникновения аварии, травмирования работающего персонала, а также загрязнения окружающей среды. Характеристики опасных веществ приведены в таблице 2.

Таблица 2.
Характеристика опасного вещества

№ п/п	Наименование параметра	Параметры	
1	Название вещества	Нефть	Природный газ
1.1	Химическое	Углеводород	Углеводород
1.2	Торговое	Нефть товарная	Природный газ
2	Формула: а) эмпирическая б) структурная	Сложная смесь углеводородов: метановые- C_nH_{2n+2} , нафтены C_nH_{2n} , ароматические C_nH_{2n-6} (гомол.бензола).	C_nH_{2n+2}
3	Физические свойства	Вязкая маслянистая жидкость обычно темно-коричневая	Не имеет запаха и цвета
4	Общие данные: молекулярный вес	189	16
4.2	Плотность при 20 °С, (при давлении 101 кПа), кг/м ³	816	0,668
4.4	Данные о взрывопожароопасности	Взрывопожароопасна	В смеси с воздухом образует вещество с t^0 воспламенения 55°С
5	ПДК в воздухе рабочей зоны, мг/м ³	300 мг/ м ³ в пересчете на углерод	300
6	Летальная токсичность, мг/м ³	500 мг/ м ³ в пересчете на углерод	более 50000, действует удушающе
6.1	Реакционная способность	Слабо выражена	Малоактивен
6.2	Запах	Средне выраженный	Не имеет
6.3	Коррозионное.воздействие	Отсутствует	Коррозионноактивен
7	Меры предосторожности	Противогаз типа ГП-7А	Одорирование этил меркаптаном
8	Информация о воздействии на людей	IV класс опасности	IV класс опасности
9	Средства защиты	Спецодежда, спецобувь, перчатки, противогазы, предохранительные пояса	Противогазы типа ПШ-1 или ПШ-2,
10	Методы перевода опасного вещества в безопасное состояние	Утилизация	Утилизация

11	Меры первой помощи пострадавшему	Вынос пострадавшего из зоны поражения, смывание нефти касторовым маслом.	Искусственное дыхание, эвакуация в безопасную зону
----	----------------------------------	--	--

Анализ опасностей и риска

Анализ опасностей и риска на производственных площадках ТОО «Сагиз Петролеум Компани» выполнен на основе изучения сведений об имевших место авариях и неполадках на предприятиях нефтяной промышленности. При этом рассмотрены различные сценарии возникновения и развития аварийных ситуаций, изучены условия возникновения и развития аварий, произведена оценка риска аварий и чрезвычайных ситуаций, с использованием различных методик анализа опасностей и риска.

Анализ условий возникновения и развития аварий

Возможные причины отказов и аварий при эксплуатации технологического оборудования производственного объекта месторождения Дулат можно классифицировать по следующим видам:

- конструктивно-технологические факторы;
- эксплуатационные факторы;
- дефекты металлических труб, оборудования и сварных швов;
- качество строительно-монтажных работ;
- внешние антропогенные воздействия;
- коррозия металла труб и оборудования;
- природные воздействия (катаклизмы).

Одна из особенностей современного этапа развития земной цивилизации связана с возрастанием риска возникновения природных и техногенных катастроф, влекущих за собой значительные социально-экономические и экологические последствия. Потенциальные опасности, связанные с риском работ по нефтедобычи, могут возникнуть в результате воздействия, как природных факторов, так и антропогенных.

Отказы по причине плохого качества труб и недостатков в конструкции оборудования, как правило, выявляются в первые годы эксплуатации технологических агрегатов.

Вероятность отказов по причине природных воздействий невелика, так как при проектировании объектов учитывались возможные природные условия района их расположения на надежность зданий и сооружений.

Оценка риска аварий и ЧС на месторождении Дулат

Оценка риска включает в себя анализ частоты, анализ последствий выявленных событий и анализ неопределенностей результата, но когда частота событий крайне мала, достаточно оценить один параметр[3].

Проведение полной количественной оценки риска в некоторых случаях могут единственно допустимыми, в частности, для сравнения опасностей различной природы, что вполне относится к ТОО «Сагиз Петролеум Компани».

Математический расчет последствий возможных аварий

Для обоснования моделирования аварий по разработанным сценариям были приняты следующие начальные условия и предложения:

1. Состав опасных материалов и их молярные массы (таблица 2).
2. Объемы опасных материалов и масса выброса опасных веществ (всего опасного вещества на объекте: $765,145\text{ м}^3$; из них: в сосудах и аппаратах $765,875\text{ м}^3$, в трубопроводах $2,27\text{ м}^3$).

Наиболее вероятны выбросы взрывоопасного материала с дебитом (расходом) $6,3\text{ кг/с}$. Время истечения смеси до аварийной остановки не превышает 5 мин, запас материала

при аварии будет поступать из манифольда выкидной линии. Давление на скважине принято 20МПа. Для этих условий и характеристики погоды D5 опасные расстояния составляют:

- Взрыв, давление 35 кПа- 35 м;
- Тепловые излучения 35 kW/m² - 20 м;
- Токсическое воздействие 500 ppm - 250 м.

3. Для расчетов аварийных ситуаций приняты следующие погодные условия:

- класс D5 - день, скорость ветра - 5 м/с;
- класс D1,5 - день, скорость ветра - 1,5 м/с;
- класс F1,5 - день, скорость ветра - 1,5 м/с.

В расчетах вероятность погодного условия F 1,5 принята равной 0,5; а D5 и D 1,5 - 0,25 для каждого условия. В соответствии с данными (таблица 2) направление ветра принято с одинаковой вероятностью во всех направлениях.

4. В расчетах аварийных ситуациях возможны следующие опасные события, влияющие на обслуживающий персонал и оборудование при нарушении герметизации оборудования и трубопроводов:

- факельный пожар с возможным расширением (эскалацией);
- бассейновый пожар;

Бассейновые пожары не моделировались, так как, при выбросах углеводородов под высоким давлением жидкие компоненты распространяются на большие расстояния и сгорают в факельном пожаре. Последствия при факельных пожарах более экстремальны, чем при бассейновых.

Сценарии возможных аварийных ситуаций

Аварии на производственном объекте месторождения «Дулат» могут создавать локальные и местные чрезвычайные ситуации. Основным негативным последствием аварии является загрязнение окружающей природной среды, вследствие проникновения опасных веществ в почвенные грунты, атмосферный воздух, а также образование взрывоопасных паровоздушных смесей в случае внезапного выброса нефти и газа. В таблице 3 представлены сценарии возникновения и развития возможных аварий.

Часть взрывов, пожаров и загораний на предприятиях обусловлена несовершенством, неисправностью или необоснованным отключением контрольно-измерительных приборов, блокировок и других средств автоматического управления процессом. Наибольшую опасность представляют отказы в работе средств регулирования заданных параметров: температуры, давления, уровней жидкости в аппаратуре, скорости дозирования и состава материальных сред, которые, в конечном итоге, приводят к разгерметизации технологического оборудования, выбросам в атмосферу взрывоопасных продуктов и крупным авариям. Многие отклонения режима, вызванные отказами и средств регулирования, являются также и причиной возникновения источников воспламенения или импульсов взрыва [4].

Таблица 3

Сценарии возникновения и развития возможных аварий

№ п/п	Вид сценария	Последствия аварии	Основной поражающий фактор	Количество опасного вещества, участвующего в аварии
1	2	3	4	5

1	Разгерметизация резервуара хранения нефти	Потеря нефти, загрязнение окружающей среды	Токсические воздействия	Определяется после ликвидации аварии
2	Загорание нефти в трубопроводе	Загрязнение окружающей среды, поражение персонала	Токсические воздействия, температура высокая	Определяется после ликвидации аварии
3	Загорание нефти в резервуаре	Разрушение резервуара и оборудования, поражение людей, потеря нефти	Токсические воздействия, температура высокая	Определяется после ликвидации аварии

На рисунках 1, 2 показаны схемы сценариев вероятного развития возможных аварий на производственном объектах месторождения Дулат.

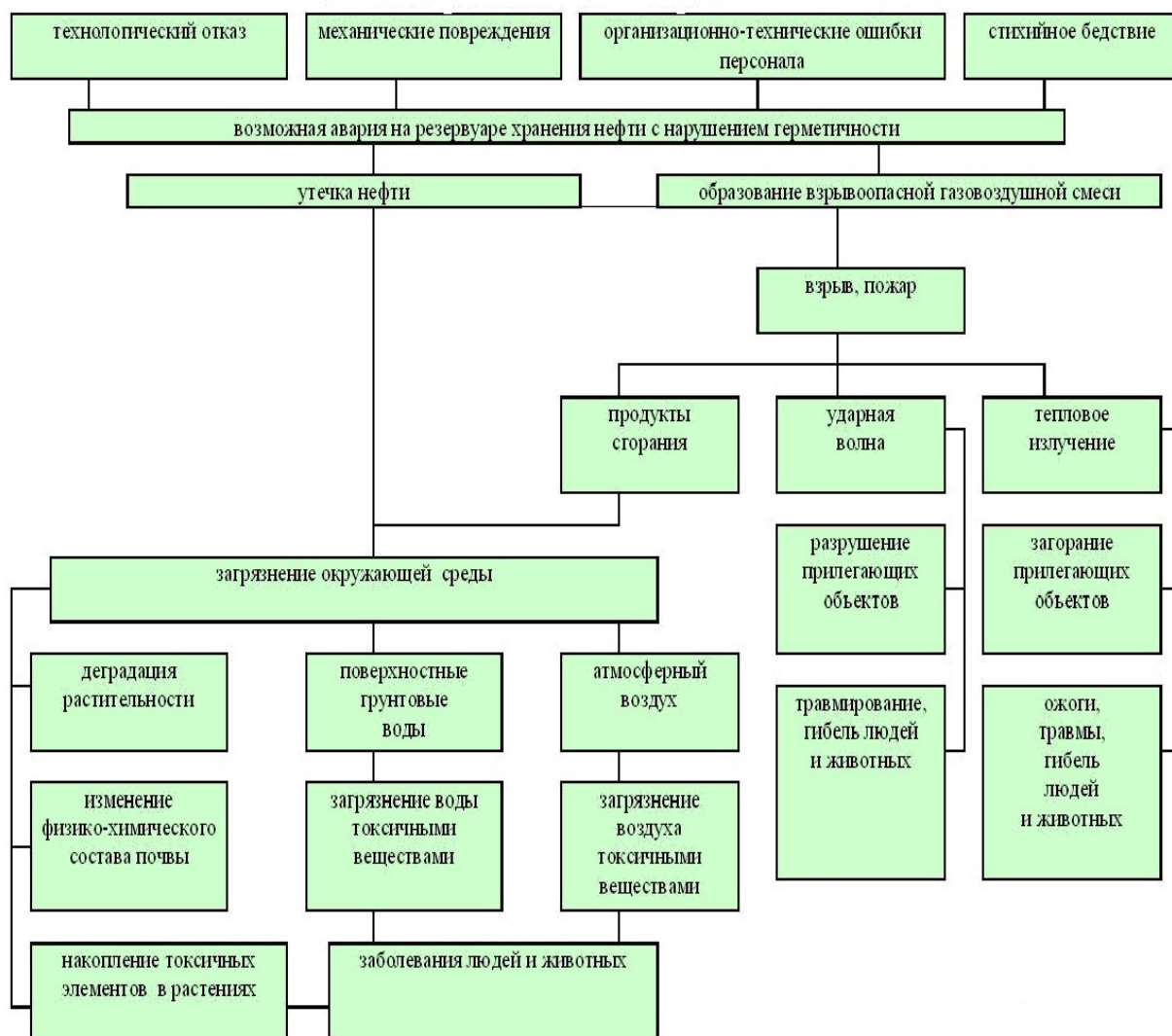

Рисунок 1. Блок-схема вероятного развития аварии в резервуаре с нефтью

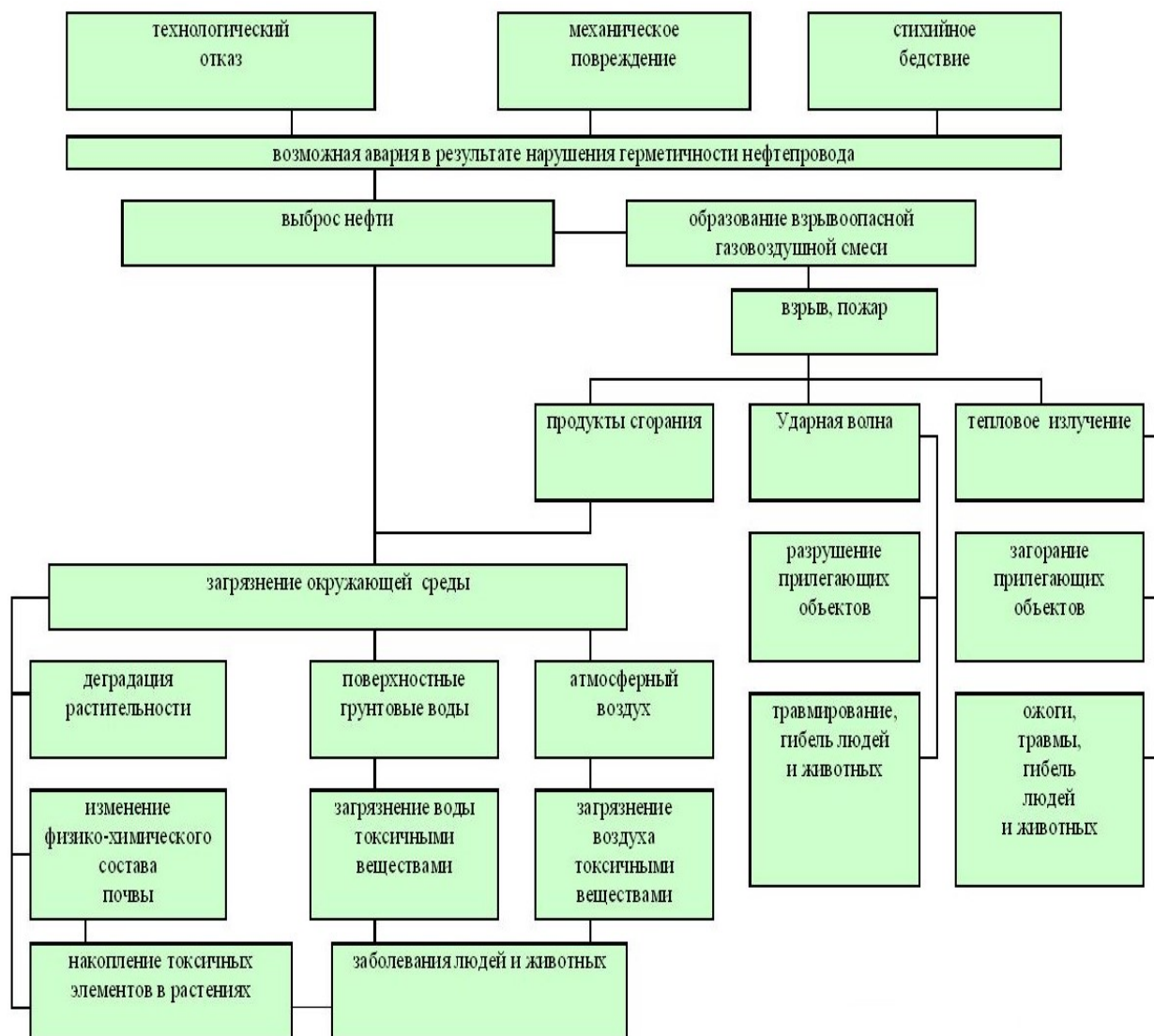

Рисунок 2. Блок-схема вероятного развития аварии при загорании нефти.

Последствия аварий и чрезвычайных ситуаций

Резервуарный парк: разлив нефтепродуктов, загазованность территории парка, отравление токсическими веществами, загрязнение окружающей среды, остановка работы склада ГСМ в связи с разгерметизацией трубопровода (запорной арматуры). Возникновение взрывопожароопасной ситуации, пожар из-за искрообразования. Возможно полное разрушение резервуара. Получение работниками травм, ожогов, отравлений парами бензина и продуктами горения, в том числе травмы со смертельным исходом.

Насосная станция: частичное или полное разрушение насосных агрегатов или подводящего трубопровода, разлив (истечение) нефтепродуктов с образованием лужи, образование взрывоопасной концентрации паров нефтепродуктов в воздухе, воспламенение нефтепродуктов, разрушение оборудования и конструкции насосной. Получение работниками травм, ожогов, отравлений парами бензина и продуктами горения, в том числе травмы со смертельным исходом.

Автоналивная эстакада: выброс и воспламенение нефтепродуктов, пожар, разрушение конструкции и оборудования автоналивной и железнодорожной эстакады, причиной которой может служить разгерметизация трубопровода и отсутствие заземляющих устройств. Загрязнение окружающей среды, токсичность. Получение работниками травм, ожогов, отравлений парами бензина и продуктами горения, в том числе травмы со смертельным исходом.

Тепловой узел: при взрывах в системах оборудования вероятны разрушения оборудования, травмирование персонала, оказавшегося в зоне поражения, от ударной волны, воспламенившихся конструкций и изделий, а также вторичных факторов поражения (стекло, обломки оборудования).

Зоны действия основных поражающих факторов

Резервуарный парк: в пределах обваловки и прилегающая территория.

Насосная станция: помещение насосных агрегатов.

Автоналивная эстакада: территория эстакад.

Котельная: наиболее опасная обстановка сложится в пределах здания котельной.

Зона действия зависит от количества выброшенного вещества, способного к возгоранию (взрыву), и протекания аварии - есть или нет возгорания.

На течение и тяжесть последствий аварии оказывают большое влияние атмосферные явления, а именно направление и скорость перемещения воздушных **потоков**.

Независимо от места возникновения аварий необходимо рассматривать последствия и течение следующих аварий:

факельный пожар;

взрыв облака паро-газовоздушной смеси;

образование и воздействие токсичного облака;

взрыв распределяющихся паров кипящей жидкости в сосудах под давлением, для ЛВЖ продолжением взрыва является возникновение «огненного шара»;

опасность при работе кранов, расположенных на площадках объектов ТОО «Сагиз Петролеум Компани» не моделировались, т.к. опасности аварий, возникающих на этих объектах, ограничены размерами зоны действия крана [2].

Критерии вероятности смертельного исхода

Случаи со смертельным исходом возможны в следующих ситуациях:

воздействие теплового излучения загоревшихся углеводородов: газоконденсатной смеси, газа или конденсата;

воздействие избыточного давления, образовавшегося в результате взрыва углеводородов.

В таблице 4 даны критерии летальных исходов при авариях.

Таблица 4

Критерии вероятности смертельного исхода

№ п/п	Вид воздействия	Предельные значения	Вероятность смертельного исхода
1	2	3	4
1	Тепловое излучение пламени пожара, кВт/м ²	более или равно 37.5	1
		менее 37.5	0
2	Воздействие пламени при вспышке газозвушной смеси в открытом пространстве	более или равно НПВ	1
		менее НПВ	0
3	Избыточное давление взрыва, бар	более или равно 0.34	1

		менее 0.34	0
4	Время надевания дыхательного аппарата (ДА) после выброса H ₂ S, секунд	менее 30	0.5
		более 30	1.0
5	Вероятность надевания/наличия ДА после 30 секунд	0,975	

Сведения об известных авариях

Сведений об известных авариях на месторождении Дулат за последние 5 лет не имеется.

Величина возможного ущерба

Руководство ТОО «Сагиз Петролеум Компани» принимает все меры для обеспечения безопасной эксплуатации и предупреждения аварий и обеспечения готовности к локализации и ликвидации их последствий. В случае аварии на опасных производственных объектах месторождения руководство ТОО «Сагиз Петролеум Компани» гарантирует возмещение убытков, причинённых физическим и юридическим лицам и окружающей среде.

Выводы

Политика ТОО «Сагиз Петролеум Компани» направлена на выявление всех опасных и вредных производственных факторов, оценку рисков и принятие соответствующих мер по их контролю. Можно сказать, что основной упор сделан на рисках для людей, хотя при соответствующем изменении критериев оценки, такой подход может также применяться и для оценки и управления рисками для окружающей среды, имущества и других видов риска, связанных с трудовой деятельностью.

Для своевременного проведения ликвидационных работ можно наметить выполнение следующих организационно-технических мероприятий:

- 1) наличие на каждом из объектов, на всех участках и рабочих местах комплексного плана по предупреждению и ликвидации аварии, а также регламентов по оповещению государственных и иных служб, организации аварийно-спасательных работ;
- 2) для каждого потенциально опасного объекта уточнены состав и количество штатных средств, виды связи, оборудование, необходимое для ликвидации аварии и ее последствий.

Таким образом, выявленные основные причины, условия возникновения и развития взрывов показывают, что низкий уровень обеспечения взрывопожаробезопасности отдельных предприятий создает повышенную вероятность возникновения на них взрыва.

Список использованной литературы:

1. Приказ Министра по чрезвычайным ситуациям РК от 29 мая 2007 года № 88 «Об утверждении Правил разработки Декларации промышленной безопасности».
2. Безопасности промышленного объекта месторождения «Дулат» ТОО «Сагиз Петролеум Компани». Декларация. – Актобе, 2016.
3. Имангазин М.К. Анализ травматизма в ферросплавном производстве Республики Казахстан. Монография. Издательство LAP Lambert Academic Publishing. Saarbrucken. August, 2014 Deutschland/ Германия, стр 371.
4. В.Г. Жиряков «Органическая химия», М.: Химия, 1974 г, стр 54.

К СВЕДЕНИЮ АВТОРОВ

Уважаемые коллеги

Казахско-Русский Международный университет принимает статьи для
Международного научного журнала «Вестник КРМУ».

Журнал имеет ISSN 2307-5686

Научный журнал включает статьи по следующим *направлениям*:

1. *Экономические науки;*
2. *Гуманитарные науки;*
3. *Естественные науки;*
4. *Технические науки;*
5. *Юридические науки.*

Общие требования к содержанию:

1. К рассмотрению принимаются научно-теоретические и экспериментальные работы по проблемам общественных, гуманитарных и прикладных наук, содержащие научную новизну и практическую значимость;
2. Статья должна отражать современный уровень знаний по данному направлению, квалифицированно излагать научно-технические вопросы, обладать сжатым и хорошим литературным изложением, иметь четко выполненные иллюстрации;
3. Материал, предлагаемый для публикации, должен являться оригинальным, неопубликованным ранее в других печатных изданиях;
4. Автор несет ответственность за опубликованные материалы, их научную достоверность, статьи должны быть отредактированы автором и не содержать грамматических, лексических ошибок.
5. Автор представляет свою статью в Научно-исследовательский отдел на бумажном и электронном носителях.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РУКОПИСЕЙ

I. Структура статьи (построчно):

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ – прописными буквами.

Имя, отчество, фамилия (полностью).

Ученая степень, звание.

Полное наименование организации, город, страна.

Аннотация (не более 8-ми строк) на трех языках (аннотация на казахском, на русском и на английском языках).

Текст статьи.

Список источников.

II. Оргкомитет просит авторов при подготовке докладов руководствоваться следующими правилами:

1. Формат страницы - А4, книжная ориентация. Объем материалов должен составлять 3-7 страниц, отпечатанные через 1,0 интервал, в редакторе «Word», шрифт «Times New Roman», цвет шрифта черный, кегль - 12. Поля: верхнее и нижнее - 2,0 см, левое – 3 см, правое – 1,5 см.

2. Форматирование текста: запрещены любые действия над текстом («красные строки», центрирование, отступы, переносы в словах, уплотнение интервалов).

3. Все рисунки должны быть выполнены черно-белыми и не должны превышать страницу формата А4, изображения должны быть высокого качества. Формат рисунка должен обеспечивать ясность всех деталей. Иллюстрации и таблицы нумеруются, если их количество больше одной.

4. Литература. Список использованной литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ 7. 1-84. Например:

1. Автор. Название статьи // Название журнала. Год издания. Том (например, Т.26) - номер (например, №1.) - страница (с.34. или с. 15-24.)

2. Аманов С.А. Название книги. Место издания (например Алматы:) Издательство (например, Наука), год издания. Страница.

3. Петров И.И. Название диссертации: дис.канд.биолог.наук. М.: Название института, год.

4. С. Christopolos, The tranmission-Line Modeling (TML) Metod, Piscataway, N. Paris. 1995.

5. Ссылки на источник в виде порядкового номера помещают в тексте в квадратных скобках: [16, с.45].

III. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе:

Сведения об авторе

Фамилия, имя, отчество

Название статьи

Направление

Полное название организации – места работы (учебы), ее почтовый адрес

Занимаемая должность, ученая степень

Номера телефонов (служебный и домашний) с указанием кода города

E-mail

Домашний адрес (фактический) с индексом

П р и м е ч а н и е. Укажите, пожалуйста, с кем из авторов (если авторов несколько) вести переписку или переговоры и по какому адресу или телефону.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи, рукописи и электронные версии не возвращаются, статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и не возвращаются авторам.

Материал просим выслать по адресу: 030006 г. Актобе, ул. Айтеке би, 52, Казахско-Русский Международный университет, Вестник КРМУ.

Телефоны для справок:

8(7132) 22-15-16, факс: 8 (7132) 21-06-08

E-mail: vestnikkrmu@mail.ru

Международный научный журнал
«Вестник Казахско-Русского Международного университета»

«Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің хабаршысы»
халықаралық ғылыми журналы

2017

Выпуск №2 (19)

Редактор *Бердимуратов Т.Б.*
Технический редактор *Олжагалиева Ж.У.*

Подписано в печать: 30.06.2017 г.

Тираж 100 экз.

Адрес типографии:

Типография и дизайн-студия «Палитра»
Казахско-Русского Международного университета
Республика Казахстан, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52

По вопросам опубликования статей в журнал обращаться
в Казахско-Русский Международный университет
тел.: 8(7132)- 21-73-65, 22-15-16, факс: 21-42-12;
сайт: www.krmu.kz. E-mail: vestnikkrmu@mail.ru; mmu@akparat.kz

Международный научный журнал «Вестник Казахско-Русского
Международного университета» зарегистрирован в Комитете информации и архивов
Министерства Культуры и информации Республики Казахстан
(№ 13379-Ж от 19 февраля 2013 г.)

и в обязательном порядке распространяется по следующим адресам:

1. *Национальная государственная Книжная палата РК*, г. Алматы, ул. Пушкина 2, 8-этаж, каб. 811;
2. *Дом Мажилиса Парламента РК, библиотека Парламента РК*, г. Астана, ул. Орынбор 4;
3. *Национальная библиотека РК*, г. Алматы, проспект Абая 13;
4. *Агентство связи и информации при Министерстве культуры РК*, г. Астана, ул. Орынбор 8.

Жарияланған материалдар редакцияның көзқарасына сай болмауы мүмкін.
Жарияланымдағы фактілер мен мәліметтердің шынайылығына авторлар жауап береді.
Редакция қолжазбаларды қайтармайды және оған пікір білдірмейді.
Материалдарды қайта басу редакцияның рұқсатымен мүмкін болады.
Журналға сілтеме жасау міндетті.

Опубликованные материалы могут не совпадать с точкой зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений,
содержащихся в публикациях, несут авторы.
Редакция не возвращает и не рецензирует рукописи.
Перепечатка материалов возможна только с разрешения редакции.
Ссылка на журнал обязательна.

ISSN 2307-5686

02

9 772307 568163